

OBSAH

BRTKO, R. Definícia záväzku podľa rímskeho právnika Paula a Inštitúcií cisára Justiniána	5
DUFALOVÁ, L. Niekoľko poznámok k rozsahu náhrady škody a jej limitácie v obchodnom práve	14
DŽAČKOVÁ, M. – PAPÁČOVÁ, I. Zákaz reformatio in peius v správnom konaní	37
GEMBALOVÁ, V. Doručovatelia v Slovenskej republike	52
GREGOR, M. Finančné zabezpečenie duchovných v Habsburskej monarchii so zreteľom na kongruové zákonodarstvo v 19. storočí.....	63
HAMRANOVÁ, D. Legislatívny rámec prekursorov v Slovenskej republike a v Európskej únii	81
IVANČO, M. Otázka najlepšieho záujmu dieťaťa v rovine medzinárodných únosov detí	94
JANSKÁ, P. – ČIPKOVÁ, T. O Cochemskej praxi a možnostiach jej uplatnenia v Slovenskej republike	106
KALESNÁ, K. Je podnik (stále) legislatívnou výzvou?	122
KOVÁČIKOVÁ, J. Terminologické východiská inštitútu vlastníctva podľa rímskeho práva	134
LENHARTOVÁ, K. Vplyv rímskeho práva na kresťanstvo (úvaha o doktríne Svätej trojice)	145

LYSINA, P. Rozsudok Súdneho dvora EÚ v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 Slovensko a Maďarsko/Rada (vybrané aspekty)	157
MARTVOŇ, A. Kontrola vo verejnom obstarávaní v Slovenskej republike v rámci výkonu verejnej správy	171
MAŠUROVÁ, A. Rakúska úprava zodpovednosti za vady pri kúpnej zmluve – možná inšpirácia pre slovenského zákonodarcu <i>de lege ferenda</i> ?	188
MESARČÍK, M. Naozaj sa bojím tmy? Zopár úvah o technologickom determinizme v kontexte ochrany osobných údajov	204
MUNK, R. Právna úprava združovania občanov	218
NEMEC, M. Nadobudnutie cirkevného úradu podľa kánonického práva	232
PATAKYOVÁ, M. – GRAMBLIČKOVÁ, B. Ústavnoprávne aspekty squeeze-out práva ako exit stratégie zo spin-off a start-up spoločností	243
POLÁKOVÁ, Z. – KÚTNA ŽELONKOVÁ, I. Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA) – príležitosti pre slovenskú ekonomiku	260
PORUBAN, A. Bezdôvodné obohatenie podľa Zákonníka práce	278
RAKOVSKÝ, P. – MEZEIOVÁ, L. Právne riziká zneužitia blankozmenky	287
SLAŠŤAN, M. Výklad a používanie modelovej zmluvy OECD ako prameňa medzinárodného práva – prvé súdne priblíženie v SR	298
STRÉMY, J. Ochrana spotrebiteľa pred nekalou súťažou v Španielskom kráľovstve	317
ŠTEVČEK, M. – GÁBRIŠ, T. Otázka recipacity v Aristotelovej koncepcii spravodlivosti	343

ŠURKALA, J.
Praktické aspekty legitimity práva v postmodernej dobe – 2. časť 359

TRELLOVÁ, L.
Obecná samospráva a jej ústavnoprávne aspekty 368

RECENZIE

BAVLŠÍKOVÁ, K.
DEMMELOV, J.: *Panslávi v kaštieli. Zabudnutý príbeh slovenského
národného hnutia*. Bratislava : Kalligram, 2017. 240 s. 383

VRŠANSKÝ, P.
POLÁČEK, B.: *Právo mezinárodného obchodu*. Praha : Wolters Kluwer,
2017. 340 s. 384

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

DŽAČKOVÁ, M.
Správa z medzinárodnej konferencie „Verejná správa a hospodárstvo“ 386

JOKEĽ, P.
Správa o VII. ročníku Česko-Slovenskej študentskej vedeckej súťaže 2017..... 388

MÁČAJ, Ľ. – MESARČÍK, M.
Správa z konferencie "Nová právna úprava správneho trestania" 390

PAPÁČOVÁ, I.
Správa z habilitačnej prednášky a obhajoby habilitačnej práce JUDr. Jozefa
Tekeliho, PhD. 395

PAPÁČOVÁ, I.
Správa z inauguračnej prednášky doc. JUDr. Márie Srebalovej, PhD. 397

DEFINÍCIA ZÁVÄZKU PODĽA RÍMSKEHO PRÁVNÍKA PAULA A INŠTITÚCIÍ CISÁRA JUSTINIÁNA

doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Definícia záväzku podľa rímskeho právnika Paula a Inštitúcií cisára Justiniana

Odborná literatúra z oblasti rímskeho záväzkového práva uvádza dve známe definície záväzku (*obligatio*). Jedna je pripisovaná rímskemu klasickému právnikovi Paulovi a druhá je prevzatá z Inštitúcií cisára Justiniana. Cieľom našej štúdie je poukázať na skutočnosť, že rímske klasické právo ešte nedospelo k abstraktnej definícii záväzku a že uvedené definície nachádzajúce sa v justiniánskej kodifikácii (t.j. v Justiniánskych Digestách a Justiniánskych Inštitúciách) sú až neskorším dielom poklasických alebo justiniánskych právnikov.

Definition der Verpflichtung nach römischem Juristen Paulus und den Institutionen vom Kaiser Justinian

Die Fachliteratur aus dem Gebiet vom römischen Verpflichtungsrecht nennt zwei bekannte Definitionen der Verpflichtung (*Obligatio*). Die erste wurde dem römischen klassischen Juristen Paulus zugeschrieben und die zweite wurde aus den Institutionen vom Kaiser Justinian übernommen. Unsere Studie will auf die Tatsache hinweisen, dass römisches klassisches Recht noch nicht zu einer abstrakten Definition von der Verpflichtung kam und dass die in der justinianischen Kodifikation erwähnten Definitionen (d. h. in justinianischen Digesten und in der justinianischen Institutionen) erst ein späteres Werk von nachklassischen oder justinianischen Juristen darstellt.

Definition of the Obligation according to the Roman Jurist Paulus and Institutions of the Emperor Justinian

The scientific literature in the Roman law of obligations introduces two well-known definitions of an obligation (*obligatio*). One is attributed to the Roman jurist Paulus and the other is taken from the Institutions of the Emperor

Justinian. The goal of our study is to point out to the fact that classical Roman law has not reached the abstract definition of an obligation yet and that the definitions found in Justinian's codification (i.e. in Justinian's Digest and Justinian's Institutions) are only the later work of post classical or Justinian's jurists.

Kľúčové slová: obligácia, klasické rímske právo, justiniánska kodifikácia

Schlüsselbegriffe: Obligation, klassisches römisches Recht, justinianische Kodifikation

Keywords: obligation, classical Roman law, Justinian's codification

Takmer všetky manuály rímskeho súkromného práva v úvodných častiach do problematiky záväzkového práva zvyknú uvádzať dve definície záväzku (*obligatio*). Jedna je pripisovaná rímskemu právnikovi Paulovi (D. 44, 7, 3) a druhá je prevzatá z Inštitúcií cisára Justiniána (Iust. Inst. 3, 13). „*Podstata záväzkov nespočíva v tom, aby sa nejaká vec alebo služobnosť stala našou, ale v tom, aby bol niekto donútený niečo nám dať alebo urobiť alebo zaručiť*“ (Paul. D. 44, 7, 3).¹ „*Záväzok je právne puto, ktorým sme podľa práva našej obce (podľa rímskeho práva) zaviazaní niekomu (veriteľovi) k majetkovému plneniu*“ (Iust. Inst. 3, 13).² Peter Blaho prekladá do slovenčiny túto definíciu nasledovne: „*záväzok je právny zväzok, ktorým sme zaviazaní právom našej obce niečo plniť*“³. Karol Rebro ju zas prekladá takto: „*záväzok je právne puto, ktorým sme podľa práva našej obce donucovaní niekomu plniť určitú vec*“.⁴

Cieľom našej štúdie je poukázať na skutočnosť, že žiaden klasický rímsky právnik nepredstavil abstraktnú definíciu záväzku, a že vyššie uvedené definície nachádzajúce sa v justiniánskej kodifikácii (t.j. Justiniánskych Digestách a Justiniánskych Inštitúciách) sú produktom poklasickej jurisprudencie alebo dielom justiniánskych kompilátorov.⁵ Na potvrdenie našej hy-

¹ „*Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutum nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum*“.

² „*Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitas iura*“.

³ Porovnaj *CORPUS IURIS CIVILIS. JUSTINIÁNSKE INŠTITÚCIE*, preklad, úvod a poznámky Blaho P., Trnava : Iura Edition, 2000, s. 164.

⁴ Porovnaj REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. vydanie. Bratislava : Iura edition, 2003, s. 310.

⁵ Členovia kodifikačnej komisie sa zvyknú nazývať pojmom „kompilátori“ a to vzhľadom na metódu ich práce. Latinské sloveso „*compilare*“ sa do slovenčiny prekladá výrazmi: obrať, vykradnúť, olúpiť a pod. V tomto zmysle kompilovať znamená zhotovovať spis vypisovaním poznatkov z iných diel.

Klasické obdobie vývoja rímskeho právneho poriadku (t.j. približne od 1. st. pred n. l. do polovice 3. st. n. l.) bolo dobou nielen veľkej hospodárskej a politickej prosperity, ale aj mohutného rozkvetu rímskeho práva a právnej vedy (jurisprudencie).

Justiniánske obdobie (526 – 565) bolo poznačené usilovnou snahou cisára Justiniána o obnovu slávy rímskeho impéria, nie však v jeho pohanskej podobe, ale podobe kresťansko-helénskej. Z tohto dôvo-

potézy nám poslúžia dve pevné východiská. Prvé sa týka prameňa vzniku rímskych záväzkov a druhé zaradenia obligácie do oblasti civilného práva.

Inštitúcie klasického právníka Gaia hovoria, že každý záväzok vzniká buď z kontraktu (zmluvy) alebo deliktu (protiprávneho činu).⁶ Je nutné pripomenúť, že tieto pramene vzniku civilných záväzkov v období rímskeho klasického práva neboli považované za abstraktné kategórie, ako je tomu dnes. Inými slovami povedané, právny poriadok uvedenej doby nazeral na obligácie z pohľadu ich typovej viazanosti. To znamená, že záväzky mohli účinne vznikáť len z typických právnych skutočností, t.j. z určitých kontraktov a niektorých deliktov. Okrem toho strany mohli vytvoriť len taký záväzok, pre ktorý existovala osobitná žaloba. Preto každý civilný záväzok mal svoju osobitnú žalobu, v ktorej boli uvedené predpoklady odsúdenia a tým aj viac menej súkromnoprávne prvky skutkovej podstaty. Známý slovenský právny romanista Karol Rebro na uvedenú tému hovorí: V súčasnosti sa stretávame s abstraktným pojmom záväzkov a takisto s abstraktným pojmom žaloba, čo prakticky znamená, že obligačných dôvodov je oveľa viac a že žalobu ako ochranný procesný prostriedok možno (dnes) použiť na ktorékoľvek subjektívne právo vyplývajúce zo záväzku.⁷

Naproti tomu rímske klasické právo operovalo len s typickými figúrami kontraktu a typickými figúrami deliktu, a nedospelo k vyššiemu stupňu abstrakcie uvedených pojmov. Platila zásada, podľa ktorej záväzky vznikali len z určitých typických a typizovaných vzťahov. Preto zastávame názor, že právnici klasického obdobia nemohli dospieť k všeobecnej definícii záväzku, ktorá je uvedená v Justiniánskych Digestách (konkrétne Paul. D. 44, 7, 3) a Justiniánskych Inštitúciách (Iust. Inst. 3, 13).

Druhé pevné východisko je nasledovné. V rímskom záväzkovom práve neplatil len princíp typovej viazanosti, ale aj to, že všetky typické právne skutočnosti patrili do rámca civilného a nie honorárneho práva. Prétor civilné právo tvoriť nemohol (*praetor ius facere non potest*), lebo jeho právomoc sa obmedzovala na výkon súdnictva. V tomto zmysle on nemohol vytvárať „*dominium*“ (vlastníctvo) a ani jeho prenos v podobe „*hereditas*“ (pozostalosť). Avšak z moci svojho impéria fakticky prispieval k tvorbe práva tým spôsobom, že povoľoval preskúmať sporné záležitosti i tam, kde nárok nemal oporu v zákone, alebo naopak zamietal súdne konanie tam,

du sa rozhodol kodifikovať rímske právo (ktoré bolo staré viac ako tri storočia) a kodifikačnej komisii nariadil, aby texty klasických právníkov prispôbovala potrebám doby (porovnaj jeho konštitúciu *Tanta*, 10). Preto myšlienky a texty klasických právníkov obsiahnuté v Digestách sú neraz posiate uvedenými zásahmi (interpoláciami) justiniánskych právníkov.

⁶ „*Nunc transeamus ad obligationes. Quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto*“ (Gaius 3, 88).

⁷ REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. vydanie. Bratislava : Jura edition, 2003, s. 315.

kde zákonná norma bola zastaraná.⁸ Prostredníctvom svojich prétorských žalôb, procesných námietok a prostriedkov mimosúdnej ochrany, podporoval, doplňoval a opravoval nepružné civilné právo (Ulp. D. 1, 1, 7, 1).⁹ To malo za následok, že popri archaických inštitútoch civilného práva paralelne vznikali v podstate analogické a funkčne príslušné inštitúty: vedľa záväzku (*obligatio*) – prétorská žaloba (*actio honoraria*), popri kviritskom vlastníctve (*dominium ex iure Quiritium*) – vlastníctvo bonitárne (*in bonis esse*) a popri dedičstve (*hereditas*) – držba dedičstva (*bonorum possessio*).

Zaradenie záväzku do oblasti civilného práva potvrdzujú aj Gaiove Inštitúcie. „*Osobná žaloba je tá, ktorou niekoho žalujeme, kto je nám obligačne zaviazaný buď zo zmluvy alebo deliktu, teda žaloba, ktorou vznášame nárok, že má povinnosť dať, vykonať, poskytnúť*“ (Gaius 4, 2).¹⁰ Uvedený text odzrkadľuje ducha klasického záväzkového práva tým, že jednoznačne poukazuje na absolútnu ekvivalenciu medzi záväzkom a právnymi povinnosťami dať (*dare*), robiť (*facere*), ručiť (*praestare*), ktoré nariaďuje civilné právo. Z toho vyplýva, že je nepravdepodobné, aby klasický právnik Paulus napísal, že „*podstata záväzkov ... spočíva v tom, aby bol niekto donútený niečo nám dať alebo urobiť alebo zaručiť*“ (Paul. D. 44, 7, 3), t.j., aby rozšíril koncept záväzku spôsobom, že do neho zahrnul všetky povinnosti „*dare*“, „*facere*“, „*praestare*“, ktoré podporovalo prétorské právo. Rovnako je nepravdepodobné, aby klasický právnik napísal to, čo je ukotvené v Justiniánskych Inštitúciách, že „*záväzok je právne puto, ktorým sme podľa práva našej obce zaviazaní niekomu k majetkovému plneniu*“.

Aj tu vidíme, že obsah záväzku je predstavený nie klasicky, ale abstraktne (t.j. „*nejaké majetkové plnenie*“) a bez odzrkadlenia zásady typovej viazanosti (t.j., že záväzky vznikajú len z určitých typických a typizovaných vzťahov). Navyiac takýto rozšírený koncept záväzku je dávaný do súvisu len s právom našej obce (*iura nostrae civitatis*). Pritom výraz „*práva našej obce*“ (*iura nostrae civitatis*) slúžil na označenie celého práva rímskeho ľudu (*ius populi romani*), ktoré kontrastovalo s právom národov (*ius gentium*) a neslúžil na označenie civilného práva (*ius civile*), ktoré kontrastovalo

⁸ Na túto tému pozri BRTKO, R.: *Filozofickoprávne východiská prirodzeného práva v klasickom a justiniánskom období rímskeho práva*. Bratislava : PraF UK, 2013, s. 98-111; ŠURKALA, J.: *Prétorské zásahy v rímskom deliktuálnom práve*. In *Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes*. Sborník z konferencie. Brno : Masarykova univerzita, 2016, s. 13-20.

⁹ „*Prétorské právo je to právo, čo zaviedli prétori na všeobecný úžitok, (s cieľom) civilné právo podporiť alebo doplniť alebo opraviť*“.

¹⁰ „*In personam actio est, qua agimus cum aliquo, qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est, id est cum intendimus DARE FACERE PRAESTARE OPORTERE*“ (Gaius 4, 2).

s právom prétorským (*ius praetorium*),¹¹ ako to správne uvádzajú Emilio Albertario a Stanislav Cugia.¹²

Vyššie uvedené argumenty nás utvrdzujú v presvedčení pravdivosti hypotézy, ktorú sme si stanovili na začiatku. Keďže rímske klasické právo nepoznalo všeobecný koncept obligácie, ale len typické, určité a individuálne typy záväzkov (prítom všetky jednotlivé obligácie patrili do oblasti civilného práva) uvedené definície záväzku nie sú vytvorené rímskymi právnikmi, ale vznikli neskôr a to až v poklasickom alebo justiniánskom období.

Poklasické obdobie (od polovice 3. st. n. l. do rozpadu Západorímskej ríše v r. 476) bolo poznačené veľkým úpadkom rímskeho práva. Právne texty tohto obdobia boli väčšinou neznesiteľne mnohovravné, zákonodarca sa rád vyjadroval zošraubovanou rečou, stručná a presná dikcia klasických právnikov bola nahradená kvetnatým štýlom, ktorý mal záľubu v nezrozumiteľných metaforách, obrazných prísloviach atď.¹³ To malo za následok, že právne pojmy „*contractus*“, „*delictum*“, „*obligatio*“ sa postupne stávali všeobecnými kategóriami.

Rímske súkromné právo justiniánskeho obdobia (527 – 565) bolo prispôbené novým hospodárskym a sociálnym pomerom rannej stredovekej spoločnosti. A tak v oblasti všeobecných princípov, rodinného a dedičského práva, vecného a záväzkového práva, viaceré staré rímskoprávne normy boli nahradené normami novými, podobne niektoré tradičné rímske inštitúty upadli do zabudnutia a na ich miesto nastúpili nové koncepty a tendencie. V oblasti záväzkového práva justiniánske právo stálo už na prahu uznania všeobecnej záväznosti zmlúv.

V druhej časti štúdie sa budeme venovať výkladu textu Justinánskych Inštitúcií (3, 13) obsahujúceho definíciu záväzku: „*záväzok právne puto, ktorým sme podľa práva našej obce (podľa rímskeho práva) zaviazaní niekomu k majetkovému plneniu*“. Vedecká zvedavosť nás núti, aby sme si položili otázku. Odkiaľ členovia justiniánskej komisie čerpali inšpiráciu pri tvorbe takejto definície? Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že od právnika Gaia, lebo Justinián vo svojej konštitúcii *Imperatoriam* priznáva, že jeho (t.j. Justinánske) Inštitúcie boli „*vypracované na základe všetkých učebníc starých rímskych právnikov, predovšetkým podľa diel nášho Gaia...*“. A skutočne z obsahového, ale aj formálneho hľadiska sú si Gaiove a Justinánske Inštitúcie navzájom veľmi podobné. Avšak z porovnania príslušných textov uvedených spisov jednoznačne vyplýva, že Inštitúcie cisára Justiniána defi-

¹¹ „Prétorské právo je to právo, ktoré zaviedli prétori na všeobecný úžitok, s cieľom civilné právo doplniť alebo doplniť alebo opraviť“ (Pap. D. 1, 1, 7).

¹² CUGIA, S.: *Acceptilatio solutioni comparatur. Indagini sulla dottrina della causa nel negozio giuridico*. Napoli 1924, s. 27; ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano III. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè editore, 1936, s. 4-18.

¹³ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C.H. Beck, 1995, s. 35.

níciu záväzku od Gaia nielenže neprebrali, ale ani nemáme žiadne správy o tom, že by Gaius¹⁴ nejakú všeobecnú definíciu obligácie zanechal.

Gaius 3, 88:	Iust. Inst. 3, 13:
<i>Prejdeme teraz k záväzkom. Ich základné rozdelenie sa vykonáva rozlišovaním dvoch skupín: každý záväzok vzniká totiž buď z kontraktu alebo z deliktu.</i>	<i>Záväzok je právne puto, ktorým sme podľa práva našej obce zaviazaní niekomu k majetkovému plneniu. Najvyššie rozdelenie záväzkov je dvojakého druhu: sú buď civilné alebo prétor-ské.</i>

Opakujeme otázku. Akým spôsobom dospeli justiniánski kompilátori k predmetnej definícii? Ferrini sa domnieva, že sa inšpirovali klasickým právnikom Florentinom,¹⁵ lebo v jeho spisbe sa vyskytuje množstvo definícií typu: D. 23, 1, 1;¹⁶ D. 1, 5, 4;¹⁷ D. 30, 116;¹⁸ D. 11, 7, 42¹⁹ atď. Z analýzy Florentínových definícií vyplýva, že mal vo zvyku naznačovať etymológiu termínu, ktorý vysvetľoval. To podľa Ferriniho definícia justiniánskych kompilátorov splňa: „záväzok je... puto, ktorým sme... zaviazaní...“.²⁰ Kübler²¹ sa zas prikláňa k názoru, podľa ktorého je definícia inšpirovaná fragmentom rímskeho právnika Papiniána (D. 22, 1, 3) a to na základe toho, že obidva texty obsahujú podobné výrazy: „*necessitate adstringimur*“ (Iust. Inst. 3, 13) a „*necessitate adstrictus*“ (Pap. D. 22, 1, 3):

Iust. Inst. 3, 13:	Pap. D. 22, 1, 3:
<i>„... právne puto, ktorým sme zaviazaní niekomu k majetkovému plneniu...“ („... iuris vinculum, quo <u>necessitate adstringimur</u> alicuius solvendae rei ...“)</i>	<i>„... a teda bude uvoľnený od povinnosti ručiť plodmi ...“ („... exinde fructuum praestandorum <u>necessitate adstrictus</u> ...“)</i>

Akokoľvek sa budeme snažiť zistiť a pochopiť inšpiráciu justiniánskych kompilátorov, musíme konštatovať, že ich definícia obligácie je

¹⁴ Gaius je záhadnou postavou právnych dejín, o ktorej nemáme veľa určitých správ. Dátum jeho narodenia a smrti nie je nám známy. Vieme, že žil niekedy v druhom storočí n. l. za vlády cisárov Antonína Pia a Marka Aurélia. Napísal veľké množstvo právnických diel (asi 120 – 150 kníh).

¹⁵ Je nepopierateľné, že Florentinove diela ovplyvnili aj obsah Justiniánskych Inštitúcií.

¹⁶ „*Sponsalia sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum*“.

¹⁷ „*Liberitas est naturalis facultas eius quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur*“.

¹⁸ „*Legatum est delibatio hereditatis, qua testator ex eo, quod universum heredis foret, alicui quid collatum velit*“.

¹⁹ „*Monumentum generaliter res est memoriae causa in posterum prodita: in qua si corpus vel reliquiae inferantur...*“.

²⁰ FERINI, C.: Sulle fonti delle Istituzioni di Giustiniano. In *BIDR* 13, 1900, s. 172.

²¹ *ZSSr* 23, 1902, s. 519.

prekvapivá z viacerých dôvodov. Napríklad Marchi konštatuje, že ona nedokáže odlišiť a identifikovať to, čo mieni definovať, a je zredukovaná do čirej tautológie.²² Kritický pohľad neskrýva ani veľikán právnej romanistiky Vincenzo Arangio-Ruiz, ktorý svoju pozornosť obracia na tú časť definície, ktorá je jej jadrom, t.j. na predmet plnenia: *majetkové plnenie, plniť nejakú vec*“ (*alicuius solvendae rei*). Ak definícia hovorí, že dlžník je povinný k majetkovému plneniu (napr. platiť), tak potom definícia nezohľadňuje tie záväzky, ktorých predmetom je opomenutie nejakého konania alebo ktorých predmetom je konanie, ktoré je odlišné od odovzdania nejakej veci.²³

Za zbytočnú a banálnu považuje Emilio Albertario tú časť definície, ktorá má typický klasický charakter, t.j. tú časť, ktorá sa odvoláva sa „na právo našej obce“. Uvedená nepotrebnosť spočíva v tom, že právo obce (*civitas*) sa neporovnáva s právom iných obcí (*civitates*), a to ani implicitne. Okrem toho výraz „*secundum nostrae civitas iura*“ nie je použitý ani v iných definíciách. Veď ako by to vyzeralo, keby napr. právnik Paulus definoval poživacie právo (*ususfructus*) s dodatkom „podľa práva našej obce“? „Právo požívania je právo cudziu vec užívať a brať z nej plody pri zachovaní jej podstaty“²⁴ [podľa práva našej obce].²⁵

Podľa nás je najpravdepodobnejšia nasledovná hypotéza. Justiniánski kompilátori sa pri tvorbe predmetnej definície záväzku (v ktorej sa odvolali na „právo našej obce“) inšpirovali definíciou verbálneho kontraktu, ktorú nám zanechal Gaius v III. knihe svojich Inštitúcií:

„*Verbálny (slovný) záväzok vzniká z otázky a odpovede napríklad: SLUBUJEŠ DAŤ? SLUBUJEM. DÁŠ? DÁM. PRISLUBULEŠ? PRISLUBUJEM. NA SVOJU ČEŠŤ PRISLUBUJEŠ? NA SVOJU ČEŠŤ PRISLUBUJEM. NA SVOJU ČEŠŤ PRIKAZUJEŠ? NA SVOJU ČEŠŤ PRIKAZUJEM. UROBÍŠ? UROBÍM. Avšak tento verbálny záväzok, ktorý vzniká prednesením slov SLUBUJEŠ DAŤ? SLUBUJEM je vlastný len rímskym občanom, naproti tomu všetky ostatné sú záväzkami práva národov a platia preto medzi všetkými ľuďmi, či už rímskymi občanmi alebo cudzincami*“ (Gaius 3, 92-93).

Vidíme, že Gaiova klasická definícia verbálneho záväzku je koncipovaná na DARE (dať). A preto všeobecná definícia záväzku justiniánskych kompilátorov (vychádzajúc z Gaiovej definície) má taktiež za predmet záväzku „*solvere rem*“ (majetkové plnenie). Zovšeobecnenie Gaiovej definície ver-

²² MARCHI, A.: Le definizioni romane dell'obbligazione. In *BIDR* 29, 1916, s. 43-45.

²³ Arangio-Ruiz považuje uvedenú definíciu za defektnú a jej autorstvo pripisuje nejakému poklasickému glosátorovi. ARANGIO-RUIZ, V.: *Istituzioni di diritto romano*. 14. vydanie. Napoli : Dott. Eugenio Jovene, 2006, s. 283.

²⁴ Paul. D. 7, 1, 1.

²⁵ ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano III. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè editore, 1936, s. 15.

bálneho záväzku justiniánskymi právnikmi spôsobilu, že slovné spojenie „*podľa práva našej obce*“ (ktoré justiniánci ponechali) vyznieva ako nepotrebné.

Na základe kritickej analýzy dvoch známych definícií záväzku môžeme s určitosťou konštatovať, že predmetné definície nie sú dielom rímskych ale justiniánskych právnikov, ktorí dostali od Justiniána dovolenie, ba dokonca nariadenie, aby texty klasických právnikov prispôbovali potrebám novej doby. Týmito zásahmi síce miestami falšovali mienky klasických rímskych právnikov, ale z druhej strany zachránili pre ďalšie storočia najdôležitejšie časti rímskoprávnej učenosti a urobili ich použiteľnými aj pre našu právnu kultúru.

Použitá literatúra

1. *CORPUS IURIS CIVILIS. DIGESTA*, Tomus I., preklad Blaho P., Vaňková J., Bratislava : Euro Kódex, 2008.
2. *CORPUS IURIS CIVILIS. JUSTINIÁNSKE INŠTITÚCIE*, preklad, úvod a poznámky Blaho P., Trnava: Iura Edition, 2000.
3. *GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách*, překlad Kincl J., Plzeň : Aleš Čeněk, 2007.
4. *IUSTINIANI AUGUSTI DIGESTA SEU PANDECTAE. DIGESTI O PANDETTE DELL'IMPERATORE GIUSTINIANO*. Testo e traduzione a cura di SCHIPANI S. con la collaborazione Lantella L., IV. volumi, Milano : Giuffrè Editore, 2005 – 2011.
5. AMELOTTI, M.: *Appunti sulla compilazione giustiniana*. Torino : G. Giappichelli editore, 1971.
6. ARANGIO-RUIZ, V.: *Istituzioni di diritto romano*. 14. vydanie. Napoli : Dott. Eugenio Jovene, 2006.
7. BRŤKO, R.: *Filozofickoprávne východiská prirodzeného práva v klasickej a justiniánskej dobe rímskeho práva*. Bratislava : PraF UK, 2013.
8. DE MARTINO, F.: *Variazioni postclassiche del concetto romano di ius gentium*. In *Annali della Facoltà di Giurisprudenza Università di Bari* 7-8 (1947) s. 107-139.
9. FALCONE, G.: *Obligatio est iuris vinculum*. Torino : G. Giappichelli editore, 2003.
10. FERINI, C.: *Sulle fonti delle Istituzioni di Giustiniano*. In *BIDR* 13, 1900, s. 101-207.
11. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C.H. Beck, 1995.
12. KNIEP, F.: *Gai institutionum commentarius Tertius. §§ 88-225: Obligationenrecht*. Jena : G. Fisher, 1917.
13. MARCHI, A.: *Le definizioni romane dell'obbligazione*. In *BIDR* 29, 1916, s. 6 a nasl.
14. REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. vydanie. Bratislava : Iura edition, 2003.

15. ŠURKALA, J.: Prétorské zásahy v rímskom deliktuálnom práve. In *Majetkové a hospodárske trestné činy včera a dnes*. Sborník z konferencie. Brno : Masarykova univerzita, 2016, s. 13-20.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K ROZSAHU NÁHRADY ŠKODY A JEJ LIMITÁCIE V OBCHODNOM PRÁVE

Mgr. Lenka Dufalová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
lenka.dufalova@flaw.uniba.sk

Niekoľko poznámok k rozsahu náhrady škody a jej limitácie v obchodnom práve

Príspevok analyzuje otázky týkajúce sa aktuálnej právnej úpravy rozsahu náhrady škody v obchodnom práve s akcentom na výklad pojmu skutočná škoda a definíciu abstraktného ušlého zisku. Autorka v rámci analýzy pojmu skutočná škoda poukazuje na skutočnosť, že ak poškodenému vznikne z konania subjektu, ktorému možno pričítať zodpovednosť, škoda vo forme záväzku, ktorý je povinný uhradiť, záväzok sa bude za škodu považovať až po jeho úhrade, t.j. až keď dôjde zníženiu majetku poškodeného. Vo vzťahu k tejto problematike autorka tiež v krátkosti poukazuje na aktuálnu právnu úpravu v Českej republike. Druhá časť príspevku je venovaná často pertraktovanej téme týkajúcej sa možnosti limitácie náhrady škody *ex ante*, t.j. ešte pred porušením povinnosti, z ktorej môže škoda vzniknúť.

Mehrere Anmerkungen zum Umfang des Schadens und zu deren Beschränkungen im Handelsrecht

Der Beitrag analysiert Fragen zur aktuellen rechtlichen Regelung der Höhe des Schadensersatzes im Handelsrecht mit Akzent auf Auslegung des Begriffs des wirklichen Schadens und Definition des abstrakten entgangenen Gewinns. Im Rahmen der Analyse des Begriffs des wirklichen Schadens weist die Autorin darauf hin, dass wenn dem Geschädigten aus einer Handlung des Subjektes, dem die Verantwortung zugeschrieben werden kann, ein Schaden in Form einer Verpflichtung, die er zu zahlen hat, entsteht, so wird die Verpflichtung erst nach ihrer Zahlung, d.h. erst wenn es zur Vermögensverminderung des Geschädigten kommt, als Schaden angesehen. In Bezug auf diese Problematik weist die Autorin kurz auch auf die aktuelle rechtliche Regelung in der Tschechischen Republik hin. Der zweite Teil des Beitrags widmet sich dem oft besprochenen Thema

der Möglichkeit der Limitierung des Schadensersatzes *ex ante*, d.h. noch vor einer Pflichtverletzung, aus der ein Schaden entstehen kann.

Some Remarks on the Extent of Damages and their Limitations in Commercial Law

Paper analyses questions regarding current legislation on the extent of damages in commercial law with an emphasis on the interpretation of the concept of actual damage and the definition of abstract lost profits. Within the analysis of the concept of actual damage, the author points out that, if the damage suffered by an injured party is attributable to a liable person in the form of an obligation which he is obliged to pay, the obligation is considered as a damage only after it has been paid, i.e. only after the property of the injured party has been reduced. In relation to this issue, the author also briefly describes current legislation in the Czech Republic. The second part of the paper is devoted to the topics on the possibility of *ex ante* damages limitation, i.e. before the breach of the duty which may give rise to damages.

Kľúčové slová: skutočná škoda, dlh, ušlý zisk, limitácia, vzdanie sa

Schlüsselbegriffe: wirklicher Schaden, Schuld, entgangener Gewinn, Limitierung, Verzicht auf

Keywords: actual damage, debt, lost profits, limitation, waiver

Úvod

V súčasnosti sa ako primárny účel právneho inštitútu zodpovednosti za škodu uvádza nahradenie majetkovej, či nemajetkovej ujmy, ktorá vznikla poškodenému v dôsledku konania, následkom ktorého vzniká škoda, a to takým spôsobom, aby sa poškodený neobohatil. Náhrada škody má tzv. reparačnú, resp. reštitučnú funkciu¹ a jej úlohou je obnova narušeného právneho vzťahu medzi subjektmi takéhoto vzťahu², t.j. odstránenie škodlivých následkov a navrátenie poškodeného do stavu pred tým, ako mu bola spôsobená škoda, resp. do stavu v akom by sa nachádzal neskôr, ak by ku škode nedošlo (v prípade náhrady ušlého zisku). V zahraničnej literatúre sa často stretávame s názorom, že primárnou funkciou inštitútu zodpovednosti za škodu nie je samotná náhrada spôsobenej škody, ale určenie, kedy je po-

¹ V zahraničnej literatúre sa možno častejšie stretnúť aj s pojmom kompenzačná funkcia, čo býva niekedy kritizované s odôvodnením, že následkom takéhoto prístupu je potláčaný význam *restitutio in integrum*. Bližšie pozri: MARKESINIS, B.S. – DEAKIN, S.F.: *Tort Law*. Oxford : Clarendon Press, 1999, s. 38 a nasl.

² OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L. a kol.: *Základy obchodného práva 2*. Bratislava : Iura Edition, 2010, s. 757.

trebné poskytnúť náhradu škody.³ Podstatou tejto funkcie je totiž presun bremena znášať škodu z osoby, ktorá ju utrpela na inú osobu. Potom je úlohou práva určiť spravodlivé pravidlá, za akých je takýto presun prípustný – či len v prípade, ak osobe, ktorá škodu spôsobila možno pričítať zavinenie, alebo aj vtedy, keď konanie škodcu bez jeho zavinenia spôsobilo škodu. V podstate ide o vyjadrenie, do akej miery sa v rámci náhrady škody uplatní zásada *casum sentit dominus*.

Ak sú teda určené pravidlá pre presun bremena znášať škodu na osobu, ktorej možno prečítať zodpovednosť za jej vznik⁴, ďalšia nemenej dôležitá otázka je, akú škodu je potrebné poškodenému nahradiť, a akým spôsobom. Znenie právnych noriem upravujúcich rozsah náhrady škody v slovenskom súkromnom práve je pomerne stručné, následkom čoho bližšie vymedzenie pojmov týkajúcich sa rozsahu náhrady škody nachádzame v judikatúre, ktorá tieto otázky rieši.

Pokiaľ ide o vymedzenie pojmu škoda, právne normy slovenského súkromného práva pojem škoda používajú, ale ho žiadnym spôsobom nedefinujú, zákonodarca tiež nerozlišuje medzi pojmami škoda a ujma. Právne normy používajú len pojem škoda, avšak z ich obsahu je zrejmé, že tento pojem zahŕňa aj ujmu, ktorá vznikla na zdraví a živote poškodeného, čiže v nemajetkovej sfére poškodeného. K. Eliáš⁵ to vysvetľuje vplyvom tradície založenej poňatím škody podľa § 1293 ABGB, ktorý ako škodu chápal každú ujmu, ktorá bola niekomu spôsobená na majetku, právach alebo jeho osobe. Už aj Š. Luby poukazoval na to, že nesprávne sú názory, ktoré spočívajú na úzkom ponímaní ujmy a stotožňujú ujmu so škodou: „*škoda je len osobitným prípadom ujmy a preto pri porušení záväzkových pomerov môže vzniknúť nielen škoda, ale aj ujma.*“⁶ Právna teória považuje za ujmu škodlivý následok, spočívajúci v porušení alebo ohrození právom chránených hodnôt, vzťahov a záujmov. Ujma je teda negatívny následok porušenia právnej povinnosti. Pojem ujma nemožno zamieňať s pojmom škoda. Ujma je totiž chápaná širšie, delí sa na majetkovú ujmu – škodu a nemajetkovú ujmu. Toto rozlišovanie základného pojmu, ktorý je ústrednou témou tohto článku platí rovnako pre zodpovednostné právne vzťahy spadajúce pod režim zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších

³ Bližšie pozri: KEETON, W.P. et al. (eds.) : *Prosser and Keeton on the Law of Torts*. 5th edition. St. Paul: West Pub. Co., 1984, p. 20, alebo ROGERS, W. V. H.: *Winfield & Jolowicz on Tort*. 17th edition. Sweet & Maxwell, 2006, p. 4.

⁴ Článok v ďalšej časti používa pojem „škodca“, ktorý nie je legislatívnym pojmom. Pojem slúži na označenie osoby, ktorej konanie má za následok vznik zodpovednosti za škodu alebo vznik povinnosti nahradiť škodu. Pojem je v článku používaný z toho dôvodu, že v súčasnosti nie je zaužívaný iný vhodný pojem na označenie takéhoto subjektu.

⁵ ELIÁŠ, K.: Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu I. In *Právní rádce*, 2007, č. 12, s. 3.

⁶ Bližšie k tomu: LUBY, Š.: *Prevenia a zodpovednosť v občianskom práve. II. diel*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, s. 116.

predpisov (ďalej aj ako „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“), ako aj pod režim zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Obchodný zákonník“ alebo „ObZ“).

1. Rozsah náhrady škody

Pokiaľ ide o **rozsah náhrady škody**, náhrada škody je v slovenskom súkromnom práve založená na princípe plnej kompenzácie. Obchodný⁷ i Občiansky zákonník⁸ stanovujú, že sa nahrádza všetka škoda, t.j. tak skutočná škoda (*damnum emergens*) ako aj ušlý zisk (*lucrum cessans*), pričom obe tieto formy škody sú rovnocenné a nie sú vzájomne podmienené.⁹ V obchodnom práve je rozsah náhrady škody oproti občianskoprávnej úprave určitým spôsobom modifikovaný, nakoľko ustanovenie § 379 Obchodného zákonníka v druhej vete stanovuje, že „nenahrádza sa škoda, ktorá prevyšuje škodu, ktorú povinná strana v čase vzniku záväzkového vzťahu ako možný dôsledok porušenia svojej povinnosti predvídala alebo ktorú bolo možné predvídať s prihliadnutím na skutočnosti, ktoré v uvedenom čase povinná strana poznala alebo mala poznať pri obvyklej starostlivosti.“ Rozsah náhrady škody je tak obmedzený iba na tzv. škodu predvídateľnú.

Predvídateľnosť škody je pojmom, na ktorý v súčasnosti existujú v odbornej literatúre dva názory. Prvý hovorí, že predvídateľnosť škody je jedným z predpokladov vzniku obchodnoprávnej zodpovednosti za škodu, druhý, že predvídateľnosťou škody sa vymedzuje rozsah náhrady škody. Základnou myšlienkou, ktorá stojí za konceptom náhrady len predvídateľnej škody, je primäť zmluvné strany k tomu, aby v negociačnom procese zväžili prípadný rozsah náhrady škody, ku ktorej môžu byť zaviazané v prípade porušenia zmluvnej povinnosti, resp. ktorá im bude nahradená, ak druhá zmluvná strana svojim konaním spôsobí škodu. Preto je pre obe zmluvné strany výhodné, aby v negociačnom procese poskytli spolukontrahentovi také informácie, ktoré by mohli mať vplyv na predvídateľnosť prípadných škôd.¹⁰ Predvídateľnosť súvisí tiež s rozložením rizika; škodca zodpovedá iba za to, čo mohol predvídať, a tým aj ovplyvniť svojim konaním. Predvídateľnosť znamená, že škodca nezodpovedá za extrémne následky

⁷ § 379: Ak tento zákon neustanovuje inak, nahrádza sa skutočná škoda a ušlý zisk. Nenahrádza sa škoda, ktorá prevyšuje škodu, ktorú povinná strana v čase vzniku záväzkového vzťahu ako možný dôsledok porušenia svojej povinnosti predvídala alebo ktorú bolo možné predvídať s prihliadnutím na skutočnosti, ktoré v uvedenom čase povinná strana poznala alebo mala poznať pri obvyklej starostlivosti.

⁸ § 442 ods. 1: Uhrádza sa skutočná škoda a to, čo poškodenému ušlo (ušlý zisk).

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR spis. zn. II Odon 15/96 zo dňa 31.1.1996.

¹⁰ SCHLECHTRIEM, P.: *Uniform Sales Law – The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Vienna : Manz, 1986, s. 97. Dostupné na internete: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/schlechtriem.html>

a vyjadruje tiež zásadu, že podnikatelia by sa mali o svoje záležitosti v dostatočnej miere zaujímať.

Právna veda sa zhoduje v tom, že predvídateľnosť škody sa posudzuje objektívne, bez ohľadu na to či povinný škodu predvídal alebo mohol predvídať, pretože „*právne relevantné je to, či škodu bolo možné objektívne predvídať s prihliadnutím na skutočnosti, ktoré mala povinná strana poznať pri obvyklej starostlivosti, teda starostlivosti, ktorú je možné objektívne požadovať.*“¹¹ Dôležité je, že ide o škodu, ktorá bola predvídateľná v čase vzniku záväzku. V tejto súvislosti Najvyšší súd Českej republiky judikoval, že „*škoda spočívajúca v zaplatení zmluvnej pokuty zhotoviteľom nie je vo vzťahu k jeho subdodávateľovi predvídateľná v zmysle ustanovenia § 379 Obchodného zákonníka, ak subdodávateľ poznal obsah zmluvy uzatvorenej medzi zhotoviteľom a objednávateľom ak bola zmluvná pokuta za porušenie povinnosti z tejto zmluvy dohodnutá až po uzatvorení subdodávateľskej zmluvy.*“¹²

Keďže ustanovenie Obchodného zákonníka o náhrade len predvídateľnej škody je ustanovením dispozitívnym, zmluvné strany si môžu dohodnúť odlišné pravidlá pre rozsah náhrady škody, napríklad tak, že sa škodca zaviazuje k náhrade aj nepredvídateľnej škody bez splnenia ďalších podmienok, prípadne, nepredvídateľná škoda sa bude nahrádzať v prípade, ak bude škoda spôsobená úmyselne.

Ustanovenie o náhrade len predvídateľnej škody do značnej miery zmäkčuje prísnu objektívnu zodpovednosť v obchodnoprávných vzťahoch. Z dispozitívnej povahy ustanovenia § 379 Obchodného zákonníka tiež vyplýva, že zmluvné strany obchodnoprávneho záväzkového vzťahu si už pri vzniku záväzku môžu dohodnúť iný obsah náhrady škody, či už zúžením rozsahu náhrady škody len na skutočnú škodu, alebo jej rozšírením napríklad aj o škodu nepredvídateľnú alebo nepriamu. Naopak, v občianskom práve takáto dohoda zmluvných strán možná nie je, nakoľko ustanovenie § 442 Občianskeho zákonníka má kogentnú povahu.

1.1. Skutočná škoda

Ako uvádzame vyššie, majetková škoda môže mať dve podoby – môže sa prejavovať ako skutočná škoda alebo ako ušlý zisk. Skutočná škoda sa prejavuje zmenšením majetku poškodeného, pričom pri vyčíslení škody sa vychádza z porovnania majetkového stavu poškodeného pred spôsobením

¹¹ ĎURICA, M. in PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník – Komentár*. 3. aktualizované vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 879.

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu ČR spis. zn. 32 Cdo 2843/2008 zo dňa 21.10.2008.

škody a po spôsobení škody. Skutočná škoda sa prejavuje v niektorej z týchto foriem¹³:

- a) zničenie, strata, poškodenie alebo znehodnotenie veci,
- b) náklady vynaložené poškodeným v dôsledkuškodnej udalosti¹⁴, ide napríklad o náklady na odstránenie zničenej veci alebo o náklady vynaložené na opravu poškodenej veci,
- c) márne vynaložené náklady, ktoré poškodený uhradil v záujme výkonu svojich majetkových práv,
- d) zníženie alebo strata majetkových práv, prípadne strata možnosti v dôsledkuškodnej udalosti vymáhať pohľadávku voči dlžníkovi.

Vymedzenie samotného pojmu škoda legálnou definíciou v súčasnosti nie je dané, vychádza z ustálenej judikatúry, ktorá vymedzuje škodu ako „ujmu, ktorá nastala (sa prejavuje) v majetkovej sfére poškodeného a je objektívne vyjadriteľná všeobecným ekvivalentom, t.j. peniazmi, (a je teda, ak nedochádza k naturálnej reštitúcii, napraviteľná poskytnutím majetkového plnenia, predovšetkým peňazí). Skutočnou škodou je zmenšenie (úbytok) majetku poškodeného a predstavuje majetkové hodnoty potrebné k uvedeniu do predošlého stavu, poprípade k vyváženiu dôsledkov toho, že nedošlo k reštitúcii“.¹⁵ Na toto stanovisko nadväzujú ďalšie súdne rozhodnutia, ktoré spresnili chápanie pojmu škoda:

- a) R 34/1974 – „škoda teda znamená zmenšenie majetku poškodeného. V prejednávanej veci k zmenšeniu majetkovej podstaty žalujúcej organizácie nemohlo dôjsť už okamihom, kedy bolo právoplatne rozhodnuté o uložení pokuty, ale až vtedy, keď bola z majetkových prostriedkov organizácie pokuta uhradená príslušnému okresnému národnému výboru. Samotný záväzok, i keď je vykonateľný, nemôže byť škodou ešte pred jeho splnením už preto, že nie je isté, či k majetkovej ujme vôbec dôjde.“
- b) R 16/1975, ktorý odkazuje na predošlé dve rozhodnutia: „Pojem škody vykladá právna teória i prax tak, že sa ňou rozumie majetková ujma, ktorú možno objektívne vyjadriť v peniazoch. Škoda teda vo svojej podstate znamená zmenšenie majetku poškodeného (porovnaj. stanovisko uverejnené pod č. 55/1971 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk). K zmenšeniu majetku organizácie nemôže teda dôjsť okamihom, keď sa organizácia dozvie, že bude musieť na základe rozhodnutia príslušného orgánu regresnú náhradu zaplatiť, alebo keď sa na základe výzvy OÚNZ rozhodne, že náhradu zaplatí, ale naj-

¹³ BEJČEK, J. a kol.: *Kurs obchodního práva : Obchodní závazky*. Praha : C.H. Beck, 2007, s. 115.

¹⁴ Ide o náklady podľa ustanovenia § 380 ObZ: *Za škodu sa považuje tiež ujma, ktorá poškodenej strane vznikla tým, že musela vynaložiť náklady v dôsledku porušenia povinnosti druhej strany.*

¹⁵ Stanovisko občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu ČSSR publikované pod č. R 55/1971.

skôr vtedy, keď z majetkových prostriedkov organizácie bola regresná náhrada uhradená (porovnaj aj rozhodnutie uverejnené pod č. 32/1974 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk)“.

Aj z rozhodnutí českých súdov, na ktoré slovenská judikatúra častokrát z dôvodu takmer rovnakej legislatívnej úpravy rozsahu náhrady škody odkazuje, je zrejme zotrvávanie na tejto pozícii. Podľa uznesenia Najvyššieho súdu ČR zo dňa 29.01.2003, sp. zn. 25 Cdo 586/2001, „skutočná škoda nevznikla, ak sa ku dňu rozhodovania súdu majetkový stav poškodeného neznížil.“ V rozhodnutí publikovanom pod č. Rč 14/2005 sa ďalej uvádza, že „pokiaľ dlžník nezaplatil dlžnú čiastku svojmu veriteľovi, nemôže úspešne uplatniť nárok na jej náhradu z titulu zodpovednosti tretej osoby za škodu, keďže škoda mu zatiaľ nevznikla. Samotná existencia pohľadávky veriteľa voči dlžníkovi ani súdne rozhodnutie o povinnosti dlžníka zaplatiť dlh nie je skutočnou škodou ani ušlým ziskom.“

Základným problémom, ktorý sa nám javí z vyššie uvedeného, je skutočnosť, že za škodu sa považuje len zníženie majetku poškodeného, avšak nie zvýšenie jeho záväzkov/dlhov. Vznik pohľadávky ani jej splatnosť či vykonateľné súdne rozhodnutie ukladajúce povinnosť plniť, nie je totiž tou skutočnosťou, ktorá sa priamo prejaví v majetkovom (nie účtovnom) stave dlžníka.¹⁶ Samotná existencia pohľadávky neznamenaá skutočnú škodu ani ušlý zisk. K vzniku škody, spočívajúcej v platobnej či inej povinnosti dlžníka na plnenie, dochádza až tým, že dlžník splní dlh, a len v tom rozsahu, v akom svojmu veriteľovi plnil, mu vzniká ujma na majetku.^{17 18} I. Fekete v tejto súvislosti síce uvádza, že *skutočnú škodu môže predstavovať i zväčšenie pasív poškodeného, ktoré musí poškodený strpieť v dôsledku protiprávneho konania škodcu (napr. ak sa poškodený v dôsledku protiprávneho konania škodcu dostane do omeškania s plnením svojej povinnosti na základe osobitnej zmluvy, je povinný uhradiť zmluvnú pokutu, ak bola dojednaná, pričom táto zmluvná pokuta predstavuje pre poškodeného dlh, ktorý musí splniť pod hrozbou právnych sankcií a ktorý by inak nenastal, ak by škodca nespôsobil omeškanie poškodeného)*¹⁹, avšak z vyššie uvedených súdnych rozhodnutí, ako aj z ďalších mnohých rozhodnutí súdov nižších stupňov, vyplýva, že súdna prax nie je s takýmto názorom stotožnená.

¹⁶ ŠVESTKA, J. a kol.: *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 1206.

¹⁷ Tamtiež.

¹⁸ Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR publikovanom pod č. R 16/2008 „ak zaviazaný z dohody o prevzatí plnenia podľa § 534 OZ nesplnil svoj záväzok poskytnúť za dlžníka jeho veriteľovi plnenie, a dlžník preto svojmu veriteľovi plnil sám, znížil sa tým v dôsledku porušenia záväzku zaviazaného majetkový stav dlžníka a dlžníkovi voči zaviazanému vznikol nárok na náhradu škody podľa § 420 obč. zák.“

¹⁹ FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 2. zväzok (Vecné práva, Zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie)*. Veľký komentár, 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex 2015, s. 754.

Takýto výklad je vo vzťahu k poškodenému neprimerane reštriktívny a môže viesť k tomu, že poškodený sa takýmto spôsobom dostane do nepriaznivej ekonomickej situácie, a to môže mať ďalekosiahle dôsledky. Sťažuje sa tým postavenie poškodeného, jednak tým, že sa zvyšujú jeho záväzky a znižuje sa jeho čisté imanie, a tiež tým, že poškodený najprv musí plniť z vlastných prostriedkov to, k čomu by nebol povinný, ak by nenastala škodná udalosť, a až potom sa domáhať náhrady toho, čo plnil za zodpovedný subjekt.²⁰ Osobitne sa takýto výklad dotýka podnikateľských subjektov. V praxi môže nastať situácia, že vzniknutá škoda natolko zníži majetok poškodeného podnikateľského subjektu, že spôsobí podnikateľovi finančné problémy, a ten nebude schopný uhradiť veriteľovi pohľadávku, ktorá vznikla ako následok škodnej udalosti vinou škodcu. Ak neuhradí pohľadávku, jeho majetok sa v podstate nezmenší, a ak škodca neuhradí spôsobenú škodu dobrovoľne, poškodený si nebude môcť uplatniť svoj nárok na náhradu škody na súde. Dostane sa do omeškania, bude musieť znášať právne následky omeškania, a nie je vylúčené, že tým svojmu veriteľovi spôsobí škodu. Takéto reťazenie sa spravidla nedotkne obchodných spoločností s dostatočným imaním, avšak u malých a stredných podnikateľov nie je neobvyklé, že úhrada ich záväzkov je závislá od toho, či majú uhradené svoje pohľadávky. Postavenie veriteľa sa týmto javí ako nevýhodné, a môže viesť až k úpadku podnikateľa, ktorý môže mať negatívne hospodárske následky – spôsobuje neistotu v obchodných vzťahoch, môže viesť k ukončeniu prevádzky dlžníka (úpadcu), zániku pracovných miest; zvyšuje riziko neuspokojenia pohľadávok veriteľov voči takémuto dlžníkovi, a tým zvyšuje riziko reťazovej reakcie vo formu druhotnej platobnej neschopnosti veriteľov takéhoto dlžníka.²¹

V tejto súvislosti nám však nedá nespomenúť názor K. Eliáša, ktorý poukazuje na to, že „*právny názor, podľa ktorého v situácii, keď škodca protiprávne poskytne príčinu vzniku pohľadávky poškodeného voči tretej osobe, poškodenému nevzniká škoda už vznikom pohľadávky, ale až jej zaplatením, nezodpovedá článku 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd*²², lebo bez spravodlivého dôvodu poskytuje vyššiu ochranu majetku patriacemu škodcovi ako majetku poškodeného“.²³ K. Eliáš pritom poukazuje na názory Ústavného súdu Českej republiky, ktorý opakovane zaujíma stanovisko, že ak zákonné

²⁰ Bližšie k tomu: ELIÁŠ, K. dielo cit. v pozn. 5, s. 7.

²¹ GLÉZL, A.: *Môže byť zavedenie inštitútu ponukového konania do konkurzného a reštrukturalizačného konania užitočné pre veriteľov?* [Citované 29.09.2017] Dostupné na internete: <http://informuje.com/node/1181>.

²² „Každý má právo vlastniť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Dedenie sa zaručuje.“ Toto ustanovenie sa v doslovnom znení premietlo aj do Ústavy SR (zákon č. 460/1992 Zb.), článku 20 ods. 1.

²³ ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*, 1. zväzok. Praha : Linde, 2008, s. 972.

ustanovenie umožňuje rozličný výklad, je namiesto voliť ten výklad, ktorý je ústavne konformný, a ustanovenie má byť aplikované ústavne konformným spôsobom. Domnievame sa, že názor prof. Eliáša je správny, a citované závery českého ústavného súdu sú aplikovateľné aj v Slovenskej republike, avšak aplikačná prax sa dlhodobo prikláňa k tomu, že škodou sa rozumie stav, až keď príde k zníženiu majetkových hodnôt poškodeného.

Iný prístup možno badať v rozhodnutí Okresného súdu v Trnave²⁴, ktorý rozhodoval vo veci náhrady škody spôsobenej porušením povinnosti zo zmluvy o dielo. Zmluvou o dielo sa žalovaný zaviazal k vykonaniu diela, ktoré spočívalo v položení dlažby s podbetónovaním a izoláciou proti zemnej vlhkosti v zadnej časti rodinného domu. Keďže žalovaný dielo nevykonal riadne a včas, žalobkyňa odstúpila od zmluvy a chcela dať dielo dokončiť inej stavebnej firme. Každá stavebná firma však pri obhliadke staveniska konštatovala, že dielo bolo vykonávané tak nekvalitne, že najskôr bude potrebné odstrániť časti žalovaným nekvalitne realizovaných prác a až následne možno pristúpiť k dokončeniu prác iným dodávateľom do užívateľného stavu. Žalobkyňa žiadala, aby súd zaviazal žalovaného na zaplatenie sumy 5.259,- € **titulom náhrady škody, ktorá jej v zmysle dodatku k znaleckému posudku vznikne** v súvislosti s uvedením plochy dvora do stavu, ktorý by spĺňal podmienky pre odstránenie časti nekvalitne realizovaných prác zo strany žalovaného, pre následné dokončenie prác iným dodávateľom do užívateľného stavu. Súd v rozsudku uvádza, že podľa ustanovenia § 380 Obchodného zákonníka za škodu sa považuje tiež ujma, ktorá poškodenej strane vznikla tým, že musela vynaložiť náklady v dôsledku porušenia povinnosti druhej strany a podľa ustanovenia § 265 Obchodného zákonníka výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, nepožíva právnu ochranu. Súd tiež poukázal na to, že z ustálenej judikatúry vyplýva, že škodou sa rozumie skutočná škoda a ušlý zisk, pričom skutočnou škodou je to, o čo sa majetok poškodeného zmenšil. Škodou je taktiež vynaloženie nákladov, ktoré vznikli v príčinnej súvislosti so vznikom škody. Záverom súd konštatoval, že **hoci gramatický výklad ustanovenia § 380 vedie k záveru, že škodou je len úbytok na majetku poškodeného, ktorý má škodca nahradiť, v danom prípade súd dospel k záveru, že vyčíslenie znalca osvedčujúce potrebu vynaložiť určitú sumu na uvedenie veci do pôvodného stavu je dostatočným osvedčením skutočnej škody žalobkyne. Opačný výklad by mal za následok to, že zvýhodnenou osobou bude škodca, čo by podľa názoru súdu viedlo k výkonu práva, ktoré je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku. Keďže takýto výkon práva nepožíva právnu ochranu, súd požadovanú náhradu škody v zmysle sumy vy-**

²⁴ Spisová značka 38Cb/53/2010 zo dňa 08.09.2010.

číslenej znalcom vo výške 5.259,- eur, ktorú bude musieť žalobkyňa vynaložiť pre navrátenie svojho majetku do pôvodného stavu, priznal a návrhu aj v tejto časti v celom rozsahu vyhovel.

Tu možno namietat', že Okresný súd v Trnave nesprávne interpretuje ustanovenie § 380 Obchodného zákonníka, ktorý v podstate rozširuje rozsah náhrady škody nielen na skutočnú škodu a ušlý zisk, ale aj na náklady, ktoré poškodená strana musela vynaložiť v dôsledku porušenia povinnosti druhej strany, a to preto, lebo žalobkyňa ešte žiadne náklady nevynaložila, žiadna škoda jej tak nevznikla a preto bola podaná žaloba predčasná. Dodržiavanie zásady poctivého obchodného styku v spojení s § 265 Obchodného zákonníka je však dostatočne silným argumentom na zdôvodnenie postupu súdu. Súd taktiež mohol argumentovať aj pomocou definície samotného pojmu škoda a jeho obsahu. Tým, že neexistuje legálna definícia pojmu škoda, tu priestor na interpretáciu je. Obchodný zákonník totiž v § 379 stanovuje, že sa uhrádza nielen skutočná škoda a ušlý zisk, ale podľa § 380 aj náklady vynaložené v dôsledku porušenia povinnosti druhej strany. Otázkou, či sa za škodu považujú aj náklady, ktoré je potrebné vynaložiť na uvedenie veci do pôvodného stavu, sa zaoberal aj Ústavný súd Českej republiky, ktorý vo svojom rozhodnutí poukázal na to, že za protiústavné, porušujúce právo na spravodlivý proces, je treba považovať i také rozhodnutia, ktoré sú postavené na právnom závere súdu, ktorý je v extrémnom nesúlade s vykonanými skutkovými zisteniami. Za taký protiústavný záver je treba v danej veci – za stavu, keď výsledky vykonaného dokazovania nasvedčujú existenciu poškodenia majetku – považovať záver odvolacieho súdu, že v prípade, keď má byť škoda uhradená v peniazoch, možno uznať preukázanie nároku na náhradu škody iba vtedy, ak už poškodený prostriedky na ich odstránenie vynaložil.²⁵ Ústavný súd pritom poukázal aj na skoršie rozhodnutia súdov²⁶, ktoré uvádzajú že „*ustanovenie § 442 ods. 1 Občianskeho zákonníka*²⁷ *nerieši len otázku obsahu náhrady škody (hradí sa zásadne len skutočná*

²⁵ Nález Ústavného súdu ČR to dňa 20.11.2000, sp. zn. IV. ÚS 548/99. Skutkový stav je veľmi podobný tomu, ktorý riešil Okresný súd v Trnave. Ústavný súd rozhodoval o sťažnosti, ktorou sa navrhovateľka domáhala zrušenia rozhodnutí Mestského súdu v Prahe. Žalobca uplatnil voči sťažovateľke nárok z titulu nezaplatenej sumy za vykonanú prácu a sťažovateľka uplatnila ako obranu nárok na náhradu škody, ktorú jej mal sťažovateľ spôsobiť. Zo znaleckého posudku vyplynulo, že skutočne došlo k trvalému neodstrániteľnému poškodeniu majetku sťažovateľky, ktoré možno napraviť iba výmenou poškodených vecí za nové, a znalcom bola tiež vyčíslená výška spôsobenej škody. Vo veci bolo overené, že sťažovateľka ku dňu podania sťažnosti k výmene poškodených okien nepristúpila. V ústavnej sťažnosti, sťažovateľka namietala nesprávnosť názoru odvolacieho súdu, ktorý vychádza z toho, že sťažovateľke nevznikla žiadna škoda, pretože nevynaložila žiadne náklady na odstránenie škody, ktorú jej spôsobil žalobca, t.j. na výmenu postriekaných a znehodnotených skiel. Je presvedčená, že už samotným znehodnotením majetku jej vznikla peniazmi vyjadriteľná ujma – teda škoda.

²⁶ R 55/1971 a R 25/90.

²⁷ Znenie § 442 ods. 1 Občianskeho zákonníka ku dňu vynesenia oboch rozhodnutí: *Uhradzuje sa len skutočná škoda, a to uvedením do predošlého stavu; ak to nie je dobre možné alebo účelné, uhradzuje sa v peniazoch.*

škoda), ale v súvislosti s úpravou spôsobu náhrady tejto škody obsahuje vlastne aj pokyn pre riešenie rozsahu náhrady škody. Ak totiž stavia na prvé miesto uvedenie v predošlý stav s tým, že len vtedy, ak nie je uvedenie v predošlý stav dobre možné, uhrádza sa škoda v peniazoch, je potrebné vychádzať z toho, že náklady na uvedenie v predošlý stav (ako základná forma náhrady) určujú aj rozsah náhrady odvodenej. Prípadná peňažná náhrada musí preto zodpovedať nákladom, ktorých by bolo potrebné na uvedenie do pôvodného stavu.“

Ak nahliadneme do nového českého občianskeho zákonníka – zákon č. 89/2012 Sb. Občiansky zákoník (ďalej aj ako „NOZ“), zistíme, že vyššie prezentovaný názor K. Eliáša vo vzťahu k vymedzeniu pojmu skutočná škoda, ktorý by mal zahŕňať aj zvýšenie záväzkov poškodeného, resp. vznik dlhu poškodeného, našiel svoje legislatívne uplatnenie v znení § 2952. Ten stanovuje: *„Hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk). Záleží-li skutečná škoda ve vzniku dluhu, má poškozený právo, aby ho škůdce dluhu zprostil nebo mu poskytl náhradu.“*²⁸ Toto ustanovenie nepochybne reaguje na predošlú právnu úpravu a súdnu prax, avšak je potrebné vnímať ho v kontexte toho, ako NOZ definuje povinnosť k náhrade ujmy. NOZ v prvom rade opustil používanie pojmu zodpovednosť za škodu a náhrada škody, ale v rámci záväzkov z deliktov upravuje náhradu majetkovej a nemajetkovej ujmy, teda používa obsahovo širší a terminologický zodpovedajúci pojem ujma, ktorú ďalej člení na majetkovú a nemajetkovú. Ustanovenie § 2894 ods. 1 ďalej stanovuje, že *„povinnost nahradit jinému újmu zahrnuje vždy povinnost k náhradě újmy na jmění (škody).“* Majetkovou ujmov sa teda rozumie ujma na imaní poškodeného, čo je širší pojem ako majetok. Podľa § 495 NOZ majetok osoby tvorí súhrn všetkého, čo jej patrí. Imanie osoby je potom tvorené jej majetkom a dlhmi. Ak teda NOZ stanovuje povinnosť nahradit' škodu na imaní, škodca je povinný nahradit' aj dlh, za vznik ktorého mu možno pričítať zodpovednosť. Právna úprava definície skutočnej škody v Českej republike sa po rekodifikácii občianskeho práva podľa nášho názoru ubera správny smerom, nakoľko pôsobí v prospech poškodeného.

1.2. Ušlý zisk

Podľa súčasnej právnej úpravy sa poškodenému uhrádza nielen skutočná škoda, ale aj ušlý zisk.²⁹ Definíciu ušlého zisku právne normy neobsahujú,

²⁸ Škoda má potom niekoľko možností, ako zbaviť poškodeného takéhoto dlhu/záväzku: buď poskytne poškodenému finančné prostriedky na úhradu tohto dlhu, alebo sám veriteľovi uhradí tento dlh, čo mu umožňuje dikcia § 1936 ods. 1 NOZ, ktorý stanovuje, že veriteľ je povinný prijať plnenie poskytnuté treťou osobou so súhlasom dlžníka, v našom prípade poškodeného, alebo dohodne s veriteľom odpustenie tohto dlhu, poprípade použije k započítaniu dlhu poškodeného vlastnú pohľadávku.

²⁹ § 379 Obchodného zákonníka.

ustálená súdna prax však zadefinovala ušlý zisk ako „majetkovú ujmu vyjadriteľnú v peniazoch, ktorá spočíva v tom, že nedošlo k rozmnoženiu (zväčšeniu) majetkových hodnôt poškodeného, ktoré by bolo možné odôvodnene očakávať s zreteľom na obvyklý (pravidelný) chod veci.“³⁰ K priznaniu náhrady ušlého zisku nestačí pravdepodobnosť zvýšenia majetkového stavu v budúcnosti, musí byť isté, že by pri pravidelnom behu vecí k tomuto zvýšeniu majetkového stavu došlo. Výška hradeného ušlého zisku je daná tým, o aký reálne dosiahnuteľný prospech poškodený v dôsledku konania škodcu alebo škodovej udalosti prišiel. Poškodený pri jeho vyčísľovaní musí vychádzať nielen z čiastky, ktorú by za obvyklých okolností získal, ale musí zohľadniť aj náklady, ktoré by musel vynaložiť za účelom dosiahnutia tohto zisku (napríklad o prostriedky vynaložené na mzdy, investície, nákup nových technológií a pod.). Nestačí aby poškodený vyčísľil hypotetický ušlý zisk, ale vždy musí ísť o zisk, ktorý „sa dá reálne očakávať, čo so sebou nesie povinnosť vierohodného preukázania zo strany poškodeného.“³¹ Aj keď samotná definícia pojmu ušlý zisk nie je sporná, v súvislosti s ušlým ziskom vyvstáva niekoľko otázok, ktorým je potrebné venovať pozornosť.

Špecifikom obchodnoprávnej úpravy je, že ustanovenie § 381 Obchodného zákonníka umožňuje poškodenému, aby namiesto skutočného ušlého zisku požadoval **tzv. abstraktný ušlý zisk**, ktorý je definovaný ako „zisk dosahovaný spravidla v poctivom obchodnom styku za podmienok obdobných podmienkam porušenej zmluvy v okruhu podnikania, v ktorom [poškodený] podniká.“ Možnosť požadovať abstraktný ušlý zisk namiesto skutočného ušlého zisku sa v odbornej literatúre vysvetľuje tým, že v praxi je často zložitú preukázanie skutočne ušlého zisku, a tak sa má uľahčiť situáciu poškodeného pri jeho vyčísľovaní.

Na vzájomný vzťah skutočného a abstraktného ušlého zisku existujú v súčasnej právnej spisbe dva protichodné názory. Kým O. Ovečková³², M. Ďurica³³ či M. Tomsa³⁴ tvrdia, že poškodený má právo voľby a môže požadovať buď skutočný ušlý zisk, alebo abstraktný ušlý zisk, J. Bejček sa, naopak, domnieva, že takáto koncepcia nie je správna.³⁵ Podľa názoru J. Bejčka, neplatí, že tam, kde je možno preukázať skutočne ušlý zisk, si môže poškodený vybrať zisk abstraktný, aby si tak zjednodušil preukazova-

³⁰ R 55/1971.

³¹ PETR, B.: Ušlý zisk, vývoj právnej úpravy a aktuální problémy spojené s hľadáním mezí v rozhodovací činnosti soudu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 15, s. 574.

³² OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár. Zväzok 2*. Bratislava : Iura edition, 2005, s. 214.

³³ ĎURICA, M. in PATAKYOVÁ, M. dielo cit. v pozn. 11, s. 881.

³⁴ TOMSA, M. in ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M.: *Obchodní zákoník. Komentár*. 7. vydání. Praha : C.H. Beck, 2002, s. 954.

³⁵ BEJČEK, J.: Poznámka ke vztahu ušlého zisku a tzv. zmařeně příležitosti. In *Obchodní právo*, 2005, č. 4, s. 3.

nie výšky ušlého zisku; zákon v § 381 stanovuje len podpornú metódu vyčíslenia ušlého zisku a nie voľbu medzi abstraktným a skutočným ušlým ziskom. Požadovať abstraktný ušlý zisk je možné len v prípade, ak skutočný ušlý zisk nemožno vyčísliť. Samotné znenie § 381 Obchodného zákonníka ustanovuje, že „*namiesto skutočne ušlého zisku môže poškodená strana požadovať náhradu zisku dosahovaného spravidla v poctívom obchodnom styku za podmienok obdobných podmienkam porušenej zmluvy v okruhu podnikania, v ktorom podniká.*“ Obchodný zákonník používa pojem „namiesto“, ktorý vyjadruje „náhradu, výmenu, zámenu jednej okolnosti inou“³⁶, avšak ďalej nešpecifikuje, kedy, za akých okolností môže poškodený požadovať abstraktný ušlý zisk. Na základe gramatického výkladu ustanovenia § 381 Obchodného zákonníka možno konštatovať, že Obchodný zákonník nijakým spôsobom neobmedzuje poškodeného v tom, aký druh ušlého zisku bude požadovať.

Predpokladom pre použitie § 381 Obchodného zákonníka je, že je vôbec možné určiť takýto obvyklý zisk dosahovaný za obdobných podmienok. Ak sa totiž jedná o natoľko zvláštne podmienky a okolnosti záväzkového vzťahu, že nie je možné odvodiť porovnateľnú výšku zisku, tak nemožno toto ustanovenie aplikovať. J. Bejček nesúhlasí ani s názorom, že vyčíslenie abstraktného ušlého zisku uľahčuje dôkaznú situáciu poškodeného.³⁷ Vzhľadom k podmienkam, ktoré musia byť splnené pre vyčíslenie abstraktného ušlého zisku, je jednoduchšie vyčísliť skutočný ušlý zisk. Abstraktný ušlý zisk sa vyčísľuje podľa podmienok stanovených v § 381 Obchodného zákonníka, a tie sa dajú použiť len v prípade, ak sú všetky tieto podmienky, okolnosti, naplnené. Abstraktný ušlý zisk sa dá vyčísliť predovšetkým len u toho subjektu, ktorý je podnikateľom. Atribúty, ktoré musí abstraktný ušlý zisk možno opísať nasledovne³⁸:

- a) musí ísť o zisk dosahovaný „spravidla“, čo znamená zisk dlhodobý, štatisticky preukázateľný a dokladovateľný,
- b) musí ísť o zisk dosahovaný v oblasti podnikania, v ktorom poškodený podniká alebo sa chystá podnikat' – otázkou je, ako, podľa akých kritérií stanoviť jednotlivé oblasti podnikania tak, aby boli údaje hodnoverné. Neexistuje zoznam okruhov podnikateľskej činnosti a ani podnikateľské subjekty, ktoré môžu navonok pôsobiť veľmi podobne (napríklad banky), nemusia pri bližšom preskúmaní dosahovať zisk rovnakým spôsobom.

³⁶ PECIAR, Š.: *Slovník slovenského jazyka*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1968. Dostupné na internete: <http://slovníky.korpus.sk/?w=namiesto&c=F503>

³⁷ BEJČEK, J. dielo cit. v pozn. 35, s. 3.

³⁸ Tak ako sú uvedené v publikácii BEJČEK, J. a kol.: *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha : C.H. Beck, 2007, s. 117 a nasl.

- c) musí ísť o zisk dosahovaný v poctivom obchodnom styku – poškodený by musel preukázať, že vypočítaný zisk konkurent dosiahol v súlade s pravidlami poctivého obchodného styku, čo asi nebude dosť dobré možné, pokiaľ by nedisponoval nejakým súdnym rozhodnutím v obchodnej alebo v trestnej veci, v ktorej by súd konštatoval konanie, výsledkom ktorého bol zisk ako konanie v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku.
- d) musí ísť o zisk dosahovaný za podmienok obdobných podmienkam porušenej zmluvy – z toho vyplýva, že výpočet ušlého zisku takýmto spôsobom je možný len v prípade porušenia zmluvného záväzku, a to zmluvného záväzku s podmienkami porovnateľnými s inými podnikateľmi.

Ako konštatuje J. Bejček: „*Samotný charakter zákonom vyžadovaných podmienok predurčuje uplatnenie tohto spôsobu v rutinných, štandardných a opakovaných obchodoch s nivelizovanou a ustálenou mierou zisku. Jeho náhradu možno teda požadovať buď v bežných obchodoch, ktoré prebiehajú medzi rôznymi partnermi, alebo v dlhodobejších a stabilných vzťahoch medzi určitými partnermi, kde možno vyvodit' kontinuitu a istú pravidelnosť a očakávanosť výšky dosahovaného zisku*“.³⁹ Z veľmi malého počtu súdnych sporov⁴⁰, v ktorých si poškodený požadoval náhradu abstraktného ušlého zisku, možno usúdiť, že pre poškodených je spravdila jednoduchšie preukázať skutočnú výšku ušlého zisku ako požadovať abstraktný ušlý zisk.

Vyčíslenie ušlého zisku nie je jednoduchá záležitosť, a často bude predmetom znaleckého dokazovania. Obchodný zákonník, ani iná právna norma v súčasnosti neposkytuje návod na výpočet ušlého zisku. Ušlý zisk a metóda jeho vyčíslenia sa určuje na základe okolností konkrétneho prípadu.

³⁹ BEJČEK, J. Vybrané ekonomické a právni aspekty náhrady škody v rámci soukromého vymáhání sou-těžního práva. In *Súkromnoprávne vymáhanie súťažného práva/Private enforcement of competition Law*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010, s. 21.

⁴⁰ Ide len o informatívny počet. Informácie o počte sporov vychádzajú zo zverejnených súdnych rozhodnutí, pochádzajú zo stránky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, a sú z obdobia 1.12.2005 – 30.9.2017, kde je zverejnených 37 súdnych rozhodnutí odkazujúcich na ustanovenie § 381 ObZ. Na základe Inštrukcie Ministerstva spravodlivosti SR č. 21/2005 z 28. novembra 2005 o zverejňovaní súdnych rozhodnutí na internete sa na internetovej stránke ministerstva spravodlivosti začali zverejňovať vybrané kategórie rozhodnutí všetkých okresných a krajských súdov z občiansko-právnej a obchodnoprávnej agendy. V súčasnosti zverejňovanie súdnych rozhodnutí upravuje 29/2011 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky z 9. decembra 2011 č. 26680/2011/100, ktorou sa ustanovuje rozsah zverejňovaných súdnych rozhodnutí, ako vyplýva zo zmien a doplnení vykonaných inštrukciou 3/2017. Tieto rozhodnutia sú dostupné v databáze JASPI (Jednotný automatizovaný systém právnych informácií), v rubrike „Súdne rozhodnutia“. Čo sa týka povahy zverejňovaných rozhodnutí, zverejnené sú právoplatné rozhodnutia vo veci samej, rozhodnutia, ktorými sa končí konanie, rozhodnutia o neodkladnom opatrení a rozhodnutia o odklade vykonateľnosti rozhodnutia správneho orgánu, nezverejňujú sa súdne rozhodnutia vydané v konaní, v ktorom bola verejnosť vylúčená z pojednávania pre celé pojednávanie alebo pre jeho časť a platobné rozkazy.

2. Limitácia náhrady škody

V súvislosti s rozsahom náhrady škody nemožno opomenúť otázku jej limitácie. Limitáciou vo všeobecnosti rozumieme obmedzenie, stanovenie hranice. Limitácia náhrady škody môže mať viacero podôb – zákonnú, zmluvnú a sudcovskú. Zákonnou limitáciou náhrady škody je napríklad ustanovenie § 6 ods. 2 zákona o zodpovednosti za škodu spôsobenú vadným výrobkom, podľa ktorého, ak bola rovnakými vadnými výrobkami s tou istou vadou spôsobená škoda na zdraví alebo na živote viacerým poškodeným, výrobca zodpovedá poškodeným za spôsobenú škodu do zákonom určenej výšky. O zmluvnej limitácii náhrady škody hovoríme, ak k obmedzeniu jej výšky dochádza na základe konsenzu zmluvných strán, napríklad dohodou o výške zmluvnej pokuty, ktorá plní funkciu paušalizovanej náhrady škody. Za tretiu možnosť limitácie náhrady škody možno považovať tzv. sudcovskú limitáciu náhrady škody v zmysle ustanovenia § 450 Občianskeho zákonníka⁴¹, ktorá však nie je prípustná v obchodnom práve, nakoľko ju výslovne zakazuje kogentné ustanovenie § 386 ods. 2 Obchodného zákonníka.

V právnej teórii i aplikačnej praxi v súčasnosti nie je možné nájsť zhodu v otázke, či možno dohodou zmluvných strán obmedziť výšku náhrady škody už pred jej vznikom, resp. pred porušením právnej povinnosti, z ktorej škoda môže vzniknúť. Pritom ide o otázku nie bezvýznamnú, pretože často sa stretávame s tým, že podnikateľské subjekty už vo svojich obchodných podmienkach náhradu škodu významným spôsobom limitujú. O to viac, že pravidlá medzinárodného obchodu spravidla takúto limitáciu dovoľujú.

Limitácia má význam napríklad pri takzvaných rizikových obchodoch, ktoré sú za určitých okolností v podnikateľskom sektore uzatvárané. Ide o obchodné záväzkové vzťahy, v ktorých sa konečný výsledok zmluvného vzťahu ťažko, respektíve ťažšie predvída.⁴² Takýmito obchodmi sú napríklad: dodávky nových technológií, dodávky investičných celkov, prototypy, výskumné práce a podobne. Pritom práve tieto obchody bývajú z finančného hľadiska veľmi nákladnými a náročnými. Z hľadiska právnej, ale najmä ekonomickej istoty je nevyhnutné, aby práve tieto vzťahy boli pre účastníkov predvídateľné. Z tohto dôvodu je často pre obe zmluvné strany výhodné uzavrieť dohodu, ktorou si stanovujú hranice, čím dokážu porovnať riziko, ktoré so sebou transakcia prináša s očakávanými prínosmi. Ako uvádza K. Marek, je veľmi pravdepodobné, že ak by u takýchto plnení nebol rozsah

⁴¹ Z dôvodov hodných osobitného zreteľa súd náhradu škody primerane zníži. Vezme pritom zreteľ najmä na to, ako ku škode došlo, ako aj na osobné a majetkové pomery fyzickej osoby, ktorá ju spôsobila; prihliadne pritom aj na pomery fyzickej osoby, ktorá bola poškodená. Zníženie nemožno vykonať, ak ide o škodu spôsobenú úmyselne.

⁴² Bližšie pozri: ŠILHÁN. J.: *Náhrada škody v obchodných vzťahoch a možnosti její smluvní limitace*. Praha : C.H. Beck, 2007, s. 23.

náhrady škody vymedzený, mohli by sme sa stretávať so situáciami, kedy by pokračovala obava z kontraktácie takých plnení, poprípade by snaha všetky možné riziká poistiť (ak sa to vôbec môže podariť) vyústila do výrazného zvyšovania cien týchto plnení.⁴³

Ak k dohode o obmedzení náhrady škody dôjde až po vzniku samotnej škody, jej obmedzenie je bezo sporu prípustné, pretože je právom a nie povinnosťou poškodeného domáhať sa náhrady škody, ktorá mu bola spôsobená, a to aj v menšom rozsahu ako je skutočne spôsobená ujma. Limitácia náhrady škody, ktorá spôsobuje problémy v teoreticko-právnej aj aplikačnej praxi možno definovať ako „*obmedzenie, stanovenie limitu rozsahu náhrady škody dohodou strán v tom zmysle, že ak jedna z nich spôsobí druhej strane škodu, nebude povinná uhradiť ju všetku, ale len dohodnutú čiastku (do určitého limitu)*“. **Ide o dohodu uzavretú ex ante, teda nielen pred vznikom škody, ale aj pred porušením povinnosti, z ktorého môže škoda vzniknúť**.⁴⁴

Za základ problému takto definovanej limitácie náhrady škody možno považovať tri zákonné ustanovenia, ktoré je potrebné na túto situáciu aplikovať:

- ustanovenie § 386 ods. 1 Obchodného zákonníka, ktoré je kogentnej povahy a zakazuje vzdať sa nároku na náhradu škody pred porušením povinnosti, z ktorého môže škoda vzniknúť,
- ustanovenie § 574 ods. 2 Občianskeho zákonníka tiež kogentnej povahy, ktoré postihuje dohody, ktorými sa subjekty právnych vzťahov vzdávajú práv, ktoré môžu vzniknúť až v budúcnosti absolútnou neplatnosťou,
- dispozitívne ustanovenie § 379 Obchodného zákonníka, ktoré určuje rozsah náhrady škody.

S tým súvisia dve otázky: ako je potrebné interpretovať pojem „vzdať sa“ a aký je vzťah medzi kogentnými ustanoveniami § 386 Obchodného zákonníka, § 574 ods. 2 Občianskeho zákonníka a dispozitívnym ustanovením § 379 Obchodného zákonníka.

Pokiaľ ide o ustanovenie § 386 Obchodného zákonníka a § 574 ods. 2 Občianskeho zákonníka, všeobecne je prijímaný názor, že ide o vzťah špeciálneho ustanovenia k všeobecnému ustanoveniu. Ako uvádza O. Ovečkova⁴⁵, rozdiel medzi všeobecným ustanovením Občianskeho zákonníka a špeciálnou obchodnoprávnou úpravou je v tom, že hoci obe ustanovenia vychádzajú z toho, že práva sa nemožno vopred vzdať, ustanovenie § 574

⁴³ MAREK, K.: K limitaci sačních nástroju (limitaci náhrady škody). In *Dny práva-2009-Days of Law. Zborník z konferencie*. [CD ROM]. – Brno : Masarykova univerzita, 2009, s. 240.

⁴⁴ OVEČKOVA, O.: Limitácia náhrady škody v obchodnom práve. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2001, roč. 17, č. 1-2, s. 19.

⁴⁵ OVEČKOVA, O. dielo cit. v pozn. 44, s. 21.

ods. 2 Občianskeho zákonníka však za rozhodujúci považuje okamih vzniku práva a ustanovenie § 386 ods. 1 Obchodného zákonníka zase okamih porušenia povinnosti. Po porušení povinnosti, aj keď ešte nie je zrejmé, či toto porušenie má za následok vznik škody, sa strany môžu dohodnúť o vzdaní sa práva na náhradu škody.⁴⁶ J. Bejček dodáva, že ustanovenie § 386 Obchodného zákonníka je v podstate ustanovením liberálnym a predstavuje výnimku z ustanovenia § 574 ods. 2 Obchodného zákonníka, pretože „nevyučuje limitáciu či vzdanie sa nároku na náhradu škody pred jej vznikom, nie však pred protiprávnosťou, z ktorej môže škoda vzniknúť. Keby § 386 Obchodného zákonníka neexistoval, nesmel by sa poškodený (úplne ani čiastočne) vzdať práva na náhradu škody pred tým, než vznikne škoda.“⁴⁷

Na druhej strane je tu dispozitívne ustanovenie § 379 Obchodného zákonníka, ktoré dovoľuje zmluvným stranám, aby sa samy dohodli na rozsahu hradenej škody. Obchodný zákonník v tomto ustanovení vyjadruje princíp plnej náhrady škody, ktorá zahŕňa aj ušlý zisk, a zároveň obmedzuje jej výšku na škodu predvídateľnú. V konečnom dôsledku však zostáva na vôli zmluvných strán ako si upravia výšku náhrady škody. **Práve dispozitívnosť tohto zákonného ustanovenia je podstatou argumentácie v prospech zmluvnej limitácie náhrady škody ex ante.** Tomuto názoru oponuje M. Števíček, ktorý uvádza, že je chybou takto argumentovať: „*Chyba tohto argumentu spočíva v pojmovom zmiešavaní dohody o rozsahu náhrady škody a vzdaním sa nároku na jej náhradu. Ak obmedzím rozsah náhrady škody, nevyhnutne sa pojmovo vzdám nároku na jej budúcu náhradu.*“⁴⁸ To nás privádza k druhej otázke – **k interpretácii pojmu vzdanie sa nároku.** Spôsob posúdenia tejto otázky a prijaté závery sú kľúčovými v určení, či je prípustná *ex ante* limitácia náhrady škody alebo nie. V zásade tento pojem možno vykladať tak, že vzdanie sa znamená úplné vylúčenie nároku alebo tak, že tento pojem zahŕňa aj obmedzenie nároku, pretože tým dochádza k čiastočnému vzdaniu sa nároku, čo pojmovo tiež spadá pod označenie vzdania sa nároku. Právna veda ani v tejto otázke neprijala jednoznačný postoj, a slovenská súdna prax sa touto otázkou bližšie nezaoberala. **Názor, že vzdanie sa nároku zahŕňa tak úplné vzdanie sa, čím dochádza k vylúčeniu nároku, ako aj čiastočné vzdanie sa, čím dochádza k jeho obmedzeniu,** zastáva okrem M. Števíčka, aj J. Bejček⁴⁹ či D. Jakubovič⁵⁰. Ako argumenty proti prípustnosti limitácie náhrady škody spravidla autori

⁴⁶ Tamtiež.

⁴⁷ BEJČEK, J. Nad interpretačnými úskaliami zodpovednosti za škodu v obchodných vzťahoch. In *Právni rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 9, s. 376.

⁴⁸ ŠTEVČEK, M.: Limitácia náhrady škody- pohľad (rýdzo) civilistický. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 126.

⁴⁹ Bejček, J. dielo cit. v pozn. 39.

⁵⁰ JAKUBOVIČ, D.: Zopár slov o zodpovednosti za škodu, náhrade škody a možnosti jej limitácie v obchodnom práve. In *Obchodné právo*, 2005, roč. 6, č. 11, s. 37.

uvádzajú, že limitácia náhrady škody je v neprospech poškodeného, pretože škodu, na limitácii ktorej by sa zmluvné strany dohodli *ex ante* by v istej miere znášal ten, kto ju utrpel, avšak bez toho, aby sa nejakým spôsobom zapríčinil. Toto tvrdenie je síce pravdivé, ale zmluvné strany vstupujú do právneho vzťahu dobrovoľne a sami rozhodujú o jeho obsahu. Ďalším argumentom v neprospech takejto limitácie náhrady škody je, že môže viesť k potlačeniu prevenčného úsilia škodcu. J. Bejček v uvedenej stati dokonca uvádza, že *ex ante* dohoda o obmedzení výšky náhrady škody by mohla byť posúdená ako neplatný právny úkon podľa § 37 ods. 1 Občianskeho zákonníka, ktorý požaduje, aby bol právny úkon urobený slobodne a vážne, určite a zrozumiteľne. Tým, že poškodený sa vopred vzdáva časti náhrady škody, dochádza k situácii, že oprávnená osoba vie len to, čoho sa nevzdáva, ale nepozná to, čoho sa vzdáva a preto ide o neurčitý právny úkon. Dovolíme si oponovať názoru, že poškodený nevie, čoho sa vzdáva, nakoľko v obchodnom práve platí, že uhrádza sa len predvídateľná škoda. Poškodený teda nie je bez informácii o tom, čoho sa vzdáva, aj keď je potrebné uviesť, že presnú, konkrétnu čiastku zrejme, aj napriek pravidlu o úhrade len predvídateľnej škody, nie je spravidla možné určiť. Ide skôr o rámcové určenie výšky predvídateľnej škody. M. Števíček ako ďalší argument proti možnosti zmluvnej limitácie náhrady škody *ex ante* uvádza ustanovenie § 386 ods. 2 Obchodného zákonníka, ktoré vylučuje moderačné oprávnenie súdu vo vzťahu k výške náhrady škody: „*Ak nemôže súd výšku náhrady škody znížiť, znamená to, že v zmysle ust. § 153 ods. 2⁵¹ Občianskeho súdneho poriadku⁵² nie je viazaný návrhmi účastníkov. Domnievame sa, že v zmysle uvedených zásad, ak by aj strany dojednali limitáciu náhrady škody, argumentujúc dispozitívnosťou ust. § 379 Obchodného zákonníka, a bez zreteľa na uvádzané argumenty by sme to pripustili ako dojednanie možné, musel by súd priznať celú výšku náhrady škody bez zreteľa na jej zmluvné obmedzenie. Iný záver by odporoval kogentnosti ustanovenia Obchodného zákonníka o nemožnosti moderácie výšky škody súdom.*“⁵³ Domnievame sa, že autor zaujal príliš rigorózný postoj. Ustanovenie § 386 ods. 2 Obchodného zákonníka síce neumožňuje súdu uplatniť moderačné právo, ale v prípade, ak sa zmluvné strany platne dohodnú na obmedzení náhrady škody napríklad len na ušlý zisk, tak ako im to umožňuje § 379 Obchodného zákonníka, nevidíme dôvod, prečo by tak súd nemal rozhodnúť.

⁵¹ V zmysle ustanovenia § 153 ods. 2 súd môže prekročiť návrhy účastníkov a prisúdiť viac, než čoho sa domáhajú, iba vtedy, ak sa konanie mohlo začať aj bez návrhu alebo ak z právneho predpisu vyplýva určitý spôsob vyrovnania vzťahu medzi účastníkmi.

⁵² Po rekodifikácii civilného práva procesného, toto ustanovenie nachádzame v § 216 ods. 2 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilného sporového poriadku v znení neskorších predpisov: „*Súd môže prekročiť žalobný návrh a prisúdiť viac, než čoho sa strany domáhajú, iba vtedy, ak určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami vyplýva z osobitného predpisu.*“

⁵³ ŠTEVÍČEK, M. dielo cit. v pozn. 49, s. 127.

Opačný názor, t.j. že vzdanie sa nároku zahŕňa len situáciu, kedy dohodou zmluvných strán dôjde k úplnému vylúčeniu nároku na náhradu škody, zastávajú napríklad O. Ovečková⁵⁴, M. Ďurica⁵⁵, J. Šilhán⁵⁶ či K. Marek⁵⁷. Proti argumentu, že vzdanie sa je treba vykladať aj ako čiastočné obmedzenie, sa poukazuje na to, že ak by zákonodarca chcel zakázať obmedzenie nároku na náhradu škody, urobil tak výslovne, ako v iných prípadoch priamo v ustanoveniach Obchodného zákonníka či iných právnych predpisov. Aj samotný Obchodný zákonník rozlišuje pojmy obmedziť a vylúčiť, a to nielen pri zodpovednosti za škodu, napríklad v ustanovení § 135a ods. 4, ktorý zakazuje uzatvárať dohody medzi spoločnosťou a konateľom, ktoré vylučujú alebo obmedzujú zodpovednosť konateľa a nepripúšťa, aby spoločenská zmluva alebo stanovky túto zodpovednosť obmedzili alebo vylúčili, ale aj v inom kontexte, napríklad v ustanovení § 156 ods. 9 stanovuje, že stanovky môžu obmedziť, nie však vylúčiť prevoditeľnosť akcií na meno. Ak by zákonodarca chcel zakázať aj obmedzenie nároku na náhradu škody, urobil by tak *expressis verbis*. Dodávame, že ustanovenie § 386 ods. 1 Obchodného zákonníka svojou kogentnosťou nemôže popierať či obmedzovať dispozitívnosť iných ustanovení upravujúcich náhradu škody. Ak by sme pripustili takýto výklad, dispozitívnosť právnych noriem by stratila zmysel. Ak by si napríklad zmluvné strany dohodli, že ten, kto poruší svoju povinnosť zo záväzkového vzťahu, bude zodpovedať len za zavinené porušenie, teda by sa dohodli na zmene zodpovednostného princípu z objektívneho na subjektívny, alebo by rozšírili liberačné dôvody, aj to v podstate znamená obmedzenie nároku na náhradu škodu. Zmluvné strany by tak spravidla urobili už v negociačnom procese, a teda pred porušením povinnosti, z ktorého môže vzniknúť škoda. Takýto striktný výklad však považujeme za neprípustný, a teda sa prikláňame k názoru, že dohodou zmluvných strán možno *ex ante* limitovať rozsah náhrady škody. Kontrahenti však pri určovaní limitu náhrady škody musia mať na zreteli, že **limitovať náhradu škody možno len do takej miery, aby to nebolo v rozpore s inými kogentnými právnymi normami.** Predovšetkým nesmie ísť o dohodu, ktorá by bola v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku podľa § 265 Obchodného zákonníka (neprimerane nízka náhrada škody), ani o dohodu, ktorá by svojim obsahom obchádzala zákon, tak ako to zakazuje ustanovenie § 39 Občianskeho zákonníka.

K limitácii náhrady škody možno konštatovať, že ide predovšetkým o problém právne hermeneutický, ktorého riešenie má ale významný dopad na aplikačnú prax. Riešenie otázky, či možno dohodou zmluvných strán li-

⁵⁴ OVEČKOVÁ, O., dielo cit. v pozn. 44, s. 19.

⁵⁵ ĎURICA, M. in PATAKYOVÁ, M. a kol., dielo cit. v pozn. 11, s. 885.

⁵⁶ ŠILHÁN, J., dielo cit. v pozn. 42.

⁵⁷ MAREK, K., dielo cit. v pozn. 43, s. 240.

mitovať rozsah náhrady škody *ex ante* ešte pre porušením povinnosti, z ktorého môže vzniknúť škoda, stojí a padá na interpretácii pojmu „vzdanie sa“ nároku na náhradu škody. V záujme právnej istoty a predchádzaniu sporov je žiaduce upraviť súčasnú právnu úpravu tak, aby boli pravidlá jasne stanovené. Kým na Slovensku sa súdna prax bližšie touto otázkou nezaberala, v Českej republike Najvyšší súd ČR už vo veci viackrát judikoval, avšak nie konštantne, a teda možno povedať, že v tejto veci nedospel k jednotnému názoru. Nejednotnosť názorov na túto otázku bola v Českej republike odstránená ešte pred rekodifikáciou súkromného práva, teda pred prijatím nového občianskeho zákonníka – zákona č. 89/2012 Sb., ktorý odstránil dualizmus záväzkovo právnych vzťahov. Zákon č. 351/2011 Sb. ktorým bol novelizovaný Obchodný zákonník, a ktorý nadobudol účinnosť 1.1.2012, definitívne odstránil pochybnosti v otázke možnosti zmluvnej limitácie náhrady škody *ex ante*, tým, že upravil znenie § 386 ods. 1 nasledovne: „*Ve vztazích upravených tímto zákonem se lze dohodou vzdát práva na náhradu škody či toto právo omezit i před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout. Před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout, se však nelze vzdát práva na náhradu škody způsobené úmyslně ani toto právo omezit.*“ Aj keď len na relatívne krátky čas – do účinnosti nového občianskeho zákonníka (1.1.2014), český zákonodarca takýmto spôsobom prispel k zvýšeniu právnej istoty účastníkov obchodnoprávných vzťahov. Nový český občiansky zákonník v podstate zotrval na tejto koncepcii, aj keď upravenej, a to vzhľadom k už spomínanému odstráneniu právneho dualizmu v záväzkových právnych vzťahoch. NOZ pripúšťa limitáciu náhrady škody, nie však vo všetkých prípadoch. § 2898 NOZ stanovuje limity, obmedzenia, kedy limitácia náhrady škody nie je prípustná: „*Nepřihlíží se k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; nepřihlíží se ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy.* V těchto případech se práva na náhradu nelze ani platně vzdát.“ Napriek týmto obmedzeniam je zrejmé, že nová právna úprava rieši otázku limitácie náhrady škody *ex ante* v súlade so zásadou autonómie vôle subjektov občianskoprávných vzťahov, avšak tiež v rámci zachovania zásady rovnosti právneho postavenia týchto subjektov s prihliadnutím na ochranu slabšej strany záväzkovoprávneho vzťahu.

Záver

Otázky týkajúce sa rozsahu náhrady škody a jej limitácie v obchodnom práve majú nepochybne širší záber, ako ten, ktorý je prezentovaný v tomto

článku. Ako je vidieť z ponúknutej analýzy niektorých otázok týkajúcich sa náhrady škody v obchodnom práve, právna spisba sa nezhoduje snád' ani v jednej otázke, ktorú sme v článku načrtli.

Jednou zo základných funkcií zodpovednosti za škodu je reparácia spôsobenej ujmy – subjekt, ktorému možno podľa zákonom určených pravidiel pripísať povinnosť nahradiť škodu, musí poškodenému účinne nahradiť škodu spôsobenú na jeho na majetku alebo právach. Ak sa dívame na napĺňanie a efektívnosť reparačnej funkcie zodpovednosti za škodu v obchodnoprávných vzťahoch optikou poškodeného, dospejeme k záveru, že v súčasnosti táto funkcia nepôsobí dostatočne. Ako významný problém nevnímame ani tak samotnú právnu úpravu náhrady škody v Obchodnom zákonníku, ale to, ako je zadefinovaný pojem skutočná škoda. Definíciu pojmu skutočná škoda vytvorila súdna prax v 70-tych rokoch 20. storočia výlučne ako stav, kedy už došlo k zníženiu majetku poškodeného, avšak nepovažuje za škodu stav, kedy konaním škodcu vznikne poškodenému dlh, ktorý je povinný uhradiť. Aj keď jurisprudencia a niektoré súdy dospeli k tomu, že takéto vymedzenie je neprímerane reštriktívne a v rozpore s ústavnými zásadami, faktom zostáva, že aplikačná prax súdov zotrúva na tomto postoji a náhradu škody priznáva, len ak došlo k reálnemu úbytku na majetku poškodeného. Z hľadiska poškodeného, najmä v podnikateľskej oblasti, je takýto stav neutržateľný a vyžaduje si systematickú zmenu. Súdy by sa nemali rigorózne pridržovať definície škody zo 70-tych rokov 20. storočia, ovplyvnenej ideológiou. Táto definícia neodráža ekonomické zmeny, ani zmenu hodnotovej orientácie práva, ku ktorej odvtedy bezpochyby došlo. Súdy, ktoré pôsobia nielen ako orgány, ktoré právo aplikujú, ale ho aj vykladajú a svojimi rozhodnutiami vyplňajú medzery v práve, túto možnosť majú, keďže základné kódexy upravujúce zodpovednosť za škodu v súkromnom práve, Občiansky a Obchodný zákonník, pojem skutočnej škody legislatívne nevymedzujú.

Právna úprava náhrady škodu v Obchodnom zákonníku vychádza zo zásady plnej kompenzácie. Poškodený má teda právo požadovať nielen skutočnú škodu, ktorá mu vznikla, ale aj ušlý zisk. V súvislosti s náhradou ušlého zisku dáva Obchodný zákonník poškodenému možnosť výberu – buď vyčíslí skutočný zisk, ktorý nedosiahol v dôsledku škodnej udalosti alebo bude požadovať tzv. abstraktný ušlý zisk, ktorého definíčné znaky sú uvedené v § 381 Obchodného zákonníka. Tradične sa v literatúre uvádza, že možnosťou voľby medzi požadovaním skutočného alebo abstraktného ušlého zisku, sa uľahčuje postavenie poškodeného v tom, že nemusí dokazovať skutočnú výšku ušlého zisku, ale jeho hodnota bude vyčíslená pomocou v zákone definovaných znakov. Na druhej strane nemožno poprieť, že metódu vyčíslenia abstraktného ušlého zisku nemožno použiť vo všetkých prípadoch a tak poškodený, najmä ten, ktorý nie je podnikateľom,

lom, toto právo voľby mať nebude. Ak však bude mať poškodený právo voliť aký ušlý zisk má požadovať, musí sám zvážiť, ktorá cesta povedie k úspechu s menšími prekážkami. V praxi je toto ustanovenie využívané pomerne zriedka.

Diskusie súvisiace s inštitútom zodpovednosti za škodu v obchodnom práve sa týkajú aj otázky novej limitácie náhrady škody dohodou zmluvných strán *ex ante* nielen pred vznikom samotnej škody, ale ešte pred porušením povinností, z ktorej môže škoda vzniknúť. Táto otázka rezonuje v právnej vede aj preto, že súdna prax sa k nej zásadným spôsobom nevyjadřila. Základom správneho posúdenia odpovede na túto otázku je interpretácia troch zákonných ustanovení – ustanovenia § 386 ods. 1 a 379 Obchodného zákonníka a § 574 ods. 2 Občianskeho zákonníka v ich vzájomnej korelácii, a interpretácia pojmu „vzdanie sa práva“. V rámci existencie dvoch názorových prúdov k tejto problematike sa prikláňame k názoru tých autorov, ktorí pomocou výkladu vyššie uvedených ustanovení a iných ustanovení Obchodného zákonníka prichádzajú k záveru, že takáto limitácia náhrady škody možná je. Svoje tvrdenie podporujú aj dispozitívnosťou ustanovenia § 379, ktorá nemôže byť potlačená kogentnosťou § 386 ods. 1. Máme za to, že tento názor viac zodpovedá filozofii a hodnotovej orientácii Obchodného zákonníka ako právneho predpisu, ktorý reguluje vzťahy profesionálnych obchodníkov. Avšak limitácia náhrady škody dohodou *ex ante* musí byť primeraná, zohľadňujúca predmet zmluvy, vzájomné práva a povinnosti zmluvných strán, rizikovosť obchodu, a to tak, aby zmluvné ustanovenia o limitácii náhrady škody nespôsobili značnú nerovnováhu v postavení zmluvných strán.

Použitá literatúra

1. BEJČEK, J.: Nad interpretačnými úskaliami zodpovednosti za škodu v obchodných vzťahoch. In *Právni rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 9.
2. BEJČEK, J.: Poznámka ke vzťahu ušlého zisku a tzv. zmařené príležitosti. In *Obchodní právo*, 2005, č. 4.
3. BEJČEK, J. a kol.: *Kurs obchodního práva : Obchodní závazky*. Praha : C.H. Beck 2007.
4. BEJČEK, J. Vybrané ekonomické a právne aspekty náhrady škody v rámci súkromného vymáhání súťažného práva. In *Súkromnoprávne vymáhanie súťažného práva/Private enforcement of competition Law*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2010.
5. ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*, 1. zväzok. Praha : Linde, 2008.
6. ELIÁŠ, K.: Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu I. In *Právni rádce*, 2007, č. 12.

7. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 2. zväzok (Vecné práva, Zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie)*. Veľký komentár, 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava : Eurokódex 2015.
8. GLÉZL, A.: *Môže byť zavedenie inštitútu ponukového konania do konkurzného a reštrukturalizačného konania užitočné pre veriteľov?* Dostupné na internete: <http://informuje.com/node/1181>.
9. JAKUBOVIČ, D.: Zopár slov o zodpovednosti za škodu, náhrade škody a možnosti jej limitácie v obchodnom práve. In *Obchodné právo*, 2005, roč. 6, č. 11.
10. KEETON, W.P. et al. (eds.) : *Prosser and Keeton on the Law of Torts*. 5th edition. St. Paul : West Pub. Co., 1984.
11. LUBY, Š.: *Prevenčia a zodpovednosť v občianskom práve. II. diel*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958.
12. MAREK, K.: K limitaci sakčních nástroju (limitaci náhrady škody). In *Dny práva – 2009 – Days of Law. Zborník z konferencie*. [CD ROM]. – Brno : Masarykova univerzita, 2009.
13. MARKESINIS, B.S. – DEAKIN, S.F.: *Tort Law*. Oxford : Clarendon Press, 1999.
14. OVEČKOVÁ, O.: Limitácia náhrady škody v obchodnom práve. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2001, roč. 17, č. 1-2.
15. OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár. Zväzok 2*. Bratislava : Iura edition, 2005.
16. OVEČKOVÁ, O. – ŽITŇANSKÁ, L. a kol.: *Základy obchodného práva 2*. Bratislava : Iura Edition, 2010.
17. PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník – Komentár*. 3. aktualizované vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010.
18. PECIAR, Š.: *Slovník slovenského jazyka*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1959 – 1968.
PETR, B.: Ušlý zisk, vývoj právni úpravy a aktuální problémy spojené s hledáním mezí v rozhodovací činnosti soudu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 15.
19. ROGERS, W. V. H.: *Winfield & Jolowicz on Tort*. 17th edition. Sweet & Maxwell, 2006.
20. SCHLECHTRIEM, P.: *Uniform Sales Law – The UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Vienna : Manz, 1986.
21. ŠTEVČEK, M.: Limitácia náhrady škody – pohľad (rýdzo) civilistický. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, 2007, roč. 1, č. 1.
22. ŠVESTKA, J. a kol.: *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009.
23. ŠTENGLOVÁ, I. – PLÍVA, S. – TOMSA, M.: *Obchodní zákoník. Komentář*. 7. vydání. Praha : C.H. Beck, 2002.

ZÁKAZ REFORMATIO IN PEIUS V SPRÁVNOM KONANÍ¹

Mgr. Marianna Džačková
JUDr. Ingrida Papáčová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
marianna.dzackova@flaw.uniba.sk
ingrida.papacova@flaw.uniba.sk

Zákaz reformatio in peius v správnom konaní

Článok je venovaný jednej zo základných zásad správneho trestania – zákaz reformatio in peius. Poskytuje záruku účastníkovi konania, že nedôjde k horšeniu jeho postavenia pri preskúmaní rozhodnutia o vine a sankcii za jeho správny delikt. Autorky rozoberajú jej význam a uplatňovanie v zmysle všeobecnej právnej úpravy priestupkového konania, ako aj porovnanie s úpravou osobitných vybraných druhov správnych deliktov. Poukazujú na absenciu tejto zásady v všeobecnej právnej úprave správneho konania, ktorá sa využíva aj na mnohé deliktuálne konania. Samostatná časť príspevku je venovaná návrhom možnej budúcej právnej úprave zákazu reformatio in peius v novom kódexe správneho trestania.

Verbot der reformatio in peius in Verwaltungsverfahren

Der Beitrag widmet sich einem der Grundsätze des administrativen Strafrechts – dem Verbot reformatio in peius. Der Grundsatz garantiert dem Subjekt des Verwaltungsverfahrens, dass seine Position bei der Revision des Schuld- und Strafspruchs der Entscheidung von dem Verwaltungsdelikt nicht verschlimmert wird. Die Autorinnen erörtern den Sinn und die Applikation des Grundsatzes im Sinne der allgemeinen rechtlichen Regulation des Übertretungsverfahrens und vergleichen sie mit der Regulation von besonderen Arten von Verwaltungsdelikten. Es wird von den Autorinnen auf die Absenz dieses Grundsatzes in allgemeiner Regulation des Verwaltungsverfahrens hingewiesen, die auch in **Verfahren über verschiedene Verwaltungsdelikten ihre Applikation findet. Ein**

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu **VEGA č. 1/0136/15** „Právna úprava správneho trestania“ udeleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied.

beseonderer Teil des Beitrags wird den Entwürfen der möglichen künftigen Regulation des Verbots reformatio in peius in einem neuen Kodex des administrativen Strafrechts gewidmet.

The prohibition of reformatio in peius in The Administrative Punishment

The paper is focused on the analysis of specific procedural principle of administrative punishment – the prohibition of reformatio in peius. It guarantees the parties of administrative proceeding, that he/she wont be punished stricter after reviewing the decision on guilt and sanction for his/her administrative offence. Authors of this paper analyses the importance and application of principle The prohibition of reformatio in peius according legal regulation of administrative offences and compares it with selected special regulation of administrative offences. Authors focus on fact that principle of The prohibition of reformatio in peius absents in general Administrative Procedural Rules, but it is used on many offence proceedings. The special part of this paper presents proposal of future legal regulation of principle of The prohibition of reformatio in peius in new procedural rules of administrative punishment.

Kľúčové slová: Správne trestanie, správny delikt, odvolanie, správne konanie, procesné pravidlá správneho trestania

Schlüsselbegriffe: administratives Strafrecht, Verwaltungsdelikt, Berufung, Verwaltungsverfahren, prozessuelle Regeln des administrativen Strafrecht

Keywords: administrative punishment, administrative offence, appeal, administrative preceeding, procedural rules of administrative punishment

Úvod

Správne trestanie predstavuje v súčasnej dobe veľmi aktuálnu problematiku. Ide o špecifickú oblasť verejnej správy, kedy správny orgán vyvodzuje zodpovednosť za správny delikt, t. z. rozhoduje o vine a uložení sankcie za správny delikt. Správne delikty sa v porovnaní s inými druhmi deliktov vyznačujú menšou spoločenskou závažnosťou. Právna úprava správneho trestania je nejednotná a skutkové podstaty deliktov sú upravené v množstve právnych predpisov. Definícia správneho trestania je v súčasnosti zakotvená iba na účely súdneho prieskumu správnych rozhodnutí, v zákone č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „SSP“). V § 194 ods. 1 sa uvádza: „Správnym trestaním sa na účely tohto zákona rozumie rozhodovanie orgánov verejnej správy o priestupku, správnom delikte alebo o sankcii za iné podobné protiprávne konanie.“ Správne trestanie sa svojim charakterom približuje trestnému konaniu, no v porovnaní s ním umožňuje uplatnenie jednoduchších a menej formálnych procesov a postupov, ktoré razantne skracujú čas na vybavenie veci.

Značná časť procesných práv, ktorá prislúcha obvinenému v trestnom konaní sa prostredníctvom judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) aplikuje (má aplikovať) aj v prípadoch správneho trestania.² Avšak aj napriek uvedenej skutočnosti nemožno automatiky do správneho trestania subsumovať všetky takéto zásady a práva obvineného, ktoré sa aplikujú v trestnom práve a v trestnom konaní.

V aplikačnej praxi pomerne problematickou sa javí zásada zákaz reformatio in peius. Táto zásada je platným právnym poriadkom Slovenskej republiky zavedená aj v prípade správneho trestania, ale iba v oblasti priestupkového práva a súdneho konania, čím môže dôjsť k právnej neistote a ochrane účastníkov správneho konania pri iných druhoch deliktov.

V rámci platného právneho poriadku Slovenskej republiky, ako aj v prípade aplikačnej praxi sa mnohokrát stáva, že dochádza k zjednocovaniu pojmu princíp a zásada. Prikláňame sa k názoru, že dochádza k rozlišovaniu pojmov princíp a zásada.

„Princíp budeme ponímať ak vedúcu ideu, ktorá nepripúšťa výnimky a je typická skôr pre právo ako celok a statickú (organizačnú) stránku verejnej správy. Zásadu budeme ponímať ako základné interpretačné pravidlo, alebo niekoľko interpretačných pravidiel, ktoré sú typické skôr pre aplikáciu práva, teda pre danymickú stránku verejnej správy alebo, inak povedané, pre procesné právo.“³

V článku sa zameriavame na analýzu súčasnej právnej úpravy spomínanej zásady v jednotlivých druhoch správnych deliktoch a poukazujeme na jej nejednotnú aplikáciu pri činnosti orgánov verejnej správy.

1. Zákaz reformatio in peius a právo na spravodlivý proces

Právo na spravodlivý proces patrí medzi základné práva účastníka správneho konania, vyplývajúce z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky. Je upravené v článku 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) nasledovne: „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom obvinení.“⁴ Rozsah orgánov aplikujúcich zásady práva na spravodlivý proces je v posledných rokoch vykladaný značne široko. Súčasný trend

² Bližšie pozri: Engel and Others v. Holandsko, č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, rozsudok plénaESLP z 8. 6. 1976 a iné.

³ VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné: všeobecná časť*. 1. vydanie. Bratislava : C.H. Beck. 2013. 62 s. ISBN 978-80-89603-13-8

⁴ Bližšie ku koncepcii práva na spravodlivý proces pozri Dohovor

Rady Európy tlačí všetky demokratické štáty, aby nielen súdy, ale aj vnútroštátne orgány verejnej správy dodržiavali základy práva na spravodlivý proces, najmä v oblasti správneho trestania.

Aj keď ustanovenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru výslovne hovorí o aplikácii práva na spravodlivý proces iba pri rozhodovacích procesoch v oblasti občianskych práva alebo záväzkov alebo o akomkoľvek trestnom obvinení fyzickej alebo právnickej osoby, ale pojem „trestné obvinenie“ sa v rámci pôsobenia judikatúry ESHP rozšíril aj na správne delikty pri uplatnení tzv. Engelovských kritérií. Prvým kritériom je právna kategorizácia skutku ako trestného činu vo vnútroštátnom práve. Druhým kritériom je povaha deliktu a tretím povaha a závažnosť potencionalnej sankcie, ktorá môže byť uložená za delikt. Aby bol skutku, v našom prípade správneho deliktu, prisúdený trestnoprávny charakter, postačí, ak je naplnené jedno zo spomínaných kritérií.⁵ Judikatúra ESHP radikálne zmenila spôsob, akým sa musí v aplikačnej praxi nazerať na správne delikty. Pokiaľ má správny delikt charakter trestného činu, obvinený má v takomto konaní nárok na uplatnenie zásad a práv obdobných trestnému konaniu. „Obvinenej osobe“, voči ktorej je vznesené „trestné obvinenie“ v zmysle Dohovoru musia byť poskytnuté garancie práva na spravodlivý proces v priestupkovom konaní a konaní o inom správnom delikte rovnako ako v trestnom konaní.

Z požiadaviek na kvalitu uskutočňovaného procesu ide napríklad o zásadu prezumpcie neviny, právo obvineného byť bezodkladne oboznámený v jazyku, ktorému rozumie s povahou a dôvodmi obvinenia, právo mať primeraný čas na prípravu obhajoby, právo na zvolenie obhajcu, právo na navrhnutie dôkazných prostriedkov a ďalšie. Napriek tomu, že medzi nimi zákaz reformatio in peius nenachádzame, je potrebné na ne poukázať, keďže spolu s pevne zavedenými zárukami správneho trestania tvoria prepojený celok procesných záruk, ktoré je správny orgán povinný pri správnom trestaní zachovávať.⁶

2. Právna úprava zásady zákaz reformatio in peius v správnom konaní

Správne konanie upravuje samotný zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len

⁵ Bližšie pozri: Bližšie pozri: Engel and Others v. Holandsko, č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, rozsudok pléna ESHP z 8. 6. 1976 a iné.

⁶ SREBALOVÁ, M.: Zákaz reformatio in peius, dôvody jeho uplatnenia pri správnom trestaní a možnosti jeho právnej úpravy. In *Právna úprava správneho trestania : zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 6. novembra 2015 na pôde Právnickej fakulty, Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá sa uskutočnila v rámci projektu VEGA č. 1/0136/15 „Právna úprava správneho trestania“*. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015. 65 s.

„Správny poriadok“). Ten však nie je prioritne koncipovaný na postihovanie správnych deliktov v rámci správneho trestania.

Zásada zákaz reformatio in peius sa aplikuje v správnom trestaní, ako uvádza ďalej, avšak sa neuplatňuje neobmedzene.

Tento posun možno aplikovať najmä v prípade správneho konania, v § 59 Správneho poriadku, kde sa pojednáva o odvolacom konaní – postup pri preskúvaní rozhodnutia.

Odvolačný orgán preskúma napadnuté rozhodnutie v celom rozsahu, a ak je to nevyhnutné, doterajšie konanie doplní, prípadne zistené vady odstráni. Odvolačný orgán preskúma zákonnosť aj správnosť prvostupňového rozhodnutia. Nie je pritom viazaný dôvodmi, ktoré v odvolaní uviedol účastník konania.

Na § 59 Správneho poriadku sa prihliada prioritne s ohľadom na úlohy a ciele odvolacieho konania, ako aj s ohľadom na rozhodnutie, pri ktorom orgán nie je viazaný na rozhodnutie orgánu prvého stupňa, ale je oprávnený samostatne hodnotiť podklady pre vydanie rozhodnutie orgánu druhého stupňa.

Odvolačný orgán môže, ak sú pre to dôvody prejavujúce sa vo vadách zákonnosti alebo správnosti, prvostupňové rozhodnutie podľa § 59 ods. 2 a ods. 3 Správneho poriadku:

- a) zmeniť,
- b) zrušiť,
- c) zrušiť a vec vrátiť prvostupňovému orgánu na nové prejednanie a rozhodnutie, pokiaľ je to vhodnejšie najmä z dôvodov rýchlosti alebo hospodárnosti a prvostupňový správny orgán je právnym názorom odvolacieho orgánu viazaný,
- d) a ak považuje prvostupňové rozhodnutie za zákonné a správne, tak odvolanie zamietne a prvostupňové rozhodnutie potvrdí.

Rozhodnutie o odvolaní je konečné a podľa § 59 ods. 4 Správneho poriadku sa proti nemu nemožno odvolať.

Z uvedeného možno vyvodit', že pokiaľ teda osobitný zákon neustanovuje inak, má v odvolacom konaní správny orgán rozsiahle oprávnenia vo vzťahu k zásade zákazu reformatio in peius. Nie je viazaný návrhmi odvolateľa, ba dokonca zo zákona má aj možnosť zmeniť rozhodnutie v neprospech účastníka správneho konania (reformatio in melius).

Na uvedené poukazuje aj Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozhodnutí Správneho kolégia vedeného pod spisovou značkou č. 5Sžo/14/2011, kde sa uvádza nasledovne: „Odvolačie podľa správneho poriadku je vybudované na apelačnom princípe a druhostupňový orgán je v zásade oprávnený rozhodnúť vo veci. Odvolačný orgán nie je v žiadnom smere viazaný závermi prvostupňového orgánu. Samostatne hodnotí vec zo skutkovej a právnej stránky. Dôsledkom tohto postupu je skutočnosť, že situácia účastníka ko-

kania môže byť aj zhoršená, t.j. odvolací orgán môže rozhodnúť aj v neprospech odvolateľa.⁷

Odvolací orgán nie je viazaný názorom orgánu prvého stupňa, pričom je oprávnený vydať rozhodnutie podľa vlastného uváženia. Je však nutné dodať, že každý prípad je hodnotený príslušným orgánom samostatne s ohľadom na judikatúru ESLP, ako aj na judikatúru súdnych inštitúcií Európskej únie. Prekročenie zásady *reformatio in peius* v správnom trestaní odvolacím orgánom je však vždy nutné dostatočne zvážiť a odôvodniť.

„Zásadu zákaz *reformatio in peius* je potrebné chápať ako garanciu slobody odvolacieho práva a práva na obhajobu. V dôsledku súčasnej tendencie rozvoja a posilňovania ochrany základných práv a slobôd osôb v európskom správnom priestore sa čoraz častejšie stretávame s aplikáciou predmetnej zásady aj v režime správneho trestania, teda takého druhu správneho konania, ktoré má na starosti ochranu administratívnych právnych vzťahov, ktoré boli porušené protiprávnym konaním subjektov správneho práva, predovšetkým adresátov verejnej správy. Existencia inštitútu správneho trestania je teda prejavom mocenského charakteru štátu, ale je potrebné akcentovať, že táto právomoc verejnej správy má svoje limity, keďže má slúžiť prioritne k tomu, aby mohla lepšie a účinnejšie vykonávať správu vecí verejných.“⁸

„Záverom je potrebné podotknúť, že zásadu zákazu *reformatio in peius* v správnom trestaní nie je možné bez všetkého aplikovať, ale ani a priori vylúčiť, uvedené záleží od posúdenia konkrétnych okolností prejednávaneho prípadu. Druhostupňový správny orgán musí dostatočne prípadné zvýšenie sankcie oproti prvostupňovému správnomu rozhodnutiu odôvodniť a zvážiť všetky skutkové okolnosti.“⁹

Samotná zásada zákaz *reformatio in peius* však v Správnom poriadku nie je priamo upravená. Z uvedeného dôvodu je nutné ju aplikovať len analogicky s použitím výkladu, ktorý svojim charakterom nebude na ujmu účastníka konania, na ujmu hodnôt, a zároveň bude chrániť verejný záujem.

Zásada zákaz *reformatio in peius* slúži prioritne na to, aby sa účastníci správneho konania mohli bez akýchkoľvek obáv zo zhoršenia svojej situácie po vydaní rozhodnutia orgánu prvého stupňa domáhať využitia opravného prostriedku.

⁷ Rozhodnutie Správneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 29. februára 2012, sp. zn. 5Sžo/14/2011

⁸ DUDOR, L. – ANDOROVÁ, P.: Niekoľko úvah k uplatňovaniu zásady zákaz *reformatio in peius* v správnom konaní. In *Princípy trestania a správne delikty*, 2016, s. 14. Dostupné online na: <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/EPOS-Principy-trestania-a-spravne-delikty.pdf> (10.10. 2017).

⁹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 09. júna 2015, sp. zn. 3Sžhu/1/2013

„Avšak podľa názoru odvolacieho súdu, aplikácia tejto zásady v správnom konaní bez obmedzenia, a to ani pri ochrane verejného záujmu (napr. aj v prvom správnom poriadku – vládnom nariadení č. 8/1928 Zb. o konaní vo veciach patriacich do pôsobnosti politických úradov (správne konanie) bolo možné zmeniť rozhodnutie v neprospech odvolateľa, ak bol na danej veci verejný záujem) by bola v rozpore s úlohou odvolacieho orgánu, ktorého rozhodnutie nie je viazané na závery orgánu prvého stupňa.“¹⁰

V tejto súvislosti je nutné poukázať, že v prípade trestného konania je verejný záujem chránený prokurátorom, ktorý má možnosť odvolať sa voči rozhodnutiu orgánu prvého stupňa, a ak je to potrebné, dosiahnuť tak uloženie prísnejšieho trestu pre páchatel'a. Naproti tomu, v správnom konaní v prípade správneho trestania sa takáto možnosť prokurátora na podanie odvolania nepripúšťa, a tým je správny orgán druhého stupňa povinný takýto záujem na ochranu verejného poriadku ochrániť.

3. Zákaz reformatio in peius v priestupkovom konaní

Podľa § 82 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Zákon o priestupkoch“) je zákaz reformatio in peius vyjadrený nasledovne: „V odvolacom konaní správny orgán nemôže zmeniť uloženú sankciu v neprospech obvineného z priestupku, ak nezistí nové podstatné skutkové okolnosti.“¹¹

V prípade zhoršenia stavu by došlo k porušeniu jednej zo základných zásad podľa Zákona o priestupkoch. Takýmto porušením by sa napríklad dalo chápať uloženie peňažnej sankcie v odvolacom konaní za predpokladu, že orgán prvého stupňa uložil za priestupok pokarhanie. Na druhej strane by sa však za porušenie zásady zákaz reformatio in peius nepokladalo rozhodnutie odvolacieho orgánu, kde by došlo k doplneniu rozhodnutia prvého stupňa – napríklad by orgán prvého stupňa uložil peňažnú pokutu, no neurčil by presne jej výšku, pričom by odvolací orgán vo svojom rozhodnutí takúto výšku striktné uviedol.

Z uvedeného vyplýva, že v prípade rozhodnutia odvolacieho orgánu nesmie nastať situácia, kedy dôjde k zhoršeniu postavenia osoby obvinenej z priestupku.

Väčšina odborníkov sa však prikláňa k názoru, že samotná zásada zákaz reformatio in peius sa výslovne vzťahuje len na opatrenia sankčnej povahy. K nim však možno priradiť aj opatrenia spadajúce do skupiny ochranných opatrení, a to obmedzujúce opatrenia. Z uvedených dôvodov by ich preto

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 09. júna 2015, sp. zn. 3Sžpu/1/2013

¹¹ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších právnych predpisov, § 82

odvolací orgán nemal ukladať do času, kým takéto obmedzujúce opatrenie nebolo uložené orgánom prvého stupňa (a v prípade, že takéto opatrenie uložené bolo by nemalo dôjsť k predĺženiu doby, na ktorú bolo uložené).¹²

Vyššie uvedené potvrdzuje aj rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vedeného pod sp. zn. 1 Sžo147/2007, kde sa uvádza: „Zásada zákazu reformatio in peius sa vzťahuje len na výrok o uloženej sankcii. Ak odvolací správny orgán rozhodnutím zmení výrok o náhrade trov konania z dôvodu, že prvostupňový správny orgán nesprávne aplikoval ustanovenia vyhlášky upravujúcej paušálnu náhradu trov konania, nejde o zmenu v neprospech odvolateľa, pretože zmena sa nevzťahuje na výrok o uloženej sankcii.“¹³

„Za sankciu, ktorá je zmenená v neprospech obvineného z priestupku treba považovať takú sankciu, ktorá v čase jej uloženia zhoršuje postavenie obvineného z priestupku v porovnaní so sankciou uloženou rozhodnutím správneho orgánu prvého stupňa.“¹⁴

4. Aplikácia zákazu reformatio in peius pri súdnom prieskume správnych aktov

Súdny prieskum správnych aktov (tzv. Správne súdnictvo) je neodmysliteľnou súčasťou demokratického právneho štátu. Verejná správa podlieha jurisdikčnej právomoci súdov a súdy vykonávajú externú kontrolu rozhodovacej činnosti orgánov verejnej správy. Správne súdnictvo poskytuje ochranu verejným subjektívnym právam fyzických osôb a právnických osôb. V zmysle § 2 ods. 2 SSP: „Každý, kto tvrdí, že jeho práva alebo právom chránené záujmy boli porušené alebo priamo dotknuté rozhodnutím orgánu verejnej správy, opatrením orgánu verejnej správy, nečinnosťou orgánu verejnej správy alebo iným zásahom orgánu verejnej správy, sa môže za podmienok ustanovených týmto zákonom domáhať ochrany na správnom súde.“¹⁵

Správny súdny poriadok ako samostatný procesný kódex pre oblasť súdneho prieskumu správnych aktov obsahuje niektoré osobitné ustanovenia vzťahujúce sa na rozhodnutia vo veciach správneho trestania. Možno tu vidieť približovanie k európskym trendom a judikatúre ESJP. Ustanovenia Správneho súdneho poriadku priamo umožňujú správne súdu rozhodovať v súlade so základnými zásadami ukladania trestov podľa zákona

¹² SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015. 410 s.

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 05. február 2008, sp. Zn. 1 Sžo147/2007

¹⁴ SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015. 410 s.

¹⁵ Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších právnych predpisov, §2 ods. 2

č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „TZ“) a základnými zásadami podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „TP“).¹⁶

Jedným z nich je aj ustanovenie § 198 predmetného zákona upravujúce sankčnú moderáciu vo veciach správneho trestania. V prípade, že správny súd dospeje v prípade prieskumu rozhodnutia o vine a uložení sankcií za správny delikt k názoru, že táto sankcia je neprimeraná povahe skutku, môže na základe výsledkov ním vykonaného dokazovania na návrh žalobcu rozsudkom zmeniť druh alebo výšku sankcie, aj keď orgán verejnej správy pri jej uložení nevybočil zo zákonného rámca správnej úvahy¹⁷. Toto ustanovenie, ktoré dáva súdu možnosť zmeniť sankciu uloženú obvinenému orgánom verejnej správy, t. z. zlepšiť, alebo zhoršiť jeho postavenie je limitované ustanovením § 198 ods. 3 SSP kde je výslovne ustanovený zákaz *reformatio in peius*: „Ak je žalobcom fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá bola postihnutá napadnutým rozhodnutím alebo opatrením orgánu verejnej správy, nemôže byť správnym súdom rozhodnuté v jej neprospech.“¹⁸

SSP výslovne ustanovuje, že správny súd pri aplikácii sankčnej moderácie v správnom trestaní je povinný rozhodnúť takým spôsobom, aby nedošlo k sprísneniu sankcie uloženej orgánom v správnom konaní bez ohľadu na to, či ide o priestupkové konanie, alebo o konanie o inom správnom delikte. Samozrejme za splnenia podmienky, že správnu žalobu podal obvinený.

Z predmetných ustanovení je zjavné, že úmyslom zákonodarcu bolo zjednotenie právnej úpravy a zároveň aj aplikačnej praxe správnych súdov pri uplatnení zásady zákazu zmeny k horšiemu pri preskúvaní výšky uloženej sankcie.

Zákaz zmeny k horšiemu v zmysle SSP sa vzťahuje iba na súdny prieskum správnych rozhodnutí a nezaväzuje správne orgány, ktoré rozhodujú v odvolacom konaní. Správne orgány sú pri rozhodovaní viazané výlučne zákonom. Pokiaľ im ten neustanoví povinnosť uplatniť zákaz zmeny k horšiemu, nie sú povinne ju aplikovať. Riskujú však zrušenie svojho rozhodnutia súdom, ktorý je touto zásadou pri svojej rozhodovacej činnosti viazaný. Pokiaľ by došlo k situácii, že správny súd zruší rozhodnutie správneho orgánu a vráti mu vec na ďalšie konanie, z dôvodu nerešpektovania zákazu zmeny k horšiemu správny orgán bude názorom súdu v ďalšom priebehu konania viazaný.¹⁹

¹⁶ Bližšie pozri § 195 písm. c) a d) zákona č. 182/2015 Z. z. Správny súdny poriadok

¹⁷ Bližšie pozri § 198 ods. 1 písm. a) zákona č. 182/2015 Z. z. Správny súdny poriadok

¹⁸ Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok, § 198 ods. 3

¹⁹ Pozri § 191 ods. 6 zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších právnych predpisov

5. Osobitné druhy správnych deliktov

Osobitné právne predpisy upravujú viaceré druhy správnych deliktov. Početnú skupinu tvoria priestupky a iné správne delikty fyzických osôb alebo právnických osôb postihované bez ohľadu na zavinenie (správne delikty podnikateľov). Napríklad zákon č. 474/2013 Z. z. o výbere mýta za užívanie vymedzených úsekov pozemných komunikácií a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o mýte) rozlišuje v § 27 skutkové podstaty priestupkov, ktorých subjektom môže byť výhradne fyzická osoba (vodič vozidla, kto neoprávnene manipuluje s palubnou jednotkou), a v § 28 skutkové podstaty správnych deliktov podnikateľov, kde môže byť subjektom fyzická aj právnická osoba, ktorá podniká na príslušnom úseku dopravy (prevádzkovateľ vozidla, správca výberu mýta). Priestupkové konanie je regulované ustanoveniami priestupkového zákona podľa § 27 ods. 15. Správne delikty sa v zmysle § 34 ods. 1 prejednávajú podľa všeobecného predpisu o správnom konaní.

Ako vyplýva z časti 4 na konanie o priestupkoch podľa priestupkového zákona sa vzťahuje zákaz *reformatio in peius*, v správnom konaní podľa správneho poriadku sa sankcia môže zmeniť aj v neprospech odvolateľa. Aj správne delikty podľa zákona o mýte majú nejednotný právny režim aplikácie zásady zákaz *reformatio in peius*.

Obdobná situácia nastáva aj v prípade deliktov postihovaných podľa zákona č. 135/1961 Z. z. o pozemných komunikáciách (cestný zákon) v znení neskorších právnych predpisov, ktorý rovnako rozlišuje skutkové podstaty priestupkov (§ 22 c) a iných správnych deliktov v (§ 22 a), kde rozlišuje aj procesný režim.²⁰

Špecifickým druhom správneho deliktu je správny delikt daňový, ktorý sa spravuje osobitným právnym predpisom, zákonom č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Daňový poriadok“). Podľa § 163 na daňové konanie sa nevzťahuje všeobecný predpis o správnom konaní. Čiže daňové konanie, vrátane daňového sankčného konania sa spravuje výhradne ustanoveniami Daňového poriadku. Podľa § 74 ods. 2 tretia veta odvolací orgán nie je viazaný len návrhmi účastníka konania a môže zmeniť odvolaním napadnuté rozhodnutie aj v jeho neprospech. Právna úprava Daňového odvolacieho konania výslovne upravuje možnosť *reformatio in peius*, teda odvolací orgán môže zmeniť sprísniť sankciu a tak zhoršiť postavenie odvolávateľa.

Špecifickým druhom správneho konania sú aj delikty v oblasti súťažného práva. V konaní podľa zákona č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej

²⁰ Zákon č. 58/1997 Z. z. o pozemných komunikáciách (cestný zákon) v znení neskorších predpisov, § 22c ods. 4

súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov sa postupuje podľa správneho poriadku.²¹ Otázku použitia zásady zákaz zmeny k horšiemu sa vyjadril Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozsudku 3Sžpu/1/2013 „Pre oblasť správneho trestania v súťažnom práve nie je možné z ústavnoprávnych predpisov odvodiť všeobecný zákaz zmeny rozhodnutia v neprospech odvolateľa. Takýto zákaz nemožno odvodiť ani z práva na spravodlivý proces zakotveného v čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ani z čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd a ani z čl. 2 ods. 1 Dodatočného protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Uložená sankcia v oblasti súťažného práva neplní preventívny účinok len voči účastníkovi konania, ale prispieva tiež k všeobecnému rozširovaniu súťažného povedomia a súťažnej kultúry aj vo vzťahu k ďalším podnikateľom.“²² Najvyšší súd poukazuje na špecifickosť tohto druhu konania, kedy nemožno automaticky aplikovať zásady trestného práva. Pri zovšeobecnení týchto názorov možno konštatovať, že každé konanie o správnom delikte je potrebné skúmať individuálne v zmysle uplania Engelových kritérií a č. 6 Dohovoru.

„Zásadu zákazu reformatio in peius v správnom trestaní v oblasti súťažného práva nie je možné bez všetkého aplikovať, ale ani a priori vylúčiť. Zásada zákazu zmeny k horšiemu nie je výslovne v Správnom poriadku upravená, a preto je potrebné pri jej analogickom použití aplikovať taký výklad, ktorý nebude na ujmu účastníka konania, avšak ani na ujmu ochrany hodnôt, na ktorých spočíva príslušný chránený verejný záujem. Samotná skutočnosť, že značná časť procesných práv, ktoré prislúchajú obvinenému v trestnom konaní, sa prostredníctvom judikatúry aplikuje aj vo veciach správneho trestania, však neznamená, že sa v rámci správneho trestania v súťažnom práve majú aplikovať úplne všetky práva obvineného, ktoré sa uplatňujú v trestnom konaní.“²³ S názorom Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sa stotožnil aj Ústavný súd Slovenskej republiky, v konaní o ústavnej sťažnosti účastníka konania proti vyššie uvedenému rozsudku, ktorou namietal porušenie práva na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 Dohovoru.

Podľa názoru Ústavného súdu Slovenskej republiky: „Účelom zásady zákazu reformatio in peius je nastolenie spravodlivej rovnováhy medzi pro-

²¹ Zákona č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov, § 37

²² Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Sžpu/1/2013 zo dňa 9. júna 2015 publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 5/2016 ako rozhodnutie č.45.

²³ Tamtiež.

típravným správaním a uloženou sankciou za protiprávne správanie.²⁴ Ústavný súd poukazuje na základný rozdiel medzi správnym a trestným konaním, ktorý predstavuje osoba prokurátora. Reprezentuje verejný záujem a môže podať v trestnom konaní odvolanie aj v neprospech obvineného. Tým zabezpečuje spravodlivú rovnováhu medzi zabezpečením práv osoby obvinenej z trestného činu a verejným záujmom na stíhaní páchatel'ov. V správnom konaní toto neplatí. V riadnom konaní nevystupuje žiadny subjekt, ktorý by bol oprávnený podať v plnom rozsahu odvolanie v neprospech „obvineného“ zo správneho deliktu.²⁵ Ochrana verejného záujmu spočíva výhradne na úvahe správneho orgánu, ktorý by mal zabezpečiť dostatočnú spravodlivú rovnováhu voči obvinenému.²⁶

Judikatúra Najvyššieho súdu Slovenskej republiky nie je oblasti aplikácie zákazu zmeny k horšiemu jednotná. Časť rozhodnutí zastáva názor, že odvolací orgán môže rozhodnúť aj v neprospech obvineného, nakoľko v Správnom poriadku zásada zákaz reformatio in peius neplatí.²⁷

Najvyššie súdne authority niektorých rozhodnutiach argumentujú dodržiavanie zásady zákazu reformatio in peius²⁸. Je však potrebné podotknúť, že ide zväčša o rozhodnutia, ktoré sa týkajú prieskumu priestupkového konania, kde je výslovne vyjadrená zásada zákaz reformatio i peius, alebo osobitné druhy konaní o disciplinárnom previnení, ktoré sa spravujú osobitným režimom.

Záver

Súčasná právna úprava správneho trestania je nejednotná. Domnievame sa, že nereflektuje aktuálne požiadavky vyplývajúce z európskych dokumentov a judikatúry ESĽP. Čiastočnú kodifikáciu predstavuje Priestupkový zákon, ktorý upravuje aj procesnú stránku konania, vrátane zásady zákazu zmeny k horšiemu. Za značne problematickú však považujeme absenciu procesnej úpravy osobitných konaní o iných správnych deliktoch, ktoré sa regulujú ustanoveniami Správneho poriadku. V zmysle čl. 6 Dohovoru sa aj

²⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 505/2015-55 zo dňa 13. januára 2016

²⁵ Pojem obvinený zo správneho nie je legálne definovaný na účely správneho trestania. Tento pojem používame v súlade s extenzívnym výkladom pojmu trestné obvinenie obsiahnutého v čl. 6 Dohovoru v zmysle judikatúry ESĽP.

²⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 505/2015-55 zo dňa 13. januára 2016

²⁷ Pozri napr. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5Sžo/14/2011 zo dňa 29.02.2012 a Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Sž/110/02 zo dňa 10.12.2002.

²⁸ Pozri napr. rozsudku Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6Sžo/208/2010 zo dňa 24. Augusta 2011; alebo nález Ústavného súdu SR zo dňa 8. 2. 2011 spis. zn. III. ÚS 392/2010.

na „obvinených“ zo správnych deliktov vzťahujú obdobné práva ako na obvinených z trestného konania.

Prijatie SSP znamenalo legislatívne zavedenie povinnosti uplatňovať princípy a zásady trestného práva (vrátane zákazu zmeny k horšiemu) v oblasti správneho trestania, ale len na úrovni súdneho prieskumu.

Myslíme si, že pokiaľ nie je v zákone ex lege stanovená aplikácia zásady zákazu zmeny k horšiemu, správny orgán by mal posudzovať okolnosti každého prípadu jednotlivo, vrátane splnenia tzv. Engelovských kritérií a následne určiť, či daný prípad napĺňa pojmové znaky „obvinenia“ v zmysle čl. 6 Dohovoru a či je nevyhnutné využitie zásad trestného práva, vrátane zákazu reformatio in peius. Preskúmanie postupu správneho orgánu prináleží správne mu súdu, ktorý posúdi z úradnej povinnosti, či bolo určitú zásadu trestného práva potrebné uplatniť alebo nie. Takýto postup je iste pre rozhodujúce správne orgány a správne súdy náročný, avšak plne zodpovedá prístupu, ktorý uplatňuje aj EŠLP.²⁹

Tento postup však nepovažujeme za vhodný. Verejná správa je primárne ovládaná princípom zákonnosti, čo vedie správne orgány k aplikácii výhradne zákonov, prípadne podzákonných predpisov a nerešpektovaniu judikatúry európskych súdnych inštitúcií.³⁰ Správne orgány sú pri svojom rozhodovaní v správnom konaní viazané zákonmi a inými právnymi predpismi.³¹ Žiadny právny predpis, neustanovuje pre správny orgán priamu povinnosť rozhodovať v súlade s právnym názorom vyjadreným v judikatúre slovenských ani európskych súdnych autorít.

Na druhej strane, správne konanie je ovládané zásadou legitímneho očakávania, v zmysle ktorej správne orgány dbajú na to, aby v rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely.³² K zjednocovaniu rozhodovacej činnosti správnych orgánov má prispievať judikatúra Najvyššieho súdu SR. Správne orgány však v praxi častokrát rešpektujú súdne rozhodnutia len v prípade, súd zruší ich konkrétne rozhodnutie a necítia sa viazané judikatúrou.

²⁹ ŠABOVÁ, Z.: Zásady správneho trestania v súťažnom práve. In *Vplyv európskeho práva na kreovanie princípov a zásad správneho trestania. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 21. – 22. 10. 2016*, s. 200-208.

³⁰ SREBALOVÁ, M.: Zákaz reformatio in peius, dôvody jeho uplatnenia pri správnom trestaní a možnosti jeho právnej úpravy. In *Právna úprava správneho trestania : zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 6. novembra 2015 na pôde Právnickej fakulty, Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá sa uskutočnila v rámci projektu VEGA č. 1/0136/15 „Právna úprava správneho trestania“*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 65.

³¹ Pozri §3 ods. 1 Správneho poriadku ; VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné: všeobecná časť*. Bratislava : C.H.Beck. 2013, s. 49.

³² K zásade legitímneho očakávania pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR sp.zn 5 Sžp/20/2011 zo dňa 28. júna 2012; VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné: všeobecná časť*. Bratislava : C.H.Beck. 2013, s. 64.

Domnievame sa, že aplikácia trestnoprávných záruk, vrátane zásady zákazu reformatio in peius by mala byť vyjadrená v samostatnom právnom predpise, ktorý by upravoval konanie o iných správnych deliktoch. Obdobne nepovažujeme za vhodné, že určité procesné záruky sú zákonom garantované obvineným v priestupkovom konaní, ale nie sú garantované „obvineným“ z iných správnych deliktov. Nejednotnosť pri aplikácii jednotlivých zásad správneho trestania je v rozpore zásadou legitímneho očakávania ako aj princípom právnej istoty.

Myslíme si, že je viac ako žiadúce zjednotenie právnej úpravy prejednávania priestupkov a správnych deliktov v jednom kódexe (napr. Kódex správneho trestania), ktorý by stanovoval jednotný právny režim úpravy priestupkov a iných správnych deliktov, pričom odlišnosti v procesnom postupe by boli ponechané na osobitné predpisy.

Použitá literatúra

1. DUDOR, L. – ANDOROVÁ, P.: Niekoľko úvah k uplatňovaniu zásady zákaz reformatio in peius v správnom konaní. In *Princípy trestania a správne delikty*, 2016, s. 14. Dostupné online na : <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/EPOS-Principy-trestania-a-spravne-delikty.pdf> (10.10.2017)
2. SREBALOVÁ, M. a kol.: *Zákon o priestupkoch. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2015. 410 s. ISBN 978-80-89603-30-5
3. SREBALOVÁ, M.: Zákaz reformatio in peis, dôvody jeho uplatnenia pri správnom trestaní a možnosti jeho právnej úpravy. In *Právna úprava správneho trestania : zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 6. novembra 2015 na pôde Právnickej fakulty, Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá sa uskutočnila v rámci projektu VEGA č. 1/0136/15 „Právna úprava správneho trestania“*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015. 65 s.
4. ŠABOVÁ, Z.: Zásady správneho trestania v súťažnom práve. In *Vplyv európskeho práva na kreovanie princípov a zásad správneho trestania. Zborník z medzinárodnej konferencie konanej 21. – 22. 10. 2016*, s. 200-208.
5. VRABKO, M. a kol.: *Správne právo procesné: všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck. 2013. 304 s. ISBN 978-80-89603-13-8
6. VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava : C.H. Beck. 2012. 453 s. ISBN 978-80-89603-03-9
7. Zákon č. 58/1997 Z. z. o pozemných komunikáciách (cestný zákon) v znení neskorších predpisov
8. Zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov
9. Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov

10. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 29. februára 2012, sp. zn. 5Sžo/14/2011
11. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 09. júna 2015, sp. zn. 3Sžhpu/1/2013
12. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 05. február 2008, sp. Zn. 1 Sžo147/2007
Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Sžhpu/1/2013 zo dňa 9. júna 2015 publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR 5/2016 ako rozhodnutie č.45.
13. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 505/2015-55 zo dňa 13. januára 2016
14. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5Sžo/14/2011 zo dňa 29.02.2012
15. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Sž/110/02 zo dňa 10.12.2002.
16. Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp.zn 5 Sžp/20/2011 zo dňa 28. júna 2012
17. Rozhodnutie vo veci Engel and Others v. Holandsko, č. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72, rozsudok pléna EŠLP z 8. 6. 1976

DORUČOVATELIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

JUDr. Veronika Gembalová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
v.fricova@gmail.com

Doručovatelja v Slovenskej republike

Príspevok sa zameriava na poštové podniky registrované v registri poštových podnikov, ktoré v rámci svojej podnikateľskej činnosti poskytujú poštové služby podľa zákona o poštových službách s osobitným zameraním na poskytovateľa univerzálnej poštovej služby, ktorým je Slovenská pošta, a.s. Konkretizáciou podmienok vo vzťahu k poskytovaniu poštového platobného styku a úradným zásielkam, ako aj k poskytovaniu univerzálnej poštovej služby autor nachádza možné odpovede na otázky, prečo poštový platobný styk, vybranie a distribúciu úradných zásielok a univerzálnu poštovú službu poskytuje v Slovenskej republike len jediný poštový podnik, ktorým je Slovenská pošta, a.s. V závere autor poukazuje na výsledky hospodárenia poskytovateľa univerzálnej služby.

Die Zusteller in der Slowakischen Republik

Der Artikel stellt sich auf die Postunternehmen ein, die in einem Register der Postunternehmen registriert sind, die im Rahmen ihrer Unternehmenstätigkeit Postdienste im Sinne des Gesetzes von den Postdiensten mit speziellem Schwerpunkt an die universalen Postdienstleister anbieten, der die Slowakische Post, A. G. ist. Mit der Konkretisierung der Bedingungen im Bezug auf die Leistung von Postzahlungsverkehr und auf die amtlichen Sendungen, sowie auf die Leistung des universalen Postdienst findet der Autor die möglichen Antworten auf die Fragen, warum die Leistung von Postzahlungsverkehr, die Entnahme und die Distribution der amtlichen Sendungen und ein universaler Postdienst in der Slowakischen Republik nur einziges Postunternehmen anbietet, das die Slowakische Post, A. G. ist. Am Ende weist der Autor auf die wirtschaftlichen Ergebnisse des universalen Dienstleiters hin.

Deliverers in the Slovak Republic

The article aims to analyse Postal companies registered in the Register of Postal companies, which, within their business activity, provide postal

services pursuant to the Act on Postal Services while special attention is paid to provider of the universal postal service – Slovak Post, a.s. By means of concretization of the conditions related to the provision of the postal payment transactions and official mailings, as well as provision of the universal postal service, author attempts to find possible answers to the questions, why postal payment transactions, collection and distribution of official mailings and universal postal service is in Slovak republic provided only by a sole postal company, which is Slovak post, a.s. At the end of the article, author analyses the economic results of the universal service provider.

Kľúčové slová: poštové služby, Poštový podnik, Register poštových podnikov, Poskytovateľ univerzálnej poštovej služby

Schlüsselbegriffe: die Postdienste, das Postunternehmen, das Register der Postunternehmen, der universale Postdienstleiter

Keywords: postal services, Postal company, Register of Postal companies, provider of the universal postal service

Úvod

Trh poštových služieb je vo všeobecnosti priestor, na ktorom sa realizuje poskytovanie poštových služieb a poštového platobného styku. Vyznačuje sa štátnou reguláciou poštových služieb a poštového platobného styku, ktorú vykonáva orgán štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou. Je ním Úrad pre reguláciu elektronických komunikácií a poštových služieb (ďalej len úrad).

Podmienky poskytovania poštových služieb a poštového platobného styku na trhu ako aj štátnu reguláciu poštových služieb a poštového platobného styku upravuje zákon č. 324/2011 Z. z. o poštových službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon č. 324/2011 Z. z.), ktorý bol významným medzníkom. Od 1. januára 2012 zaviedol úplnú liberalizáciu domáceho poštového trhu a zrušil inštitút poštovej výhrady. V súčasnosti si tak zákazníci môžu vybrať poskytovateľa poštových služieb bez ohľadu na akékoľvek hmotnostné limity, či typ zásielky. Zákon č. 324/2011 Z. z. zaviedol aj inštitút zameniteľných poštových služieb a nový systém financovania univerzálnej poštovej služby prostredníctvom kompenzačného fondu. Trh poštových služieb sa úplne otvoril.

Cieľom príspevku je nájsť možné odpovede na otázku, prečo aj napriek skutočnosti, že záujem o poskytovanie univerzálnej služby môže prejaviť ktorýkoľvek z poštových podnikov, bola Slovenská pošta, a.s. jedinou osobou, ktorá podala na základe výzvy správneho orgánu (zverejnenej dňa 18. 4. 2012 vo Vestníku Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR) žiadosť o udelenie poštovej licencie.¹

¹ <https://www.posta.sk/subory/560/postova-licencia-2009.pdf>, navštívené dňa 26. 5. 2017

1. Poštové služby a poštový platobný styk

V § 2 ods. 1 zákona č. 324/2011 Z. z. je zakotvená definícia poštových služieb nasledovne: „*Poštové služby sú služby poskytované na účely dodania poštovej zásielky, a to vybranie a distribúcia poštovej zásielky.*“ V definícii poštových služieb je zakotvený primárny účel poštových služieb, ktorým je dodanie poštovej zásielky alebo vybranej sumy a v spojení s týmto účelom sú ustanovené štyri fázy poskytovania poštových služieb, a to vybranie, triedenie, preprava a dodanie poštovej zásielky.²

Zákon č. 324/2011 Z. z. obsahuje aj negatívne vymedzenie poštovej služby. Poštovou službou nie je vytvorenie poštovej zásielky, ak k vytvorenej poštovej zásielke nie je vykonaná distribúcia osobou, ktorá ju vytvorila alebo ak po vytvorení je poštová zásielka osobou, ktorá ju vytvorila, odovzdaná z poverenia odosielateľa poštovému podniku, ktorý ju vyberie. Medzi poštové služby nepatrí ani samotná preprava poštových zásielok, ak k týmto zásielkam nie sú ďalšie poštové služby (vybranie, triedenie alebo dodanie) prepravujúcou osobou poskytované. Samodoručenie bolo z poštových služieb taktiež vylúčené, keďže z povahy veci nejde o podnikanie.³ Tieto činnosti nie sú za poštovú službu považované a teda nie sú zákonom č. 324/2011 Z. z. regulované. Zákon č. 324/2011 Z. z. sa nevzťahuje na činnosti vykonávané dopravcami alebo zasielateľmi.⁴

Podľa § 2 ods. 8 zákona č. 324/2011 Z. z. poštový platobný styk je dodanie peňazí podľa údajov v poukaze poštového platobného styku poukázaných odosielateľom adresátovi na výplatu v hotovosti alebo sprostredkovaním odpísania na bankový účet.

2. Univerzálna služba

Na zabezpečenie minimálneho uspokojenia potrieb všetkých užívateľov poštových služieb na území Slovenskej republiky tak, aby bola zabezpečená dostupnosť prístupových miest verejnej poštovej siete a kontaktných miest verejnej poštovej siete, za rovnakých podmienok, v ustanovenej kvalite, za primeranú cenu, každý pracovný deň najmenej s jedným vybraním a dodaním denne slúži univerzálna služba, ktorá predstavuje ponuku poštových služieb podľa § 3 ods. 2 zákona č. 324/2011 Z. z.

Závazok zabezpečiť univerzálnu službu má štát a tento záväzok, ak univerzálna služba nie je inak zabezpečená, plní prostredníctvom poskytovate-

² <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=3725>, navštívené dňa 22. 4. 2017

³ zákon č. 324/2011 Z. z., § 2 ods. 9

⁴ zákon č. 324/2011 Z. z., § 1 ods. 2

ľa univerzálnej služby. Základný rozsah a spôsob zabezpečenia univerzálnej služby, postavenia, povinností a oprávnení poskytovateľa univerzálnej služby je všeobecne vymedzený v rámci európskej legislatívy ustanoveniami Smernice Európskeho parlamentu a Rady 97/67/ES o spoločných pravidlách rozvoja vnútorného trhu poštových služieb Spoločenstva a zlepšovaní kvality služieb v platnom znení („poštová smernica“).⁵

3. Zameniteľná poštová služba

Zameniteľná poštová služba je poštová služba, ktorá je z hľadiska užívateľa poštovej služby zameniteľná s poštovou službou z rozsahu univerzálnej služby podľa § 3 ods. 2 zákona č. 324/2011 Z. z. (užívateľovi poštovej služby prináša rovnaký efekt). O tom, či ide o zameniteľnú poštovú službu rozhoduje v konkrétnom prípade na podnet poštového podniku úrad.⁶ Inštitút zameniteľných poštových služieb sa navrhol zaviesť z dôvodu zmeny financovania univerzálnej služby, a to na účely určenia poštových podnikov, ktoré poskytujú poštové služby zameniteľné s univerzálnou službou a v tomto rozsahu budú prispievať do kompenzačného fondu na úhradu čistých nákladov poskytovateľa univerzálnej služby.⁷

4. Poštový podnik

Poštové služby a poštový platobný styk poskytujú poštové podniky. Poskytovanie týchto služieb je podnikaním. Poštový podnik je teda podnikateľ (fyzická alebo právnická osoba), ktorý poskytuje jednu alebo viacero poštových služieb alebo poštový platobný styk, a to za podmienok ustanovených zákonom č. 324/2011 Z. z., pričom univerzálna služba sa poskytuje na základe poštovej licencie a poštové služby iné ako univerzálna služba a poštový platobný styk sa poskytujú len na základe registrácie a v rozsahu podľa všeobecného povolenia.⁸

Na účely informovanosti o podnikateľoch poskytujúcich poštové služby podľa zákona č. 324/2011 Z. z. a o rozsahu ich oprávnenia tieto služby poskytovať bol zriadený Register poštových podnikov, ktorý vedie a bezodplatne sprístupňuje úrad na svojom webovom sídle. Register poštových podnikov je verejný zoznam, do ktorého sa zapisujú identifikačné údaje

⁵ <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/53922.pdf>, navštívené dňa 1. 6. 2017

⁶ zákon č. 324/2011 Z. z., § 4 ods. 1, 2

⁷ <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=3725>, navštívené dňa 1. 5. 2017

⁸ zákon č. 324/2011 Z. z., § 7 ods. 1, 2

poštového podniku a orgánov poštového podniku, druh poštových služieb poskytovaných poštovým podnikom v členení na:

- univerzálnu službu
- zameniteľné poštové služby
- vybranie a dodanie úradných zásielok
- ostatné poštové služby a
- poštový platobný styk,

ďalej spôsob označovania poštových zásielok, dátum registrácie poštového podniku alebo právoplatnosti poštovej licencie, doba, na ktorú je udelená poštová licencia, ak ide o poskytovateľa univerzálnej služby a dátum zániku alebo zrušenia registrácie alebo poštovej licencie.⁹ V súčasnosti je v Registri poštových podnikov registrovaných týchto 26 poštových podnikov:

1. KOLOS s.r.o.
2. TNT Express Worldwide spol. s r.o.
3. ReMax Courier Service, spol. s r.o.
4. INSPEKTA SLOVAKIA, a. s.
5. GO4, s.r.o.
6. Cromwell a. s.
7. Direct Parcel Distribution SK s.r.o.
8. Slovak Parcel Service s.r.o.
9. DHL Express (Slovakia), spol. s r. o.
10. IN TIME, s.r.o.
11. I. D. Marketing Slovensko s.r.o. v likvidácii
12. Geis Parcel SK s.r.o.
13. DER KURIER Slovakia spol. s r. o.
14. GLS General Logistics Systems Slovakia s.r.o.
15. Mediaprint – Kapa Pressegrasso, a.s.
16. Železničná spoločnosť Slovensko, a.s.
17. Slovenská pošta, a.s.
18. FIEGE s.r.o. (pozastavenie poskytovania služieb od 01. 07. 2013)
19. SKYNET WORLDWIDE EXPRESS, s.r.o.
20. ARAMEX CZ, s.r.o., organizačná zložka
21. GOIZ, s. r. o.
22. DHL Parcel Slovensko spol. s r.o.
23. Newton Tech, s.r.o.
24. SLOVENSKÝ DORUČOVACÍ SYSTÉM, s.r.o.
25. marketing post s. r. o.
26. Tomáš Teniak – TENA OIL¹⁰

⁹ zákon č. 324/2011 Z. z., § 23 ods. 1, 2

¹⁰ <http://www.teleoff.gov.sk/index.php?ID=1434>, navštívené dňa 22. 4. 2017

5. Poskytovateľ univerzálnej služby – Slovenská pošta, a.s.

Poskytovateľom univerzálnej služby je jeden alebo viac poštových podnikov. Poskytovateľ univerzálnej služby je povinný poskytovať univerzálnu službu na základe poštovej licencie a za podmienok a spôsobom podľa zákona č. 324/2011 Z. z.¹¹ Poštová licencia je rozhodnutie vydané úradom, ktorým sa udeľuje právo alebo ukladá povinnosť poskytovať univerzálnu službu, určujú podmienky a rozsah poskytovania univerzálnej služby a môže uložiť povinnosť vykonávať poštový platobný styk.¹²

Podľa § 44 ods. 2 zákona č. 324/2011 Z. z. poštovú licenciu možno udeliť alebo uložiť osobe, ktorá má sídlo alebo miesto podnikania v Slovenskej republike, ak preukáže

- a) úplnú spôsobilosť na právne úkony, bezúhonnosť a odbornú spôsobilosť orgánu poštového podniku,
- b) finančnú spôsobilosť a
- c) technické a organizačné predpoklady na prevádzkovanie verejnej poštovej siete a na vykonávanie univerzálnej služby podľa zákona č. 324/2011 Z. z.

Úrad v konaní o udelenie poštovej licencie č. k. 546/2012 rozhodnutím č.: 815/001/2012 zo dňa 15. 8. 2012 udelil s účinnosťou od 1. 1. 2013 do 31. 12. 2022, t.j. na 10 rokov poštovú licenciu na poskytovanie univerzálnej služby vo vnútroštátnom a medzinárodnom poštovom styku Slovenskej pošty, a.s. (ďalej len SP, a.s.)¹³, ktorá bola zriadená 1. októbra 2004 zákonom č. 349/2004 Z. z. o transformácii Slovenskej pošty, štátneho podniku v znení neskorších predpisov. Je akciovou spoločnosťou so 100-percentnou účasťou štátu. Bola založená Ministerstvom dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky (v súčasnosti Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky).

Úrad uvedeným rozhodnutím č.: 815/001/2012 zo dňa 15. 8. 2012 zároveň uložil SP, a.s. povinnosť vykonávať vnútroštátny poštový platobný styk, a to v rozsahu podľa zákona č. 324/2011 Z. Z. Podľa uvedeného zákona poštový platobný styk môže poskytovať len poštový podnik, ktorý je právnickou osobou povinne vytvárajúcou základné imanie. Základné imanie sa povinne vytvára v spoločnosti s ručením obmedzeným, kde je minimálna výška základného imania 5 000 Eur a v akciovej spoločnosti, kde je minimálna výška základného imania 25 000 Eur.

Pri podaní prihlášky na registráciu sa od žiadateľa, ktorý bude vykonávať poštový platobný styk vyžaduje aj predloženie dokladu o splatenom zá-

¹¹ zákon č. 324/2011 Z. z., § 3 ods. 1

¹² zákon č. 324/2011 Z. z., § 44 ods. 1

¹³ <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/38021.pdf>, navštívené dňa 1. 5. 2017

kladnom imaní vo výške minimálne 15 miliónov Eur alebo o uzatvorenom poistení zo zodpovednosti za škodu spôsobenú pri poskytovaní poštového platobného styku s poisťným krytím zodpovedajúcim rozsahu plánovaného poskytovania poštového platobného styku.¹⁴ Podľa výpisu z obchodného registra je základné imanie SP, a.s. 214 300 464 Eur. V uvedenej výške bolo aj splatené.¹⁵ Dôvodom týchto prísnejších podmienok je skutočnosť, že ide o činnosť, ktorej predmetom je manipulácia so značnou sumou peňažných prostriedkov.

Na zabezpečenie univerzálnej služby a poštového platobného styku používa jej poskytovateľ verejnú poštovú sieť, ktorú tvoria najmä prístupové miesta (pošta, poštové schránky, poštové priečinky a pod.) a kontaktné miesta (mobilné technické zariadenia, elektronické adresy, určení zamestnanci poštového podniku, osoby oprávnené vyberať alebo dodávať poštové zásielky a pod.).

Verejná poštová sieť je poštová sieť poskytovateľa univerzálnej služby. SP, a.s. ako prevádzkovateľ verejnej poštovej siete je na účely ochrany záujmov užívateľov poštových služieb alebo zachovania efektívnej hospodárskej súťaže povinná umožniť prístup do verejnej poštovej siete aj iným poštovým podnikom poskytujúcim zameniteľné poštové služby, ak prístupu nebránia kapacitné a technické podmienky verejnej poštovej siete.

Podľa podmienok poštovej licencie je SP, a.s. povinná udržiavať verejnú poštovú sieť v prevádzke každý pracovný deň v kalendárnom roku a zabezpečovať univerzálnu službu a poštový platobný styk pre všetkých užívateľov každý pracovný deň najmenej s jedným vybraním a jedným dodaním poštových zásielok a poukázaných súm denne. Výnimky z tejto povinnosti sú ustanovené v Čl. 6 Požiadaviek na kvalitu univerzálnej služby.

Vzhľadom na uvedené je dôležité poznamenať, že povinnosti Slovenskej pošty, a. s., ako držiteľa poštovej licencie vyplývajú zo zákona č. 324/2011 Z. z., Poštovej licencie, Požiadaviek na kvalitu a Poštových podmienok.¹⁶

6. Požiadavky na kvalitu univerzálnej služby

Podľa podmienok poštovej licencie je SP, a.s. – poskytovateľ univerzálnej služby povinná dodržiavať kvalitatívne požiadavky poskytovania univerzálnej služby podľa Požiadaviek na kvalitu univerzálnej služby, vydaných úradom dňa 27. marca 2012 a zverejnených vo Vestníku Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja SR č. 3/2012 zo dňa 30.3.2012,

¹⁴ <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/37971.pdf>, navštívené dňa 1. 5. 2017

¹⁵ <http://www.or.sr/vypis.asp?ID=13172&SID=3&P=0>, navštívené dňa 22. 4. 2017

¹⁶ <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/53922.pdf>, navštívené dňa 1. 6. 2017

č. j. 240 /001/2012 (ďalej len požiadavky na kvalitu), ktoré sa v plnom rozsahu vzťahujú aj na vykonávanie poštového platobného styku.¹⁷ Poskytovateľ univerzálnej služby je povinný dodržiavať tieto požiadavky. Požiadavky na kvalitu určuje úrad, ktorý zároveň kontroluje aj ich dodržiavanie.

Požiadavky na kvalitu určujú zásady na zabezpečenie kvality univerzálnej služby, normy kvality (dostupnosť prístupových a kontaktných miest verejnej poštovej siete, časová dostupnosť univerzálnej služby, čas prepravy zásielok, bezpečnosť zásielok...) ako aj výnimky z univerzálnej služby.

Úroveň zabezpečovania kvality univerzálnej služby vychádza z objektívnych potrieb verejnosti a objektívnych možností jej poskytovania: 1) zemepisných a poveternostných podmienok, 2) technických možností verejnej poštovej siete 3) ekonomickej únosnosti.¹⁸

7. Kompenzačný fond

Kompenzačný fond predstavuje osobitný účet v štátnej pokladnici, ktorý na účel financovania univerzálnej služby zriadil úrad. Prostriedky tohto fondu sú určené na náhradu čistých nákladov univerzálnej služby, ktoré predstavujú pre poskytovateľa univerzálnej služby neprímeranú finančnú záťaž, kedy čisté náklady univerzálnej služby dosahujú takú sumu, že nie je vzhľadom na hospodársku situáciu poskytovateľa univerzálnej služby možno od neho spravodlivo požadovať, aby ich znášal.

Kompenzačný fond je tvorený z príspevkov poštových podnikov poskytujúcich v príslušnom kalendárnom roku zameniteľné poštové služby, a to sumou určenou úradom, najviac však v sume rovnajúcej sa 3 % z obratu poštového podniku z poskytovania zameniteľných poštových služieb.

Transformácia Slovenskej pošty, štátneho podniku, na Slovenskú poštu, akciovú spoločnosť so 100-percentnou účasťou štátu umožnila transformáciu Slovenskej pošty na ekonomicky samostatný a konkurencieschopný hospodársky subjekt. Od svojho vzniku hospodári samostatne, s tým, že ako poskytovateľ univerzálnej služby má v zmysle modelu financovania univerzálnej služby prostredníctvom kompenzačného fondu nárok na úhradu čistých nákladov na univerzálnu službu.

Na účely výpočtu čistých nákladov univerzálnej služby vedie poskytovateľ univerzálnej služby vo svojom účtovníctve oddelene náklady a výnosy z poskytovania každej služby a produktu, ktoré sú súčasťou univerzálnej služby a náklady a výnosy z poskytovania ostatných služieb a produktov.¹⁹

¹⁷ <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=154480>, navštívené dňa 1. 5. 2017

¹⁸ <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/39921.pdf>, navštívené dňa 1. 5. 2017

¹⁹ zákon č. 324/2011 Z. z., § 54 ods. 1

Úrad uhradí poskytovateľovi univerzálnej služby čisté náklady univerzálnej služby počas kalendárneho roka, ktorý bezprostredne nasleduje po kalendárnom roku, za ktorý úrad určí predbežné čisté náklady univerzálnej služby. Poskytovateľ univerzálnej služby tak môže prostriedky kompenzačného fondu čerpať až v nasledujúcom roku.

Záver

Vzhľadom na úplnú liberalizáciu domáceho poštového trhu a zrušenie poštovej výhrady od 1. januára 2012, môže byť poskytovateľom univerzálnej služby ktorýkoľvek poštový podnik. Poskytovať univerzálnu službu môže aj viac poštových podnikov.²⁰ Od 1. 1. 2013 poskytuje univerzálnu službu v Slovenskej republike SP, a.s., ktorá ako jediná požiadala o udelenie poštovej licencie na poskytovanie univerzálnej služby.

Dôvodom tejto skutočnosti môže byť to, že poštovú licenciu možno udeliť alebo uložiť len tej osobe, ktorá preukáže úplnú spôsobilosť na právne úkony, bezúhonnosť a odbornú spôsobilosť orgánu poštového podniku, ďalej finančnú spôsobilosť a technické a organizačné predpoklady na prevádzkovanie verejnej poštovej siete a na vykonávanie univerzálnej služby podľa zákona č. 324/2011 Z. z.

Univerzálna služba musí byť zabezpečená v rozsahu podľa zákona č. 324/2011 Z. z. a požiadaviek na kvalitu.²¹ Poskytovateľ univerzálnej služby musí počas celej doby platnosti poštovej licencie dodržiavať požiadavky na kvalitu (pravidelnosť, spoľahlivosť a dostupnosť poskytovania univerzálnej služby a lehoty na dodanie poštových zásielok v rámci univerzálnej služby). Poskytovateľ univerzálnej služby musí v rámci univerzálnej služby prevádzkovať pobočky a doručovať poštu aj na miestach, kde sa to ekonomicky neoplatí. Musí teda poskytovať poštové služby aj na miestach, kde sú stratové.

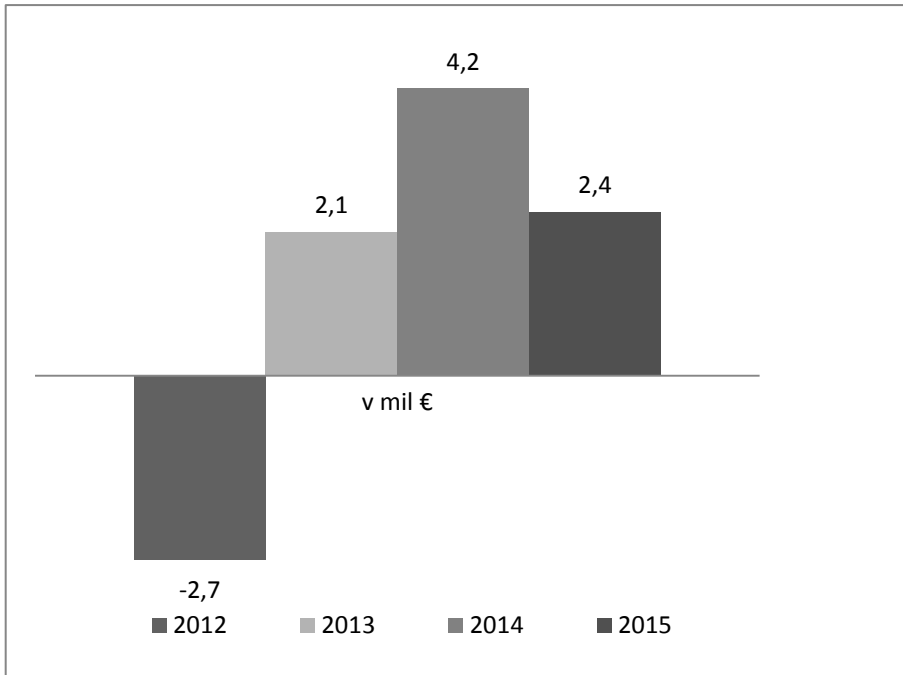
Všetky tieto podmienky, predpoklady a požiadavky, ktoré musí poštový podnik spĺňať, aby mohol poskytovať univerzálnu službu môžu negatívne ovplyvniť rozhodnutie poštových podnikov, aby si podali žiadosť o udelenie poštovej licencie. Totiž nie každý poštový podnik má takú finančnú spôsobilosť a technické a organizačné predpoklady na to, aby mohol prevádzkovať verejnú poštovú sieť a vykonávať univerzálnu službu.

Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že SP, a.s. je finančne a odborne spôsobilá, spĺňajúca technické a organizačné predpoklady na prevádzkovanie verejnej poštovej siete a na vykonávanie univerzálnej služby.

²⁰ zákon č. 324/2011 Z. z., § 3 ods. 1

²¹ zákon č. 324/2011 Z. z., § 42

SP, a.s. pôsobí na trhu s poštovými službami už niekoľko rokov. Z hľadiska celkových výsledkov hospodárenia vykazuje kladné výsledky. Tieto začala vykazovať od roku 2013. V zisku sa udržala aj v roku 2014 a taktiež v roku 2015 (viď graf).²²

Graf: Výsledok hospodárenia SP, a.s. (údaje po zdanení):

Použitá literatúra

1. Dôvodová správa k návrhu zákona o poštových službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online, 2017-04-22]. Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=3725>
2. Poštová licencia. [online, 2017-05-01]. Dostupné na: <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/38021.pdf>
3. Požiadavky na kvalitu univerzálnej služby. [online, 2017-05-01]. Dostupné na: <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/39921.pdf>
4. Register poštových podnikov. [online, 2017-04-22]. Dostupné na: <http://www.teleoff.gov.sk/index.php?ID=1434>

²² <http://www.posta.sk/informacie/uctovne-zavierky>, navštívené dňa 23. 5. 2017

5. Správa o stave poskytovania univerzálnej služby a poštového platobného styku za rok 2016. [online, 2017-06-01]. Dostupné na: https://www.teleoff.gov.sk/data/files/48168_sprava-o-stave-us-za-rok-2016.pdf
6. Účtovné závierky. [online, 2017-05-23]. Dostupné na: <http://www.posta.sk/informacie/uctovne-zavierky>
7. Vestník Ministerstva dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky č. 3/2012 zo dňa 30. marca 2012. [online, 2017-05-01]. Dostupné na: <http://www.telecom.gov.sk/index/index.php?ids=154480>
8. Všeobecné povolenie. [online, 2017-05-01]. Dostupné na: <http://www.teleoff.gov.sk/data/files/37971.pdf>
9. Výpis z Obchodného registra Okresného súdu Banská Bystrica. [online, 2017-04-22]. Dostupné na: <http://www.orsr.sk/vypis.asp?ID=13172&SID=3&P=0>
10. Zákon č. 324/2011 Z. z. o poštových službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
11. Znenie Poštovej licencie so zapracovanými zmenami k 01.07.2017 v znení rozhodnutia č. 599/ORPS/2014 z 26.08.2014, rozhodnutia č. 579/ORPS/2016 zo 14.07.2016, rozhodnutia č. 75/ORPS/2017-504 z 12.06.2017 a rozhodnutia č. 145/ORPS/2017-895 z 27.11.2017. [online, 2017-05-26]. Dostupné na: <https://www.posta.sk/subory/560/postova-licencia-2009.pdf>

FINANČNÉ ZABEZPEČENIE DUCHOVNÝCH V HABSBUERSKEJ MONARCHII SO ZRETEĽOM NA KONGRUOVÉ ZÁKONODARSTVO V 19. STOROČÍ¹

Mgr. Martin Gregor

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
martin.gregor@flaw.uniba.sk

Finančné zabezpečenie duchovných v Habsburskej monarchii so zreteľom na kongruové zákonodarstvo v 19. storočí

Príspevok sa zaoberá právnou úpravou finančného zabezpečenia duchovných na území Habsburskej monarchie od 17. storočia až do jej zániku. Zároveň zachytáva prvé legislatívne opatrenia v Československej republike, ktorými zákonodarcia reagoval na potrebu zlepšiť postavenie duchovných v nových pomeroch do realizácie veľkej reformy v podobe kongruového zákona z roku 1926. Príspevok venuje osobitnú pozornosť vývoju „doplnkov kongruy“, ako inštitútu zabezpečujúceho primeranú výživu duchovným a analyzuje právnu reguláciu v tejto oblasti, ktorá vyvrcholila zákonmi v oboch častiach Rakúsko-Uhorska v druhej polovici 19. storočia. Článok sa zaoberá aj ďalšími spôsobmi materiálnej podpory duchovných, ktoré sa vyskytli v priebehu právneho vývoja, napr. problematikou náboženských fondov, či „soľnej zmluvy“.

Finanzielle Absicherung der Geistlichen in der Habsburger Monarchie mit Rücksicht auf kongruierte Gesetzgebung im 19. Jahrhundert

Der Beitrag beschäftigt sich mit der rechtlichen Gestaltung der finanziellen Absicherung der Geistlichen auf dem Gebiet der Habsburger Monarchie seit dem 17. Jahrhundert bis zu ihrem Untergang. Gleichzeitig fängt er die ersten legislativen Maßnahmen in der Tschechoslowakischen Republik auf, durch die der Gesetzgeber auf das Bedürfnis reagierte, die Situation der Geistlichen in neuen Zuständen bis zur Realisierung der großen Reform in der Gestalt des

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA (č. 1/1006/15) s názvom: *Koncept prirodzeného práva a jeho princípov vo vývoji práva, so zameraním na procesnoprávne princípy a procesnú spôsobilosť v rímskom a v kánonickom práve.*

kongruierten Gesetzes aus dem Jahr 1926 zu verbessern. Der Beitrag widmet eine besondere Aufmerksamkeit der Entwicklung „der Ergänzungen der Kongruenz,“ als das Institut, das einen angemessenen Unterhalt für Geistliche sichert und rechtliche Regulierung auf diesem Gebiet analysiert, die mit Gesetzen in beiden Teilen der Österreich-Ungarischen Monarchie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts den Höhepunkt erreichte. Der Artikel beschäftigt sich auch mit weiteren Weisen der materiellen Unterstützung der Geistlichen, die sich im Laufe der rechtlichen Entwicklung vorfanden, z. B. mit der Problematik der religiösen Fonds, oder „Salzabkommen“.

Financial security of clergymen in the Habsburg Empire with regard to the legislation of Congrua of the 19th century

Article deals with the legislation on financial security of the clergymen in the territory of the Habsburg Empire since the 17th century until its disappearance. It also includes the first legislative measures in the Czechoslovak Republic, by which the legislator has reacted on the need to improve a position of clergymen in the new context until realisation of a major reform as introduced by the law of Congrua of 1926. The article pays the particular attention to the development of „the supplements of Congrua“ as an institution securing the corresponding adequate food of the clergymen and analyses the legislation in this field that peaked in laws in both parts of Austro-Hungary in the second half of the 19th century. The article also deals with other ways of material support of clergymen that had occurred within the legal developments, e.g. an issue of religious funds, or „the Salt contract“.

Kľúčové slová: kongrua, kongruové zákony, náboženský fond, odmeňovanie duchovných

Schlüsselbegriffe: Kongruenz, kongruierte Gesetze, religiöser Fond, Belohnung der Geistlichen

Keywords: congrua, laws of congrua, religious funds, *financial security of the clergymen*

Úvod

V časoch ranného kresťanstva² si zaobstarávali kňazi svoju obživu sami, prípadne sa spoliehali na dobrovoľné dary svojich veriacich (oblationes).³ Až neskôr prevzala starostlivosť o ich obživu cirkvi. V období novoveku sa však majetok katolíckej cirkvi výrazne zmenšil pod vplyvom reformácie a sekularizácie. Zároveň vznikli ďalšie cirkvi rôznych kresťanských denominácií, ktoré neboli majetkovo zabezpečené. Do vzťahu medzi duchovným a cirkvou musel nutne vstúpiť štát, aby odmeňovanie duchovných reguloval.

² BRTKO, R.: „Catholica Lex“ a nariadenia cisárov týkajúce sa cirkevných záležitostí. In *Constans et perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta TU, 2014, s. 39 a nasl.

³ MUNKA, J.: *Cirkevné dávky*. Bratislava : vlastným nákladem, 1929, s. 7.

Vyvinula sa zásada, že prvotne má duchovného vyživovať cirkev a ak jej majetok nepostačuje, subsidiárne poskytne finančné prostriedky štát.⁴

V podmienkach Habsburskej monarchie štát poskytoval starostlivosť najmä katolíckej cirkvi a až v druhej polovici 19. storočia môžeme badať poskytovanie podpory aj iným cirkvám. Cieľom tohto článku je poukázať na spôsoby finančného zabezpečenia duchovných a ingerenciu štátu do tejto sféry. Zvlášť sa zameriava na inštitút kongruy a doplnenia kongruy duchovných zo strany štátu, čo dalo v priebehu 19. storočia podnet pre tzv. kongruovú legislatívu. Článok však poukazuje aj na vývoj kongruy v prvých rokoch novej československej republiky do prijatia novej komplexnej právnej úpravy v roku 1926.⁵

Táto retrospektívna téma je dôležitá aj dnes, z pohľadu de lege ferenda. Skúma, aký bol vývoj právnej úpravy tzv. osobných požitkov duchovných pred prijatím zákona č. 218/1949 Sb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi a náboženských spoločností štátom, ktorý pod vplyvom komunistickej ideológie zdeformoval dovtedy sa vyvíjajúcu právnu reguláciu a z duchovných prakticky urobil zamestnancov štátu, s nárokom na základný plat, hodnotný príplatok a odmenu za vyšší výkon (§ 3 ods. 1 uvedeného zákona v pôvodnom znení). Pripomíname, že tento zákon je po ôsmich novelizáciách stále v platnosti a celá oblasť financovania cirkvi štátom hybernuje medzi tendenciami odluky cirkvi od štátu a moderným kooperatívnym modelom spolupráce.

Tento stručný náčrt finančného zabezpečenia duchovných zo strany štátu pred nástupom totality, môže priniesť zaujímavé východiská pre novú reguláciu tejto oblasti.

1. Teoretické základy inštitútu kongruy a jej vývoj od najstarších čias

Kongrua (lat. congrua) je dávka slúžiaca na primeranú výživu kňaza v duchovnej správe. Má kánonický a konfesnoprávny rozmer.⁶ Z hľadiska kánonického práva ide o nárok kňaza na výživu a zaopatrenie voči cirkvi. Pojem „portio congruens“ sa zmieňuje už v 32. kánone, prijatého v rámci IV. Lateránskeho koncilu v roku 1215.⁷ Tento kánon kládol dôraz na prime-

⁴ HENNER, K.: *Základy práva kánonického*. Časť druhá: právo platné, sešit tretí. Praha : vlastním nákladem, 1923, s. 310.

⁵ Zákonom č. 122/1926 Sb. a ďalším vývojom doplnkov kongruy sa zaoberáme v článku: GREGOR, M.: Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue církevního práva*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 75-101.

⁶ Kol.: *Ottův slovník naučný*, 14 díl. Praha : J. Otto, 1899, s. 698.

⁷ Bližšie pozri: KUDRNOVSKÝ, A.: Kongrua katol. duchovenstva. In *Časopis katolického duchovenstva*, 1940, roč. 80, č. 3, s. 161.

ranosť dávky, zabezpečujúcej slušné vyžitie duchovných (*portio ipsis sufficiens*). Obdobne koncil vo Vienne (1311) požadoval, aby vikári, spravujúci kapitulné kostoly, dostávali primeranú odmenu. Neskôr aj kánon 979 CIC z roku 1917 garantoval poskytovanie primeranej výživy vysvätenej osobe po celý život (*et vere sufficiens ad congruam eiusdem sustentationem*). Kritérium primeranosti sa určovalo vzhľadom na miestne pomery podľa predpisov ordinára.

Kongrua duchovných sa prvotne hradila z cirkevných benefícií (*prebend*),⁸ z tzv. štólových poplatkov (príspevkov za liturgické úkony kňaza ako krst, svadba, pohreb) a ďalších osobných príjmov poskytovaných kňazovi.⁹ Táto výživa mala byť primeraná a mala mu umožňovať odvádzanie biskupských dávok.

Nie vždy však bolo možné, aby cirkev dokázala zabezpečiť všetkých duchovných zo svojho majetku v uvedenom rozsahu. Prvé problémy sa objavili už vo vrcholnom stredoveku pri transformácii naturálneho hospodárstva na peňažné. Od 15. storočia však rímsko-katolícka cirkev stratila veľké množstvo majetku a táto tendencia sa ešte prehĺbila v období reformácie.

Do tejto rýdzo cirkevnej problematiky musel začať zasahovať štát od 17. storočia pod vplyvom vonkajších pomerov. Po strate mnohých cirkevných majetkov už nebolo možné zabezpečiť primeranú kongruu všetkým duchovným. Tým vzniklo konfesné chápanie kongruy, ako určitého doplnku zo strany štátu, ktorý nastupoval v prípade, ak kánonická kongrua nepostačovala. S tým súviselo aj určenie istého životného minima duchovného, do ktorého sa kongrua doplňovala. Tento systém bol prevzatý a ďalej rozvíjaný aj v rámci právneho poriadku prvej Československej republiky.

2. Soľná pokladnica ako predchodca ďalších mechanizmov odmeňovania duchovných

Za historicky prvý fond na podporu záujmov katolíckej cirkvi v českých krajinách možno pokladať tzv. Soľnú pokladnicu (*cassa salis*). Vznikla ako určitá forma kompenzácie majetkových strát katolíckej cirkvi v období reformácie. Toto vyrovnanie bolo umožnené na základe prísnej rekatolizácie krajín Českej koruny po bitke pri Bielej Hore (1620).

⁸ Kánon 1409 CIC z roku 1917 definoval benefícium ako majetkovú podstatu, ustanovenú kompetentnou cirkevnou autoritou, na zabezpečenie posvätného cirkevného úradu a právo poberať príjmy z tohto majetkového základu, ktorý je s týmto úradom spojený. K spojeniu cirkevného úradu a benefícia v cirkevných dejinách pozri: NEMEC, M.: Historickoprávne vymedzenie pojmu cirkevný úrad v kánonickom práve. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, 2017, roč. 36, č. 1, s. 86-88.

⁹ Bližšie pozri: TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada, 2011, s. 68.

Keďže cirkev sa v dôsledku straty veľkej časti majetku stávala nespôsobilou hradiť vlastné potreby a úplná reštitúcia cirkevných majetkov nebola možná, medzi pápežskými vyslancami a cisárskym dvorom došlo k dohode, zvanej ako *Tractatus salis*. Cirkev sa vzdala nárokov na všetky scudzené majetky v prospech cisára Ferdinanda II. a jeho dedičov s tým, že majetky scudzené do začiatku vlády Rudolfa II. patrili svojim doterajším držiteľom bez výhrad. Majetky scudzené v neskoršom období patrili svojim držiteľom len v prípade, ak títo mali evikčný nárok zo strany kráľa, či kráľovskej komory. Cisár Ferdinand II. sa za to zaviazal hradiť ročný príjem, pozostávajúci z 15 grajciarov za každú mernú jednotku soli, ktorá sa do Českého kráľovstva doviezla, alebo sa tam vydolovala.¹⁰ Za „mernú jednotku“ možno v tomto prípade pokladať tzv. „bečku“, resp. „prosticu“, čo sú archaické české miery objemu, zodpovedajúce cca. 80 litrom soli (približne o niečo väčšia miera než merica).

Oficiálna formulácia zmluvy znela, že solný príjem sa stával vlastníctvom Svätej Stolice na úžitok českého katolíckeho duchovenstva. Mal požívať rovnaké privilégia ako ostatný cirkevný majetok a spravovať ho mala sama cirkev, prostredníctvom vymenovaných úradníkov. Zmluva obsahovala zabezpečovaciu klauzulu, podľa ktorej ju nebolo možné zrušiť, alebo vypovedať bez rovnocennej náhrady.

Zmluva bola podpísaná 8. marca 1630 vo Viedni. Cisár vyjadril súhlas so zmluvou už 22. marca 1630, hoci k ratifikácii tejto konvencie zo strany pápeža Urbana VIII. došlo až na základe buly *Sancta Mater Ecclesia* z 5. marca 1633.¹¹ S vyplácaním tohto príjmu sa napriek tomu začalo od marca 1630 bez časového ohraničenia.

Toto účelové združenie majetku pôvodne nezabezpečovalo primerané odmeňovanie duchovných, ale skôr slúžilo ako finančná základňa pre vytváranie nových biskupstiev a na podporu veľkých rehoľných rádov. Až v roku 1696 sa na základe dohody Leopolda I. a pápeža Inocenta XI vyčlenila zo solnej pokladne tzv. *cassa parochorum*, ktorá mala slúžiť výslovne na účely podpory duchovných s nedostatočnou konguou.¹² Z jej prostriedkov mali byť vyplácaní aj misionári a učiteľia náboženstva.

Mária Terézia zaviedla nad oboma časťami solnej pokladnice štátnu kontrolu a pokúsila sa oslabiť moc cirkvi na rozhodovanie o vynakladaní prostriedkov. Toto dielo dokončil Jozef II., ktorý dvorským dekrétom z 11. júla 1782 rozhodol o zlúčení tejto ustanovizne s novo-vytvoreným náboženským fondom.

¹⁰ TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesní právo*. Praha : Leges, 2015, s. 301.

¹¹ HONČ, P.: Právněhistorické aspekty solní smlouvy. In *Revue církevního práva*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 69.

¹² HONČ, P.: Právněhistorické aspekty solní smlouvy. In *Revue církevního práva*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 73.

3. Náboženský fond (*fundus religionis*) ako spôsob odmeňovania duchovných

V kabinetnom liste Jozefa II. zo 17. 1. 1783 boli uvedené dve možné alternatívy regulácie odmeňovania duchovných.¹³ Štát mohol na seba prevziať povinnosť vymerať každému duchovnému dostatočný plat ex offio za podmienky, ak by boli na neho prevedené všetky cirkevné príjmy z celej ríše. Druhá možnosť spočívala vo vytvorení fondov, ktorých pôsobnosť by subsidiárne nastupovala tam, kde cirkevný majetok nepostačoval na uhradenie potrieb duchovných.¹⁴ V prípade negatívnej bilancie týchto fondov by štát mal ako garant uhradiť prípadný schodok.

Na podklade týchto myšlienok založil náboženský fond, v českej literatúre skôr známy pod označením „náboženská matica“ (*fundus religionis*). Náboženský fond mal čerpať financie z dvoch zdrojov.¹⁵ Jednak išlo o výnosy z majetku zrušených rehoľných rádov, ktoré pozostávali z predaja kláštorného majetku (často hlboko pod cenu) a z príjmov z prenájmu nehnuteľností, ktoré sa nepredali.¹⁶ Ďalším prameňom boli prostriedky zo soľnej pokladnice, ktorá bola zlúčená s týmto fondom. V každej krajine Habsburskej monarchie sa tak vytvoril jeden veľký verejnoprávny nadačný fond na podporu katolíckeho duchovenstva.¹⁷

Tieto fondy mali povahu samostatnej právnickej osoby. Judikatúra ich definovala ako samostatné účelové združenia majetku – nadácie.¹⁸ Je nutné zdôrazniť, že náboženské matice neboli štátnym fondom, hoci o správe a čerpaní z fondu rozhodovali štátne orgány.¹⁹ Formálne sa mal majetok náboženských fondov spravovať oddelene od iného štátneho majetku. Na tom nič nezmenilo, že od roku 1873 figurovali príjmy náboženských fondov ako príjmy štátneho rozpočtu a ich výdaje sa započítavali do výdavkov štátneho rozpočtu.²⁰ Zároveň nešlo ani o fondy katolíckej cirkvi napriek tomu, že fi-

¹³ BRADÁČ, P.: Financování církví v českých zemích ve 20. století. In *Revue církevního práva* č. 37, 2007, roč. 13, č. 2, s. 82.

¹⁴ BUŠEK, V. a kol.: *Československé církevní zákony* I. Praha : Československý kompas, 1931, s. 440.

¹⁵ TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesií právo*. Praha : Leges, 2015, s. 248.

¹⁶ TRETERA, J. R.: *Stát a cirkve v české republice*. Kostelní vydrší: Karmelitánske nakladateľství, 2002, s. 122.

¹⁷ BEDNÁŘ, F.: Náboženský fond – Komentář. In BEDNÁŘ, F. (ed.): *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé*. Praha : Husova čs. evang. Fakulta bohoslovecká, 1929, s. 744.

¹⁸ Rozhodnutie zo dňa 21. 3. 1922, č. 1559. In: VÁŽNY, F. (ed.): *Rozhodnutí nejvyššího soudu ČSR ve věcech občanských*, Roč. IV. Praha : Právnícké vydavatelství, 1924, s. 258. Za samostatnú nadáciu ju uznal aj Najvyšší správny súd+

¹⁹ Nál. z 24. II. 1904, č. 1924, Budw. 2400 A

²⁰ HENNER, K.: *Základy práva kanonického. Část druhá: právo platné, sešit třetí*. Praha : vlastním nákladem, 1923, s. 339.

nančné aktíva pôvodne pochádzali z majetku katolíckej cirkvi a slúžil na podporu katolíckych duchovných.²¹

Reforma Jozefa II. však opäť nesmerovala len k zabezpečeniu obživy duchovných. Jej primárnym cieľom bolo financovanie vzniku a existencie nových farností. Systém farností bolo nutné prispôbiť demografickým zmenám a urbanizačným trendom. Z náboženského fondu sa podarilo vytvoriť viac ako 250 nových duchovných jednotiek v rýchlo rastúcich mestách. Kňazom z nových farností bol určený doplnok kongruy vo výške 400 zl. k. m., farárom starých farností o sto zlatých menej a pomocným kňazom 200 zl. k. m.²² Predpokladalo sa totiž, že nové farnosti neboli etablované a potrebovali väčšiu dotáciu, hoci v praxi vyznelo podobné rozloženie skôr neproporcionálne.

V dôsledku štátneho bankrotu z roku 1811 sa prudko znížila majetková podstata sústredená v maticiach. Nedostatok finančných prostriedkov sa musel vyrovnat' prostredníctvom štátnych pôžičiek. Vzniknuté pohľadávky voči štátu boli matice povinné uspokojovať v rokoch, kedy ich hospodárstvo nebolo stratové.

Keď po roku 1848 štát prestal odvádzať do náboženského fondu príjmy z titulu soľnej zmluvy, bolo ich nutné nahradiť prostredníctvom tzv. interkalárnych výnosov z cirkevných benefícií, ktoré boli nadobudnuté počas vakancie (uprázdnenia) cirkevného úradu, s ktorým boli spojené. Tento zásah štátu na základe § 59 zákona č. 50/1874 ř. z. o úprave vonkajších pomerov katolíckej cirkvi²³ bol pritom v rozpore s platným kánonickým právom, ktoré interkalárne príjmy zverovalo nadriadenej právnickej osobe, teda spravidla biskupstvu. Ten, kto držal uprázdnené benefícium, spravoval ho pre náboženský fond a po obsadení benefícia podával krajinskej správe tzv. interkalárne vyúčtovanie.²⁴

Finančný stav náboženských matíc pohol zákonodarcu aj k zavedeniu príspevkov na fungovanie náboženských fondov. Tento zámer sa uskutočnil na základe zákona č. 51/1874 ř., ktorým sa vymeriavali príspevky do náboženského fondu. Zákony z roku 1874 bývajú kritizované ako prejav etatizmu a paternalizmu, keď po rokoch relatívnej autonómie od roku 1848, začal štát opätovne výraznejšie zasahovať do vnútorných pomerov cirkvi.²⁵ Účel zákona však možno označiť za sociálny, keďže umožňoval lepšie prerozdelenie majetku vo vnútri katolíckej cirkvi. Bohatí beneficianti prispievali

²¹ Nál. z 30. XI. 1883 č. 89, Budw. 1931.

²² Kol.: *Ottův slovník naučný*, 14 díl. Praha : J. Otto, 1899, s. 698.

²³ § 59 zákona č. 50/1874 ř. z. zo 7. 5. 1874 znel: „Příjmy z uprázdněných prebend světských duchovních jdou do náboženského fondu.“

²⁴ HENNER, K.: *Základy práva kanonického. Část druhá: právo platné, sešit třetí*. Praha : vlastním nákladem, 1923, s. 340.

²⁵ TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesní právo*. Praha : Leges, 2015, s. 322.

na chod náboženských fondov, ktorí následne vyplácali podporu chudobným kňazom.

Príspevky uhrádzali majitelia cirkevných benefícií (prebend) a zámožné rehoľné komunity každých desať rokov podľa výmeru určeného krajinskou politickou správou.²⁶ Za základ poplatku sa pokladala hodnota celého majetku prebendy, alebo spoločenstva, s výnimkou knižníc a umeleckých zbierok. Z tohto úhrnu mali byť taktiež vylúčené príjmy rehoľných spoločenstiev, ktoré boli určené na opatrovanie chudobných a chorých, vrátane príjmov vynaložených na duchovné ciele. Príjem z naturálnych dávok farníkov mal byť započítaný do majetku len, ak bol na jeho poskytnutie právny dôvod.²⁷

Poplatok bol vymeraný percentuálnou sadzbou, zvyšujúcou sa pomerne k veľkosti majetku (napr. z majetku do 10 000 zlatých sa platil poplatok 0,5% z hodnoty majetku).²⁸ Kompetentný orgán zisťoval hodnotu príjmov povinných osôb na základe osobitných majetkových priznaní (fasií), ako aj spoluprácou s finančnými úradmi.

Poplatok sa logicky nevymeriaval tým kňazom a kláštorm, ktorí boli odkázaní na doplnenie svojej kánonickej kongruy cestou subvencií z náboženských matíc. Pri vyplácaní podpory sa však prihliadalo skôr na vecné výdavky farnosti, než na skutočnú osobnú výživu kňaza. Z náboženských matíc boli podporované aj chudobné kláštory tzv. mendikantských rehoľí.

4. Kongruové zákonodarstvo v rakúskych krajinách

Konkordát medzi Rakúskym cisárstvom a Svätou stolicou z roku 1855, implementovaný do právneho poriadku cisárskym patentom č. 195/1855 ř. z., obsahoval vo svojom článku XXVI záväzok, aby duchovným s nedostatočnou kongruou, bol vyplácaný doplatok z verejných prostriedkov. Tento článok zároveň požadoval, aby o (gréckokatolícke) fary východného rítu bolo postarané rovnako ako o latinské fary, čo bolo určité nówum. Pod vplyvom nepriaznivej finančnej situácie bolo reálne naplnenie tejto povinnosti neustále odkladané.²⁹ Paradoxne sa daná oblasť začala legislatívne

²⁶ Pozri § 8 a § 14 ods. 1 zákona č. 51/1874 ř. z. Na vykonanie zákona boli vydávané v každom desať-ročnom období osobitné nariadenia, ktoré upravovali podrobnosti tohto procesu (viď napr. nariadenie č. 112/1881 ř. z.)

²⁷ (BUDW.) Nález č. 3034 z 19. mája 1896 In Bednář, F.: *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé*. Praha : Husova čs. evang. Fakulta bohoslovecká, 1929, s. 409.

²⁸ Pozri § 9 zákona č. 51/1874.

²⁹ BUŠEK, V.: Několik poznámek ke kongruovému zákonu z 25. června 1926 č. 122 SB. Z. A N. In *Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1928, roč. 2, č. 4-5, s. 643.

vyvíjať až po jednostrannom vypovedaní konkordátu zo strany Rakúska v roku 1870.³⁰

Zavedenie skutočného životného minima duchovných bolo realizované až na základe provizórneho kongruového zákona č. 47/1885 ř. z. zo dňa 19. 4. 1885, „ktorým sa vydávali dočasné ustanovenia o dotácii duchovenstva v katolíckej správe.“ Tento zákon vlastne reguloval spôsoby, akými budú z existujúcich náboženských fondov vyplácané doplnky kongruy jednotlivým duchovným. Reforma bola opodstatnená najmä zhoršujúcou sa sociálnou situáciou duchovenstva v dôsledku ich nedostatočného odmeňovania.³¹ Na základe tohto zákona sa náboženským maticiam už neposkytovali pôžičky, ale nenávratné štátne príspevky (dotácie). Tým štát prevzal na seba bremeno udržiavania finančnej solventnosti náboženských matíc. Ak určitý kňaz nemal dostatočné príjmy z benefícií a ďalších zdrojov, náboženská matica mu mala poskytnúť doplatok do výšky zákonom stanoveného životného minima. Avšak vzhľadom k tomu, že toto životné minimum bolo určené veľmi nízko, zákon nepriniesol žiadne výrazné zlepšenie hmotného stavu duchovenstva.³²

Zákon zásadne rozoznával medzi kategóriou samostatných duchovných správcov a pomocnými kňazmi, pričom druhej skupine nepriznával nárok ani na polovicu životného minima samostatného správcu. Definíciu týchto pojmov obsahoval § 1 ods. 2 zákona. Kľúčovým aspektom pre túto klasifikáciu bolo rozhodnutie diecézneho biskupa, či dotyčného kňaza menuje ako riadneho duchovného správcu do určitej cirkevnej obce, alebo kňaza poverí len pomocnými úlohami popri samostatnom duchovnom správcovi. Výška životného minima bola diferencovaná aj podľa oblastí, v ktorej kňaz pôsobil. Územie Predlitavska bolo rozdelené na šesť platových zón, dôležitým údajom bolo taktiež umiestnenie kňaza v meste, či na vidieku.³³ Ako pozitívny krok možno hodnotiť zrušenie doterajšieho jozefínskeho delenia na tzv. „staré a nové“ fary, s čím bol spätý výrazný rozdiel vo financovaní farských jednotiek v prospech nových farností.³⁴

Finančné postavenie kňaza sa zisťovalo na základe čestného priznania príjmov (fasie), ktoré mal príslušný duchovný odovzdať krajiniskému politickému úradu. Na základe súčtu príjmov a výdajov sa určilo, či kňazov príjem je dostatočný, prípadne bude doplnený do výšky garantovanej minimálnej hranice. Do príjmov sa započítaval čistý výnos z pozemkov a pôdy, vý-

³⁰ HOBZA, A.: *Poměr mezi státem a církví*. Třetí vydání. Praha : vlastním nákladem, 1925, s. 107.

³¹ BUŠEK, V. a kol.: *Československé církevní zákony II*. Praha : Československý kompas, 1931, s. 1449.

³² KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovních. In HÁCHA, E. a kol.: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II: I až O. Brno : Polygrafia, 1929, s. 293.

³³ V otázke životného minima odkazuje § 2 zákona č. 47/1885 ř. z. na tabuľku v prílohe č. 1 k tomuto zákonu.

³⁴ BUŠEK, V.: Několik poznámek ke kongruovému zákonu z 25. června 1926 č. 122 SB. Z. A N. In *Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1928, roč. 2, č. 4-5, s. 643.

nos z prenájmu nehnuteľností, výnos z iných majetkových práv, ako aj výnos zo všetkých bohoslužobných úkonov, zo štólových poplatkov a prebytkov kostola (§3 ods.1 zákona). Do okruhu výdavkov sa započítavali predovšetkým dane a zákonné poplatky, náklady na vedenie matriky a väčšie stavebné výdaje. Predmetom priznania nebola osobná výživa kňaza, náklady na obhospodarovanie pôdy a bežné náklady fary. Pri predložení nesprávnych údajov mohla byť zodpovednej osobe uložená peňažná pokuta až do výšky, o ktorú bola ukrátená náboženská matica.

Ak doterajší výmer kongruy vyplácaný z náboženského fondu bol vyšší, než kongrua priznaná podľa tohto zákona, mal sa ponechať vyšší doplatok až do doby obsadenia miesta novou osobou, ak neexistoval na ponechanie vyššej kongruy zvláštny právny dôvod (§ 7 ods. 1). Zároveň sa zaviedli odpočinkové platy pre duchovných správcov, ktorí sa stali neschopnými služby.

Na podobných princípoch stál aj ďalší kongruový zákon č. 176/1898 ř. z., „jímž se vydávají ustanovení o dotaci katolického duchovenstva ve správě duchovní“ z 19. septembra 1898. Na jeho vykonanie bolo vydané nariadenie ministra duchovných záležitostí zo 16.11. 1898, uverejnené pod č. 205/1898 ř. z., ktoré sa zaoberalo najmä podrobnosťami fasie duchovných a zároveň obsahovali aj formulárové vzory pre ich podávanie.

Táto úprava mala nahradiť provizórnu legislatívnu úpravu z roku 1885. Nepriniesol však do kongruálneho systému zásadnejšie reformy. Zmena nastala ani v prípade valorizácie životného minima, ktoré ostalo v rovnakej výške v rámci všetkých kategórií. Konkrétna výška najnižšieho príjmu duchovného naďalej závisela od miesta, na ktorom kňaz vykonával službu (krajina monarchie; mesto, či vidiek) a od ďalších faktorov. To sa nestretlo s pochopením katolíckeho kléru, ktoré poukazovalo na to, že výnos náboženských fondov z príspevkov duchovných podľa stále platného zákona č. 51/1884 ř. z. bol dvojnásobne väčší, než výdavky fondu spojené s doplácaním kongruy.³⁵ Pozitívnu zmenou však bolo, že systematizovaní pomocní kňazi mali nárok na doplatok k ustanovenému najnižšiemu príjmu vo výške 160 zlatých, ak sa im zverili niektoré úlohy duchovnej správy (§ 2 ods. 2).

Osobitným zákonom č. 177/1898 ř. z., „o dotácii grécko-východného duchovenstva v duchovnej správe v Dalmátsku“ sa upravili pomery pravoslávnej cirkvi na území rakúskej časti monarchie. Tomuto zákonu zodpovedalo vykonávacie nariadenie č. 206/1898 ř. z., ktoré malo obdobnú povahu ako nariadenie o katolíckom náprotivku. Tzv. „grécko-východná cirkev“ bo-

³⁵ Podľa štatistik na rok 1884 boli výdavky náboženského fondu v súvislosti s prilepením chudobnému duchovenstvu vo výške 125 000 zlatých, kým príjem fondu z príspevkov kňazov tvorilo 250 000 zlatých. Pozri: Die Congruafrage. In *Časopis katolíckého duchovenstva*, 1885, roč. 26, č. 2, s. 114.

la archaickým pomenovaním pravoslávnej cirkvi, ktorú treba zásadne odlišovať od katolíckej cirkvi východného rítu (gréckokatolíkov).³⁶

Pri výklade tohto zákona vznikol spor, či bolo možné aplikovať jeho ustanovenia aj na pravoslávnu cirkev mimo Dalmácie a teda či táto cirkev mala status kongruálnej cirkvi na celom území monarchie.³⁷ Toto nedorozumenie bolo vyvolané nesprávnym úradným prekladom ríšskej zbierky, keď namiesto slovného spojenia „grécko-východnej cirkvi Dalmátskej,“ sa do prekladu zákona uviedlo „grécko-východnej cirkvi v Dalmácii.“³⁸ Ako Dalmátska sa táto cirkev vo všeobecnosti označovala kvôli tomu, že príslušná eparchia pre Rakúsko a České krajiny sa nachádzala v Zadare.³⁹

Podľa tohto zákona sa najnižší príjem samostatným duchovným správcom a pomocným farárom doplnil zo štátnej pokladnice, ak nebolo možné vystačiť s príjmami spojenými s výkonom duchovného úradu (§1 ods. 1 zákona). Pri komparácii tohto ustanovenia s kongruovým zákonom č. 176/1898 ř. z. zistíme, že v danom prípade tu nepôsobil žiaden náboženský fond a kongrua bola doplnená priamo zo štátneho rozpočtu. Keďže však zákon stále hovorí o kongruie, tento chýbajúci prvok nič nemení na kongruálnosti danej cirkvi.⁴⁰ Rehoľníci, ktorí so súhlasom biskupa zastávali systematizované svetské miesto pomocného duchovného mali nárok na odmenu, ktorá bola totožná s kongruou riadneho pomocného duchovného. Súviselo to s tým, že rehoľníci v zásade nemohli poberať kongruu, pretože nepracovali pre verejnú duchovnú správu. Preto nastupovala v prípade tejto výnimky len tzv. „odmena,“ hoci výškou totožná s kongruou.⁴¹

5. Kongruové zákonodarstvo v Uhorsku

Na rozdiel od krajín Predlitavska, v Uhorsku nebolo kongruové zákonodarstvo natoľko dôležitou témou. Kým v rakúskych krajinách bol nárok na kongruu takmer výlučne spätý s katolíckou cirkvou, v Uhorsku prislúchala iným cirkvám. Súviselo to predovšetkým s dobrou hospodárskou základňou

³⁶ RITTNER, A.: *Církevní právo katolické*. Díl I. Přeložil E. Zitek. Praha : Právnícká jednota, 1887, s. 5.

³⁷ KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovních. In HÁCHA, E. a kol.: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II: I až O. Brno : Polygrafia, 1929, s. 296.

³⁸ BRADÁČ, P.: Financování církví v českých zemích ve 20. století. In *Revue církevního práva* č. 37, 2007, roč. 13, č. 2, s. 114.

³⁹ TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesiční právo*. Praha : Leges, 2015, s. 319.

⁴⁰ Kongruální status pravoslávnej cirkvi bol potvrdený aj zákonom č. 122/1926 Zb. In BORHYOVÁ, M.: K niektorým otázkam kongruových pomerov v prvej ČSR. In *Právny obzor*, 1992, roč. 75, č. 2, s. 168.

⁴¹ KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovních. In HÁCHA, E. a kol.: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II: I až O. Brno : Polygrafia, 1929, s. 298.

a relatívnu sebestačnosťou katolíckej cirkvi.⁴² Hlavný zdroj príjmov duchovných pôvodne tvoril ročný desiatok (decima) a prvotina (prvé plody zeme, rastlín a zvierat – lat. primitiae).⁴³ Tento stav sa udržal až do prijatia zák. čl. XIII/1848 o zrušení cirkevného desiatku. Zrušenie desiatku v čl. 33 potvrdil aj konkordát s Rakúskym cisárstvom z roku 1855 s výhradou, aby sa zachoval tam, kde sa tento zvyk udržal.⁴⁴

Materiálne požiadavky katolíckych duchovných boli v Uhorsku uspokojované (okrem iného) z rôznych druhov cirkevných dávok, ktoré svoj základ odvodzovali od právnej obyčaje (laudabilis consuetudo). Najvýznamnejšou z nich bolo ložné (maď. párbér, lat. lecticalis proventus). Nemožno si ho zamieňať s desiatkom a uplatňovalo sa ešte aj v prvej ČSR. Predpokladom pre vznik povinnosti platiť ložné bolo uzavretie manželstva s príslušným hospodárskym osamostatnením manželského páru.⁴⁵ Medzi povinné subjekty patrili aj vdovci a vdovy. Spočívalo v odovzdaní určitého množstva naturálií (najmä obilia, v niektorých prípadoch vína) alebo v zaplatení peňažnej čiastky farárovi. Konkrétne množstvo bolo určené na základe zmluvy, kánonickej vizitácie, či zvykového práva. Od tejto povinnosti boli oslobodené osoby nekatolíckeho vyznania v obci (protestanti explicitne od zák. čl. XXVI/1791). Uhorskú právnu prax výrazne ovplyvnil najmä spor o právnej podstate ložného, či malo charakter vecného bremena, alebo osobného záväzku členov farského spoločenstva.⁴⁶ Okrem toho mal duchovný právo na bezplatný dovoz dreva; „robotu“ a iné ručné práce, ktoré nemali základ v desiatku, omšové štipendiá a štólové poplatky (iura stolae).

Prvý uhorský zákon o doplnení dôchodku duchovného bol sankcionovaný 29. júna 1898 ako zák. článok XIV/1898. Upravoval kongruu evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, reformovanej cirkvi, unitárom, srbskému a rumunskému krídlu pravoslávnej cirkvi, vrátane židovskej náboženskej spoločnosti.⁴⁷ Až na základe § 1 zák. článku XIII/1909 došlo ku zrovnoprávneniu katolíckej cirkvi s ostatnými konfesiami. Dovtedy mali katolícke cirkvi (latinská, grécka, arménska) právo len na istú čiastku, určenú na podporu chudobných duchovných zo štátneho rozpočtu. Zahnutie katolíckej cirkvi do tohto systému si vyžiadalo vytvorenie tzv. kongruálneho fondu, do ktorého musela uhorská náboženská základina prispieť do výšky 1 200 000

⁴² BORHYOVÁ, M.: K niektorým otázkam kongruových pomerov v prvej ČSR. In *Právny obzor*, 1992, roč. 75, č. 2, s. 168.

⁴³ Prikaz odovzdávať Pánovi (jeho svätyni) prvotiny a desiatky vychádza ešte z Mojžišovho zákona z knihy Levitikus (Lv. 27, 26-30).

⁴⁴ PEJŠKA, J.: *Cirkevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek druhý: Hierarchický řád církevní. Obořište : Theologický ústav CSsR, 1937, s. 222.

⁴⁵ MUNKA, J.: *Cirkevné dávky*. Bratislava : vlastním nákladem, 1929, s. 14.

⁴⁶ CSUKÁS, A.: *Cirkevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha : Společnost pro církevní právo, 2016, s. 29-46.

⁴⁷ Týkal sa v podstate všetkých cirkví a uznaných náboženských spoločností, okrem katolíckej cirkvi latinského a gréckeho rítu. Úpravu pomerov katolíckej cirkvi zákon odložil do budúcnosti (§1).

korún a vyššie cirkevné benefícia sumou 700 000 korún. Štát do tohto fondu prispieval zvyšnou sumou, potrebnou pre zaistenie kongruy katolíckeho duchovenstva.⁴⁸

Už prvý zák. čl. č. XIV/1898 rozoznával dve platové triedy po 1 600 a 800 korún. Nárok na vyššiu kongruu mal duchovný, ktorý preukázal absolvovanie ôsmich ročníkov štúdia na strednej škole a najmenej 3 roky štúdia príslušného náboženstva na určitej verejnej, alebo súkromnej špecializovanej inštitúcii. Duchovnému bez tohto vzdelania bol príjem doplnený len do výšky 800 korún. Ak si duchovný neskôr predpísané vzdelanie doplnil, postúpil do vyššej platovej kategórie.⁴⁹ Ďalšou dôležitou podmienkou bolo uhorské občianstvo duchovného.⁵⁰ Nárok na doplnenie príjmu podľa tohto zákona bolo možné žiadať do jedného roka od nadobudnutia jeho účinnosti u vrchného orgánu dotyčnej cirkvi a ak takého nebolo, na ministerstve školstva.

Tento zák. článok však obsahoval aj ustanovenia, kedy kňaz strácal nárok na doplnenie príjmu. Hoci išlo o logickú a proporcionálnu úpravu, nebola podobná úprava prevzatá ani v rakúskych, ani neskôr v československých zákonoch (v tejto časti však platil uhorský zákon aj v časoch ČSR). Čiastočne vzbudzuje obavu, či nebola nasmerovaná proti slovanským duchovným, typickým vodcom protimaďarsky orientovanej inteligencie. Toto konštatovanie je dôvodné a v časoch ČSR sa stávalo nástrojom oslabenia autonomickej časti katolíckeho kléru.

Nárok na podporu totiž duchovný strácal, ak bol odsúdený trestným súdom a ako vedľajší trest mu uložili zákaz vykonávania funkcie, resp. bol odsúdený, či disciplinárne potrestaný za protištátnu činnosť, alebo iný morálny delikt nezlučiteľný s jeho postavením. V tomto prípade strácal nárok v rozsahu výkonu trestu a ďalších troch rokov. Ak bol v tomto období stíhaný opäť, strácal nárok na kongruu úplne.⁵¹ Pojem „protištátna (štátu nepriateľská) činnosť“ je nutné interpretovať v súlade s § 22 písm. c) zák. čl. XXVII/1907, podľa ktorého šlo o činy proti ústave, národnému rázu, jednote, teritoriálnej celistvosti štátu, ako aj proti štátnemu jazyku.⁵²

Konkrétny príjem kňaza sa zisťoval na základe súhrnu jeho započítateľným príjmom a odpočítateľným výdavkom, podobným spôsobom, ako to určoval zákon v rakúskych krajinách.

Napokon treba dodať, že v Uhorsku neexistovala podobná inštitúcia ako náboženský fond v českých krajinách. Napriek tomu, pokusy zriadiť obdob-

⁴⁸ KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovních. In HÁCHA, E. a kol.: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II: I až O. Brno : Polygrafia, 1929, s. 295.

⁴⁹ § 4 a § 5 zák. čl. č. XIV/1898.

⁵⁰ § 6 zák. čl. č. XIV/1898.

⁵¹ Pozri § 7 a § 8 zák. čl. XIV/1898.

⁵² BUŠEK, V. a kol.: *Československé církevní zákony II*. Praha : Československý kompas, 1931, s. 1542.

nú ustanovizeň v Uhorsku boli veľmi časté. Už Karol IV. zriadil na základe rezolúcie z roku 1733 tzv. *cassa generalis*.“ Medzi jej príjmy mali patriť dôchodky dočasne uprázdnených benefícií.⁵³ Mária Terézia nariadila reguláciu príjmov jednotlivých biskupstiev. Čiastka, ktorá prevyšovala maximálny príjem biskupstva, mala byť odvedená na iné cirkevné účely. Za vlády Františka II. bola táto suma určená na 150 000 zlatých u Ostrihomského arcibiskupa ako primasa a 40 000 zlatých u ostatných biskupstiev. Príjmy nad túto hranicu mali byť odvedené v prospech náboženskej základiny.⁵⁴

Ako už bolo uvedené, kongruový zákon bol novelizovaný zák. čl. XIII/1909, ktorým sa kongrua priznala aj katolíckej cirkvi. Zák. čl. XXXVIII/1913 vytvoril možnosť aplikácie tzv. vekových prídavkov. Po piatich rokoch služby mal duchovný nárok na prídavok vo výške 400 korún (§4), tento obnos sa zvyšoval každých 5 rokov (preto sa tieto prídavky nazývajú aj „kvinkvenálky“). Uhorský štát priznal duchovným na základe zák. čl. IX/1917 s účinnosťou od 1.7.1917 aj tzv. rodinné prídavky, prostredníctvom ktorých mohli duchovní (nezaťažení povinnosťou celibátu) poberať obnos 400 korún ročne na každé dieťa. Rodinné prídavky bolo možné nadobudnúť aj za každého člena rodiny duchovného, ktorý s ním žil v spoločnej domácnosti a nemal vlastný dôchodok. Na konci 1. svetovej vojny duchovným priznali dokonca aj príspevok na ošatenie, ktorý bol zakotvený nariadením uhorskej vlády č. 2500/1918. Predstavoval sumu 1000 korún pre duchovného a 400 korún pre manželku, vrátane každého dieťaťa za rok.⁵⁵

6. Vývoj právnych predpisov bývalého mocnárstva v Československej republike

Na základe recepčnej normy, obsiahnutej v čl. II. zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. recipovala Československá republika do svojho právneho poriadku doterajšie právne predpisy Rakúskej a Uhorskej časti monarchie.⁵⁶ Tento stav je nutné uznať ako východisko pre ďalší rozvoj kongruálneho a konfesného zákonodarstva v novej republike. Hoci sa často hovorí o právnom dualizme na území ČSR, správnejšie je poukazovať na pôsobenie troch právnych systémov: rakúskeho, uhorského a nového československého práva.⁵⁷

⁵³ KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovných. In HÁCHA, E. a kol.: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II: I až O. Brno : Polygrafia, 1929, s. 316.

⁵⁴ KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovných, tamtiež.

⁵⁵ BUŠEK, V. a kol.: *Československé církevní zákony II*. Praha : Československý kompas, 1931, s. 1555.

⁵⁶ Bližšie pozri: GÁBRIŠ, T.: Vznik právneho poriadku prvej ČSR. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, Tomus XXV. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2007, s. 107-108.

⁵⁷ HOBZA, A.: *Poměr mezi státem a církví*. Třetí vydání. Praha : vlastním nákladem, 1925, s. 156.

Hoci pôvodný zámer československej politiky spočíval v realizácii rýchlej a dôslednej odluky cirkvi od štátu,⁵⁸ prakticky už od jej vzniku sa kládol veľký dôraz na úpravu pomerov duchovných. Deklarovaným cieľom väčšiny vydaných právnych noriem bola snaha pomôcť duchovným zvýšiť ich príjmy. Týkalo sa to aj obdobných povolání spätých s náboženstvom. Nebolo to však vyvolané priateľským postojom štátu k cirkvi, avšak skutočnou nutnosťou, nielen vzhľadom na výraznú infláciu a prepad reálnej hodnoty peňazí po prvej svetovej vojne, ale predovšetkým priebehom pozemkovej reformy (najmä na základe záborového zákona č. 215/1919 Sb. z. a n.), ktorá negatívne ovplyvnila majetkové pomery katolíckej cirkvi.

Doplnok kongruy sa výrazne zvýšil predovšetkým na základe zákona č. 246/1920 Sb. z. a n. Okrem toho sa na základe rezolúcií Národného zhromaždenia začali od roku 1919 vyplácať drahotné a nákupné prídavky a od roku 1920 aj núdzová výpomoc (od roku 1920).⁵⁹

Zákonom č. 189/1920 Sb. z. a n. došlo k zrovnoprávneniu platových pomerov medzi profesormi teologických učilíšť a profesormi štátnych stredných škôl, ktorým sa zákonom č. 541/1919 Sb. z. a n. výrazne navyšovali platy. Pre nadobudnutie konkrétnej hodnostnej triedy a platového stupňa bola relevantná doba, počas ktorej daný profesor pôsobil na učilišti, alebo na inej strednej škole. (čl. I, §§1-2). Predstavení biskupských kňazských seminárov mali nárok na plat, rovnajúci sa zákonne stanovenému najnižšiemu príjmu podľa platných kongruových zákonov. Rektor, vicerektor a spirituál boli postavení na roveň samostatnému duchovnému správcovi, ostatný personál bol ohodnotený analogicky ako pomocní duchovní (čl. II). Náklady na vykonanie tohto zákona mali znášať cirkevné fondy, ktoré boli zriadené na účely podpory týchto inštitúcií, až subsidiárne krajinská náboženská matica (čl. III, §1).

Z pozitívneho prístupu k záležitostiam odmeňovania duchovných však existujú aj niekoľké výnimky. Medzi najvýraznejšie patrí zákon č. 290/1920 Sb. z. a n. o zrušení koblíny, rokoviny a iných povinností na Podkarpatskej Rusi a na Slovensku. Dôvod zrušenia sa opieral o hodnoty demokracie a moderného ústavného štátu.⁶⁰ Išlo o povinnosti osadníkov z radov grécko-katolíckej cirkvi odvádzať farárom, kantorom a učiteľom na ročnej báze isté plodínové dávky z vlastnej úrody (koblína). Ďalej šlo o výkon rôznych prác,

⁵⁸ BEDNÁŘ, F.: *Církev a stát: výhledy*. Praha : Melantrich, 1934, s. 148.

⁵⁹ HENNER, K.: *Základy práva kanonického*. Část druhá: právo platné, sešit třetí. Praha : vlastním nákladem, 1923, s. 310.

⁶⁰ Vyplyva to z dôvodovej správy zákona a prejavu spravodajcu Matouška na rokovaní Národného zhromaždenia zo dňa 14. 4. 1920. Pozri prepis: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/144schuz/s144013.htm>

napr. robotné dni na farských pozemkoch, dovoz dreva na kúrenie a iné služby (rokovina).⁶¹

Prvé obdobie vývoja tejto legislatívy uzatvára prijatie zákona č. 221/1925 Sb. z. a n. o obligatórnom nemocenskom poistení duchovných, ktorý bol v podstate prvou veľkou unifikačnou a kodifikačnou normou v tejto oblasti. Úplne odlišnú úroveň kongruálnych pomerov a zaopatrovania duchovných priniesol kongruový zákon č. 122/1926 Sb. z., a n. o ktorom pojednávame v osobitnej štúdii, hoci ani tento zákon nezrušil dovtedy platné predpisy v celom rozsahu a dokonca sa na nich aj odvolával.⁶²

Záver

Finančné zabezpečenie duchovných má svoj spoločenský, ekonomický a politický kontext. Tento článok sa k tejto problematike pokúsil prístupíť z právnohistorického hľadiska. Z tohto pohľadu ide o zložitý až neprehľadný komplex právnych vzťahov, ktoré sa menili podľa spoločenskej situácie a potreby. Právne pomery sa ešte viac skomplikovali po vzniku ČSR, kedy k podmienkam právneho dualizmu (trializmu?), bolo nutné vziať zreteľ aj na to, že nový kongruový zákon z roku 1926 ponechal určité časti starých predpisov v platnosti.

Tento príspevok sa usiloval poukázať na skutočnosť, že odkedy cirkev nebola schopná zabezpečovať potreby svojich duchovných, túto funkciu prevzal štát, hoci stále na báze subsidiarity. Z toho dôvodu je nutné rozlišovať medzi pojmom kongrua, ktorý predstavuje prostriedky duchovného na živobytie zo strany cirkvi, a termínom doplnok kongruy, pod čím môžeme chápať peňažný príspevok zo strany štátu, vyplácaný za účelom doplnenia cirkevnej kongruy duchovného na určitú minimálnu, zákonom stanovenú, hranicu. Paradoxne, vo vtedajšej právnej teórii i praxi oba pojmy splyvali a pod význam slova „kongrua“ bolo možné subsumovať aj štátnu finančnú pomoc na zlepšenie života duchovných pastierov.

Kvôli zabezpečeniu materiálneho blaha duchovných, štát pristúpil k sfomovaniu veľkého množstva pozoruhodných právnych inštitútov, ktoré sa postupne vyvinuli do systému doplnkov kongruy v modernom chápaní. Na

⁶¹ Koblina pochádza z rusínskeho slova „koblík“, ktoré označovalo archaickú mieru objemu. Rokovina je odvodená od slova „rok.“ Z toho vyplýva, že koblina predstavuje súhrn naturálnych dávok a rokovina prácu, ktorá musela byť odvedená gréckokatolíckymi veriacimi za 1 rok. Viac pozri: CSUKÁS, A.: *Cirkevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha : Spoločnosť pro cirkevní právo, 2016, s. 54.

⁶² K ďalšiemu vývoju pozri: NEMEC, M.: Vývoj financovania katolíckej cirkvi na Slovensku od roku 1918. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 28/2010, Bratislava, s. 288 a nasl. Priamo k zákonu z roku 1926 pozri: GREGOR, M.: Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue cirkevního práva*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 75-101.

jednej strane bol tento systém zaťažený tradíciou starých čias, ktorá v určitom zmysle sťažovala orientáciu v právnej úprave, na druhej strane vykazoval prvky modernej racionálnosti. Dišputy o materiálnom zabezpečení cirkví sú dôkazom dôležitosti týchto kultúrnych ustanovizní pre existenciu spoločnosti vtedy aj dnes.

Použitá literatúra

Monografie a ďalšia neperiodická literatúra

1. BEDNÁŘ, F.: *Církev a stát: výhledy*. Praha : Melantrich, 1934. 236 s.
2. BEDNÁŘ, F.(ed.): *Sbírka zákonů a nařízení ve věcech náboženských a církevních v republice Československé*. Praha : Husova čs. evang. Fakulta bohoslovecká, 1929. 1158 s.
3. BUŠEK, V. a kol.: *Československé církevní zákony I*. Praha : Československý kompas, 1931. 896 s.
4. BUŠEK, V. a kol.: *Československé církevní zákony II*. Praha : Československý kompas, 1931, s. 897-1949.
5. CSUKÁS, A.: *Církevné dávky a ich právny život na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Praha : Společnost pro církevní právo, 2016. 166 s. ISBN 97-80-906501-0-7.
6. HENNER, K.: *Základy práva kanonického*. Část druhá: právo platné, sešit třetí. Praha : vlastním nákladem, 1923, s. 310.
7. HOBZA, A.: *Poměr mezi státem a církví*. Třetí vydání. Praha : vlastním nákladem, 1925. 232 s.
8. KOL.: *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 14 díl: Kartel-kraj*. Praha : J. Otto, 1899. 1066 s.
9. KUDLÁČEK, T.: Kongrua a platy duchovních. In HÁCHA, E. a kol.: *Slovník veřejného práva československého*. Svazek II: I až O. Brno : Polygrafia, 1929, s. 292-317.
10. MUNKA, J.: *Církevné dávky*. Bratislava : vlastním nákladem, 1929. 108 s.
11. PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek druhý: Hierarchický řád církevní. Obořište : Theologický ústav CSsR, 1937. 253 s.
12. RITTNER, A.: *Církevní právo katolické*. Díl I. Přeložil E. Zítek. Praha : Právnická jednota, 1887. 354 s.
13. TRETERA, J. R.: *Stát a církev v české republice*. Kostelní vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2002. 156 s. ISBN 80-7192-455-5.
14. TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Konfesní právo*. Praha : Leges, 2015. 414 s. ISBN 978-80-7502-118-2.
15. TRETERA, J. R. – HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada, 2011. 152 s. ISBN 978-80-247-3614-3.
16. VÁŽNÝ, F. (ed.): *Rozhodnutí nejvyššího soudu ČSR ve věcech občanských*, Roč. IV. Praha : Právnické vydavatelství, 1924. 1323 s.

Periodická literatúra a príspevky v zborníkoch

1. BORHYOVÁ, M.: K niektorým otázkam kongruových pomerov v prvej ČSR. In *Právny obzor*, 1992, roč. 75, č. 2, s. 167-175.
2. BRADÁČ, P.: Financování církví v českých zemích ve 20. století. In *Revue církevního práva* č. 37, 2007, roč. 13, č. 2, s. 79-131.
3. BRTKO, R.: „Catholica Lex“ a nariadenia cisárov týkajúce sa cirkevných záležitostí. In *Constans et perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta TU, 2014, s. 37-48. ISBN 978-80-8082-764-9.
4. BUŠEK, V.: Několik poznámek ke kongruovému zákonu z 25. června 1926 č. 122 SB. Z. A N. In *Časopis Učené společnosti Šafaříkovy*, 1928, roč. 2, č. 4-5, s. 642-671.
5. GÁBRIŠ, T.: Vznik právneho poriadku prvej ČSR. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianaе*, Tomus XXV. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2007, s. 107-120. ISBN 978-80-223-2331-4.
6. GREGOR, M.: Reforma systému doplnkov kongruy v prvej Československej republike. In *Revue církevního práva*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 75-101. ISSN 1211-1635.
7. HONČ, P.: Právněhistorické aspekty solní smlouvy. In *Revue církevního práva* č. 67, 2017, roč. 23, č. 2, s. 63-78. ISSN 1211-1635.
8. KUDRNOVSKÝ, A.: Kongrua katol. duchovenstva. In *Časopis katolického duchovenstva*, 1940, roč. 80, č. 3, s. 161-191.
9. NEMEC, M.: Vývoj financovania katolíckej cirkvi na Slovensku od roku 1918. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianaе*, roč. 28/2010. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010, s. 287-304. ISBN 978-80-223-2918-7.
10. NEMEC, M.: Historickoprávne vymedzenie pojmu cirkevný úrad v kánonickom práve. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianaе*, 2017, roč. 36, č. 1, s. 84-94. ISSN 1336-6912.
11. Red.: Die Congruafrage. In: *Časopis katolického duchovenstva*, 1885, roč. 26, č. 2, sž. 113-114.

LEGISLATÍVNY RÁMEC PREKURZOROV V SLOVENSKEJ REPUBLIKE A V EURÓPSKEJ ÚNII¹

JUDr. Denisa Hamranová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
denisa.hamranova@flaw.uniba.sk

Legislatívny rámec prekurzorov v Slovenskej republike a v Európskej únii

Cieľom príspevku je analýza aktuálnej mimotrestnej právnej úpravy prekurzorov na území Slovenskej republiky. Súčasťou je aj priblíženie európskych prameňov prekurzorov, nakoľko v posledných rokoch došlo k početným prijatiam nariadení a vykonávacích predpisov. Výrazným spôsobom ovplyvnila určité vnímanie prekurzorov aj judikatúra Súdneho dvora Európskej únie prelomovým rozhodnutím, ktorému autorka venuje dostatočný priestor v príspevku a analyzuje jeho dopad na právnu úpravu v Slovenskej republike.

Legislativer Rahmen für Vorläufer in der Slowakischen Republik und der Europäischen Union

Das Ziel des Papiers ist es, die derzeitigen Rechtsvorschriften über die Nicht-Kronzeugenregelung für Ausgangsstoffe im Hoheitsgebiet der Slowakischen Republik zu analysieren. Dazu gehört auch die Angleichung der europäischen Vorläuferquellen, da in den letzten Jahren zahlreiche Vorschriften und Durchführungsbestimmungen verabschiedet wurden. Die Vorgängerwahrnehmung der Vorläufer und die Rechtsprechung des Gerichtshofs der Europäischen Union haben den Durchbruch entscheidend beeinflusst, mit dem der Autor dem Beitrag genügend Raum widmet und seine Auswirkungen auf die Gesetzgebung in der Slowakischen Republik analysiert.

¹ Príspevok vznikol s podporou financovania z grantu. UK č. /416/2017 s názvom: *Teoretické a aplikčné problémy súvisiace s postihom drogových trestných činov.*

Legislative framework of precursors in the Slovak Republic and the European Union

The aim of the paper is to analyze the current non-legal regulation of precursors in the territory of the Slovak Republic. It also includes the approximation of European precursors, as in recent years there have been numerous adoption of regulations and implementing rules. The precursors' perception of the precursors and the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union markedly influenced the breakthrough decision by which the author devotes sufficient space to the contribution and analyzes its impact on the legislation in the Slovak Republic.

Kľúčové slová: prekurzor, drogy, omamné a psychotropné látky, uznesenie Súdneho dvora Európskej Únie vo veci C-497/16

Schlüsselbegriffe: Vorläufer, Drogen, Betäubungsmittel und psychotrope Stoffe hat der Gerichtshof der Europäischen Union in der Rechtssache C-497/16

Keywords: precursor, drugs, narcotics and psychotropic substances, the Court of Justice of the European Union in Case C-497,

Úvod

Prekurzorom sa z teoretického hľadiska rozumie chemická látka, ktorá slúži na výrobu omamných a psychotropných látok alebo pri ich výrobe, pričom sú frekventovane hlavnou základňou pri výrobe syntetických drog, ďalšie sa používajú ako rozpúšťadlá, katalyzátory a iné pri spracovaní prírodných drog.

Drogové prekurzory sú chemikálie, ktoré sa používajú predovšetkým na legitímnu výrobu širokej škály výrobkov, ako sú liečivá, parfumy, plasty, kozmetika atď. Môže sa však zneužiť aj pri nedovolenej výrobe liekov, ako sú metamfetamíny, heroín alebo kokaín. Známym drogovým prekurzorom je napríklad acetanhydrid (AA), ktorý sa používa v mnohých legitímnych priemyselných procesoch ako acetylačné činidlo na výrobu plastov, textílií, farbív, fotochemických činidiel, parfumov, výbušnín a cigaretových filtrov. Avšak AA je tiež dôležitým reakčným činidlom pre nedovolenú výrobu heroínu. Na výrobu 1 kg heroínu sa vyžaduje 1 až 1,5 litra AA. Rovnako známym je aj efedrín alebo pseudoefedrín – silné nosové dekongestanty, ktoré sa legálne používajú na výrobu liekov proti chrípke alebo alergii, ale sú tiež kľúčovými prekurzormi používanými pri nedovolenej výrobe metamfetamínu. Na získanie 1 kg metamfetamínu je potrebných iba 1,5 kg efedrínu / pseudoefedrínu. Za predpokladu, že jedna tableta obsahuje 60 mg efedrínu / pseudoefedrínu, je potrebných 25 000 tabliet na získanie 1 kg metamfetamínu. V súvislosti s efedrínom a pseudoefedrínom dávam do pozornosti kapitolu 3 s názvom Uznesenie Súdneho dvora Európskej Únie vo veci C 497/16.

1. Právna úprava prekurzorov v Slovenskej republike

Výklad pojmu „prekurzor“ je ustanovený prostredníctvom zákona č. 331/2005 Z. z. o orgánoch štátnej správy vo veciach drogových prekurzorov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, keďže tento svojím ustanovením § 11 preberá legislatívu Európskej únie, ktorá je na danom úseku vyjadrená v nariadení (ES) č. 273/2004 Európskeho parlamentu a Rady z 11. februára 2004 o prekurzoroch drog a v nariadení Rady (ES) č. 111/2005 z 22. decembra 2004, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami. Tento zákon ustanovuje pôsobnosť orgánov štátnej správy vo veciach drogových prekurzorov, opatrenia na kontrolu a monitorovanie pohybu a zaobchádzania s drogovými prekurzormi a ukládanie správnych sankcií a pokút za porušenie povinností prevádzkovateľa.² V súvislosti s pojmom prekurzor považujeme za potrebné poukázať na tú skutočnosť, že „ak sa vo všeobecne záväzných právnych predpisoch v súvislosti s omamnými látkami a psychotropnými látkami používa pojem prekurzory, rozumejú sa tým drogové prekurzory podľa osobitných predpisov“³.

Vykonávacím predpisom k zákonu č. 331/1995 Z. z. je vyhláška Ministerstva hospodárstva (ďalej len ako „MH SR“) č. 380/2005 Z. z., ktorou sa ustanovuje rozsah, forma a termín podávania hlásení prevádzkovateľov o medzinárodnom obchode s určenými látkami a o uvádzaní určených látok na trh. MH SR schválilo dňa 11. januára 2011 vyhlášku č. 12, ktorou sa dopĺňa vyhláška MH SR č. 380/2005 Z. z., ktorou sa ustanovuje rozsah, forma a termín podávania hlásení prevádzkovateľov o medzinárodnom obchode s určenými látkami a o uvádzaní určených látok na trh.⁴ Vyhláška MH SR č. 12/2011 Z. z. podrobne ustanovuje postupy podávania hlásení prevádzkovateľov o uvádzaní **určených látok** na trh vo vzťahu k schváleným legislatívnym zmenám, ktoré sa týkajú výdaja liekov s obsahom určenej látky na jeden liečebný cyklus. Pre prevádzkovateľov, ktorí umiestňujú na trh lieky s obsahom určenej látky, sa touto novelou stanovuje:

1. Verejné lekárne a nemocničné lekárne

Verejné lekárne nepodávajú ročné hlásenie za lieky s obsahom určenej látky ktorých výdaj je upravený v súlade s platnými právnymi predpismi a je viazaný na jeden liečebný cyklus. Verejné/nemocničné lekárne podávajú hlásenie iba za substancie určených látok uvede-

² Ustanovenie § 1 zákona č. 331/2005 Z. z. o orgánoch štátnej správy vo veciach drogových prekurzorov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³ Osobitnými predpismi sú napr. zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a iné.

⁴ Dostupné na: http://www.sukl.sk/buxus/docs/Drogove_prekurzory/Legislativa/Podavanie_hlaseni_Vyhlasaka_MH_SR_12_2011_novela_vyhlasaky....pdf.

ných v platnom povolení, ktoré sú určené na individuálnu výrobu liekov.

2. Výrobcovia liekov a organizácie na veľkodistribúciu liekov

Hlásenie o uvádzaní určených látok trh (nákup, vývoz, dovoz a sprostredkovateľské činnosti) a dodávkach liekov s obsahom určených látok sa podáva v súlade s § 1 ods. 1 a ods. 2 vyhlášky MH SR č. 380/2005 Z. z. v znení vyhlášky MH SR č. 12/2011 Z. z. (§ 1 ods. 2 vyhlášky sa vzťahuje na dodávky liekov s obsahom určených látok na trh v množstvách vyšších ako je potrebné na jeden liečebný cyklus).⁵

Vzhľadom vyššie uvedené vyhlášky MH v spojení s témou príspevku, v ktorej sa zaoberáme prekuzormi, ktoré je možné získať aj z liečiv dávam do pozornosti tzv. Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. OF/0504/2016 zo dňa 18. augusta 2016, ktorým sa usmerňuje počet balení lieku s obsahom drogového prekuzora potrebných na jeden liečebný cyklus.⁶ V predmetnom usmernení sa v prílohe uvádza počet balení liekov (Aspirin complex, Daleron cold, Grippection, Maxflu, Modafen, Mucogrip, Nurofen Stopgrip, Theraflu, Paralen Plus, Robicold) a obsah drogového prekuzora v nich, ktorý je potrebný na jeden liečebný cyklus.

1.1. Výklad pojmu prekuzor v rozhodovacej činnosti súdov

Výklad pojmu prekuzor bol vymedzený aj v rámci rozhodovacej činnosti súdu, ktorý vyslovil právny názor, že „za prekuzor v trestnoprávnom zmysle možno považovať iba takú látku, ktorá je z chemického hľadiska zaradená do skupiny prekuzorov v zmysle zák. č. 331/2005 Z. z. o orgánoch štátnej správy vo veciach drogových prekuzorov a nariadenia ES č. 273/2004, ktorá je **nielen spôsobilá na výrobu omamných a psychotropných látok, ale vzhľadom na všetky ďalšie zistené okolnosti súčasne určená na takú výrobu**“⁷. Rovnako konštatoval, že pre vyvodenie trestnej zodpovednosti pre neoprávnenú dispozíciu s látkami, ktoré sú v mimo trestných právnych normách kvalifikované ako prekuzory, je vo vzťahu k týmto látkam nevyhnutnou podmienkou trestnosti práve skutočnosť, že tieto nielen že sú spôsobilé byť prekuzormi pri výrobe omamných a psychotropných látok, ale že sú na tento účel použitia priamo určené.⁸

⁵ Dostupné na: http://www.sukl.sk/sk/drogove-prekuzory/pokyny/podavanie-hlaseni-o-uvadzani-urcenyh-latok-na-trh?page_id=2548.

⁶ Dostupné na: http://www.sukl.sk/buxus/docs/Drogove_prekuzory/Legislativa/Odborne_usmernenie_MZ_SR_ktorym_sa_usmernuje_pocet_baleni_s_obsahom_drogoveho_prekuzory_potrebnych_na_jeden_liecebny_cyklus.pdf file:///C:/Users/hamranova/Downloads/vestnik-2016-27-28.pdf.

⁷ Rozsudok Okresného súdu v Pezinku zo dňa 1. augusta 2011, sp. zn. 2T 25/2011.

⁸ Tamže

S dôrazom na rozhodovaciu činnosť súdov⁹ vyslovujeme právny názor, že na to, aby bol drogový prekurzor relevantným pre posúdenie z trestnoprávneho hľadiska, musí uvedená chemická látka obsahovať takú koncentráciu a také množstvo, z ktorého sa dá vyrobiť omamná alebo psychotropná látka, ktorá je schopná vyvolať „účinky vyžadované definíciami omamnej, resp. psychotropnej látky, teda je schopná ovplyvniť psychiku človeka“¹⁰ a zároveň musí byť na tento účel použitia **priamo určená**.

2. Právny rámec prekurzorov v Európskej únii

Vzhľadom na širokú škálu legitímnych použití drogových prekurzorov nie je možné obchod s nimi zakázať. Od začiatku 90. rokov 20. storočia sa zaviedli osobitné regulačné rámce na medzinárodnej úrovni aj na úrovni Európskej únie s cieľom zabezpečiť, aby sa zabránilo zneužívaniu drogových prekurzorov prostredníctvom kontroly ich legitímnych obchodných hraníc Európskej únie a zároveň vnútorného trhu. Cieľom právnych predpisov Európskej únie je dosiahnuť rovnováhu medzi potrebnou kontrolou na zabránenie zneužívania prekurzorov drog a umožnením ich legitímneho obchodu bez vytvorenia zbytočnej administratívnej záťaže.¹¹ Na úrovni Európskej únie je v súčasnosti 28 kontrolovaných látok, ktoré sa rozdeľujú do troch kategórií:

Kategória 1 pokrýva najcitlivejšie látky, z ktorých možno najľahšie vyrábať nelegálne drogy;

Kategória 2 sa vzťahuje na menej citlivé látky.

Kategória 3 zahŕňa chemikálie vo veľkom množstve, ktoré môžu mať vo výrobnom procese rôzne použitie (suroviny, ale aj rozpúšťadlá, odstraňovače nečistôt atď.).¹²

Od decembra 2013 sa v právnych predpisoch týkajúcich sa obchodu medzi Európskou úniou a tretími krajinami zaviedla nová kategória (kategória 4), ktorá zahŕňa humánne a veterinárne lieky obsahujúce efedrín alebo pseudoefedrín. Uvedené kategórie bližšie približujeme prostredníctvom nasledovnej tabuľky o rozdelení prekurzorov.

⁹ K tomu porovnaj R 24/1998.

¹⁰ BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť*. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 1022.

¹¹ VÁSÁRHELYI, G. – FÖLDI, L.: Regulation on drug precursors in the European Union. In *Arms Law*, 2007, Vol. 6, No. 1, p. 149. Dostupné na: <http://www.zmne.hu/arms/docs/Volume6/Issue1/pdf/16vasa.pdf>.

¹² Dostupné na: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-controls/drug-precursors-control/what-are-drug-precursors_en

Tab. č. 1: Kategórie drogových prekurzorov v rámci legislatívy Európskej únie¹³

Kategória 1	Najcitlivejšie látky, z ktorých možno najľahšie vyrábať nelegálne drogy
	efedrín
	ergometrín
	ergotamín
	Kyselina lysergová
	1-fenyl-2-propanón (BMK)
	pseudoefedrín
	Kyselina N-acetylantranilová
	3-4 Metyléndioxy-fenylpropan-2-ón (PMK)
	isosafrolu
	Piperonal
	safrol
	norefedrín
	Alfa-fenylacetoacetonitril (APAAN)
	Chloroephedrine
	Chloropseudoephedrine
Kategória 2	Menej citlivé látky
	Anhydrid kyseliny octovej
B	Manganistan draselný
	Kyselina fenylacetová
	Kyselina antranilová
	piperidín
Kategória 3	Hromadné chemikálie, ktoré môžu mať vo výrobnom procese rôzne použitie (suroviny, ale aj rozpúšťadlá, odstraňovače nečistôt atď.)
	acetón
	Etyl-éter
	Metyl-etylketón (MEK)
	toluén
	Kyselina chlorovodíková
	Kyselina sírová
Kategória 4	Ľudské a veterinárne lieky, ktoré obsahujú efedrín a pseudoefedrín (iné lieky, ktoré obsahujú iné prekurzory liekov sa nepovažujú za prekurzory)
	Efedrín v liečivých prípravkoch
	Pseudoefedrín v liečivých prípravkoch

Legislatívu Európskej únie v oblasti prekurzorov môžeme rozdeliť do dvoch úrovní a to prvú, ktorá sa zaoberá reguláciou obchodovania s niektorými látkami v rámci vnútorného trhu členských štátov a druhú, ktorá sa zaoberá reguláciou obchodovania s niektorými látkami medzi Európskou úniou a tretími krajinami, ktorá nahradila predchádzajúcu nevyhovujúcu právnu úpravu.¹⁴ V zmysle nasledovných nariadení sa treba stotožniť s definíciou

¹³ Dostupné na: <https://www.ravimiamet.ee/en/drug-precursors-0>.

¹⁴ ČENTĚŠ, J.: Základné pramene právnej úpravy prekurzorov. In *Justičná revue*, 2008, č. 4, s. 607-615.

pojmu drogového prekurzora, ktorá hovorí, že vo všeobecnosti sú drogovými prekurzormi chemické látky slúžiace na výrobu omamných látok alebo psychotropných látok alebo pri ich výrobe, pričom sú zvyčajne základom pri výrobe syntetických drog, a ďalej sa používajú ako rozpúšťadlá, katalyzátory a iné funkčné látky pri spracovaní prírodných drog. V súvislosti s drogovými prekurzormi považujeme za dôležité poukázať na nové delegované nariadenie komisie (EÚ) 2016/1443 z 29. júna 2016, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 a nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, pokiaľ ide o zaradenie určitých drogových prekurzorov do zoznamu určených látok.

Základný právny rámec v oblasti nakladania s prekurzormi v podmienkach Európskej Únie tvoria početné nariadenia, ktoré ako celok vytvárajú pomerne silný legislatívny uzol možností riešenia problematiky prekurzorov v štátoch Európskej únie:

1. Nariadenie (ES) č. 273/2004 Európskeho parlamentu a Rady z 11. februára 2004 o drogových prekurzoroch

Uvedené nariadenie ustanovuje harmonizačné opatrenia na kontrolu a sledovanie niektorých látok frekventovane využívaných pri nedovolennej výrobe omamných a psychotropných látok na území Európskej Únie s cieľom zabrániť ich zneužitiu. Vzťahuje sa teda na ich výrobu a uvádzanie na trh. V článku 2 označeného nariadenia sú prekurzory označené ako „určená látka“ alebo „neurčená látka“.

Určenou látkou je akákoľvek látka uvedená v prílohe I nariadenia, ktorú možno použiť na nezákonnú výrobu omamných alebo psychotropných látok, vrátane zmesí a prírodných produktov obsahujúcich takéto látky, s výnimkou zmesí a prírodných produktov, ktoré obsahujú určené látky a ktoré sú zložené takým spôsobom, že určené látky nemožno jednoducho použiť ani extrahovať ľahko dostupnými alebo ekonomicky výhodnými prostriedkami, liekov, ako sú vymedzené v článku 1 ods. 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/83/ES (6) a veterinárnych liekov, ako sú vymedzené v článku 1 ods. 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/82/ES.

Neurčenou látkou je akákoľvek látka, hoci nie je uvedená v prílohe I, identifikovaná ako látka, ktorá bola požitá na nezákonnú výrobu OLPL. Nariadenie o prekurzoroch pri definovaní určených látok v zmysle § 2 písm. a) podáva ich taxatívny výpočet (Príloha I a Príloha II). Aj keď samotné nariadenie o prekurzoroch neobsahuje taxatívny výpočet neurčených látok, dávame do pozornosti zoznam monitorovaných neurčených látok, prijatý v septembri 2016.¹⁵

¹⁵ Dostupné na: http://www.sukl.sk/buxus/docs/Drogove_prekurzory/Legislativa/Zoznam_dobrovolne_monitorovanych_latok_EU_-_Neurcene_latky_-_September_2016.pdf.

Zastávame názor, že diferenciácia týchto látok je nevyhnutná z dôvodu požiadavky na uvádzanie určených látok na trh, vyhlásenia odberateľa, dokumentácie a najmä označovania.

2. Nariadenie Rady (ES) č. 111/2005 z 22. decembra 2004, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami

Nariadenie ustanovuje pravidlá na sledovanie obchodu s určitými látkami, ktoré sa často používajú na nedovolenú výrobu omamných látok a psychotropných látok medzi Európskou úniou a tretími krajinami, s cieľom zabrániť zneužívaniu takýchto látok. Vzťahuje sa na dovoz, vývoz a sprostredkovateľské činnosti.

Určenou látkou je každá látka uvedená v prílohe, ktorá môže byť použitá na nedovolenú výrobu omamných látok alebo psychotropných látok, vrátane zmesi a prírodných produktov obsahujúcich takéto látky, ale nepatria sem zmesi a prírodné produkty, ktoré obsahujú určené látky zložené takým spôsobom, že určené látky nie je možné jednoducho použiť alebo extrahovať ľahko dostupnými alebo ekonomicky výhodnými prostriedkami, ani lieky ako sú vymedzené v článku 1 bodu 2 smernice Európskeho parlamentu. Príloha nariadenia č. 111/2005 obsahuje taxatívny výpočet určených látok v zmysle čl. 2 písm. a) tohto nariadenia, medzi nimi sú v rámci kategórie 1 zaradené efedrín aj pseudoefedrín.

3. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EU) č. 1258/2013 zo dňa 20. októbra 2013, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 273/2004 o prekurzoroch drog

V tomto nariadení sa stanovujú jednotné procesné pravidlá vykonávania nariadenia (ES) č. 273/2004 a nariadenia (ES) č. 111/2005, pokiaľ ide o udeľovanie povolenia a registrácie prevádzkovateľom a používateľom, ako aj ich zaznamenanie do európskej databázy drogových prekurzorov, spôsob, akým majú prevádzkovatelia poskytovať informácie požadované na účely monitorovania obchodu, a povolenia na vývoz a dovoz v oblasti drogových prekurzorov.

4. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EU) č. 1259/2013 zo dňa 20. listopadu 2013, ktorým sa mení nařízení Rady (ES) č. 111/2005, ktorým se stanoví pravidla pro sledování obchodu s prekursory drog mezi Společenstvem a třetími zeměmi

Týmto nariadením sa spresňuje vymedzenie pojmu „určená látka“. Z tohto dôvodu sa vypúšťa pojem „farmaceutické prípravky“, ktorý pochádza z Dohovoru Organizácie Spojených národov proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropnými látkami, ktorý bol prijatý 19. decem-

bra 1988 vo Viedni, pretože je už zahrnutý v príslušnej terminológii právnych aktov Únie, a to v pojme „lieky“. Okrem toho sa vypúšťa pojem „iné prípravky“, keďže sa prekrýva s pojmom „zmesi“, ktorý sa už v uvedenom vymedzení používa.

Určenou látkou sa rozumie každá látka uvedená v prílohe, ktorá môže byť použitá na nedovolenú výrobu omamných látok alebo psychotropných látok, vrátane zmesí a prírodných produktov obsahujúcich takéto látky, ale nepatria sem zmesi a prírodné produkty, ktoré obsahujú určené látky zložené takým spôsobom, že určené látky nie je možné jednoducho použiť alebo extrahovať ľahko dostupnými alebo ekonomicky výhodnými prostriedkami, ani lieky ako sú vymedzené v článku 1 bodu 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/83/ES a veterinárne lieky ako sú vymedzené v článku 1 bodu 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/82/ES, okrem liekov a veterinárnych liekov uvedených v prílohe.

Pravidlá na implementáciu vyššie uvedených nariadení sú obsiahnuté v nasledovných právnych aktoch Európskej únie:

1. Delegované nariadenie Komisie (EÚ) č. 2015/1011 zo dňa 24. apríla 2015, ktorým sa dopĺňa nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 o prekurzoroch drog a nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami, **a ktorým sa zrušuje nariadenie Komisie (ES) č. 1277/2005**
2. Vykonačacie nariadenie Komisie (EÚ) č. 2015/1013 zo dňa 25. júna 2015, ktorým sa stanovujú pravidlá týkajúce sa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 o prekurzoroch drog a nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, ktorým sa stanovujú pravidlá pre sledovanie obchodu s prekurzormi drog medzi Úniou a tretími krajinami.
3. Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2016/1443 zo dňa 29. júna 2016, ktorým sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 a nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, pokiaľ ide o zaradenie určitých drogových prekurzorov do zoznamu určených látok.

Ako uvádza Čentéš, zaobchádzanie s drogovými prekurzormi sa v zásele prenieslo do pôsobnosti legislatívy Európskej únie, ktorá je od 18. augusta 2005 (odo dňa nadobudnutia účinnosti uvedených nariadení) jednotným spôsobom záväzná a priamo aplikovateľná vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Záväznosť predmetných nariadení vo všetkých častiach spôsobuje, že členské štáty nemôžu tieto nariadenia aplikovať iba čiastočne, rovnako ich nesmú meniť, ani prijať vnútroštátny prepis, ktorý by mohol ohroziť obsah alebo pôsobnosť nariadenia.¹⁶

¹⁶ ČENTÉŠ, J.: Základné pramene právnej úpravy prekurzorov. In *Justičná revue*, 2008, č. 4, s. 607-615.

3. Uznesenie Súdneho dvora Európskej Únie vo veci C-497/16

Súdny dvor Európskej únie sa predbežnou otázkou na základe žiadosti Najvyššieho súdu Českej republiky, súvisiacu s odsudzujúcim rozsudkom zo spáchania zločinu nedovolennej výroby a iného nakladania s omamnými a psychotropnými látkami a jedmi. Obžalovanému bolo uložené aj ochranné opatrenie zhabanie vecí a to 120 tabliet lieku Nurofen StopGrip, ktorý mal u seba.

Rozsudkom Obvodného súdu pre Prahu 7 (Česká republika) zo dňa 20. júla 2015 bol J. Sokáč uznaný vinným z prečinu marenia výkonu úradného rozhodnutia súčasne so zločinom nedovolennej výroby a iného nakladania s omamnými a psychotropnými látkami a s jedmi. Odsúdený dostal trest odňatia slobody v trvaní dvoch rokov, pričom bol z Českej republiky vyhostený a súd mu zhabal aj 120 kusov jeho tabletiiek Nurofen Stopgrip, čo je desať bežných balení lieku, ktorý sa užíva na liečbu príznakov akútnych infekčných ochorení horných dýchacích ciest dýchacích, ako je nádcha či bolesti hrdla. Podľa prvostupňového súdu však zároveň liek obsahuje takzvanú určenú látku, ktorú európske nariadenie označuje za prekursor. Jazykovým výkladom definície „určenej látky“ v zmysle čl. 2 písm. a) nariadenia (ES) č. 273/2004 dospeľ Obvodný súd pre Prahu 7 k záveru, že „lieky“ v zmysle smernice č. 2001/83, pokiaľ obsahujú „určenú látku“ v zmysle tohto ustanovenia, sú prekursorom drog. Na základe uvedeného sa opieral o nariadenie č. 111/2005, ktoré do svojej pôsobnosti exaktne zahŕňa lieky obsahujúce efedrín a pseudoefedrín. Ako dôvod uviedol, že aj pojem „určená látka“ v zmysle nariadenia (ES) č. 273/2004 musí byť vykladaná v tom zmysle, že pod ňu možno subsumovať okrem iného aj lieky obsahujúce efedrín a pseudoefedrín, aj keď príloha tohto nariadenia takéto lieky výslovne vo svojom výpočte neuvádza. J. Sokáč sa proti rozhodnutiu prvostupňového súdu odvolal.

Rozsudkom zo dňa 15. októbra 2015 Mestský súd v Prahe ponechal uložené tresty na základe zákona č. 40/2009 Sb. Následne podal J. Sokáč voči rozsudku Mestského súdu v Prahe dovolanie na Najvyšší súd Českej republiky, pričom v dovolaní argumentoval tým, že prípravok, ktorého sa ochranné opatrenie týka, t. j. Nurofen StopGrip obsahujúci pseudoefedrín, nie je prekursorom v zmysle nariadenia (ES) č. 273/2004 a je z pôsobnosti tohto nariadenia vyňatý. Na základe uvedeného podľa názoru J. Sokáča, Mestský súd v Prahe neprávom vychádzal z tohto nariadenia, keď uznal jeho vinu za trestný čin, spočívajúci v držaní prekursorov drog.

Najvyšší súd Českej republiky v tejto súvislosti uviedol, že pôsobnosť nariadenia (ES) č. 111/2005 stanovilo výnimku pre liečivé prípravky obsahujúce efedrín a pseudoefedrín, avšak podľa jeho názoru v nariadení

č. 273/2004 takáto výnimka absentuje. Rovnako ďalej konštatuje, že zo znení čl. 2 písm. a) nariadenia č. 273/2004 v slovenskom, nemeckom, anglickom a poľskom jazyku nevyplýva, že liečivé prípravky obsahujúce takúto látku môžu byť kvalifikované ako prekurzory drog v zmysle uvedeného nariadenia.

Predbežná otázka:

„Možno lieky podľa definície stanovenej v smernici [2001/83], ktoré obsahujú ‚určené látky‘ stanovené nariadením [č. 273/2004], na základe článku 2 písm. a) tohto nariadenia považovať za vylúčené z jeho pôsobnosti v zmysle rozsudku Súdneho dvora Európskej únie [z 5. februára 2015, M. a i. (spojené veci C-627/13 a C-2/14)] aj potom, ako znenie uvedeného ustanovenia bolo zmenené nariadením č. 1258/2013 a s ohľadom na to, že podľa článku 2 písm. a) nariadenia [č. 111/2005], sa na lieky s obsahom efedrínu a pseudoefedrínu uplatňuje režim nariadenia č. 111/2005?“

Súdny dvor Európskej únie v uvedenom rozhodnutí skonštatoval, že **liečivá s obsahom efedrínu a pseudoefedrínu** nie je možné považovať v zmysle práva Európskej únie za prekurzor, čo odôvodnil tým, že *lieky v zmysle článku 1 bodu 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2001/83/ES zo 6. novembra 2001, ktorou sa ustanovuje zákonník Spoločenstva o humánných liekoch, zmenenej a doplnenej smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2004/27/ES z 31. marca 2004, obsahujúce „určené látky“ podľa článku 2 písm. a) nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 273/2004 z 11. februára 2004 o prekurzoroch drog, zmeneného a doplneného nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1258/2013 z 20. novembra 2013, ako je efedrín a pseudoefedrín, sú vylúčené z rozsahu pôsobnosti posledného uvedeného nariadenia aj po nadobudnutí účinnosti nariadenia č. 1258/2013 a nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1259/2013 z 20. novembra 2013, ktorým sa mení nariadenie Rady (ES) č. 111/2005, ktorým sa stanovujú pravidlá sledovania obchodu s drogovými prekurzormi medzi Spoločenstvom a tretími krajinami.*¹⁷

Zastávame právny názor, že záver predmetného rozhodnutia bude mať výrazný a priamy dopad aj v slovenskej legislatíve v súlade s ustanovením § 7 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov¹⁸ na výklad pojmu prekurzor v zmysle § 171 a § 172 Trestného zákona.

¹⁷ Uznesenie súdneho dvora Európskej únie zo dňa 2. marca 2017 vo veci C-497/2016.

¹⁸ Ustanovenie § 7 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov: *Orgány činné v trestnom konaní a súd posudzujú samostatne predbežné otázky, ktoré sa v konaní vyskytnú; ak je o takej otázke právoplatné rozhodnutie súdu, Ústavného súdu Slovenskej republiky*

Záver

Kontrola legálneho obchodu s drogovými prekurzormi je kľúčovou súčasťou boja proti omamným a psychotropným látkam. Drogové prekurzory sú základné chemikálie potrebné na výrobu nelegálnych drog. Keďže mnohé majú legitímne použitie, v predpisoch Európskej únie sa uvádzajú niektoré chemické látky a ich predaj sa monitoruje a kontroluje. Dostupnosť prekurzorov má veľký vplyv na trh, ako aj na výrobné metódy používané v nelegálnych laboratóriách. V roku 2015 výrobcovia pokračovali v obchádzaní kontrolných mechanizmov zavádzaním neurčených chemikálií s cieľom vyrábať drogové prekurzory v blízkosti výrobných miest. Tento postup však zvyšuje riziko odhalenia, keďže väčšia miera spracovania si vyžaduje viac chemikálií a vytvára viac odpadu.

Na základe vyššie uvedeného konštatujeme, že Slovenská republika splnila svoje záväzky a plne akceptovala dokumenty Európskej únie, upravujúce oblasť prekurzorov. Zároveň vnútroštátna úprava doplnila niektoré okolnosti tak, aby bolo možné tieto dokumenty aplikovať. Za zaujímavé bude pozorovať, ako sa Slovenská republika vysporiada so záväzným rozhodnutím Súdneho dvora Európskej únie, ktorým jednoznačne skonštatovala, že liečivá obsahujúce efedrín a pseudoefedrín sa nepovažujú za prekurzory. Na záver pre úplnosť uvádzame, že v mediálnej sfére sa uvádza po tomto prelomovom rozhodnutí, že efedrín nie je prekurzor, čo však nie je správne, nakoľko Súdny dvor Európskej únie skonštatoval, že prekurzorom nie sú lieky, resp. liečivá, ktoré obsahujú efedrín. Uvedené napokon vyplýva, aj z vyššie uvedenej tabuľky, ktorá explicitne zaraďuje efedrín a pseudoefedrín medzi prekurzory.

Použitá literatúra

1. BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár*. I. diel. 1. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010.
2. ČENTÉŠ, J.: Základné pramene právnej úpravy prekurzorov. In *Justičná revue*, 2008, č. 4, s. 607-615.
3. VÁSÁRHELYI, G. – FÖLDI, L.: Regulation on drug precursors in the European Union. In *Aarms Law*, 2007, Vol. 6, No. 1, p. 147-158.
4. Dostupné na: <http://www.zmne.hu/aarms/docs/Volume6/Issue1/pdf/16vasa.pdf>.
5. Dostupné na: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-controls/drug-precursors-control/what-

(ďalej len „ústavný súd“), Súdneho dvora Európskej únie alebo iného štátneho orgánu, orgány činné v trestnom konaní a súd sú takým rozhodnutím viazané, ak nejde o posúdenie viny obvineného.

6. https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/customs-controls/drug-precursors-control/what-are-drug-precursors_en
7. <http://www.sukl.sk/>
8. Rozsudok Okresného súdu v Pezinku zo dňa 1. augusta 2011, sp. zn. 2T 25/2011R 24/1988

Legislatívne predpisy

1. Zákon č. 331/2005 Z. z. o orgánoch štátnej správy vo veciach drogových prekurzorov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
2. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
3. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
4. Vyhláška Ministerstva hospodárstva č. 380/2005 Z. z., ktorou sa ustanovuje rozsah, forma a termín podávania hlásení prevádzkovateľov o medzinárodnom obchode s určenými látkami a o uvádzaní určených látok na trh.
5. Vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky, ktorou sa dopĺňa vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 380/2005 Z. z., ktorou sa ustanovuje rozsah, forma a termín podávania hlásení prevádzkovateľov o medzinárodnom obchode s určenými látkami a o uvádzaní určených látok na trh.

OTÁZKA NAJLEPŠIEHO ZÁUJMU DIEŤAŤA V ROVINE MEDZINÁRODNÝCH ÚNOSOV DETÍ

Mgr. Marek Ivančo

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
marek.ivanco@flaw.uniba.sk

Otázka najlepšieho záujmu dieťaťa v rovine medzinárodných únosov detí

Autor sa v príspevku zaoberá významom a praktickými dopadmi princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v občianskoprávných konaniach o návrate uneseného dieťaťa do cudziny, pri ktorých vnútroštátna právna úprava nepostačuje a odkazuje na potrebu medzinárodných predpisov. Za cieľ si autor kladie postupné objasnenie korelácie najlepšieho záujmu dieťaťa vo vzťahu k procesným ustanoveniam návratového konania, ktoré následne bližšie analyzuje a komparuje s kľúčovými rozhodnutiami najvyšších súdnych autorít. Záverom snáh autora je predstretie potenciálnych úskalí skúmanej problematiky i ponúknutie návrhov *de lege ferenda*.

Das beste Interesse des Kindes auf der Ebene von internationalen Entführungen von Kindern

Der Autor befasst sich mit der Bedeutung und praktischen Auswirkungen des Prinzips des besten Interesses in Zivilverfahren über die Rückkehr eines entführten Kindes in fremde Länder, bei denen die nationale Rechtsregelung nicht ausreichend ist, und verweist auf die Notwendigkeit internationaler Vorschriften. Ziel ist es, die Korrelation des besten Interesses im Verhältnis zu den Verfahrensbestimmungen des Rückkehrverfahrens allmählich aufzuklären, die dann weiter analysiert und mit den wichtigsten Entscheidungen der obersten Justizbehörden verglichen wird. Der Abschluss der Bemühungen des Autors ist es, die möglichen Fallstricke des betrachteten Themas zu vorlegen und auch *de lege ferenda* Entwürfe vorzuschlagen.

The Relevance of the Principle of Best Interest of the Child in the Level of International Child Kidnapping

The author deals with the importance and practical implications of the principle of best interest of the child in the civil proceedings concerning the

return of a kidnapped child to foreign country, where national legislation is insufficient and refers to the need for international regulations. The goal is to gradually elucidate the correlation of the best interest of the child in relation to the procedural provisions concerning the return procedure of the child, which is then further analyzed and compared with the key decisions of the highest judicial authorities. The result of the author's efforts consists in pointing out the potential pitfalls of the issue under consideration and to propose potential solutions of such pitfalls.

Kľúčové slová: princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, konanie o návrate maloletého, Haagsky dohovor, nariadenie Brusel II, *de lege ferenda* návrhy

Schlüsselbegriffe: Prinzip des besten Interesses des Kindes, Zivilverfahren über die Rückkehr eines entführten Kindes, Haager Übereinkommen, Brüssel II Verordnung, *de lege ferenda* Entwürfe

Keywords: principle of best interest of the child, civil proceedings concerning the return of a kidnapped child, the Hague Convention, Brussels II Regulation, potential solutions

Úvod

Prešli už takmer štyri desaťročia od prijatia Dohovoru o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí¹ (ďalej aj ako „Haagsky dohovor“), ktorý položil základy jednoduchej a rýchlej návratovej procedúry detí do štátu ich obvyklého pobytu. Pevné základy tohto inštrumentu však boli otrasené, a to predovšetkým v dôsledku rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESLP“), *in concreto* rozhodnutím *Neulinger a Shuruk proti Švajčiarsku*². Najmä, no nie výlučne, v dôsledku tejto udalosti právna prax i doktrína bližšie upriamili svoju pozornosť na najlepší záujem dieťaťa. Ako fundamentálne sa v tejto súvislosti javia nasledovné otázky. Aký význam vôbec má najlepší záujem dieťaťa pri riešení občianskoprávných únosov? Akú váhu má samotný výsluch dieťa v návratovom konaní a ako by k nemu mal súd pristúpiť? Dá sa povedať, že v týchto otázkach panuje medzi sudcami ESLP, ako ďalej v článku poukážeme, nejednotnosť. Jedno však ostáva isté, je to v prvom rade dieťa, ktoré si (nielen) v návratovom konaní zaslúži zvýšenú pozornosť i právnu istotu, nakoľko je v hre práve jeho budúcnosť.

S ohľadom na vyššie uvedené autor úvodom predostiera vzťah medzi Haagskym dohovorom a Nariadením Rady (ES) o súdnej právomoci

¹ Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí zo dňa 25.10.1980 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o prijatí Dohovoru o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí č. 119/2001 Z. z.)

² Rozsudok ESLP zo dňa 06.07.2010 vo veci *Neulinger a Shuruk proti Švajčiarsku*, sťažnosť č. 41615/07.

a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností³ (ďalej aj ako „Nariadenie“). Za kľúčové považuje objasnenie povahy princípu najlepšieho záujmu dieťaťa, ako ústredného pojmu tohto príspevku, ku ktorému dospieva postupne, po predstretí právnych východísk s ním spojených. S cieľom ponúknuť komplexnejšiu analýzu predmetnej problematiky, autor dopĺňa a komparuje svoje tvrdenia s rozhodnutiami ESĽP, ako aj Súdneho dvora Európskej únie (ďalej aj ako „SDEÚ“). Výsledkom tejto snahy sú záverom ponúkané návrhy *de lege ferenda*, týkajúce sa procesnej evaluácie najlepšieho záujmu dieťaťa, prameniace z kritického pohľadu autora na skúmanú problematiku.

1. Všeobecné východiská právnej úpravy

Pre objasnenie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa v rovine medzinárodných únosov detí je potrebné upriamiť pozornosť predovšetkým na ustanovenia Haagskeho dohovoru, ako aj Nariadenia. Uvedené pramene totiž v predmetnej otázke občianskoprávných únosov predstavujú primárny podklad pre rozhodovaciu činnosť súdov v Slovenskej republike⁴⁵, ako aj súdov iných štátov Európskej únie⁶.

Haagsky dohovor predstavuje dlhoročný a východiskový zdroj právnej regulácie pre prípady neoprávneného premiestnenia alebo zadržovania dieťaťa. Cieľom Haagskeho dohovoru je v zmysle jeho článku 1 rýchly návrat dieťaťa do miesta obvyklého pobytu. Vychádza sa tu z toho, že uvedeným spôsobom sa limitujú škodlivé následky neoprávneného premiestnenia alebo zadržania maloletého, pričom najlepšie záujmy dieťaťa vie zohľadniť práve

³ Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 zo dňa 27.11.2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000.

⁴ Samotná právna úprava v zákone č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok (ďalej aj ako „CMP“) totiž nepostačuje (*Inter alia*, najlepší záujem tu je iba námatkovo spomenutý v čl. 4) a vo svojom ust. § 123 odkazuje na potrebu aplikácie medzinárodných dokumentov a predpisov. Bližšie pozri ROGALEWICZOVÁ, R. – KOTRECOVÁ, A. In: SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s. 473.

⁵ Z dôvodu potreby aplikácie najmä medzinárodných dokumentov a predpisov pramení použitá literatúra v prvom rade v cudzojazyčných a zahraničných prameňoch. Výnimku by mohol predstavovať duet článkov Martina Friedricha s názvom Občianskoprávne únosy detí: dva kroky vzad, jeden vpred, zverejnený v *Bulletine slovenskej advokácie* na prelome roku 2017. Na rozdiel od tohto článku sa však v našom príspevku zameriavame predovšetkým na objasnenie povahy a významu najlepšieho záujmu dieťaťa, ako kritického pilieru občianskoprávných únosov. V úzadí preto ostáva analýza iných judikatúrnych trendov či vedľajších aspektov občianskoprávných únosov.

⁶ Výnimkou je v zmysle recitálu 31 Nariadenia Dánsko, ktoré nie je viazané Nariadením, nakoľko sa nepodieľalo na jeho prijatí.

príslušný orgán v mieste obvyklého pobytu dieťaťa.⁷ Ergo, primárnym obsahom najlepšieho záujmu dieťaťa je, v zmysle uvedeného, jeho rýchle návratie do miesta jeho obvyklého pobytu a obnovenie *status quo ante*. Zmluvné štáty Haagskeho dohovoru však majú procesnú autonómiu v konaní o návrat, výsledkom čoho je prítomnosť zásadných rozdielov či už v dokazovaní, procesnej prípustnosti opravných prostriedkov alebo v podmienkach a spôsobe výkonu rozhodnutia.⁸ Nakoľko existovala snaha unifikovať tieto rozdiely na úrovni EÚ, došlo k prijatiu Nariadenia.⁹

Nariadenie podľa svojho recitálu 17 dopĺňa a konkretizuje Haagsky dohovor, čím voči nemu svojimi osobitnými ustanoveniami pôsobí ako *lex specialis*. Uvedené tvrdenie potvrdzuje aj článok 60 Nariadenia, podľa ktorého má Nariadenie explicitnú prednosť pred Haagskym dohovorom. Účel Nariadenia tak možno vnímať o. i. v poskytovaní odpovedí na problémy plynúce z aplikácie Haagskeho dohovoru. Pokiaľ ide o medzinárodné únosy detí (ako časť problematiky spadajúcej do rámca Nariadenia), Nariadenie, ako ďalej uvádzame, kladie väčší dôraz na zisťovanie názoru dieťaťa, a to za predpokladu, že to s ohľadom na jeho vek alebo stupeň vyspelosti nie je nevhodné.

2. K niekoľkým podstatným otázkam spojeným s návratovým konaním

Ako logický dôsledok vyššie predostretých všeobecných východísk, zoberáme sa v tejto časti analýzou k návratovému konaniu relevantných ustanovení Haagskeho dohovoru a Nariadenia, vyústením čoho je kritické poukázanie na možné slabiny tejto právnej úpravy. Od daných záverov, ako východiskových pilierov pre rozhodnutie o budúcnosti dieťaťa, sa následne odvíjame v stati o samotnom princípe najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý vo významnej miere na tieto piliere pôsobí.

Konanie o návrate dieťaťa je *stricto sensu* iniciované podaním návrhu na príslušný súd¹⁰ v členskom štáte, ktorý následne pristúpi k spomínanej aplikácii Haagskeho dohovoru a Nariadenia.¹¹ Súd sa však v rámci tohto ko-

⁷ PERÉZ-VERA, E.: *Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention* [on-line]. HCCH Publications, 1982 [cit. 01.10.2017]. Dostupné na: <<https://assets.hcch.net/upload/exp128.pdf>>.

⁸ Rozsudok ESEF zo dňa 13.01.2015 vo veci *Hoholm proti Slovenskej republike*, sťažnosť č. 35632/13, ods. 47.

⁹ FRIEDRICH, M.: Občianskoprávne únosy detí: dva kroky vzad, jeden vpred. 1. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, roč. 22, č. 12, s. 11.

¹⁰ Podľa čl. 11 v spojení s čl. 12 Haagskeho dohovoru ide o súd zmluvného štátu dohovoru, na ktorého území bolo dieťa premiestnené, alebo na ktorého území je zadržované.

¹¹ Ust. § 125 CMP v spojení s čl. 10 Haagskeho dohovoru a čl. 11 Nariadenia.

nanía v zmysle článku 16 Haagskeho dohovoru v zásade zdržujú rozhodovania vo veci opatrovníckeho práva¹², a to až do rozhodnutia o tom, že sa návrat dieťaťa podľa tohto dohovoru neuskutoční. Haagsky dohovor teda rieši otázku opatrovníckych práv (i keď táto sa javí skôr ako subsidiárna), prioritou však naďalej ostáva rýchly návrat dieťaťa do jurisdikcie jeho obvyklého pobytu, ktorá má lepšie predpoklady na rozhodovanie o tejto otázke.¹³ Uvedená prioritizácia vyplýva predovšetkým z článku 1 Haagskeho dohovoru, v ktorom sú vymedzené jeho ciele, ako aj z článku 10 tohto dohovoru, podľa ktorého je ústredný orgán štátu¹⁴, na ktorého území sa dieťa nachádza, povinný prijať alebo zabezpečiť všetky potrebné opatrenia na „dosiahnutie dobrovoľného vrátenia dieťaťa“. Rovnako podľa článku 8 Haagskeho dohovoru je možné sa obrátiť so žiadosťou „o pomoc pri zabezpečení návratu dieťaťa“ na ústredný orgán akéhokoľvek zmluvného štátu tohto dohovoru. Otázne je však to, či vo výsledku (pri zohľadnení judikatúry ESPL a iných predpisov) dôjde zo strany súdov k prioritizácii rýchleho návratu, alebo dostane prednosť najlepší záujem dieťaťa a jeho dôkladné skúmanie. Odpoveď na túto otázku je však v judikatúre (najmä s ohľadom na aplikačnú prax slovenského ústavného súdu) zatiaľ nezreteľná.¹⁵

Pokiaľ ide o predmet konania o návrate dieťaťa, príslušné súdy zmluvných štátov musia v prvom rade ustáliť, či ide o neoprávnené premiestnenie alebo zadržanie dieťaťa. Definícia takéhoto konania daná článkom 3 Haagskeho dohovoru je podobná definícii podľa článku 2 ods. 11 Nariadenia a pokrýva premiestnenie alebo zadržanie dieťaťa ako dôsledku porušenia opatrovníckeho práva vychádzajúceho z právneho poriadku štátu, na ktorého území malo dieťa svoj obvyklý pobyt bezprostredne pred premiestnením alebo zadržaním. Otázkou ostáva, čo znamená porušenie zmieňovaného opatrovníckeho práva. Odpoveď nachádzame v definícii podľa Nariadenia, ktorá rozširuje všeobecnú definíciu danú Haagskym dohovorom o spoločný výkon opatrovníckych práv. Tým sa rozumie taký výkon opatrovníckych práv, ak „jeden nositeľ rodičovských práv a povinností nemôže rozhodnúť o mieste pobytu dieťaťa bez súhlasu druhého nositeľa týchto práv a povinností“. Vo výsledku sa teda súdy zjednodušene zaoberajú tým, či došlo

¹² V zmysle čl. 5 Haagskeho dohovoru sa opatrovníckym právom rozumie najmä právo určiť miesto pobytu dieťaťa.

¹³ Uvedené si dovoľujeme zdôrazniť, nakoľko i keď ide o úlohu do určitej miery obmedzenú, vzhľadom na dikciu zákona nemožno hovoriť o jej úplnom vylúčení. Pre odlišný názor pozri FRIEDRICH, M.: Občianskoprávne únosy detí: dva kroky vzad, jeden vpred. 1. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, roč. 22, č. 12, s. 11.

¹⁴ Za ústredný orgán podľa článku 6 Haagskeho dohovoru bolo v Slovenskej republike určené Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže v Bratislave.

¹⁵ Bližšie pozri FRIEDRICH, M.: Občianskoprávne únosy detí: dva kroky vzad, jeden vpred. 2. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2017, roč. 23, č. 1-2, s. 20-24 či McELEVY, P.: The European Court of Human Rights and the Hague Child Abduction Convention: Prioritising Return or Refection? In *Netherlands International Law Review*, 2015, roč. 62, č. 3, s. 365-405.

k neoprávnenému premiestneniu dieťaťa z jedného členského štátu do druhého bez súhlasu druhého rodiča, resp. nositeľa rodičovských práv a povinností, t.j. či došlo k medzinárodnému únosu dieťaťa.

S ohľadom na vyššie uvedenú definíciu je ďalšou principiálnou otázkou, ktorou sa sudy v návratovom konaní musia zaoberať, určenie obvyklého pobytu dieťaťa. Ani Haagsky dohovor, ani Nariadenie však odpoveď na túto otázku neponúka. V zmysle záverov SDEÚ je potrebné vykladať pojem „obvyklý pobyt“ ako miesto, ktoré odzrkadľuje istú mieru integrácie dieťaťa do sociálneho a rodinného prostredia, pričom na tento účel je potrebné vziať najmä trvanie, pravidelnosť, podmienky a dôvody pobytu na území členského štátu, ako aj štátnu príslušnosť dieťaťa, miesto a podmienky školskej dochádzky, jazykové znalosti dieťaťa či rodinné a sociálne väzby.¹⁶ Zmyslom týchto kritérií je zistenie, či sa dieťa nachádzalo, resp. nenachádzalo v určitom štáte pred tvrdeným únosom iba dočasne či občasne. Je preto na príslušných vnútroštátnych súdoch, aby určili, kde má dieťa obvyklý pobyt, berúc do ohľadu všetky osobitné skutkové okolnosti každého jednotlivého prípadu.¹⁷ Ako dôsledok snahy o čo najbližšie zistenie objektívneho stavu SDEÚ neskôr zdôraznil, že je potrebné zohľadňovať taktiež dôvody na strane matky, ako tzv. primárneho rodiča (tzv. „*primary carer*“), resp. osoby „skutočne“ sa starajúcej o dieťa, a to *in concreto* dôvody presťahovania sa do iného štátu či dokonca jej jazykovú vybavenosť alebo pôvod.¹⁸

Napriek prípadnému konštatovaniu súdov o tom, že došlo k únosu dieťaťa druhým z rodičov, resp. nositeľom rodičovských práv a povinností, existujú situácie, kedy by návrat dieťaťa do krajiny obvyklého pobytu nebol v najlepšom záujme dieťaťa. Tieto situácie sú upravené v článkoch 12, 13 a 20 Haagskeho dohovoru. V nadväznosti na ne prichádza do úvahy „stopka“ pre návrat dieťaťa v zmysle článku 12 predmetného dohovoru v prípade, ak sa už dieťa „*žilo s novým prostredím*“ za predpokladu, že uplynul aspoň jeden rok od premiestnenia dieťa. Pokračujúc článkom 13 tohto dohovoru, súd ďalej nemusí nariadiť návrat dieťaťa, ak nositeľ rodičovských práv a povinností, ktorý sa domáha navrátenia dieťaťa svoje „*opatrovnícke právo*“ v čase premiestnenia dieťaťa „*skutočne nevykonával*“, prípadne ak „*existuje vážne nebezpečenstvo*“ fyzickej alebo duševnej ujmy, resp. neznesiteľnej situácie po navrátení dieťaťa. Napokon v zmysle článku 13 Haagskeho dohovoru súd nemusí nariadiť návrat aj vtedy, ak zistí, že „*dieťa nesúhlasí s návratom*“ za predpokladu, že dosiahlo potrebný vek a stupeň vyzretosti. Poslednou výnimkou pre odmietnutie návratu dieťaťa je, podľa článku 20 Haagskeho dohovoru, situácia, „*ak by to neprípúš-*

¹⁶ Rozsudok SDEÚ zo dňa 02.04.2009 vo veci C-523/07 (A), ods. 44.

¹⁷ Tamtiež.

¹⁸ Rozsudok SDEÚ zo dňa 22.12.2010 vo veci C-497/10 PPU (*Mercredi proti Chaffe*), ods. 51.

‘ali základné princípy‘ ochrany ľudských práv a základných slobôd dožadného štátu.

K vyššie uvedeným výnimkám dodávame, že je na uvážení daného súdu, ako sa k ním postaví. Avšak súdy by k ním mali pristupovať opatrne, nakoľko sme už zmienili, že základným cieľom Haagskeho dohovoru je práve okamžitý návrat uneseného dieťaťa. Je ale zrejmé, že práve v týchto výnimkách sa výrazne reflektuje najlepší záujem dieťaťa, ktorý podrobujeme bližšiemu skúmaniu v nasledovnej stati.

3. Procesný význam najlepšieho záujmu dieťaťa v rovine medzinárodných únosov detí

Zaoberať sa procesným významom najlepšieho záujmu dieťaťa bez objasnenia všeobecných kontúr skúmanej problematiky, vo vzťahu ktorej je naším cieľom priblížiť praktický význam najlepšieho záujmu dieťaťa, by sa zrejme miňalo účelu. Uvedenie predošlých východísk považujeme za funkčný odrazový mostík pre zodpovedanie toho, ako sa reálne pretavuje najlepší záujem dieťaťa do základnej roviny návratovej procedúry.

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa je právny princíp spätý s celou oblasťou európskeho rodinného práva, ktorý sa nachádza v niekoľkých právnych predpisoch. Nakoľko sa jeho význam výrazne prejavuje práve v už analyzovanej rovine medzinárodných únosov, nadväzujeme na tomto mieste práve na tieto zmieňované právne predpisy.

Pokiaľ ide o Haagsky dohovor, už v jeho preambule sa zmieňuje, že záujmy detí majú prvoradú dôležitosť vo veciach týkajúcich sa ich opatrovníctva. Vo zvyšku Haagskeho dohovoru sú vo vzťahu k najlepšiemu záujmu detí kľúčové predovšetkým ustanovenia článku 7 ods. 1, z ktorého vyplýva záujem na urýchlenom návrate detí, či už spomínaná výnimka v článku 13, podľa ktorej súd nemusí nariadiť návrat, ak s tým dieťa nesúhlasí. Nadväzujúc na Haagsky dohovor, Nariadenie dáva do popredia najlepší záujem dieťaťa taktiež už v recitáli 12, ktorý predznamenáva určenie právomoci vo veciach rodičovských práv a povinností, a ďalej pokračuje recitálom 17 či 19 zdôrazňujúcimi význam vypočutia dieťaťa a dodržiavania základných práv dieťaťa.

Doplnenie právneho základu princípu najlepšieho záujmu dieťaťa je ďalej obsiahnuté v Charte základných práv Európskej únie¹⁹ (ďalej aj ako „Charta“), ktorá je akýmsi rámcovým podkladom pre všetky ostatné rele-

¹⁹ Charta základných práv a slobôd Európskej únie vyhlásená 07.12.2000, publikovaná v Úradnom vestníku Európskej únie pod č. 2012/C 326/02. Charta je v zmysle čl. 6 Zmluvy o Európskej únii právne záväzná s rovnakou právnou silou, ako majú zakladajúce zmluvy.

vantné právne predpisy na európskej úrovni.²⁰ Podľa článku 24 Charty označeného ako „Práva dieťaťa“, sa pri všetkých opatreniach týkajúcich detí musia brať do úvahy v prvom rade najlepšie záujmy dieťaťa.

V neposlednom rade je pertraktovaný najlepší záujem dieťaťa zastrešený Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd²² (ďalej aj ako „Dohovor“) a jeho článkom 8 pojednávajúcim o práve na rešpektovanie súkromného a rodinného života. Význam tohto predpisu tkvie v článku 52 ods. 3 Charty, v zmysle ktorého má rozsah ochrany práv daný Chartou zodpovedať rozsahu ochrany práv podľa Dohovoru.

Zo všetkých vyššie uvedených predpisov je zrejmé, že záujmy dieťaťa sú určujúce a majú obrovský význam predovšetkým vo všeobecnej rovine. Ich reálne kontúry (a predovšetkým vplyv na rozhodovanie súdov) však budú závisieť od veku dieťaťa a jeho stupňa vyspelosti, ako aj (ne)prítomnosti rodičov či prostredia, v ktorom sa dieťa nachádza, pri zisťovaní jeho názoru. Každopádne je však zrejmé, že najlepšie záujmy dieťaťa budú závisieť od konkrétnych okolností každého prípadu.²³ Aby sme však neostali v príliš abstraktnej rovine, pristúpime k bližšiemu nazretiu na konkrétne skúmané prejavy.

V zmysle článku 24 Charty je dieťa oprávnené slobodne vyjadrovať svoje názory, ktoré je potrebné, s prihliadnutím na ich vek a vyspelosť, brať do úvahy, a to tiež v rámci nami skúmaného návratového konania. Z toho vyplýva, že súdy sú povinné zabezpečiť dieťaťu možnosť vyjadriť sa, nie sú však nevyhnutne povinné vyslychnúť dieťa.²⁴ Uvedený názor je ďalej potvrdený článkom 11 ods. 2 Nariadenia, podľa ktorého sa pri uplatňovaní článkov 13 a 13 Haagskeho dohovoru musí zabezpečiť dieťaťu možnosť vyjadriť sa v konaní, „*ak sa to s ohľadom na jeho vek alebo stupeň vyspelosti nejaví nevhodné*“. Súd teda musí zvažovať, či výsluch dieťaťa je vhodný a či nebude mať negatívny vplyv na jeho duševné zdravie, s ohľadom na čo výsluch dieťaťa nemôže predstavovať absolútnu povinnosť súdu.

Na druhej strane v prípade, ak dôjde k výsluchu dieťaťa, jeho nesúhlas s návratom do krajiny pôvodu nemusí predstavovať absolútnu prekážku toh-

²⁰ CRIHANA, A. – SAS, A. – CIOBANU, T. *Behind the Curtains of International Child Abduction Proceedings. Hearing the Voice of the Child* [on-line]. EJTN.eu, 2015 [cit. 08.10.2017], s. 13. Dostupné na: <http://www.ejtn.eu/Documents/THEMIS%202015/Written_paper_Romania_2pdf.pdf>.

²¹ Predostreté tvrdenie taktiež vyplýva z recitálu 33 Nariadenia, podľa ktorého Nariadenie uznáva základné práva a dodržiava zásady Charty.

²² Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo dňa 04.11.1950 (oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.).

²³ ENGLISH, R. *Abduction and the child's „best interests“ – analysis* [on-line]. Ukhumanrightsblog.com, 2011 [cit. 08.10.2017]. Dostupné na: <<https://ukhumanrightsblog.com/2011/06/14/abduction-and-the-childs-best-interests-analysis/>>.

²⁴ CRIHANA, A. – SAS, A. – CIOBANU, T. *Behind the Curtains of International Child Abduction Proceedings. Hearing the Voice of the Child* [on-line]. EJTN.eu, 2015 [cit. 08.10.2017], s. 15. Dostupné na: <http://www.ejtn.eu/Documents/THEMIS%202015/Written_paper_Romania_2pdf.pdf>.

to návratu.²⁵ To znamená, že ak aj súd vyhodnotí výsluch dieťaťa, ktoré dosiahlo potrebný vek a stupeň vyspelosti ako vhodný a nepredstavujúci žiaden negatívny vplyv na samotné dieťa, bude názor dieťaťa len jeden z viacerých, nie však jediným súdom zohľadňovaným kritériom. Ide najmä o situáciu, ak je názor dieťaťa spočívajúci v nesúlhlase s návratom do krajiny pôvodu v rozpore s iným jeho záujmom.²⁶ O obdobnú situáciu ide v prípade, keď je dieťa ovplyvňované svojím rodičom ako únoscom. Súdy by preto mali starostlivo vyhodnotiť nezaujatosť názoru dieťaťa, ako aj iné okolnosti s potenciálnym vplyvom na jeho názor. V tomto smere existuje predpoklad, že dieťa bude rodičom tým výraznejšie ovplyvnené, čím dlhšie s ním ostane, resp. „bude unesené“. Vzhľadom na to sú súdy náchylnejšie rozhodnúť o návrate čo najrýchlejšie.²⁷

Ergo, súd môže nariadiť návrat dieťaťa aj napriek tomu, že by boli splnené podmienky už predostretého článku 13 Haagskeho dohovoru (Výnimky pre nariadenie návratu), ak to je v súlade s celkovým záujmom dieťaťa v zmysle iných, vyššie uvedených predpisov, najmä článku 24 Charty. V tomto smere možno konštatovať, že dieťa má v návratovom konaní právo vyjadriť svoj názor a byť vypočuté, nejde však o právo veta.²⁸ Pre posúdenie toho, aký význam má jeho názor a čo je v jeho najlepšom záujme, je dôležité zohľadniť celkový kontext výsluchu dieťaťa.

4. *De lege ferenda* návrhy

Z predošlej state je zrejmá dôležitosť spôsobu, akým prebehne výsluch dieťaťa, nakoľko súdom posúdená relevancia najlepšieho záujmu dieťaťa sa odvíja práve od ďalších podmienok sprevádzajúcich či formujúcich výsluchom abstrahovaný názor dieťaťa. Súd by si preto v záujme posúdenia významu najlepšieho záujmu dieťaťa mal položiť niekoľko otázok – namieta dieťa návrat do krajiny svojho obvyklého pobytu? Je dieťa dostatočne vyspelé na to, aby bol jeho názor relevantný pre tak dôležitú otázku, akou je návrat do krajiny svojho obvyklého pobytu? Aké sú skutočné záujmy dieťaťa – je názor dieťaťa skutočne jeho?

²⁵ Rozsudok ESEP zo dňa 01.07.2014 vo veci *Blaga proti Rumunsku*, sťažnosť č. 54443/10, ods. 66.

²⁶ Rozsudok SDEÚ zo dňa 23.12.2009 vo veci *C-403/09 PPU (Detiček)*, ods. 58.

²⁷ CRIHANA, A. – SAS, A. – CIOBANU, T. *Behind the Curtains of International Child Abduction Proceedings. Hearing the Voice of the Child* [on-line]. EJTN.eu, 2015 [cit. 08.10.2017], s. 17. Dostupné na: <http://www.ejtn.eu/Documents/THEMIS%202015/Written_paper_Romania_2pdf.pdf>.

²⁸ BRODKIN, P. – STANGARONE, M. – SIVIERO, C. *Ascertaining the „Voice“ of the Child In the International Context – The „Objection Exception“ under Article 13 of the Hague Convention* [on-line]. iafl.com [cit. 10.10.2017], s. 3. Dostupné na: <https://www.iafl.com/cms_media/files/voice_of_child_in_hague_cases.pdf>.

V nadväznosti na to považujeme za dôležité ustáliť v návratovom konaní základnú metodológiu výsluchu dieťaťa, nakoľko je práve jeho najlepší záujem primárnym vodítkom pre súdy. Súdy by preto mali postupovať čo možno najjednoduchšie, k čomu by mohlo dopomôcť prijatie inštrumentu na úrovni Európskej únie, ktorý by zriadil spoločný minimálny štandard výsluchu dieťaťa.

Je pritom zrejmé, že súdy by mali pristúpiť k priamemu výsluchu dieťaťa, a to pokiaľ možno v priestoroch poskytujúcich dieťaťu priateľskú a bezpečnú atmosféru. V tomto smere sa javí vhodné, aby sudca už na začiatku konania o návrate maloletého dieťaťa zostúpil zo stoličky pred samotné dieťa, privítal ho, sadol si vedľa neho, predstavil sa a ubezpečil ho, že rozhodnutie o jeho (ne)návrate mu nezhorší jeho situáciu a neodcudí ho obom rodičom.

Taktiež sa javí podstatné ubezpečiť dieťa o tom, že k ničomu nie je nútené a nemusí si doslova „vyberať“ medzi svojimi rodičmi. Zmyslom stretnutia sudcu s dieťaťom totiž nemusí byť nevyhnutne konkrétny názor dieťaťa na celú jeho situáciu či rodičov, naopak, dôležitý je aj náhľad sudcu do všeobecnej perspektívy dieťaťa. Inými slovami, sudca nemusí výsluchom dieťaťa získať bezchybné odpovede, môže však získať potrebné indície na ním kladené otázky v konaní. K celému procesu (priameho) výsluchu dieťaťa by preto sudca mal pristúpiť formou nepriamych otázok, ktoré sú menej invazívne a nevyvolávajú v dieťaťu pocit úzkosti. Rovnako by z pozície sudcu nemalo dochádzať k ovplyvňovaniu dieťaťa. Sudca by sa taktiež prirodzene mal vyvarovať kladeniu sugestívnych otázok.

Špecifickou môže byť situácia, kedy je komunikácia s dieťaťom vzhľadom na jazykovú bariéru, či iné prekážky súvisiace s jeho vyspelosťou, veľmi náročná. V takých prípadoch by súd mal pristúpiť k prizvaniu tlmočníka a k podstatnému zjednodušeniu svojich otázok, ako aj k väčšej trpezlivosti pri ich kladení.

Zároveň, nemenej podstatnou sa javí dostatočná erudovanosť a pripravenosť sudcov na postup s tak osobitným faktorom v konaní, ako je maloleté dieťa a abstrahovanie jeho názoru. K tomu samozrejme dopomôže poskytnutie vzdelávania pre sudcov a prehľbovanie ich poznatkov v nie príliš prebádananej oblasti právnej úpravy, akou sú medzinárodné únosy detí.

Záver

Princíp najlepšieho záujmu dieťaťa predstavuje kľúčový faktor v konaní o návrate maloletého dieťaťa, ktorým by sa mal každý súd v nemalej miere zaoberať. Nakoľko vnútroštátna práva úprava v týchto konaniach nepostačuje, objasňuje autor Haagsky dohovor spolu s Nariadením i ďalšími me-

dzinárrodnými dokumentmi, ktoré predstavujú východiskové predpisy reflektujúce význam najlepšieho záujmu dieťaťa.

V zmysle týchto právnych inštrumentov pritom vyplýva, že sudy sú povinné zabezpečiť dieťaťu možnosť vyjadriť sa, nie sú však nevyhnutne povinné vypočuť dieťa. Je preto potrebné zo strany súdov ustáliť, či výsluch dieťaťa je vhodný a či nebude mať negatívny vplyv na jeho duševné zdravie, s ohľadom na čo výsluch dieťaťa nemôže predstavovať absolútnu povinnosť súdu. Na druhej strane v prípade, ak dôjde k výsluchu dieťaťa, jeho nesúhlas s návratom do krajiny pôvodu nemusí predstavovať absolútnu prekážku tohto návratu.

Názor dieťaťa je preto len jeden z viacerých, nie však jediným súdom zohľadňovaným kritériom, nakoľko je potrebné nahliadať na najlepší záujem dieťaťa komplexne. *Ergo*, možno konštatovať, že dieťa má v návratovom konaní právo vyjadriť svoj názor a byť vypočuté, nejde však o právo veta. Dôležitým je spôsob, akým prebehne výsluch dieťaťa, nakoľko význam najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý mu súd prisúdi, sa odvíja práve od ďalších podmienok sprevádzajúcich či formujúcich výsluchom abstrahovaný názor dieťaťa. Vo vzťahu k tomu je vyústením snáh autora predostretie *de lege ferenda* návrhov.

Meritórny význam najlepšieho záujmu dieťaťa a predovšetkým jeho konkrétna aplikácia či medze v praxi sú dodnes, predovšetkým s ohľadom na judikatúrne trendy, pomerne nejednoznačné. V každom prípade sa však nazdávame, že posun v prospech aplikácie tohto princípu (ako určitého protipólu samotného rýchleho návratu dieťaťu) možno nielen vnímať, ale aj privítať.

Použité pramene

1. BRODKIN, P. – STANGARONE, M. – SIVIERO, C. *Ascertaining the „Voice“ of the Child In the International Context – The „Objection Exception“ under Article 13 of the Hague Convention* [on-line]. Iafl.com. Dostupné na: <https://www.iafl.com/cms_media/files/voice_of_child_in_hague_cases.pdf>.
2. CRIHANA, A. – SAS, A. – CIOBANU, T. *Behind the Curtains of International Child Abduction Proceedings. Hearing the Voice of the Child* [on-line]. EJTN.eu, 2015. Dostupné na: <http://www.ejtn.eu/Documents/THEMIS%202015/Written_paper_Romania_2pdf.pdf>.
3. ENGLISH, R. *Abduction and the child's „best interests“ – analysis* [on-line]. Ukhumanrightsblog.com, 2011. Dostupné na: <<https://ukhumanrightsblog.com/2011/06/14/abduction-and-the-childs-best-interests-analysis/>>.
4. FRIEDRICH, M.: Občianskoprávne únosy detí: dva kroky vzad, jeden vpred. 1. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, roč. 22, č. 12, s. 10-19.
5. FRIEDRICH, M.: Občianskoprávne únosy detí: dva kroky vzad, jeden vpred. 2. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2017, roč. 23, č. 1-2, s. 15-25.

6. McELEVAY, P.: The European Court of Human Rights and the Hague Child Abduction Convention: Prioritising Return or Refection? In *Netherlands International Law Review*, 2015, roč. 62, č. 3, s. 365-405.
7. PERÉZ-VERA, E. *Explanatory Report on the 1980 Hague Child Abduction Convention* [on-line]. HCCH Publications, 1982. Dostupné na: <<https://assets.hcch.net/upload/expl28.pdf>>.
8. ROGALEWICZOVÁ, R. – KOTRECOVÁ, A. In: SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2017. 1112 s.
9. Charta základných práv a slobôd Európskej únie vyhlásená 07.12.2000, publikovaná v Úradnom vestníku Európskej únie pod č. 2012/C 326/02
10. Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí zo dňa 25.10.1980 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o prijatí Dohovoru o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí č. 119/2001 Z. z.)
11. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo dňa 04.11.1950 (Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.).
12. Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 zo dňa 27.11.2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000
13. Zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok
14. Rozsudok ESLP zo dňa 06.07.2010 vo veci Neulinger a Shuruk proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 41615/07
15. Rozsudok ESLP zo dňa 01.07.2014 vo veci Blaga proti Rumunsku, sťažnosť č. 54443/10
16. Rozsudok ESLP zo dňa 13.01.2015 vo veci Hoholm proti Slovenskej republike, sťažnosť č. 35632/13
17. Rozsudok SDEÚ zo dňa 02.04.2009 vo veci C-523/07 (A).
18. Rozsudok SDEÚ zo dňa 23.12.2009 vo veci C-403/09 (Detiček)
19. Rozsudok SDEÚ zo dňa 22.12.2010 vo veci C-497/10 PPU (Mercredi proti Chaffe)

O COCHEMSKEJ PRAXI A MOŽNOSTIACH JEJ UPLATNENIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹

Mgr. Tamara Čipková
Mgr. Petra Janská

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
tamara.cipkova@flaw.uniba.sk
petra.janska@flaw.uniba.sk

O Cochemskej praxi a možnostiach jej uplatnenia v Slovenskej republike

Článok sa zaoberá analýzou procesného postupu uplatňovaného súdmi v rodinnoprávnych veciach. Ide o tzv. Cochemskú prax, ktorá sa doposiaľ úspešne uplatňuje len v zahraničí, no rozhodne by jej aplikácia mala opodstatnenie aj v praxi slovenských súdov. V nasledujúcom článku rozoberáme podstatné informácie o predmetnej praxi, načrtujeme doterajšie skúsenosti s jej využitím v Českej republike a zároveň sa budeme venovať možnostiam jej uplatnenia v Slovenskej republike na podklade legislatívnej úpravy.

Über die Cochem-Praxis und Möglichkeiten ihrer Anwendung in der Slowakischen Republik

Der Artikel befasst sich mit der Analyse des von den Gerichten in den Familienrechtssachen angewandten prozeduralen Vorgehens. Es geht um sog. Cochemer Praxis, die bisher nur im Ausland erfolgreich angewandt wird, wobei ihre Anwendung bestimmt auch in der Praxis von slowakischen Gerichten gerechtfertigt wäre. In dem folgenden Artikel erklären wir die wesentlichen Informationen über die Cochemer Praxis und legen die bisherigen Erfahrungen mit ihrer Anwendung in der Tschechischem Republik dar. Zugleich werden wir uns in dem Artikel auch den Möglichkeiten ihrer Anwendung in der Slowakischen Republik aufgrund gesetzlicher Regelung widmen.

¹ Článok spracovaný v rámci riešenia vedeckého projektu: „Zisťovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v konaní pred súdom“. Grant Univerzity Komenského č. UK/413/2017

About Cochem practice and possibilities of its application in the Slovak Republic

The Article deals with the analysis of the process applied by courts in family law proceedings. It is called the Cochem praxis. The Cochem Praxis is successfully applied only abroad, but its application would also be justified in the practice of Slovak courts. In the following article, we will analyze relevant information about the practice, outline current experience with its use in the Czech Republic. At the same time, we will focus to the possibilities of its application in the Slovak Republic based on legislation.

Kľúčové slová: Cochemská prax, záujem dieťaťa, rozvod, zosieťovanie profesií

Schlüssebegriffe: Cochemer Praxis, Interesse des Kinds, Scheidung, Vernetzung der Berufe

Keywords: Cochem Model, Interest of the Child, Divorce, Networking of Professions

Úvod

*„Ak z pojednávacej miestnosti odchádza
jeden rodič ako víťaz, dieťa prehralo.“*

Jürgen Rudolph

Doktor Jürgen Rudolph je historicky prvým sudcom, ktorý pojednával s využitím metód a postupov charakteristických pre Cochemský model, resp. Cochemskú prax. Ako už naznačuje jeho výrok, podstatným cieľom súdnych konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých je zmiernenie rodičovského konfliktu, zmierlivé vyriešenie vecí, ideálne dohodou rodičov a zabezpečenie takého výsledku konania, ktoré bude v najlepšom záujme maloletého. Cochemský model je v podstate modifikáciou zaužívaných procesných postupov súdov, smerujúcou k dosiahnutiu uvedených cieľov. Zjednodušene môžeme povedať, že Cochemský model predstavuje spôsob ako efektívne riešiť opatrovnícke spory v prípade rozvodu alebo rozchodu rodičov s prihliadnutím na záujem dieťaťa. Jeho podstatou je zjednotený postup súdu, právnych zástupcov rodičov, orgánu sociálnoprávnej ochrany detí, sociálno-poradenských centier a pod. Cochemský model interdisciplinárnej spolupráce je úspešne využívaný v Nemecku i v ďalších krajinách. Naším zámerom je skúmať možnosti jeho uplatnenia v Slovenskej republike. Predpokladáme, že na zavedenie jeho princípov do praxe nie je potrebná žiadna zásadná zmena v legislatíve, ale postačí snaha a ochota zainteresovaných subjektov navzájom spolupracovať. Primárnu pozornosť budeme venovať možnostiam využitia Cochemskej praxe v konaniach vo veciach sta-

roslivosti súdu o maloletých, konkrétne pri rozhodovaní súdu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností na čas po rozvode, prípadne rozchode rodičov.

1. Vznik Cochemského modelu na podklade vyriešenia konfliktu profesií

Základy Cochemského modelu položila interdisciplinárna konferencia, ktorá sa konala v obvode rodinnoprávneho súdu Cochem-Zell, v nemeckej spolkovej krajine Porýnie-Vestfálsko. Iniciátormi konferencie boli odborné poradne a odbory starostlivosti o dieťa, ktorá v nemeckom súdnom systéme zohrávajú dôležitú úlohu v konaniach, ktoré sa týkajú maloletých. Cieľom konferencie bol medziodborový transfer poznatkov a skúseností z praxe piatich fundamentálnych profesií, ktoré sa zúčastňujú tzv. opatrovníckych konaní a riešení rodičovských sporov. Na jednom mieste sa tak zišli sudcovia, advokáti, pracovníci odborov starostlivosti o deti, zástupcovia odborných poradní a súdni znalci.

Impulzom pre organizátorov konferencie bola na jednej strane zavedená rozhodovacia prax nemeckých súdov vo veciach starostlivosti rodičov o maloleté dieťaťa. Vo väčšine prípadov bolo dieťa zverované do osobnej starostlivosti jedného rodiča, obvykle matky. Zároveň bol druhému rodičovi značne obmedzený, až zakázaný styk. Súdny takéto svoje rozhodnutia odôvodňovali snahou ochrániť maloleté dieťa pred rodičovskými konfliktmi, ktoré by po rozchode, či rozvode partnerov mohli mať na vývin dieťaťa negatívny vplyv.²

Na strane druhej bola motiváciou organizátorov konferencie vysoká miera kritiky a nepochopenia, ktorá sa prejavovala navzájom celým spektrom odborných profesií zainteresovaných v konaniach starostlivosti súdu o maloletých. Advokáti kritizovali podľa ich názoru neflexibilné a byrokratické odbory starostlivosti o dieťa. Na druhej strane sudcovia a zamestnanci spomínaných odborov obviňovali advokátov z vyhrocovania sporov medzi rodičmi. V priebehu konferencie sa ukázalo, že väčšina predsudkov zástupcov jednotlivých profesií pramenila z nedostatočnej informovanosti o práci ostatných a problémov, s ktorými musia pri riešení rodičovských konfliktov

² Bližšie k vývoju nemeckej právnej úpravy vo veciach rodičovskej starostlivosti a jej súčasnému stavu pozri:

CIRBUSOVÁ, M. – ROGALEWICZOVÁ, R.: Cochemská praxe – vznik a vývoj. In *Právo a rodina*, 2015, roč. 17, č. 6, s. 12-13.

ŠÍNOVÁ, R. a kol.: *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problém*. Praha : Leges, 2010, s. 57-99.

bojovať. Výsledkom preto bolo zosieťovanie, kooperovanie prostriedkov a kompetencií, ktoré jednotlivé odborné profesie reprezentujú.³

Ako vyplýva zo samotného názvu podkapitoly, považujeme za celkom symbolické, že vznik Cochemskej praxe, ktorá má za cieľ vyriešiť konflikt rodičov konsenzuálnym spôsobom, bez potreby skutočne autoritatívnej súdnej intervencie, je úzko spojený s vyriešením konfliktov a vzájomných predsudkov jednotlivých zainteresovaných profesií. To sa potvrdilo v roku 1993, kedy došlo k prijatiu Cochemského dohovoru, ktorý predstavuje konkrétnu dohodu účastníkov konferencie. Dohoda upravovala cieľ, cestu, metódu a základnú bázu kooperácie relevantných odborníkov, resp. inštitúcií.

Okrem toho, že subjekty zúčastnené na Cochemskej konferencii položili základ úspešne uplatňovanej praxi, ovplyvnili aj vytvorenie pracovnej skupiny⁴, ktorá sa dodnes, každý mesiac stretáva za účelom výmeny informácií, skúseností a nových návrhov medzi zainteresovanými profesiami.

2. Systém fungovania Cochemskej praxe

Ako sme už uviedli v úvode príspevku, Cochemský model predpokladá interdisciplinárnu spoluprácu sudcov, advokátov, odborov starostlivosti o deti (v SR plní túto úlohu orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „Orgán SODaSK), odborných poradní a súdnych znalcov. Jedinečnosť Cochemskej praxe spočíva v pomerne presnom špecifikovaní úloh jednotlivých profesií. V Cochemskom dohovore vymedzenie ich činnosť a následné dodržiavanie uvedených noriem je základom pre efektívne fungovanie a kvalifikované výsledky konania na súde. Čo sa týka činnosti konkrétnych profesií, súdy sa zaviazali, že v konaniach týkajúcich sa maloletých detí nariadia termín pojednávania v priebehu dvoch týždňov od začatia konania. Zároveň dbajú na to, aby sa na prvom pojednávaní zúčastnili obidvaja rodičia dieťaťa, ich právni zástupcovia a odbor starostlivosti o deti.

Vzhľadom na to, že advokátom bol najčastejšie vyčítaný ich podiel na vyhrocovaní konfliktu, títo sa zaviazali, že v konaniach o úprave výkonu rodičovských práv a povinností nebudú sledovať ani realizovať žiadne konfliktné stratégie. Písomný styk medzi účastníkmi konania sa obmedzil len na prvé písomné podanie, ktoré je zamerané na vecný opis rozhodujúcich skutočností. Následná komunikácia prebieha ústne. Ústna forma priebehu konania sa považuje za vhodnejšiu a efektívnejšiu pri dosahovaní urovnania

³ RUDOLPH, J.: *Jsi moje dítě*. Prekl. Tomáš Podivínský, Drážďany, 2009, s. 22-24.

⁴ Ide o tzv. Cochemskú pracovnú skupinu odlúčené a rozvod („Arbeitskreis Trennung und Scheidung“ skr. AKTS)

konfliktov týkajúcich sa maloletého. Vplyv jednotlivých autorít a profesií zúčastnených na konaní je omnoho lepšie uplatniteľný priamo v osobnom styku.⁵

Ďalším subjektom vystupujúcim v rodinnoprávnych konaniach je „Odbor starostlivosti o dieťa“. Jeho záväzok v rámci naplňovania cieľov Cochemskej praxe spočíva v nadviazaní intenzívneho kontaktu so všetkými členmi konaním dotknutej rodiny. Okrem toho sa zaviazal zúčastňovať sa všetkých ústnych pojednávaní, pričom ale zo žiadneho úkonu, na ktorom sa zúčastňuje nemusí vyhotovovať písomné správy. Za omnoho cennejšie sú považované ústne prednesy zástupcu Odboru starostlivosti o dieťa, ktoré sú aktuálne, dynamicky reagujúce na akúkoľvek nedávnu zmenu v rodinnej situácii účastníkov konania. Napriek tomu, že odbor starostlivosti o deti prirovnávame k slovenskému orgánu SPODaSK, tento neplní úlohy kolízneho opatrovníkova maloletého. Nemecký právny poriadok upravuje osobitný inštitút procesného opatrovníka, tzv. advokáta dieťaťa, ktorý maloletého zastupuje v konaniach, v ktorých nie je možné aby bol zastúpený zákonnými zástupcami.⁶

Odborné poradne sú využívané pokiaľ rodičia bez ďalšieho nedospejú k zmierlivému vyriešeniu veci. V týchto prípadoch je konanie na súde prerušené a rodičia majú nariadenú účasť na poradenstve, ktoré im má pomôcť v spoločnej komunikácii a nachádzaní konsenzu v otázkach starostlivosti o ich dieťa.

V súvislosti s odbornými poradňami možno uviesť aj postavenie súdnych znalcov v Cochemskom modeli. Služby znalcov sú využívané v prípadoch, keď sa javí vhodnejšie dať vypracovať psychologický posudok, ako využívať možnosti odbornej poradne. Znalci sú v rámci vypracovania posudku podnecovaní k hľadaniu riešení s rodičmi a následne predloženiu navrhovaných riešení súdu.⁷

V rámci Cochemskej praxe dokážu, na základe svojich záväzkov, jednotlivé profesie pracovať s rodičmi pomerne rýchlo, efektívne a s trvalým výsledkom. Cochemský model je založený na komplexnej pomoci odborných profesií, pričom odborníci rodičom pomáhajú v ich vlastnom rozhodovaní o úprave starostlivosti o deti po rozvode. Samozrejme, ak rodičia nie sú ústretoví k hľadaniu riešení, ktoré by pre nich boli vzájomne uspokojivé, súd v záverečnej fáze konania, po vyčerpaní prostriedkov pre zmiernenie konfliktu, autoritatívne rozhodne na základe zistených skutočností. Napriek tomu platí v Cochemskom modeli primárna téza, že nie je správne, aby sudca rozhodoval o budúcnosti detí, nakoľko tým najväčším expertom na deti sú

⁵ RUDOLPH, J.: *Jsi moje dítě*. Prekl. Tomáš Podivínský, Drážďany, 2009, s. 26-28.

⁶ Bližšie pozri: RUDOLPH, J.: *Jsi moje dítě*. Prekl. Tomáš Podivínský, Drážďany, 2009, s. 29.

⁷ RUDOLPH, J.: *Jsi moje dítě*. Prekl. Tomáš Podivínský, Drážďany, 2009, s. 26-28.

samotní rodičia a autoritatívne rozhodnutie sudcu je až poslednou možnosťou vyriešenia veci.

3. Skúsenosti v Českej republike

V Českej republike môžeme v súčasnosti hovoriť o komplexnej teoretickej analýze, ako aj praktickej aplikácii metód a systémov Cochemskej praxe. V rámci rôznych projektov a iniciatív existuje dokonca metodický pokyn a usmernenie pre jednotlivé profesie, ako správne postupovať pri uplatňovaní interdisciplinárnej spolupráce tak, aby to bolo v najlepšom záujme dieťaťa.⁸

Čo sa týka postavenia zainteresovaných profesií v procese riešenia rodičovského konfliktu v Českej republike rozhodujúcu úlohu zohrávajú súdy v zmysle § 466 Zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštných řízeních soudních (ďalej len „ZRS“), orgán sociálnoprávni ochrany dětí (ďalej len „OSPOD“) ako opatrovník dieťaťa v zmysle § 469 ods. 1 ZŘS, poskytovatelia sociálnych služieb, pedopsychológ podľa § 474 ods. 1 ZŘS, mediátor podľa § 100 ods. 2 Zákona č. 99/1963 Sb. Občanského soudního řádu, súdny znalec, advokáti ako právni zástupcovia rodičov. Okrem toho môžu v rámci interdisciplinárnej spolupráce poskytovať súčinnosť aj iné orgány a inštitúcie, napr. neziskové organizácie, Úrad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, obce, kraje, úrady práce, a pod.⁹

V rámci osobitého vymedzenia úloh jednotlivých profesií sa český model v zásade pridrižiava pôvodného nemeckého, ktorý sme si vymedzili vyššie. Dôležitou úlohou každej profesie je pozitívne pôsobiť na rodičov, vytvoriť vhodnú atmosféru pre uzatvorenie dohody a poukazovať na jej dôležitosť a na dôležitosť jej následného dodržiavania v záujme maloletého dieťaťa. Ukázať rodičom, že sú v ich konflikte nestranní, resp. vystupujú na strane dieťaťa.

Špecifické postavenie v českom systéme má osoba súdneho tajomníka („sociálny pracovník soudu“). Súdny tajomník je k dispozícii všetkým sudcom opatrovníckeho súdu. Jeho úlohou je poučiť rodičov o ich rodičovskej zodpovednosti, ako aj následkoch ich konfliktného vzťahu na dieťa. V prípade dohody pomáha rodičom s vypracovaním rodičovského plánu,

⁸ Pozri napr.: BRZOBOHATÝ, R. – CIRBUSOVÁ, M. – ROGALEWICZOVÁ, R. a kol.: *Interdisciplinární spolupráce v nejlépeším zájmu dítěte. Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktu nejen s mezinárodním prvkem*. Brno : Tribun EU, 2015. 128 s.

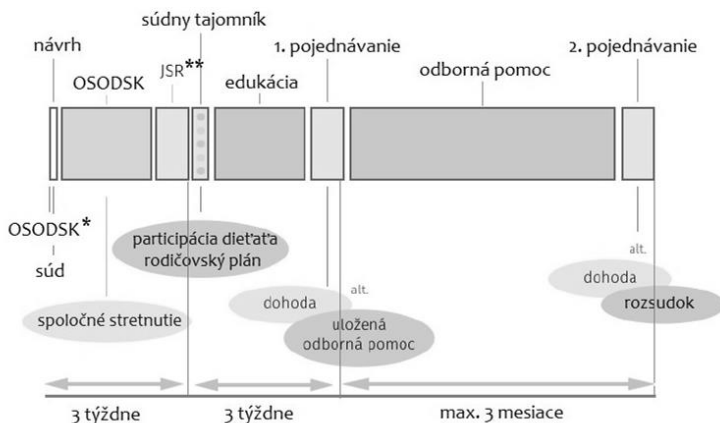
NOVÁKOVÁ, M.: *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inšpirováno Cochemskou praxí*. Cochem.cz, Nadace Sirius, 2017. 30 s.

⁹ NOVÁKOVÁ, M.: *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inšpirováno Cochemskou praxí*. Cochem.cz, Nadace Sirius. 2017, s. 15.

prípadne im sprostredkúva prvú sedenia v odbornej poradni. Je to teda subjekt, ktorý je zamestnancom súdu, ale náplň jeho agendy sa skôr podobá pracovníkovi OSPOD-u. Práve jeho úloha je však neoceniteľnou pomocou pre sudcu.¹⁰

Prvým skutočným prípadom aplikácie Cochemského modelu bol v Českej republike Okresný súd v Novom Jičine. Paradoxne prvým sudcom, ktorý sa angažoval v zavedení Cochemského modelu do praxe, sa stal sudca pôvodne zameraný na obchodnoprávnu agendu, Vladimír Polák. Vďaka nemu a samozrejme aj ostatným zainteresovaným profesiám sa dnes 91% rozvodov v Novom Jičine končí dohodou rodičov, a priemerná dĺžka rozvodového konania je len 52 dní.¹¹

Komplexne spracovaný postup Okresného súdu v Novom Jičine môže slúžiť ako príklad dobrej praxe pri riešení rodičovských konfliktov.

* orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

** "jiný soudní rok" - Postup soudu vymedzený v Zákone č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, který slouží na přípravu konání, tam kde je vyloučené přípravné konání (v rámci něho se soud snaží o zmírnivé vyřešení věci, zisťuje stanoviská účastníků konání a pod.), ako aj na prejednanie vecí samej v špecifických prípadoch.

Graf: Odporúčaný postup interdisciplinárnej spolupráce pri rozhodovaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých v Českej republike (v súčasnosti uplatňovaný napr. na Okresním soudě v Novém Jičíně, ČR)¹²

Bližšie možno jednotlivé kroky v procese interdisciplinárnej spolupráce a súdneho rozhodovania vymedziť nasledovne:

¹⁰ TAMTIEŽ, s. 26.

¹¹ PETRIK, S.: *Ako by Cochemský model mohol pomôcť slovenským deťom?* (názor) [online]. 2017. [cit. 2017-10-10]. Dostupné na: <https://www.aktuality.sk/clanok/517914/ako-by-cochemsky-model-mohol-pomocet-slovenskym-detom-nazor/>.

¹² NOVÁKOVÁ, M.: *Vizuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inspirováno Cochemskou praxí.* Cochem.cz, Nadace Sirius, 2017, s. 2.

1. Spoločné stretnutie rodičov na OSPOD-e zamerané na deeskaláciu sporu. OSPOD musí získať informáciu zo súdu o novom návrhu a kontaktovať rodičov ohľadom termínu stretnutia. Účelom je zisťovanie základných informácií týkajúcich sa prejednávanej veci a predstávanie rodičov o výsledku konania. OSPOD sa snaží poukazovať na pozitívne vyriešenia veci dohodou a na najlepší záujem dieťaťa, na to, akým spôsobom možno minimalizovať negatívne vplyvy rozvratu rodiny na ďalší život maloletého. Výstupom je protokol o stretnutí s rodičmi.
2. „Jiný soudní rok“ (ďalej tiež „JSR“), ktorý ako špecifické štádium v rámci „zvláštnych konaní súdnych“ predstavuje menej formálny prístup súdu k účastníkom konania. Sudca by mal dať rodičom na vedomie, že jeho vnímanie veci môže byť ovplyvnené správaním rodičov a ich ochotou, či neochotou uzatvoriť dohodu v prospech dieťaťa. Sudca počas JSR poučí rodičov o princípoch a priebehu konania, pokúsi sa o zmierlivé vyriešenie veci, súdna tajomníčka načrtne možné formy rodičovského plánu a OSPOD podá ústnu správu o zisťovaných pomeroch v rodine. Výstupom je zápisnica o JSR.
3. Edukácia a odborná pomoc. Štádium, ktoré v tomto prípade nastupuje z dôvodu nepristúpenia rodičov na zmierlivé vyriešenie veci formou uzatvorenia rodičovskej dohody. Odborná pomoc je zameraná na rodičov a prijatie ich rodičovskej zodpovednosti voči deťom, dôležité je zapojenie obidvoch rodičov do riešenia konfliktu, poukazovanie na dôležitosť konsenzuálneho vystupovania pred maloletým s ohľadom na jeho pozitívny vývin, upriamovanie pozornosti na stále pretrvávajúcu možnosť uzatvoriť dohodu, a tým zmierlivo vyriešiť vec.
4. Pojednávanie I., ktoré môže skončiť buď a) dohodou rodičov a skončením veci alebo b) nariadením odbornej pomoci (edukácia, sociálne poradenstvo, rodinná terapia, mediácia) a stanovenie ďalšieho termínu pojednávania o tri mesiace. Podstatou odbornej pomoci je vedenie rodičov k schopnosti komunikácie na rodičovskej, nekonfliktnej úrovni a uzatvárania dohôd kvôli deťom.
5. Pojednávanie II., ktorého záver môže mať opäť buď zmierlivý charakter premietnutý v a) rodičovskej dohode a skončení veci. V opačnom prípade, ak sa všetky využité metódy ukázali na vyriešenie rodičovského konfliktu ako neefektívne, nakoniec súd b) autoritatívne rozhodne, čo má však za následok pretrvávajúci nevyriešený medziľudský spor medzi rodičmi, ktorý bude pravdepodobne stále prinášať nové problémy.¹³

¹³ NOVÁKOVÁ, M.: *Manuál a Vizuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inspirováno Cochemskou praxí.* Cochem.cz, Nadace Sirius, 2017.

Na základe vymedzenia kompetentných orgánov, ako aj ich postupov pri práci s rodičmi môžeme identifikovať niekoľko nových nástrojov, ktoré bolo potrebné do praxe zapracovať. Medzi tieto nástroje po skúsenostiach Okresného súdu v Novom Jičíne možno zaradiť: spoločné stretnutie rodičov na Orgáne sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, edukáciu rodičov, funkciu súdneho tajomníka, informačný leták, rodičovský plán, krúžok Detský sprievodca svetom rozvodu (zapojenie dieťaťa), využívanie „jiného soudního roku“.¹⁴

4. Možnosti uplatnenia Cochemského modelu v Slovenskej republike

Pre posúdenie možnosti uplatnenia Cochemského modelu na Slovensku považujeme na úvod za dôležité načrtnúť relevantnú právnu úpravu zameranú na konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých a rozhodnutia o úprave výkonu rodičovských práv a povinností.

Predmetom konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých je úprava procesného postupu, práv a povinností vo vzťahu k maloletému v súvislosti s výkonom rodičovských práv a povinností, vyživovacej povinnosti, náhradnej rodinnej starostlivosti, taktiež ochranných opatrení a iných vecí, ktoré sa týkajú maloletých, ak to vyplýva z osobitného predpis – zákona o rodine. Uvedené konania sú upravené v Zákone č. 161/2015 Z.z. Civilnom mimosporovom poriadku (ďalej tiež „CMP“). Primárnym záujmom, ktorý v týchto konaniach sledujeme a ktorý sa musí chrániť, je najlepší záujem dieťaťa. Verejný záujem na ochrane najlepšieho záujmu dieťaťa je hlavným dôvodom, prečo sa pri začatí konania uplatňuje princíp oficiality, typický pre Civilné mimosporové konania. Ďalšími princípmi, ktoré sa v konaniach uplatňujú sú princíp hospodárnosti, vyšetrovací princíp a princíp materiálnej pravdy. Vecne príslušné na konanie sú okresné súdy a miestna príslušnosť je výlučná – na konanie je miestne príslušný súd, v ktorého obvode má maloletý v čase začatia konania bydlisko určené dohodou rodičov alebo iným zákonným spôsobom. V zmysle zásady perpetuatio fori takto založená príslušnosť trvá počas celého konania, okrem zákonom vymedzených výnimiek, ktoré pripúšťajú prenos súdnej príslušnosti (napr. ak si to vyžaduje záujem maloletého). Charakteristickým pre tieto konania je tiež fakt, že účastníkom konania je vždy maloletý, ktorého zastupuje v konaní procesný opatrovník, a to v rozsahu, v akom nemá procesnú spôsobilosť. Kolíznym opatrovníkom v zmysle § 117 má byť prioritne blízka osoba maloletého,

¹⁴ NOVÁKOVÁ, M.: *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inšpirováno Cochemskou praxí. Cochem.cz, Nadace Sirius. 2017, s. 29.*

u ktorej je predpoklad, že bude konať v záujme dieťaťa a iba v prípade, že sa takáto osoba nenájde, tak súd za kolízneho opatrovníka dieťaťa ustanoví orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.¹⁵ Ďalšími účastníkmi sú všetci o koho právach a povinnostiach sa má konať a súd ex officio uznesením priberie do konania každú ďalšiu osobu, ktorá má mať postavenie účastníka konania. Súd môže do konania pribrať napríklad aj Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže a iné subjekty ako napr. ombudsmana, Radu pre práva dieťaťa, Komisarára pre deti, pričom tieto subjekty majú potom rovnaké procesné práva a povinnosti ako účastníci konania (môžu navrhovať dôkazy, vyjadrovať sa k vykonávanému dokazovaniu, namietať zaujatosť sudcu a pod.). V prebiehajúcom konaní vo veciach starostlivosti súdu o maloletých je súd povinný informovať dieťa o priebehu konania, objasňovať mu, k čomu smerujú jednotlivé úkony a aké majú následky a pritom prihliadať na rozumovú a vôľovú vyspelosť maloletého.¹⁶ Súd zároveň vytvára priestor na vyjadrenie názoru maloletého či už priamo, alebo sprostredkované. Ak to súd považuje za účelné, môže vyzvať účastníkov, aby sa pokúsili o riešenie sporov mediáciou, príp. psychologickým poradenstvom.

Samotné rozhodovanie o zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti niektorého z rodičov, resp. do striedavej osobnej starostlivosti v súvislosti s rozvodom podľa § 24 Zákona o rodine (ďalej tiež „ZR“), patrí do skupiny konaní o úprave výkonu rodičovských práv a povinností ako ich označuje § 111 písm. b) CMP.

Slovenský právny poriadok podľa nášho názoru napĺňa predpoklad vhodného základu pre formovanie interdisciplinárnej spolupráce v zmysle Cochemskej praxe. Jedným z ustanovení, ktoré toto naše tvrdenie podporuje je § 118 Civilného mimosporového poriadku, ktorý bližšie upravuje konania vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Na základe uvedeného ustanovenia súd vedie účastníkov k zmierlivému vyriešeniu veci. Okrem toho uvádza, že: „ak je to účelné a umožňujú to okolnosti prejednávanej veci, môže súd účastníkov vyzvať, aby sa o zmierné riešenie pokúsili mediáciou.“¹⁷ V civilnom mimosporovom konaní nie je možné, aby účastníci konania uzatvorili súdny zmier. Napriek tomu zákon pripúšťa možnosť pre účastníkov, v našom prípade rodičov, dohodnúť sa. Uvedená možnosť vyplýva z hmotnoprávneho predpisu, Zákona o rodine, ktorý umožňuje rodičom uzatvoriť dohodu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností,

¹⁵ SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. 1. vyd. Bratislava : C.H. Beck, 2017, s. 413.

¹⁶ Tzv. participačné práva dieťaťa – pozri viac § 116 od s. 443 In: SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. 1. vyd. Bratislava : C.H. Beck, 2017.

¹⁷ § 118 ods. 2 zákona č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok.

ktorá môže nahradiť autoritatívne rozhodnutie súdu. Dohoda podlieha schváleniu súdom, inak je nevykonateľná. V prípade, že ju súd schváli stane sa súčasťou rozhodnutia. Dohoda rodičov musí byť vo výroku rozsudku výslovne uvedená.¹⁸ Dohodou môžu rodičia v zmysle ustanovení Zákona o rodine upraviť zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti, styk, zastupovanie a spravovanie majetku dieťaťa, ako aj výšku výživného.¹⁹ Okrem dohody o styku podliehajú dohody o výkone rodičovských práv a povinností schváleniu súdom. Rozhodným kritériom pre súd bude v takomto prípade záujem maloletého, zachovanie jeho vzťahu k obidvom rodičom a ku schopnosti rodiča dohodnúť sa na výchove a starostlivosti o dieťa s druhým rodičom.²⁰ V prípade, ak súd nevzhliadne rozhodné kritériá, ktoré by odôvodňovali priaznivý vplyv dohody na maloletého, takúto dohodu neschváli a vo veci úpravy výkonu rodičovských práv a povinností rozhodne autoritatívnym rozhodnutím.

Čo sa týka mediácie, túto môže súd účastníkom vo vhodných prípadoch len odporučiť. Civilný mimosporový poriadok nepriznáva súdu právo vynucovať účasť na mediácii. Avšak aj neúčasť na odporúčenej mediácii môže pre súd znamenať istý posun vo vytváraní úsudku o povahe a prístupe konkrétneho rodiča.

Zákonné prostriedky, ktoré môže súd autoritatívne nariadiť na regulovanie správania sa rodičov vo vzťahu k starostlivosti o maloletého môžeme nájsť v Zákone o rodine, konkrétne v § 37, ktorý upravuje inštitút výchovných opatrení. Predpokladom pre výber vhodného výchovného opatrenia by mal byť cieľ, ktorý súd pri jeho ukladaní sleduje, pričom základnou hmotnoprávnou požiadavkou je záujem maloletého dieťaťa.²¹ Je nepochybné, že existencia rozhádaných rodičov, ktorí sa nevedia dohodnúť na úprave výkonu rodičovských práv a povinností a podnecujú vzájomné spory, nie je v záujme maloletého. Z tohto dôvodu by mal súd zabezpečiť zmiernenie rodičovského konfliktu, a to práve použitím primeraného výchovného opatrenia. V prípadoch úpravy výkonu rodičovských práv a povinností na čas po rozvode alebo rozchode rodičov nepredpokladáme potrebu využitia každého výchovného opatrenia, ktoré uvedené ustanovenie upravuje, ale najmä tie s miernejším dopadom na výchovné prostredie dieťaťa a rodičovské práva a povinnosti. Za efektívny nástroj zaistenia spolupráce rodičov a zachovanie záujmu maloletého považujeme výchovné opatrenie vo forme upravenej v § 37 ods. 2 písm. d) ZR, kedy súd „uloží rodičom maloletého dieťaťa povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo inému odbornému pora-

¹⁸ PAVELKOVÁ, B.: *Zákon o rodine. Komentár*. 2. vyd. Bratislava : C.H.Beck, 2013. s. 118.

¹⁹ § 24 ods. 3, § 25 ods. 1, § 36, § 65 Zákona o rodine.

²⁰ Bližšie pozri § 24 ods. 4 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine.

²¹ PAVELKOVÁ, B.: *Zákon o rodine. Komentár*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2013. s. 218.

denstvu.“ Nejde o zásadný zásah do práv a povinností rodičov, napriek tomu môže účinným spôsobom vyriešiť konflikt medzi rodičmi, týkajúci sa starostlivosti o maloletého. Využívané je najmä psychologické poradenstvo, ktoré vykonávajú psychologické centrá zriadené pri orgánoch SPODaSK. Cieľom poradenstva, v nami posudzovaných prípadoch, by malo byť zlepšenie schopnosti rodičov navzájom komunikovať o otázkach výchovy dieťaťa, naučenie sa akceptácii úlohy druhého rodiča vo výchove dieťaťa a pod. Výchovné opatrenie možno uložiť obom rodičom, ale aj jednému rodičovi. Súd po uložení tohto opatrenia sleduje jeho vykonávanie v súčinnosti s orgánom SPODaSK a na záver hodnotí jeho účinnosť, na základe správy zariadenia v ktorom sa poradenstvo uskutočnilo.²² Výsledky uloženého poradenstva majú pre súd význam, bez ohľadu na to, či rodičia svoju komunikáciu zlepšili a dospeli ku konsenzu v otázkach výchovy dieťaťa alebo nie. Negatívny výsledok poradenstva a zhodnotenie jeho priebehu je častokrát pre súd smerodajné v otázkach vyhodnotenia povahy rodičov, ich pôsobenia na výchovu maloletého a vhodnosti ich starostlivosti o dieťa.

Výchovné opatrenie uložené vo forme poradenstva možno prirovnať k štádiám edukácia a odborná pomoc uplatňovaným v rámci Cochemskej praxe v Českej republike. Pri analýze rozhodovacej praxe slovenských súdov sme sa stretli s rozhodnutiami, ktoré takéto výchovné opatrenie nariadili, ale na základe nášho vyhľadávania ich možno považovať skôr za zriedkavé. Ako príklad možno uviesť Rozsudok Krajského súdu Nitra zo dňa 4. júna 2015, sp. zn. 9CoP/56/2014, ktorým súd uložil maloletému, matke a otcovi povinnosť podrobiť sa výchovnému opatreniu vo forme sociálneho poradenstva, realizovaného na Referáte poradensko-psychologických služieb, Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, každý páry týždeň vždy v stredu od 14.00hod. do 16.00 hod. v trvaní 3 mesiacov od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia s tým, že výchovnému poradenstvu sa osobitne podrobí maloletý a osobitne rodičia. Cieľom nariadeného výchovného opatrenia malo byť odstránenie stavu, kedy: „rodičia uprednostňujú riešenie vlastného konfliktu a dieťa vystavujú agresívnym situáciám medzi sebou a snažia sa mu predstaviť negatívny obraz druhého rodiča tak, ako ho pri vzájomnom konflikte vnímajú. Rodičia sa musia naučiť rešpektovať rolu a postavenie druhého rodiča v živote ich dieťaťa.“ Osobitným cieľom bol aj záujem dieťaťa na obnovení jeho vzťahu s matkou.

Podobne Okresný súd Bratislava I, rozsudkom zo dňa 21. júna 2017, sp. zn. 3P/219/2016 nariadil výchovné opatrenie vo forme odborného poradenstva psychológa Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny (psychologického poradenstva). V tomto prípade súd poradenstvo nariadil len rodičom, a to „za účelom zlepšenia ich výchovných zručností, zvládnutia svojej role

²² PAVELKOVÁ, B.: *Zákon o rodine. Komentár*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2013. s. 217-218.

a rešpektovania role druhého rodiča v rámci komplikovaných vzájomných vzťahov, zlepšenia schopnosti neprenášať svoj postoj k druhému rodičovi na deti a zlepšenia schopnosti vzájomne komunikovať, a to aj pred deťmi, vo vzájomných interakciách.“ Pričom realizácia odborného poradenstva bola rozdelená na samostatné poradenstvo otcovi a samostatné poradenstvo matke v rozsahu 10 hodín a následne po ukončení samostatných poradenstiev rodičov sa má realizovať spoločné poradenstvo v rozsahu 10 hodín.

Na základe uvedených rozhodnutí je zrejmé, že aj slovenské súdy majú možnosť zákonnými prostriedkami výchovne pôsobiť na rodičov maloletého a snažiť sa tým urovnať ich rodičovský konflikt. Rodičom, ktorí sa nevedia vo veciach starostlivosti o maloletého dohodnúť by malo byť nariadené výchovné opatrenie vo forme odborného poradenstva, ktoré by síce oddialilo konečné rozhodnutie súdu vo veci, ale budúcu starostlivosť o deti by zabezpečilo kvalitnejšie. Aj keď odborné poradenstvo nemusí v každom prípade priniesť požadované výsledky, súd by sa o to mal aspoň pokúsiť. Je skutočne v záujme dieťaťa dosiahnuť najmä to, že rodičia aj po rozvrate ich partnerského vzťahu nebudú vnášať svoje negatívne emócie do ich spoločného výchovného pôsobenia a starostlivosti o maloleté dieťa.

Okrem súdu má značný vplyv na účastníkov konania vo veciach úpravy výkonu rodičovských práv a povinností aj Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Napriek už spomínanej prioritizácii blízkej osoby ako kolízneho opatrovníka maloletého v zmysle § 117 CMP, máme za to, že maloletí sú v konaniach stále najčastejšie zastupovaní orgánom SPODaSK. Úlohy orgánu SPODaSK sú však v rámci jedného konania rôzne. Orgán SPODaSK:

- a) v zmysle § 73 ods. 2, písm. b, bod 1 zákona č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele (ďalej len „Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí“ alebo „ZoSOD“) vykonáva funkciu kolízneho opatrovníka podľa § 31 Zákona o rodine. Kolízny opatrovník zastupuje maloletého v konaniach, v ktorých dochádza alebo môže dôjsť ku kolízii záujmov dieťaťa a záujmov jeho zákonných zástupcov, v dôsledku čoho sú títo zo zastupovania dieťaťa de iure vylúčení. Kolízny opatrovník je v konaní povinný objektívne chrániť práva a právom chránené záujmy dieťaťa;
- b) zisťuje rodinné, bytové a sociálne pomery dieťaťa na účely rozhodnutia súdu. Vo veciach úpravy výkonu rodičovských práv a povinností zisťuje spôsobilosť pre výchovu dieťaťa u oboch rodičov, ich záujem o výchovu a pod. Zisťovanie pomerov dieťaťa vykonáva na dožiadanie súdu v súvislosti s konaním vo veciach starostlivosti o maloletých z titulu kolízneho opatrovníctva maloletého alebo z titulu samotného postavenia a právomoci orgánu SPODaSK v zmysle Zákona o sociálnoprávnej ochrane detí. Okrem súdneho dožiadania môže zisťovať pomery dieťaťa aj v rámci vlastnej pôsobnosti v zmysle ZoSOD;

- c) poskytuje sociálne poradenstvo a pomoc na odstránenie alebo zmiernenie konfliktov medzi rodičmi dieťaťa v zmysle § 20 ZoSOD. Konkrétne formy, metódy a rozsah poskytovaného sociálneho poradenstva sú závislé od individuálnych potrieb zúčastnených subjektov. V prípade rozchodu alebo rozvodu rodičov v maloletého má orgán SPODaSK klásť osobitný dôraz na vedenie rodičov k vzájomnej spolupráci a k dohode vo veci úpravy výkonu rodičovských práv a povinností. Subjektom poskytovania sociálneho poradenstva môže byť zodpovedný zamestnanec orgánu SPODaSK, prípadne zamestnanec referátu poradensko-psychologických služieb Úradu práce sociálnych vecí a rodiny. Ďalším z možných spôsobov sociálneho poradenstva je sprostredkovanie tejto služby u externého poskytovateľa, sociálny pracovník ponúkne klientovi zoznam kompetentných inštitúcií. Externú formu sociálneho poradenstva si jeho účastníci hradia sami;
- d) poskytuje alebo sprostredkúva psychologickú pomoc v zmysle § 11 ods. 2 ZoSOD. Ak sa rodičia dieťaťa rozvádzajú je potrebné, aby orgán SPODaSK odporučil rodičom psychologickú pomoc, jednak v záujme obnovy manželského spolužitia, ako aj v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa. Rovnako je potrebné poskytnúť alebo zabezpečiť psychologickú pomoc pre dieťa aj na čas po rozvode. Je na zvážení rodičov, či psychologickú pomoc využijú. V prípade kladného rozhodnutia ju dieťaťu, ako aj rodičom môže poskytnúť RPPS. Pokiaľ sa rodičia nechcú odborného poradenstva zúčastniť z vlastnej vôle, orgán SPODaSK ako kolízny opatrovník môže dať súdu podnet na uloženie výchovného opatrenia podľa § 37 ods. 2 písm. d) ZR;²³
- e) vykonáva mediáciu, ako odbornú metódu riešenia konfliktných situácií v rodine, v prípadoch, ktoré sú bližšie charakterizované v § 11 ods. 3 ZoSOD. Mediáciu môže prostredníctvom akreditovaného zamestnanca vykonávať priamo orgán SPODaSK, prípadne majú dotknuté subjekty možnosť obrátiť sa na ktoréhokoľvek mediátora zapísaného v zozname vedenom Ministerstvom spravodlivosti SR v zmysle zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii;
- f) zisťuje názor dieťaťa najmä v zmysle článku 12 Dohovoru OSN o právach dieťaťa buď na dožiadanie súdu, prípadne v niektorých prípadoch aj z vlastnej iniciatívy.²⁴

Vzhľadom na široký rozsah kompetencií orgánu SPODaSK sa môže v podstatnej miere realizovať v rámci konaní o úpravu výkonu rodičovských práv a povinností. Jeho prioritou by malo byť výchovné pôsobenie na rodičov pri riešení ich rodičovského konfliktu a samozrejme sledovanie záujmu maloletého počas celého konania.

²³ Pozri napr. Rozsudok Krajského súdu Žilina zo dňa 30. apríla 2015, sp. zn. 9Cop/22/2015.

²⁴ Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny: Interná norma č. IN – 014/2012. 2012. 25 s.

Záver

Na základe analyzovanej právnej úpravy, ako aj vybraných rozhodnutí súdov je podstatnou devízou uplatňovania Cochemskej praxe v Slovenskej republike, že jej efektívna realizácia nevyžaduje zmenu právnych predpisov, vyžaduje však aktívny a ľudský prístup zainteresovaných odborných profesií. Prístup, ktorý dokáže presvedčiť rodičov dieťaťa, že prvoradým pri napĺňaní najlepšieho záujmu maloletého je pocit istoty, bezpečia a nekonfliktnosti zabezpečený v kruhu jeho najbližších a nie riešenie ich osobných sporov na úkor vlastného dieťaťa.

Cochemská prax je pozitívnym príkladom ako môže súdne konanie v rodinnoprávnych veciach prebiehať. Sudcovia, ktorí naozaj dbajú na najlepší záujem a netraumatizovanie dieťaťa v konaní, a ktorí sa skutočne snažia rodičom vysvetliť dôležitosť a pozitívne následky zmierlivého vyriešenia veci, pričom uplatňujú aj zákonné možnosti nariadenia odborného poradenstva. Advokáti, ktorí svojich klientov nepodporujú v zbytočných nenávisťných reakciách voči druhému partnerovi, práve naopak. Orgán SPODaSK, ktorý si plní svoje úlohy morálnym a nielen formálnym spôsobom, usmerňuje rodičov a objektívne chráni záujem dieťaťa.

Podľa nášho názoru aplikuje základné princípy Cochemskej praxe, aj bez takéhoto výslovného pomenovania, viacero kompetentných profesií na Slovensku, pričom poukazujeme aj na vyššie uvedené súdne rozhodnutia. Predpokladáme, že zvýšenie povedomia relevantných subjektov o existencii Cochemskej praxe, by mohlo okruh subjektov aplikujúcich podobný model riešenia rodičovských konfliktov v Slovenskej republike ešte rozšíriť.

Použitá literatúra

1. BRZOBOHATÝ, R. – CIRBUSOVÁ, M. – ROGALEWICZOVÁ, R. a kol.: *Interdisciplinární spolupráce v nejlepším zájmu dítěte. Metodické doporučení pro řešení rodičovských konfliktu nejen s mezinárodním prvkem*. Brno : Tribun EU, 2015. 128 s. ISBN: 978-80-263-1010-5.
2. CIRBUSOVÁ, M. – ROGALEWICZOVÁ, R.: Cochemská praxe – vznik a vývoj. In *Právo a rodina : rodina, manželství, děti a mládež, dědictví*, 2015, roč. 17, č. 6, s. 11-15. ISSN 1212-866X.
3. NOVÁKOVÁ, M.: *Manuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inspirováno Cochemskou praxí*. Nadace Sirius, 2017, 30 s.
4. NOVÁKOVÁ, M.: *Vizuál etablování interdisciplinární spolupráce při rozhodování ve věcech péče soudu o nezletilé. Inspirováno Cochemskou praxí*. Nadace Sirius, 2017, 10 s.
5. PAVELKOVÁ, B.: *Zákon o rodine. Komentár*. 2. vyd. Bratislava : C.H.Beck, 2013. 680 s. ISBN 978-80-89603-15-2.

6. PETRIK, S.: *Ako by Cochemský model mohol pomôcť slovenským deťom?* (názor) [online]. 2017. [cit. 2017-10-10]. Dostupné na : <https://www.aktuality.sk/clanok/517914/ako-by-cochemsky-model-mohol-pomocst-slovenskym-detom-nazor/>.
7. RUDOLPH, J.: *Jsi moje dítě*. Prekl. Tomáš Podivínský, Drážďany, 2009, 77 s.
8. SMYČKOVÁ, R. – ŠTEVČEK, M. – TOMAŠOVIČ, M. – KOTRECOVÁ, A. a kol.: *Civilný mimosporový poriadok. Komentár*. Bratislava : C.H. Beck, 2017. 1112 s. ISBN: 978-80-89603-54-1.
9. ŠÍNOVÁ, R. a kol.: *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha : Leges, 2010. 380 s. ISBN 978-80-87212-50-9.
10. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny: *Interná norma č. IN – 014/2012*. 2012. 25 s.

Právne predpisy

1. Zákon č. 420/2004 Z.z. o mediácii v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine v znení neskorších predpisov.
3. Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.
4. Zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok.
5. Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních.
6. Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád.

Súdne rozhodnutia

1. Rozsudok Krajského súdu Žilina zo dňa 30. apríla 2015, sp. zn. 9Cop/22/2015.
2. Rozsudok Krajského súdu Nitra zo dňa 4. júna 2015, sp. zn. 9CoP/56/2014.
3. Rozsudok Okresného súdu Bratislava I, zo dňa 21. júna 2017, sp. zn. 3P/219/2016.

JE PODNIK (STÁLE) LEGISLATÍVNOU VÝZVOU?¹

doc. JUDr. Katarína Kalesná, CSc.²

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Ústav európskeho práva
katarina.kalesna@flaw.uniba.sk

Je podnik (stále) legislatívnou výzvou?

Príspevok sa zameriava na analýzu pojmov podnik/podnikateľ v slovenskom obchodnom a súťažnom práve a hľadá tak odpoveď na otázku, či je potrebné novelizovať Zákon o ochrane hospodárskej súťaže s ohľadom na potreby harmonizácie s európskym súťažným právom. V tejto súvislosti prináša aj porovnanie s českou právnou úpravou.

Stellt „Unternehmen“ (noch) eine legislative Aufforderung dar?

Der Beitrag ist der Analyse des Begriffs Unternehmen/Unternehmer im slowakischen Handels- und Wettbewerbsrecht gewidmet und sucht dabei die Antwort auf die Frage, ob eine Novelle des slowakischen Wettbewerbsgesetzes noch mit Hinsicht auf die Harmonisierungsansprüche mit dem europäischen Wettbewerbsrecht notwendig ist. Der Beitrag bietet auch eine Vergleichung mit der tschechischen Regulierung.

Is Undertaking (still) a Legislative Challenge?

Contribution deals with the analysis of the concept of undertaking/entrepreneur both in Slovak commercial and competition law seeking an answer for the question if the amendment of the Slovak Act on Protection of Competition is necessary with respect to approximation with the European competition law. In this context it offers also a comparison with the Czech legal regulation.

Kľúčové slová: podnik, podnikateľ, súťažiteľ, európske súťažné právo, slovenské súťažné právo, české súťažné právo, slovenské obchodné právo

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-0158-12 „Efektívnosť právnej úpravy ochrany hospodárskej súťaže v kontexte jej aplikácie v praxi.“

² doc. JUDr. Katarína Kalesná, CSc., Ústav európskeho práva, UK Právnická fakulta, Bratislava

Schlüsselbegriffe: Unternehmen, Unternehmer, Wettbewerber, europäisches Wettbewerbsrecht, slowakisches Wettbewerbsrecht, tschechisches Wettbewerbsrecht, slowakisches Handelsrecht

Keywords: Undertaking, entrepreneur, competitor, European competition law, Slovak competition law, Czech competition law, Slovak commercial law

Úvod

Pojem „podnik“ evokuje záujem právnej vedy dlhodobo, a to predovšetkým z hľadiska jeho definičného vymedzenia. Ani jedna z definícií, či charakteristík podniku, ku ktorým právna veda doposiaľ dospela, totiž nebola prijatá bezvýhradne, ale viedla skôr k polemikám týkajúcim sa rôznych aspektov podniku. Tie totiž jednotlivé pojmové vymedzenia často nezohľadňovali v uspokojivej miere, čo v konečnom dôsledku tangovalo stabilitu prijatej doktrínálnej definície.

Podnik pritom celkom nepochybne predstavuje jeden zo základných inštitútov nielen obchodného práva, či vo všeobecnosti súkromného práva, ale aj súťažného práva, osobitne európskeho súťažného práva. Každá z týchto pozitívno-právnych disciplín hľadá na pojem podnik svojou optikou zdôrazňujúc tie aspekty podniku, ktoré z hľadiska špecifik spoločenských vzťahov tvoriacich predmet jej právnej úpravy, profilujú definičné znaky podniku.

1. Pojem podnik. Esencia podniku

Hoci s pojmom podnik, resp. jeho historickým predchodcom sa možno stretnúť už v rímskom práve, definícia podniku v súčasnom pojmovom vymedzení sa spája až s obdobím novoveku.³

Teoretické pojmové vymedzenie podniku a jeho legálna definícia musí pochopiteľne vychádzať zo správneho chápania podstaty podniku. Je celkom jasné, že podnik netvorí len jeho hmotný substrát, ale jeho prirodzenou súčasťou sú aj osobná zložka a ďalšie zložky podnikania. Napriek tomu, názor na to, čo tvorí podstatu podniku, nie je doposiaľ jednotný. V odbornej literatúre sa podstata podniku spája s jeho účelom, ktorý môže spočívať jednak v ochrane majetku podnikateľa (oddelením osobného majetku podnikateľa a majetku slúžiaceho na podnikanie),⁴ jednak „v ochrane klientely,

³ RUŠIN, M.: Podnik ako objekt právnych vzťahov (je podnik vec hromadná?). In *Právny obzor*, 2015, roč. 98, č. 3, s. 257.

⁴ PELIKÁNOVÁ, I.: *O podniku, spoločnostech a úpadku v práve našem, francouzském a dalších zemí*. Praha : Karolinum, 1992, s. 16. (Citované podľa RUŠIN, M. Podnik ako objekt..., s. 258).

ktorá je vo francúzskej doktríne považovaná za základný, nosný prvok podniku (fond de commerce)⁵.

Komplexnejšie vymedzenie podstaty podniku vyplýva z chápania podniku ako organizácie prevádzky „podporujúcej alebo zaisťujúcej výsledok zárobkovej činnosti, alebo zaisťujúcej možnosť odbytu, ktorú môže podnikateľ speňažiť buď vlastnou prácou, alebo tým, že ju prenechá inému, aby ich využil na podporovanie svojej zárobkovej činnosti toho istého druhu.“⁶

Malovský-Wenig teda chápe podnik ako „podnikateľskú ideu, ktorá je predovšetkým výtvorom duševným, je výsledkom premýšľania zakladateľa podniku o usporiadaní, organizácii výrobných prostriedkov. S touto ideou organizačnou sa spája poznanie možnosti odbytu, t. j. poznania, že v určitom obvode nie je určitá potreba obyvateľstva krytá náležite po stránke kvantitatívnej a kvalitatívnej. Idea organizačná a poznanie možnosti odbytu tvoria dohromady ideu podniku.“⁷

Komplexné chápanie podniku ako určitého celku podnikateľskej činnosti vykonávanej v rámci jedného podnikateľského subjektu je vlastné aj súčasnej odbornej literatúre.⁸

Z hľadiska zloženia podniku treba potom diferencovať medzi jeho materiálnou bázou (napr. výrobné zariadenia) a osobnou zložkou (organizovaná činnosť pracovného kolektívu).⁹

Súčasťou podniku sú však aj nehmotné práva (obchodné meno, obchodné tajomstvo, goodwill, prípadne ochranné známky a ďalšie práva požívajúce ochranu).¹⁰ Rovnako vníma podnik aj Eliáš, podľa ktorého je základom „organizácia a osobná zložka“.¹¹

Na hodnote podniku sa však podľa citovaného komentára podieľa nielen osobná zložka podnikovej činnosti (t. j. najmä úroveň manažmentu, kvalifikácia pracovníkov), ale aj lokalizácia podniku, predajnosť jeho výrobkov a pod.¹²

Z podaného prehľadu rôznych pohľadov na podstatu podniku možno sumarizovať, že k podniku neodmysliteľne patria nielen veci, práva a iné majetkové hodnoty, ktoré patria podnikateľovi a slúžia na prevádzkovanie

⁵ RUŠIN, M. cit. dielo, s. 258 s odkazom na MESTRE, J. *Francouzské obchodní právo*. 24. vyd. Paris: L.G.D.J., 1999. Preložila Společnost při srovnávací právo: Róbert Pelikán, Jan Převrátíl, s. 144.

⁶ MALOVSKÝ-WENIG, A.: *Příručka obchodního práva*. 1. vyd. Praha : Českomoravský kompas, 1947, s. 82. (Citované podľa RUŠIN, M. *Podnik ako objekt...*, s. 258).

⁷ Tamže, s. 82. (Citované podľa RUŠIN, M. *Podnik ako objekt...*, s.259).

⁸ *Obchodný zákonník s podrobným komentárom pre právnu a podnikateľskú prax. Živnostenský zákon*. Bratislava : Práca, 1992, s. 14.

⁹ Tamže, s. 14.

¹⁰ Tamže.

¹¹ ELIÁŠ, K. In ELIÁŠ, K. a kol. : *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. sv. Praha : Linde 2008, s. 500.

¹² Dielo cit. v pozn. č. 8, s. 14.

podniku,¹³ ale aj jeho osobná zložka. Všetky tieto komponenty integruje do vlastnej a jedinečnej podstaty podniku jeho idea, ktorej vďačia za svoje usporiadania i organizáciu čo najlepšie korešpondujúcu zvolenému účelu podnikania. Podnik teda predstavuje predovšetkým inkorporáciu tejto idey.

2. Legálna definícia podniku, podnikania a podnikateľa v obchodnom práve a ich teoretické súvislosti

Obchodný zákonník definuje na účely tohto zákona podnik v § 5. V zmysle tohto ustanovenia sa podnikom rozumie „súbor hmotných ako aj osobných a nehmotných zložiek podnikania. K podniku patria veci, práva a iné majetkové hodnoty, ktoré patria podnikateľovi a slúžia na prevádzkovanie podniku alebo vzhľadom na svoju povahu majú tomuto účelu slúžiť.“¹⁴

Pojem podnik tak zákon explicitne spája s podnikaním, pod ktorým sa podľa § 2 Obch. zák. rozumie „sústavná činnosť vykonávaná samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku.“ Obchodný zákonník definuje aj pojem „podnikateľ“¹⁵, ktorý vo všeobecnosti vystupuje ako subjekt obchodno-právnych vzťahov a môže ním byť tak fyzická, ako aj právnická osoba.¹⁶

Obchodný zákonník teda dôsledne rozlišuje medzi podnikateľom ako subjektom a podnikom ako objektom obchodno-právnych vzťahov. Podnik sa pritom chápe ako vec hromadná,¹⁷ k jej podstatným charakteristikám patrí, „že si zachováva svoju identitu bez ohľadu na zmeny v niektorých súčasťach“¹⁸ a možno ju previesť jedným aktom na inú osobu.¹⁹ V súlade s tým vyznieva aj zmluva o predaji podniku, ktorú Obchodný zákonník upravuje v § 476.²⁰ Napriek tomu, že právna úprava dôsledne rozlišuje medzi podni-

¹³ Tamže.

¹⁴ § 5 Obchodného zákonníka.

¹⁵ Podnikateľom podľa § 2 ods. 2 Obch. zák. je:

- a) osoba zapísaná v obchodnom registri,
- b) osoba, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia,
- c) osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov,
- d) fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

¹⁶ Dielo cit. v pozn. č. 8, s. 11.

¹⁷ Podľa Rušina je teória o podniku ako o hromadnej veci v slovenskej právnej vede zrejme najrozšírenejšia, i keď aj takéto chápanie má podľa neho svoje úskalia. (bližšie: RUŠIN, M.: cit. dielo, s. 260).

¹⁸ Tamže, s. 260.

¹⁹ Tamže.

²⁰ Podľa § 476 ods.1 „zmluvou o predaji podniku sa predávajúci zaväzuje previesť na kupujúceho vlastnícke právo k veciam, iné práva a iné majetkové hodnoty, ktoré slúžia prevádzkovaniu podniku, a kupujúci sa zaväzuje prevziať záväzky predávajúceho súvisiace s podnikom a zaplatiť kúpnu cenu.“

katel'om ako subjektom právnych vzťahov a podnikom ako ich objektom, nemožno vylúčiť, že podnik bude v istých súvislostiach splývať s podnikateľom do jedného celku,²¹ či vystupovať ako „abstrakt“, teda osoba, v ktorej sa stráca vlastník či vlastnícke právo.²²

Podnik teda skrýva vo svojom teoretickom vymedzení určitú ambivalenť, zrejme aj v dôsledku toho, že podnik nemožno považovať za bežnú vec, ale azda skôr za objekt sui generis,²³ ak uvážime, že je to zrejme práve podnikateľská idea, ktorá robí podnik podnikom. Táto idea pritom emanuje z osoby podnikateľa a odráža sa predovšetkým v spôsobe organizácie podniku, zamerania jeho činnosti v súlade s dosiahnutím základných cieľov podnikania. Nemožno dokonca vylúčiť ani stav, keď podnikateľ nevlastní žiadnu vec, keď „idea, know-how, či iná majetková hodnota má niekedy väčšiu hodnotu ako (hmotná) vec“.²⁴

3. Osobná pôsobnosť súťažného práva

3.1. Európske súťažné právo

Adresátom noriem európskeho súťažného práva je podnik. Napriek tomu, že podnik sa tak stáva jedným zo základných pojmov súťažného práva, právna úprava v primárnom či sekundárnom práve legálnou definíciou tohto pojmu nedisponuje. Definícia však vyplýva z konštantnej judikatúry ESD, podľa ktorej sa pod podnikom rozumie „každá jednotka, trvale vykonávajúca hospodársku činnosť, bez ohľadu na svoju právnu formu a spôsob jej financovania.“²⁵ Podnik teda predstavuje hospodársku jednotku, „ktorá pozostáva z jednotnej organizácie osobných, hmotných a nehmotných prostriedkov, ktorá trvale sleduje určitý hospodársky cieľ a podieľa sa na rušivom konaní podľa čl. 81 ZES.“²⁶

Z tohto definičného vymedzenia vyvodzuje Munková podstatné znaky podniku:

- existencia hospodárskej jednotky, pre ktorú nie je rozhodujúca právna forma,
- trvalý výkon hospodárskej činnosti,
- sledovanie hospodárskeho cieľa.²⁷

²¹ RUŠIN, M. cit. dielo, s. 259.

²² PELIKÁNOVÁ, I.: *O podniku, spoločnostech a úpadku v práve našem, francouzském a dalších zemí.* Praha : Karolinum, 1992, s. 14. (Citované podľa RUŠIN, M. cit. dielo, s. 258.

²³ RUŠIN, M. cit. dielo, s. 260.

²⁴ Tamže, s. 259.

²⁵ Rozsudok ESD C-41/90 Klaus Höffner a Fritz Elser v. Macroton GmbH, SbSD 1991, I-1979.

²⁶ Rozsudok T-11/89 Shell, SbSD 1992, II-757.

²⁷ MUNKOVÁ, J.: Podnik jako adresát normy v soutěžním právu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 17, s. 628.

Hospodársku jednotku predstavuje podnik v objektívnom zmysle bez zreteľa na to, či ide o jednotlivý podnik, individuálneho podnikateľa, obchodnú spoločnosť, dcérske spoločnosti, štátny/verejný podnik, verejnú inštitúciu, niekedy dokonca obchodného zástupcu.²⁸ Druhá podmienka, t. j. trvalý výkon hospodárskej činnosti, nevyhnutne vyžaduje ekonomickú samostatnosť. Toho si bol zjavne vedomý aj ESD, ktorý požadoval ekonomickú, nielen právnu samostatnosť hospodárskej jednotky v jej trhovom správaní.²⁹

Podnikom teda môže byť aj celá hospodárska jednotka pozostávajúca z materskej a dcérskej/dcérskych spoločností, ktoré budú často vystupovať v trhovom dianí ako jediný ekonomický subjekt aj napriek tomu, že materská i dcérske spoločnosti môžu disponovať samostatnou právnou subjektivitou. Adresátom normy reprobujúcej protisúťažné správanie potom bude celá ekonomická skupina (podnik). Druhou otázkou však je, že adresátom rozhodnutia zakazujúceho takéto protisúťažné konanie a ukladajúceho aj právnu sankciu môže byť pochopiteľne len „právny subjekt, ktorý má právnu spôsobilosť, teda fyzická alebo spravidla právnická osoba.“³⁰

Ak je teda podnikom ako aktérom protisúťažného správania celá ekonomická skupina, pozostávajúca zo samostatných právnych subjektov, treba v správnom konaní vyriešiť predovšetkým otázku pričítateľnosti zodpovednosti za postihované protiprávne správanie, inými slovami, zistiť, či dcérske spoločnosti konajú samostatne, alebo sú len vykonávateľmi trhovej stratégie určenej materskou spoločnosťou,³¹ ktorá v tomto prípade predstavuje jediný autonómny rozhodovací subjekt v rámci celej skupiny. V takom prípade nesie zodpovednosť za správanie celej skupiny materská spoločnosť, lebo „dcérske spoločnosti nespĺňajú kritérium podniku ako adresáta zakazovacej normy súťažného práva.“³²

Podľa Kindla „európske právo tak v tomto smere používa v hmotnoprávnej a procesnej rovine i evidentne odlišné pojmy.“³³ Otázku adresáta rozhodnutia i subjektu, ktorému bude v konkrétnom prípade uložená pokuta, považuje za procesnú otázku, ktorá „síce nepochybne s vymedzením podniku súvisí, ale nijako jeho konkrétny rozsah nepredeterminuje.“³⁴ Konštatuje, že sa hovorí o uplatňovaní koncepcie kolektívnej zodpovednosti skupiny za protiprávne konanie jej zložiek, takže v závislosti od okolností prípadu mô-

²⁸ Tamže a judikatúra tam citovaná.

²⁹ Rozsudok ESD Béguelin Import v. G. I. Import-Export, SbSD 1971, 949.

³⁰ MUNKOVÁ, J.: Podnik jako adresát normy v soutěžním právu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 17, s. 628.

³¹ Tamže.

³² Tamže a judikatúra tam citovaná. Inak J. Buryan, podľa ktorého sú dcérske spoločnosti samostatným podnikom vo všetkých prípadoch. (BURYAN, J.: K pojmu podnik ve smyslu práva ES a práva hospodárske súťaže. In *Právní rozhledy*, 2005, č. 20, s. 751.

³³ KINDL, J. Podnik nebo soutěžitel...záleží na tom? In *Právní rozhledy*, 2006, č. 5, s. 164.

³⁴ Tamže a literatúra tam citovaná.

že byť postihnutá ako materská spoločnosť, tak aj dcérska spoločnosť, či už individuálne alebo spolu s materskou.³⁵

V súlade s tým vyznieva aj rozhodovacia prax Komisie, ktorá spravidla viaže porušenie súťažných pravidiel na celú ekonomickú skupinu (t. j. jeden podnik) a konzekventne „konštatuje spoločnú zodpovednosť jednotlivých zložiek predmetnej skupiny za protiprávne správanie celku.“³⁶

3.2. České súťažné právo

České súťažné právo adresuje zákaz protisúťažného správania súťažiteľom. Pojem „súťažiteľ“ definuje § 2 ods. 1 českého ZOHS³⁷ tak, že do legálnej definície tohto pojmu zahŕňa „fyzické a právnické osoby, ich združenia, združenia týchto združení a iné formy zoskupovania, a to aj v prípade, že tieto združenia a zoskupenia nie sú právnickými osobami, ak sa zúčastňujú hospodárskej súťaže, alebo ju môžu svojou činnosťou ovplyvňovať, aj keď nie sú podnikateľmi.“

Dôvody voľby pojmu súťažiteľ, ktorému česká právna úprava dala prednosť pred pojmom podnik, akokoľvek by tento pojem lepšie vyhovoval harmonizačným potrebám českého súťažného práva s európskym právom, vidí J. Munková v údajnej nemožnosti „použitia pojmu podnik vzhľadom na jeho legálnu definíciu v obchodnom zákonníku...“³⁸ Zároveň upozorňuje na genézu tohto pojmového problému ako dedičstva „socialistickej právnej minulosti“.³⁹ Je celkom zrejmé, že definičné vymedzenie pojmu súťažiteľ v českom ZOHS sa líši od pojmu podnik v zmysle európskeho súťažného práva. Ustanovenie § 5 Obchodného zákonníka vytvára legálnu definíciu podniku „len na účely tohto zákona“, pričom podnik je len objektom podnikateľskej činnosti, nie jej subjektom, na rozdiel od štátneho socialistického podniku ako subjektu hospodárskoprávnych vzťahov.⁴⁰

Z hľadiska definičných znakov podniku v európskom zmysle⁴¹ česká právna úprava nedefinuje pojem súťažiteľ výkonom hospodárskej činnosti na relatívne trvalom základe, ale hovorí o účasti na hospodárskej súťaži, resp. o možnosti jej ovplyvnenia. Hoci J. Munková upozorňuje na to, že účasť v hospodárskej súťaži „sama o sebe veľkú vypovedaciu hodnotu nemá“⁴² a sám pojem súťažiteľ vyvoláva určité interpretačné problémy,⁴³ pod-

³⁵ Tamže, s. 164.

³⁶ Tamže a judikatúra tam citovaná.

³⁷ Zák. č. 143/2001 Sb. o ochrane hospodárskej súťaže a zmene niektorých zákonů (ZOHS) v platnom znení.

³⁸ MUNKOVÁ, J.: Podnik jako adresát normy v soutěžním právu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 17, s. 625.

³⁹ Tamže, s. 626.

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ Pozri vyššie.

⁴² MUNKOVÁ, J. cit. dielo, s. 627.

ľa názoru J. Kindla by mali byť potenciálne rozdiely českého súťažiteľa a európskeho podniku preklenuteľné interpretačne „vzhľadom na dost' širokú a pružnú definíciu v § 2 ods. 1 OHS“.⁴⁴

Kindl opiera tento záver o. i. o dôvodovú správu k ZOHS, podľa ktorej „široká formulácia... dovoľuje do osobnej pôsobnosti zákona zahrnúť aj združenie bez právnej subjektivity (napr. združenie osôb podľa § 829 Obč. zákonníka, alebo rôzne formy podnikateľského zoskupovania zahŕňajúce napr. vzťahy medzi koncernom a koncernovými podnikmi, materskou a dcérskou spoločnosťou a pod.).“⁴⁵

Kindl uzatvára, že „účelom zavedenia pojmu súťažiť do zákona o ochrane hospodárskej súťaže totiž bolo nepochybné postihnutie rovnakých entít ako v prípade podniku podľa európskeho práva. V dôsledku § 4 ods.1 OHS navyše niektoré v súčasnosti aplikované normy (komunitárne blokové výnimky) na dohody medzi „súťažiteľmi“ pracujú priamo s pojmom „podnik“ v jeho európskom poňatí,... Vo svetle toho by obsahová odlišnosť uvedených pojmov bola absurdná.“⁴⁶

3.3. Slovenské súťažné právo

Slovenský zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže v platnom znení (ďalej „ZOHS“) viaže v §2 ods. 1 svoju osobnú pôsobnosť na

- a) podnikateľov,
- b) orgány štátnej správy pri výkone štátnej správy, orgány územnej samosprávy pri výkone samosprávy a pri prenesenom výkone štátnej správy a orgány záujmovej samosprávy pri prenesenom výkone štátnej správy.⁴⁷

ZOHS v § 3 ods. 1 zároveň definuje pojem „podnikateľ“ na účely tohto zákona. Do tohto pojmu patrí podnikateľ podľa § 2 Obchodného zákonníka,⁴⁸ ďalej fyzická osoba a právnická osoba, ich združenia a združenia tých-

⁴³ Tamže. S odkazom na relevantnú judikatúru upozorňuje na interpretačné problémy v súvislosti s pojmom súťažiť aj M. Petr, podľa ktorého i Úradu na ochranu hospodárskej súťaže trvalo veľmi dlho, kým začal tento pojem vykladať eurokonformne. Dokonca aj v súdnej praxi došlo k stotožneniu pojmu súťažiť s pojmom konkurent. (PETR, M.: Soukromé prosazování v České republice. In *Antitrust*, 2016, č. 2, s. V.

⁴⁴ KINDL, J. cit. dielo, *Právní rozhledy*, 2006, č. 5, s. 165.

⁴⁵ Dôvodová správa k ZOHS. (Citované podľa KINDL, J. cit. dielo, s. 166). Zásadnú zhodu medzi obsahom pojmu „súťažiť“ a „podnik“ konštatujú aj RAUS, D. – NERUDA, R.: *Zákon o ochraně hospodářské soutěže. Komentář*. Praha : LINDE, 2004, s. 25, BURYAN, J.: K pojmu podnik ve smyslu práva ES a práva hospodářské soutěže. In *Právní rozhledy*, 2005, č. 20, s. 751.

⁴⁶ KINDL, J. cit. dielo, s. 166.

⁴⁷ Pre úplnosť treba dodať, že v slovenskej súťažno-právnej úprave sa možno stretnúť aj s pojmom „súťažiť“, ktorý sa však používa skôr pri úprave nekalosúťažného konania (Pozri § 41 a nasl. Obchodného zákonníka.)

⁴⁸ Pozri vyššie citované ust. § 2 ods. 2 Obch. zák.

to združení, „ak ide o ich činnosti a konania, ktoré súvisia alebo môžu súvisieť so súťažou bez ohľadu na to, či tieto činnosti a konania sú alebo nie sú zamerané na dosahovanie zisku.“

Definičné znaky podnikateľa podľa ZOHS budú naplňovať „predovšetkým obchodné spoločnosti, ale aj samostatne zárobkovo činné osoby, združenia v najširšom slova zmysle (profesijné komory, odvetvové zväzy, živnostenské spoločenstvá).⁴⁹

Podľa dôvodovej správy sa teda na účely ZOHS považuje za podnikateľa „každý ekonomicky nezávislý subjekt s právnou subjektivitou zameraný na výkon činností obchodného alebo výrobného charakteru a zúčastnený v trhových vzťahoch buď na strane ponuky, alebo dopytu“.⁵⁰

Vzhľadom na to, že ZOHS v § 5 ods. 1 rozširuje uplatnenie blokových výnimiek podľa príslušných nariadení EÚ aj na dohody, ktoré nemôžu ovplyvniť obchod medzi členskými štátmi EÚ, pričom majú za cieľ alebo môžu mať za následok obmedzovanie súťaže na tuzemskom trhu, sa pojem „podnik“ stáva aj pojmom nášho súťažného práva.⁵¹

Ako sme už uviedli, európske súťažné právo viaže svoju osobnú pôsobnosť na podnik, slovenské súťažné právo na podnikateľa, ktorého definíciu však na účely ZOHS rozširuje nad rámec Obchodného zákonníka o fyzické a právnické osoby, ich združenia a združenia týchto združení, ak ide o ich činnosti a konania, ktoré súvisia alebo môžu súvisieť so súťažou bez ohľadu na to, či tieto činnosti sú alebo nie sú zamerané na dosahovanie zisku. Táto definícia síce zahŕňa pod pojem podnikateľ v podstate rovnaké subjekty ako český ZOHS pod pojem súťažiteľ, avšak podmienením ich zahrnutia pod pojem podnikateľ charakterom činnosti/konania súvisiacej so súťažou, sa ešte výraznejšie odkláňa od kritéria hospodárskej činnosti ako jedného z podstatných znakov podniku v európskom súťažnom práve.⁵²

So zreteľom na široké vymedzenie pojmu „hospodárska činnosť“ v európskom súťažnom práve však možno predpokladať, že v konečnom dôsledku sa budú v praxi svojím charakterom činnosti súvisiace so súťažou podľa ZOHS s hospodárskou činnosťou v zmysle jej chápania v európskom práve v podstatnej miere prekrývať.

I keď sám ZOHS nijako neviaže svoju osobnú pôsobnosť na charakter subjektov naplňajúcich pojem podnikateľ a teda zásadne umožňuje zahrnúť

⁴⁹ KALESNÁ, K. – BLAŽO, O.: *Zákon o ochrane hospodárskej súťaže*. Komentár. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 16-17.

⁵⁰ Dôvodová správa k návrhu zákona o ochrane hospodárskej súťaže, s. 8.

⁵¹ KALESNÁ, K. – BLAŽO, O.: *Zákon o ochrane hospodárskej súťaže*. Komentár....s. 18.

⁵² Kindl upozorňuje na to, že pojem „hospodárska činnosť“ nie je v európskom súťažnom práve definovaný, avšak vzhľadom na relevantnú judikatúru prichádza do úvahy široké vymedzenie v zmysle „akejkoľvek participácie na trhu či pôsobenia v trhovom kontexte...na relatívne trvalom základe“, pričom je irelevantné, či takáto činnosť generuje zisk. (KINDL, J.: Podnik nebo soutěžitel ...záleží na tom? In *Právní rozhledy*, 2006, č. 5, s. 165).

pod tento pojem aj celé ekonomické skupiny/jednotky, podľa dôvodovej správy sa za podnikateľa považuje každý ekonomicky nezávislý subjekt s právnou subjektivitou zameraný na výkon obchodných alebo priemyselných činností. Kým požiadavka ekonomickej nezávislosti je plne konzistentná s európskym súťažným právom, požiadavka právnej subjektivity vyznieva v porovnaní s ním zužujúco. Dôvodová správa tu zachádza nad rámec zákona a určitým spôsobom dospieva k stotožneniu adresáta normy s adresátom rozhodnutia.

Hoci úprava v ZOHS v dôsledku rôzne koncipovaného adresáta právnej úpravy (podnik verzus podnikateľ) aj napriek dlhoročnému procesu harmonizácie slovenského súťažného práva s európskym vyznieva z tohto hľadiska stále divergentne,⁵³ z praktického hľadiska je nevyhnutné vykladať pojem podnikateľ eurokonformne, aby sa minimalizovali rozdiely pri aplikácii vnútroštátneho práva a práva EÚ. Rovnako vyplýva tento imperatív aj z preniknutia pojmu „podnik“ do slovenského súťažného práva v súvislosti s aplikáciou európskych blokových výnimiek aj na rýdzo vnútroštátne prípady obmedzovania hospodárskej súťaže vo forme dohôd obmedzujúcich súťaž. Práve vďaka eurokonformnému výkladu je možné pojem „podnikateľ“ podľa ZOHS chápať konzistentne s podnikom podľa európskeho súťažného práva a to aj bez nahradenia pojmu „podnikateľ“ pojmom „podnik“ v rámci prípadnej novelizácie ZOHS. Ani takéto riešenie, ktoré by s definitívnou platnosťou vylúčilo polemiku na tému podnik verzus podnikateľ, však netreba celkom zavrhnúť. Novelizácii ZOHS v tomto zmysle nebráni nič, nakoľko definícia podniku v § 5 Obchodného zákonníka je podaná len na účely tohto zákona a sám pojem podnik, ako vyplýva z analýzy európskeho súťažného práva, predstavuje tiež objekt právnych vzťahov.⁵⁴ Rozdiely medzi oboma právnymi úpravami sa tým relativizujú.

Otázku vymedzenia adresáta právnej normy treba vnímať ako relatívne samostatnú vo vzťahu k vymedzeniu právnej zodpovednosti a jej pričítateľnosti konkrétnemu subjektu. Hoci z tohto hľadiska si bude aplikácia ZOHS vyžadovať funkčné a dynamické ekonomické poňatie nositeľa právnej zodpovednosti, ako problematický sa môže javiť koncept kolektívnej zodpovednosti celej ekonomickej skupiny za protiprávne konanie jej zložiek, ktorý sa uplatňuje v aplikačnej praxi Komisie. Solidárna zodpovednosť totiž nie je v našom právnom poriadku, pokiaľ ide o správne trestanie, rozhodne bežná,⁵⁵ skôr sa vychádza z požiadavky individualizácie protiprávneho ko-

⁵³ BLAŽO, O.: Twenty Years of Harmonization and Still Divergent: Development of Slovak Competition Law. In *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*, Vol. 2014, 7 (9), Centre for Antitrust and Regulatory Studies, University of Warsaw, Faculty of Management, s. 109-123.

⁵⁴ MUNKOVÁ, J.: Podnik jako adresát normy v soutěžním právu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 17, s. 629.

⁵⁵ PETR, M.: Přičítání odpovědnosti za porušení soutěžního práva. In *Antitrust* 2013, č. 3, s. 82.

ania a pričítateľnosti sankcie konkrétne špecifikovanému právnomu subjektu.⁵⁶

Záver

Hoci rozdiely v osobnej pôsobnosti európskej a slovenskej súťažnoprávnej úpravy sú zrejmé už pri prvom pohľade z použitia pojmu „podnik“ (európske súťažné právo) a „podnikateľ“ (slovenské súťažné právo), čo má svoje historické dôvody, konzistentnú aplikáciu oboch právnych úprav možno dosiahnuť hlavne eurokonformným výkladom pojmu „podnikateľ“ v slovenskom ZOHS. Vzhľadom na to, že týmto spôsobom možno preklenúť inak hroziace problémy spočívajúce v rôznom definovaní pojmov, nie je novelizácia ZOHS z tohto hľadiska absolútnou prioritou. O to viac, že dlhodobé chýbajúce odhodlanie realizovať tento krok viedlo k tomu, že pojem „podnikateľ“ v slovenskom ZOHS možno považovať za vžitý a pri zachovaní požiadavky jeho eurokonformného výkladu aj za prijateľný.

Otázka prípadnej novelizácie ZOHS však zostáva napriek tomu otvorená a možno konštatovať, že legálna definícia pojmu „podnik“ v Obchodnom zákonníku je do určitej miery len jej umelou prekážkou. Pri úvahách o možnej novelizácii by však predsa azda bolo potrebné riešiť otázku legálnej definície pojmov podnik/podnikateľ komplexne, t. j. konzistentným vymedzením pre obe právne úpravy.⁵⁷ Nezávisle od toho treba však osobitne posúdiť otázku solidárnej zodpovednosti, ktorá je doposiaľ správnomu trestaniu cudzia. Môže však v konkrétnych prípadoch najlepšie korešpondovať funkčnému a dynamickému chápaniu subjektu právnej zodpovednosti v súlade s ekonomickou realitou, v ktorej tento subjekt pôsobí.

Použitá literatúra

1. BLAŽO, O.: Twenty Years of Harmonization and Still Divergent: Development of Slovak Competition Law. In *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*. Vol. 2014, 7 (9) Centre for Antitrust and Regulatory Studies. University of Warsaw. Faculty of Management.
2. BURYAN, J. : K pojmu podnik ve smyslu práva ES a práva hospodárské súťaže. In *Právní rozhledy* 2005, č. 20, s. 750-751.

⁵⁶ Rozdiely v prístupe Komisie a PMÚ SR plasticky vystupujú do popredia napr. v súvislosti so známym GIS kartelom.

⁵⁷ Podľa J. Munkovej „by legálne definície malo byť výnimočné, pretože prinášajú so sebou vlastné výkladové problémy a často nevedú k žiaducemu cieľu, i keď celkom sa im vyhnúť nemožno“. (MUNKOVÁ, J. – SVOBODA, P. – KINDL, J.: *Soutěžní právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 69 a literatúra tam citovaná). S ohľadom na dlhodobé problémy vymedzenia pojmu „podnik“/„podnikateľ“ by azda v tomto prípade mohlo ísť práve o onú plauzibilnú výnimku.

3. ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. sv. Praha : Linde 2008.
4. KALESNÁ, K. – BLAŽO, O.: *Zákon o ochraně hospodářské soutěže. Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012.
5. KINDL, J.: Podnik nebo soutěžitel...záleží na tom? In *Právní rozhledy*, 2006, č. 5, s. 161-170.
6. MALOVSKÝ-WENIG, A.: *Příručka obchodního práva*. 1. vyd. Praha : Českomoravský kompas.
7. MUNKOVÁ, J.: Podnik jako adresát normy v soutěžním právu. In *Právní rozhledy*, 2004, č. 17, s. 625-630.
8. MUNKOVÁ, J. – SVOBODA, P. – KINDL, J.: *Soutěžní právo*. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2006.
9. *Obchodný zákonník s s podrobným komentářom pre právnu a podnikateľskú prax. Živnostenský zákon*. Bratislava : Práca, 1992.
10. PELIKÁNOVÁ, I.: *O podniku, společnostech a úpadku v práve našem, francouzském a dalších zemí*. Praha : Karolinum, 1992.
11. PETR, M.: Soukromé prosazování v České republice. In *Antitrust*, 2016, č. 2, s. V.
12. PETR, M.: Přičítání odpovědnosti za porušení soutěžního práva. In *Antitrust*, 2013, č. 3, s. 78-84.
13. RAUS, D. – NERUDA, R.: *Zákon o ochraně hospodářské soutěže. Komentář*. Praha : Linde, 2004.
14. RUŠIN, M.: Podnik jako objekt právních vztahov (je podnik vec hromadná?). In *Právní obzor*, 2015, roč. 98, č. 3, s. 256-267.

TERMINOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ INŠTITÚTU VLASTNÍCTVA PODĽA RÍMSKEHO PRÁVA¹

Mgr. Jana Kováčiková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
jana.kovacikova@flaw.uniba.sk

Terminologické východiská inštitútu vlastníctva podľa rímskeho práva

Príspevok sa zaoberá názvoslovím, ktoré sa v prameňoch rímskeho práva objavuje v súvislosti s pomenovaním vlastníckych vzťahov. Analyzuje terminologické východiská vlastníctva s ohľadom na archaické a predklasické obdobie vývoja rímskeho právneho poriadku. Na pozadí Zákona XII tabúl a ďalších prameňov rímskeho práva je pozornosť sústredená menovite na nasledovné latinské denominátory vlastníctva: *familia*, *pecunia*, *mancipium*, *dominium* a *proprietas*. Usiluje sa odpovedať na otázku, aké okolnosti viedli k vytvoreniu jednotného pojmu vlastníctva v 1. storočí pred n. l.

Terminologische Ausgangspunkte des Eigentumsinstituts Laut römischem Recht

Der Beitrag befasst sich mit der Terminologie, die in den römischen Rechtsquellen in Zusammenhang mit der Benennung von Eigentumsrechten erscheint. Er analysiert die terminologischen Ausgangspunkte in Bezug auf den archaischen und vorklassischen Entwicklungszeitraum der römischen Rechtsordnung. Im Hintergrund des Gesetzes der XII Tafeln und anderer Quellen des römischen Rechts ist die Aufmerksamkeit namentlich auf folgende lateinische Eigentumsdenominatoren konzentriert: *familia*, *pecunia*, *mancipium*, *dominium* und *proprietas*. Er bemüht sich, die Frage zu beantworten, welche Umstände zur Bildung des einheitlichen Eigentumsbegriffs im 1. Jahrhundert v.u.Z. führten.

¹ Tento príspevok je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0531/14.

Terminological basis of ownership institution under Roman law

The paper deals with terminology that appears in the sources of Roman law in connection with the naming of ownership relations. It analyses the terminological basis of ownership with regard to the archaic and pre-classical period of Roman law. On the basis of Law of Twelve Tables and other sources of Roman law, attention is focused on the following latin denominators: *familia*, *pecunia*, *mancipium*, *dominium* and *propertias*. It seeks the answer to question what circumstances led to the creation of unified notion of ownership in the 1st century B.C.

Kľúčové slová: rímske právo, vlastníctvo, Zákon XII tabúl', hlava rodiny, pecunia, familia, mancipio, dominium, proprietas

Schlüsselbegriffe: römische Recht, Eigentum, Gesetzes der XII Tafeln, pater familias, pecunia, familia, mancipium, dominium, proprietas

Keywords: roman law, ownership, Law of the Twelve Tables, pater familias, pecunia, familia, mancipium, dominium, proprietas

Úvod

V kontexte skúmania inštitútu vlastníctva v rímskom práve vystupuje do popredia aj jeho premenlivosť v jednotlivých historických etapách vývoja rímskeho právneho poriadku, poznačených nenávratnými zmenami, ktoré odzrkadľovali vývoj a potreby vtedajšej spoločnosti: počnúc prvopočiatkami vlastníckych vzťahov v podobe kolektívneho a rodinného vlastníctva, postupne transformované na individuálne vlastníctvo, zhmotnené výlučne v osobe hlavy rodiny (*pater familias*) v najstaršej fáze vývoja rímskeho právneho poriadku,² cez formovanie súkromného vlastníctva v klasickej dualistickej podobe kviritského vlastníctva, vyznačujúceho sa prísnou formálnosťou a separáciou od výlučne faktického ovládania veci a vlastníctva bonitárneho, ktoré ako špecifický prostriedok prétorskej normotvorby zabezpečovalo ochranu podobnú vlastníckej aj tým vzťahom, ktoré neboli jednoznačne proprietárne,³ zohľadniac poklasickú modifikáciu v podobe známeho fenoménu vulgarizácie rímskeho práva, poznačeného stieraním

² Bližšie ku koncepcii vlastníctva v najstarších fázach vývoja rímskeho právneho poriadku pozri napr. DIÓSDI, G.: *Ownership in ancient and preclassical Roman law*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970.

³ Bližšie ku koncepcii kviritského a bonitárneho vlastníctva pozri napr. ANKUM, H. – POOL, E.: *Rem in bonis meis esse and rem in bonis meam esse: traces of the development of Roman double ownership*. In BIRKS, P. (ed): *New perspectives in Roman law of property: essays for Barry Nicholas*. Oxford : Clarendon Press, 1989, s. 5-42. Bližšie k vzťahu vlastníctva a držby v klasickej rímskom práve pozri: BLAHO, P.: *Držba v dejinách práva. Rímskoprávna náuka o držbe a jej vyústenie v terajšom čase*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2015.

rozdielov medzi jednotlivými vecnoprávnymi inštitútmi,⁴ dospel vývoj až k justiniánskemu kompromisu medzi klasickým a poklasickým ponímaním inštitútu, ktorý sa stal východiskom kapitalistického vlastníctva.⁵

Paralelne s formovaním a transformovaním vzťahov mocenského ovládania a disponovania vecou, ktoré postupne nadobúdali významnú spoločensko-politickú i ekonomickú dimenziu, sa utvárala i tomu zodpovedajúca nomenklatúra, na ktorú sa v ďalšom texte zameriavame.

1. *Familia a pecunia*

Tvorba akýchkoľvek úsudkov, týkajúcich sa prvých foriem individuálneho vlastníctva a s nimi súvisiacich terminologických východísk na území historického Ríma je poznačená nielen nedostatkom právnych prameňov z tohto obdobia, ale i nemožnosťou ich detailnej rekonštrukcie. Zohľadniac nemnohé právne pamiatky i výsledky porovnávacej právnej vedy či filologického výskumu, možno formulovať nižšie uvedené závery s vysokou mierou pravdepodobnosti.

Vznik individuálneho vlastníctva jednotlivca bol postupný: kolektívne vlastníctvo rodu sa transformovalo na vlastníctvo rodiny a nakoniec až na jednotlivcami voľne prevoditeľné súkromné vlastníctvo v dôsledku prirodzeného vývoja a ekonomickej transformácie spoločnosti z prvotnopospolnej na spoločnosť otrokársku. Pre prvotnopospolnú spoločnosť bolo príznačné, že pozemky sa nachádzali v kolektívnom vlastníctve rodu (*ager gentilicus*). Majetková diferenciácia spoločnosti však viedla k rozkladu rodového vlastníctva, pričom jednotlivé agnátске veľkorodiny dostávali od rodu do výlučného užívania pozemky, na ktorých žili a ktoré obrábali. Individuálne rodiny, ktoré sa neskôr odpájali od agnátских veľkorodín prirodzenie tiahli k tomu, aby mali vlastnú existenčnú základňu, z ktorej by uspokojovali svoje potreby, ale zároveň by vylúčili všetkých nečlenov rodiny.⁶ Toto sú základné znaky rodinného vlastníctva, ako prechodnej formy

⁴ Bližšie k inštitútu vlastníctva, poznačeného vulgarizáciou práva pozri: LEVY, E.: *West Roman vulgar law: The law of property*. Philadelphia : American Philosophical Society, 1951.

⁵ Bližšie k inštitútu vlastníctva v období vlády cisára Justiniána pozri: KOVÁČIKOVÁ, J.: *Inštitút vlastníctva v rímskom práve justiniánskeho obdobia* (dizertačná práca). Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016.

⁶ Tento diferenciačný proces kolektívneho vlastníctva je však poznačený niekoľkými diskutabilnými otázkami, týkajúcimi sa nielen samotného procesu jeho delby medzi kmene a rodiny až po jednotlivcov (*pater familias*) ale aj hromadenia (*communio ercto non cito*) pozemkového vlastníctva v rukách patricijov a vylúčenia plebejcov z tohto vlastníctva. S tým súvisia aj ostré sociálne boje medzi patricijmi a plebejcami, ktorých obsahom bol skôr zápas o pôdu ako iba o politické práva. Bližšie k niektorým aspektom zápasu patricijov a plebejcov pozri: ŠURKALA, J.: *Predchodcovia a vývoj úradu pretora v Rímskej republike do roku 122 pred n. l.* In *Notárstvo a iné právnické profesie v historickom vývoji*. Praha : Leges, 2017, s. 28-66.

k individuálnemu vlastníctvu hlavy rodiny, s ktorým sa stretávame už v Zákone XII tabúl’.

Prvé stopy individuálneho vlastníctva sa objavujú vo vzťahu k spotrebným veciam, čo vyplýva i z terminológie, ktorú si zákonodarca osvojil. Na označenie vlastníckych vzťahov sa v Zákone XII tabúl’ uvádzajú latinské termíny *familia*⁷ a *pecunia*.⁸ Etymológia a význam oboch pojmov sa stali predmetom búrlivej diskusie právnych romanistov v 19. storočí. Mommsen zastával názor, že výraz *familia* sa pôvodne používal na označenie členov domácnosti, zatiaľ čo výraz *pecunia* slúžil na pomenovanie dobytku, resp. poľnohospodárskeho statku vo všeobecnosti. Dodal, že tento rozdiel medzi termínmi sa však postupom času stieral, pričom Zákon XII tabúl’ už oba termíny používal ako synonymické označenia vlastníctva.⁹ Iná skupina právnikov však k tomuto terminologickému dualizmu pristúpila odlišne. Argumentovala tvrdením, že naznačená tautológia by bola nezlučiteľná z lapidárnym jazykom Zákona XII tabúl’ a význam uvedených termínov interpretovali nasledovne: výrazom *familia* boli označované najdôležitejšie ekonomické statky, ktoré tvorili majetok rodiny, t.j. *res Mancipi*, výraz *pecunia* sa používal vo význame *res nec Mancipi* a predstavoval statky, ktoré neboli zahrnuté do predchádzajúcej kategórie.¹⁰ Z relevantných ustanovení Zákona XII tabúl’:

Tabula V, 3: ustanovenie pojednáva o práve hlavy rodiny disponovať svojim majetkom *mortis causa*. Známe sú však tri rôzne verzie¹¹ predmetného ustanovenia, pričom predmet dedenia je v každej verzii označený iným termínom:

⁷ Rímsky gramatik Sextus Pompeius Festus vo svojej encyklopédii *De verborum significatu* uvádza, že slovo *familia* je odvodené od slova *famulus* (otrok), vo význame štandardov patriarchálneho otroctva. Porovnaj: FESTUS: *De verborum significatu*. Budapest, 1889, s. 61. Na tomto základe niektorí autori prezumujú, že termín *familia* označoval všetkých členov domácnosti, ktorí boli podriadení homogénnej moci *patra familias*, teda i slobodné osoby, ktorých postavenie bolo len ťažko odlišiteľné od postavenia otrokov. K tomu bližšie pozri: DIÓSDI, G.: *Ownership in ancient and preclassical Roman law*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, s. 22-23.

⁸ Slovo *pecunia* je odvodené od latinského *pecus* (stádo, dobytok). Porovnaj: FESTUS: *De verborum significatu*. Budapest, 1889, s. 260; VARRO: *De lingua latina* 5, 17, 92.

⁹ MOMMSEN, T.: *Römisches Staatsrecht*. Leipzig : S. Hirzel, 1887, s. 22.

¹⁰ Na nedostatky druhej zmienenej teórie upozornil Diósdí, ktorý poukázal na etymologický základ slova *pecunia*: keďže slovo *pecus* označovalo jednak štvornohé ťažné zvieratá, jednak ostatné domáce zvieratá, vo svojom súhrne teda veci, patriace do kategórie mancipačných i nemancipačných, nemožno súhlasiť s názorom, že pojem *pecunia* sa týka len *res nec Mancipi*. Bližšie pozri: DIÓSDI, G.: *Ownership in ancient and preclassical Roman law*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, s. 23.

¹¹ Žiadna z uvedených verzií nebola v právnej romanistike bez výhrad akceptovaná ako originálna textácia predmetného ustanovenia Zákona XII tabúl’.

Ulp. Reg. 11, 14	Gai. Inst. 2, 224	Cic. De inv. 2, 50, 148
„ <i>Uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto.</i> “ ¹²	„ <i>Uti legassit suae rei, ita ius esto.</i> “ ¹³	„ <i>Paterfamilias uti super familia pecuniaque sua legassit, ita ius esto.</i> “ ¹⁴

Možno konstatovať, že originálnu textáciu uvedeného ustanovenia Zákona XII tabúl nemožno potvrdiť s určitosťou, a preto ani uzavrieť či pôvodné znenie obsahovalo len pojem *pecunia* (vo význame konkrétneho druhu majetku hlavy rodiny), alebo aj pojem *familia*, (vo význame iného druhu jeho majetku alebo ako synonymum skôr zmieneného pojmu). Je však zrejme, že rímski učenci interpretovali predmetné ustanovenie ako oprávnenie hlavy rodiny disponovať svojim majetkom pre prípad smrti bez akýkoľvek obmedzení.

Tabula V, 4-5: obsahuje ustanovenie ohľadom intestátneho dedenia, v zmysle ktorého má majetok poručiťľa bez testamentu pripadnúť jeho najbližšiemu agnátovi a pokiaľ takého niet, tak členom jeho rodu: „*Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgnatus proximus familiam habeto. Si adgnatus nec escit, gentiles familiam habeto.*“ V citovanom texte sa objavuje slovo *familia*, označujúce predmet intestátneho dedenia. Ak by ním zákonodarca mienil označiť len tú časť majetku poručiťľa, ktorá bola rodinným majetkom (*res Mancipi*) tak ako naznačujú niektorí autori,¹⁵ osud ostatného (individuálneho) majetku hlavy rodiny (*res nec Mancipi*) by zostal nezabezpečený.

Tabula V, 7a sa dotýka problematiky opatrovníctva nad duševne chorým, ktorého majetok majú spravovať jeho agnāti: „*Si furiosus escit, adgnatum gentiliūque in eo pecuniaque eius potestas esto.*“ V citovanom ustanovení je tentokrát použitý pojem *pecunia*, označujúci majetok duševne chorého. Ak by sme uznali vyššie zmienenú argumentáciu, že tento pojem označoval len individuálny majetok hlavy rodiny, možno len ťažko opome-

¹² Ulpian používa pre označenie dedičstva slová *pecunia a tutela* (poručníctvo). Jeho text podporuje aj fragment právnika Paula (porovnaj: Paul. D 50, 16, 53, pr.). Ďalším argumentom v prospech Ulpianovej verzie je, že poručníctvo z testamentu (*testamentaria tutela*) možno vystopovať až k Zákonom XII tabúl prostredníctvom iných fragmentov Justinianskych Digest (porovnaj: Gai. D 26, 2, 1; Paul. D 26, 2, 20, Pomp. D 50, 16, 120).

¹³ Gaius je pri označení dedičstva strohejší: zmieňuje iba spojenie *suae res* (jeho vec). Autenticitu verzie právnika Gaia podporuje fakt, že sa jednalo o vynikajúceho špecialistu na antické právo, rovnako aj fragment právnika Pomponia, v ktorom sa objavuje rovnaký text (porovnaj: Pomp. D 50, 16, 120).

¹⁴ Podľa Ciceróna disponoval *pater familias* pre prípad smrti obojím (t.j. *familia* aj *pecunia*). Autenticitu jeho textu posilňuje skorší vek známeho rečníka (žil v období republiky) a skutočnosť, že vo svojom detstve bol nútený naučiť sa text Zákona XII tabúl (porovnaj: CICERO: De legibus, 2, 23, 59). Ak tiež zohľadníme skutočnosť, že v mnohých prípadoch rekonštrukcie znenia Zákona XII tabúl boli práve Cicerónove texty akceptované ako autentické citácie (napr. Tabula V, 7a, Tabula VI, 3), nemožno jeho verziu odmietnuť bez ďalšieho uváženia

¹⁵ WLAŠSAK, M.: Studien zum altrömischen Erb- und Vermächtnisrecht. Wien, 1933, s. 25.

núť, že ostatný majetok (ktorý bol v daných spoločenských pomeroch jednoznačne významnejší) by naďalej mohol spravovať samotný duševne chorý.¹⁶

Záverom teda konštatujeme, že výrazy *familia* a *pecunia* sa v Zákone XII tabúl pomerne často arbitrárne alternovali, pričom boli požívané synonymicky ako pomenovanie pre vlastníctvo hlavy rodiny v jeho celom rozsahu. Teórii o tom, že uvedené pojmy označovali dva rôzne druhy vlastníctva, chýba dostatočná kredibilita, nakoľko je len ťažko uveriteľné, že vyššie naznačené anomálie by zostali nepovšimnuté.

2. Mancipium

Okrem uvedených termínov možno v prameňoch rímskeho práva v súvislosti s vyjadrením mocenského postavenia osoby nad vecou nájsť i slovné spojenie *meum esse*¹⁷ (je moje), ktoré predstavuje široký a pomerne vágny výraz, ktorý označoval ovládanie akéhokoľvek predmetu (t.j. mancipačných i nemancipačných vecí), ba dokonca i slobodných členov rímskej rodiny, závislých od hlavy rodiny. Z uvedeného vyplýva, že pojem sa vykladá extenzívnejšie ako samotný termín vlastníctvo, nakoľko indikoval osobnú moc hlavy rodiny nad podriadenými osobami (závislými členmi rodiny) ale aj patrimonialnú moc nad hmotným majetkom.

Vlastníctvu sa približuje i pojem *mancipium*.¹⁸ V klasickom období mal tento termín vcelku jednoznačný význam – znamenal moc hlavy rodiny nad slobodnými osobami, ktoré boli od neho závislé, pričom neboli členmi jeho rodiny.¹⁹ Pojem *potestas* označoval moc nad deťmi²⁰ a pojem *manus* značil

¹⁶ Uvedené potvrdzuje aj fakt, že ostatné pramene rímskeho práva, vrátane Gaiových Inštitúcií, pojednávajúce o inštitúte *cura furiosi*, nijakým spôsobom nezmiňujú, že kurátor by bol limitovaný len na správu časti majetku duševne chorého. Bližšie k inštitúte *cura* (opatrovníctvo) pozri: LENHARTOVÁ, K.: Poručníctvo a opatrovníctvo v komparácii prameňov rímskeho práva (4. storočie pred Kristom až 6. storočie po Kristovi) a československej legislatívy v rokoch 1919 až 1989. In *Historia et theoria iuris*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 81-91.

¹⁷ Gaius používa toto slovné spojenie vo svojich Inštitúciách napríklad v súvislosti s formulou, ktorú musí nadobúdateľ vyrieť pri mancipácii. K tomu pozri: Gai. Inst. 1, 119: „...*Hunc ego hominem ex iure quiritium meum esse aio isque mihi emtus esto hoc aere aeneaque libra.*“

¹⁸ BUCKLAND, W. W.: *The Main Institutions of Roman Private Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1931, s. 95.

¹⁹ Gai. Inst. 1, 49: „*Rursus earum personarum, quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate, aliae in manu, aliae in mancipio sunt.*“ Gai. Inst. 1, 116: „*Superest, ut exponamus, quae personae in mancipio sint.*“ Gai. Inst. 1, 141: „*In summa admonendi sumus adversus eos, quos in mancipio habemus, nihil nobis contumeliose facere licere; alioquin iniuriarum tenebimur. Ac ne diu quidem in eo iure detinentur homines, sed plerumque hoc fit dicitur gratia uno momento; nisi scilicet ex noxali causa mancipantur.*“

²⁰ Gai. Inst. 1, 55: „*Item in potestate nostra sunt liberi nostri, quos iustis nuptiis procreavimus.*“

moc nad manželkou.²¹ Z právnych a najmä neprávnych prameňov staršieho dáta však vyplýva, že všetky tri termíny (*mancipium*, *potestas* a *manus*) pôvodne označovali celú *patria potestas*.²² Z hmotných statkov sa však pojem vzťahoval len na veci, patriace do kategórie *res Mancipi*. Diódsi ilustruje vzťah medzi *mancipium* a vlastníctvom v pravom slova zmysle ako dva navzájom sa prekrývajúce kruhy, pričom v mieste prekrytia sa nachádza to, čo majú oba pojmy spoločné, a teda *res Mancipi*. *Mancipium* však zároveň zahŕňa slobodných členov rodiny, zatiaľ čo predmetom vlastníctva môžu byť i veci nemancipačné.²³

3. Jednotný pojem vlastníctva – *dominium* a *proprietas*

Kreovanie jasného a presne vymedzeného pojmu vlastníctva vieme ako jednu z mála okolností vymedziť s relatívnou presnosťou. Podľa Kasera sa latinské označenie *dominium*,²⁴ ako popis skutočnosti, že určitá osoba je pánom, objavilo v období na konci rímskej republiky.²⁵ Prvenstvo v použití termínu *dominium* v technickom slova zmysle ako pojmu, označujúceho neobmedzené panstvo nad hmotnou vecou, sa zväčša spája s rímskym právnikom menom Alfenus Varus, ktorý žil okolo 1. storočia pred n. l., niektorí ho pripisujú právnikovi Labeovi, ktorý žil v období vlády cisára Augusta (27 pred n. l. – 14). V rámci zákonných textov bol termín v tomto význame použitý po prvýkrát v zákone *Lex Agraria*, ktorý bol publikovaný v roku

²¹ Gai. Inst. 1, 109: „*Sed in potestate quidem et masculi et feminae esse solent; in manum autem feminae tantum conveniunt.*“

²² De Visscher uvádza výpočet prameňov, dokazujúcich širší význam slova *mancipium*. Z neprávnych prameňov možno spomenúť niekoľko textov komédií Plauta (vo význame moc: Mercator, 2, 3, 112; vo význame otrok: Captivi, 5, 2, 1), Cicera (Ad Brutum 1,16,4), texty Lucretia (De rerum natura, 3, 969) a Tacita (Annales, 14, 34). Bližšie pozri: DE VISSCHER, F.: *Mancipium et res Mancipi*. In *Studia et documenta historiae et iuris*, 1936. vol. 3, s. 289.

²³ DIÓSDI, G.: *Ownership in Ancient and Preclassical Roman law*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, s. 60.

²⁴ Rímsky pojem *dominium* používala i rímskoprávna škola glosátorov, avšak pomerne nejednoznačne. Výraz *dominium* mohol znamenať jednak akékoľvek vecné právo, v užšom slova zmysle mohol označovať *ius plenum in re corporali*, ktoré je bližšie klasickému rímskemu významu slova. Aj keď glosátori vychádzali všeobecne z koncepcie vlastníctva ako kmeňového práva a nie ako súhrnu čiastkových oprávnení (okrem koncepcie Placentina) a nezaoberali sa historickými formami rímskeho vlastníckeho práva (kviritské a bonitárne vlastníctvo), výrazne sa zo systematického hľadiska odklonili od klasického rímskeho práva, keď vlastníctvo pojmovo rozdelili na *dominium directum* a *dominium utile*, ku ktorým navyše Bartolus pridal tretiu formu – *quasidominium*. Bližšie pozri: MLKVÝ, M.: *Kontinuita inštitútov držby a vlastníctva v raných anglických právnych knihách*. In *Bratislavské právnické fórum*, 2013. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, s. 1744.

²⁵ Kaser uvádza, že termín *dominum* možno vystopovať dokonca v prameňoch pochádzajúcich z 3. – 2. storočia pred n. l., avšak nie vo význame „vlastník“ ale „pán,“ resp. „otrokár.“ V tomto význame sa pojem objavil už v spise *De Agri Cultura*, ktorého autorom je rímsky senátor a historik Cato (234 – 149 pred n. l.), známy svojím konzervatívizmom a odporom k helenizácii. Bližšie pozri: KASER, M.: *Eigentum und Besitz im älteren römischen Recht*. Wien : Böhlau, 1956, s. 306-308.

111 pred. n. l., za účelom regulácie redistribúcie verejných pozemkov do vlastníctva vyšších vrstiev obyvateľstva.²⁶ V každom prípade však možno pôvod pojmu *dominium* datovať približne do 1. storočia pred n. l.

Zavedenie jednotného pojmu vlastníctva súvisí s odstránením okolností, ktoré tomuto v starorímskom období bránili, a to v dôsledku ekonomickej a sociálnej transformácie spoločnosti, ktorá v Ríme prebehla počas 3. a 2. storočia pred n. l. Tieto faktory možno zhrnúť nasledovne:

- a) veľký nárast počtu otrokov v dôsledku územnej expanzie podmienil zánik patriarchálnej formy otroctva; otroci prestali byť podradnejšími členmi rodiny a stal sa z nich hlavný výrobný prostriedok, ktorý bol predmetom vlastníctva;
- b) široké možnosti využitia pracovnej sily otrokov viedli k postupnému obmedzovaniu ekonomickej hodnoty slobodných členov rodiny. Na úkor patrimoniálneho vzťahu k hlave rodiny začal prevládať jeho osobný charakter a ekonomicke aspekty vzťahu závislých členov rodiny k osobe patra familias sa postupne vytratili. Systém agnátskej rodiny sa síce stal obsolentným, no zostal zachovaný ako dôsledok rímskeho konzervativizmu;
- c) v dôsledku územnej expanzie sa ekonomický život Ríma transformoval a pôvodne poľnohospodársky charakter spoločnosti a výroby vystriedal rozvoj výroby a obchodu – mancipačné veci ako hlavný výrobný prostriedok poľnohospodárskej spoločnosti postupne stratili svoj ekonomický význam. Z *res Mancipi* si svoju dôležitosť zachovali najmä otroci a pozemky, avšak hospodársky význam iných vecí (napr. ťažných zvierat) upadal v prospech prostriedkov, užitočnejších pre obchod, tovarovú výmenu a ekonomický život impéria (napr. lode, provinčné pozemky apod.).²⁷

Schulz dopĺňa ešte ďalší faktor, ktorý podmienil vytvorenie jednotného pojmu vlastníctva, a to grécka filozofia, ktorá významne ovplyvnila predklasické právne myslenie v Ríme, a to osobitne pri abstrahovaní všeobecných pojmov.²⁸

Na technické označenie individuálneho vlastníctva sa neskôr používal i termín *proprietas*, ktorý možno vyložiť ako niečo, čo je výlučne vyhradené jednej osobe. Tento pojem sa používal ako synonymum slova *dominium*, pravdepodobne je však neskoršieho pôvodu, nakoľko sa viaže na pramene,

²⁶ K spomenutému agrárnemu zákonu bližšie pozri: KOVÁČIKOVÁ, J.: *Leges agrariae – politické a právne aspekty*. In *Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Mltniky práva v stredoeurópskom priestore 2017, ktorá sa konala v dňoch 30.03. – 01.04.2017 v Častej – Papierničke* (v tlači).

²⁷ DIÓSDI, G.: *Ownership in Ancient and Preclassical Roman law*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970, s. 132-133.

²⁸ SCHULZ, F.: *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*. Weimar : Böhlau 1961, s. 73.

pochádzajúce z prvého storočia existencie republikánskeho cisárstva.²⁹ Urfus upozorňuje, že uvedené termíny možno chápať oddelene a samostatne ako výrazy, zdôrazňujúce určitú typickú stránku, v ktorej sa vlastnícky vzťah prejavuje. *Dominium* kladie nepochybne dôraz na mocenskú a ovládateľskú stránku vlastníckeho vzťahu, výraz *proprietas* vyjadruje úzky vzťah oprávneného k veci v zmysle, že vec mu je vlastná, že ju môže úplne a v celosti užívať, pričom mocenský aspekt nie je zdôraznený.³⁰

Záver

Génus rímskych právnikov sa obzvlášť prejavil v súkromnom práve, regulujúcom spleť zložitých medziľudských relácií, vyžadujúcich si osobitnú úpravu záväzného charakteru. Jeho kľúčovým segmentom sa stala individualistická koncepcia vlastníctva, ktorá prispela k formovaniu európskej právnej kultúry – súčasné ponímanie inštitútu vlastníctva v kontinentálnom právnom systéme, výrazne ovplyvnené osvietenstvom, prirodzeným právom a hospodárskym liberalizmom, má svoj základ priamo v rímskom práve.³¹

Pre pojem vlastníctvo nie je jednoduché nájsť najmä v starorímskom období jednoznačný ekvivalent – vytvoriť jednotný pojem vlastníctva sa Rimanom nepodarilo vzhľadom na samotný charakter ich ekonomického života, ktorý dával aj osobným vzťahom do istej miery patrimoniálny charakter. Nejasnosť názvoslovnia v toto období súvisí najmä so sporným pôvodom súkromného vlastníctva v antickom Ríme a nejednoznačnosťou jeho objektu.

V dôsledku sociálnych, ekonomických i právnych zmien v 2. storočí pred n. l. sa vytvorila vhodná základňa pre kreovanie jednotného pojmu vlastníctva. K tomu však došlo až s výrazným oneskorením, t.j. v priebehu 1. storočia pred n. l. Toto zdržanie je však možno ospravedlniť tým, že žiadny súdobý právny systém nepoznal technický pojem na označenie právneho panstva nad hmotnou vecou, a tak predklasickí právnici nemali k dispozícii žiadny model, s ktorým by na tento účel pracovali. Ďalšou okolnosťou, ktorú je nutné brať na zreteľ, je to, že právnici boli zamestnaní praktickými úlohami, ktoré sprevádzali uvedené sociálne zmeny: museli rozvinúť nové právne inštitúty ako napr. *servitutes* či *usus fructus*, rozpracovať právne prostriedky ochrany vlastníctva a neformálny spôsob nadobúdania vlastníctva a iné inovácie prispôbené zmeneným podmienkam.

²⁹ KASER, M.: *Eigentum und Besitz im älteren römischen Recht*. Wien : Böhlau, 1956, s. 311.

³⁰ URFUS, V.: *Historické základy novodobého práva súkromného*. Praha : C.H.Beck, 2001, s. 40.

³¹ TÓTHOVÁ, M.: *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010, s. 77.

K uvedeným okolnostiam však pristúpil postupný prechod *ager publicus* do súkromných rúk, čím sa stala potreba kreovania pojmu vlastníctva nevyhnutná. Predklasickí právnici teda k tomuto finálnemu kroku pristúpili iba pod ťažkým tlakom rôznych praktických požiadaviek.

Použitá literatúra

1. ANKUM, H. – POOL, E.: Rem in bonis meis esse and rem in bonis meam esse: traces of the development of Roman double ownership. In BIRKS, P. (ed): *New perspectives in Roman law of property: essays for Barry Nicholas*. Oxford : Clarendon Press, 1989, s. 5-42.
2. BLAHO, P.: *Držba v dejinách práva. Rímskoprávna náuka o držbe a jej vyústenie v terajšom čase*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2015. 187 s.
3. BUCKLAND, W. W.: *The Main Institutions of Roman Private Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1931, 424 s.
4. CICERO, M. T.: *De inventione*. Dostupné na internete: <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/inventione.shtml>
5. CICERO, M. T.: *De legibus*. Dostupné na internete: <http://www.thelatinlibrary.com/cicero/leg.shtml>
6. *Corpus Iuris Civilis. Digesta, Tomus I.*, preklad Blaho, P., Vaňková, J., Bratislava : Eurokódex, 2008. 528 s.
7. DE VISSCHER, F.: Mancipium et res Mancipi. In *Studia et documenta historiae et iuris*, 1936, vol. 3, s. 263-324.
8. DIÓSDI, G.: *Ownership in ancient and preclassical Roman law*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1970. 193 s.
9. FESTUS: *De verborum significatu*. Budapest, 1889, 631 s. Dostupné na internete: <https://archive.org/details/deverborumsignif00festuoft>
10. GAIUS: *Učebnice práva ve čtyřech knihách*, preklad Kincl, J., Plzeň : Aleš Čeněk, 2007. 326 s.
11. *Justiniánske inštitúcie*, preklad Blaho, P., Trnava : Iura Edition, 2000. 439 s.
12. KASER, M.: *Eigentum und Besitz im älteren römischen Recht*. Wien : Böhlau, 1956. 381 s.
13. KOVÁČIKOVÁ, J.: *Leges agrariae – politické a právne aspekty*. In *Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2017, ktorá sa konala v dňoch 30.03.-01.04.2017 v Častej – Papiernícke* (v tlači).
14. LENHARTOVÁ, K.: *Poručníctvo a opatrovníctvo v komparácii prameňov rímskeho práva (4. storočie pred Kristom až 6. storočie po Kristovi) a československej legislatívy v rokoch 1919 až 1989*. In *Historia et theoria iuris*, 2009, roč. 1, č. 2, s. 81-91.
15. LEVY, E.: *West Roman vulgar law: The law of property*. Philadelphia : American Philosophical Society, 1951. 305 s.
16. MLKVÝ, M.: *Kontinuita inštitútov držby a vlastníctva v raných anglických právnych knihách*. In *Bratislavské právnické fórum, 2013*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, s. 1741-1748.

17. MOMMSEN, T.: *Römisches Staatsrecht*. Leipzig : S. Hirzel, 1887, s. 22.
18. SCHULZ, F.: *Geschichte der römischen Rechtswissenschaft*. Weimar : Böhlau 1961. 462 s.
19. ŠURKALA, J.: Predchodcovia a vývoj úradu prétora v Rímskej republike do roku 122 pred n. l. In *Notárstvo a iné právnické profesie v historickom vývoji*. Praha : Leges, 2017, s. 28-66.
20. TÓTHOVÁ, M.: *Právna komparatistika. Veľké právne systémy*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2010. 149 s.
21. URFUS, V.: *Historické základy novodobého práva súkromého*. Praha : C. H. Beck, 2001. 131 s.
22. VARRO, M. T.: *De lingua latina V-VII*. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2016. 393 s.
23. WLASSAK, M.: *Studien zum altrömischen Erb- und Vermächtnisrecht*. Wien, 1933. 65 s.
24. *Zákon XII tabúl'*. Dostupné na internete: <http://www.thelatinlibrary.com/12tables.html>

VPLYV RÍMSKEHO PRÁVA NA KREŠŤANSTVO (ÚVAHA O DOKTRÍNE SVÄTEJ TROJICE)

JUDr. Katarína Lenhartová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
katarina.lenhartova@flaw.uniba.sk

Vplyv rímskeho práva na kresťanstvo (úvaha o doktríne Svätej trojice)

Príspevok v úvode stručne zachytáva základné historické medzníky šírenia kresťanstva v Rímskej ríši a to v negatívnom aj pozitívnom zmysle. Podstatou je úvaha o tom, do akej miery rímske právo a jeho terminológia ovplyvnila doktrínu Svätej trojice. Známy výrok „*una substantia, tres personae*“ bol zrejme do značnej miery ovplyvnený rímskym právom.

Der Einfluss des Römischen Rechts auf das Christentum (Reflexion über die Lehre von der Dreifaltigkeit)

Das Papier stellt den grundlegenden historischen Meilenstein der Verbreitung des Christentums im Römischen Reich sowohl im negativen als auch im positiven Sinne vor. Das Wesen ist die Überlegung, inwiefern das römische Gesetz und seine Terminologie die Lehre von der Heiligen Dreifaltigkeit beeinflusst haben. Der berühmte Satz „*una substantia, tres personae*“ wurde offenbar größtenteils vom römischen Recht beeinflusst.

The Influence of Christianity on Roman Law (Reflection under Doctrine of Trinity)

The paper deals with the fundamental historical milestone of Christianity spreading in the Roman Empire, both in a negative and a positive sense. The essence is the consideration of the extent to which Roman law and its terminology have influenced the doctrine of the Trinity. The famous phrase „*una substantia, tres personae*“ was apparently largely influenced by Roman law.

Kľúčové slová: vývoj, kresťanstvo, pohanstvo, rímske právo, persona, substantia, Svätá trojica

Schlüsselbegriffe: Entwicklung, Christentum, Heidentum, Römisches Recht, Persona, Substanz, Heilige Dreifaltigkeit

Keywords: Development, Christianity, Paganism, Roman law, Personality, Substance, Trinity

Úvod

Kresťanstvo sa objavilo v Rímskej ríši počas obdobia kultúrneho konfliktu, ekonomickej dislokácie, politických zmien a migrácie obyvateľstva z vidieka do miest. Poľnohospodárske dediny boli konsolidované do veľkých plantáží, čo spôsobilo veľkú sociálnu dislokáciu, pretože poľnohospodári, dovtedy nezávislí, boli transformovaní na poľnohospodárov, ktorí sa stali poddanými.

Zatiaľ čo rímske úrady presadzovali všeobecnú vernosť cisárskej moci, skorí kresťanskí misionári poskytovali alternatívu samonosných spoločností, ktorých cieľom bolo vytvoriť Božie kráľovstvo.

Rímske úrady na čas tolerovali kresťanské spolky. Kresťania začali byť prenasledovaní, nakoľko odmietli navštevovať hry (pretože sa konali v sobotu), slúžiť v armáde a uctievať rímskych bohov.

Voľnosť cestovania a tolerancia nových náboženstiev v Rímskej ríši pomohla kresťanstvu šíriť sa na celom Blízkom východe, v Európe a severnej Afrike. Vierouka sa však nemohla rozvíjať bez toho, aby bola lokálne ovplyvňovaná. V tomto článku sa teda pokúsime stručne načrtnúť vplyv rímskeho práva a jeho terminológie na rozvoj a chápanie kresťanskej vierouky. Aby sme však pochopili tento zásah, musíme vnímať šírenie kresťanstva komplexnejšie a to tak v teritoriálnej, ako aj v personálnej rovine, historickú rovinu nevynímajúc.

1. Prenasledovanie kresťanov v Rímskej ríši

V zmysle súvislostí vykreslených v úvode sme načrtli, že kresťania boli spočiatku v rímskej ríši tolerovaní. Odlišnosti v ich viere a odmietanie niektorých typicky rímskych „povinností“ (nástup do vojska, slávenie sviatkov a pod.) však spôsobili, že spočiatku tolerantný prístup sa postupne menil na masovo agresívne nenávisť. Na základe viacerých nariadení boli kresťanom zakázané podnikateľské príležitosti, čo vyústilo k devalvovaniu ich postavenie v spoločnosti. Bolo im zakázané uctievanie, boli považovaní za napadnutých démonom, prenasledovaní, mučení a zabíjaní.

Segregácia kresťanov zašla dokonca až tak ďaleko, že niektorým boli na čelo vyznačené náboženské symboly alebo boli odsúdení na prácu v ba-

niach. V najhorších prípadoch boli zatknutí a vzhľadom na nevyužitú možnosť odvolať svoju vieru alebo čeliť poprave, boli následne hodení do jamy k hladným levom v Koloseu alebo v iných arénach. Tacitus o kresťanoch napísal: „boli pribití na kríže ... všívaní do kože divých zverí a vystavení hnevu psov, iní zas potretí horľavými materiálmi boli použítí ako pochodne na osvetlenie noci.“¹

Z dôvodu prenasledovania sa kresťania tajne stretávali predovšetkým v domoch svojich bohatých členov. Zdá sa však, že to len zvyšovalo úroveň nepriateľstva voči nim, pretože skorí kresťania mali bohoslužby v noci „za zatvorenými dverami“ namiesto toho, aby slúžili omše v priebehu dňa, v otvorených chrámoch.

Rimania požadovali, aby ich bohovia boli uctievaní, ale súčasne prijali miestnych bohov. Dôvod, prečo boli židia a kresťania prenasledovaní bol aj ten, že predstavovali hrozbu a odmietali uctievať rímskych bohov. Judaizmus a kresťanstvo neboli jediné náboženstvá v Rímskej ríši. Praktizoval sa i mithraizmus, manicheizmus, gnosticizmus a mnoho ďalších. Predpokladalo sa však, že všetci, čo uctievali niektoré z týchto náboženstiev súčasne obetujú rímskym bohom a uctievať rímskeho cisára ako Boha.

2. Rímsky cisári- prenasledovatelia kresťanov

Nero začal prenasledovať kresťanov na základe neplodnosti a obviňoval ich z veľkého požiaru v Ríme v roku 64. Medzi tých, ktorí podľa tradície zahynuli za jeho vlády, patrili apoštoli Peter a Pavol. Ako sme už v texte uviedli, Tacitus napísal, že pred tým, ako Nero kresťanov zabil, ich používal na zabávanie ľudí. Niektorí boli oblečení do kožušiny, aby ich zabili psy. Iní boli ukrižovaní. Ďalší boli upálení. Hoci prenasledovanie bolo často kruté, počty mŕtvych boli divoko prehnané. Väčšinu obetí tvorili biskupi alebo iní mužskí vodcovia.

Najväčšie prenasledovania kresťanov sa však nedialo počas vlády Nera, ale oveľa neskôr. Domician, Marcus Aurelius a Valerián, všetci prenasledovali kresťanov počas stopäťdesiatich rokov, a to najmä z toho dôvodu, že mnohí z kresťanov, zastávajúci vysoké pozície, predstavovali hrozbu, že vytvoria „štát v rámci štátu“. Za rímskeho cisára Septima Severa sa kresťanský krst, (r. 202) stal trestným činom. V roku 250 začal kresťanov masovo prenasledovať cisár Decius. Potlačenie kresťanov dosiahlo vrchol za cisára Diokleciána, ktorý (v roku 300) ovládal Rímsku ríšu a začal v roku 284 tzv.

¹ Bližšie k perzekúciám kresťanov pozri: FRIEND, W.: *Martyrdom and Persecution in the Early Church: a Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*. Oregon : Wibs & Stock Publisher, 1965, s. 303-312.

„veľké prenasledovanie“. Trvalo až do roku 311 a zanechalo 144 000 egyptských kresťanov mŕtvych.

Veriac, že kresťania zneužívali rímske pohanské tradície, Dioklecián nariadil spálenie všetkých Biblií a povedal kňazom, aby sa vzdali svojho náboženstva alebo čelili smrti. Bránil kresťanom sa združovať a zastávať štátne funkcie, pričom popieral ich občianstvo. Niekoľko slávnych svätých, vrátane sv. Mikuláša, bolo prenasledovaných a zabitých práve počas jeho vlády. Väčšina prenasledovania bola zameraná na kresťanov na východe, odkiaľ existovali správy o tom, že kresťania boli naťahovaní na škrípce a upaľovaní na verejných zhromaždeniach.

3. Obete prenasledovania

Sv. Peter, sv. Pavol a sv. Jakub boli medzi prvými mučeníkmi. Asi nemusíme uvádzať, že umreli násilnou smrťou. Sv. Jakub bol jedným z dvanástich apoštolov Ježiša Krista.² Predpokladá sa, že bol pochovaný v Jeruzaleme. Pretože sv. Jakub bol prvým apoštolom, ktorý bol umučený po Kristovom ukrižovaní, mnohí ho považujú za najdôležitejšieho zo všetkých trpiacich učeníkov – svätých rímsko-katolíckej cirkvi.

Podľa tradičného príbehu bol v roku 67 sv. Peter zavesený hore nohami a zoťatý (počas konania *Circus Maximus*). Udialo sa tak počas vlny brutálneho protikresťanského prenasledovania za cisára Nera, po veľkom požiari v Ríme. Toto zaobchádzanie so sv. Petrom bolo čiastočne výsledkom jeho žiadosti, aby nebol ukrižovaný, pretože sa nepovažoval za hodného rovnakej smrti ako Ježiš.³

Nie je úplne jasné, čo sa stalo s Pavlom, ale verí sa, že bol umučený v roku 64, to jest v tom istom roku, keď Nero obvinil Židov z veľkého požiaru Ríma. Predtým, ako bol Pavol zabitý, sa domohol svojho práva rímskeho občana, a teda bol sťatý.⁴

Prví svätci boli mučeníkmi, o ktorých sa predpokladalo, že zomreli za svoju vieru a boli okamžite odvedení do neba. Miestne zhromaždenie ich začalo uctievať. Pútnici navštevovali pohrebné miesta a obce či mestá ich prijali ako svätých patrónov a modlili sa im za pomoc a zázraky. Medzi ne-

² Podľa legendy sa plavil do Španielska, aby kázal evanjelium a potom sa vrátil do Jeruzalema, kde bol v roku 44 zbitý pre kázanie a konvertovanie na kresťanstvo na príkaz Herodesa Agripa.

³ Po tom, ako sv. Peter zomrel, sa hovorilo, že jeho telo bolo odvezené do pohrebiska, na ktorom sa teraz nachádza katedrála sv. Petra. Jeho telo bolo neskôr tajne uctievané.

⁴ Podľa niektorých bol Pavol umučený na mieste, kde sa nachádza Kláštor troch fontán v Ríme. V Bazilike sv. Jána v Lateráne, v najstaršej kresťanskej bazilike v Ríme, ktorú postavil Konštantín v roku 314, sa nachádza relikviár, o ktorom sa hovorí, že obsahuje hlavy sv. Pavla a sv. Petra a dokonca odtrhnuté prsty patriace neveriacemu Tomášovi, ktorý povedal, že neuverí Ježišovej smrti, pokiaľ nevloží prsty do jeho rán.

skorších svätých patrili aj „spovedníci“, ľudia, ktorí žili hrdinské životy, ale za svoje presvedčenie neboli zabití.

4. Koniec prenasledovania kresťanov v Rímskej ríši

Napriek prenasledovaniu sa kresťanstvu podarilo rásť. Dôvodom bolo zrejme to, že kresťanstvo bolo viac otvorené ľuďom zo všetkých oblastí života a konvertovalo naň viac ľudí ako na židovstvo. Rozmach kresťanstva podporila tiež nespokojnosť v Rímskej ríši. Verejná neochota uctievania cisárov spôsobila hlboký záujem Rímskej ríše o kresťanstvo, ako aj o mystické kultúry z Grécka a Blízkeho východu.

Prenasledovanie pomohlo posilniť kresťanstvo tým, že povzbudilo komunikáciu medzi cirkevnými obcami, aby ich varovalo pred spoločným nebezpečenstvom, inšpirujúc členov k napodobňovaniu odvahy mučeníkov a podporujúc spájanie v kresťanských komunitách.

V čase, keď sa Rím stal centrom kresťansko-katolíckej cirkvi, bol viac centrálné umiestnený a stabilný ako Jeruzalem.⁵ Na začiatku 3. storočia bolo v Rímskej ríši približne 220 000 kresťanov. Začiatkom 4. storočia sa odhadovali tieto počty už na 6 miliónov nasledovníkov.

5. Konštantín Veľký a jeho vplyv na kresťanstvo v Rímskej ríši

Konštantín Veľký⁶ spojil kresťanstvo, rímske právo a grécku kultúru a kristianizoval Rímsku ríšu. Založil veľké mesto Konštantínopol (dnešný Istanbul) v rímskej provincii Byzancia. Postupne zjednotil Rímsku ríšu a vyhlásil politiku tolerovania voči kresťanom.

Konštantín uskutočnil niekoľko reforiem a bol veľkým patrónom umenia. Prijal biskupov medzi svojich úradníkov a prijal kresťanské učenie o zaobchádzaní s otrokmi a väzňami. Zmenil spôsob štruktúry armády, zmenšoval pechoty a rozširoval kavalérie, na základe čoho niektorí tvrdia, že zmenil armádu ako celok takým spôsobom, že pripravil pôdu pre zánik Ríma.

Legenda hovorí, že keď Konštantín ako ešte necisár viedol malú armádu do Álp s úmyslom zvieŕť dôležitú bitku mimo Ríma na rieke Tiber proti svojmu rivalovi Maxentiovi, cisárovi Ríma, mal víziu a pri pohľade na ob-

⁵ Slávenie vianočných sviatkov bolo zahájené práve v Ríme, kde oslavy, ktoré začali ako slávnosti pre perzského boha Mithru, slúžili na počesť Kristových narodenín až do 4. storočia.

⁶ Konštantín Veľký bol narodený v roku 280 n.l., vládol v rokoch 312-337.

lohu údajne uvidel horiaci kríž nad slnkom s nápisom „*In hoc signo vinces*“ („v tomto znamení zvíťazíte“).

V tej noci Konštantín mal sen, že Ježiš mu povedal, aby vzal kríž ako svoj znak. Konštantín nariadil, aby boli vytvorené nové symboly, kríže a nasledujúce ráno v bitke zaznamenal víťazstvo aj napriek väčším šanciam jeho súpera na víťazstvo.

Konštantín pripísal svoje vojenské víťazstvo kresťanskej viere a vstúpil do Ríma s hlavou Maxentia na šťuku. Dal postaviť triumfálny Konštantínov oblúk v Ríme a prevzal kontrolu nad západnou polovicou Rímskej ríše. V roku 323 Konštantín zjednotil Rímsku ríšu.

V marci 313 vydal Konštantín svoj slávny Milánsky edikt, ktorý dával každému človeku právo praktizovať akékoľvek náboženstvo. Týmto nariadením Konštantín formálne uznal kresťanstvo a ukončil prenasledovanie kresťanov.

V roku 324 Konštantín „urobil“ z kresťanstva štátne náboženstvo: uviedol, že neexistuje žiadny rozdiel medzi cisárskym kráľovstvom a kráľovstvom Božím. Na základe nariadenia Konštantína boli pohanské chrámy vyvlastnené, ich pokladnice boli použité na budovanie cirkvi a podporovanie duchovenstva a zákony boli upravené pre kresťanskú etiku.⁷

Pred vládou Konštantína kresťania praktizovali svoju vieru v súkromí. Pod Konštantínom mohli zrazu praktizovať svoju vieru otvorene.

Konštantín sa stal pápežom tesne pred smrťou.⁸ Bol známy tým, že zvolal prvý všeobecný ekumenický koncil v Nicei, v roku 325, aby vyriešil otázky učenia. Najdôležitejšie rozhodnutie tohto koncilu bolo prijatie tvrdenia, že popieranie Kristovho božstva bolo považované za herezu kacírstvom. Práve toto vyhlásenie sa stalo základom cirkevnej náuky na pomerne dlhý čas. Každý, kto odpadol od viery, bol označený za kacíra.

Svätá Helena, matka Konštantína, sa stala jedným z najvýznamnejších svätcov v gréckokatolíckej cirkvi. Zo svojej prvej púte do Svätej zeme, ktorú vykonala, sa vrátila s pravým krížom, Kristovou trňovou korunou a kopijou, ktorou bol poradený pred jeho ukrižovaním. Rovnako identifikovala Kristovu hrobku, ktorá bola neskôr obstaná a „pokrytá“ chrámom venovaným Afrodite. Toto miesto sa teraz nachádza v Jeruzaleme v kostole Božieho hrobu.

Po tom, čo Konštantín zomrel v roku 337, rímske impérium bolo rozdelené medzi jeho synov. Kresťanstvo sa rozšírilo postupne cez Rímsku ríšu až za jej hranice. Pohanstvo bolo zakázané na konci 4. storočia a obmedzenia boli kladené i judaizmu. Sila a bohatstvo cirkvi rýchlo rástli, vďaka po-

⁷ MEREDITH, A. *Christian Philosophy in the Early Church*. London : T&T Clark International. 2012, s. 15.

⁸ Zaujímavé je, že sa dal pokrstiť až na smrteľnej posteli a bol považovaný za prvého kresťanského cisára.

moci veriacich kresťanov, ktorí darovali cirkvi pozemky a iné majetky. Začiatkom 6. storočia malo kresťanstvo 34 miliónov nasledovníkov. Tvorili polovicu Rímskej ríše.⁹

6. Vplyv rímskeho práva na kresťanstvo

Vzhľadom na rozsiahlosť a masovosť s akou sa kresťanstvo presadilo v spoločnosti, bolo by naivné sa domnievať, že nijakým spôsobom nezasiahlo a neovplyvnilo platné rímske právo. S ohľadom na prirodzenoprávny charakter vnímania tohto vplyvu si dovoľíme tvrdiť, že kresťanstvo zasiahlo najmä do inštitútov osobného a rodinného práva.

Obdobie, v ktorom kresťanstvo dosiahlo dominantný nárast veriacich bolo významným obdobím pre rozvoj rímskej jurisprudencie. Je prirodzené, že znalosť rímskeho práva sa prisudzovala najvzdelanejším, teda kňazom (predstaviteľom tzv. pontifikálnej jurisprudencie) a majetným obyvateľom (predstaviteľom tzv. laickej jurisprudencie). I z tohto dôvodu kresťanskú vierouku ovplyvnila terminológia rímskeho práva a naopak, inštitúty rímskeho práva, ktoré dovtedy neboli radikálne ovplyvňované spoločenským naladením, ovplyvnilo kresťanstvo a stalo sa významným materiálnym prameňom rímskeho práva.

Existuje mnoho príkladov toho, akým spôsobom kresťanstvo ovplyvnilo rímske právo, hlavne v poklasickom období. Ženám prinieslo väčšiu rovnosť pred zákonom, platnosť manželstva podmienilo obojstranným súhlasom snúbencov, zrigoróznilo rozvod, zrušilo moc otca nad životom a smrťou svojich detí, reformovalo situáciu otrokov, umožnilo otrokom domáhať sa pred magistrátom ochrany, ak ich pán zneužil svoju právomoc, prípadne domáhať sa slobody, ak s nimi pán kruto zaobchádzal a neprimerane ich trestal, umožnilo otrokom pri prepustení na slobodu získať práva narodených na slobode a pod.¹⁰

Kresťanstvo, šíriace sa z východu na západ, bolo (najmä počas prvých dvoch storočí) ovplyvňované gréckymi myšlienkami a gréckym jazykom. Filozofia, ktorá bola odmietaná v teológii na východe bola na západe jednoznačne reprezentovaná dominantným duchom a géniom Rímskej ríše. Preto sa nedá poprieť, že rímska právna kultúra významným spôsobom zasiahla do kresťanstva. Je prirodzené, že keby kresťanská vierouka ostala bigotne stála a neprijala západný vplyv a právnu kultúru Rímskej ríše, Rimania

⁹ BROWN, P. *Power and Persuasion in Late Antiquity: Towards a Christian Empire*. London : University of Wisconsin Press, 1992, s. 5.

¹⁰ BERMAN, H. J.: The Influence of Christianity upon the Development of the Law. In *Oklahoma Law Review*, 1959, roč. 12, č. 86, s. 91. Dostupné a citované dňa 15.10.2017 na <http://www.classicapologetics.com/b/berminfl.pdf>.

a celkovo ľudia zo západu, by mali veľký problém prijímať myšlienky evanjelia a kresťanstvo by nedosiahlo takú masovosť. „Inteligentná a špekulatívna východná myseľ zachytila metafyzické body, zatiaľ čo západný géniu sa sústredil na praktické otázky práva a systém a ako sa človek môže i napriek svojim previneniam dostať k Bohu.“¹¹

Kontrast medzi východným a západným kresťanstvom je zjavný.¹² Západné kresťanstvo bolo opísané ako viac realistické, viac biblické, praktickejšie a menej špekulatívne. Jeho teológia je menej metafyzická a viac psychologická. Jedným slovom je viac experimentálne. Henry Maine sa domnieva, že je to práve spojením a vplyvom rímskeho práva s teológiou západnej cirkvi.

Ak vyslovíme hypotézu, že kresťanstvo bolo ovplyvnené terminológiou rímskeho práva a jazykom, môžeme ju preskúmať na základe kresťanskej vierouky a to na doktríne jedného Boha, ktorý je trojjediný.

7. Doktrína jedného Boha

Mnoho prvých pohanských kňazov (otcov), vzdelaných v rímskom práve a udomácnených v princípoch rímskeho práva, malo tendenciu vnieť náboženstvo do právnej oblasti. Dovtedy boli božstvá vnímané v zmysle sudcu, ktorý súdil skutky a podľa toho odmeňoval alebo trestal. Z tohto vnímania vzťahu Boha a človeka vyplýva istá tvrdosť a strach, pretože vo svojej najhrubšej podstate je tento vzťah vnímaný ako právny vzťah. V pohanskom náboženstve neexistovala predstava otcovstva Boha, ktorý miluje, ale bohov, ktorí strážia morálku a ich lásku a náklonnosť si každý musí zaslúžiť. Toto vnímanie neuspokojovalo človeka, ale vytváralo v ňom strach, takže môžeme pochybovať o ušľachtilosti pohanskej viery.¹³

Je úplne prirodzené, že vzťah človeka a Boha je vnímaný v osobnej rovine. Je na každom veriacom aký vzťah k Bohu zaujme a kde až tento vzťah jednotlivca nechá zájsť. No práve kvôli jedinečnosti každého veriaceho musia existovať univerzálne princípy, ktoré určujú hranice tohto vzťahu.

Existovali a existujú názory, že nemôže existovať žiadna intervencia a obmedzovanie vzťahu medzi veriacim a Bohom. Môžeme vychádzať z rímskeho rodinného práva a vnímať právne tento vzťah ako vzťah medzi

¹¹ HICK, E.: *Traces of Greek Philosophy and Roman Law in the new Testament*. Nabu Press. 2014, s. 149.

¹² BROWN, P.: *Power and Persuasion in Late Antiquity: Towards a Christian Empire*. London : University of Wisconsin Press, 1992, s. 6.

¹³ K vnímaniu pohanských kultov, ich pôvodu, pozri: FOX, R. L.: *Pagans and Christians in the Mediterranean World from the Second Century AD to the Conversion of Constantine*. London : Penguin books, 1986.

„otcom a dieťaťom“. No nie v jeho absolútnom zmysle. Vieme predsa, že *pater familias* mal napríklad *ius vitae et necisque*, právo nad životom a smrťou svojich detí, ktoré sa v ranej rímskej rodine chápalo direktívne a otec skutočne svoje dieťa mohol zabiť, keď tak usúdil.

Preto nebolo cieľom vymedziť vzťahy Boha a človeka v podobe zákona, tadiaľto cesta nevedla. No ak uvažujeme vo svetle kresťanskej vierouky o Bohu, ako otcovi a o človeku, ako o jeho dieťaťati, nemôžeme z ich vzťahu úplne vylúčiť univerzálny prvok, teda právo. Právo preniká do všetkých vzťahov otca a jeho detí v božej rodine, aj keď nemá zákonnú formu. Rodina existuje ako akási univerzálna morálna potreba a tým ovplyvňuje všetky vzťahy jej jednotlivých členov. Nad rodinou a spoločnosťou stojí Boh ako otec a zástanca spravodlivosti, teda sudca, ale nie trestajúci, no ten, čo vidí všetky skutky.

8. Doktrína Trojice (*Sancta Trinitas*)

Pojem „trinity“ bol vytvorený Tertullianom. Pri vymedzení pojmu trojica zaoberal sa právnickou, nie filozofickou terminológiou.¹⁴ Podľa neho doktrína Trojice bola právna, politická a ekonomická. Nevnímal ju ako metafyzickú. V jeho mysli sa zrodili dve právne koncepcie, ktoré musíme pochopiť, aby sme správne rozumeli pôvodnému významu nanebovstúpenia najsvätejšej trojice. Ide o koncepciu substancie (*substantia*) a osoby (*personae*).

Pojem *substantia* bol v právnom zmysle chápaný ako látka – súčasť vlastníctva, teda určitá hmotná podstata. Jednoducho nemala nič spoločné s vnímaním tohto pojmu ako zosobňujúceho osobu (*status*). Naopak osoba (*persona*), je subjekt alebo jednotlivec, schopný uzatvorenia právnych vzťahov a vlastníctva substancie, podstaty, pričom je úplne prirodzené a umožnené, aby jednu substanciu vlastnili viaceré osoby. V právnom ponímaní je rozdiel medzi týmito pojmami úplne zjavný. Boh je teda jeden a považuje sa za substanciu. Boh je teda *substantia*, schopná delenia a distribúcie. Boh ako *substantia* má teda viaceré „časti“, sú to jeho substancie, teda Syn a Duch svätý, ktorí spolu s Otcom tvoria jeden celok, nazývaný „*tres personae*“.

Prečo však túto trojjednosť jednej substancie nazvali pojmom *persona*, významovo charakterizovaným ako subjekt? *Persona* je právny pojem. Označuje osobu, ktorú vieme identifikovať podľa mena, postavenia. Pojem

¹⁴ PHILLIPS, W. A.: *Theses on the Influence of Roman Law on the History and Doctrine of the Christian Church during the first three Centuries* (Dizertačné tézy). University of Edinburgh. 1931. Citované dňa 15.10.2017 file:///C:/Users/admin/Desktop/0074233c.pdf. s.189.

osoba nie je identický s pojmom *gradu*, *forma* a *specie*, ale je synonymom pojmu *status*, *potestas*. Práve podľa Tertulliana je však pojem *persona* identický s pojmom *substantia*. Tertullian objasňoval, že pokiaľ ide o Otca, syna a Ducha svätého, ide o jednu substanciu, osobu, ktorú musíme chápať v čo najsilnejšej jednote.

Jediná myšlienka, zrozumiteľná pre všetkých, bola akousi politickou či právnou predstavou toho, že Boh, teda Otec je substancia, ktorá stojí na čele kráľovstva. Pojem *persona*, teda osoba, potom bola vnímaná ako akýsi úradník, vykonávajúci jeho vôľu. A kráľovstvo neznamena nič iné ako „*Singulare et unicum imperium*“, kde nemôžeme hovoriť len o jednej autorite, nakoľko v kráľovstve je viac ako jeden úradník a tak Tertullian hovorí o „*filius et spiritus*“ ako o „*consortes substantiae patris*“, teda jednote Trojice, pochádzajúcej z jednej substance. Pre tento účel boli Syn a Duch stворení, a za svoje bytie vďačia jedine Otcovi. Tertullian ilustroval Svätú trojicu ako spojenie koreňov, kra a ovocia, ako jednej substance, prípadne ako spojenie vody, fontány a rieky, alebo slnka, lúča a koncového bodu, ktorý lúč vrhá na predmet.

Je zjavné, že Tertullianove (v Sk jazyku sa píše z jedným „l“) vnímanie podriadenosti syna voči otcovi pochádza práve z rímskeho práva. Syn neurobí nič bez vôle otca. Tertullian však pochopil, že syn vykonáva slobodne delegovanú božiu moc, ako služobník pre nadriadeného. Otec, hoci je jediná hlava kráľovstva, nie je totiž ovplyvnený tým, prostredníctvom koho spravuje „svoje kráľovstvo“ a na túto funkciu si môže zvoliť kohokoľvek. Tertullian ďalej hovorí, že moc nepatrí iba jednej osobe, ale aj tým, ktorých si on vyvolil a sú jeho súčasťou, a ktorým ju on udelil ako jeho zástupcom. V tomto zmysle teda Tertullian vnímal Boha ako otca, ktorý si na realizáciu svojej vôle, zo seba samého, cháp svojej substance, odčlenil Syna a Ducha, aby Oni, a on ako ich súčasť, vykonávali jeho vôľu za jeho stálej prítomnosti, vo večnej jednote.

V tejto myšlienke sa odráža podoba, akou bola spravovaná Rímska ríša. Je zjavné, že rímske právo ovplyvnilo doktrínu svätej trojice viac, ako dokázala byť kedy ktorákoľvek doktrína ovplyvnená.

9. Vplyv rímskeho práva na doktrínu o Svätej trojici

Prví kresťania boli monoteistami. Mali skúsenosť a vedomosť o tom, že Boh k nim prišiel prostredníctvom Ježiša Krista, t.j. Boh umožnil ľuďom vidieť ho v reálne žijúcej osobe Ježiša, skrze Ducha Svätého. Je úplne prirodzené, že mnohí intelektuálne ťažko ponímali jednotu Boha a jeho rôzne sebvýjadrenia. Cirkev musela vyjadriť jednotu svojho učenia, nakoľko tu bo-

li stále osvietení pohanania a ľudia šíriaci falošné učenia. Po stáročia cirkev nemala jednotnú doktrínu, ktorá by odpovedala na všetky otázky, ktoré vyvstali. Hovorí sa však, že nutnosť je matka vynálezu a preto bolo nutné, aby prví cirkevní otcovia bádali a skúmali, pričom sa pokúšali formulovať svoje vyznanie pomocou najlepších termínov, ktoré poznali a mali k dispozícii, takže nutne siahali po kategóriách z rímskeho práva.

V bádani nebolo úplne jasné, či grécky pojem *logos* (nazývali a chápali pod ním osobu Syna) bolo viac ako neosobný atribút v Bohu a či Boh, ako stvoriteľ všetkého na svete, bol synom aj pred vytvorením všetkého na svete. Tertullián hovoril, že Syn neexistoval od večnosti s Otcom, ale vznikol až so vznikom sveta. Táto doktrína však bola zaznávaná.

Navyše do úzadia bol dávaný Duch, nakoľko *Logos* bol súčasťou Otca pri tom, ako bol svet tvorený. To však nebránilo cirkvi, aby odkazovala na Svätú trojicu a v nej na Ducha svätého, ako jej neoddeliteľnú tretiu súčasť. Preto často dochádzalo k nejasnému rozlišovaniu medzi pojmom *Logos* a Duchom. Moderní teológovia urobili z Ducha svätého jednoducho Ducha Kristovho alebo Ducha Boha a ich závery sa zakladajú na svätom písme.

Pokiaľ by sme si prešli históriu vývoja doktríny Svätej trojice, našli by sme viacero míľnikov na ceste cirkvi k základnej definícii „*una substantia, tres personae*“.

Prvým míľnikom je, že v 2. storočí boli apológmi (apologéti) zosúladené a zjednotené pojmy *Logos* a Kristus do jedného pojmu, Syn. Nasledovalo učenie o tom, že Boh stvoril človeka a teda všetci sme deti jedného otca. Následne na to bolo prijaté učenie, že Duch svätý bol neoddeliteľnou súčasťou Boha. Boh existuje ako jedna identita, no Syn a Duch svätý odvádzajú svoju identitu od večného Otca. Tu vidíme aj silný vplyv rímskeho práva, nakoľko vo východnej cirkvi je jasne vnímané mocenské postavenie a podriadenosť Syna a Ducha Otcovi. Sv. Augustín však odmietol myšlienku podriadenosti a toto vnímanie zmenil na chápanie všetkých súčastí trojice ako rovnocenných. Práve jeho vnímanie ozrejmilo, že hoci je Boh jednou substanciou, v rámci jeho substancie vytvoril svoje zrkadlo v Synovi a Duchu, ktorí sú jeho neoddeliteľnou súčasťou.¹⁵

Záver

Musíme chápať, že termíny „*persona*“ a „*substantia*“, ktoré pochádzajú z gréckej filozofie a rímskeho práva, boli inak chápané počas rôznych storočí a v súčasnosti už nevieme dokonale rekonštruovať ich vtedajšie chápanie.

¹⁵ Viac k učeniu sv. Augustína pozri napríklad v: MARCUS, R.: *The End of Ancient Christianity*. Cambridge : Cambridge University Press. 1990, s. 46 a nasl.

Pojem osoba, po grécky „*hypostatis*“ bol chápaný úplne identicky ako pojem substancia, prípadne esencia. Tým, že však vo výroku „*una substantia, tres personae*“ boli použité dva rôzne pojmy, chápali sa nimi synonymy. Teda rôzne slovné vyjadrenia toho istého pojmu. Pod pojmom tri osoby sa teda nemysleli tri identity so samostatnou vôľou a spôsobilosťou, konajúce nezávisle na sebe. Latinskí teológovia pre grécky výraz *hypostasis* použili prirodzene pojem *persona*, nakoľko išlo o doslovný preklad do latinčiny. Ale ani toto slovo nemôžeme chápať ako ho chápeme dnes, v zmysle pojmu osoba. V rímskom práve bola osoba chápaná prostredníctvom troch identifikačných znakov, ktorými bol *status libertatis* (sloboda), *status civitatis* (občianstvo) a *status familia* (čelné postavenie v rodine). V tomto zmysle vidíme, že teológovia len vzali pojem osoba ako pojem, ktorý zodpovedal gréckemu slovu *hypostasis*, ale nebolo vôbec úmyslom, aby bolo chápané presne v jeho význame, teda vo význame *status*. Aj samotný sv. Augustín sa ospravedlňoval za použitie slova *persona* a obraňoval teológov, že za to môže chudoba jazyka. Možno i takáto chyba spôsobila to, že doktrína sv. Trojice je, z dôvodu nesprávneho terminologického prekladu jej charakteristiky, ťažko pochopiteľná a zmyslovo uchopiteľná.

Použitá literatúra

1. BROWN, P.: *Power and Persuasion in Late Antiquity: Towards a Christian Empire*. London : University of Wisconsin Press, 1992. ISBN 0-299-13344-3.
2. BROWN, P.: *Authority and the Sacred: Aspects of the Christianization of the Roman World*. New York : Cambridge University Press, 1995. ISBN 0-521-49557-1.
3. FRENCH, W.: *Martyrdom and Persecution in the Early Church: a Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*. Oregon : Wibs & Stock Publisher, 1965. ISBN 978-1-62654-804-4.
4. FOX, R. L.: *Pagans and Christians in the Mediterranean World from the Second Century AD to the Conversion of Constantine*. London : Penguin books, 1986.
5. HICK, E.: *Traces of Greek Philosophy and Roman Law in the new Testament*. Nabu Press, 2014. ISBN 978-1-29877-376-0.
6. MARCUS, R.: *The End of Ancient Christianity*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. ISBN 0-521-32716-4.
7. MEREDITH, A.: *Christian Philosophy in the Early Church*. London : T&T Clark International, 2012. ISBN 978-0-5672-7860-9.
8. PHILLIPS, W. A.: *Theses on the Influence of Roman Law on the History and Doctrine of the Christian Church during the first three Centuries* (Dizertačné tézy). University of Edinburgh, 1931. Citované dňa 15.10.2017 file:///C:/Users/admin/Desktop/0074233c.pdf

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA EÚ V SPOJENÝCH VECIACH C-643/15 A C-647/15 SLOVENSKO A MAĎARSKO/RADA (VYBRANÉ ASPEKTY)

JUDr. Peter Lysina, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
peter.lysina@flaw.uniba.sk

Rozsudok Súdneho dvora EÚ v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 Slovensko a Maďarsko/Rada (vybrané aspekty)

Príspevok sa zameriava na vybrané aspekty rozsudku Súdneho dvora EÚ v spojených veciach C-643/15 a C-647/15. Jeho cieľom tak nie je komplexná analýza rozsudku, ale len tých elementov, ktoré zarezonovali medzi odbornou, či laickou verejnosťou. Článok okrajovo poukazuje na výrok rozsudku a rozhodnutie o trovách, ako časti rozsudku, ktoré vyvolali záujem u laickej verejnosti, no následne venuje detailnejšiu pozornosť právne významným tézám, ktoré budú ovplyvňovať aplikáciu práva EÚ v budúcnosti, ako je napríklad interpretácia čl. 78 ods. 3 ZFEÚ, definícia legislatívneho aktu a nelegislatívneho aktu, či požiadavka na konzultáciu Európskeho parlamentu pri zmene návrhu právneho aktu.

Arrêt de la Cour de justice de l'UE dans les affaires jointes C-643/15 et C-647/15 République slovaque et Hongrie contre Conseil (aspects choisis)

L'article se concentre sur certains aspects de l'arrêt de la Cour de justice dans les affaires jointes C-643/15 et C-647/15. Son but n'est pas une analyse complète du jugement, mais de souligner certains éléments qui ont provoqué des conflits entre les professionnels. Sur la base de ce que l'article traite du verdict en tant que tel et la décision sur les coûts comme deux éléments qui sont intéressants pour le public. Toutefois, une attention plus détaillée sera accordée aux faits juridiquement pertinents qui affecteront l'application future de l'UE, tels que l'interprétation de l'article 78, paragraphe 3, du TFUE, la définition d'un acte législatif et d'un acte non législatif et la consultation du Parlement européen dans un cas où un projet d'acte juridique est modifié.

**Court of Justice of the EU judgement in joined cases C-643/15
and C-647/15 Slovak Republic and Hungary v. the Council
(selected aspects)**

The article focuses on some selected aspects of the judgment of the Court of Justice in Joined Cases C-643/15 and C-647/15. Its aim is not a comprehensive analysis of the judgment but to stress some elements that caused disputes among professionals. Based on that the Article deals with verdict as such and decision on the costs as two elements which are interesting for public. However, it subsequently provide more detailed attention to legally relevant facts which will affect future application of the EU – such as the interpretation of Article 78 para (3) TFEU, the definition of a legislative act and a non-legislative act, and on issue of consultation of the European Parliament in a case when a draft legal act is amended.

Kľúčové slová: právo EÚ, Súdny dvor EÚ, Európsky parlament, Európska komisia, legislatívny akt, nelegislatívny akt, Zmluva o fungovaní EÚ

Mots clés: droit de l'Union européenne, Cour de justice, Parlement européen, Commission européenne, acte législatif, acte non législatif, Traité sur le fonctionnement de l'UE,

Keywords: EU law, Court of Justice, European Parliament, European Commission, Legislative act, non-legislative act, Treaty on the Functioning of the EU

Úvod

Dňa 6. septembra 2017 vyniesol Súdny dvor EÚ (ďalej len „SD EÚ“) rozsudok v spojených veciach C-643/15 a C-647/15, ktorých predmetom boli žaloby o neplatnosť podľa článku 263 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“), podané 2. a 3. decembra 2015, Slovenskou republikou (C-643/15) a Maďarskom (C-647/15). Ako Slovenská republika, tak i Maďarsko sa svojimi žalobami domáhali zrušenia rozhodnutia Rady (EÚ) 2015/1601 z 22. septembra 2015 o zavedení dočasných opatrení v oblasti medzinárodnej ochrany v prospech Talianska a Grécka.¹ (ďalej len „napadnuté rozhodnutie“). V konaniach vystupoval i rad vedľajších účastníkov. Na podporu Slovenskej republiky a Maďarska do konaní vstúpilo Poľsko. Naopak, Radu EÚ v konaniach podporovali Belgické kráľovstvo, Spolková republika Nemecko, Helénska republika, Francúzska republika, Talianska republika, Luxemburské veľkovevodstvo, Poľská republika, Švédске kráľovstvo, ako aj Európska komisia (ďalej len „EK“).

SD EÚ svojim rozsudkom žaloby Slovenskej republiky a Maďarska zamietol v plnom rozsahu, keďže, ako uviedol v odôvodnení rozsudku, nebolo možné vyhovieť žiadnemu zo žalobných dôvodov uvedených Slovenskou

¹ Ú. v. EÚ L 248, 2015, s. 80.

republikou a Maďarskom. Okrem toho SD EÚ nariadil, že Slovenská republika a Maďarsko znášajú svoje vlastné trovy konania a sú povinní nahradiť trovy konania, ktoré vznikli Rade EÚ. Pokiaľ ide o trovy vedľajších účastníkov konaní, SD EÚ rozhodol, že Belgické kráľovstvo, Spolková republika Nemecko, Helénska republika, Francúzska republika, Talianska republika, Luxemburské veľkovevodstvo, Poľská republika, Švédske kráľovstvo, ako aj Európska komisia znášajú svoje vlastné trovy konania.

Hoci na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o rozsudok, akých v konaní o neplatnosť (podľa čl. 263 ZFEÚ) vyniesol SD EÚ nespočetné množstvo, nie je tomu celkom tak. Rozsudok prináša celý rad pozoruhodných momentov. Tieto sa objavujú tak v rovine politickej, ako aj v rovine právnej. Hneď v úvode je nevyhnutné zdôrazniť, že politická dimenzia rozsudku, akokoľvek významná, nie je témou daného článku, a preto jej nebude venovaná pozornosť. Na druhej strane, pokiaľ ide o právny rozmer, rozsudok prináša celý rad zaujímavých momentov, či zdôvodnení. Ani tu však článok nemá za cieľ detailnú analýzu celého rozsudku. Ambíciou je poukázať a zhodnotiť najzaujímavejšie argumenty objavujúce sa v rozsudku a jeho odôvodnení, obzvlášť na tie, pri ktorých prichádza SD EÚ s tvrdeniami precedenčnej povahy, či naopak tie, pri ktorých súd zvolil „nie celkom štandardné“ odôvodnenie. Keďže medzi laickou, ako aj odbornou verejnosťou zarezonovala i otázka spojenia oboch konaní, ako aj otázka platenia trov zo strany Slovenskej republiky, v článku je aspoň v krátkosti venovaná pozornosť aj týmto dvom momentom.

1. Výrok rozsudku SD EÚ v spojených veciach a rozhodnutie o trovách

SD EÚ svojím rozsudkom zamietol žaloby Slovenskej republiky a Maďarska v celom rozsahu. To znamená, že sa nestotožnil s ani jedným z celkovo 6 žalobných dôvodov Slovenskej republiky², či z 10 žalobných

² Na podporu svojej žaloby uviedla Slovenská republika nasledovné žalobné dôvody:

1. Rada tým, že prijala napadnuté rozhodnutie nad rámec predchádzajúceho usmernenia Európskej rady, a teda v rozpore s jej mandátom, porušila čl. 68 ZFEÚ, ako aj čl. 13 ods. 2 ZEÚ a zásadu inštitucionálnej rovnováhy.
2. Taký typ aktu, akým je napadnuté rozhodnutie, nie je možné prijať na základe čl. 78 ods. 3 ZFEÚ. Vo svetle svojho obsahu má totiž napadnuté rozhodnutie charakter legislatívneho aktu, a malo byť teda prijaté legislatívnym postupom, ktorý však nie je predvídaný v čl. 78 ods. 3 ZFEÚ. Tým, že Rada napadnuté rozhodnutie prijala na základe čl. 78 ods. 3 ZFEÚ, porušila nielen toto ustanovenie, ale zasiahla aj do práv národných parlamentov a Európskeho parlamentu.
3. Pre prípad, že by SD EÚ v rozpore s tvrdeniami Slovenskej republiky v rámci druhého žalobného dôvodu bol býval dospel k záveru, že napadnuté rozhodnutie bolo prijaté legislatívnym postupom (*quod non*), Slovenská republika subsidiárne namietla porušenie podstatných procesných predpisov, zakotvených v čl. 16 ods. 8 ZEÚ, čl. 15 ods. 2 ZFEÚ, čl. 78 ods. 3 ZFEÚ, čl. 3 a 4 Protokolu č. 1,

dôvodov uvedených ako v žalobe podanej Maďarskom³. Pokiaľ ide o vynešenie rozsudku, i keď sa obe žaloby boli podané samostatne, SD EÚ využil

čl. 6 a čl. 7 ods. 1 a 2 Protokolu č. 2, ako aj porušenie čl. 10 ods. 1 a 2 ZEÚ, čl. 13 ods. 2 ZEÚ a zásad zastupiteľskej demokracie, inštitucionálnej rovnováhy a riadnej správy vecí verejných. Konkrétne malo dôjsť k nedodržaniu požiadavky verejnosti rokovania a hlasovania v Rade, k limitácii účasti národných parlamentov v procese prijímania napadnutého rozhodnutia a k porušeniu podmienky konzultácie Európskeho parlamentu.

4. Predtým, ako Rada prijala napadnuté rozhodnutie, vykonala v návrhu EK viaceré zmeny a doplnenia. Pri tom porušila podstatné procesné predpisy, zakotvené v čl. 78 ods. 3 ZFEÚ a čl. 293 ZFEÚ, ako aj čl. 10 ods. 1 a 2 ZEÚ, čl. 13 ods. 2 ZEÚ a zásady zastupiteľskej demokracie, inštitucionálnej rovnováhy a riadnej správy vecí verejných. Európsky parlament totiž nebol riadne konzultovaný a Rada o zmenách a doplneniach návrhu EK nerozhodla jednomyselne.
5. Subsidiárne k druhému žalobnému dôvodu Slovenská republika namietla porušenie čl. 78 ods. 3 ZFEÚ z dôvodu nesplnenia podmienok jeho uplatniteľnosti, ktoré sa týkajú dočasnosti prijatých opatrení, ako aj existencie núdzovej situácie v dôsledku náhleho prílevu štátnych príslušníkov tretích krajín.
6. Napadnuté rozhodnutie je v zjavnom rozpore so zásadou proporcionality, keďže zjavne nie je ani vhodné a ani nevyhnutné na dosiahnutie sledovaného cieľa.

³ Na podporu svojej žaloby uviedlo Maďarsko nasledovné dôvody:

1. Čl. 78 ZFEÚ ods. 3 neposkytuje Rade primeraný právny základ na prijatie napadnutého rozhodnutia. Čl. 78 ZFEÚ, ods. 3 neoprávňuje Radu k prijatiu legislatívneho aktu, ako ani k prijatiu opatrení stanovených v napadnutom rozhodnutí, konkrétne opatrení zahŕňajúcich výnimku zo záväznosti legislatívneho aktu, v tejto veci nariadenie (EÚ) č. 604/2013. Napadnuté rozhodnutie predstavuje z hľadiska jeho obsahu – vzhľadom na to, že predstavuje výnimku z nariadenia č. 604/2013 – legislatívny akt, preto sa jeho prijatie nemôže zakladať na článku 78 ZFEÚ ods. 3, ktorý oprávňuje Radu výlučne na prijatie aktov nelegislatívnym postupom, t. j. nelegislatívnych aktov. Za predpokladu, že by SD EÚ napriek vyššie uvedenému dospel k záveru, že na základe čl. 78 ZFEÚ ods. 3 bolo predsa možné prijať právny akt zahŕňajúci výnimku z legislatívneho aktu, Maďarsko uviedlo, že uvedená výnimka nemôže byť taká, aby mala vplyv na podstatu legislatívneho aktu a zbavil jeho základné ustanovenia významu, ako to je v prípade napadnutého rozhodnutia.
2. Opatrenie prijaté na obdobie 24 mesiacov – a v určitých prípadoch na obdobie 36 mesiacov – ktorého dôsledky navyše pretrvávajú aj po uplynutí uvedeného obdobia, je v rozpore s pojmom „dočasné opatrenia“. Napadnuté rozhodnutie prekračuje právomoci zverené Rade čl. 78 ZFEÚ ods. 3, pretože na účely určenia obdobia jeho platnosti nebolo zohľadnené obdobie potrebné na prijatie legislatívneho aktu na základe čl. 78 ZFEÚ ods. 2.
3. Prijatím napadnutého rozhodnutia Rada porušila čl. 293 ZFEÚ ods. 1 tým, že sa odchyľila od návrhu Komisie bez toho, aby dospela k jednomyselnosti.
4. Napadnuté rozhodnutie stanovuje výnimku z legislatívneho aktu a z hľadiska jeho obsahu predstavuje legislatívny akt, preto na účely jeho prijatia – aj v prípade, ak by bolo jeho prijatie na základe článku 78 ZFEÚ ods. 3 možné – malo byť dodržané právo národných parlamentov vypracovávať stanoviská k legislatívnym aktom, uznané v protokoloch č. 1 a 2 pripojených k ZEU a ZFEÚ.
5. Rada po konzultáciách s Európskym parlamentom podstatným spôsobom zmenila znenie návrhu a napriek tomu nepožiadala Európsky parlament o novú konzultáciu.
6. V čase prijatia Radou neboli k dispozícii jazykové verzie návrhu rozhodnutia v úradných jazykoch Únie.
7. Napadnuté rozhodnutie je protiprávne aj z toho dôvodu, že jeho prijatie je v rozpore s čl. 68 ZFEÚ a so závermi prijatými Európskou radou na rokovaníach z 25. a 26. júna 2015.
8. Napadnuté rozhodnutie porušuje zásadu právnej istoty a zásadu jasnosti právnych predpisov, keďže v ňom z viacerých hľadísk nie je jasné, akým spôsobom sa majú uplatňovať jeho ustanovenia, ani to, v akom sú vzťahu s ustanoveniami nariadenia č. 604/2013. Z týchto nejasných hľadísk vyplýva otázka týkajúca sa uplatnenia procesných pravidiel a záruk, pokiaľ ide o prijatie rozhodnutia o presídlení, ako aj skutočnosti, že napadnuté rozhodnutie nestanovuje jasne kritériá výberu na účely presídlenia, ani primerane neupravuje postavenie žiadateľov v členskom štáte presídlenia. Napadnuté rozhodnutie je v rozpore so Ženevským dohovorom o právnom postavení utečencov, keďže zbavuje žiadateľov o ich právo zotrvať na území členského štátu, v ktorom podali žiadosť a umož-

možnosť plynúcu z čl. 54 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora⁴ a, vzhľadom na „ten istý predmet konania“ veci spojil. Tu je azda potrebné dodať, že hoci sa pred SD EÚ v máji 2017 uskutočnilo spoločné ústne pojednávanie pre obe konania, do poslednej chvíle nič nenaznačovalo, že SD EÚ spojí obe konania na účely rozsudku. Preto tento moment vyznel prekvapivo. Avšak, ako bolo naznačené, je to jeho plné právo. Na druhej strane, spojenie oboch vecí do jedného rozsudku prinieslo, už na prvý pohľad, rozpačitý výsledok. SD EÚ „vd'aka“ spojeniu oboch vecí maximálne zostručnil svoju argumentáciu pri niektorých otázkach. Ba dalo by sa povedať, že jeho argumentácia je až povrchná. Okrem toho sa náležitým spôsobom nevysporiadal so všetkými výhradami a argumentmi žalobcov. Ba čo viac, niektoré argumenty opomenul, niektoré skreslil a niektoré dokonca zamenil (keď Slovenskej republike pripisuje argumentáciu zo žaloby Maďarska a naopak).

Okrem samotného zamietnutia žalôb SD EÚ rozhodol i o tom, že Slovenská republika, ako aj Maďarsko znášajú vlastné trovy, no rovnako tak sú povinní nahradiť trovy konania, ktoré vznikli Rade EÚ. Vedľajší účastníci konania podľa SD EÚ znášajú vlastné trovy. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že ide o rozhodnutie SD EÚ, ktoré je plne v línii čl. 137 a nasl. Rokovacieho poriadku Súdneho dvora. Tu je však potrebné dodať, že samotné rozhodnutie SD EÚ o povinnosti uhradiť trovy Rade EÚ automaticky neznamená, že k úhrade trov aj skutočne dôjde. Totiž v obdobných prípadoch, týkajúcich sa iných členských štátov (pozn. zo strany Slovenskej republiky išlo o prvé konanie vedené proti rade EÚ) Rada EÚ od členských štátov trovy konania nevymáhala. Dá sa teda predpokladať, že ani od Slovenskej republiky nebude Rada EÚ trovy uplatňovať. Ak by však predsa

ňuje ich presídlenie do iného členského štátu, pričom ani nevyhnutne neexistuje faktická väzba žiadateľa na členský štát presídlenia.

9. Napadnuté rozhodnutie porušuje zásadu nevyhnutnosti a zásadu proporcionality. Napadnuté rozhodnutie vzhľadom na to, že Maďarsko nebolo v pôvodnom návrhu EK zaradené do skupiny členských štátov, ktorí sú prijemcami pomoci, neodôvodňuje, prečo stanovuje presídlenie 120 000 žiadateľov o medzinárodnú ochranu. Vzhľadom na to, že v napadnutom rozhodnutí nie je stanovené žiadne presídlenie z Maďarska, určenie pôvodne navrhnutých 120 000 žiadateľov je svojvoľné a odchyľujúce sa od situácie opísanej v návrhu EK a od situácie, ktorú bolo skutočne potrebné riešiť. Nie je prijateľné, najmä pokiaľ ide o dočasné opatrenie prijaté na základe čl. 78 ZFEÚ ods. 3, aby rozhodnutie o konečnom presídlení takmer polovice žiadateľov patriacich do jeho pôsobnosti záviselo od budúcich okolností.
10. Subsidiárne Maďarsko tvrdilo, že napadnuté rozhodnutie v súvislosti s Maďarskom porušuje zásadu proporcionality, keďže napriek všeobecnej vedomosti o tom, že ide o členský štát, na územie ktorého vstúpil veľký počet nelegálnych migrantov a v ktorom bol podaný veľký počet žiadostí o medzinárodnú ochranu, boli mu uložené povinné kvóty ako prijímajúcemu členskému štátu. Napadnuté rozhodnutie je v súvislosti s Maďarskom v rozpore s čl. 78 ZFEÚ ods. 3, pretože s požiadavkou stanovenou v uvedenom ustanovení – podľa ktorého sa v prospech členských štátov dotknutých náhlým prílevom štátnych príslušníkov tretích krajín môžu prijať opatrenia – je nezlučiteľné opatrenie, ktoré jednému z takýchto členských štátov stanovuje len povinnosti.

⁴ Rokovací poriadok Súdneho dvora z 25. septembra 2012 (Ú. v. EÚ L 265, 29.9.2012), zmenený a doplnený 18. júna 2013 (Ú. v. EÚ L 173, 26.6.2013, s. 65) a 19. júla 2016 (Ú. v. EÚ L 217, 12.8.2016, s. 69).

k takémuto kroku pristúpila, musela by v prvom rade Slovenskú republiku kontaktovať s konkrétnym výpočtom tzv. oprávnených trov. Následne, ak by Slovenská republika s kalkuláciou nesúhlasila, bolo by možné toto napadnúť v samostatnom konaní pred SD EÚ.

Na tomto mieste sa javí ako vhodné poukázať i na obdobnú prax vo vzťahu k EK, resp. na postup v prípadoch, v ktorých bola/bude úspešná Slovenská republika a náhrada trov bude priznaná jej. Pokiaľ ide o náhradu trov priznaných EK v konaniach proti členským štátom, tieto štandardne nie sú vymáhané. Obdobne, v prípadoch, ak by boli trovy priznané Slovenskej republike, tieto nebudú vymáhané. Vyplýva to i z čl. 14a Postupov pre zastupovanie Slovenskej republiky pred súdmi Európskej únie.⁵ Uvedené pravidlá, ako aj prax členských štátov napovedá, že otázka priznávania trov v konaní je skôr formálnou a k ich vymáhaniu vo vzťahu inštitúcie – členské štáty (a naopak) v skutočnosti neprichádza.

2. Odôvodnenie rozsudku – vybrané aspekty

SD EÚ v rozsudku priniesol niekoľko významných téz, ktoré nepochybne budú mať význam pre budúcnosť, a to či už pokiaľ ide o samotné napadnuté rozhodnutie, no rovnako tak aj pre interpretáciu zmlúv.

I keď nepochybne najvýraznejším dopadom rozsudku SD EÚ na napadnuté rozhodnutie je potvrdenie jeho platnosti (tým, že SD EÚ zamietol žaloby Slovenskej republiky a Maďarska, rozptýlil pochybnosti ohľadne platnosti rozhodnutia), pozornosť bude venovaná ďalším implikáciám. Predovšetkým na to, ako sa SD EÚ vysporiadal s otázkou dočasnej povahy napadnutého rozhodnutia, či s otázkou pretrvania účinkov napadnutého rozhodnutia.

2.1. Diskrečná právomoc podľa čl. 78 ods. 3 ZFEÚ

Právnym základom napadnutého rozhodnutia je čl. 78 ods. 3 ZFEÚ. Jednou z charakteristických črt daného ustanovenia je dočasnosť opatrení prijatých na jeho základe. Ustanovenie však nijako ďalej nešpecifikuje, čo rozumieť pod dočasnosťou opatrení. Tým, že napadnuté rozhodnutie malo byť účinným od 25. septembra 2015 do 26. septembra 2017, na strane Slovenskej republiky a Maďarska vyvstala pochybnosť o tom, či opatrenia plynúce z napadnutého rozhodnutia možno stále považovať za dočasné. O to viac, pri zvýraznení faktu, že v predlisabonskom znení zakladajúcich zmlúv zod-

⁵ Postupy pre zastupovanie Slovenskej republiky pred súdmi Európskej únie boli schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 377/2010. Aktuálna verzia je v znení uznesení vlády Slovenskej republiky č. 831/2010, č. 396/2012 a č. 234/2016.

povedal dnešnému čl. 78 ods. 3 ZFEÚ čl. 64 ods. 2 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva (ďalej len „ZES“).

Prečo je však táto skutočnosť významná? Totiž, kým čl. 78 ods. 3 ZFEÚ neobsahuje referenciu na trvanie dočasnosti opatrení, čl. 64 ods. 2 ZES takúto zmienku obsahoval.⁶ V súlade s daným ustanovením ZES bola dočasnosť opatrení limitovaná na obdobie nepresahujúce 6 mesiacov.⁷ I preto obe žaloby, maďarská i slovenská, namietali, že obdobie navrhovanej účinnosti je dlhé a nemožno ho tak považovať za dočasné. Navyše dodávajú, že časové účinky napadnutého rozhodnutia vo vzťahu k dotknutým žiadateľom o medzinárodnú ochranu vo všeobecnosti presiahnu obdobie dvoch (resp. troch rokov), keďže s najväčšou pravdepodobnosťou povedie k vytvoreniu trvalých väzieb medzi žiadateľmi o medzinárodnú ochranu a členskými štátmi premiestnenia.⁸

SD EÚ, ako aj generálny advokát sa pri zhodnutí argumentácie Slovenskej republiky a Maďarska plne zhodli. V prvom rade generálny advokát skonštatoval, že *skutočnosť, že napadnuté rozhodnutie by prostredníctvom trvalých väzieb spájajúcich žiadateľov o medzinárodnú ochranu s členskými štátmi premiestnenia mohlo mať účinky aj nad rámec obdobia uvedeného v tomto rozhodnutí, je irelevantná. Takéto účinky viac -menej dlhodobej povahy, sú totiž vlastné medzinárodnej ochrane, ktorú možno získať v členskom štáte premiestnenia. Ak by bolo prijaté tvrdenie, ktoré obhajujú Slovenská republika a Maďarsko, nebolo by možné zaviesť žiaden mechanizmus premiestnenia na základe čl. 78 ods. 3 ZFEÚ. Plus, keďže čl. 78 ods. 3 ZFEÚ nestanovuje presnú lehotu, ale predpokladá len prijatie dočasných opatrení, generálny advokát skonštatoval, že Rada mohla bez porušenia tohto ustanovenia a bez prekročenia rámca voľnej úvahy, ktoré jej toto ustanovenie priznáva, zaviesť dočasný mechanizmus premiestnenia s trvaním počas 24 mesiacov.*⁹ Na jeho návrhy nadviazal SD EÚ, keď odmietol argumentáciu Slovenskej republiky a Maďarska a priklonil sa tvrdeniu, podľa ktorého *na rozdiel od článku 64 ods. 2 ES, podľa ktorého obdobie uplatniteľnosti opatrení prijatých na základe tohto ustanovenia nemohlo presiahnuť šesť mesiacov, čl. 78 ods. 3 ZFEÚ, ktorý nahradil toto ustanovenie, už takéto ča-*

⁶ Bližšie in GEIGER, R. – KHAN, D. – KOTZUR, M.: *European Union Treaties, Treaty on European Union, Treaty on the functioning of the European Union*. Portland : C.H. Beck, Hart, 2015, s. 428., resp. SYLLOVÁ, J. – PÍTRVÁ, L.-PALDUSOVÁ, H. a kol.: *Lisabonská smlouva. Komentář. 1. vydání*. Praha : C.H. Beck, 2010, s. 365.

⁷ V súlade s čl. 64 ods. 2 ZES „V prípade, že sa jeden alebo viac členských štátov ocitne v naliehavej núdzovej situácii charakterizovanej náhlym prílevom štátnych príslušníkov tretích krajín, môže Rada bez toho, aby bol dotknutý odsek 1 kvalifikovanou väčšinou na návrh EK prijať predbežné opatrenia v prospech dotknutých členských štátov, a to v trvaní nepresahujúcom šesť mesiacov.“

⁸ Bližšie in rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, body 85 – 87

⁹ Bližšie in návrhy generálneho advokáta z 26. júla 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:618, bod 103 a nasl.

sové obmedzenie neobsahuje. Z toho vyplýva, že aj keď čl. 78 ods. 3 vyžaduje, aby tam uvedené opatrenia boli dočasné, ponecháva Rade mieru voľnej úvahy na to, aby v každom jednotlivom prípade stanovila ich obdobie uplatniteľnosti vzhľadom na okolnosti daného prípadu, a najmä vzhľadom na osobitné okolnosti núdzovej situácie odôvodňujúcej prijatie týchto opatrení.¹⁰

SD EÚ sa teda priklonil ku gramatickému výkladu čl. 78 ods. 3 ZFEÚ a zvýraznil fakt, že dané ustanovenie nezakotvuje konkrétne časové obmedzenie prijatých opatrení. Odmietol tak možnosť využiť prvky historického výkladu, ktoré by odôvodňovali maximálne 6 mesačné trvanie dočasných opatrení. Po vylúčení historického výkladu tak SD EÚ nemal inú možnosť než, pri absencii explicitnej zmienky o čase trvania opatrení, skonštatovať, že trvanie dočasných opatrení je plne v dispozícii Rady, a to za predpokladu, že ide o trvanie obmedzené, s prihliadnutím na okolnosti konkrétneho prípadu. Inými slovami povedané, dočasnými môžu byť i opatrenia trvajúce dlhšie než 6 mesiacov, ak to odôvodňujú okolnosti prípadu.

S ohľadom na uvedené, jedným z tvrdení SD EÚ, ktoré akiste bude mať význam i pre budúcu aplikáciu čl. 78 ods. 3 ZFEÚ je aj potvrdenie existencie diskrečnej právomoci Rady pri určovaní dĺžky trvania opatrení prijatých na základe predmetného ustanovenia. Na tomto mieste je potrebné dodať, že SD EÚ vo svojom rozsudku potvrdil postoj, ktorý právna teória zastávala už dlhší čas.¹¹

I keď je na diskusiu, či historický výklad má, alebo nemá miesto pri interpretácii čl. 78 ods. 3 ZFEÚ, s prístupom SD EÚ možno súhlasiť. Totiž, ak by bolo zámerom členských štátov ponechať limitáciu dočasných opatrení maximálne 6-mesačným trvaním, nepochybne by tak učinili. Keďže sa však zmienka o trvaní dočasných opatrení v dikcii čl. 78 ods. 3 ZFEÚ neobjavuje, tento úmysel nemožno predpokladať.

2.2. Zánik účinkov napadnutého rozhodnutia

V úzkej súvislosti s otázkou „dočasnosti“ sa SD EÚ v odôvodnení rozsudku vyjadril aj k trvaniu účinkov napadnutého rozhodnutia. Táto otázka bola do vydania rozsudku značne kontroverznou. „Kameňom úrazu“ je v tomto prípade to, ako sa postaviť k naplneniu záväzkov plynúcich z napadnutého rozhodnutia po 26. septembri 2017. Kým z prostredia EK zaznievali hlasy o tom, že zánikom platnosti nezaniká záväzok členských štátov relokovať

¹⁰ Bližšie in rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, body 91a-92

¹¹ V tejto súvislosti pozri napr. HAILBRONNER, K. – THYM, D.: *EU Immigration and Asylum Law*. Portland : C. H.BECK/ Hart/ Nomos, 2016, s. 1041.

zodpovedajúce počty migrantov, ktorý vznikol v období platnosti napadnutého rozhodnutia,¹² časť členských štátov tento názor nezdieľa.

Pokiaľ ide o pohľad generálneho advokáta a SD EÚ na otázku trvania účinkov napadnutého rozhodnutia, vyjadrenie možno nájsť hneď na viacerých miestach návrhov, či rozsudku. Generálny advokát sa trvania účinkov dotkol pri odôvodňovaní vhodnosti právneho základu, keď sa priklonil k tvrdeniu Rady EÚ, podľa ktorého po konečnom dátume uplatniteľnosti napadnutého rozhodnutia, ktorým je 26. september 2017 účinky výnimiek automaticky uplynú a všeobecné pravidlá sa opäť začnú uplatňovať bez toho, aby bol potrebný akýkoľvek zásah zo strany normotvorcu Únie.¹³ Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že generálny advokát sa priklonil k záveru, že účinky napadnutého rozhodnutia pominú v deň, keď skončí platnosť napadnutého rozhodnutia. V obdobnom zmysle sa vyjadril i SD EÚ, keď skonštatoval, že výnimky z konkrétnych ustanovení legislatívnych aktov, ktoré zavádza napadnuté rozhodnutie, sa použijú len počas obdobia dvoch rokov, s výhradou možnosti predĺženia tejto lehoty, ktorú stanovuje článok 4 ods. 5 napadnutého rozhodnutia, pričom v danom prípade zaniknú 26. septembra 2017.¹⁴ SD EÚ k tomu ďalej dodáva, že ... napadnuté rozhodnutie sa definitívne prestane uplatňovať 26. septembra 2017.¹⁵

Berúc do úvahy návrhy generálneho advokáta, no predovšetkým právne záväzný názor SD EÚ, je možné skonštatovať, že akékoľvek tvrdenie o zachovaní účinkov napadnutého rozhodnutia i po 26. septembri 2017 neobstojí. Inak povedané, po tomto dátume ani nebude možné po štátoch vyžadovať naplnenie kvót, pokiaľ ide o osoby, ktoré splnili požiadavky napadnutého rozhodnutia pre relokácie. V tomto zmysle už 27. september znamenal návrat do predošlého stavu, t. j. do právnej úpravy, z ktorej napadnuté rozhodnutie zavádzalo výnimku. Preto neobstoja tvrdenia (najmä z prostredia EK) o tom, že napriek ukončeniu platnosti napadnutého rozhodnutia, členské štáty budú povinné dokončiť relokácie (resp. naplniť kvóty), ktoré im z daného rozhodnutia vyplynuli. Totiž, ak by tomu naozaj bolo tak, že účinky napadnutého rozhodnutia by zostali zachované i po formálnom ukončení jeho platnosti, možno mať za to, že sa tým stratí charakter jeho dočasnosti a tými priestor pre využitie čl. 78 ods. 3 ZFEÚ ako právneho základu. Rovnako je diskutabilné, na základe čoho by sa povinné relokácie mali realizovať, keď právna úprava platná a účinná po 26. septembri právny základ pre povinné relokácie neposkytuje.

¹² Bližšie in <http://europa.eu/rapid/latest-press-releases.htm>

¹³ Bližšie in návrhy generálneho advokáta z 26. júla 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:618, bod 80

¹⁴ Bližšie in rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 80

¹⁵ Bližšie in rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 94

2.3. Definícia legislatívneho aktu a nelegislatívneho aktu

Azda najvýznamnejší moment pre právo EÚ prináša SD EÚ v súvislosti s definíciou nelegislatívneho aktu. Súdny dvor tu totiž po prvýkrát špecifikuje nelegislatívny akt v jeho najširšom ponímaní. Doterajšia prax nemala jasno v tom, čo všetko je možné považovať za nelegislatívny akt a naopak, ako ponímať akty, pri ktorých nie je explicitne uvedené, že ide o nelegislatívne akty, či akty prijaté legislatívnym postupom. Do vydania rozsudku sa tak objavovali prípady, keď bol za legislatívny akt označený i taký, ktorý bol prijatý postupom, ktorý síce zmluvy za legislatívny výslovne neoznačovali, avšak tento postup vykazoval znaky legislatívneho postupu.¹⁶

Svetlo do naznačenej polemiky vniesol až SD EÚ v odôvodnení rozsudku v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 kde skonštatoval, že *právny akt je možné považovať za legislatívny akt Únie len vtedy, ak bol prijatý na základe ustanovenia Zmlúv, ktoré výslovne odkazuje buď na riadny legislatívny postup alebo na mimoriadny legislatívny postup*.¹⁷ Rozsudok SD EÚ v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 tak, na rozdiel od skoršieho rozsudku Všeobecného súdu v prípade Front Polisario proti Rade EÚ, znamená príklon ku prísne formalistickému prístupu, v dôsledku ktorého môžu byť za legislatívne akty považované iba také, ktoré sú prijaté na právnom základe výslovne zmieňujúcim legislatívny postup – riadny, resp. mimoriadny.

Okrem potvrdenia formalistického prístupu pri vymedzení legislatívneho aktu sa SD EÚ v odôvodnení vyjadril aj pojmu nelegislatívny akt. Do vydania rozsudku bol tento termín bez pochybností spájaný len s delegovanými aktmi.¹⁸ Pri všetkých ostatných aktoch, pri ktorých zmluvy výslovne neuvádzali legislatívny postup ako postup ich prijatia, pretrvávala istá miera neistoty, nakoľko zmluvy ich nepomenovávali ako nelegislatívne. Teória iné než legislatívne doposiaľ kvalifikovala ako právne akty bez legislatívnej povahy (teda nie nelegislatívne akty),¹⁹ resp. ako nie legislatívne akty (*not legislative acts*), nie nelegislatívne akty (*non-legislative acts*)²⁰. Ba čo viac, pokiaľ ide o právnu prax, ako bolo vyššie poukázané, nebolo výnimkou ani to, že na dané akty sa nazeralo ako na legislatívne (viď rozsudok T-512/12). Rozsudok v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 tu prináša viac svetla, keď v jeho odôvodnení SD EÚ konštatuje, že *nelegislatívne akty sú teda akty prijaté*

¹⁶ Bližšie in rozsudok z 10. decembra 2015, Front Polisario / Rada T-512/12, EU:T:2015:953, body 70 – 72

¹⁷ Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 62

¹⁸ Podľa čl. 290 ods. 1 ZFEÚ „Legislatívny akt môže na Komisiu delegovať právomoc prijímať všeobecne záväzné nelegislatívne akty, ktorými sa dopĺňajú alebo menia určité nepodstatné prvky legislatívneho aktu“

¹⁹ GEIGER, R. – KHAN, D. – KOTZUR, M.: *European Union Treaties, Treaty on European Union, Treaty on the functioning of the European Union*. Portland : C.H. Beck, Hart, 2015, s. 946.

²⁰ CRAIG, P. – DE BÚRCA, G.: *EU Law, Text, Cases and Materials. Fifth Edition*, Oxford : Oxford University Press, 2011, s. 113.

*iným ako legislatívnym postupom.*²¹ Do budúcnosti to teda znamená elimináciu existujúcej tzv. šedej zóny (*grey zone*) a jasné zaradenie všetkých právnych aktov sekundárneho práva EÚ, pri ktorých sa zmluvy výslovne neodvolávajú na legislatívny postup, do skupiny nelegislatívnych aktov.

2.4. Vplyv na inštitucionálnu rovnováhu

Keďže medzi žalobnými dôvodmi sa objavuje aj zmienka nerešpektovaní o predchádzajúceho usmernenia Európskej rady (ďalej len „ER“), SD EÚ sa v odôvodnení rozsudku dotkol aj inštitucionálnej dimenzie. Obmedzil a však iba na určité aspekty, keď skonštatoval, že iba EK prináleží rozhodnúť, či predloží návrh legislatívneho aktu.²² Okrem toho SD EÚ dodal, že čl. 78 ods. 3 ZFEÚ umožňuje Rade EÚ prijať opatrenia kvalifikovanou väčšinou, ako to spravila Rada EÚ pri prijímaní napadnutého rozhodnutia. Zásada inštitucionálnej rovnováhy vylučuje, aby ER zmenila toto pravidlo hlasovania tým, že Rade stanoví prostredníctvom záverov prijatých na základe čl. 68 ZFEÚ pravidlo hlasovania na základe jednomyselnosti.²³ Pokiaľ ide o údajné „politické“ dôsledky záverov ER z 25. a 26. júna 2015, tak na právomoc legislatívnej iniciatívy EK, ako aj na pravidlá hlasovania v rámci Rady stanovené v čl. 78 ods. 3 ZFEÚ, aj keby takéto dôsledky boli preukázané a prerokované v rámci ER, nemohli by predstavovať dôvod na zrušenie napadnutého rozhodnutia zo strany SD EÚ.

I keď sa SD EÚ v podstate obmedzil iba na odôvodnenie nemožnosti hlasovať o návrhu napadnutého rozhodnutia jednomyselne, svojím tvrdením v podstate konštatuje, že akékoľvek rozhodnutie ER neovplyvní legislatívnu právomoc EK. Týmto krokom výrazne marginalizuje dopad usmernení, či záverov ER na proces prijímania právnych aktov a naopak posilňuje úlohu EK. Tento krok zapadá do celkového kontextu posilňovania právomocí EÚ/EK na úkor členských štátov, ktorý je zjavný už pár rokov. I keď je zrejmé, že čl. 17 ZEÚ zveruje EK právomoc legislatívnej iniciatívy, na druhej strane ER určuje všeobecné politické smerovanie a priority EÚ. I preto je namieste položiť si otázku, či by legislatívna iniciatíva mala byť absolútne neobmedzená, k čomu smeruje tvrdenie generálneho advokáta, ako aj odôvodnenie SD EÚ. Tu sa skôr možno prikloniť k záveru, podľa ktorého by EK mala pri predkladaní návrhov rešpektovať všeobecné smerovania stanovené ER. Inak povedané, v odôvodnení rozsudku sa SD EÚ nevysporiadal s otázkou, či platí, že ak sa ER dohodne úplne konkrétne na parametoch riešenia nejakého problému, EK a následne Rada EÚ sa od toho rieše-

²¹ Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 58

²² Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 146, návrhy generálneho advokáta z 26. júla 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:618, bod 145

²³ Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 148

nia môže následne odkloniť bez toho, aby tým porušila zásadu inštitucionálnej rovnováhy.

Ďalším zaujímavým momentom, ktorý sa objavuje v odôvodnení rozsudku je otázka konzultácie, resp. opätovnej konzultácie Európskeho parlamentu (ďalej len „EP“), v prípade ak dôjde ku zmene návrhu právneho aktu v priebehu rokovaní o tomto návrhu v rámci Rady EÚ. SD EÚ v tejto súvislosti, aj s poukázaním na existujúcu judikatúru, skonštatoval, že opätovnú konzultáciu EP vyžadujú len *podstatné zmeny návrhu, kde radí tie zmeny, ktoré sa týkajú samotnej podstaty zavádzaného rámca, alebo tie, ktoré ovplyvňujú systematicku celého návrhu.*²⁴ Následne, SD EÚ uviedol, že v prípade napadnutého rozhodnutia došlo len k jednej podstatnej zmene (zásadná zmena postavenia Maďarska).²⁵ Tu však SD EÚ zastáva názor, že EP danú zmenu vzal na vedomie, čo považuje za dostatočné. Zároveň SD EÚ považoval za dostatočnú aj neformálnu konzultáciu, keďže uviedol, že *predsedníctvo Rady okrem toho o týchto zmenách v plnom rozsahu informovalo Parlament v rámci neformálnych kontaktov uvedených vo formálnom liste o konzultácii.*²⁶ Tento postup SD EÚ možno označiť za neštandardný. Konzultácie s EP totiž „degraduje“ na minimálnu úroveň. Možno sa len domnievať, že ani na strane EP absencia konzultácie nevyvolala pochopenie, keďže do konania na podporu Rady EÚ nevstúpil (hoci dlhodobo patril k podporovateľom kvót).

Napokon, pokiaľ ide o dopad rozsudku na inštitucionálnu rovnováhu, nemožno opomenúť ani ďalšie „zaujímavé“ zdôvodnenie, ktoré SD EÚ prináša v súvislosti so zmenou návrhu napadnutého rozhodnutia. K otázke sa SD EÚ vyjadroval vzhľadom na tvrdenie (obsiahnuté medzi žalobnými dôvodmi) o tom, že napadnuté rozhodnutie nie je platné, keďže počas jeho prerokovania došlo ku zmene návrhu, nie však zo strany EK, resp. s bez jej súhlasu, a teda malo sa rozhodovať jednomyselne. SD EÚ sa pri posudzovaní otázky opätovne zachoval veľmi neštandardne, keď skonštatoval, že *v špecifickom rámci článku 78 ods. 3 ZFEÚ je možné domnievať sa, že EK vykonala svoju právomoc zmeniť svoj návrh podľa článku 293 ods. 2 ZFEÚ, keď z účasti tejto inštitúcie na postupe prijímania dotknutého aktu vyplýva, že EK zmenený návrh schválila.*²⁷ Takýto výklad zodpovedá cieľu článku 293 ods. 2 ZFEÚ, ktorým je ochrana právomoci iniciatívy zverenej EK. SD EÚ ďalej dodáva, že *aj keď Slovenská republika a Maďarsko spochybňujú skutočnosť, že dvaja dotknutí členovia EK boli Kolégiom komisárov v zmysle článku 13 rokovacieho poriadku tejto inštitúcie riadne oprávnení na*

²⁴ Bližšie in rozsudok z 1. júna 1994, Parlament/Rada, C 388/92, EU:C:1994:213, body 13 a 18

²⁵ Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 163 a 164

²⁶ Bližšie in rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 165 a nasl.

²⁷ Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 181

*schválenie zmien vykonaných na jej návrhu, je potrebné konštatovať, že tieto členské štáty neuvádzajú žiaden dôkaz, ktorý by mohol spochybniť pravdivosť tvrdení EK a dôkazov, ktoré predložila na založenie do spisu.*²⁸ Tento argument SD EÚ je, popri (ne)konzultácii s EP ďalším problematickým. Totiž, v prvom rade, SD EÚ svoj záver limitoval len na špecifický rámec čl. 78 ods. 3 ZFEÚ. Tu sa možno len domnievať, že je tomu tak s ohľadom na možné nesplnenie požiadaviek existujúcej judikatúry (do prijatia rozsudku). Inak povedané, s ohľadom na dikciu bodu 181 odôvodnenia rozsudku možno mať za to, že mimo špecifický rámec čl. 78 ods. 3 ZFEÚ by postup EK nebolo možné považovať za zmenu návrhu podľa čl. 293 ods. 2 ZFEÚ. Azda i preto by sa žiadalo, aby SD EÚ, obzvlášť v prípadoch, kde ide kontra existujúcu judikatúru venoval väčšiu pozornosť odôvodneniu svojich záverov. Čo sa však v predmetnom prípade rozhodne nestalo.

Záver

Rozsudok SD EÚ v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 je do značnej miery špecifický. Na jednej strane išlo o rozsudok v konaní o neplatnosť, akých SD EÚ vydal od svojho vzniku nespočetné množstvo. Na strane druhej, rozsudok mal uzavrieť značne polarizujúcu diskusiu o povinných kvótach. Práve tu je na mieste položiť si otázku, či rozsudok tieto očakávania naplnil.

Ako bolo uvedené vyššie, rozsudok rozhodne nebude patriť ku príkladom skvostného právneho odôvodnenia tvrdení, čo sa legitímne od SD EÚ očakáva. Naopak, rozsudok prináša celý rad povrchných, nejednoznačných a neraz i protichodných záverov. Žiadalo by sa priam povedať, že rozsudok miestami pôsobí viac politicky ako právne (celkom iste je tomu tak pri pokuse o zdôvodnenie nekonzultácie s EP, tézach o minimalizácii dopadu usmernení ER, či snahe o zdôvodnenie súhlasu EK so zmenou návrhu napadnutého rozhodnutia).

Avšak, na druhej strane, rozsudku je potrebné pripísať aj pár pozitívnych momentov, ktoré celkom iste nájdú svoje opodstatnenie pri ďalšom výklade práva EÚ. Tu možno radiť v prvom rade definíciu legislatívneho aktu a definíciu nelegislatívneho aktu. Rozsudok znamená príklon k formalistickému prístupu pri nazeraní na legislatívny akt, keď SD EÚ v podstate konštatuje, že legislatívnym aktom je len taký akt, pre prijatie ktorého zmluvy výslovne vyžadujú legislatívny postup. Pokiaľ ide o nelegislatívny akt, rozsudok „eliminuje“ skupinu nie legislatívnych aktov (*not legislative act*) keď SD EÚ konštatuje, že každý akt, ktorého právny základ neobsahuje referen-

²⁸ Rozsudok zo 6. septembra 2017, spojené veci C-643/15 a C-647/15, EU:C:2017:631, bod 186

ciu na legislatívny postup je nelegislatívnym aktom (*non-legislative act*). Ďalším, právne významným momentom je odlišenie čl. 78 ods. 3 ZFEÚ od jeho predchodcu, ktorým bol čl. 64 ods. 2 ZES, keď SD EÚ potvrdil diskrečnú právomoc zákonodarcu pokiaľ ide o stanovenie dĺžky trvania dočasných opatrení na účely čl. 78 ods. 3 ZFEÚ. I tu sa SD EÚ priklonil k striktne formalistickému gramatickému výkladu ustanovenia a nebral do úvahy historický kontext.

Celkovo však možno skonštatovať, že rozsudok SD EÚ v spojených veciach C-643/15 a C-647/15 priniesol viac otázok ako odpovedí. Napriek jeho nespornému významu pre budúcu interpretáciu práva EÚ, povrchný prístup SD EÚ k odôvodneniu niektorých zásadných momentov, ako aj snahy o nachádzanie výnimiek z ustálenej judikatúry (bez dôkladného odôvodnenia) rozhodne nie sú tou cestou, ktorú by odborná, či laická verejnosť od inštitúcie ako je SD EÚ očakávala.

Použitá literatúra

1. CRAIG, P. – DE BÚRCA, G.: *EU Law, Text, Cases and Materials*. Fifth Edition, Oxford : Oxford University Press, 2011. 1320 s.
2. GEIGER, R. – KHAN, D. – KOTZUR, M.: *European Union Treaties, Treaty on European Union, Treaty on the functioning of the European Union*. Portland : C.H. Beck, Hart, 2015. 1247 s.
3. HAILBRONNER, K. – THYM, D.: *EU Immigration and Asylum Law*. Portland : C. H. BECK/ Hart/ Nomos, 2016. 1638 s.
4. SYLLOVÁ, J.-PÍTROVÁ, L. – PALDUSOVÁ, H. a kol.: *Lisabonská smlouva. Komentář. 1. vydání*. Praha : C.H. Beck, 2010. 1344 s.

KONTROLA VO VEREJNOM OBSTARÁVANÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V RÁMCI VÝKONU VEREJNEJ SPRÁVY¹

Mgr. Anton Martvoň, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
anton.martvon@flaw.uniba.sk

Kontrola vo verejnom obstarávaní v Slovenskej republike v rámci výkonu verejnej správy

Príspevok analyzuje súčasnú právnu úpravu kontroly verejného obstarávania v Slovenskej republike a poukazuje na niektoré jej nedostatky v právnej úprave v kontexte súdnych rozhodnutí.

Die Inspektion des öffentlichen Auftragswesens in der Slowakischen Republik im Bereich der öffentlichen Verwaltung

Der Beitrag analysiert die derzeitige gesetzliche Regulierung der öffentlichen Beschaffungskontrolle in der Slowakischen Republik und im Zusammenhang mit Gerichtsentscheidungen weist auf einige ihrer Mängel in der gesetzlichen Regelung hin.

Inspection of the public procurement in the Slovak Republic in the performance of public administration

The contribution analyzes the current legal regulation of public procurement control in the Slovak Republic and points to some of its shortcomings in the legal regulation in the context of court decisions.

Kľúčové slová: výkon verejnej správy, kontrola vo verejnej správe, verejné obstarávanie, kontrola vo verejnom obstarávaní

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantu VEGA č. 1/0557/17 „Právne aspekty optimalizácie výkonu verejnej správy obcami ako subjektmi verejnej správy“ udeleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied.

Schlüsselbegriffe: die Leistung der öffentlichen Verwaltung, die Kontrolle in der öffentlichen Verwaltung, das öffentliche Auftragswesen, die Kontrolle im öffentlichen Auftragswesen

Keywords: performance of the public administration, the control in the public administration, the public procurement, the control in public procurement

Všeobecne kontrola ako právny pojem znamená porovnávanie skutočného reálneho stavu so stavom žiaducim alebo predpokladaným.² **Kontrolu vo verejnom obstarávaní** (resp. verejného obstarávania) môžeme preto ako pojem vymedziť ako porovnávanie reálneho stavu verejného obstarávania so stavom právne predpokladaným normami upravujúcimi verejné obstarávanie na Slovensku i v Európskej únii, pričom ju môžeme rozoznávať ako **predbežnú, priebežnú alebo následnú**. Zaradíme ju zároveň medzi kontrolu vo verejnej správe.

Predbežná kontrola vo verejnom obstarávaní je kontrola ešte pred začatím verejného obstarávania, napríklad cez zakotvenú povinnosť, či možnosť verejného obstarávateľa ešte pred zverejnením a spustením procesu verejného obstarávania poslať na Úrad pre verejné obstarávanie SR na predbežnú kontrolu dokumenty, obstarávacie podklady, opis zákazky, či obstarávacie podmienky. Ide o tzv. „**ex ante posúdenie dokumentov**“ Úradom pre verejné obstarávanie SR v rámci dohľadu nad verejným obstarávaním. Priebežná kontrola vo verejnom obstarávaní sa môže uskutočniť cez zakotvenú povinnosť obstarávateľa poskytnúť informácie a obstarávacie podklady kontrole ešte počas procesu prebiehajúceho verejného obstarávania. Ide napríklad o oprávnenie Úradu pre verejné obstarávanie SR vykonať kontrolu z vlastného podnetu (ex off) na postup zadávania zákazky pred uzavretím zmluvy, nakoľko v zmysle slovenskej judikatúry povinnosť uplatniť zásadu transparentnosti vo verejnom obstarávaní vyplýva priamo zo zákona.³ A **následná kontrola vo verejnom obstarávaní** sa týka kontrolovania už ukončeného procesu verejného obstarávania na základe nejakých podnetov, vlastných zistení, informácií a či boli dodržané v procese verejného obstarávania všetky zákonné alebo súťažné podmienky.

Správu a kontrolu verejného obstarávania v Slovenskej republike (ďalej len „v SR“) vykonáva hlavne **Úrad pre verejné obstarávanie Slovenskej republiky** (ďalej len „Úrad“ alebo „úrad“), ktorý je ústredným orgánom štátnej správy pre verejné obstarávanie v SR so sídlom v Bratislave. Úrad

² VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2012, s. 212 a nasl.

³ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 17.12.2014, sp. zn. 2 Sžf/136/2013.

môže zriaďovať mimo svojho sídla stále pracoviská alebo dočasné pracoviská, ktoré nemajú právnu subjektivitu.

Orgánmi Úradu sú predseda úradu, dvaja podpredsedovia úradu a Rada úradu.

Na čele Úradu je **predseda úradu**, ktorého na návrh vlády volí a odvoláva Národná rada Slovenskej republiky. Predsedu úradu zastupujú **podpredsedovia úradu**, pričom predseda úradu určí, v ktorých otázkach a v akom poradí ho podpredsedovia úradu zastupujú. Podpredsedov úradu vymenúva a odvoláva vláda na návrh predsedu úradu. Funkčné obdobie predsedu úradu a podpredsedov úradu je päťročné. Tá istá osoba môže vykonávať funkciu predsedu úradu alebo podpredsedu úradu najviac dve po sebe nasledujúce funkčné obdobia. Predseda úradu a podpredsedovia úradu nesmú byť členmi politickej strany alebo politického hnutia, nesmú vystupovať v ich mene alebo pôsobiť v ich prospech. Funkčné obdobie predsedu úradu končí až vymenovaním nového predsedu úradu.⁴

Rada úradu (ďalej len „rada“ alebo „Rada“) ako jeden z orgánov úradu má deväť členov. Členmi rady sú predseda úradu, podpredsedovia úradu a šesť osôb, ktoré vymenúva a odvoláva vláda (ďalej len „člen rady menovaný vládou“) na základe jej uznesenia.

Rada rozhoduje o odvolaniach proti rozhodnutiam Úradu a o proteste prokurátora v prípadoch, v ktorých podľa osobitného predpisu⁵ rozhoduje vedúci ústredného orgánu štátnej správy. Taktiež Rada rozhoduje o preskúmaní rozhodnutia Úradu mimo odvolacieho konania, ako aj o návrhu na vyhotovenie referencie alebo o návrhu na odstránenie chýb v referencii, alebo o návrhu úpravu referencie. Rokovanie rady zvoľáva a vedie predseda rady, pričom v jeho neprítomnosti ho zastupuje ním určený podpredseda rady. Rokovania rady sú verejné.

Pôsobnosť Úradu je v § 147 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o verejnom obstarávaní“) vymedzená nasledovne:

- a) vypracúva koncepcie verejného obstarávania,
- b) vykonáva štátnu správu a dohľad nad verejným obstarávaním,
- c) spolupracuje s Európskou komisiou a zabezpečuje plnenie informačných povinností voči Európskej komisii v pôsobnosti tohto zákona,
- d) predkladá najmenej raz ročne správu o výsledkoch verejného obstarávania a fungovaní verejného obstarávania vláde a na požiadanie aj výboru Národnej rady SR,

⁴ Bližšie pozri: § 141 až § 142 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵ Bližšie pozri: § 63 ods. 1 a § 69 ods. 2 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (Správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

- e) vedie zoznam hospodárskych subjektov a register hospodárskych subjektov so zákazom účasti vo verejnom obstarávaní (ďalej len „register osôb so zákazom“),
- f) certifikuje systémy na uskutočnenie elektronickej aukcie,
- g) usmerňuje metodicky účastníkov procesu verejného obstarávania,
- h) zverejňuje na svojom webovom sídle všetky svoje metodické usmernenia pre účastníkov procesu verejného obstarávania a všetky svoje rozhodnutia, ktoré sú výsledkom dohľadu nad verejným obstarávaním,
- i) ukladá pokuty za správne delikty,
- j) vedie a verejnému obstarávateľovi sprístupňuje na svojom webovom sídle vzory elektronických dokumentov, špeciálne programové vybavenie spĺňajúce zákonné podmienky a iné náležitosti potrebné na zabezpečenie elektronickej komunikácie,
- k) zverejňuje na svojom webovom sídle oznámenia o použití priameho rokovacieho konania,
- l) poskytuje Protimonopolnému úradu Slovenskej republiky bezodkladne informácie nasvedčujúce porušeniu zákazu účasti vo verejnom obstarávaní,
- m) poskytuje v konaniach na požiadanie súdu stanovisko k právnym alebo skutkovým veciam, ktoré súvisia s porušením zákona o verejnom obstarávaní,
- n) sprístupňuje a aktualizuje úplný zoznam databáz, ktoré obsahujú informácie o hospodárskych subjektoch v systéme e-Certis,
- o) poskytuje na požiadanie ostatným členským štátom akékoľvek informácie súvisiace so súťažnými podkladmi,
- p) vypracúva na žiadosť Európskej komisie a zverejňuje na svojom webovom sídle monitorovaciu správu o systémových nedostatkoch vo verejnom obstarávaní na základe svojich poznatkov a zistení iných kontrolných orgánov a ostatných nezrovnalostiach vo verejnom obstarávaní; v monitorovacej správe sa uvedie aj súhrnná hodnota zákaziek s hodnotami, ktoré sú nižšie ako finančný limit pre zadávanie nadlimitných zákaziek a nadlimitných koncesíí,
- q) vydáva publikácie a vykonáva ďalšie činnosti podľa zákona o verejnom obstarávaní.

Dôležité je spomenúť, že Úrad vykonáva aj správne trestanie na úseku verejného obstarávania v SR, kde môže za správne delikty spáchané na tomto úseku ukladať **sankcie** vo forme zákazu účasti na verejnom obstarávaní alebo pokuty až do výšky 1 mil. eur, resp. až do výšky 5 percent zo zmluvnej ceny zákazky. Zákonodarca však ustanovil subjektívnu lehotu pre začatie správneho konania Úradu o uložení pokuty do jedného roka od okamihu, keď sa dozvedel o porušení zákona a objektívnu lehotu do troch rokov, keď

toto porušenie nastalo ako zákonný predpoklad na uloženie pokuty v súlade so zákonom. Z uvedenej právnej normy vyplýva, že rozhodujúcou skutočnosťou pre začatie plynutia lehoty bez zreteľa na to, či už ide o lehotu subjektívnu alebo objektívnu, je skutočnosť, že Úrad sa dozvedel o porušení zákona, pričom zákonodarca bližšie neustanovil, že ktorú skutočnosť treba považovať za nositeľa vedomosti o porušení zákona o verejnom obstarávaní.⁶

Neodmysliteľnú funkciu pri dodržiavaní transparentnosti a pre výkon kontroly verejného obstarávania v SR plní **Vestník Úradu pre verejné obstarávanie**, ktorý úrad vydáva v elektronickej podobe a v ktorom sa uverejňujú oznámenia používané vo verejnom obstarávaní začaté a skončené verejné obstarávania, ako i ďalšie informácie podľa zákona o verejnom obstarávaní. Úrad sprístupňuje vestník aj v podobe štruktúrovaných údajov, ktorá umožňuje ich ďalšie automatizované spracovanie.

Na úseku vonkajšej kontroly verejného obstarávania v SR plní nezastupiteľnú úlohu aj **Európska komisia**, ktorej Úrad pravidelne oznamuje všetky zmeny v zozname verejných obstarávateľov a v zozname obstarávateľov, zabezpečuje aktualizáciu údajov v jej systéme e-Certis, ako aj oznamuje Európskej komisii znenie platných všeobecne záväzných právnych predpisov v oblasti verejného obstarávania. Taktiež Úrad na základe oznámení právnických osôb alebo fyzických osôb informuje Európsku komisiu o všeobecných právnych alebo praktických ťažkostiach, s ktorými sa právnické osoby alebo fyzické osoby stretli v tretích štátoch pri zadávaní zákazky na poskytnutie služby alebo ktoré im vznikli z dôvodu nedodržiavania ustanovení medzinárodného pracovného práva pri zadávaní zákazky v tretích štátoch. Ďalej Úrad každoročne oznamuje Európskej komisii znenie všetkých rozhodnutí týkajúcich sa určenia neplatnosti zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, ako aj poskytuje Európskej komisii na požiadanie informácie o uplatňovaní revízných postupov podľa tohto zákona a ďalšie informácie súvisiace s údajmi uverejnenými v oznámeniach používaných vo verejnom obstarávaní, či informácie o uskutočňovaní strategickej politiky vo verejnom obstarávaní.

Je dôležité spomenúť, že ak ide o zákazky v oblasti obrany a bezpečnosti, tak Úrad vypracúva a predkladá Európskej komisii každoročne do 31. októbra štatistickú správu o zmluvách uzavretých v predchádzajúcom kalendárnom roku, ktorá obsahuje informácie o počte uzavretých zmlúv a zmluvných cenách, samostatne na tovary, stavebné práce a služby podľa slovníka obstarávania zodpovedajúcich kódom slovníka obstarávania určujúcich skupinu, v členení podľa použitých postupov zadávania nadlimitných zákaziek v oblasti obrany a bezpečnosti a podľa členských štátov a tretích štátov; ak

⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 1.7.2013, sp. zn. 6 Sžf 51/2010.

ide o zmluvy uzavreté priamym rokovacím konaním, aj v členení podľa podmienky pre jeho použitie.

Pokiaľ Európska komisia zistí, že došlo k porušeniu právne záväzných aktov EÚ v oblasti verejného obstarávania, tak oznámi Slovenskej republike ešte pred uzavretím príslušnej zmluvy (ďalej len „oznámenie o porušení“) dôvody, ktoré ju viedli k záveru, že prečo a k akým porušeniam aktov EÚ došlo a požiada SR o nápravu. Následne Úrad v lehote 21 dní odo dňa doručenia oznámenia o porušení oznámi Európskej komisii informáciu, že porušenie aktov EÚ bolo napravené a pripojí dôkaz o tejto skutočnosti, alebo úrad jej oznámi odôvodnené vysvetlenie, prečo nedošlo k náprave porušenia aktov EÚ alebo jej oznámi informáciu, že postup zadávania zákazky je pozastavený v dôsledku uplatnenia revíznych postupov. V odôvodnenom vysvetlení, že prečo nedošlo k náprave porušenia aktov EÚ, sa uvedie, že či údajné porušenie aktov EÚ je predmetom revíznych postupov podľa zákona o verejnom obstarávaní. Úrad je povinný o výsledku konania bezodkladne informovať Európsku komisiu. Taktiež Úrad po oznámení informácií, že postup zadávania zákazky je pozastavený v dôsledku uplatnenia revíznych postupov, je povinný bezodkladne informovať Európsku komisiu o pokračovaní v postupe zadávania zákazky alebo koncesie pozastavenom v dôsledku uplatnenia revíznych postupov alebo o začatí nového postupu zadávania zákazky alebo koncesie týkajúceho sa pôvodného predmetu zákazky, koncesie alebo ich časti. V tejto novej informácii sa uvedie, či došlo k náprave alebo odôvodnenie, prečo nedošlo k náprave.

V rámci kontroly a transparentnosti verejného obstarávania v SR nezastupiteľnú úlohu plnia Zoznam hospodárskych subjektov a Register osôb so zákazom sú informačnými systémami verejnej správy, ktorých správcom je Úrad. Sú to verejné registre, ktoré v rámci kontroly verejného obstarávania informujú verejnosť, že kto sa zúčastňuje verejného obstarávania a kto má rozhodnutím uložený zákaz účasti vo verejnom obstarávaní.

Taktiež dôležitú úlohu v rámci kontroly verejného obstarávania v SR zohrávajú **revízne postupy**, ktoré sa uplatňujú v zmysle zákona o verejnom obstarávaní a sú to:

- a) žiadosť o nápravu podaná verejnému obstarávateľovi, obstarávateľovi alebo inej osobe uvedenej v § 8 zákona o verejnom obstarávaní pred uzavretím zmluvy, koncesnej zmluvy, rámcovej dohody alebo v súťaži návrhov,
- b) dohľad nad verejným obstarávaním.⁷

Je dôležité spomenúť, že výklad ustanovení zákona o verejnom obstarávaní musí viesť k ústavne konformnému záveru, že revízny postup Úradu ovládaný princípom oficiality nesmie kolidovať s revíznym postupom ovlá-

⁷ Bližšie pozri: § 163 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

daným dispozičným princípom. Výkon dohľadu úradom pri rozhodovaní o námietkach možno vnímať iba ako dohľad v širšom zmysle, pretože pojmovým znakom dohľadu v užšom zmysle je jeho oficialita, čo sa vylučuje s dispozičným princípom.⁸

Uchádzač, záujemca, účastník alebo osoba, ktorej práva alebo právom chránené záujmy boli alebo mohli byť dotknuté postupom verejného obstarávateľa, obstarávateľa alebo osoby podľa § 8 zákona o verejnom obstarávaní, môže podať **žiadosť o nápravu** proti:

a) oznámeniu o zámere uzavrieť zmluvu alebo koncesnú zmluvu, proti podmienkam uvedeným v oznámení o vyhlásení verejného obstarávania, v oznámení použitom ako výzva na súťaž, v oznámení o koncesii, v oznámení o vyhlásení súťaže návrhov a vo výzve na predkladanie ponúk pri podlimitnej zákazke (ďalej len „oznámenie podľa písm. a“);

b) podmienkam uvedeným v súťažných podkladoch, v koncesnej dokumentácii, v súťažných podmienkach alebo v iných dokumentoch poskytnutých verejným obstarávateľom, obstarávateľom alebo osobou podľa § 8 zákona o verejnom obstarávaní v lehote na predkladanie ponúk alebo návrhov (ďalej len „podmienky podľa písm. b“).

Žiadosť o nápravu musí obsahovať identifikačné údaje žiadateľa, verejného obstarávateľa, obstarávateľa alebo osoby podľa § 8 zákona o verejnom obstarávaní (ďalej len „zákonom určená osoba“), taktiež označenie verejného obstarávania, proti ktorému žiadosť o nápravu smeruje, označenie konkrétneho porušenia postupu, opis rozhodujúcich skutočností a označenie dôkazov, návrh žiadateľa na vybavenie žiadosti o nápravu, ako aj podpis žiadateľa alebo osoby oprávnenej konať za žiadateľa. Musí byť v listinnej podobe, faxom alebo v elektronickej podobe doručená verejnemu obstarávateľovi, obstarávateľovi, alebo zákonom určenej osobe, a to v desaťdňovej lehote určenej podľa zákona o verejnom obstarávaní.⁹

Ak žiadosť o nápravu neobsahuje zákonné náležitosti alebo ak nie je doručená v zákonnej podobe, tak verejný obstarávateľ, obstarávateľ alebo zákonom určená osoba najneskôr do troch pracovných dní po doručení žiadosti o nápravu vyzve žiadateľa na odstránenie jej nedostatkov. Doplnená žiadosť o nápravu musí byť doručená do troch pracovných dní odo dňa doručenia výzvy. Ak žiadateľ žiadosť o nápravu nedoručí v zákonnej lehote alebo ak žiadosť o nápravu ani po výzve na odstránenie nedostatkov nemá zákonné náležitosti, tak žiadosť o nápravu sa zamietne a žiadateľovi sa písomné zamietnutie žiadosti o nápravu s odôvodnením doručí do piatich dní

⁸ Bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 9.4.2013, sp. zn. 3 Sžf 17/2012.

⁹ Bližšie pozri: § 164 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

od prevzatia žiadosti o nápravu alebo po uplynutí lehoty na odstránenie nedostatkov.

Verejný obstarávateľ, obstarávateľ alebo zákonom určená osoba doručí do siedmich dní od doručenia úplnej alebo doplnenej žiadosti o nápravu doručenej v zákonnej lehote:

a) žiadateľovi a všetkým známym uchádzačom, záujemcom alebo účastníkom písomné oznámenie o výsledku vybavenia žiadosti o nápravu s odôvodnením a uvedením spôsobu a lehoty na vykonanie nápravy alebo

b) žiadateľovi písomné oznámenie o zamietnutí žiadosti o nápravu s odôvodnením.¹⁰

Verejný obstarávateľ, obstarávateľ alebo zákonom určená osoba sa nebude zaoberať žiadosťou o nápravu v tej istej veci, v ktorej už postupovala. Táto skutočnosť sa vo vyššie spomenutej lehote oznámi žiadateľovi s uvedením, akým spôsobom bola vec vybavená. Takéto oznámenie sa považuje za oznámenie o výsledku vybavenia žiadosti o nápravu. Doručenie písomného oznámenia o výsledku vybavenia žiadosti o nápravu, písomného oznámenia o zamietnutí žiadosti o nápravu alebo nesplnenie povinnosti oprávňuje žiadateľa podať námietky v tejto veci. Právo podať námietky zaniká, ak žiadosť o nápravu nebola doručená verejnému obstarávateľovi, obstarávateľovi alebo zákonom určenej osobe v zákonnej lehote alebo ak žiadosť neobsahuje zákonné náležitosti alebo nebola doručená v zákonnej podobe a žiadateľ nedoručí doplnenú žiadosť o nápravu v stanovenej lehote.

Úrad vykonáva v rámci jeho kontroly aj **dohľad nad verejným obstarávaním** a dodržiavaním povinností verejného obstarávateľa, obstarávateľa alebo osoby podľa § 8 zákona o verejnom obstarávaní (ďalej len „kontrolovaný“). Pri výkone dohľadu úrad sleduje aj plnenie povinností uložených rozhodnutiami úradu. Úrad pri výkone dohľadu vydáva oznámenia o súlade alebo nesúlade predložených dokumentov so zákonom o verejnom obstarávaní, vydáva rozhodnutia, ukladá pokuty za správne delikty a vykonáva iné činnosti podľa zákona o verejnom obstarávaní. Osoby vykonávajúce dohľad sú povinné pri výkone dohľadu zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedeli pri výkone funkcie, aj po vydaní rozhodnutia vo veci, ak ich od tejto povinnosti vo verejnom záujme, na účely informovania verejnosti písomne neoslobodí predseda úradu.

Ak ide o nadlimitnú zákazku alebo nadlimitnú koncesiu, úplne alebo sčasti financovanú z prostriedkov Európskej únie, kontrolovaný môže pred vyhlásením alebo začatím verejného obstarávania požiadať úrad o tzv. „**ex ante posúdenie dokumentov**“, proti ktorým je možné podať námietky; ex ante posúdenie sa nevzťahuje na posudzovanie požiadaviek na technické

¹⁰ Bližšie pozri: § 165 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

špecifikácie, výkonnostné a funkčné požiadavky a charakteristiky a odborné požiadavky predmetu zákazky. Výsledkom ex ante posúdenia je oznámenie Úradu obsahujúce konštatovanie o súlade alebo nesúlade predložených dokumentov so zákonom o verejnom obstarávaní. Úrad vydá oznámenie do 30 dní odo dňa doručenia dokumentov kontrolovaným. Ak úrad v oznámení nekonštatuje súlad všetkých predložených dokumentov so zákonom o verejnom obstarávaní, tak označí v oznámení tie časti dokumentov, ktoré nie sú v súlade so zákonom a uvedie k nesúladu stručné zdôvodnenie. Úrad zverejňuje oznámenie a dokumenty, na základe ktorých bolo vydané, na svojom webovom sídle najneskôr do 30 dní po uzavretí zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, ktorá je výsledkom tohto verejného obstarávania.¹¹

Konanie o preskúmanie úkonov kontrolovaného pred uzavretím zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, pred ukončením súťaže návrhov, pred zadaním zákazky na základe rámcovej dohody alebo pred ukončením postupu inovatívneho partnerstva (ďalej len „**konanie o preskúmanie úkonov kontrolovaného pred uzavretím zmluvy**“) sa začína: z vlastného podnetu úradu, na základe podnetu úradu vlády, na základe námietok alebo na základe podnetu kontrolovaného na výkon kontroly ním zadávanej zákazky alebo koncesie.

Ak ide o nadlimitnú zákazku alebo koncesiu, financovanú, čo aj z časti z prostriedkov Európskej únie, kontrolovaný je povinný pred uzavretím zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, pred ukončením súťaže návrhov, pred zadaním zákazky na základe rámcovej dohody alebo pred ukončením postupu inovatívneho partnerstva podať úradu podnet na výkon kontroly ním zadávanej zákazky alebo koncesie.

Konanie o preskúmanie úkonov kontrolovaného po uzavretí zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, po ukončení súťaže návrhov, po zadaní zákazky na základe rámcovej dohody, po ukončení postupu inovatívneho partnerstva, (ďalej len „**konanie o preskúmanie úkonov kontrolovaného po uzavretí zmluvy**“) sa začína:

- a) z vlastného podnetu úradu,
- b) na základe podnetu osoby, ktorá nebola oprávnená podať námietky alebo
- c) na základe podnetu orgánu štátnej správy, ktorý osvedčí právny záujem v danej veci, ak boli kontrolovanému poskytnuté finančné prostriedky na dodanie tovaru, uskutočnenie stavebných prác alebo poskytnutie služieb z Európskej únie.

Konanie o preskúmanie úkonov kontrolovaného po uzavretí zmluvy Úrad začne aj z vlastného podnetu alebo na základe podnetu osoby (ktorá

¹¹ Bližšie pozri: § 168 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

nebola oprávnená podať námietky), či orgánu štátnej správy (ktorý osvedčí právny záujem v danej veci), doručeného Úradu po zrušení postupu zadávania zákazky alebo koncesie, po zrušení postupu zadávania časti zákazky alebo časti koncesie a po zrušení súťaže návrhov. Preskúmanie úkonov kontrolovaného pri zákazkách vykonáva orgán vnútornej kontroly kontrolovaného; tým nie sú dotknuté oprávnenia Úradu a iných kontrolných orgánov.¹²

Námietky je oprávnený podať: uchádzač, záujemca, účastník, osoba, ktorej práva alebo právom chránené záujmy boli alebo mohli byť dotknuté postupom kontrolovaného alebo orgán štátnej správy, ktorý osvedčí právny záujem v danej veci, ak boli kontrolovanému poskytnuté finančné prostriedky na dodanie tovaru, uskutočnenie stavebných prác alebo poskytnutie služieb z Európskej únie (ďalej len „oprávnená osoba na podanie námietok“).

Oprávnená osoba môže pred uzavretím zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, pred ukončením súťaže návrhov, pred zadaním zákazky na základe rámcovej dohody alebo pred ukončením postupu inovatívneho partnerstva podať námietky proti:

- a) oznámeniu o zámere uzavrieť zmluvu alebo koncesnú zmluvu, proti podmienkam uvedeným v oznámení o vyhlásení verejného obstarávania, v oznámení použitom ako výzva na súťaž, v oznámení o koncesii, v oznámení o vyhlásení súťaže návrhov a vo výzve na predkladanie ponúk pri podlimitnej zákazke,
- b) podmienkam uvedeným v súťažných podkladoch, v koncesnej dokumentácii, v súťažných podmienkach alebo v iných dokumentoch poskytnutých kontrolovaným v lehote na predkladanie ponúk alebo návrhov,
- c) výberu záujemcov v užšej súťaži, v rokovacom konaní so zverejnením, v súťažnom dialógu, v inovatívnom partnerstve, pri zadávaní koncesie a v súťaži návrhov,
- d) vylúčeniu,
- e) nezaradeniu do dynamického nákupného systému alebo kvalifikačného systému,
- f) vyhodnoteniu ponúk alebo návrhov,
- g) úkonu kontrolovaného inému ako uvedenému v predchádzajúcich písmenách a) až f).¹³

Podaniu námietok musí predchádzať doručenie žiadosti o nápravu kontrolovanému. Táto povinnosť sa nevzťahuje na podanie námietok podľa vyššie spomenutých písmen c) až g) a na podanie námietok orgánom štátnej

¹² Bližšie pozri: § 169 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹³ Bližšie pozri: § 170 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

správy. Námietky sa podávajú v listinnej podobe alebo elektronickej podobe a musia byť doručené Úradu a kontrolovanému subjektu najneskôr v desaťdňovej lehote určenej podľa zákona o verejnom obstarávaní.¹⁴

Námietky doručené úradu a kontrolovanému musia obsahovať identifikačné údaje navrhovateľa i kontrolovaného, označenie verejného obstarávania, proti ktorému námietky smerujú, ako aj označenie skutočností, proti ktorým námietky smerujú, pričom ak podaniu námietok musí predchádzať doručenie žiadosti o nápravu (námietky nemôžu ísť nad rámec obsahu žiadosti o nápravu). Taktiež musia obsahovať opis rozhodujúcich skutočností a označenie dôkazov, návrh na rozhodnutie o námietkach, podpis navrhovateľa alebo osoby oprávnenej konať za navrhovateľa, ako aj prílohy ustanovené v § 170 ods. 6 zákona o verejnom obstarávaní. Ak námietky podáva osoba, ktorej práva alebo právom chránené záujmy boli alebo mohli byť dotknuté postupom kontrolovaného, tak v námietkach musí uviesť, ktoré jej práva alebo právom chránené záujmy boli alebo mohli byť dotknuté postupom kontrolovaného. Námietky nie je možné podať pri podlimitných zákazkách s využitím elektronického trhu, pri zadávaní zákaziek s nízkymi hodnotami a pri podlimitných koncesiách.¹⁵

V konaní o námietkach je na základe judikatúry v SR povinnosťou Úradu posudzovať oprávnenosť podanej námietky a o tejto rozhodnúť len v rámci jej vymedzenia subjektom, ktorý podal predmetnú námietku. V prípade zistenia iného porušenia zákona o verejnom obstarávaní môže Úrad postupovať ex offo podľa príslušných ustanovení tohto zákona.¹⁶

Ak Úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného pred uzavretím zmluvy zistí, že postupom kontrolovaného bol porušený zákon o verejnom obstarávaní a porušenie malo alebo mohlo mať vplyv na výsledok verejného obstarávania, **rozhodnutím nariadi** vo vzťahu k zákazke, či voči koncesii alebo ich časti **odstrániť protiprávny stav** alebo **zrušiť použitý postup** zadávania zákazky alebo koncesie, postup zadávania časti zákazky alebo časti koncesie alebo súťaž návrhov.¹⁷ Ak Úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného na základe námietok zistí porušenie zákona o verejnom obstarávaní, ktoré nemohlo ovplyvniť výsledok verejného obstarávania, tak Úrad môže rozhodnutím nariadiť odstránenie protiprávneho stavu. Ak však Úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného na základe námietok nezistí porušenie zákona o verejnom obstarávaní, na ktoré poukazuje navr-

¹⁴ Bližšie pozri: § 170 ods. 4 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁵ Bližšie pozri: § 170 ods. 8 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Bližšie pozri: Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.1.2011, sp. zn. 6 Sžf/3/2009.

¹⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 12.12.2012, sp. zn. 6 Sžf/19/2012.

hovateľ v podaných námietkach a ktoré by mohlo ovplyvniť výsledok verejného obstarávania, tak námietky zamietne.

Pokiaľ Úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného po uzavretí zmluvy zistí, že postupom kontrolovaného bol porušený zákon o verejnom obstarávaní a porušenie malo alebo mohlo mať vplyv na výsledok verejného obstarávania, v rozhodnutí uvedie taxatívny výpočet ustanovení zákona o verejnom obstarávaní, ku ktorých porušeniu došlo a ktorých porušenie malo alebo mohlo mať vplyv na výsledok verejného obstarávania. **Úrad rozhodne v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného** do 30 dní odo dňa doručenia kompletnej dokumentácie v origináli úradu. Rozhodnutie podpisuje osoba, o ktorej to určí vnútorný predpis úradu. Ak úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného na základe námietok nevydá rozhodnutie v uvedenej lehote, tak platí fikcia negatívneho rozhodnutia o námietkach. Za deň doručenia rozhodnutia sa v tomto prípade považuje tretí deň odo dňa uplynutia predmetnej lehoty. Úrad zverejní informáciu o poslednom dni lehoty vo vestníku.¹⁸ Pri výkone dohľadu je úlohou Úradu objektívne posúdiť zistený skutkový stav a na základe názoru komisie v konaní o námietkach nájsť na odstránenie prípadných nedostatkov také riešenie, aby nedošlo k zvýhodneniu, resp. k poškodeniu niektorého z uchádzačov.¹⁹

Úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného na základe námietok vydáva jedno rozhodnutie, v ktorom rozhodne o všetkých námietkach. Úrad je viazaný obsahom podaných námietok a v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného na základe námietok preskúmava postup kontrolovaného len v rozsahu namietaných skutočností; to neplatí, ak ide o námietky podané orgánom štátnej správy. Úrad je povinný v odôvodnení rozhodnutia, v ktorom konštatuje porušenie tohto zákona kontrolovaným, uviesť všetky zistené porušenia tohto zákona, ktoré mali alebo mohli mať vplyv na výsledok verejného obstarávania spolu s údajom, či zistené porušenie malo alebo mohlo mať vplyv na výsledok verejného obstarávania a stručný návod pre kontrolovaného, že ako v druhovo rovnakej veci v budúcnosti predísť porušeniu zákona o verejnom obstarávaní.²⁰

Na tomto mieste je dôležité uviesť, že existencia účinnej kontradiktórnej diskusie medzi verejným obstarávateľom a uchádzačom vo vhodnom okamihu v rámci postupu posudzovania ponúk, aby uchádzač mohol preukázať, že jeho ponuka je seriózná, predstavuje základnú požiadavku Smernice 2004/18/ES na zabránenie svojvoľnému konaniu verejného obstarávateľa a na zaistenie poctivej hospodárskej súťaže medzi podnikmi. Článok 2

¹⁸ Bližšie pozri: § 175 ods. 4 až 6 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.11.2014, sp. zn. 3 Sžf/123/2013.

²⁰ Bližšie pozri: § 175 ods. 7 a 8 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Smernice 2004/18/ES nebráni tomu, aby (výnimočne) údaje týkajúce sa ponuky mohli byť presne opravené alebo doplnené, najmä preto, že si vyžadujú zjavne jednoduché vysvetlenie, alebo aby sa odstránili zjavne podstatné chyby, za predpokladu, že táto zmena nebude viesť v skutočnosti k tomu, že sa predloží nová ponuka.²¹ Aj v zmysle európskej judikatúry totiž všeobecné zásady práva Únie môžu za určitých okolností založiť povinnosť obstarávateľa požiadať uchádzača alebo záujemcu o vysvetlenie alebo doplnenie v rámci súťaže predložených dokladov.²²

Pokiaľ úrad v konaní o preskúmanie úkonov kontrolovaného zistí porušenie zákona o verejnom obstarávaní vo vzťahu k dokumentom, ktoré boli predmetom ex ante posúdenia a kontrolovaný sa neodchýlil od oznámenia úradu o výsledku ex ante posúdenia, ak ide o obsah či rozsah týchto dokumentov, úrad v rozhodnutí osobitne odôvodní zistené porušenie zákona o verejnom obstarávaní. Úrad môže vydať rozhodnutie aj vo forme elektronického dokumentu podpísaného zaručeným elektronickým podpisom s pripojenou časovou pečiatkou. Rozhodnutie Úradu sa zároveň doručuje všetkým úradu známym uchádzačom, záujemcom a účastníkom (ďalej len „oprávnené osoby“). Proti rozhodnutiu Úradu môžu účastník konania o preskúmanie úkonov kontrolovaného a oprávnené osoby podať **odvolanie**. Odvolanie musí byť doručené úradu do desať dní odo dňa doručenia rozhodnutia, proti ktorému odvolanie smeruje. Podanie odvolania má odkladný účinok do dňa právoplatnosti rozhodnutia rady o odvolaní. Rada v odvolacom konaní rozhodne vždy vo veci samej, pričom ak sú pre to dôvody, Rada rozhodnutie zmení a v opačnom prípade odvolanie zamietne a rozhodnutie potvrdí. Rada rozhodne o odvolaní do štyridsaťpäť dní odo dňa doručenia odvolania a jej rozhodnutie následne podpisuje jej predseda a v jeho neprítomnosti ním určený člen Rady.

Rozhodnutie Úradu je právoplatné márnym uplynutím lehoty na podanie odvolania alebo dňom doručenia rozhodnutia Rady účastníkom konania a vykonateľné uplynutím lehoty na plnenie, ak nie je ustanovené inak. Ak sa oprávnené osoby vzdajú odvolania alebo vezmú svoje odvolanie späť, rozhodnutie Úradu nadobudne právoplatnosť dňom doručenia vzdania sa alebo späťvzatia odvolania Úradu. Proti rozhodnutiu Rady o odvolaní nemožno podať opravný prostriedok, no je preskúmateľné súdom. Žaloba musí byť podaná do tridsať dní odo dňa doručenia rozhodnutia Rady o odvolaní. Rozhodnutie Úradu, ktoré je právoplatné, môže z vlastného podnetu preskúmať Rada, ktorá mimo odvolacieho konania nepreskúmava rozhodnutie

²¹ Prejudiciálna otázka (resp. stanovisko ESD k nej) predchádzajúca vydaniu rozsudku Súdneho dvora EÚ z 29.3.2012 vo veci C-599/10 podaná na základe uznesenia Najvyššieho súdu SR z 9.10.2010.

²² Bližšie pozri judikatúru Súdneho dvora EÚ v prípadoch: Antwerpse Bouwwerken, zo dňa 10.12.2009, vo veci T-195/08, bod 55, alebo Adia interim, zo dňa 8.5.1996, vo veci T-19/95, Zb. s. II 321, bod 45.

Rady o odvolaní a rozhodnutie Rady o proteste prokurátora. Rada **pri preskúmaní rozhodnutia mimo odvolacieho konania** rozhodnutie zruší alebo zmení, ak bolo vydané v rozpore so zákonom. Pri zrušení alebo zmene rozhodnutia Rada dbá na to, aby práva nadobudnuté добромyseľne boli čo najmenej dotknuté. Pri preskúmaní rozhodnutia vychádza Rada z právneho stavu a skutkových okolností v čase vydania rozhodnutia. Rada preto nemôže zrušiť alebo zmeniť rozhodnutie, ak sa po jeho vydaní dodatočne zmenili rozhodujúce skutkové okolnosti, z ktorých pôvodné rozhodnutie vychádzalo. Rada taktiež nemôže mimo odvolacieho konania rozhodnutie zrušiť alebo zmeniť po uplynutí troch rokov odo dňa právoplatnosti napadnutého rozhodnutia. Rozhodnutie Rady o preskúmaní rozhodnutia mimo odvolacieho konania je preskúmateľné súdom.²³

Samozrejme aj **súdna kontrola verejného obstarávania** má v SR svoje dôležité miesto. Ak Úrad pri výkone dohľadu nad verejným obstarávaním zistí, že kontrolovaný subjekt v rozpore so zákonom o verejnom obstarávaní uzavrel zmluvu, koncesnú zmluvu, rámcovú dohodu alebo dodatok k zmluve, koncesnej zmluve alebo rámcovej dohode, v lehote jedného roka odo dňa jej uzavretia podá Úrad **návrh na určenie jej neplatnosti súdom**.

Je dôležité uviesť, že jediným limitom súdneho prieskumu v SR je zákonnosť.²⁴

Uchádzač, záujemca, účastník alebo osoba, ktorá mohla mať záujem o získanie konkrétnej nadlimitnej zákazky alebo nadlimitnej koncesie a ktorej práva alebo právom chránené záujmy boli alebo mohli byť dotknuté postupom verejného obstarávateľa alebo obstarávateľa (ďalej len „oprávnená osoba“), môže po uzavretí zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody **podať návrh na určenie neplatnosti zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody súdom**. Osoba, ktorá podá na súde žalobu je povinná túto skutočnosť oznámiť Úradu. Účastníkmi súdneho konania o neplatnosť zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody sú oprávnená osoba, verejný obstarávateľ alebo obstarávateľ, ako aj uchádzač, s ktorým bola uzavretá zmluva, koncesná zmluva alebo rámcová dohoda. Verejný obstarávateľ a obstarávateľ sú povinní poskytnúť súdu kompletnú dokumentáciu k verejnému obstarávaniu.

Súd rozhodne o neplatnosti zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody, ak verejný obstarávateľ alebo obstarávateľ:

- a) neuvěřnil oznámenie o vyhlásení verejného obstarávania, oznámenie použité ako výzva na súťaž, oznámenie o koncesii alebo oznámenie o vyhlásení súťaže návrhov podľa zákona o verejnom obstarávaní,

²³ Bližšie pozri: § 179 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 9.10.2012, sp. zn. 3 Sžf 116/2009.

- b) pri uzavretí zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody nedodržiaval zákonné lehoty a
1. tým oprávnenej osobe zmaril použitie revízijských postupov pred uzavretím zmluvy, koncesnej zmluvy na práce alebo rámcovej dohody, alebo zmaril účinnú nápravu prostredníctvom použitia revízijských postupov pred uzavretím zmluvy, koncesnej zmluvy na práce alebo rámcovej dohody a
 2. porušil zákon o verejnom obstarávaní spôsobom, ktorým ovplyvnil možnosť oprávnenej osoby získať zákazku, alebo
- c) nepredložil súdu kompletnú dokumentáciu týkajúcu sa verejného obstarávania.²⁵

Neplatnosť zmluvy, koncesnej zmluvy na práce alebo rámcovej dohody nie je možné vysloviť, ak verejný obstarávateľ alebo obstarávateľ uverejnil oznámenie o zámere uzavrieť zmluvu a zmluvu, koncesnú zmluvu alebo rámcovú dohodu uzavrel najskôr jedenásť deň odo dňa uverejnenia tohto oznámenia v európskom vestníku.

Ekonomický záujem na plnení zmluvy alebo koncesnej zmluvy môže byť považovaný za dôvod týkajúci sa všeobecného záujmu, ktorý si vyžaduje pokračovanie plnenia zmluvy, plnenia koncesnej zmluvy alebo plnenia na základe rámcovej dohody len za výnimočných okolností, ak by neplatnosť zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody viedla k neprimeraným následkom. Ekonomický záujem nemôže prevyšovať všeobecný záujem. Ekonomické záujmy priamo spojené s dotknutou zákazkou alebo koncesiou, najmä náklady vyplývajúce z oneskorenia pri plnení zmluvy, pri plnení na základe rámcovej dohody alebo pri plnení koncesnej zmluvy, náklady spojené so začatím nového postupu verejného obstarávania, náklady vzniknuté v dôsledku zmeny dodávateľa a náklady spojené s právnymi záväzkami, ktoré by vznikli v dôsledku neplatnosti takejto zmluvy alebo dohody, tak nepredstavujú dôvody týkajúce sa všeobecného záujmu.²⁶ **Obranné záujmy alebo bezpečnostné záujmy** sa považujú za dôvody týkajúce sa všeobecného záujmu, ktoré si vyžadujú pokračovanie plnenia zmluvy, plnenia na základe rámcovej dohody alebo plnenia koncesnej zmluvy, ak by neplatnosť takejto zmluvy alebo dohody viedla k neprimeraným následkom. Za takýto dôvod týkajúci sa všeobecného záujmu, sa považuje ochrana existencie širšieho obranného alebo bezpečnostného programu, ktorý je zásadný pre bezpečnostné záujmy Slovenskej republiky.²⁷ Pokiaľ súd svojim rozhodnutím

²⁵ Bližšie pozri: § 181 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁶ Bližšie pozri: § 181 ods. 7 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁷ Bližšie pozri: § 181 ods. 8 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ponechá zmluvu, koncesnú zmluvu alebo rámcovú dohodu v platnosti, pretože existujú prevažujúce dôvody týkajúce sa všeobecného záujmu, ktoré si vyžadujú pokračovanie v plnení predmetnej zmluvy alebo dohody, tak Úrad uloží verejnému obstarávateľovi alebo obstarávateľovi pokutu, ak bol porušený zákon o verejnom obstarávaní.

Právo domáhať sa určenia neplatnosti celej zmluvy, koncesnej zmluvy alebo rámcovej dohody zaniká, ak sa neuplatní:

- a) do tridsať dní odo dňa uverejnenia oznámenia o výsledku verejného obstarávania v európskom vestníku, ak oznámenie obsahuje aj odôvodnenie o neuverejnení oznámenia o vyhlásení verejného obstarávania, oznámenia použitého ako výzva na súťaž, oznámenia o koncesii alebo oznámenia o vyhlásení súťaže návrhov,
- b) v lehote šiestich mesiacov: 1) odo dňa uverejnenia oznámenia o výsledku verejného obstarávania v európskom vestníku, ak oznámenie neobsahuje odôvodnenie podľa vyššie uvedeného písmena a) alebo 2) odo dňa uzavretia zmluvy, koncesnej zmluvy na práce alebo rámcovej dohody v iných prípadoch ako je uvedené vyššie.²⁸

Právo oprávnenej osoby domáhať sa neplatnosti časti zmluvy, rámcovej dohody alebo koncesnej zmluvy, ktorou došlo k zmene pôvodnej predmetnej zmluvy alebo dohody, tak **zaniká** v prípade jeho neuplatnenia na súde v lehote šiestich mesiacov odo dňa uverejnenia oznámenia o zmene predmetnej zmluvy alebo dohody v európskom vestníku.²⁹ Ide rôzne lehoty vzhľadom na zložitosť problematiky a preto, by bolo vhodnejšie tieto lehoty zjednotiť na tri mesiace. Rozhodnutie súdu sa potom doručuje účastníkom konania a právoplatné rozhodnutie súdu Úradu. Konanie o uložení pokuty zo strany Úradu následne možno začať do jedného roka odo dňa doručenia právoplatného rozhodnutia súdu Úradu.

Použitá literatúra a použité pramene práva

1. VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : C. H. Beck, 2012, s. 480.
2. Zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov.
3. Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov.
4. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 9.10.2012, sp. zn. 3 Sžf 116/2009.
5. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.1.2011, sp. zn. 6 Sžf 3/2009.
6. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 1.7.2013, sp. zn. 6 Sžf 51/2010.

²⁸ Bližšie pozri: § 181 ods. 10 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁹ Bližšie pozri: § 181 ods. 11 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

7. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 9.4.2013, sp. zn. 3 Sžf 17/2012.
8. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 12.12.2012, sp. zn. 6 Sžf 19/2012.
9. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 17.12.2014, sp. zn. 2 Sžf 136/2013.
10. Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 25.11.2014, sp. zn. 3 Sžf 123/2013.
11. Prejudiciálna otázka (resp. stanovisko ESD k nej) predchádzajúca vydaniu rozsudku Súdneho dvora EÚ zo dňa 29.3.2012 vo veci C-599/10 podaná na základe uznesenia Najvyššieho súdu SR z 9.10.2010.
12. Rozsudok Súdneho dvora EÚ: Antwerpse Bouwwerken, zo dňa 10.12.2009, vo veci T-195/08 bod 55.
13. Rozsudok Súdneho dvora EÚ: Adia interim, zo dňa 8.5.1996, vo veci T-19/95, Zb. s. II 321, bod 45.

RAKÚSKA ÚPRAVA ZODPOVEDNOSTI ZA VADY PRI KÚPNEJ ZMLUVE – MOŽNÁ INŠPIRÁCIA PRE SLOVENSKEHO ZÁKONODARCU *DE LEGE FERENDA*?¹

Dr. Angelika Mašurová, MLE

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra obchodného a hospodárskeho práva
angelika.masurova@flaw.uniba.sk

Rakúska úprava zodpovednosti za vady pri kúpnej zmluve – možná inšpirácia pre slovenského zákonodarcu *de lege ferenda*?

Príspevok analyzuje rakúsku právnu úpravu zodpovednosti za vady účinnú od 1. 1. 2002. Autorka v kontexte s príslušnými ustanoveniami slovenského práva skúma, či sa rakúsky model komplexnej právnej úpravy zodpovednosti za vady môže uplatniť aj v slovenskom právnom prostredí.

Die österreichische Regelung der Gewährleistung beim Kaufvertrag – eine mögliche Inspiration für den slowakischen Gesetzgeber *de lege ferenda*?

Der Beitrag analysiert die österreichische Regelung der Gewährleistung, die am 1. 1. 2002 in Kraft getreten ist. Die Autorin prüft in Bezug auf die einschlägigen Bestimmungen des slowakischen Rechts, ob das österreichische Model einer komplexen Regelung der Gewährleistung auch im slowakischen Rechtssystem Geltung finden könnte.

The Austrian regulation on the liability for defects with regard to the sales contract – a possible inspiration for the Slovak legislator *de lege ferenda*?

The article deals with the Austrian regulation on the liability for defects that came into force on 1st January 2002. The author analyses in the context with the corresponding provisions of the Slovak law if the Austrian model of

¹ Tento príspevok vznikol vďaka podpore v rámci OP Výskum a vývoj pre dopytovo-orientovaný projekt: Univerzitný vedecký park Univerzity Komenského v Bratislave, ITMS 26240220086 spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

a comprehensive regulation of the liability for defects may be also applied in the Slovak legal system.

Kľúčové slová: zodpovednosť za vady, zrušenie zmluvy, primeraná zľava z ceny, výmena, oprava, smernica 1999/44/ES

Schlüsselbegriffe: Gewährleistung, Wandlung, angemessene Preisminde- rung, Austausch, Verbesserung, Richtlinie 1999/44/EG

Keywords: liability for defects, termination of the contract, reasonable discount from the price, replacement, repair, Directive 1999/44/EC

Úvod

V roku 2002 bol v Rakúsku právny inštitút zodpovednosti za vady významným spôsobom novelizovaný. Dôvodom bola povinná transpozícia Smernice 1999/44/ES Európskeho parlamentu a Rady z 25. mája 1999 o určitých aspektoch predaja spotrebného tovaru a záruk na spotrebný tovar,² ktorú boli členské štáty EÚ povinné zrealizovať do konca roka 2001 (ďalej len „Smernica 1999/44/ES“). Rakúsky zákonodarca sa však neobmedzil len na transpozíciu predmetnej smernice a súčasne prostredníctvom významnej novely – *Gewährleistungsrechts-Änderungsgesetz*³ – s účinnosťou od 1. 1. 2002 reformoval právny inštitút zodpovednosti za vady pre všetky právne vzťahy, t. j. nie len v súvislosti so spotrebiteľskou kúpou zmluvou.

Predmetný článok analyzuje systematiku rakúskej úpravy zodpovednosti za vady, ako aj právne inštitúty, ktoré sa v rámci predmetnej právnej úpravy uplatňujú. Autorka súčasne v rámci jednotlivých kapitol porovnáva rakúsku právnu úpravu s príslušnými ustanoveniami slovenského práva a poukazuje na najzásadnejšie rozdiely medzi oboma právnymi poriadkami. Ťažisko pritom spočíva na analýze rakúskej právnej úpravy.

Autorka vychádza z predpokladu, že čo možno najviac zjednotená úprava zodpovednosti za vady podľa rakúskeho modelu poskytuje najlepšiu záruku pre efektívnosť a právnu istotu pri uplatnení práv v súvislosti s vadným plnením.

1. Systematika zákonnej úpravy zodpovednosti za vady

Prvý zásadný rozdiel medzi slovenskou a rakúskou úpravou právneho inštitútu zodpovednosti za vady spočíva už v samostatnej systematike príslušných ustanovení.

² Úradný vestník Európskej únie L 171, 7. 7. 1999, s. 12-16.

³ BGBl. I Nr. 48/2001.

V Rakúsku je inštitút zodpovednosti za vady upravený jednotne vo všeobecných ustanoveniach záväzkového práva vo Všeobecnom občianskom zákonníku (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*,⁴ ďalej len „ABGB“). Príslušné zákonné ustanovenia – § 922 až 933b ABGB –, ktoré sa uplatnia aj pri kúpnej zmluve, preto obsahujú termíny *Übernehmer* („príjemca“) a *Übergeber* („odovzdávateľ“). Nakoľko sa predmetný článok sústreďuje na problematiku zodpovednosti za vady v súvislosti s kúpnu zmluvou, autorka používa v súvislosti s analýzou ustanovení upravujúcich zodpovednosť za vady pojmy „kupujúci“ a „predávajúci“.

V rámci transpozície Smernice 1999/44/ES rakúsky zákonodarca postupoval tým spôsobom, že časť jej ustanovení, predovšetkým tie, ktoré sa týkali definície vady a osobitných lehôt, transponoval medzi všeobecné ustanovenia záväzkového práva v ABGB a zvyšnú časť medzi ustanovenia zákona o ochrane spotrebiteľa (*Konsumentenschutzgesetz*,⁵ ďalej len: „KSchG“). Osobitné ustanovenia KSchG sa uplatnia pri spotrebiteľských obchodoch, t. j. pri obchodoch, ktoré medzi sebou uzatvorili na jednej strane spotrebiteľ a na druhej strane podnikateľ. Medzi spotrebiteľské obchody možno zahrnúť aj spotrebiteľskú kúpnu zmluvu, ktorú zákon osobitne nevymedzuje. Podnikateľ je v zmysle § 1 ods. 1 č. 1 KSchG niekto, kto uskutočnil predmetný obchod v rámci prevádzky svojho podniku. Osobitnú definíciu spotrebiteľa zákon neobsahuje. § 1 ods. 1 č. 2 KSchG iba ustanovuje, že za spotrebiteľa sa považuje osoba, ktorá nespĺňa predpoklady, ktoré platia pre podnikateľa.

Súčasťou rakúskeho právneho poriadku je aj osobitné ustanovenie § 377 Podnikateľského zákonníka (*Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen – Unternehmensgesetzbuch*,⁶ ďalej len „UGB“), ktoré sa uplatní v súvislosti s vadným plnením v prípade, pokiaľ sa jedná o kúpnu zmluvu medzi dvoma podnikateľmi v rámci výkonu ich podnikateľskej činnosti, ktorej predmetom sú hnuiteľné veci (tovar).

Určité osobitné ustanovenia ohľadom zodpovednosti za vady sú v Rakúsku okrem toho upravené predovšetkým pri nájomnej zmluve (*Bestandsvertrag*⁷), pri postúpení pohľadávky (*Zession*⁸) a pri zmluve o obstaraní obchodu (*Geschäftsbesorgungsvertrag*⁹). Naproti tomu v súvislosti so zmluvou od diela (*Werkvertrag*) odkazuje § 1167 ABGB na všeobecné ustanovenia o zodpovednosti za vady.¹⁰ Okrem toho sa v rámci všeobecných ustanovení

⁴ JGS Nr. 946/1811.

⁵ BGBl. Nr. 140/1979.

⁶ dRGBL. S 219/1897.

⁷ § 1096 ABGB.

⁸ § 1397 a nasl. ABGB.

⁹ § 1002 a nasl. ABGB.

¹⁰ Bližšie pozri: WELSER, R. – ZÖCHLING-JUD, B.: *Grundriss des bürgerlichen Rechts*. 14. Auflage. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015, s. 69.

o zodpovednosti za vady uplatnia osobitné ustanovenia pri kúpe zvierat.¹¹ Tieto ustanovenia nie sú predmetom skúmania tohto článku.

Na rozdiel od rakúskej právnej úpravy slovenský Občiansky zákonník¹² (ďalej len „OZ“) okrem všeobecných ustanovení o zodpovednosti za vady¹³ rozlišuje v súvislosti s kúpnu zmluvou dva systémy zodpovednosti za vady, a to pri kúpnej zmluve¹⁴ a pri spotrebiteľskej kúpnej zmluve.¹⁵ Na tom nič nemení ani skutočnosť, že úprava zodpovednosti za vady predanej veci sa subsidiárne¹⁶ uplatní aj pri zodpovednosti za vady pri spotrebiteľskej kúpnej zmluve.

Osobitnú úpravu zodpovednosti za vady upravuje OZ okrem toho pri nasledovných zmluvných typoch: zmluva o zhotovení veci na zákazku,¹⁷ zmluva o oprave a úprave vecí,¹⁸ nájomná zmluva,¹⁹ zmluva o podnikateľskom nájme huteľných vecí,²⁰ zmluva o obstaraní vecí,²¹ zmluva o obstaraní predaja vecí.²² Slovenská právna úprava okrem toho pozná osobitný systém zodpovednosti za vady v súvislosti s kúpnu zmluvou, na ktorú sa vzťahujú ustanovenia Obchodného zákonníka.²³ Obchodný zákonník²⁴ (ďalej len „ObZ“) taktiež upravuje aj osobitnú úpravu zodpovednosti za vady pri zmluve o dielo.²⁵

Predmetná systematika v slovenskom práve ostala zachovaná aj po transpozícii Smernice 1999/44/ES, ktorá sa uskutočnila tzv. spotrebiteľskou novelou²⁶ a nadobudla účinnosť 01.04.2004. Ustanovenia Smernice 1999/44/ES boli transponované do Občianskeho zákonníka, predovšetkým medzi ustanovenia o spotrebiteľskej kúpnej zmluve.²⁷ Transpozícia však bo-

¹¹ § 925 – 927 ABGB.

¹² Zákon č. 40/1964 Z. z.

¹³ § 499 – 509 OZ.

¹⁴ § 596 – 600 OZ.

¹⁵ § 619 – 627 OZ.

¹⁶ Porovnaj: CZIRFUSZ, J. in ŠTEVČEK, M. – DULAK, A. – BAJÁNKOVÁ, A. – FEČÍK, M. – SEDLAČKO, F. – TOMAŠOVIČ, M. a kol.: *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 1728; DULAK, A. in DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. – DULAK, A. – JURČOVÁ, M.: *Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 320.

¹⁷ § 654 – 649 OZ.

¹⁸ § 653 – 655 OZ.

¹⁹ § 668, § 673 – 675, § 679, 687, 691, 692, 698, 699 OZ.

²⁰ § 721 OZ.

²¹ § 735 OZ.

²² § 741 OZ.

²³ § 422 – 441 ObZ. Bližšie pozri: BLAHA, M. in PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 5. Vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 1323 a nasl.

²⁴ Zákon č. 513/1991 Zb.

²⁵ § 560 – 565 ObZ. Bližšie pozri: PATAKYOVÁ, M. – DURAČINSKÁ, J. in PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 5. Vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 1455 a nasl; LUKÁČKA, P. in LUKÁČKA, P. – DUFALOVÁ, L. – LENHARTOVÁ, K.: *Zodpovednosť za vady diela*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 115 a nasl.

²⁶ Zákon č. 150/2004 Z. z.

²⁷ Bližšie pozri: § 612, 620, 622, § 626 ods. 2 a nasl. OZ.

la vykonaná aj v rámci všeobecných ustanovení záväzkového práva resp. kúpnej zmluvy.²⁸

2. Vymedzenie vady

Zatiaľ čo v slovenskom práve je pojem vada vymedzený v závislosti od toho, či sa na predmetnú kúpnu zmluvu vzťahujú ustanovenia Občianskeho alebo Obchodného zákonníka,²⁹ je pojem vada (*Mangel*) v rakúskom práve definovaný pre všetky kúpne zmluvy jednotne.

Predávajúci zodpovedá na základe § 922 ods. 1 ABGB za to, že vec zodpovedá zmluve („...*dem Vertrag entspricht...*“). Zákon v nadväznosti na túto všeobecnú definíciu bližšie špecifikuje, že kupujúci zodpovedá za to, že predaná vec:

- má dohodnuté vlastnosti alebo vlastnosti, ktoré sa všeobecne u takejto veci dajú predpokladať („*die bedungenen oder gewöhnlich vorausgesetzten Eigenschaften*“)
- zodpovedá jeho popisu, respektíve zodpovedá poskytnutej skúšobnej veci alebo vzorke („*seiner Beschreibung, einer Probe oder einem Muster entspricht*“) a
- sa môže používať spôsobom, ktorý s ohľadom na povahu uzatvoreného obchodu možno očakávať alebo ktorý si zmluvné strany medzi sebou dohodli („*der Natur des Geschäftes oder der getroffenen Verabredung gemäß verwendet werden kann.*“).

Právna úprava zodpovednosti za vady sa vzťahuje práve tak na faktické ako aj na právne vady.³⁰ V zmysle judikatúry Najvyššieho súdneho dvora (*Oberster Gerichtshof* – ďalej len „OGH“) a právnej doktríny sa jedná o právnu vadu vtedy, keď kupujúci nezískal takú právnu pozíciu, ku ktorej sa mu predávajúci zaviazal.³¹

Na základe § 923 ABGB sa vzťahujú ustanovenia o zodpovednosti za vady aj na prípady, keď sa cudzí vec, ktorá už neexistuje ako aj keď predávajúci predá vec, ktorá mu nepatrí. Na druhej strane dodanie inej veci ako bolo zmluvne dojednané (*aliud*) nepredstavuje podľa právnej doktríny vadné plnenie ale omeškanie s plnením.³² Výslovné ustanovenie k predmetnej problematike rakúske právo nemá. Naproti tomu slovenský Obchodný zá-

²⁸ Bližšie pozri: § 496, § 502 ods. 3, § 505, § 507 ods. 1, § 508 ods. 2 a § 599 ods. 1 OZ.

²⁹ Porovnaj: § 499 OZ a § 422 a nasl. ObZ.

³⁰ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2059.

³¹ OGH 1 Ob 349/99a; REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 141.

³² ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2068 a nasl.

konník v § 422 ods. 1 druhá veta stanovuje, že za vady tovaru sa považuje aj dodanie iného tovaru, než určuje zmluva. Na druhej strane pri zmluvách uzatvorených podľa Občianskeho zákonníka prevláda názor, že pokiaľ bolo plnené niečo iné, zodpovednosť za vady neprichádza do úvahy a nadobúdateľ má nárok na plnenie zo zmluvy.³³

Skutočnosť, či vec zodpovedá zmluve, sa napokon na základe § 922 ods. 2 ABGB posudzuje aj podľa toho, čo kupujúci na základe verejných vyhlásení predávajúceho alebo výrobcu, predovšetkým v reklame alebo na základe údajov priložených k predmetnej veci, mohol od kúpenej veci očakávať. To isté platí pre verejné vyhlásenia osoby, ktorá vec doviezla do Európskeho hospodárskeho priestoru alebo ktorá sa umiestnením svojho mena, svojej značky alebo iného označenia na veci označuje za výrobcu. Takéto vyjadrenia, pokiaľ sa nejedná o očividne prehnanú reklamu,³⁴ sa týmto spôsobom stávajú súčasťou obsahu predmetnej zmluvy a predávajúci za ne v zásade zodpovedá i vtedy, keď sám vlastnosť veci uvedenú v reklame kupujúcemu neprislúbil.³⁵ Predávajúceho nezaväzujú voči kupujúcemu verejné vyhlásenia hore uvedených tretích osôb len vtedy, pokiaľ o nich nevedel a ani vedieť nemohol, pokiaľ ich v okamihu uzatvárania zmluvy ozrejmlil alebo pokiaľ nemohli mať vplyv na uzatvorenie kúpnej zmluvy. Predmetné ustanovenie sa stalo súčasťou rakúskeho právneho priadku až v rámci transpozície čl. 2 Smernice 1999/44/ES, ktorý sa rakúsky zákonodarca rozhodol prevziať medzi všeobecné ustanovenia záväzkového práva, a preto sa jeho pôsobnosť neobmedzuje na spotrebiteľské kúpne zmluvy. Rovnako slovenský zákonodarca predmetný článok transponoval medzi všeobecné ustanovenia záväzkového práva, a síce do § 496 ods. 1 OZ, súčasne však oblasť jeho pôsobnosti zúžil na spotrebiteľské zmluvy, čo sa javí ako nesystematické riešenie.

Predlohu v Smernici 1999/44/ES má aj ustanovenie § 9a KSchG, ktoré sa uplatní len pri spotrebiteľskej zmluve: Pokiaľ bol podnikateľ na základe zmluvy povinný vykonať montáž veci, zodpovedá aj za vady, ktoré boli na predanej veci spôsobené neodbornou montážou. To isté platí v prípade, pokiaľ bola vec určená na to, aby montáž vykonal sám spotrebiteľ a ten ju vykonal neodborne z dôvodu, že montážny návod bol chybný (tzv. *Ikea-Klausel*).

³³ DULAK, A. in DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. – DULAK, A. – JURČOVÁ, M.: *Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 323.

³⁴ REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 140.

³⁵ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2075.

3. Objektívna zodpovednosť a podmienka existencie vady pri odovzdaní veci

Zodpovednosť za vady je v rakúskom právnom poriadku³⁶ rovnako ako aj v slovenskom právnom poriadku³⁷ výlučne objektívnou zodpovednosťou.

Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, kde v súvislosti so spotrebiteľskými kúpnyimi zmluvami na základe § 619 ods. 2 OZ v zásade³⁸ platí, že predávajúci zodpovedá za vady, ktoré sa vyskytnú po prevzatí veci v záručnej dobe,³⁹ môže kupujúci v Rakúsku práva zo zákonnej zodpovednosti za vady uplatniť pri všetkých druhoch kúpnych zmlúv len v súvislosti s takými vadami, ktoré existovali pri odovzdaní veci, aj keď vyšli najavo až neskôr. Táto zásada vyplýva priamo z § 924 ABGB. Rovnaká zásada je zakotvená aj v čl. 3 ods. 1 Smernice 1999/44/ES.⁴⁰ Osobitnú záruku (*Garantie*) si môže kupujúci podľa rakúskeho právneho poriadku dohodnúť s predávajúcim resp. producentom iba na zmluvnom základe.

4. Dôkazné bremeno podľa § 924 ABGB

Počas prvých šiestich mesiacoch platí podľa § 924 ABGB vyvrátiteľná domnienka, že vada existovala už pri odovzdaní veci. Predmetná domnienka sa neuplatní v prípade, pokiaľ je nezlučiteľná s druhom veci alebo povahou vady, napríklad ak vec pôvodne nová javí známky opotrebovania resp. použitia. Kupujúci však musí preukázať existenciu vady ako takej a taktiež skutočnosť, že sa vada vyskytla počas stanovenej šesťmesačnej lehoty.⁴¹ Dôkazné bremeno spočíva na kupujúcom aj ohľadom verejných vyjadrení výrobcu, dovozcu a ostatných osôb v zmysle § 922 ods. 2 ABGB, pokiaľ sa na ne odvoláva. Povinnosť zaviesť obrátenie dôkazného bremena vyplýva z článku čl. 5 ods. 3 Smernice 1999/44/ES. Rakúsky zákonodarca sa aj tento

³⁶ WELSER, R. – ZÖCHLING-JUD, B.: *Grundriss des bürgerlichen Rechts*. 14. Auflage. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015, s. 69.

³⁷ DULAK, A. in DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. – DULAK, A. – JURČOVÁ, M.: *Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 320.

³⁸ Výnimku tvoria veci, ktoré sa rýchlo kazia, alebo o použité veci.

³⁹ Porovnaj: CZIRFUSZ, J. in ŠTEVČEK, M. – DULAK, A. – BAJÁNKOVÁ, A. a kol.: *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 1737; DULAK, A. in DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. – DULAK, A. – JURČOVÁ, M.: *Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 324 a nasl., s. 330 a nasl.

⁴⁰ Predmetná zásada je v slovenskom práve obsiahnutá vo všeobecnom ustanovení § 499 OZ. Pri kúpnych zmluvách je však modifikovaná na základe § 596 a nasl. OZ. Pri kúpnych zmluvách uzatvorených podľa Obchodného zákonníka sa zase uplatní § 425 ObZ.

⁴¹ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2084 a nasl.

inštitút rozhodol zakotviť medzi všeobecné ustanovenia o zodpovednosti za vady a preto sa jeho uplatnenie neobmedzuje na spotrebiteľské kúpne zmluvy.

Slovenský zákonodarca rovnako ako rakúsky zákonodarca predmetné ustanovenie o obrátení dôkazného bremena transponoval medzi všeobecné ustanovenia o zodpovednosti za vady, a síce do § 508 ods. 2 OZ. Z povahy veci sa toto ustanovenie uplatní len v prípadoch, kedy nevzniká zo zákona záručná zodpovednosť za vady, nakoľko v tomto prípade nie je rozhodujúce, či sa vada vyskytovala už pri odovzdaní veci.

5. „Mäkká“ povinnosť vytknúť vady podľa § 377 UGB

Osobitný postup upravuje v rakúskom práve § 377 ods. 1 UGB pre kupujúceho-podnikateľa v súvislosti s kúpnyimi zmluvami, ktoré uzatvorili podnikatelia v rámci svojej podnikateľskej činnosti („*Ist der Kauf für beide Teile ein unternehmensbezogenes Geschäft...*“): vyžaduje od kupujúceho, aby v rámci riadneho výkonu svojej podnikateľskej činnosti tovar po dodaní v primeranej dobe prezrel a aby oznámil predávajúcemu-podnikateľovi vady, ktoré pri uskutočnenej prehliadky zistil alebo zistiť mal. Postačí pritom, aby oznámenie o vadách bolo v primeranej lehote odoslané. Jedná sa o špecifický inštitút rakúskeho podnikateľského práva, tzv. „vytknutie vady“ (*Mängelrüge*). Predmetný inštitút rakúska právna doktrína označuje ako *Mängelrügeobliegenheit* tzv. mäkká povinnosť vytknúť vady. Pokiaľ kupujúci tovar včas neprezrie a vady nevytkne, nedochádza totiž k porušeniu povinnosti, ktorého následkom by bola zodpovednosť za škodu. Kupujúci však na základe § 377 ods. 2 UGB v takom prípade definitívne stráca možnosť uplatniť práva zo zodpovednosti za vady ako aj zo zodpovednosti za škodu kvôli samotnej vade⁴² a taktiež práva z omylu ohľadom toho, že predaná vec nemá žiadne vady.⁴³ To isté platí podľa § 377 ods. 3 UGB v prípade, ak vady vyjdú najavo neskôr a kupujúci takéto vady v primeranej lehote neoznámia. Predávajúci sa v zmysle § 377 ods. 5 UGB iba výnimočne nemôže odvolávať na § 377 UGB, a síce vtedy, ak kupujúci preukáže, že predávajúci úmyselne resp. z hrubej nedbanlivosti sám vadu spôsobil alebo zatajil.

Tu treba zdôrazniť, že sa jedná o jediné osobitné ustanovenie z oblasti podnikateľského práva, ktoré sa týka zodpovednosti za vady. Na rozdiel od toho slovenský Obchodný zákonník upravuje problematiku zodpovednosti za vady tovaru osobitne v ust. § 422 a nasl. V danej súvislosti treba pred-

⁴² Podľa rakúskej právnej úpravy možno na základe § 933a ABGB aj ohľadom vady samotnej pri splnení zákonných podmienok uplatniť práva zo zodpovednosti za škodu.

⁴³ KERSCHNER, F. in JABORNEGG, P. – ARTMANN, E. (Hrsg): *UGB*. Wien : Springer-Verlag, 2010, s. 2141.

všetkým upozorniť na ustanovenie § 427 ods. 1 ObZ, na základe ktorého je kupujúci povinný prezrieť tovar podľa možnosti čo najskôr po prechode nebezpečenstva škody na tovare, pričom sa prihliadne na povahu tovaru. Ak kupujúci tovar neprezrie alebo nezariadi, aby sa prezrel v čase prechodu nebezpečenstva škody na tovare, môže uplatniť nároky z väd zistiteľných pri tejto prehliadke len v tom prípade, keď preukáže, že tieto vady mal tovar už v čase prechodu nebezpečenstva škody na tovare. Ak kupujúci nepodá správu predávajúcemu o vadách tovaru bez zbytočného odkladu po tom, čo

- a) vady zistil,
- b) pri vynaložení odbornej starostlivosti mal vady zistiť pri prehliadke, ktorú bol povinný uskutočniť alebo
- c) sa vady mohli zistiť neskôr pri vynaložení odbornej starostlivosti, najneskôr však do dvoch rokov od doby dodania tovaru, prípadne od dôjdenia tovaru do miesta určenia určeného v zmluve, nemôže sa mu priznať v súdnom konaní právo z väd tovaru, pokiaľ predávajúci namietne v súdnom konaní, že kupujúci nesplnil včas svoju povinnosť oznámiť vady tovaru. To však neplatí vtedy, ak vady tovaru sú dôsledkom skutočností, o ktorých predávajúci vedel alebo musel vedieť v čase dodania tovaru.⁴⁴

Možno preto konštatovať, že slovenská osobitná obchodno-právna úprava je vo vzťahu ku kupujúcemu menej striktná, nakoľko porušenie povinnosti vytknúť vady automaticky nespôsobuje zánik práv z príslušných väd.

6. Práva zo zodpovednosti za vady – všeobecne

Práva zo zodpovednosti za vady, ktorými sú v zmysle § 932 ods. 1 ABGB náprava (*Verbesserung*), výmena (*Austausch*), zľava z kúpnej ceny (*Preisminderung*) a zrušenie zmluvy (*Wandlung*), sa uplatňujú v rámci tzv. dvojstupňového systému, ktorý zaviedol rakúsky zákonodarca súčasne s transpozíciou čl. 3 ods. 3 Smernice 1999/44/ES.⁴⁵ To v praxi znamená, že kupujúci môže v zásade najprv požadovať buď len výmenu alebo nápravu. Iba v prípade, že uplatnenie primárnych práv nie je z povahy veci možné alebo pre jednu zo zmluvných strán únosné, má kupujúci k dispozícii právo na zľavu z kúpnej ceny alebo – pokiaľ sa v konkrétnom prípade nejedná o vadu nepatrného charakteru – na zrušenie zmluvy.

⁴⁴ § 428 ObZ.

⁴⁵ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2059; REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 143 a nasl.

Slovenské právo rozoznáva všetky štyri práva zodpovednosti za vady. Podmienky na ich uplatnenie sú však odlišné a závisia od toho, o akú kúpnu zmluvu sa v konkrétnom prípade jedná. Rozhodujúcim kritériom pre uplatnenie príslušných práv je pritom druh vady.⁴⁶

7. Primárne práva zo zodpovednosti za vady

Obmedzenie primárnych práv zo zodpovednosti za vady na nápravu a výmenu vyplýva z § 932 ods. 1 prvá veta ABGB. Kupujúci si v zásade môže sám zvoliť, ktoré z predmetných dvoch práv zo zodpovednosti za vady uplatní.⁴⁷ Toto právo voľby však neplatí absolútne: Pokiaľ náprava alebo výmena nie je možná, napr. vada sa nedá odstrániť resp. sa jedná o vec určenú podľa individuálnych kritérií,⁴⁸ alebo jedno z týchto práv by bolo pre predávajúceho spojené s neprimerane vysokými nákladmi, potom kupujúci môže uplatniť len druhé právo, ktoré je z podstaty veci možné resp. ktoré je z ekonomického hľadiska opodstatnené. Skutočnosť, či je konkrétne uplatňované právo spojené s neprimerane vysokými nákladmi, sa posudzuje predovšetkým podľa hodnoty veci bez väd, závažnosti vady a s ohľadom na komplikácie, ktoré uplatnenie jednotlivých práv v konkrétnom prípade so sebou prináša. To v praxi znamená, že v prípade lacných masových produktov bude mať kupujúci v zásade právo na výmenu a naopak pri drahých a hodnotných veciach na nápravu.⁴⁹ Dôkazné bremeno ohľadom toho, že sú splnené podmienky na to, aby kupujúcemu neprislúchalo právo voľby, musí uniesť predávajúci.⁵⁰

K náprave alebo výmene musí dôjsť v rámci primeranej lehoty a pokiaľ možno s čo najmenšími komplikáciami. Treba pritom v zmysle § 932 ods. 3 ABGB zohľadniť druh veci a účel ňou sledovaný. Nie je nutné, aby kupujúci určil predávajúcemu konkrétnu lehotu.⁵¹ V súvislosti so spotrebiteľskou kúpnu zmluvou je v § 8 ods. 3 KSchG výslovne upravené, že podnikateľ znáša potrebné náklady na nápravu a výmenu, predovšetkým náklady spojené so zasielaním, pracovné náklady a náklady na materiál.

⁴⁶ Porovnaj: § 507 ods. 1, § 597, 622 a nasl. OZ a § 436 a nasl. ObZ.

⁴⁷ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2116.

⁴⁸ REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 144.

⁴⁹ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2117.

⁵⁰ REISCHAUER, M.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 145.

⁵¹ Tamže, s. 148.

8. Sekundárne práva zo zodpovednosti za vady

Pokiaľ primárne práva zo zodpovednosti za vady nie sú možné alebo sú neekonomické, má kupujúci k dispozícii sekundárne práva: zľavu z kúpnej ceny a zrušenie zmluvy. V oboch prípadoch sa jedná o tzv. kreačné práva (*Gestaltungsrechte*), ktoré sa musia uplatniť na súde žalobou alebo prostredníctvom námietky.⁵² Aj v tomto prípade má kupujúci v zásade právo voľby ohľadom toho, ktoré z daných práv zo zodpovednosti za vady uplatní.⁵³

Právo požadovať zrušenie zmluvy však na základe § 932 ods. 4 prvá veta ABGB nie je možné v prípade, pokiaľ je vada nepatrná (*geringfügiger Mangel*).⁵⁴ Dôkazné bremeno ohľadom toho, že vada nie je nepatrná ako aj ohľadom toho, že predávajúcemu bola poskytnutá dostatočná lehota na využitie primárnych práv zo zodpovednosti za vady, nesie kupujúci.⁵⁵

Kupujúci má možnosť uplatniť sekundárne práva zo zodpovednosti za vady na základe § 932 ods. 4 druhá veta ABGB aj vtedy, ak predávajúci nápravu alebo výmenu vadnej veci odmieta, alebo ich nevykoná v primeranej lehote⁵⁶ resp. pokiaľ by boli primárne práva zo zodpovednosti za vady pre kupujúceho spojené so značnými komplikáciami,⁵⁷ alebo ak od kupujúceho nemožno uplatnenie primárnych práv spravodlivo požadovať z dôvodov, ktoré majú svoj pôvod v osobe predávajúceho. V poslednom prípade sa jedná predovšetkým o situácie, kedy predávajúci alebo jeho zamestnanci v rámci plnenia z kúpnej zmluvy poškodili majetok kupujúceho.⁵⁸

Ak kupujúci úspešne uplatní zrušenie kúpnej zmluvy (*actio redhibitoria*), dochádza k jej zrušeniu *ex tunc*.⁵⁹ Pokiaľ kupujúci uplatní úspešne právo na zľavu z kúpnej ceny (*actio quanti minoris*), dochádza k zmene kúpnej

⁵² ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2020.

⁵³ Tamže, s. 2125.

⁵⁴ K problematike vymedzenia pojmu „nepatrná vada“ bližšie pozri: OGH 8 Ob 63/05f; OGH 1 Ob 14/05y; KLETEČKA, A.: Der geringfügige Mangel. In *Recht der Wirtschaft*, 2003, roč. 21, č. 11, s. 612 a nasl.

⁵⁵ REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 146 a nasl.

⁵⁶ Skutočnosť, či je lehota primeraná, sa posudzuje podľa konkrétneho prípadu. K problematike primeranosti lehoty bližšie pozri: OGH 6 Ob 85/05a; AUGENHOFER, S.: Zum Vorrang der Verbesserung nach dem GewRÄG 2001. In *Juristische Blätter*, 2006, roč. 128, č. 7, s. 438 a nasl.

⁵⁷ Napr. rozsiahle murárske práce. Bližšie pozri: REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 149.

⁵⁸ Tamže, s. 149.

⁵⁹ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2120.

zmluvy.⁶⁰ Zľava sa vypočíta na základe tzv. relatívnej výpočtovej metódy (*relative Berechnungsmethode*).⁶¹

9. Vylúčenie uplatnenia práv zo zodpovednosti za vady

Zo zákona je v Rakúsku uplatnenie práv zo zodpovednosti za vady vylúčené pri zjavných vadách. Zákon pod zjavnými vadami rozumie podľa § 928 ods. 1 ABGB na jednej strane faktické vady, ktoré „udrú do očí“, na druhej strane právne vady, ktoré vyplývajú z verejných kníh. Rozhodujúcim okamihom pre posúdenie, či sa jedná o zjavnú vadu, je okamih uzatvorenia zmluvy, z čoho vyplýva, že zjavná vada prichádza do úvahy len vtedy, ak sa kúpna zmluva uzatvorila ohľadom veci individuálne určenej (*Spezeissache*).⁶² Zodpovednosť za vady sa ďalej neuplatní ani vtedy, keď sa veci v zmysle § 930 ABGB predajú tak ako stoja a ležia (*Kauf in Pausch und Bogen*), s výnimkou prípadov, kedy predávajúci vady úmyselne zamlčal alebo kupujúceho uistil, že niektorá z vecí bude mať konkrétnu vlastnosť. V tejto súvislosti slovenská právna úprava zodpovedá rakúskej právnej úprave.⁶³

Okrem toho na základe § 929 ABGB kupujúci nemôže uplatniť právo zo zodpovednosti za vady vtedy, ak od predávajúceho prevezme vedome cudziu vec alebo ak sa práva zo zodpovednosti za vady výslovne vzdá. Predávajúci však zodpovedá v každom prípade za dlhy a nedoplatky viaznuce na veci. Zákon tak v zásade nezakazuje zmluvným stranám na základe vzájomnej dohody ustanoviť, že zákonné práva kupujúceho zo zodpovednosti za vady budú obmedzené, resp. že kupujúci sa svojich práv vzdá. Predmetná dohoda môže byť uzatvorená aj konkludentne. Hranice takejto dohody však predstavujú dobré mravy podľa § 879 ABGB.⁶⁴ Podľa judikatúry OGH je preto dohoda, na základe ktorej sa kupujúci kompletne zrieka svojich práv zo zodpovednosti za vady pri kúpe nového tovaru, v rozpore s dobrými mravmi.⁶⁵

V prípade spotrebiteľskej kúpnej zmluvy nemôžu byť na základe § 9 ods. 1 KSchG práva zo zodpovednosti vady medzi zmluvnými stranami pred okamihom zistenia vady zo strany spotrebiteľa vylúčené alebo obme-

⁶⁰ WELSER, R. – ZÖCHLING-JUD, B.: *Grundriss des bürgerlichen Rechts*. 14. Auflage. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015, s. 69.

⁶¹ Bližšie pozri: ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2119.

⁶² Tamže, s. 2090.

⁶³ Porovnaj: § 500 a nasl. OZ.

⁶⁴ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2097.

⁶⁵ OGH 1 Ob 277/98m.

dzené. Taktiež dojednanie kratšej ako zákonnej lehoty na uplatnenie práv zo zodpovednosti za vady je pred rozpoznaním vady zo strany spotrebiteľa v zásade neúčinné. Jedinú výnimku predstavujú použité hnutelné veci – v súvislosti s nimi môže byť lehota na uplatnenie práv z väd tovaru skrátená na jeden rok, pokiaľ bola táto časť kúpnej zmluvy jednotlivo dohodnutá. Predmetné ustanovenie zodpovedá čl. 7 Smernice 1999/44/ES.

Slovenská právna úprava obsahuje pre spotrebiteľské kúpne zmluvy obdobné ustanovenie v § 53 ods. 3 písm. d) OZ. V súvislosti s ostatnými kúpnyimi zmluvami je možnosť vzdania sa dopredu práv zo zodpovednosti za vady sporná. Vyskytujú sa názory, že zákonnú zodpovednosť za vady predávajúceho nemožno obmedziť ani vylúčiť.⁶⁶ Možno ich oprieť predovšetkým o ust. § 574 ods. 2 OZ, ktorý stanovuje, že dohoda, ktorou sa niekto vzdáva práv, ktoré môžu vzniknúť až v budúcnosti, je neplatná. V doktríne však v posledných rokoch prevládol názor, že predmetné ustanovenie treba teleologicky redukovať v tom zmysle, že sa neuplatní pri takých dohodách, pri ktorých je pre zmluvné strany predvídateľná miera pravdepodobnosti, s ktorou právo vznikne a pokiaľ je predvídateľný jeho rozsah.⁶⁷ Autorka sa prikláňa k tomuto výkladu daného ustanovenia.

10. Lehoty na uplatnenie práv zo zodpovednosti za vady

Práva zo zodpovednosti za vady musia byť uplatnené v zákonnej lehote. § 933 ods. 1 ABGB rozlišuje dve rôzne lehoty podľa toho, či sa jedná o hnutelnú alebo o nehnuteľnú vec. Pri hnutelných veciach je dĺžka lehoty dva roky, pri nehnuteľných veciach tri roky. Dvojročná lehota zodpovedá čl. 5 Smernice 1999/44/ES. Ohľadom začiatku plynutia lehoty na uplatnenie práv zo zodpovednosti za vady zákon rozlišuje medzi faktickými a právnyimi vadami. Pri faktických vadách začína plynúť lehota v zásade odo dňa odovzdania veci. Pri právnych vadách začína lehota plynúť až od okamihu, keď sa kupujúci o vade dozvedel.

Vo všetkých prípadoch sa jedná sa o premlčaciu lehotu,⁶⁸ počas ktorej musí byť právo uplatnené na súde buď na základe žaloby alebo námietky. Na to, aby sa právo mohlo úspešne uplatniť na súde, nie je s výnimkou prí-

⁶⁶ DULAK, A. in DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. – DULAK, A. – JURČOVÁ, M.: *Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013, s. 321.

⁶⁷ Porovnaj: MELZER, F. in ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek. § 488-880*. Praha : Linde, 2008, s. 1673 a nasl.; ŠTEVČEK, M. in ŠTEVČEK, M. – DULAK, A. – BAJÁNKOVÁ, A. a kol.: *Občiansky zákoník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 2026.

⁶⁸ ZÖCHLING-JUD, B. in KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, s. 2136.

padu § 377 UGB potrebné, aby sa vady tovaru vytkli u kupujúceho. Skutočnosť, že podľa ABGB kupujúci nemusí vadu vytknúť v určitej prekluzívnej lehote, aby sa práva zo zodpovednosti za vadu mohol úspešne domáhať na súde, predstavuje významný rozdiel v porovnaní so slovenskou právnou úpravou v OZ.⁶⁹

Mimosúdne vytknutie vady má na základe § 933 ods. 3 ABGB ten význam, že kupujúci, ktorého predávajúci žaluje na zaplatenie kúpnej ceny, môže vadu namietat' napriek tomu, že sám počas zákonnej premlčacej lehoty neuplatnil práva zo zodpovednosti za vady na súde. Predmetnú námietku pritom možno v súdnom konaní uplatniť aj po uplynutí lehoty na uplatnenie práv zo zodpovednosti za vady.⁷⁰

Záver

Rakúsky právny poriadok upravuje jednotný systém zodpovednosti za vady vo všeobecných ustanoveniach ABGB, ktoré sa aplikujú pri všetkých kúpnych zmluvách uzatvorených podľa rakúskeho práva. Na tom nič nemení ani skutočnosť, že rakúske právo obsahuje niektoré osobitné ustanovenia, ktoré sa aplikujú výlučne pri spotrebiteľských kúpnych zmluvách resp. pri zmluvách uzatvorených medzi podnikateľmi podľa UGB.

Na základe podrobnejšej analýzy príslušných ustanovení rakúskeho práva a ich porovnania so slovenskou právnou úpravou, ktorá sa naopak líši v závislosti od jednotlivého druhu kúpnej zmluvy a ktorú navyše charakterizuje duálna právna úprava záväzkových vzťahov, možno dospieť k záveru a súčasne potvrdiť hypotézu stanovenú v úvode, že existencia rôznych druhov kúpnych zmlúv nebráni tomu, aby bola zodpovednosť za vady v súvislosti s týmito zmluvami upravená komplexne a súčasne efektívne pre všetky právne vzťahy. Takáto právna úprava je naopak prehľadnejšia a viac prispieva k právnej istote.

Podľa názoru autorky predovšetkým nie je na ochranu spotrebiteľa nevyhnutná úprava osobitnej zákonnej záručnej zodpovednosti za vady. Ekonomicky nerovnovážne postavenie spotrebiteľa voči podnikateľovi je dostatočne zohľadnené v súvislosti s obligatónym obrátením dôkazného bremena ohľadom existencie vady počas prvých šiestich mesiacoch po odovzdaní veci, k úprave ktorého zaviazal členské štáty EÚ európsky zákonodarca v Smernici 1999/44/ES.

⁶⁹ Bližšie pozri: § 504 a nasl., § 599, § 625 a nasl.

⁷⁰ OGH 7 Ob 115/02s.

Použitá literatúra

1. AUGENHOFER, S.: Zum Vorrang der Verbesserung nach dem GewRÄG 2001. In *Juristische Blätter*, 2006, roč. 128, č. 7, s. 437-444.
2. DULAKOVÁ JAKÚBEKOVÁ, D. – DULAK, A. – JURČOVÁ, M.: *Zmluvy o prevode vlastníctva. Kúpna a zámenná zmluva, spotrebiteľská kúpna zmluva, darovacia zmluva. S komentárom*. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013. 576 s.
3. ELIÁŠ, K. a kol.: *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek. § 488-880*. Praha : Linde, 2008. 2639 s.
4. JABORNEGG, P. – ARTMANN, E. (Hrsg): *UGB*. Wien : Springer-Verlag, 2010. 3007 s.
5. KLETEČKA, A. – SCHAUER, M. (Hrsg): *ABGB-ON*. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010. 4299 s.
6. KLETEČKA, A.: Der geringfügige Mangel. In *Recht der Wirtschaft*, 2003, roč. 21, č. 11, s. 612-616.
7. LUKÁČKA, P. – DUFALOVÁ, L. – LENHARTOVÁ, K.: *Zodpovednosť za vady diela*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 187 s.
8. PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016. 1691 s.
9. REISCHAUER, R.: Das neue Gewährleistungsrecht und seine schadenersatzrechtlichen Folgen. In *Juristische Blätter*, 2002, roč. 5, č. 3, s. 137-169.
10. ŠTEVČEK, M. – DULAK, A. – BAJÁNKOVÁ, A. a kol.: *Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2015. 1580 s.
11. WELSER, R. – ZÖCHLING-JUD, B.: *Grundriss des bürgerlichen Rechts*. 14. Auflage. Wien : Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2015. 661 s.
12. OGH 6 Ob 85/05a. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20051103_OGH0002_0060OB00085_05A0000_000 (1. 10. 2017).
13. OGH 8 Ob 63/05f. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20050721_OGH0002_0080OB00063_05F0000_000 (1. 10. 2017).
14. OGH 1 Ob 14/05y. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20050524_OGH0002_0010OB00014_05Y0000_000 (1. 10. 2017).
15. OGH 7 Ob 115/02s. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20021030_OGH0002_0070OB00115_02S0000_000 (1. 10. 2017).
16. OGH 1 Ob 349/99a. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20000428_OGH0002_0010OB00349_99A0000_000 (1. 10. 2017).
17. OGH 1 Ob 277/98m. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_19981124_OGH0002_0010OB00277_98M0000_000 (1. 10. 2017).
18. JGS Nr. 946/1811 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB).

19. BGBl. Nr. 140/1979 Bundesgesetz, mit dem Bestimmungen zum Schutz der Verbraucher getroffen werden (Konsumentenschutzgesetz – KSchG).
20. dRGBl. S 219/1897 Bundesgesetz über besondere zivilrechtliche Vorschriften für Unternehmen (Unternehmensgesetzbuch – UGB).
21. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (OZ).
22. Zákon č. 513/1991 Obchodný zákonník (ObZ).

NAOZAJ SA BOJÍM TMY? ZOPÁR ÚVAH O TECHNOLOGICKOM DETERMINIZME V KONTEXTE OCHRANY OSOBNÝCH ÚDAJOV

Mgr. Matúš Mesarčík, LL.M.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra správneho a environmentálneho práva
Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva
matus.mesarcik@flaw.uniba.sk

Naozaj sa bojím tmy? Zopár úvah o technologickom determinizme v kontexte ochrany osobných údajov

Autor v príspevku predkladá svoje úvahy o technologickom determinizme v kontexte ochrany osobných údajov. Taktiež analyzuje súčasne platnú, ale aj platnú a zatiaľ neúčinnú legislatívu a na praktických príkladoch vysvetľuje vplyv vyššie uvedeného ideologického konceptu na jednotlivcov v súčasnej modernej informačnej dobe. Cieľom príspevku je anatomizovanie témy vo vytýčenej oblasti a poukázanie na potenciálne aplikačné problémy s ňou súvisiace.

¿De verdad tengo miedo de la oscuridad? Algunas consideraciones sobre el determinismo tecnológico en el contexto de la protección de datos personales

El autor presenta sus consideraciones sobre el determinismo tecnológico en el contexto de la protección de datos personales. El artículo analiza a la vez la legislación vigente, pero también la legislación aprobada y aún ineficaz. También ofrece los ejemplos prácticos y explica la influencia del concepto ideológico del determinismo tecnológico sobre los individuos en la edad moderna informativa. El objetivo de la contribución es analizar el tema en el área especificada y señalar los problemas potenciales de aplicación relacionados con dicho tema.

Am I really afraid of the darkness? Some considerations about technological determinism in the context of personal data protection

The author presents his considerations about technological determinism in the context of personal data protection. The article analyses currently valid

but also adopted and yet ineffective legislation in the pertinent field. The paper offers practical examples and explains the influence of the ideological concept of technological determinism on individuals in the modern information age. The aim of the article is to highlight selected issues of the topic and focus on problems of applicability of aforementioned legislation in practice.

Kľúčové slová: technologicky determinizmus, ochrana osobných údajov, špecificky navrhnutá ochrana osobných údajov

Las palabras claves: el determinismo tecnológico, la protección de datos personales, protección de datos desde el diseño

Keywords: technological determinism, personal data protection, data protection by design

Úvod

Technológie tvoria v súčasnosti imanentnú súčasť ľudských životov. Produkty technologického rozvoja sú využívané na zefektívnenie pracovných procesov a dosahovanie lepších výsledkov alebo slúžia ako prostriedok na komunikáciu, zábavu či relax. V súčasnosti je takmer nemožné predstaviť si spoločnosť bez využívania (nielen) informačných a komunikačných technológií¹ na dennej báze.

V priebehu 20. storočia začali v sociologickej, filozofickej a umeleckej sfére rezonovať myšlienky, ktoré varovali pred potenciálnou hrozbou v podobe nových technológií.² Jedným z najznámejších príkladov je vedeco-fantastická divadelná dráma R.U.R. z pera Karla Čapka. Autor v nej vykresľuje vzburu umelej inteligencie, ktorá vyhladá takmer celé ľudské pokolenie. V tomto diele je potenciál nebezpečnosti vývoja nových technológií možno dovedený do extrému, na účely ilustrácie však postačí.

Katastrofické scenáre ale nemusia nutne končiť nadvládou alebo genocídou ľudstva prostredníctvom umelej inteligencie. Prvok rizika už v sebe nesie aj minimálna kontrola alebo direktívne ovplyvnenie správania ľudí prostredníctvom technológií. V makro-sociologickom meradle predmetné hrozby reflektuje technologický determinizmus.

¹ Jozef Andraško definuje informačné a komunikačné technológie ako „*technológie používané na spracovanie informácií, ktoré vznikli koncom minulého storočia spojením počítačov, telekomunikačných systémov a masovokomunikačných prostriedkov.*“ ANDRAŠKO, J.: Elektronický občiansky preukaz a iné spôsoby autentifikácie pri prístupe k elektronickým službám verejnej správy. *QUAERE 2017* [elektronický zdroj]. Hradec Králové : Magnanimitas, 2017, s. 235.

² Napr. Karel Čapek – R.U.R.; Isaac Asimov – Ja, robot; z filmovej tvorby Terminátor, Matrix, 9.

S používaním technológií imanentne súvisí aj spracovávanie osobných údajov.³ Na efektívne využitie informačných a komunikačných technológií je niekedy nevyhnutné poskytnúť osobné údaje, ktoré sú následne spracované a komunikované koncovému užívateľovi. Čo ale v prípade, ak technológia poskytne užívateľovi nesprávne údaje a tie následne do istej miery ovplyvnia správanie jednotlivca? Ako príklad možno uviesť váhu, ktorá ukáže nesprávne hodnoty, čo má za následok nákup zdravších potravín a zmenu stravovacích návykov. Ďalším príkladom môže byť situácia, ak aplikácia s cieľom určiť fóbiu užívateľa vyhodnotí test nesprávne a namiesto relevantného výsledku vytvorí zbytočný predsudok.

Jednou z funkcií práva je reagovať na dynamicky sa rozvíjajúce spoločenské vzťahy a regulovať ich. V súvislosti s vyššie uvedenými skutočnosťami a otázkami je preto na mieste analyzovať súvisiacu legislatívu.

Predkladaný príspevok je rozdelený do troch častí. V prvej stati sú načrtnuté základy technologického determinizmu ako filozofického smeru, ktorý je východiskom pre závery príspevku. Druhá časť sa venuje príkladom z praxe, kedy (ne)kvalita osobných údajov môže spôsobovať zmeny v správaní dátových subjektov. Tretia časť analyzuje platnú a prijatú legislatívu v oblasti ochrany osobných údajov s cieľom zistiť, či riziká technologického determinizmu sú minimalizované alebo zažehnané právnym rámcom.

1. Základy technologického determinizmu

Technologický determinizmus je teoretický koncept, ktorý zjednodušene stojí na myšlienke, že technológie, a nie spoločnosť, určuje spoločenské vzťahy a kultúrne hodnoty. Podľa predmetného smeru je technológia kľúčový faktor a determinant naprieč históriou ovplyvňujúci takmer všetky spoločenské zmeny.⁴ Technologický determinizmus uvádza, že technológie a vynálezy interferujú spôsob, akým jednotlivci uvažujú, cítia a konajú. V makro-sociologickom meradle vymedzujú celkové fungovanie spoločnosti.

Predmetný koncept má dve roviny. Tou prvou je vnímanie technologického rozvoja ako nezávislej entity stojacej mimo spoločnosti a jej sociologických, ekonomických a politických zásahov či pravidiel. Nové vynálezy a techniky síce vznikajú prostredníctvom inžinierov, vynálezcov a dizajné-

³ Predmetný pojem definuje § 4 (3) zákona č. 122/2013 Z.z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁴ KUNZ, W.: *Culture Conglomerates: Consolidation in the Motion Picture and Television Industries*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2016, s. 2.

rov, ale závisia od logiky samotnej technológie, ktorá nemá nič spoločné so spoločenskými vzťahmi a zmenami.

Druhou rovinou technologického determinizmu je podmienenosť zmien v sociálnej (spoločenskej) sfére na základe zmien v technológiách.⁵ Už tieto roviny naznačujú, že najväčším negatívom koncepcie je to, že nenecháva priestor pre ľudské rozhodnutia a intervencie.⁶

Navyše je potrebné uviesť, že spomínaný pojem technológii je nutné vnímať v čo najširšom zmysle. Nejedná sa len o vynálezy, ktoré výrazne ovplyvnili kolobeh dejín (písmo, knihtlač, koleso, počítače), ale aj „menej markantné“ produkty technologického vývoja ako zubná kefka a podobne.

Autori venujúci sa problematike technologického determinizmu zvyknú rozlišovať tzv. silnú a mäkkú modalitu tohto konceptu. Vyznávači silnej formy technologického determinizmu vnímajú vývoj technológii ako cestu ku neodvratiteľnej závislosti medzi ňou a spoločnosťou. Tá môže eventuálne viesť k totalitnej nadvláde technológie nad všetkými aspektami života.

Na druhej strane, zástancovia mäkkej modality vidia za každou inováciou v podobe vynálezov nových technológii ľudské aktivity. Na základe tejto formy je potrebné analyzovať činnosť dejateľov (vynálezcov, inžinierov...), ktorí stáli pri tvorbe nových technológii, pre správne pochopenie ich vplyvu na spoločnosť. Na problematiku vzťahu medzi predmetnými činiteľmi ponúka mäkká forma technologického determinizmu komplexnejší pohľad.⁷ Slack a Wise k problematike pragmaticky dodávajú, že podstata tohto konceptu tkvie v koncepcii, akým spôsobom ľudia konajú a vnímajú v súvislosti so vzťahom spoločnosti a technológii.⁸

Z vyššie uvedeného by sa mohlo zdať, že technologický determinizmus možno poňať iba z makro-sociologického hľadiska tzn. z pohľadu zmien a vývoja technológii na celú spoločnosť. Takýto reštriktívny pohľad je ale podľa názoru autora nesprávny, keďže každá veľká sociologická zmena má svoj pôvod v správaní jednotlivcov, ktoré sa neskôr vyvinie do spoločných behaviorálnych čŕt skupiny a neskôr ovplyvní významnú časť celej spoločnosti. Z tohto dôvodu je preto nevyhnutné chápať technologický determinizmus aj na najnižšej forme interakcie technológie a spoločnosti – implikácie špecifického a určiteľného vynálezu na jednotlivca.

⁵ Pozri napr. MACKENZIE, D. – WAJCMAN, J.: *The Social shaping of Technology: How the refrigerator Got its Hum*. Milton Keynes : Open University Press, 1999.

⁶ WYATT, S. : Technological Determinism is Dead; Long Live Technological determinism. *The Handbook of Science and Technology Studies*. Cambridge, MA : The MIT Press, 2008, s. 169.

⁷ SMITH, R. – MARX, L. : *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism*. Cambridge, MA : The MIT Press, 1994, s. xii-xiii.

⁸ SLACK, D. – WISE, J. : *Culture and Technology. A primer*. Peter Lang Publishing, 2014, s. 53.

2. Vplyv technológie v kontexte osobných údajov

V úvode predkladaného príspevku boli ilustrované prípady, keď nesprávne resp. nekvalitné údaje spracované informačnými technológiami môžu spôsobiť určité zmeny v správaní jednotlivcov. Táto časť práce analyzuje dva typy technológií, pri ktorých dochádza k automatizovanému spracovaniu osobných údajov, ktoré sú následne komunikované koncovému užívateľovi. Zásadný problém predstavuje, že vychádzajúce dáta⁹ nie sú vždy v adekvátnej kvalite.

2.1. Zrkadlová miestnosť¹⁰

Prvým skúmaným prípadom je tzv. Zrkadlová miestnosť – projekt uskutočnený v Holandskom kráľovstve.¹¹ Jeho účelom bola osвета v oblasti ochrany súkromia a osobných údajov s poukazom na to, že každý jednotlivec je chodiaca dátová banka.

Pod pojmom zrkadlová miestnosť je nutné si predstaviť prenosný kontajner, ktorého interiér tvoria zrkadlá. Po vstupe návštevníka do miestnosti sa na zrkadlách premietajú rôzne simulácie (napr. rôzne podoby návštevníka, fiktívna automobilová nehoda z pohľadu prvej osoby, utopenie, smrť zastrelením osobami s rôznym rasovým pôvodom) a zároveň senzory ukryté za zrkadlami monitorujú biometrické reakcie návštevníka ako srdcový tep, mimika tváre, dýchanie a pod. Celý experiment trvá približne päť minút a na jeho konci obdrží každý návštevník leták so svojim profilom vytvoreným na základe zozbieraných dát zo zrkadlovej miestnosti. Užívateľ sa môže rozhodnúť, či chce svoj profil zverejniť na webovom sídle projektu.¹² Leták okrem „klasických“ biometrických hodnôt ako pohlavie, váha, výška a vek obsahuje aj vyhodnotenie intenzity strachu pred rôznymi spôsobmi smrti, ktorú z rás vníma návštevník ako hrozbu, preferovaný vzhľad a faktor dôveryhodnosti pohlaví. Obsahom výstupu predmetného experimentu sú aj osobitné kategórie osobných údajov¹³ ako údaje týkajúce sa zdravia (výška, váha) alebo svetonázor (fóbia pred príslušníkmi určitej rasy). Spomenuté dáta podliehajú špecifickým režimom právnej ochrany, pravidlá ich spracovania sú oproti ostatným kategóriám osobných údajov limitované alebo modifikované.

⁹ Na účely tohto článku pojmy „osobné údaje“ a „dáta“ predstavujú synonymické výrazy.

¹⁰ Autor príspevku sa osobne na experimente zúčastnil a súčasne bol členom pracovnej skupiny na tvorbu pravidiel v oblasti ochrany osobných údajov kompatibilných s novou legislatívou Európskej únie pre projekt Zrkadlovej miestnosti.

¹¹ <http://wearedata.nl/en/> (dostupné 1.8.2017).

¹² <http://wearedata.nl/en/profiles/> (dostupné 1.8.2017).

¹³ Bližšie pozri § 13 ods. (1) zákona o ochrane osobných údajov.

V rámci právnej analýzy predmetného projektu výskumným tímom z Tilburg University, ktorého autor článku bol členom, bolo ale zistené, že vo viacerých prípadoch biometrické údaje (týkajúce sa výšky a váhy) neboli spracované vo vyžadovanej kvalite a presnosti.¹⁴

Údaje, ktoré tvoria profil návštevníka zrkadlovej miestnosti tvoria v niektorých prípadoch zásadné hodnoty, ktoré majú potenciál určiť správanie dátového subjektu v budúcnosti. Nesprávne určený „body mass index“¹⁵ môže zmeniť stravovacie návyky či viesť k návšteve špecializovaných medicínskych pracovníkov. Dáta môžu indikovať chorobu, ktorá v skutočnosti neexistuje. Na základe výsledkov experimentu je taktiež možné, že návštevník si vytvorí predsudky voči určitému pohlaviu resp. rase, ktoré budú determinovať jeho správanie a nasledujúce činy. Z týchto dôvod je preto nevyhnutné, aby takto spracovávané osobné údaje boli oznámené dátovému subjektu v čo najkvalitnejšej a najpresnejšej podobe.

2.2. Inteligentné hodinky (Smartwatch)

Ďalším prípadom, keď nekvalitné dáta majú potenciál ovplyvniť konanie subjektov sú populárne inteligentné hodinky. Jedná sa o zariadenie obsahujúce množstvo aplikácií, ktoré užívatelia nosia na zápästí. Jednou z možností jeho využitia je aj meranie biometrických údajov týkajúcich sa srdcového tepu alebo energetického výdaju organizmu. Takto spracované informácie môžu predstavovať dôležitý zdroj vedomostí o kardiovaskulárnej aktivite ľudského tela.

V ostatnom čase zaujal výskum skupiny vedeckých pracovníkov zo Stanford University v Spojených štátoch, ktorého cieľom bolo analyzovať kvalitu údajov ôsmich zariadení tohto typu od rôznych výrobcov.¹⁶ Základným typom dát pre vyhodnotenie boli údaje o srdcovom tepe a energetickej výdaji. Testu sa zúčastnilo 60 dobrovoľníkov, ktorí postupne absolvovali rôzne typy fyzických aktivít, pričom boli zároveň monitorovaní vlastným laboratórnym zariadením univerzity a inteligentnými hodinkami. Na základe výsledkov predmetného výskumu je potrebné osobitne zvýrazniť zistenú nepresnosť spracovaných údajov indikujúcich výdaj energie. Zozbierané

¹⁴ KOLEKTÍV AUTOROV : *What is the legal environment for the Mirror Room experiment? Is Stichting Autres Direction's legal policy in compliance with the GDPR? Recommendations on the implementation of the GDPR's novelties*, s. 26-27, https://www.tilburguniversity.edu/upload/4be6c93f-c1e3-4565-b0a3-08bc5f405509_Mirror%20Room%20Clinic%20-%20Final%20Report.pdf (dostupné 22.9.2019).

¹⁵ Hmotnosť v kilogramoch vydelená prostredníctvom druhej mocniny výšky človeka v metroch.

¹⁶ SCHERBINA, A. – MATTSO, C. – WAGGOT, D a kol.: Accuracy in Wrist-Worn, Sensor-Based Measurements of Heart Rate and Energy Expenditure in a Diverse Cohort. *Journal of Personalized Medicine*, Vol. 7, Iss. 2, <http://www.mdpi.com/2075-4426/7/2/3/html> (dostupné 22.9.2017).

a porovnávané dáta výrazne prekračujú autormi štúdie povolenú odchýlku pre takýto druh spracovateľských operácií.¹⁷ Energetický výdaj je laicky povedané množstvo energie, ktoré ľudské telo spotrebuje počas dňa. Jedná sa o údaj, ktorý je individuálny pre každého jednotlivca. Diskutovaná hodnota do určitej miery reflektuje kvantitu a kvalitu prijatej potravy.

Na základe vyššie uvedeného tak možno konštatovať, že nesprávny údaj o výdaji energie môže determinovať správanie dátového subjektu v tom zmysle, že má potenciál pôsobiť na zloženie jedálneho lístka. V kontexte technologického determinizmu to teda môže predstavovať výzvu, aby technológia na základe nesprávne spracovaných údajov nediktovala jednotlivcom nuanasy ich správania v prípade tvorby energetického príjmu.

3. Úvahy o právnom rámci a jeho (ne)aplikovateľnosti

V predchádzajúcich častiach bolo na príkladoch z praxe zvýraznené, že kvalita spracovaných osobných údajov má potenciál ovplyvniť správanie dátových subjektov. Táto časť je venovaná otázke legislatívneho rámca v kontexte riešenej témy. Dôraz je venovaný najmä úprave obsiahnutej v zákone o ochrane osobných údajov¹⁸, ktorým bola implementovaná smernica o ochrane osobných údajov.¹⁹ Nemožno ale opomenúť ani novú úpravu v danej oblasti v podobe všeobecného nariadenia o ochrane osobných údajov (bežne označované ako GDPR) účinného od 25.5.2018.²⁰

3.1. Pojem a kategorizácia údajov

V prvom rade je absolútnou nevyhnutnosťou stručne analyzovať pojem a typológiu osobných údajov. Termín osobný údaj je legálny pojem, ktorý má svoju definíciu v § 4 ods. 1 zákona o ochrane osobných údajov. Jedná sa o „*údaje týkajúce sa určenej alebo určiteľnej fyzickej osoby, pričom takou osobou je osoba, ktorú možno určiť priamo alebo nepriamo, najmä na základe všeobecne použiteľného identifikátora alebo na základe jednej či viacerých charakteristík alebo znakov, ktoré tvoria jej fyzickú, fyziologickú, psychickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu.*“ Slovenský zákonodarca v tomto ustanovení prebral definíciu predmetného po-

¹⁷ Časť 3.2. predmetného výskumu.

¹⁸ Zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 95/46/EHS z 24. októbra 1995 o ochrane fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a voľnom pohybe týchto údajov.

²⁰ Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov).

jmu zo smernice Európskej únie.²¹ Novoprijaté všeobecné nariadenie o ochrane osobných obsahuje iba kozmetické zmeny diskutovanej legálnej definície.²² Zjednodušene možno uviesť, že určená alebo určiteľná osoba je taká, ktorú možno individualizovať a presne určiť zo skupiny jednotlivcov. Pre hlbšie pochopenie pojmu autor odkazuje na právnu obcou akceptované výkladové stanovisko Pracovnej skupiny 29.²³

Vzhľadom na špecifický typ spracovateľských operácii považuje autor za vhodné upozorniť na kategorizáciu osobných údajov z pohľadu metódy ich získania. Toto delenie je čisto doktrínálne a legislatíva takouto typológiou osobných údajov nedisponuje. Osobné údaje podľa metódy získania tak možno diferencovať na (i) poskytnuté, (ii) pozorované, (iii) odvodené a (iv) vydedukované.²⁴ Poskytnuté údaje sú dáta, ktoré priamo dodáva do dispozície spracovávateľa dátový subjekt napr. údaje nevyhnutne potrebné na uzavretie zmluvy. Druhou kategóriou sú údaje získané na základe pozorovania určitých aktivít. Ako príklad možno uviesť cookies v internetovom prehliadači, dáta získané zo sensorických zariadení alebo záznamov z kamier použitých na rozpoznávanie tváří. Ďalším typom údajov sú také údaje, ktoré sú jednoducho odvodené už od zozbieraných dát a obsahujú určitú pridanú hodnotu o dátovom subjekte. Príkladom predmetného typu údajov je kalkulácia priemerného použitia finančných prostriedkov na nákup v online obchode počas určitého počtu návštev zákazníka. Azda najkomplikovanejším typom dát sú vydedukované údaje. Tieto údaje vznikajú na základe analytického procesu pravdepodobnosti. Do tejto kategórie zahŕňame predovšetkým analýzu tzv. veľkých dát (*Big Data*).²⁵ Na ilustráciu je možné uviesť predpoveď vzniku rôznych ochorení na základe zozbieraných biometrických a medicínskych údajov o jednotlivcovi.²⁶

V predchádzajúcej časti boli uvedené dva prípady (Zrkadlová miestnosť a inteligentné hodinky), kde prebiehalo spracovanie osobných údajov.

²¹ Článok 2 (a) smernice o ochrane osobných údajov.

²² Článok 4 ods. 1 všeobecného nariadenia o ochrane osobných údajov definuje osobné údaje ako „akékoľvek informácie týkajúce sa identifikovanej alebo identifikovateľnej fyzickej osoby (ďalej len „dotknutá osoba“); identifikovateľná fyzická osoba je osoba, ktorú možno identifikovať priamo alebo nepriamo, najmä odkazom na identifikátor, ako je meno, identifikačné číslo, lokalizačné údaje, online identifikátor, alebo odkazom na jeden či viaceré prvky, ktoré sú špecifické pre fyzickú, fyziologickú, genetickú, mentálnu, ekonomickú, kultúrnu alebo sociálnu identitu tejto fyzickej osoby.“

²³ Article 29 Data Protection Working Party Opinion 4/2007 on the concept of personal data adopted on 20th June, http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2007/wp136_en.pdf (dostupné 28.9.2017).

²⁴ ABRAMS, M.: The origins of Personal Data and Implications for Governance, <https://ssrn.com/abstract=2510927> (dostupné 28.9.2017).

²⁵ Pozri <http://www.bigdatablog.sk/big-data/> (dostupné 28.9.2017).

²⁶ Otázkou či údaje takéhoto typu možno zahrnúť pod pojem osobné údaje sa zaoberal Súdny dvor Európskej únie v spojených prípadoch C-141/12 a C-372/12.

V súvislosti s vyššie uvedenou typológiou je možné vyvodit' nasledujúce závery.

Pri inteligentných hodinkách je zaradenie do kategórie údajov na základe metódy získania dát pomerne jednoduchá záležitosť. Tieto prístroje merajú fyziologické funkcie jednotlivcov a teda jedná sa o pozorované údaje získané na základe senzorickej aktivity.

Komplikovanejšia situácia ale nastáva pri projekte Zrkadlovej miestnosti. Spomínaný vedecko-výskumný projekt síce využíva zabudované senzory na spracovanie osobných údajov, ale na strane druhej používa počítačový algoritmus, ktorý zozbierané údaje hodnotí a môže predpovedať špecifické faktory týkajúce sa dátového subjektu (napr. rasové predsudky, strach z určitej formy usmrtenia atď.). Vzhľadom na charakter spracovateľských operácií sa autor článku prikláňa k zaradeniu údajov z tohto projektu do kategórie dedukovaných dát²⁷ z dôvodu obsahu výsledného informačného leťáka po podstúpení experimentu. Ten totiž obsahuje senzoricke nemerateľné údaje ako už spomínaná intenzita strachu zo špecifickej formy usmrtenia. Predmetné dáta síce vznikli na základe nameraných fyziologických hodnôt, ale ich ťažiskovým výsledkom je určitý predpoklad ako finálna forma prediktívnej analýzy. Nemožno opomenúť fakt, že tieto údaje sú následne sprístupnené dátovému subjektu.

3.2. Zásada presnosti údajov v kontexte účelu spracovateľskej operácie

Ochrana osobných údajov stojí a padá na štruktúre svojich zásad, ktoré predstavujú základné východiská pre ďalšie špecifické ustanovenia právnych predpisov. Okrem toho fungujú aj ako interpretačné pravidlá pri výklade noriem.

Zásada presnosti údajov je upravená v článku 6 (1) d)²⁸ smernice o ochrane osobných údajov. Z teoretického hľadiska je jednou zo sub-zásad zásady kvality osobných údajov (spolu so zásadou relevantnosti a obmedzeného uchovávanía dát). Slovenský zákonodarca predmetnú zásadu premietol do ustanovenia § 6 (2) f) zákona o ochrane osobných údajov, kde vyžaduje povinnosť „*spracúvať len správne, úplné a podľa potreby aktualizované*

²⁷ Dôležitosť tohto typu údajov zvýraznila aj organizácia World Economic Forum, <http://reports.weforum.org/rethinking-personal-data/near-term-priorities-for-strengthening-trust/> (dostupné 29.9.2017). Je nutné doplniť, že na základe stanoviska Pracovnej skupiny článku 29 sa nepovažujú za súčasť údajov, ktoré patria do práva na prenosnosť osobných údajov, bližšie k tomu v Article 29 Data Protection Working Party Guidelines on the right to data portability as last revised and adopted on 5th April 2017, https://ec.europa.eu/newsroom/document.cfm?doc_id=44099 (dostupné 28.9.2017).

²⁸ „Členské štáty zabezpečia, že osobné údaje musia byť...presné a tam, kde je to nevyhnutné, udržiavané aktuálne; musí sa vykonať každé primerané opatrenie, aby sa zaistilo, že údaje, ktoré sú nepresné alebo neúplné, so zreteľom na účely, pre ktoré boli zhromažďované, alebo pre ktoré sú ďalej spracované sa vymažú alebo skorigujú.“

osobné údaje vo vzťahu k účelu spracúvania.“ Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov túto zásadu iba jemne modifikuje.²⁹ Možno zhrnúť, že zásadu kvality (presnosti) spracovania osobných údajov musí prevádzkovateľ uplatňovať pri každom type spracovateľskej operácie a prakticky akcentuje presnosť spracovávaných dát.

Aj na základe vyššie uvedených legislatívnych ustanovení je nutné zvýrazniť, že zásadu kvality (presnosti) spracovania osobných údajov je nevyhnutné aplikovať v kontexte účelu samotnej spracovateľskej operácie. Ilustrovať to možno na príklade, keď zákazník v internetovom e-shope poskytne prevádzkovateľovi svoje telefónne číslo na účely overenia objednávky. Ak by o pár mesiacov tento prevádzkovateľ chcel kontaktovať zákazníka kvôli ponuke nového tovaru (marketingové účely) a potreboval by na to aktuálne telefónne číslo od telekomunikačného operátora, tak nemôže argumentovať požiadavkou prenosnosti resp. aktualizácie osobných údajov. V tomto prípade neexistuje právny základ na ich spracovanie.

Odlíšna situácia nastáva pri posudzovaní bonity žiadateľa o úver prostredníctvom algoritmu, ktorý vyhodnocuje údaje týkajúce sa solventnosti dátového subjektu (splácanie pôžičiek a ich výška, dĺžka pracovnej zmluvy, plat alebo mzda atď). V tejto situácii je presnosť údajov v systéme imanentnou ingredienciou kvalitného a relevantného výsledku prediktívnej operácie. Dodržanie zásady kvality osobných údajov je vo vyššie uvedenom príklade nevyhnutné.

V súvislosti s praktickými prípadmi načrtnutými v tretej časti predkladaného príspevku je možné konštatovať nasledovné. Pri Zrkadlovej miestnosti je striktné dodržiavanie zásady kvality údajov dubiózne vzhľadom na účel spracovateľskej operácie (šírenie osvetu v oblasti ochrany osobných údajov). Na druhej strane je ale neprípustné špekulatívne vymedzenie účelu prevádzkovateľmi s cieľom vyhnúť sa aplikácii zásady kvality osobných údajov. Takýto prístup by zásadne podmínoval efektívnu realizáciu noriem upravujúcich ochranu osobných údajov. Navyše, iba čo najväčšia kvalita (vydedukovaných) údajov limituje technologický determinizmus v podobe tvorby falošných predsudkov a nekorektných medicínskych záverov.

V prípade inteligentných hodínok je z hľadiska účelu (spracovanie údajov o fyziologických aktivitách dátových subjektov) absolútne nevyhnutné pre prevádzkovateľov zásadu kvality dodržiavať.

²⁹ Článok 5 (1) (d) „Osobné údaje musia byť...správne a podľa potreby aktualizované; musia sa prijať všetky potrebné opatrenia, aby sa zabezpečilo, že sa osobné údaje, ktoré sú nesprávne z hľadiska účelov, na ktoré sa spracujú, bezodkladne vymažú alebo opraví („správnosť“).“

3.3. Špecificky navrhnutá ochrana údajov (Data Protection by Design)

Všeobecné nariadenia o ochrane osobných údajov uvádza v článku 25 jednu z noviniek v legislatíve ochrany osobných údajov. Predmetný článok ustanovuje, že jednou z povinností prevádzkovateľa je „so zreteľom na najnovšie poznatky, náklady na vykonanie opatrení a na povahu, rozsah, kontext a účely spracúvania, ako aj na riziká s rôznou pravdepodobnosťou a závažnosťou, ktoré spracúvanie predstavuje pre práva a slobody fyzických osôb, prevádzkovateľ v čase určenia prostriedkov spracúvania aj v čase samotného spracúvania prijme primerané technické a organizačné opatrenia, ako je napríklad pseudonymizácia, ktoré sú určené na účinné zavedenie zásad ochrany údajov, ako je minimalizácia údajov, a začlení do spracúvania nevyhnutné záruky s cieľom splniť požiadavky tohto nariadenia a chrániť práva dotknutých osôb.“ Toto ustanovenie je predmetom mnohých diskusií a problémov súvisiacich s jeho výkladom a správnym pochopením. Slovenská právna úprava zatiaľ podobný inštitút neobsahuje.³⁰

Špecificky navrhnutá ochrana údajov zjednodušené znamená, že už od raných fáz plánovania spracovateľských operácií a taktiež v čase ich výkonu, je potrebné brať na zreteľ ochranu osobných údajov dátových subjektov. V takom prípade je možné determinovať riskantné operácie už v úvodnej fáze a ešte pred implementáciou spracovateľskej operácie a v konečnom dôsledku ušetriť nemalé finančné prostriedky prevádzkovateľom.

Tento inštitút je odvodený od všeobecne uznávanej koncepcie Privacy by Design (špecificky navrhnutá ochrana súkromia). Možno konštatovať, že špecificky navrhnutá ochrana osobných údajov je jeho sub-kategóriou.

Ann Cavoukian určila sedem nosných zásad,³¹ na ktorých musí stáť každé poňatie vyššie diskutovaného inštitútu. Na tomto mieste považujem za vhodné tieto zásady uviesť a analyzovať z hľadiska ochrany osobných údajov.

1. Byť proaktívny, nie reaktívny
2. Ochrana súkromia ako pôvodné (predvolené) nastavenie
3. Ochrana súkromia zabudovaná vo výslednom produkte
4. Úplná funkčnosť (zásada plusovej hodnoty)
5. Bezpečnosť od začiatku až do konca
6. Viditeľnosť a transparentnosť
7. Rešpektovanie súkromia užívateľa

Ad 1) Proaktívny prístup v tomto význame znamená, že prevádzkovatelia by mali v prvom rade prechádzať neželaným únikom dát alebo iným

³⁰ Je potrebné ale dodať, že v návrhu nového zákona o ochrane osobných údajov, ktorý je momentálne v medzirezortnom pripomienkovom konaní, je tento inštitút zakotvený v § 32.

³¹ CAVOUKIAN, A.: *Privacy by Design – The Seven Foundational Principles*, <https://www.ipc.on.ca/wp-content/uploads/Resources/7foundationalprinciples.pdf> (dostupné 29.9.2017).

bezpečnostným incidentom. Prevádzkovatelia by mali predvídať a koncipovať preventívne opatrenia, inými slovami byť povestný „krok vpred“ pri analýze rizík spracovateľských operácií. Všeobecné nariadenie o ochrane osobných údajov tento prístup reflektuje v zásade zodpovednosti.

Ad 2) Predvolené nastavenie akéhokoľvek systému, produktu alebo aplikácie musí v prvom rade chrániť súkromie užívateľa. Prakticky to znamená, že aj bez aktivity užívateľa je nutné zabezpečiť, čo najprecíznejšiu ochranu dátového subjektu. GDPR túto požiadavku ustanovuje v rámci štandardnej ochrany osobných údajov.³²

Ad 3) Zabudovanie ochrany súkromia do výsledného produktu vyjadruje integrálne spojenie výsledku technologického procesu a ochrany súkromia. Nemožno ich nikdy vnímať oddelene a opatrenia na ochranu súkromia sa nemôžu vyskytovať v podobe nutných vylepšení alebo doplnkov. V kontexte ochrany osobných údajov to znamená už vyššie uvedené prihliadanie na predmetné aspekty pred spracovateľskou operáciou. Na ochranu osobných údajov je potrebné myslieť od momentu prvotného plánovania kreovania novej technológie.

Ad 4) Zásada plusovej hodnoty predstavuje myšlienku, že ochrana súkromia nemôže byť substituovaná namiesto iných hodnôt. Ilustrovať to možno na príklade, keď rôzne funkcie sú implementované na úkor ochrany súkromia (obmedzenie funkcionality produktu prevádzkovateľom z dôvodu zvýšenia ochrany osobných údajov).

Ad 5) Efektívna aplikácia špecificky navrhutej ochrany súkromia pred spracovateľskou operáciou znamená, že dáta podliehajú bezpečnostným opatreniam od momentu ich zberu až po ich koncovú deštrukciu. Tieto aspekty rieši množstvo inštitútov, ilustratívne možno uviesť pseudonymizáciu alebo anonymizáciu údajov, zásadu minimalizácie údajov, časové rámce stanovené zákonodarcom a pod.

Ad 6) Viditeľnosť alebo transparentnosť možno vyjadriť ľudovým „dôveruj ale preveruj.“ V tomto význame je esenciálnou súčasťou spracovateľskej operácie dodržanie sľubov a cieľov z hľadiska ochrany súkromia. GDPR predmetnú požiadavku konzervuje v zásade transparentnosti alebo v inštitútoch zabezpečujúcich nezávislý dozor nad úsekom ochrany osobných údajov.

Ad 7) Výrobcovia produktov musia pracovať s ideou, že záujmy spotrebiteľa alebo užívateľa sú na prvom mieste. Ak hovoríme o ochrane súkromia, tak tento postulát možno implementovať do užívateľsky prívetivého prostredia nastavenia súkromia.

³² Článok 25 (2): „Prevádzkovateľ vykoná primerané technické a organizačné opatrenia, aby zabezpečil, že štandardne sa spracúvajú len osobné údaje, ktoré sú nevyhnutné pre každý konkrétny účel spracúvania.“

Právny rámec od účinnosti všeobecného nariadenia o ochrane osobných údajov poskytuje signifikantný nástroj berúc do úvahy predmet predkladaného príspevku. Je na mieste ale poznamenať, že existencia právnej úpravy špecificky navrhutej ochrany osobných údajov je len prvým krokom k zamedzeniu nadmerného až direktívneho vplyvu technológií na jednotlivcov.

V praktických príkladoch diskutovaných naprieč týmto príspevkom je osobitne nevyhnutné zvýrazniť aplikáciu tohto inštitútu na prediktívne algoritmy (použitých napr. v Zrkadlovej miestnosti). Uplatnenie inštitútu špecificky navrhutej ochrany osobných údajov by predovšetkým malo algoritmus nastaviť takým spôsobom, aby spracovateľské operácie a výsledný rozhodovací proces fungoval v rozumnom meradle. Táto požiadavka rozumnosti by sa mala prejaviť v pochopení a správnom vyhodnení určitých situácií alebo operácií, pochopení cieľov a úmyslov dátových subjektov pri tom-ktorom spracovaní osobných údajov, zisťovaní emocionálnych pochodov užívateľov a ich významu pre danú spracovateľskú operáciu alebo v určitej forme interakcie s užívateľmi za účelom určenia čo najpresnejšie výsledku.³³ Takto nastavené prediktívne algoritmy by jednak odzrkadľovali potrebu dodržiavania zásady kvality osobných údajov a na strane druhej by minimalizovali možnosť ovplyvnenia správania dátových subjektov prostredníctvom nesprávnych údajov.

Vyššie uvedené možno *mutatis mutandis* použiť aj pri senzorických zariadeniach, pri ktorých dochádza k zberu a vyhodnocovanie osobných údajov.

Záver

V predkladanom príspevku sme analyzovali špecifické ustanovenia legislatívy týkajúcej sa ochrany osobných údajov v kontexte praktických prípadov so zreteľom na posúdenie vplyvu technologického determinizmu na jednotlivcov. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že právo v oblasti osobných údajov síce poskytuje určité záruky na predchádzanie direktívneho vplyvu technológii na správanie dátových subjektov, ale obsahuje aj priestor pre ich nedôslednú aplikáciu. Veľkú nádej možno vložiť do inštitútu špecificky navrhutej ochrany osobných údajov, ktorého efektívna aplikácia by podľa názoru autora mala značne minimalizovať vplyv technologického determinizmu pri spracovateľských operáciách.

³³ Pozri napr. BENZ, U. : *Towards inferred personal data. An investigation Into interacting with machine intelligence*, <http://utebenz.de/portfolio/towards-inferred-personal-data/> (dostupné 29.9.2017).

Použitá literatúra

1. ANDRAŠKO, J.: Elektronický občiansky preukaz a iné spôsoby autentifikácie pri prístupe k elektronickým službám verejnej správy. *QUAERE 2017* [elektronický zdroj]. Hradec Králové : Magnanimitas, 2017, s. 235-244.
2. ABRAMS, M. : The origins of Personal Data and Implications for Governance, <https://ssrn.com/abstract=2510927><https://ssrn.com/abstract=2510927> (dostupné 28.9.2017).
3. BENZ, U.: *Towards inferred personal data. An investigation Into interacting with machine intelligence*, <http://utebenz.de/portfolio/towards-inferred-personal-data/> (dostupné 29.9.2017).
4. CAVOUKIAN, A. : *Privacy by Design – The Seven Foundational Principles*, <https://www.ipc.on.ca/wp-content/uploads/Resources/7foundationalprinciples.pdf> (dostupné 29.9.2017).
5. KOLEKTIV AUTOROV: *What is the legal environment for the Mirror Room experiment? Is Stichting Autres Direction's legal policy in compliance with the GDPR? Recommendations on the implementation of the GDPR's novelties*, https://www.tilburguniversity.edu/upload/4be6c93fc1e3-4565-b0a3-08bc5f405509_Mirror%20Room%20Clinic%20-%20Final%20Report.pdf (dostupné 22.9.2019).
6. KUNZ, W.: *Culture Conglomerates: Consolidation in the Motion Picture and Television Industries*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2016.
7. MACKENZIE, D. – WAJCMAN, J.: *The Social shaping of Technology: How the refrigerator Got its Hum*. Milton Keynes : Open University Press, 1999.
8. SCHERBINA, A. – MATTSON, C. – WAGGOT, D a kol.: Accuracy in Wrist-Worn, Sensor-Based Measurements of Heart Rate and Energy Expenditure in a Diverse Cohort. *Journal of Personalized Medicine*, Vol. 7, Iss. 2, <http://www.mdpi.com/2075-4426/7/2/3/htm> (dostupné 22.9.2017).
9. SLACK, D. – WISE, J.: *Culture and Techonolgy. A primer*. Peter Lang Publishing, 2014.
10. SMITH, R. – MARX, L.: *Does technology drive history? The dilemma of technological determinism*. Cambridge : The MIT Press, 1994.
11. WYATT, S.: Technological Determinism is Dead; Long Live Technological determinism. *The Handbook of Science and Technology Studies*. Cambridge : The MIT Press, 2008.
12. Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov).
13. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 95/46/EHS z 24. októbra 1995 - o ochrane fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a voľnom pohybe týchto údajov.
14. Zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

PRÁVNÁ ÚPRAVA ZDRUŽOVANIA OBČANOV

Mgr. Rastislav Munk, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva
rastislav.munk@flaw.uniba.sk

Právna úprava združovania občanov

Autor sa v tomto článku venuje právnej úprave združovania občanov v Slovenskej republike. Autor v úvode článku hodnotí právnu úpravu združovania občanov v Slovenskej republike a túto komparuje s okolitými krajinami Európskej únie. Následne autor rozoberá platnú právnu úpravu združovania občanov v Slovenskej republike a kriticky vyjadruje svoj postoj k nedostatočnej právnej úprave združovania občanov v Slovenskej republike, pričom zdôrazňuje nutnosť prijatia legislatívnych zmien. Ďalej sa venuje aplikačným problémom spojeným so súčasnou právnou úpravou v tejto oblasti. V závere komplexne hodnotí právnu úpravu združovania občanov v Slovenskej republike, pričom poukazuje na základné problémy a ponúka návrhy budúcej možnej právnej úpravy.

Gesetzgebung über die Assoziation der Bürger

Dieser Artikel handelt von die Assoziation der Bürger in der Slowakischen Republik. In der Einführung des Artikels wird die Assoziation der Bürger in der Slowakischen Republik bewertet und auch mit den herumliegenden Ländern der Europäischen Union verglichen. Weiter wird die Assoziation der Bürger in der Slowakischen Republik erörtert und der Autor äußert seine kritische Einstellung zur mangelnden die Assoziation der Bürger in der Slowakischen Republik, wobei die Notwendigkeit der legislativen Änderung betont wird. Weiter werden Anwendungsprobleme geschildert, die mit der heutigen Rechtsregelung in diesem Bereich zusammenhängen. In der Schlussfolgerung wird die Assoziation der Bürger in der Slowakischen Republik komplex bewertet, wobei es auf grundlegende Probleme hingewiesen wird und Vorschläge für mögliche künftige Rechtsregelung angeboten werden.

Legislation on the association of citizens

The author of this article deals with the citizens' association in the Slovak Republic. Author in the introduction of article evaluates the citizens'

association in the Slovak Republic and compares this with the neighboring countries of the European Union. Subsequently, the author discusses the legislation in force to the citizens' association in the Slovak Republic and critically express an opinion on the lack of rules for the citizens' association in the Slovak Republic, stressing the need for adoption of legislative changes. In another aspect of application problems associated with the current legislation in this area. At the end comprehensively assesses the citizens' association legislation in the Slovak Republic, highlighting key problems and offers suggestions of possible future legislation.

Kľúčové slová: práva úprava združovania občanov, problémy v aplikačnej praxi, budúca právna úprava

Schlüsselbegriffe: Gesetzgebung über die Assoziation der Bürger, Probleme in der Anwendungspraxis, künftige Rechtsregelung

Keywords: legislation on the association of citizens, problems in the application practice, future legislation

Úvod

Právna úprava združovania občanov vychádza z Ústavy Slovenskej republiky, a to konkrétne z čl. 29 ods. 1, podľa ktorého právo slobodne sa združovať sa zaručuje. Každý má právo spolu s inými sa združovať v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeniach.¹ Rovnako je právo slobodne sa združovať garantované aj Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Podľa čl. 29 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky výkon práva slobodne sa združovať možno obmedziť len v prípadoch ustanovených zákonom, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných.²

Zákomom, ktorý na jednej strane právo slobodne sa združovať obmedzuje v zmysle čl. 29 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky a na druhej strane upravuje podmienky vzniku a zániku občianskych združení, ako aj práva a povinnosti členov občianskych združení je zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „zákon o združovaní občanov“).

Zákon o združovaní občanov je jedným z mála právnych predpisov v Slovenskom právnom poriadku, ktorý odo dňa nadobudnutia svojej účinnosti dňa 1. mája 1990 do dnešného dňa prešiel len minimálnym počtom novelizácií, pričom aj tieto novelizácie zasahovali do obsahu zákona o združovaní občanov len v minimálnom rozsahu. Je to tak preto, lebo zá-

¹ čl. 29 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky v platnom znení

² čl. 29 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky v platnom znení

kon o združovaní občanov možno považovať za veľmi všeobecný právny predpis, ktorý do vzájomných práv a povinností členov občianskeho združenia vôbec nezasahuje. Úprava práv a povinností smerom dovnútra občianskeho združenia sa tak ponecháva na vnútorné predpisy občianskeho združenia, a to najmä na stanovoby občianskeho združenia. Stanovy občianskeho združenia sú tak základným právnym dokumentom, ktorý upravuje všetky vnútorné vzťahy v rámci občianskeho združenia.

Samotný zákon o združovaní občanov až príliš benevolentne pristupuje k obsahovým náležitostiam stanov občianskeho združenia ako základnému právnemu dokumentu, ktorý upravuje všetky vnútorné vzťahy v rámci občianskeho združenia.³ Stanovy občianskeho združenia okrem iného musia obsahovať orgány združenia, spôsob ich ustanovenia, určenie orgánov a funkcionárov oprávnených konať v mene združenia.

Na jednej strane takúto všeobecnosť zákona o združovaní občanov možno považovať za vhodnú, nakoľko je tak každému garantované právo slobodne sa združovať a zároveň je ponechaná voľnosť pri určovaní vnútorných záležitostí občianskeho združenia. Na druhej strane však takáto benevolentnosť môže spôsobovať v praxi problémy.

V minulosti som poukázal⁴⁵ na prípadné praktické problémy, ktoré môžu nastať z dôvodu nedostatočnej právnej úpravy združovania občanov jednak pri každodennom fungovaní občianskeho združenia a tiež pri základných otázkach, ako sú registrácia občianskeho združenia, členstvo v občianskom združení, súdna ochrana člena občianskeho združenia proti rozhodnutiu orgánu občianskeho združenia, voľba orgánov občianskeho združenia, zmena stanov občianskeho združenia a ďalšie.

Pohnútkou k napísaniu tohto vedeckého článku bola širokou verejnosťou, ale aj odbornou obcou dlhodobo a neustále diskutovaná téma v Slovenskej republike, a to združovanie občanov v občianskych združeniach v Slovenskej republike, ako aj s tým súvisiace aplikačné problémy v praxi vyskytujúce sa v oblasti združovania občanov v občianskych združeniach.

Dovolím si tvrdiť, že potreba zmeny legislatívy v oblasti združovania občanov v občianskych združeniach v Slovenskej republike je otázkou právnou a pragmatickou, nakoľko ako bude uvedené v tomto článku, nedostatočná právna úprava spôsobuje značné problémy.

³ STEINER, P.: Nie sú stanovoby ako stanovoby. *Efekt*, 2004, č. 4, s. 3.

⁴ MUNK, R.: Zmena stanovoby občianskeho združenia. In *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Quo vadis, střední Evropa? Metamorfózy práva III*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2012, s. 346-352.

⁵ MUNK, R.: Súdna ochrana člena občianskeho združenia proti rozhodnutiu zhromaždenia členov. In *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2014*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014.

Aktuálnosť témy a aktuálnosť potreby legislatívnych zmien je tiež daná tým, že táto téma sa dotýka celej verejnosti, t.j. samotných občianskych združení a ich členov, ale aj štátnych orgánov, ktoré vykonávajú mnohé povinnosti vo vzťahu k týmto občianskym združeniam.

Tento vedecký článok sa zameriava výlučne na právnu úpravu združovania občanov na národnej úrovni v Slovenskej republike, pričom pri jej hodnotení vychádza aj z komparácie z okolitých krajín Európskej únie, a to najmä komparuje súčasnú právnu úpravu združovania občanov v Slovenskej republike s právnou úpravou združovania občanov v Českej republike.

Ďalej sa venuje aplikačným problémom spojeným so súčasnou právnou úpravou v tejto oblasti, pričom pozornosť upriamuje na viaceré akútne problémy spojené s nedostatočnou právnou úpravou združovania občanov v Slovenskej republike.

V závere komplexne hodnotí právnu združovania občanov v Slovenskej republike, pričom poukazuje na základné problémy a ponúka návrhy budúcej možnej právnej úpravy.

1. Právna úprava združovania občanov a problémy v aplikačnej praxi

Keď som v roku 2012 na vedeckej konferencii a následne v publikovanom vedeckom článku na tému Zmena stanov občianskeho združenia vyjadril svoj kritický pohľad na právnu úpravu združovania občanov a jej nedostatky, ohlasy odbornej verejnosti neboli priaznivé. Základným problémom, na ktorý som v roku 2012 poukázal, bol problém s členstvom v občianskom združení, a s tým súvisiaca zmena stanov občianskeho združenia, ako základného interného právneho dokumentu občianskeho združenia. Tento problém spočíval v tom, že členovia občianskeho združenia nie sú nikde registrovaní, a že ani samotné občianske združenie nemá povinnosť viesť zoznam členov združenia, a tak Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky ako registrový orgán, nemá absolútne žiadnu právomoc kontrolovať, či prípadné zmeny stanov občianskeho združenia alebo prípadné zmeny v orgánoch občianskeho združenia boli vykonané v súlade so stanovami občianskeho združenia, a tak aj v súlade so zákonom o združovaní občanov. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, tak za súčasného právneho stavu zaregistruje ako členov občianskeho združenia a ako orgány občianskeho združenia akékoľvek osoby bez ohľadu na to, či tieto boli zvolené v súlade so stanovami a potrebným počtom hlasov alebo nie. Takáto situácia sa v Slovenskej republike už niekoľkokrát udiala. Mojim návrhom de lege ferenda bolo podrobnejšie a presnejšie zákonom o združovaní občanov upraviť kreáciu orgánov občianskeho združenia a vytvoriť právomoc pre Minis-

terstvo vnútra Slovenskej republiky ako registrový orgán, kontrolovať splnenie týchto podmienok.

Základným protiargumentom k môjmu návrhu de lege ferenda bolo, že takéto zásah do základného ústavného práva združovať sa, by bol neprímeraný a protiústavný, nakoľko toto právo nemožno takýmto spôsobom obmedziť.

S týmto argumentom však nemožno súhlasiť, nakoľko výkon práva slobodne sa združovať sa môže obmedziť, iba ak sa zároveň splní formálna podmienka obmedzenia a dve materiálne podmienky obmedzenia. Formálnou podmienkou obmedzenia je sila právnej úpravy. Jedine zákon predstavuje prameň práva, ktorým sa môže obmedziť právo slobodne sa združovať. Prvou materiálnou podmienkou je, aby obmedzujúce opatrenie bolo nevyhnutné v demokratickej spoločnosti. Druhou materiálnou podmienkou je ustanovenie obmedzenia za účelom ochrany konfliktného záujmu k právu slobodne sa združovať. Ústava Slovenskej republiky v taxatívnom výpočte za relevantný konfliktný záujem určuje:

- a) bezpečnosť štátu,
- b) ochrana verejného poriadku,
- c) predchádzanie trestným činom,
- d) ochrana práv a slobôd iných.⁶

Dovolím si tvrdiť, že splnenie formálnej podmienky je možné, a splnenie materiálnej podmienky v písmenách c) a d) možno považovať za vhodné.

Napríklad, ak by došlo k úmyselnému vymenovaniu orgánov občianskeho združenia subjektmi na to neoprávnenými (Za predpokladu, že inak ako úmyselne nemôže dôjsť k vymenovaniu orgánov občianskeho združenia, nakoľko je pri tom potrebné spracovať, podpísať a Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky predložiť rozhodnutie príslušných orgánov občianskeho združenia) za účelom ovládnutia občianskeho združenia bez právneho nároku, tak možno predpokladať, že dôjde takýmto konaním k spáchaniu trestného činu a tiež možno predpokladať, že dôjde k porušeniu práv a slobôd iných, t.j. oprávnených subjektov, ktorí sú riadnymi členmi orgánov občianskeho združenia.

Ak sa z odstupom času pozrieme na právnu úpravu združovania občanov v Českej republike, tak zistíme, že v Českej republike v oblasti právnej úpravy združovania občanov došlo k veľkým zmenám. Pôvodne v Českej republike, rovnako ako v Slovenskej republike platil v právnej oblasti združovania občanov zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů (ďalej len „zákon o združovaní občanov ČR“). V Českej republike, však s prijatím nového Občianskeho zákonníka, t.j. zákona č. 89/2012 Sb. Občianský zákoník (ďalej len „Občiansky zákonník ČR“) bol podľa § 3080 bod 154 Občianskeho zákonníka ČR zákon o združovaní občanov v ČR zrušený. Stalo sa

⁶ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky – Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2004, s. 222.

tak s účinnosťou od 1.1.2014. Občianske združenia podľa zákona o združovaní občanov ČR boli pretransformované na spolky podľa § 214 a nasl. Občianskeho zákonníka ČR. K tejto transformácii došlo na základe ustanovenia § 3045 Občianskeho zákonníka ČR, podľa ktorého cit. „Sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů, se považují za spolky podle tohoto zákona. Sdružení má právo změnit svoji právní formu na ústav nebo sociální družstvo podle jiného zákona. Organizační jednotky sdružení způsobilé jednat svým jménem podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů, se považují za pobočné spolky podle tohoto zákona. Statutární orgán hlavního spolku podá do tří let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona návrh na zápis pobočného spolku, jinak posledním dnem této lhůty právní osobnost pobočného spolku zaniká.“⁷

Spolu s touto legislatívnou zmenou došlo v Českej republike s účinnosťou k 1.1.2014 tiež k prijatiu zákona č. 304/2013 Sb. o verejných rejstříkách právnických a fyzických osob (ďalej len „zákon o verejných registroch“). Prijatím tohto zákona bol vytvorený verejný register napríklad pre spolky, nadácie, ale aj pre obchodné spoločnosti. Podľa ustanovenia § 1 ods. 1 zákona o verejných registroch „Verejnými rejstříky právnických a fyzických osob podle tohoto zákona (dále jen „veřejný rejstřík“) se rozumí spolkový rejstřík, nadační rejstřík, rejstřík ústavů, rejstřík společenství vlastníků jednotek, obchodní rejstřík a rejstřík obecně prospěšných společností.“⁸

Zákon o verejných registroch vo všeobecnosti upravuje verejné registre jednotlivých právnických osôb v Českej republike, ďalej upravuje formálnu a materiálnu publicitu, ďalej upravuje taxatívny zoznam informácií zapisovaných do jednotlivých verejných registrov, ako aj upravuje proces zápisu, zmeny a výmazu údajov vo verejných registroch pri jednotlivých právnických osobách v Českej republike.

Z legislatívnych zmien v Českej republike je zrejmé, že došlo k výraznému posunu v oblasti právnej úpravy združovania občanov, pričom túto zmenu možno hodnotiť pozitívne, nakoľko presne a jasne definuje pravidlá založenia, vzniku, fungovania a zániku spolku v Českej republike, čo by bolo vhodné legislatívne upraviť aj v oblasti právnej úpravy združovania občanov v Slovenskej republike.

V prvom rade je potrebné vyzdvihnúť právnu úpravu v Českej republike v oblasti jasného určenia momentu založenia spolku a jasného určenia momentu vzniku spolku. Založenie spolku v Českej republike je viazané na dohodu o znení stanov spolku alebo založenie spolku je viazané na prijatie uznesenia ustanovujúcej schôdze spolku, pričom na založenie spolku je po-

⁷ § 3045 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník

⁸ § 1 ods. 1 zákona č. 304/2013 Sb. o veřejných rejstříkách právnických a fyzických osob

trebná nadpolovičná väčšina hlasov prítomných členov. Vznik spolku v Českej republike je viazaný na moment registrácie vo verejnom registri podľa zákona o verejných registroch. Založenie a vznik spolku v Českej republike možno porovnať so založením a vznikom obchodných spoločností. Občiansky zákonník ČR v prípade, ak spolok vykonáva svoju činnosť aj napriek odmietnutiu registrácie odkazuje na postup podľa ustanovení o obchodných spoločnostiach. Podľa § 227 Občianskeho zákonníka ČR „Pokračuje-li spolek v činnosti i poté, co byl jeho zápis do veřejného rejstříku odmítnut, použijí se ustanovení o společnosti.“⁹ Už z úvodných ustanovení o spolkoch v Občianskom zákonníku ČR je zřejmé, že oproti právnej úprave v Slovenskej republike boli presne a jasne definované pravidlá založenia, vzniku, fungovania a zániku spolku, pričom tieto pravidlá možno považovať za prísne formalizované.

Významný posun v právnej úprave združovania občanov v Českej republike predstavujú ustanovenia o vzniku členstva, zániku členstva a ustanovenia o zozname členov, ktoré v Slovenskej právnej úprave úplne absentujú. Právna úprava združovania občanov v Slovenskej republike vznik členstva a zánik členstva nijako neupravuje, a tak môžu tieto základné princípy v jednotlivých občianskych združeniach upravovať stanovy rôznych občianskych združení odlišne. Ja sa prikláňam k určeniu aspoň zákonných minimálnych štandardov vzniku členstva a zániku členstva v občianskych združeniach, aby bolo jasne a určito vždy preukázateľné, kto je a kto nie je členom združenia, čo má veľký význam pri fungovaní a rozhodovaní občianskeho združenia pri základných otázkach.

Vo vzťahu k vzniku členstva v spolku v Českej republike je zřejmé, že po vzniku spolku členstvo môže vzniknúť prijatím za člena spolku, pričom o prijatí za člena rozhoduje orgán určený stanovami, a ak taký určený nie je, tak najvyšší orgán spolku, cit. „Po vzniku spolku může členství v něm vzniknout přijetím za člena nebo jiným způsobem určeným stanovami. Kdo se uchází o členství ve spolku, projevuje tím vůli být vázán stanovami od okamžiku, kdy se stane členem spolku. O přijetí za člena rozhoduje orgán určený stanovami, jinak nejvyšší orgán spolku.“¹⁰ Z uvedeného je zřejmé, že v prípade vzniku členstva v spolku je ustanovený tzv. registračný princíp.

S registračným princípom vzniku členstva spolku úzku súvisí aj zoznam členov spolku. Opätovne je potrebné uviesť, že právna úprava združovania občanov v Slovenskej republike zoznam členov občianskeho združenia nijako neupravuje. Podľa § 236 Občianskeho zákonníka ČR, „Vede-li spolek seznam členů, stanovy určí, jakým způsobem provádí v seznamu členů zápisy a výmazy týkající se členství osob ve spolku. Stanovy dále určí, jak bude

⁹ § 227 zákona č. 89/2012 Sb. Občianský zákoník v znení neskorších právnych predpisov

¹⁰ § 233 zákona č. 89/2012 Sb. Občianský zákoník v znení neskorších právnych predpisov

seznam členů zpřístupněn, anebo že zpřístupněn nebude. Každý člen, a to i bývalý, obdrží na svou žádost od spolku na jeho náklady potvrzení s výpisem ze seznamu členů obsahující údaje o své osobě, popřípadě potvrzení, že tyto údaje byly vymazány. Seznam členů může být uveřejněn se souhlasem všech členů, kteří jsou v něm zapsáni; při uveřejnění neúplného seznamu členů musí být z něho patrné, že je neúplný.¹¹ Zoznam členov považujem za veľmi významný dokument pre fungovanie a existenciu občianskeho združenia aj v Slovenskej republike, nakoľko je to dokument, ktorý jednoznačne určuje okruh členov občianskeho združenia, a tým aj okruh členov najvyššieho orgánu občianskeho združenia, a to zhromaždenia členov. V právnej úprave Slovenskej republiky, ale ani v novej právnej úprave Českej republiky neexistuje povinnosť uvádzať členov občianskeho združenia, resp. spolku uvádzať v stanovách alebo povinnosť zapisovať členov občianskeho združenia do registra občianskych združení, resp. do registra podľa zákona o verejných registroch. Preto zoznam členov môže byť jediný dokument, ktorý jednoznačne určuje okruh členov občianskeho združenia, resp. spolku. Slovenská právna úprava vôbec nepočíta so zoznamom členov občianskeho združenia a v Českej republike ide len o možnosť viesť zoznam členov spolku a ak je vedený, Občiansky zákonník ČR uvádza základné pravidlá jeho vedenia. Vzhľadom na uvedené skutočnosti možno považovať zoznam členov za veľmi významný dokument a jediný dokument, ktorý určuje okruh členov občianskeho združenia, resp. spolku. Navrhol by som posunúť právnu úpravu ešte ďalej, a to tak, že viesť zoznam členov by bolo povinnosťou občianskeho združenia, resp. spolku a zároveň by bol zoznam členov ako povinná príloha stanov občianskeho združenia, resp. spolku. Týmto by sme získali potrebný stav, kedy by bol jasne ustálený okruh subjektov, ktoré sú členmi občianskeho združenia, resp. spolku, a tým by bola ustanovená jasná možnosť preukazovania, či rozhodnutie zhromaždenia členov bolo prijaté v súlade so zákonom, a tým aj v súlade so stanovami, t.j. potrebným počtom členov občianskeho združenia, resp. spolku. Takéto riešenie by dalo tiež možnosť spätnej kontroly zákonnosti rozhodnutia zhromaždenia členov, pričom zároveň by sme upustili od prílišnej formalizácii registrácie každého člena občianskeho združenia, resp. spolku, ako je to napríklad v prípade spoločníkov spoločnosti s ručením obmedzeným a ich povinnej registrácie v obchodnom registri.

K zániku členstva v občianskom združení v Slovenskej republike právna úprava opätovne ponecháva voľnosť a možnosť upraviť zánik členstva v stanovách, čo v prípade že stanovy neurčia spôsob zániku členstva, môže spôsobovať mnohé problémy. V Českej republike Občiansky zákonník ČR jednoznačne určuje, že o zániku členstva rozhoduje štatutárny orgán, pokiaľ

¹¹ § 236 zákona č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov

stanovy neurčia inak. „Neurčí-li stanovy jiný orgán, rozhoduje o vyloučení člena statutární orgán. Neurčí-li stanovy jinak, může návrh na vyloučení podat v písemné formě kterýkoli člen; v návrhu se uvedou okolnosti osvědčující důvod pro vyloučení. Člen, proti kterému návrh směřuje, musí mít příležitost se s návrhem na vyloučení seznámit, žádat o jeho vysvětlení a uvést i doložit vše, co mu je k prospěchu. Člen může do patnácti dnů od doručení rozhodnutí v písemné formě navrhnout, aby rozhodnutí o jeho vyloučení přezkoumala rozhodčí komise, ledaže stanovy určí jiný orgán. Příslušný orgán zruší rozhodnutí o vyloučení člena, odporuje-li vyloučení zákonu nebo stanovám; rozhodnutí o vyloučení člena může zrušit i v jiných odůvodněných případech.“¹²

Ďalší významný posun v právnej úprave združovania občanov v Českej republike, ktorý by bolo vhodné prijať aj do legislatívy Slovenskej republiky, je stanovenie zákonných pravidiel zvolávania zasadnutia najvyššieho orgánu, ktorým je zhromaždenie členov, resp. členská schôdza, spôsob hlasovania a rozhodovania na zasadnutí zhromaždenia členov, resp. členskej schôdzy, a v neposlednom rade aj prijímanie rozhodnutí na zasadnutí členov, resp. členskej schôdzy.

Naša právna úprava združovania občanov neustanovuje žiadne legislatívne pravidlá zvolávania zasadnutia najvyššieho orgánu, ktorým je zhromaždenie členov, spôsob hlasovania a rozhodovania na zasadnutí zhromaždenia členov, a ani neustanovuje žiadne pravidlá prijímania rozhodnutí na zasadnutí členov občianskeho združenia. Slovenská právna úprava všetko ponecháva na stanovy občianskeho združenia, pričom spôsob hlasovania a rozhodovania na zhromaždení členov, ako aj prijímania rozhodnutí na zhromaždení členov dokonca ani nemusí byť v stanovách uvedený, pretože zákon o združovaní občanov neustanovuje toto ako podstatnú náležitosť stanov občianskeho združenia¹³. Z uvedeného vyplýva, že občianske združenie môže byť zaregistrované aj bez toho, aby bol zrejмый spôsob rozhodovania o najzávažnejších otázkach týkajúcich sa občianskeho združenia. Som presvedčený, že v praxi toto nastáva a mnohé občianske združenia buď vôbec nemajú určený spôsob hlasovania a rozhodovania na zhromaždení čle-

¹² § 240 a 241 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník v znení neskorších právnych predpisov

¹³ § 6 ods. 2 štvrtá veta zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších právnych predpisov, citujem:

K návrhu pripoja stanovy vo dvoch vyhotoveniach, v ktorých musia byť uvedené:

- a) názov združenia,
- b) sídlo,
- c) cieľ jeho činnosti,
- d) orgány združenia, spôsob ich ustanovovania, určenie orgánov a funkcionárov oprávnených konať v mene združenia,
- e) ustanovenia o organizačných jednotkách, pokiaľ budú zriadené a pokiaľ budú konať vo svojom mene,
- f) zásady hospodárenia.

nov, ako aj prijímania rozhodnutí na zhromaždení členov, alebo majú tieto pravidlá určené v rámci stanov, nedostatočne a zmätočne, čo spôsobuje v praxi mnohé problémy pri základnom fungovaní občianskych združení.

Nie je vhodné príliš formalizovať fungovanie zhromaždenie členov, spôsob hlasovania a rozhodovania na zhromaždení členov, ako aj prijímania rozhodnutí na zhromaždení členov, ale určenie základných pravidiel považujem za vhodné. Ako základné pravidlá fungovania zhromaždenia členov považujem:

- určenie, že zhromaždenie členov sa zvoláva k zasadnutiu najmenej jedenkrát do roka;
- určenie že zhromaždenie členov zvoláva k zasadnutiu štatutárny orgán občianskeho združenia minimálne 15 dní vopred; pokiaľ tak štatutárny orgán neurobí, je oprávnený zavolať zhromaždenie členov ktorýkoľvek člen občianskeho združenia;
- miesto a čas zasadnutia sa určí tak, aby čo najmenej obmedzovalo možnosť členov sa ho zúčastniť;
- zhromaždenie členov je schopné uznášania sa za účasti nadpolovičnej väčšiny členov; uznesenie sa prijíma nadpolovičnou väčšinou hlasov prítomných členov zhromaždenia členov; každý člen má jeden hlas;
- pred začiatkom zhromaždenia členov, ten kto zvolal zhromaždenie je povinný zistiť, či zhromaždenie členov je schopné uznášania sa;
- bod programu, ktorý nebol zaradený do programu zasadnutia zhromaždenia členov v pozvánke, môže byť do programu rokovania zhromaždenia členov zaradený len so súhlasom všetkých členov prítomných na zasadnutí zhromaždenia členov.

Tieto pravidlá považujem ako základné pravidlá fungovania a rokovania zhromaždenia členov, ktoré majú napomôcť jasnému, riadnemu, zákonnému a demokratickému rozhodovaniu o najzávažnejších otázkach občianskeho združenia.

Výsledkom zasadnutia zhromaždenia členov je spravidla prijatie rozhodnutí o najzávažnejších otázkach občianskeho združenia na tomto zhromaždení členov. Z uvedeného dôvodu považujem za významné vyhotovenie zápisnice zo zasadnutia zhromaždenia členov. V Českej republike bola prijatá aj takáto právna úprava zápisnice z členskej schôdze.¹⁴ V neposlednom rade považujem za potrebné, aby každá zápisnica zo zasadnutia zhromažde-

¹⁴ § 254 zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník v znení neskorších právnych predpisov, citujem „(1) Statutární orgán spolku zajistí vyhotovení zápisu ze zasedání do třiceti dnů od jejího ukončení. Není-li to možné, vyhotoví zápis ten, kdo zasedání předsedal nebo koho tím pověřila členská schůze. (2) Ze zápisu musí být patrné, kdo zasedání svolal a jak, kdy se konalo, kdo je zahájil, kdo mu předsedal, jaké případně další činovníky členská schůze zvolila, jaká usnesení přijala a kdy byl zápis vyhotoven. (3) Každý člen spolku může nahlížet do zápisů ze zasedání za podmínek určených stanovami. Neurčí-li stanov y jinak, lze toto právo vykonat v sídle spolku.“

nia členov obsahovala aj povinnú prílohu vo forme listiny prítomných členov na rokovaní zhromaždenia členov, čím sa dosiahne stav, že kedykoľvek bude rozhodnutie zhromaždenia členov preskúmateľné vo vzťahu splnenia zákonných požiadaviek na jeho prijatie.

Veľmi pozitívne hodnotím českú právnu úpravu spolkov v oblasti „fúze spolků“¹⁵ a v oblasti „rozdělení spolku“¹⁶. V slovenskej právnej úprave možnosť zlúčenia občianskych združení, možnosť splynutia občianskych združení a možnosť rozdelenia občianskeho združenia úplne absentuje. Rovnako tak podmienky zlúčenia občianskych združení, splynutia občianskych združení a rozdelenia občianskeho združenia nemusia byť ani súčasťou stanov občianskeho združenia, a tak v mnohých prípadoch ani tieto ustanovenia nie sú súčasťou stanov. Z uvedeného dôvodu preto nedochádza v praxi ani k zlúčeniu občianskych združení, splynutiu občianskych združení ani rozdeleniu občianskeho združenia. Zakladajú sa tak neustále nové a nové občianske združenia, pričom mnohé občianske združenia ani nevykonávajú svoju činnosť existujú už len formálne tak, že sú už len zapísané v registri občianskych združení.

V neposlednom rade pozitívne hodnotím novelu zákona o združovaní občanov v Slovenskej republike s účinnosťou od 1.7.2016 vo vzťahu k likvidácii občianskeho združenia. Podľa § 13 ods. 2 a ods. 3 „(2) Pri zániku združenia sa vykoná majetkové vyporiadanie. (3) Pri zániku združenia podľa § 12 ods. 1 písm. b) alebo písm. c) vykoná jeho majetkové vyporiadanie likvidátor určený ministerstvom.“¹⁷Z uvedenej novelizácie zákona o združovaní občanov badať dobrú vôľu aj vo vzťahu k likvidácii občianskeho združenia, avšak takúto právnu úpravu nemožno považovať za dostatočnú.

Najvhodnejšou právnou úpravou by bolo určenie aspoň základných podmienok zrušenia občianskeho združenia ako aj určenie aspoň základných podmienok likvidácie občianskeho zrušenia.

Vo vzťahu k zrušeniu občianskeho združenia okrem už legislatívne upravených dôvodov zániku občianskeho združenia¹⁸ by bolo vhodné legislatívne upraviť aj nasledovné dôvody zrušenia občianskeho združenia:

¹⁵ § 274 a nasledovné ustanovenia zákona č. 89/2012 Sb. Občiansky zákoník v znení neskorších právnych predpisov

¹⁶ § 288 a nasledovné ustanovenia zákona č. 89/2012 Sb. Občiansky zákoník v znení neskorších právnych predpisov

¹⁷ § 13 ods. 2 a ods. 3 zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších právnych predpisov

¹⁸ § 12 ods. 1 zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších právnych predpisov

(1) Združenie zaniká

a) dobrovoľným rozpustením alebo zlúčením s iným združením,
b) právoplatným rozhodnutím ministerstva o jeho rozpustení,
c) právoplatným rozhodnutím súdu v trestnom konaní.

- v prípade, ak sa v občianskom združení nekonalo zhromaždenie členov dva po sebe nasledujúceho kalendárne roky;
- v prípade, ak v občianskom združení nie je ustanovený štatutárny orgán dobu dlhšiu ako 3 mesiace.

Ide o dôvody smerujúce dovnútra občianskeho združenia a vo vzťahu k riadnemu plneniu povinností orgánov a členov občianskeho združenia, ktoré by eliminovali množstvo nečinných a nefungujúcich občianskych združení v Slovenskej republike.

Vo vzťahu k likvidácii občianskeho združenia okrem už legislatívne upravenej likvidácie občianskeho združenia bolo by potrebné doplniť základné podmienky likvidácie. Pri zrušení spolku s likvidáciou zostaví likvidátor súpis majetku a sprístupní ho všetkým členom združenia v sídle občianskeho združenia. Pokiaľ občianske združenie nevymenuje samostatne likvidátora, menuje za likvidátora niektorého z členov štatutárneho orgánu registračný orgán, a pokiaľ to nie je možné, menuje za likvidátora niektorého z členov občianskeho združenia registračný orgán. Likvidátor speňaží likvidačnú podstatu v rozsahu, v akom je to nevyhnutné na pokrytie dlhou. Následne likvidátor naloží s likvidačným zostatkom podľa podmienok dohodnutých v stanovách. Pokiaľ nie je možné naložiť s likvidačným zostatkom podľa stanov, rozdelí likvidačný zostatok pomerne členom občianskeho združenia. Pokiaľ nie je možné rozdeliť likvidačný zostatok pomerne členom občianskeho združenia, prevedie likvidátor likvidačný zostatok na štát.

V Českej republike s účinnosťou od 1.1.2014 bol prijatý zákon č. 304/2013 Sb. o verejných rejstříkách právnických a fyzických osob. Prijatím tohto zákona bol vytvorený verejný register napríklad pre spolky, nadácie, ale aj pre obchodné spoločnosti. Podľa ustanovenia § 1 ods. 1 zákona o verejných registroch Verejnými rejstříky právnických a fyzických osob podle tohoto zákona (ďalej jen „veřejný rejstřík“) se rozumí spolkový rejstřík, nadační rejstřík, rejstřík ústavů, rejstřík společenství vlastníků jednotek, obchodní rejstřík a rejstřík obecně prospěšných společností.¹⁹

Zákon o verejných registroch vo všeobecnosti upravuje verejné registre jednotlivých právnických osôb v Českej republike, ďalej upravuje formálnu a materiálnu publicitu, ďalej upravuje taxatívny zoznam informácií zapisovaných do jednotlivých verejných registrov, ako aj upravuje proces zápisu, zmeny a výmazu údajov vo verejných registroch pri jednotlivých právnických osobách v Českej republike.

Najväčším pozitívom zákona o verejných registroch je formálna publicita a materiálna publicita.

Formálna publicita predpokladá, že registrový orgán uverejní údaje o zapísanej osobe a listiny uložené v zbierke listín spôsobom umožňujúcim

¹⁹ § 1 ods. 1 zákona č. 304/2013 Sb. o veřejných rejstříkách právnických a fyzických osob

diaľkový prístup a umožní získať úradne overený elektronický výpis. Úradným overením sa potvrdzuje zhody výpis so zápisom uvedeným vo verejnom registri alebo s listinou uloženou v zbierke listín.

Materiálna publicita predpokladá, že proti osobe, ktorá koná v dobrej viere v súlade s údajom zapísaným do verejného registra, nemá ten, koho zápis sa dotýka právo namietat', že zápis vo verejnom registri nezodpovedá skutočnosti. Údaje a obsah listín, ktorých zverejnenie zákon ukladá ako povinnosť, môže zapísaná osoba namietat' voči tretím osobám až do okamihu ich zverejnenie, ibaže by sa preukázalo, že tretej osobe boli známe už skôr. Týchto údajov a obsahu listín sa však zapísaná osoba nemôže dovolávať pri úkonoch vykonaných do šestnásteho dňa po zverejnení, pokiaľ tretia osoba preukáže, že o nich nemohla vedieť. Tretie osoby sa môžu vždy dovolať nezverejnených údajov a obsahu listín, pokiaľ im skutočnosť nezverejnenia nebráni v samotnej ich účinnosti.

V českej republike podľa zákona o verejných registroch bola vytvorená aj zbierka listín, do ktorej sa v prípade spolku ukladajú nasledovné dokumenty:

- stanovy spolku, uznesenie ustanovujúcej schôdze spolku, rozhodnutie príslušného orgánu spolku o založení, zrušení alebo premene pobočného spolku;
- zmluva o zlúčení spolkov, zmluva o splynutí spolkov, zmluva o rozdelení zlúčením, projekte rozdelenie spolkov so založením nových spolkov a rozhodnutie o zmene právnej formy spolku.

V závere si dovoľím poukázať na skutočnosť, že nie je vhodné úplne formalizovať právnu úpravu združovania občanov a robiť právnu úpravu neprehľadnou. V nadväznosti na návrhy de lege ferenda uvedené v tomto článku však možno konštatovať, že ide len o určenie minimálnych základných zákonných podmienok pre združovanie občanov, ktoré by aj tak mali byť súčasťou stanov každého občianskeho združenia, ktoré chce riadne vykonávať svoju činnosť. Bližšou špecifikáciou týchto základných podmienok by došlo k zjednoteniu minimálnych zákonných základných podmienok pre združovanie občanov, pričom by nedošlo k prílišnej formalizácii a ani by to nemalo absolútne žiadny dopad na ekonomickú a finančnú náročnosť jednotlivých občianskych združení. Do fungovania občianskych združení by to naopak vnieslo poriadok a transparentnosť, čo by sa odzrkadlilo aj pri bežnej prevádzkovej činnosti jednotlivých občianskych združení.

Záver

Predmetom tohto článku nebolo navrhnúť riešenia všetkých problémov v oblasti právnej úpravy združovania občanov v Slovenskej republike, ale

komplexne poukázať na problém právnej úpravy združovania občanov v Slovenskej republike.

Za tým účelom bolo vybraných niekoľko najdôležitejších problémov, s ktorými sa v tejto oblasti stretávame, a to najmä problém s členstvom v občianskom združení, a s tým súvisiaca zmena stanov občianskeho združenia, ako základného interného právneho dokumentu občianskeho združenia; problém určenia momentu založenia spolku a určenia momentu vzniku spolku; problém so zoznamom členov; problém so vznikom a zánikom členstva; problém so zvolávaním zasadnutia najvyššieho orgánu, ktorým je zhromaždenie členov, spôsobom hlasovania a rozhodovania na zasadnutí zhromaždenia členov; problém so zrušením združenia a likvidáciou združenia.

Jednotlivé vybrané problémy v oblasti právnej úpravy združovania občanov v Slovenskej republike boli komparované najmä s českou právnou úpravou.

Použitá literatúra

1. zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v neskorších právnych predpisov
2. zákon č. 89/2012 Sb. Občianský zákonník
3. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších právnych predpisov
4. Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších právnych predpisov
5. Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružovaní občanů
6. Zákon č. 304/2013 Sb. o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob
7. DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky – Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2004.
8. FICOVÁ, S. a kol.: *Občianske právo procesné. Základné konanie*. Bratislava : VO PRAF UK, 2008.
9. MAZÁK, J. a kol.: *Základy občianskeho procesného práva*. Bratislava : IURA EDITION, 2007.
10. FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol.: *Občiansky súdny poriadok. Komentár*. Praha : C.H. Beck, 2012.
11. STEINER, P.: Nie sú stanov ako stanovy. In *Efekt*, 2004, č. 4.
12. DOMIN, M.: Súdna ochrana člena občianskeho združenia. In *Justičná revue*, 2010, roč. 62, č. 12.

NADOBUDNUTIE CIRKEVNÉHO ÚRADU PODĽA KÁNONICKÉHO PRÁVA

doc. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
matus.nemec@flaw.uniba.sk

Nadobudnutie cirkevného úradu podľa kánonického práva

Príspevok analyzuje koncepciu nadobúdania cirkevného úradu v štruktúre katolíckej cirkvi. Nevyhnutnou podmienkou nadobudnutia každého cirkevného úradu je kánonické poverenie. Ide o proces s viacerými fázami (výber osoby, odovzdanie úradu a prevzatie úradu), v rámci ktorých sa uplatňujú viaceré spôsoby poverenia – slobodným udelením, ustanovením prezentovanej osoby, ustanovením zvolenej, resp. postulovanej osoby a prijatím voľby. Kandidát musí spĺňať určité predpoklady a takisto aj kompetentná cirkevná autorita musí rešpektovať príslušné ustanovenia, týkajúce sa úradu (napr. nezlučiteľnosť niektorých úradov a vakantnosť úradu).

Erwerb des Kirchenamtes laut kanonischem Recht

Der Beitrag befasst sich mit der Konzeptionsanalyse des Erwerbs des Kirchenamtes in der Struktur der katholischen Kirche. Die unerlässliche Bedingung zum Erwerb jedes Kirchenamtes ist die kanonische Beauftragung. Dabei handelt es sich um ein Prozess mit mehreren Phasen (Personenauswahl, Amtsübergabe und Amtsübernahme), in Rahmen derer mehrere Beauftragungsarten geltend gemacht werden – durch freie Erteilung, Bestimmung der präsentierten Person, Bestimmung der gewählten, bzw. Postulierten Person und die Wahlaufnahme. Der Kandidat muss bestimmte Voraussetzungen erfüllen, wobei auch die kompetente Autorität zugehörige das Amt betreffende Bestimmungen respektieren muss (z.B. Unvereinbarkeit einiger Ämter und Selbständigkeit des Amtes).

Acquirement of the Ecclesiastical Office according to the Canon Law

The article analyse the concept of acquiring the ecclesiastical office in the structure of the catholic church. An indispensable condition for the

acquisition of every ecclesiastical office is the canonical provision. This is a multi-stage process (selection of a person, confer the office and taking possession of the office), in which multiple methods of provision are applied – by free conferral, by appointment of the of the presented person, by confirmation of the elected person and by admission of postulated person. The candidate must fulfils certain legal requirements and also the competent church authority must respect the involved legal provisions concerning a given office (e.g. incompatibility of certain offices and vacancy of the office).

Kľúčové slová: cirkevný úrad, kánonické poverenie, slobodné udelenie, ustanovenie do úradu, kánonické prevzatie úradu, prezentácia, postulácia, voľba, nezlučiteľné úrady

Schlüsselbegriffe: Kirchliches Amt, kanonische Amtsübertragung, freie Amtsübertragung, Einsetzung in das Amt, kanonische Besitzergreifung, Präsentation, Wahlbitte, unvereinbare Ämter

Keywords: ecclesiastical office, canonical provision, free conferral, appointment to the office, acquiring an ecclesiastical office, presentation, postulation, election, incompatible offices

Úvod

Moc v katolíckej cirkvi podľa kánonu 129 § 1 Kódexu kánonického práva z roku 1983 (ďalej len „CIC 1983“) má božský pôvod. Je to moc posvätná (*sacra potestas*), ktorej zložkami sú moc učiť (*potestas docendi*), moc posväcovať (*potestas sanctificandi*) a moc riadiť, resp. jurisdikcia (*potestas regendi*, resp. *jurisdictionis*).¹ Riadiaca moc je zverená výlučne osobám v posvätnom ráde a laici môžu len, v súlade s právom, spolupracovať pri jej vykonávaní.²

Jedným zo spôsobov nadobúdania moci v katolíckej cirkvi je nadobudnutie cirkevného úradu. Cirkevný úrad (*officium ecclesiasticum*) sa podľa kánonu 146 CIC 1983 platne nadobúda len na základe kánonického poverenia (*provisio canonica*), ktoré vykonáva kompetentná autorita.³ Ak má kompetentná autorita

¹ FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997, s. 106.

² Kán. 129 § 2 CIC 1983.

³ CIC 1917 definoval kánonické poverenie takto (kán. 147 § 2 CIC 1917): *Pojmom kánonické poverenie sa nazýva udelenie cirkevného úradu príslušnou cirkevnou autoritou, vykonané podľa noriem posvätných kánonov. (Nomine canonicae provisionis venit concessio officii ecclesiastici a competenti auctoritate ecclesiastica ad normam sacrarum canonum facta)*. Definícia sa však nedá aplikovať na nadobudnutie cirkevného úradu na základe voľby, keďže kánonické poverenie je určitý proces s viacerými fázami a nedá sa redukovat' na púhe udelenie. (Porov. CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.): *Code of Canon Law Annotated*. Montréal : Wilson & Lafleur Limitée, 1993, s. 156.

Proces kánonického poverenia⁴ je rozdelený na tri etapy:

- a) určenie osoby (*designatio personae*) – výber určitej osoby na základe slobodného rozhodnutia alebo prezentovaním návrhu alebo voľbou, resp. postuláciou; v tejto fáze získava osoba právo byť ustanovená do úradu (*ius ad rem*);
- b) odovzdanie úradu (*collatio tituli*) – vykonáva kompetentná autorita slobodným udelením, kánonickým ustanovením na základe prezentovaného návrhu, potvrdením zákonnej voľby alebo pripustením postulácie; ak ide o úrad, v ktorom sa nevyžaduje osobitné formálne prevzatie úradu, získava osoba odovzdaním úradu právo vykonávať úrad (*ius in rem*);
- c) prevzatie úradu (*missio in possessionem*) – ak ide o úrady, v ktorých sa vyžaduje formálne prevzatie úradu,⁵ získava osoba právo vykonávať úrad (*ius in rem*), t. j. rozhodovať v úrade s právnymi účinkami, až v tejto fáze (*ius in rem*).⁶

Ak má kompetentná cirkevná autorita voľnosť pri určení aj ustanovovaní osoby do úradu, ide o *provisio seu collatio libera* (v užšom zmysle), ak je jej právo obmedzené právom iného (predstavený klerických reholí pápežského práva, verejně cirkevné združenie, v minulosti najmä patrón) kánonické právo pomenúva túto situáciu ako *provisio seu collatio non libera*.⁷

Podstatným elementom v uvedenom systéme poverovania úradom je odovzdanie úradu.

Po 2. vatikánskom koncile (2. VK) sa zákonodarca rozhodol v procese kánonického poverenia redukovať práva (najmä v podobe privilégií) tých subjektov (fyzických, resp. právnických osôb), ktoré obmedzujú slobodu diecézneho biskupa v disponovaní s úradmi v jeho diecéze tak, ako ju vymedzil 2. VK⁸. Nechcel však úplne odstrániť tradičné inštitúty, prítomné v procese kánonického poverovania, ktorými sú prezentácia a voľba, len chcel obmedziť prezentačné právo tých osôb, ktoré ako laici prípadne nepatria do cirkevného spoločenstva.⁹

Svojoľné prevzatie cirkevného úradu (uzurpácia) alebo zotrúvanie v úrade po zániku funkcie je zakázané a kompetentná autorita má takto kona-

⁴ Napríklad kňaz, ktorý by začal vykonávať práva a povinnosti farára bez kánonického poverenia, by nebol v zmysle kán. 1109 CIC 1983 platným úradným svedkom pri uzavieraní manželstiev. (porov. BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, T. J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*. Mahwah : Paulist Press, 2002, s. 201.)

⁵ Ide napr. o úrad diecézneho biskupa, biskupa-koadjútora a auxiliára, farára (porov. FILO, V. *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*, s. 120).

⁶ BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, T. J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*, s. 202.

⁷ RITTNER, E.: *Církevní právo katolické*. Praha : Emanuel Zítek, 1887, s. 237.

⁸ Dekrét *Christus Dominus* (o pastierskej službe biskupov v Cirkvi), bod 28.

⁹ CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.): *Code of Canon Law Annotated*, s. 156.

júcemu udeliť cirkevný trest (kán. 1381). Nezákonne držaný úrad je možné udeliť až po tom, čo kompetentná autorita túto skutočnosť vyhlásila.¹⁰ Takisto je neprípustné aj prijatie cirkevného úradu od predstaviteľa svetskej moci.

Poverenie cirkevným úradom, ktorý nie je *de iure* uprázdnený (vakantný), je *ipso iure* neplatné (kán. 153 § 1 CIC 1983¹¹). Prísľub poverenia (udelenia) cirkevného úradu nemá kánonickoprávne účinky (kán. 153 § 3 CIC 1983). Cirkevný úrad získaný v dôsledku podplatenia toho, kto ho udeľuje (t.j. medzi podplatením a udelením cirkevného úradu existuje príčinná súvislosť), je *ipso iure* neplatné (kán. 149 § 3). Poverenie cirkevným úradom musí byť zaznamenané v písomnej forme (kán. 156 CIC 1983), absencia písomného záznamu však nie je podmienkou platnosti poverenia.

Kánon 152 CIC 1983 upravuje inkompatibilitu úradov, t.j. nezlučiteľnosť dvoch, resp. viacerých úradov (*officia incompatibilia*). Zmyslom uvedeného zákazu však nie je úplne vylúčenie toho, aby niekto vykonával dva úrady, ale má sa zabrániť tomu, aby jedna osoba vykonávala také dva (viaceré) úrady, ktoré nie je fyzicky možné vykonávať alebo ich vykonávanie právo výslovne ustanovuje ich nezlučiteľnosť.¹² Keďže uvedený kánon (152) neobsahuje doložku neplatnosti, ustanovenie jednej osoby do dvoch nezlučiteľných úradov je platné (ale nedovolené¹³), je však možné dosiahnuť zrušenie platnosti (*rescindi potest*) dekrétom kompetentnej autority alebo rozsudkom administratívneho tribunálu. Neplatné je udelenie cirkevného úradu prostredníctvom simonie (svätokupectva).¹⁴

1. Predpoklady kandidáta na cirkevný úrad

Aby určitá osoba mohla byť poverená cirkevným úradom¹⁵, musí spĺňať predpoklady ustanovené v kán. 149 CIC 1983. Kandidát musí byť v plnom

¹⁰ Úrad totiž môže byť *de iure* uprázdnený, ale *de facto* je nezákonne obsadený, čo síce nebráni tomu, aby bol platne udelený, ale v záujme právnej istoty je potrebné skutočnosť nezákonnosti držby daného úradu úradne deklarovať a zmieniť sa o tom v listine o udelení daného úradu, tak ako to vyžaduje kán. 154 CIC 1983 (porov. FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*, 1997, s. 123.)

¹¹ Ak úrad v momente v momente poverenia nie je *de iure* uprázdnený, poverenie je *ipso facto* neplatné a toto poverenie sa nekonvaliduje (nesplatňuje) ani neskoším uprázdnením úradu (kán. 153 § 1 CIC 1983). Apoštolská signatúra rozhodla, že simultánne preloženie viacerých kňazov, ustanovených na neurčito, k jednému dňu, je neplatné, pretože ich úrady nie sú uprázdnené v momente ustanovenia do úradu (porov. BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, T. J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*, s. 209)

¹² Ide napr. o úrady administrátora diecézy a diecézneho ekonóma (kán. 423 § 2 CIC 1983), úrady generálneho vikára a súdneho vikára (kán. 1420 § 1 CIC 1983); úrady vyššieho rehoľného predstaveného a ekonóma rehoľnej provincie; úrady promotóra spravodlivosti a obhajcu zväzku v tej istej kauze (kán. 1436 § 1 CIC 1983).

¹³ HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002, s. 207.

¹⁴ Kán. 149 § 3 CIC 1983.

¹⁵ Požiadavky na kandidáta pre úrad biskupa sú zaujímavovo sformulované vo Svätom Písme, v Prvom liste Timotejovi (3, 1-7): „Kto sa usluje byť biskupom, túži po dobrom diele. Ale biskup musí byť bez

spoločenstve so všeobecnou Cirkvou¹⁶ a musí byť súci na daný úrad (*idoneus*).¹⁷ V plnom spoločensťve nie je ten, kto je apostatom (osobou, ktorá odvrhla kresťanskú vieru ako celok¹⁸) alebo heretikom (osobou popierajúcou pravdu viery alebo o nej pochybujúca) alebo schizmatikom (osobou, ktorá odmieta podriaďiť sa pápežovi, resp. odmieta cirkevné spoločensťvo) alebo je z iného dôvodu exkomunikovaný a v dôsledku toho má zakázané vykonávať akýkoľvek cirkevný úrad.¹⁹ Súcosť, resp. vhodnosť znamená, že kandidát musí mať vlastnosti, ktoré výslovne vyžaduje univerzálne právo aj partikulárne právo²⁰, resp. zákon nadácie²¹ (kán. 149 § 2 CIC 1983). Najvýznamnejšiu požiadavku univerzálneho práva predpisuje CIC 1983 v kánone 150, a to, že úrad, spojený s plnou starostlivosťou o duše, môže byť udelený platne len osobe v posvätnom ráde presbyterátu.²²

O súcosťi kandidáta na úrad farára sa musí diecézny biskup, okrem toho, že si vypočuje mienku príslušného dekana, presvedčiť spôsobom, ktorý sám určí (kán. 521 § 3 CIC 1983).

úhony, muž jednej ženy, triezvy, rozvážny, slušný, pohostinný, schopný učiť; nie pijan, ani bitkár, ale skromný, nie neznášanlivý, ani chamtivý; musí dobre viesť svoj dom a deti držať v poslušnosti a v celkovej mravnej čistote. Ved' kto nevie viesť svoj dom, ako sa bude starať o Božiu cirkev?! Nemá to byť novoobrátenec, aby nespýšnel a neprepadol diablovmu odsúdeniu. Musí mať aj dobré svedectvo od tých, čo sú mimo, aby neupadol do opovrhnutia a do diablovho osídla.“ Bližšie k tomu pozri: PŘIBYL, S.: *Počátky hierarchického uspořádání v rané církvi*. Chomutov : L. Marek, 2017, s. 165.

¹⁶ Kán. 149 § 1 CIC 1983.

¹⁷ Kánonické právo až do vydania CIC 1983 ustanovovalo pre kandidáta pre niektoré úrady, na ktoré sa vyžadoval posvätný rád, viaceré už neexistujúce irregularity; napr. nemanželský pôvod (kán. 983, bod 1 CIC 1917); posadnutie démonom – *daemone possessio* (kán. 983, bod 3 CIC 1917); strata cti – *infamia* (kán. 983, bod 5 CIC 1917); prijatie úrad kata – *munus carnificis* (kán. 983, bod 7 CIC 1917), porov. PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Část II: Hierarchický rád církevní*. Obořiště, 1937, s. 74-75.

¹⁸ Kán. 194 § 1, bod 2 CIC 1983: *Samým právom sa z cirkevného úradu odvoláva, kto verejne odpadol od spoločensťva Cirkvi. (Ipso iure ab officio ecclesiastico amovetur: qui a fide catholica aut a communionem Ecclesiae publice defecerit).*

¹⁹ Kán. 1331 § 1, bod 3 CIC 1983: *Exkomunikovanému sa zakazuje zastávať akékoľvek cirkevné úrady, vykonávať služby alebo úlohy alebo robiť úkony riadenia. (Excommunicatus vetatur ecclesiasticis officiis vel ministeriis vel muneribus quibuslibet fungi vel actus regiminis ponere).*

²⁰ Kán. 1031 CIC 1983 svojou dikciou napríklad umožňuje, aby partikulárne právo (prostredníctvom Konferencie biskupov) ustanovilo vyšší minimálny vek, potrebný na kňazskú vysviacku alebo trvalý diakonát.

²¹ Pod pojmom „zákon nadácie“ (resp. fundácie) treba rozumieť v zmysle kán. 1300 CIC 1983 (a kán. 1044 CCEO 1990) povinnosťi a dispozície, ustanovené v „nábožných odkazoch, resp. fundáciách“ (*piae causae*), ktoré sú buď zriadené cirkevnou autoritou (samostatná fundácia) alebo sú zanechané veriacimi za ich života alebo pre prípad ich smrti v prospech katolíckej cirkvi, ktoré je potrebné rešpektovať a starostlivo plniť (nadačný majetok).

²² V stredoveku, najmä v 9. -10. storočí cirkev upadla do praxe, že cirkevné úrady (vtedy ešte v podstate všetky v podobe benefícia) boli udeľované aj osobám bez kňazského svätenia, čo bránilo ich nositeľom vykonávať v úrade posväcovaciu moc, ale popritom mohli poberať výnosy z benefícia (porov. RITTNER, E.: *Církevní právo katolícké*, s. 255).

2. Spôsoby poverenia cirkevným úradom

Poverenie cirkevným úradom sa môže uskutočniť štyrmi spôsobmi.

- voľným prejavom vôle kompetentnej (poverujúcej) cirkevnej autority (*per libera collationem*) – uskutočňuje sa slobodným udelením úradu tým spôsobom, že kompetentná autorita určená právom poveruje inú osobu cirkevným úradom;;
- ustanovením (*per institutionem*) na základe prezentácie, t. j. prejavom vôle kompetentnej cirkevnej autority, ktorý sa viaže na návrh oprávnenej fyzickej alebo právnickej osoby (prezentácie);
- potvrdením zákonnej voľby alebo pripustením postulácie z voľby (*per confirmationem vel admisionem*);
- jednoduchou voľbou a prijatím voľby (*per simplex electionem et electi acceptionem*); uskutočňuje sa prijatím voľby zvolenou osobou, ak výsledok nevyžaduje potvrdenie inou autoritou.²³

2.1. Slobodné udelenie úradu

Podľa kán. 157 CIC 1983 slobodné udelenie úradu znamená, že osoba určená právom prideluje úrad a určuje aj osobu, ktorá ho bude vykonávať. Slobodné udeľovanie úradov sa odvodzuje z riadnej moci kompetentnej autority.²⁴ Kompetentná cirkevná autorita poverí cirkevným úradom osobu nezávisle od vôle inej fyzickej alebo právnickej osoby, pokiaľ medzinárodná zmluva, ktorou je Apoštolská Stolica viazaná neustanovuje niečo iné²⁵, alebo, v prípade poverenia na partikulárnej úrovni, nepredpisuje univerzálne cirkevné právo niečo iné; právo slobodne udeľovať cirkevné úrady prináleží

²³ GÓRECKI, E.: *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II. (časť II.)*. Olomouc : Matice cyrilometodějská, 1994, s. 55.

²⁴ Riadnou mocou disponuje pápež vzhľadom na univerzálnu cirkev a diecézny biskup vo svojej diecéze. Ich moc je riadna a vlastná. Ak diecézny biskup vymenuje generálneho vikára, ten získa moc riadnu ale zastupiteľskú, lebo v tomto úrade (generálny vikár) diecézneho biskupa len zastupuje.

²⁵ Politická klauzula, ustanovenie prítomné v niektorých konkordátoch (aj nekonkordátnych dohodách), obsahujúce právo štátu uplatniť buď námietky politickej povahy voči kandidátovi na cirkevnú funkciu, prípadne aj s právom odmietnuť navrhovaného kandidáta alebo poskytuje aj právo nominovať kandidáta na cirkevnú funkciu; napr. podľa čl. 4, § 2 konkordátu s Rakúskou republikou, uzavretom v roku 1933: ... *Pred vymenovaním sídelného arcibiskupa, sídelného biskupa alebo koadjútora s nástupníckym právom ako aj preláta nullius, Svätá stolica informuje rakúsku spolkovú vládu o menách kandidátoch alebo zvolených ohľadne toho, či vláda nemá voči vymenovaniu námietky všeobecnej politickej povahy*; pápež Benedikt XV v roku 1921 uznal konzultačné právo francúzskej vlády pri nomináciách na arcibiskupské a biskupské stolce; v diecézach, sídelných biskupia alebo území Alsaska-Lotrinska a kde je v oblasti konfesného práva v účinnosti Napoleonov konkordát, v súlade s článkom 4 Napoleonovho konkordátu platí nďalej nominačné právo vlády prostredníctvom ministra vnútra: ... *Prvý konzul republiky bude menovať v priebehu troch mesiacov, nasledujúcich po vydaní buly Jeho Svätosti arcibiskupov a biskupov podľa nového rozdelenia. Jeho Svätosť vykoná kánonickú inštitúciu (institutio canonica) podľa úprav, ustanovených vo vzťahu k Francúzsku pred zmenou vlády*. (porov. GUNN, Jeremy, T.: *Religion and Law in France: Secularism, separation and state intervention*, In *Drake Law Review* (Des Moines, Iowa), 2009, vol. 57, No. 4, s. 960.

pápežovi (vymenúvanie biskupov, kardinálov, legátov) a diecéznym biskupom v ich diecézach (partikulárnych cirkvách). Diecézni biskupi sú však v niektorých prípadoch povinní vypočúť si poradný hlas podľa práva (napr. pri menovaní farára si podľa kán. 524 diecézny biskup musí vypočúť mienku príslušného dekana).

2.2. Kánonické ustanovenie do úradu na základe prezentácie

Podstatou kánonického ustanovenia na základe prezentácie je označenie určitej osoby oprávneným subjektom a jej predstavenie kompetentnej autorite, aby ju poverila cirkevným úradom²⁶. V minulosti bolo prejavom patronátneho práva, súboru viacerých oprávnení patróna vo vzťahu k partikulárnej cirkvi, resp. k farnosti a to na základe hmotnej podpory, ním poskytovanej partikulárnej cirkvi (jej jednotke). Jedným z oprávnení patróna bolo aj navrhovanie kandidátov na ustanovenie do cirkevných úradov (prezentačné právo). Patronátne právo realizované vo vzťahu k cirkevnému úradu ako benefíciu (cirkevný úrad ako jednota materiálnej a duchovnej zložky) je v súčasnosti v procese zániku.²⁷ V tejto podobe, t.j. ako súčasť patronátneho práva, už právo navrhovať neexistuje. Zákonodarca vylúčil aj možnosť udeľovať od nadobudnutia platnosti nového Kódexu kánonického práva (27. november 1983) svetským vrchnostiam, t.j. štátom, práva, resp. privilégia, týkajúce sa voľby, navrhovania, vymenovania a určovania biskupov²⁸. V súčasnosti sa uplatňujú len tieto prezentačné práva:

- právo predstavených klerických reholí pápežského práva navrhovať diecéznemu biskupovi rektora kostola, ktorý je vlastníctvom rehole (kán. 557 § 2 CIC 1983);
- právo verejných združení navrhovať kandidáta na moderátora združenia (kán. 317 § 1 CIC 1983)
- právo kompetentného rehoľného predstaveného navrhovať diecéznemu biskupovi rehoľníka ako kandidáta do cirkevného úradu v diecéze (kán. 682 § 1 CIC 1983).

V záujme rešpektovania slobody voľby (nie v záujme platnosti navrhovania) musí návrhu predchádzať súhlas toho, kto má byť navrhnutý, pričom odmietnutie musí byť výslovné (mlčanie sa považuje za súhlas s navrhnutím).²⁹

Prezentačné právo, na rozdiel od práva predložiť kandidáta na základe voľby, neposkytuje prezentovanému osobitné právo na úrad (*ius ad rem*).³⁰

²⁶ Porov. GÓRECKI, E.: *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II. (časť II.)*, s. 57.

²⁷ Porov. kán. 1272 a kán. 1274 § 1 CIC 1983.

²⁸ Porov. kán. 377 § 5 CIC 1983.

²⁹ FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*, s. 126.

³⁰ Porov. CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.): *Code of Canon Law Annotated*, s. 161.

Podľa kán. 163 CIC 1983 musí kompetentná autorita prezentovaného ustanoviť do úradu až vtedy, ak zistí, že je súci na úrad a ak to zistila u viacerých z navrhovaných, musí ustanoviť jedného (ktoréhokoľvek) z nich.³¹

V prípade, ak do určitého času nebol návrh podaný alebo navrhovateľ predložil na ten istý úrad dvakrát kandidáta, ktorý nie je súci, t.j. nemá právom vyžadované vlastnosti (porov. kán. 149 § 1), zaniká v danom prípade právo navrhovať *ipso iure* (kán. 162) a autorita, kompetentná na ustanovenie do úradu, nadobúda právo slobodne udeliť cirkevný úrad.

2.3. Voľba

Kolégium voliteľov má uskutočniť voľbu do troch mesiacov od prijatia správy o uprázdení cirkevného úradu. Ak sa voľba v tejto lehote neuskutoční, autorita kompetentná na ustanovovanie získava právo slobodne udeliť úrad. Vedúci volebného kolégia je povinný pozvať na voľbu všetkých voliteľov, ale voľba je nulitná len v prípade, ak opomenie pozvať viac ako 1/3 voliteľov a nikto z nich sa voľby nezúčastní (kán. 166 § 3 CIC 1983). Hlasovať môžu, t.j. aktívne hlasovacie právo majú len členovia volebného kolégia. Každý voliteľ má iba jeden hlas a je povinný hlasovať osobne. Na platné konanie voľby sa vyžaduje účasť nadpolovičnej väčšiny oprávnených voličov a na zvolenie kandidáta sa vyžaduje nadpolovičná väčšina hlasov prítomných voličov, ak právo alebo štatút právnickej osoby neustanovuje niečo iné. Po dvoch neúspešných volebných kolách sa má konať ďalšie kolo s dvoma kandidátmi s najväčším počtom hlasov a ak ich je viac, s dvoma najstaršími. Ak po treťom hlasovaní je počet hlasov pre oboch rovnaký, za zvoleného sa pokladá vekovo najstarší v tomto kole.

Nespôsobilými voliť sú tí, ktorí:

- nemajú spôsobilosť právne konať³², alebo
- nemajú aktívny hlas (aktívne hlasovacie právo) – napr. člen rehoľného inštitútu, ktorý bol exklastrovaný³³, takisto aj ten, kto bol sankcionovaný odňatím práva voliť alebo jeho zákazom³⁴, alebo
- sú postihnutí trestom exkomunikácie (na základe súdneho rozsudku alebo dekrétu kompetentnej autority), alebo
- všeobecne známym spôsobom odpadli od cirkevného spoločenstva.

³¹ Podľa kán. 1466 § 1 CIC 1917 musela kompetentná autorita na ustanovenie do úradu z tých, ktorých uznala za súcich, v takomto prípade vybrať toho najsuššiejšieho (*magis idoneus* – kán. 153 § 2 CIC 1917), CIC 1983 už túto povinnosť neustanovuje.

³² CIC 1983, kán. 171 § 1, bod 1 (aj CIC 1917, kán. 167 § 1, bod 1) uvádza doslovne: ... *tí, ktorí sú nespôsobilí ľudského úkonu (incapaces actus humani)*; patria medzi nich deti, osoby ktoré trvalo alebo dočasne stratili schopnosť používať rozum;

³³ Kán. 687 CIC 1983 (exklastrovaný rehoľník je člen rehoľného inštitútu dočasne oslobodený od záväzkov rehoľného stavu, ktorý však ostáva v závislosti od predstavených.)

³⁴ Odkýkavacie tresty podľa kán. 1336 § 1, body 2 a 3 CIC 1983 (porov. BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, Thomas, J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*, s. 214).

Ak hlasy tých, ktorí sú v danej situácii nespôsobilí voliť, boli hlasmi rozhodujúcimi, t.j. ak po odpočítaní ich hlasov by zvolený nemal potrebný počet hlasov na zvolenie, je voľba neplatná.³⁵ Voľba je neplatná aj v prípade, ak hlasoval ten, kto nepatrí do volebného kolégia, resp. skupiny (kán. 169 CIC 1983).³⁶

Na platnosť odovzdaného hlasu sa vyžaduje, aby bol:

- a) slobodný – volič nesmie byť priamo alebo nepriamo pod veľkým strachom alebo pod vplyvom omylu na základe podvodu, čo by viedlo k voľbe inej osoby, než ktorú volič chcel voliť;³⁷
- b) tajný – v okamihu voľby nesmie byť volič nikým rušený v záujme toho, aby sa nikto nedozvedel o jeho voľbe
- c) istý – volič musí prejaviť vôľu určitého kandidáta zvoliť, v záujme vylúčenia pochybnosti o úmysle voliča účinne voliť, t.j. odovzdať kandidátovi svoj hlas³⁸;
- d) bezpodmienečný – k odovzdanému hlasu nesmú byť pripojené podmienky, so splnením ktorých viaže hlasujúci svoj hlas pre kandidáta (ak sú podmienky pripojené, hlas je neplatný);
- e) určitý – z odovzdaného hlasovacieho lístku musí byť zrejmé, komu volič odovzdal hlas (hlas daný sebe samému je platný).

Okrem požiadavky na slobodu voľby voliča, ustanovuje CIC 1983 aj požiadavku slobody voľby ako celku. Ak bolo volebné kolégium hatené, t. j. skutočne mu je voľba bránená akýmkoľvek spôsobom, je voľba *ipso iure* neplatná.³⁹

Voliči sa môžu, ale len jednomyseľne, dohodnúť na tom, že prenesú svoje volebné právo na jednu alebo viac osôb spomedzi seba alebo aj na osoby, ktoré nepatria do volebného kolégia (voľba dohodou – *per compromissum*). Toto svoje poverenie môžu voliči odvolať ešte pred vykonaním voľby *per compromissum*.

Po skončení voľby prichádzajú do úvahy tri spôsoby ukončenia procesu ustanovenia do úradu. Úrad je možné nadobudnúť potvrdením voľby kompetentnou autoritou, prijatím voľby osobou, ktorá bola zvolená a pripustením volebnej postulácie (udelením dišpenzu postulovanému, t. j. zvolenému kandidátovi, od zákonnej prekážky).

³⁵ Kán. 171 § 2 CIC 1983; uvedené ustanovenie však sa dostáva do konfliktu s požiadavkou tajnosti voľby (porov. FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*, s. 131).

³⁶ Podľa CIC 1917 však mohol hlasovať ten, kto bol držiteľom zákonne nadobudnutého privilégia (kán. 165).

³⁷ GÓRECKI, E.: *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II. (časť II.)*, s. 61

³⁸ Vyjadriť o niekom na hlasovacom lístku svoju mienku neposkytuje istotu o úmysle odovzdať mu hlas.

³⁹ Historicko-systematickým výkladom kán. 170 CIC 1983 (s použitím kán. 166 CIC 1917) je možné dospieť k názoru, že ak akýmkoľvek spôsobom zasahujú laici proti kánonickej slobode cirkevnej voľby, je voľba *ipso iure* neplatná (porov. CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.): *Code of Canon Law Annotated*, s. 165-166).

- a) Voľba vyžadujúca potvrdenie kompetentnou autoritou sa uskutočňuje predovšetkým v rehoľných inštitútoch, kapitulách kanonikov a vo verejných združeniach veriacich, t.j. v združeniach, zriadených kompetentnou cirkevnou autoritou (Apoštolskou stolicou, Konferenciou biskupov alebo diecéznym biskupom).

Po zvolení nadobúda zvolená osoba právo na vec, t. j. právo byť ustanovený do úradu (*ius ad rem*). Do ôsmich dní musí zvolený požiadať kompetentnú autoritu o potvrdenie zvolenia. Tá musí zvolenie potvrdiť, okrem prípadu ak zistí, že zvolený nie je súci podľa kán. 149 § 1 CIC 1983, alebo ak po preskúmaní priebehu voľby zistí, že neboli dodržané normy práva. Po písomnom potvrdení voľby nadobúda zvolená osoba právo k veci, t. j. k cirkevnému úradu (*ius in rem*) a je oprávnená konať v cirkevnom úrade s právnymi účinkami, avšak úkony urobené do momentu potvrdenia sú však nulitné.

- b) Ak voľba nevyžaduje potvrdenie, zvolená osoba nadobúda cirkevný úrad prijatím voľby a odvtedy v ňom môže konať s právnymi účinkami. Do tejto kategórie patrí úrad pápeža, pri ktorom vzhľadom na to, že pápež je hlavou Cirkvi, nie je nikto kompetentný potvrdzovať voľbu. Do tejto kategórie patrí aj úrad administrátora diecézy, do ktorého volí osobu kolégium konzultorov⁴⁰ diecézy.
- c) Ak volitelia zvolia takú osobu, ktorej k nadobudnutiu cirkevného úradu prekáža zákonný dôvod (t.j. prekážka rýdzo cirkevného práva) od ktorého je možné udeliť dišpenz a napriek tomu ho na základe zvolenia považujú za najvhodnejšiu osobu na daný úrad, môžu svojimi hlasmi zvolenú osobu postulovať. Postuláciou žiadajú pre túto osobu dišpenz skutočnosťou samotného zvolenia. Postulácia musia voliči predložiť kompetentnej autorite. Postulácia musí byť vyjadrená dohodou voliteľov, pričom na postuláciu sa vyžaduje zisk dvojtretinovej väčšiny hlasov prítomných voličov, ktoré sú vyjadrené slovom „*postulujem*“ alebo inou rovnocennou formulou (kán. 181 § 2 CIC 1983).

Ak voľba vyžaduje potvrdenie, žiadosť o pripustenie postulácie posielajú predseda volebného kolégia autorite potvrdzujúcej voľbu, ktorá, ak udelí dišpenz, *ipso facto* pripúšťa postuláciu. Ak dišpenz neudelí, postuláciu nepripúšťa.

⁴⁰ Kolégium konzultorov je zbor diecéznych kňazov (6-12 osôb) menovaných diecéznym biskupom na päť rokov, plniaci úlohy určené kánonickým právom (porov. kán. 502 § 1 CIC 1983). Okrem iného podľa kán. 421 § 1 CIC 1983 volí kolégium konzultorov administrátora diecézy po uprázdnení úradu diecézneho biskupa, ak jeho voľbu nezverila Konferencia biskupov katedrálnej kapitule kanonikov.

Ak voľba nevyžaduje potvrdenie, predseda kolégia posielala žiadosť autorite kompetentnej na udelenie dišpenzu, ktorá udelením dišpenzu pripustí postuláciu alebo neudelením dišpenzu nepripustí postuláciu.

Pripustenie postulácie je milosťou, t.j. aktom, na ktorý zvolený (postulovaný) nemá právo a preto voči neprípusteniu postulácie nemá postulovaný právo sa odvolať. Ak je postulácia pripustená a oznámená zvolenému a ten ju prijme, získava právo k úradu (*ius in rem*).

Pramene

1. *Codex Iuris Canonici 1917 – Kódex kánonického práva 1917. (Citovaný preklad je súkromný).*
2. *Codex Iuris Canonici – Kódex kánonického práva 1983. Latinsko-slovenské vydanie. Spolok svätého Vojtecha pre KBS, Trnava (1996).*
3. *Christus Dominus. Dekrét 2. vatikánskeho koncilu o pastierskej službe biskupov v Cirkvi.*
4. *Normae Romanae Rotae Tribunalis, Quammaxime decet, (18. 4. 1994); in AAS 86 (1994), s. 508-540.*

Použitá literatúra

1. BEAL, J. P. – CORIDEN, J. A. – GREEN, T. J. (ed.): *New Commentary on the Code of Canon Law (Study Edition)*. Mahwah : Paulist Press, 2002.
2. CAPARROS, E. – THÉRIAULT, M. – THORN, J. (ed.): *Code of Canon Law Annotated*. Montréal : Wilson & Lafleur Limitée, 1993, s. 156.
3. FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava : Rímskokatolícka bohoslovecká fakulta UK, 1997.
4. GÓRECKI, E.: *Obecné normy Kodexu kánonického práva Jana Pavla II. (časť II.)*. Olomouc : Maticе cyrilometodějská, 1994.
5. GUNN, J. T.: Religion and Law in France: Secularism, separation and state intervention. In *Drake Law Review*, 2009, vol. 57, p. 949-978.
6. HRDINA, A.: *Kánonické právo*. Praha : Eurolex Bohemia, 2002.
7. PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Část II: Hierarchický řád církevní*. Obořiště, 1937.
8. PŘIBYL, S.: *Počátky hierarchického uspořádání v rané církvi*. Chomutov : L. Marek, 2017.
9. RITTNER, E.: *Církevní právo katolické*. Praha : Emanuel Zitek, 1887, s. 237.

ÚSTAVNOPRÁVNE ASPEKTY SQUEEZE-OUT PRÁVA AKO EXIT STRATÉGIE ZO SPIN-OFF A START-UP SPOLOČNOSTÍ

*prof. JUDr. Mária Patakyová, PhD.
JUDr. Barbora Grambličková, LL.M.¹*

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva
maria.patakyova@flaw.uniba.sk
barbora.czokolyova@uniba.sk

Ústavnoprávne aspekty squeeze-out práva ako exit stratégie zo spin-off a start-up spoločností

Cieľom tohto príspevku je priniesť analýzu práva vytesniť minoritného spoločníka/akcionára zo strany majoritného spoločníka/akcionára (squeeze-out práva), ako jedného z exit práv zo start-up a spin-off spoločností, v podmienkach slovenského právneho poriadku s akcentom na jeho ústavnoprávne aspekty. Príspevok sa venuje aj európskemu rozmeru témy, základným definíciám pojmu squeeze-out a účelu tohto práva. Následne je v texte upriamená pozornosť aj porovnanie squeeze-out práva s drag-along právom ako novým právnym inštitútom, ktorý bol uvedený do slovenského právneho poriadku novelou zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov s účinnosťou od 1.1.2017.

Verfassungsrechtliche Aspekte des Squeeze-Out Rechtes als eine Exit-Strategie aus dem Spin-Off und den Start-Up Gesellschaften

Ziel dieses Beitrages ist die Darstellung und Analyse des Rechtes auf dem Hinausdrängen von einem Minderheitsgesellschafter/-aktionär seitens dem Mehrheitsgesellschafter/-aktionär (das des Squeeze-Out Recht) als ein der Exit-Rechte aus den Start-Up und Spin-Off Gesellschaften im Rahmen der slowakischen Rechtsordnung mit dem Akzent auf seinen verfassungsrechtlichen Aspekte. Der Beitrag stellt auch die europäische Seite des Themas, die Grunddefinitionen des Squeeze-Out Begriffes und den Zweck

¹ Tento príspevok vznikol vďaka podpore projektu: Granty pre mladých vedeckých pracovníkov a doktorandov Univerzity Komenského – UK/500/2016.

dieses Rechtes dar. In den folgenden Teilen weist der Text auch auf die Vergleichung des Squeeze-Out Rechts mit dem Drag-Along Recht als ein neues Rechtsinstitut, das in die slowakische Rechtsordnung durch die Novelle des Gesetzes Nr. 513/1991 Slg. Handelsgesetzbuch in der jeweils gültigen Fassung mit der Wirksamkeit zum 01.01.2017 eingeleitet wurde.

Constitutional aspects of squeeze-out as an exit strategy from spin-off and start-up companies

The aim of this contribution is to analyse the right to squeeze-out the minority shareholder by the majority shareholder as one of the exit rights from start-up and spin-off companies under the Slovak law with focus on its constitutional aspects. Moreover, the contribution deals with the European context of the topic, main definitions of the term squeeze-out and purpose of this right. Furthermore, the contribution is focused on the comparison of squeeze-out with drag-along right as a new legal institute, which was introduced into the Slovak legal system by the amendment of the Act no. 513/1991 Coll. Commercial Code as amended, which came into effect on 1st January 2017.

Kľúčové slová: squeeze-out právo, exit stratégia, start-up, spin-off, drag-along, ústavnoprávne aspekty

Schlüsselbegriffe: Squeeze-Out Rechtes, Exit-Strategie, Start-up, Spin-off, Drag-along, Verfassungsrechtliche Aspekte

Keywords: squeeze-out, exit strategy, start-up, spin-off, drag-along, constitutional aspects

Úvod

Squeeze-out právo je považované za jedno z najkontroverzných práv, ktoré prislúcha akcionárom v spoločnosti, keďže výkonom tohto práva je možné dosiahnuť opustenie spoločnosti zo strany minoritného akcionára za primerané protiuplnenie proti jeho vôli.

Základnou definíciou squeeze-out práva je právo na vytesnenie minoritného akcionára zo spoločnosti proti jeho vôli, a na tento postup môžu byť aplikované rôzne taktiky.² Report expertnej skupiny „High Level Group of Company Law Experts“³ definuje squeeze-out ako právo, ktoré prislúcha majoritnému akcionárovi v spoločnosti, a toto právo mu slúži na prinútenie minoritného akcionára na vystúpenie zo spoločnosti tým, že mu minoritný akcionár predá svoje akcie.⁴ Jednotlivé štáty, ak majú squeeze-out právo upravené v zákonnej podobe, stanovujú minimálne prahy pre majoritného

² <http://www.investopedia.com/terms/f/freeze-out.asp>.

³ <http://www.worker-participation.eu/Company-Law-and-CG/Corporate-Governance/EU-expert-groups>.

⁴ Report of High Level Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe.

akcionára, aby si právo na squeeze-out mohol proti minoritnému akcionárovi uplatniť. Tieto koncepty sa následne pretavili aj do regulácie squeeze-out práva podľa Smernice o ponukách na prevzatie⁵ – čl. 15. Ciele úpravy squeeze-out práva boli následne premietnuté do právnych poriadkov členských štátov prostredníctvom transpozície tejto smernice.

Positívna práva na vykúpenie sa zakladajú predovšetkým na ekonomickej podstate vnímania vzťahu spoločníkov ku spoločnosti. Otázka centralizácie vlastníctva je jednou z kľúčových tém korporátneho financovania a dynamika alokácie kontroly predstavuje jednu z jej hlavných zložiek.⁶ Majoritní akcionári predstavujú v spoločnosti „efektívnych“ vlastníkov, keďže z dôvodu ich väčšinového vlastníctva vedú v spoločnosti vykonávať dohľad a kontrolu.⁷ Oproti tomu minoritní akcionári predstavujú entitu, ktorá sa vie „zviest“ (free-ride) na činnosti a aktivitách majoritného akcionára bez vynaloženia akéhokoľvek úsilia a nákladov (free-riding phenomenon).⁸ Efektívny výkon vlastníckeho práva majoritného akcionára v podobe monitorovania manažmentu, ale predstavuje pre majoritného akcionára náklady (agency costs)⁹, ktoré plynú zo základného problému zastúpenia (agency problem), keďže záujem majoritného akcionára sa môže líšiť od záujmu manažmentu.¹⁰ V prípade viacerých akcionárov v spoločnosti sa tieto náklady zvyšujú, keďže rôzni akcionári môžu mať rozličné záujmy a vrstvia sa medzi nimi ďalšie problémy zastúpenia.¹¹ K znižovaniu týchto nákladov dochádza v prípade, ak sa v spoločnosti nachádza len jediný akcionár, napríklad po aplikácii inštitútu squeeze-out, kedy sú možní „problematickí“ minoritní akcionári¹² vytesnení. Na squeeze-out inštitút je mnohokrát nazerané ako na nástroj efektívnej správy a riadenia spoločnosti (corporate governance) – práva akcionárov sú alokované v rukách majoritu, a tým pádom nemôže dochádzať k zneužívaniu práv zo strany minoritného akcionára, ktorý by mohol niektoré rozhodnutia blokovať cez inštitúty ochrany. Squeeze-out právo a jeho aplikačné otázky predstavujú podstatnú informáciu pre investora, keďže efektívna aplikácia tohto práva v tej ktorej

⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/25/ES z 21. apríla 2004 o ponukách na prevzatie (ďalej len „Smernica o ponukách na prevzatie“).

⁶ BURKART, M. – PANUNZI, F.: *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*, dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=420940.

⁷ KRAAKMAN, R. – ARMOUR, J. – DAVIES, J. a kol.: *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2009.

⁸ BURKART, M. – PANUNZI, F.: *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*, dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=420940.

⁹ JENSEN, M. – MECKLING, W.: Theory of the firm: Managerial Behavior, Agency Cost and Ownership structure. In *Journal of the Financial Economics*, 1976, No. 3.

¹⁰ KRAAKMAN, R. – ARMOUR, J. – DAVIES, J. a kol.: *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2009.

¹¹ KRAAKMAN, R. – ARMOUR, J. – DAVIES, J. a kol.: *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2009.

¹² Dôvodová správa k zákonu č. 644/2006 Z. z.

jurisdikcii môže byť pre investora rozhodujúcim momentom, či vstúpi do spoločnosti, v ktorej sa nachádza minoritný akcionár.¹³

V záujme vyvažovania týchto argumentov sa v procese vytesnenia aplikujú inštitúty, ktoré majú zabezpečiť realizáciu výkonu vlastníckeho práva aj zo strany menšinového spoločníka. Predovšetkým z dôvodu, že sa závažne zasahuje do práva na majetok a jeho dispozície s ním je proces squeeze-out kontrolovaný zo strany príslušných inštitúcií. V podmienkach Slovenskej republiky sa jedná o Národnú banku Slovenska a nezávislé súdy. Nevyhnutným prvkom squeeze-out práva je právo na spravodlivé primerané protiplnenie.

1. Squeeze-out v právnom poriadku Európskej únie

Harmonizácia squeeze-out práva v podmienkach Európskej únie bola komplikovaným procesom. Niektoré členské štáty mali síce toto právo zakotvené vo svojich právnych poriadkoch dlhodobo, avšak rôznorodo, a preto vznikla iniciatíva na harmonizáciu tohto právneho inštitútu v rámci Európskej únie. Prvým krokom na ceste za harmonizáciou tohto práva bolo vydanie štúdie profesorom Pennigtonom v roku 1974, ktorý bol menovaný Európskou Komisiou na prípravu návrhu smernice, ktorá by regulovala problematiku squeeze-out práva.¹⁴

Problematikou squeeze-out práv sa zaoberala aj expertná skupina „High Level Group of Company Law Experts“¹⁵, ktorá analyzovala squeeze-out právo v oblasti ponúk na prevzatie a v roku 2002 predložila svoju hlavnú správu.¹⁶ Táto expertná skupina prezentovala záver, že právo na squeeze-out je síce upravené v mnohých právnych poriadkoch, ale výkon tohto práva je pomerne nesúrodý, hlavne čo sa týka (i) kto môže toto právo použiť, (ii) aký prah je potrebný na aplikáciu squeeze-out práva, (iii) proces aplikácie squeeze-out práva hlavne s ohľadom na ochranu minoritného akcionára.¹⁷

Harmonizačný proces tohto práva bol ukončený prijatím Smernice o ponukách na prevzatie v roku 2004. Táto smernica ale harmonizuje squeeze-out právo len v spojitosti s ponukami na prevzatie (takeovers)

¹³ BURKART, M. – PANUNZI, F.: *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*, dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=420940.

¹⁴ SJAFJELL, B.: *Towards a Sustainable European Company Law: A Normative Analyses of the Objectives of EU Law, with the Takeover Directive as a Test Case*. Wolters Kluwer, 2009.

¹⁵ Cieľom skupiny bola komplexná analýza práva obchodných spoločností. Správa s tejto skupiny mala priniesť základ činnosti pre Európsku Komisiu a navrhnúť možné zmeny v tejto oblasti.

¹⁶ BURKART, M. – PANUNZI, F.: *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*, dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=420940.

¹⁷ Report of High Level Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe.

v čl. 15¹⁸. Európska komisia priznáva, že toto právo je harmonizované len v súvislosti s ponukami na prevzatie a uvedomuje je si, že toto právo bude v členských štátoch naďalej používané aj za iných okolností, ktoré neboli smernicou harmonizované.¹⁹ Aplikácia inštitútov vedúcich k jednostrannému ukončeniu účasti spoločníka v spoločnosti, bez porušenia povinnosti zo strany tohto spoločníka a proti jeho vôli, sa môže zakladať na súkromnoprávných dohodách medzi spoločníkmi, môže vyplývať z dispozitívnej zákonnej úpravy aplikovanej pre verejné aj pre súkromné spoločnosti, môže byť daná aj kogentnou právnou úpravou.²⁰

2. Squeeze-out v právnom poriadku Slovenskej republiky

Squeeze-out právo bolo do slovenského právneho poriadku uvedené implementáciou Smernice o ponukách na prevzatie. Zákonodarca implementoval túto smernicu prostredníctvom novelizácie zákona č. 566/2001 Z. z.

¹⁸ Článok 15 Smernice o ponukách na prevzatie

Právo na odpredaj (Squeeze-out)

1. Členské štáty zabezpečia, aby sa po vykonaní ponuky všetkým majiteľom cenných papierov cieľovej spoločnosti pre všetky ich cenné papiere uplatnili odseky 2 až 5.
2. Členské štáty zabezpečia, aby navrhovateľ bol schopný vyžadovať od všetkých majiteľov zostávajúcich cenných papierov, aby mu predali tieto cenné papiere za primeranú cenu. Členské štáty uvedú toto právo v prípade jednej z týchto situácií:
 - a) ak navrhovateľ drží cenné papiere predstavujúce aspoň 90 % základného imania, s ktorým sú spojené hlasovacie práva, a 90 % hlasovacích práv v cieľovej spoločnosti,alebo
 - b) ak po prijatí ponuky nadobudol alebo sa pevne zaviazal nadobudnúť cenné papiere predstavujúce aspoň 90 % základného imania cieľovej spoločnosti, s ktorým sú spojené hlasovacie práva, a 90 % hlasovacích práv obsiahnutých v ponuke.
V prípade uvedenom v písmene a) môžu členské štáty stanoviť vyššiu prahovú hodnotu, ktorá však nesmie byť vyššia ako 95 % základného imania, s ktorým sú spojené hlasovacie práva, a 95 % hlasovacích práv.
3. Členské štáty zabezpečia, aby boli účinné predpisy, ktoré umožnia vypočítať, kedy sa dosiahla prahová hodnota.
Ak cieľová spoločnosť emitovala viac ako jednu triedu cenných papierov, členské štáty môžu ustanoviť, že právo na odpredaj sa môže uplatniť iba u triedy, v ktorej sa dosiahla prahová hodnota stanovená v odseku 2.
4. Ak chce navrhovateľ uplatniť právo na odpredaj, urobí tak do troch mesiacov od uplynutia lehoty na prijatie ponuky uvedenej v článku 7.
5. Členské štáty zabezpečia, aby sa zaručila primeraná cena. Táto cena má rovnakú formu ako protihodnota v ponuke alebo v hotovosti. Členské štáty môžu ustanoviť, že hotovosť sa ponúkne aspoň ako alternatíva.
Na základe dobrovoľnej ponuky sa v oboch prípadoch uvedených v odseku 2 písm. a) a b), protihodnota v ponuke považuje za primeranú, ak prijatím ponuky navrhovateľ nadobudol cenné papiere predstavujúce aspoň 90 % kapitálu, s ktorým sú spojené hlasovacie práva obsiahnuté v ponuke.
V prípade povinnej ponuky sa za primeranú považuje protihodnota v ponuke.

¹⁹ ELST, CH. – STEEN, L.: Balancing the Interest of Minority and Majority Shareholders: A Comparative Analyses of Squeeze-out and Sell-out right. In *European Company and Financial Law Review*, 2009, No. 6.

²⁰ WARCHOL, J.: SQO in Deutschland, Polen und dem übrigen Europa, 2008.

o cenných papieroch a investičných službách (zákon o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov²¹. Jednalo sa o zákon č. 644/2006 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2007. Dôvodová správa k tomuto zákonu uvádza odôvodnenie implementácie inštitútu squeeze-out. Novela podľa tohto odôvodnenia reaguje na zmeny vlastníctva v akciovej spoločnosti, kedy sa roztrieštené vlastníctvo (dispersed ownership) mení na koncentrované vlastníctvo (concentrated ownership) a koncentrácia vlastníctva majoritného akcionára spôsobuje pasivitu minoritného akcionára, ktorý sa len zvezie na rozhodnutiach majoritného akcionára (free-riding phenomenon). Majoritnému akcionárovi sa následne navyšujú transakčné náklady (transaction costs), a preto prijatie inštitútu squeeze-out umožňuje aplikovať mechanizmus na vytesnenie minoritného akcionára po dosiahnutí naozaj vysokého vlastníctva v spoločnosti pod pravidlami ochrany minoritného akcionára.²²

Do Zákona o cenných papieroch a investičných službách bol novelu doplnený § 118i s titulom „právo výkupu“, tento pojem predstavuje slovenský preklad pojmu „squeeze-out“. Implementáciou Smernice o ponukách na prevzatie a najmä čl. 15 tejto smernice si Slovenská republika splnila povinnosť implementovať inštitút squeeze-out práva do slovenského právneho poriadku. Transpozícia bola vykonaná pol roka po termíne určenom Európskou komisiu a navyše samotná transpozícia tohto práva prebehla spôsobom, že právo na vytesnenie ostalo prakticky nepoužiteľné pre spoločnosti, ktoré mali svoje akcie kótované na slovenskej burze cenných papierov. Voči takejto neefektívnej a nejasnej implementácii sa ohradila akademická aj odborná verejnosť. Zároveň Slovenskej republike hrozilo konanie zo strany Európskej komisie z dôvodu porušenia riadnej implementácie smernice.

Z vyššie uvedených dôvodov zákonodarca novelizoval Zákon o cenných papieroch a investičných službách zákonom č. 209/2007 Z. z. V dôvodovej správe zákon č. 209/2007 je uvedené, že po hlbšom skúmaní bolo preukázané, že implementované squeeze-out právo je neadekvátne, a preto je potrebné ho novelizovať.²³ Následne bolo do squeeze-out práva zasiahnuté zákonom č. 129/2010 Z. z., ktorý jasne upravil, že ak bolo squeeze-out právo potvrdené zo strany Národnej banky Slovenska, tak majoritný akcionár má právo zaregistrovať obmedzenie prevoditeľnosti akcií a minoritný akcionár už nebude môcť v tomto období svoje akcie prevádzať. Obe vyššie uvedené novely zabezpečili, že squeeze-out právo mohlo byť v podmienkach slovenského právneho poriadku vykonané.

²¹ Ďalej len „Zákon o cenných papieroch a investičných službách“.

²² Dôvodová správa k zákonu č. 644/2006 Z. z.

²³ Dôvodová správa k zákonu č. 209/2007 Z. z.

3. Ústavnoprávne aspekty squeeze-out

Squeeze-out právo ako právo vytesniť menšinového akcionára/akcionárov zo spoločnosti je potrebné analyzovať z ústavnoprávneho hľadiska v troch rovinách. Jednou rovinou je analýza squeeze-out práva ako práva zasahujúceho do práva vlastníť majetok menšinovým akcionárom. Druhou rovinou ústavnoprávnej analýzy práva squeeze-out je jeho zaradenie pod vyvlastnenie. Treťou rovinou ústavnoprávnej analýzy squeeze-out práva je zabezpečenie dostatočného rámca efektívnej ochrany minoritného akcionára, keďže v prípade neexistencie efektívnych procesov by mohlo dôjsť k porušovaniu základných práv minoritných akcionárov na efektívnu súdnu ochranu.²⁴

Squeeze-out právo je mnohými akademikmi považované za kontroverzné, z dôvodu narušenia práva vlastníť majetok minoritného akcionára. Král zastáva názor, že právo vlastníť majetok je potrebné zaradiť do ľudských práv, ktoré majú väčšiu dôležitosť ako iné práva a tým si vyžaduje vyššiu mieru ochrany.²⁵ Akcionár má právo voľne nakladať so svojimi akciami, ktoré predstavujú jeho majetkovú účasť na spoločnosti. Právo vlastníť majetok predstavuje jedno zo základných ľudských práv, ktoré je zakotvené v medzinárodných zmluvách a ústavách demokratických štátov. Toto právo zahŕňa právo slobodne nakladať so svojím majetkom. V právnom poriadku Slovenskej republiky je právo vlastníť majetok zakotvené v čl. 20 ods. 1²⁶ Ústavy Slovenskej republiky, a toto právo by malo byť aplikované nediskriminačne, a mala by mu byť garantovaná náležitá ochrana.

Kontroverznou je otázka aplikácie aspektov vyvlastnenia v procesoch vytesnenia. Niektorí autori zastávajú názor, že právo na squeeze-out vychádza z ústavného zakotvenia vyvlastnenia.²⁷ Štandardne je právnych poriadkoch právo na vyvlastnenie naviazané na rozhodnutie verejnoprávneho charakteru a nie len súkromnoprávneho.²⁸ Tento pohľad nezdieľajú Ehrhardt a Nowak, ktorí vo svojom článku používajú pojem „*vyvlastnenie minoritných akcionárov*“.²⁹ Rovnaký názor zastávajú aj Johnson, La Porta, Lopez-de-Silanes a Shleifer, ktorí tiež používajú pojem vyvlastnenie mino-

²⁴ ZIMA, P.: Squeeze-out a Spruchverfahren. *Právní rozhledy*, 2005, č. 1.

²⁵ KRÁL, J.: Ľudské práva v Slovenskej republike. Bratislava, 2004.

²⁶ „Každý má právo vlastníť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepožíva. Dedenie sa zaručuje.“

²⁷ SKOP, M.: Některé ústavněprávní rysy úpravy vytačení menšinových akcionářů. *Právní rozhledy*, 24, 2005.

²⁸ HAVEL, B.: Squeeze-out. Protiústavní nebo legitimní nástroj změny vlastnické struktury akciové společnosti. *Právní rozhledy*, 2004, č. 21.

²⁹ EHRHARDT, O. – NOWAK, E.: *Private benefits and Minority Shareholder Expropriation. Empirical Evidence from IPO's of german Family-owned Firms*. Centre for financial studies, Goethe university, 10, 2001.

ritného akcionára v súvislosti s pojmom squeeze-out v širšom kontexte rozhodnutia súkromnoprávneho charakteru.³⁰ Širší výklad konceptu squeeze-out zastáva aj Zima, ktorý tvrdí, že vyvlastnením je možné chápať aj „odňatie majetku drobných investorov na základe súkromnoprávneho aktu hlavného akcionára“.³¹

Na druhej strane Ústavný súd Českej Republiky vo náleze Pl. ÚS 56/05 stanovil, že v prípade odňatia vlastníckeho práva a aplikácie squeeze-out „*ide o prípad riešenia kolízie základných práv a slobôd, nie o vyvlastnenie v zmysle čl. 11 ods. 4 Listiny*“³², a preto „*nie je treba posudzovať otázku verejného záujmu rovnakým postupom ako u vyvlastnenia*“³³, ale pri squeeze-out musia byť posudzované z hľadiska zásady proporcionality, vhodnosti a potrebnosti takejto možnosti postupu hlavného akcionára, „*lebo v danom prípade nejde prvotne o stret verejného záujmu a základného práva, ale o stret dvoch základných práv, kde proti sebe stoja osoby súkromného práva (vlastníci), nie verejná moc konajúca podľa pravidiel čl. 2 ods. 2 Listiny a osoba súkromného práva konajúca v rámci pravidiel čl. 2. ods. 3 Listiny*“.³⁴ Tejto požiadavke inštitút squeeze-out podľa záverov ústavného súdu vyhovuje, keďže „*... po právnej stránke nie je treba rozhodnutia o samotnom využití práva núteného výkupu (na rozdiel od náhrady za výkup) odôvodňovať. Vyplýva to z poňatia trhovej ekonomiky v súčasnej dobe (oproti stavu do polovice 20. storočia, kedy sa chránilo členstvo), kedy sa očakáva, že väčšinový akcionár sám zväži, či náklady na uskutočnenie núteného výkupu mu prinesú zisk*“.³⁵

Ústava Slovenskej republiky v čl. 20 ods. 4 stanovuje dva zásadné zásahy do vlastníckeho práva zakotveného v čl. 20 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky – vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva. Prvé obmedzenie v podobe vyvlastnenia je dlhodobé a trvalé, druhé obmedzenie v podobe núteného obmedzenia vlastníckeho práva je časovo obmedzené a nemá povahu trvalosti.³⁶ Ústavný súd stanovil, že v prípade vyvlastnenia dochádza k zmene na strane vlastníka, no v prípade núteného obmedzenia nedochádza k zmene v osobe vlastníka.³⁷ V prípade aplikácie squeeze-out inštitútu sa jedná o zmenu vlastníckeho práva – vlastnícke právo k akcii nútene prechádza zo strany minoritu na stranu majoritu a nie je možné zmenu vlastníckeho práva zvrátiť, zároveň sa jedná o zmenu trvalú, bez časového

³⁰ JONSON, S. – LA PORTA, R. – LOPEZ-DE-SILANES F. – SHLEIFER, A.: Tunnelling. *The American Economic Review*, 2000, č. 2.

³¹ ZIMA, P.: Squeeze-out a Spruchverfahren. *Právní rozhledy*, 2005, č. 1.

³² Ods. 53, Nález Ústavného súdu Českej Republiky Pl. ÚS 56/05.

³³ Ods. 56, Nález Ústavného súdu Českej Republiky Pl. ÚS 56/05.

³⁴ Ods. 54, Nález Ústavného súdu Českej Republiky Pl. ÚS 56/05.

³⁵ Ods. 57, Nález Ústavného súdu Českej Republiky Pl. ÚS 56/05.

³⁶ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár 2*. Bratislava: Heuréka, 2007.

³⁷ Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 8/97

obmedzenia. Z vyššie uvedeného je preto dôležité, aby sa squeeze-out právo aplikovalo v rámci dikcie čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, a to (i) v nevyhnutnej miere, (ii) vo verejnom záujme, (iii) na základe zákona a (iv) za primeranú náhradu.

Práve pozitívne dopady squeeze-out práva, tak na majoritného akcionára ako aj na minoritného akcionára, ktoré boli uvedené vyššie – eliminácia „free-riding phenomenon“, zlepšenie správy a riadenia korporácie, zníženie nákladov zastúpenia (agency costs) a transakčných nákladov (transaction costs), spolu s náležitou ochranou minoritného akcionára napĺňa prvý bod dikcie čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, a to že squeeze-out je v podmienkach Slovenskej republiky aplikované len v nevyhnutnej miere.

Potvrdenie druhej časti dikcie čl. 20 ods. 4 Ústavy SR – v verejnom záujme – je v prípade squeeze-out pomerne zložitá, keďže sa nachádzame v súkromnoprávnej sfére. Najprv je potrebné určiť, čo je verejný záujem³⁸, Ústavný súd stanovil, že to, čo je verejný záujem, nemusí byť explicitne uvedené v dikcii zákona, ale je potrebné vychádzať zo zákona ako takého a jeho substrátu.³⁹ Z vyššie uvedeného preto následne môžeme urobiť záver, že napriek tomu, že Zákon o cenných papieroch a investičných službách nehovorí vyslovene o tom, že squeeze-out právo je v vo verejnom záujme neznamená to, že túto podmienku nie je možné naplniť, práve aplikácia squeeze-out práva vo verejných spoločnostiach bude mať jednoznačne dopad na verejný záujem.

Ďalším hľadiskom ktoré je potrebné naplniť rámci čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky je potreba výkonu vyvlastnenia len na základe práva. Ako uvádza Drgonec vyvlastnenie sa môže uskutočniť (i) jednotlivým rozhodnutím, (ii) vydaným verejnou inštitúciou, ktorá má na takéto rozhodnutie právomoc a (iii) po zvážení zákonných podmienok daného prípadu.⁴⁰ Naplnenie tejto dikcie Ústavy Slovenskej republiky je v podmienkach slovenskej regulácie squeeze-out práva otáznave, keďže majorita síce musí získať súhlas od Národnej banky Slovenska, no mnohí akademici sa domnievajú, že tento toto súhlas zo strany Národnej banky Slovenska predstavuje individuálne rozhodnutie, ktoré by napĺňalo požiadavku čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej Republiky. Problematickým je práve bod, že tento súhlas Národnej

³⁸ Ústavný súd niekoľkokrát použil (PL. ÚS 23/06, 17/00, 26/00) rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *James and others versus The United Kingdom*. Tento prípad za venoval otázke určenia, čo predstavuje verejný záujem. V tomto rozhodnutí Európsky súd pre ľudské práva stanovil, že odňatie práv na majetok v záujme naplnenia sociálnych ekonomických alebo iných konceptov môže predstavovať verejný záujem napriek tomu, že právo na užívanie tohto majetku nemá určitá komunita ako celok. Súd zároveň stanovil, že je na rozhodnutí toho ktorého štátu, aby určil, čo predstavuje ekonomický, sociálny a iný koncept, ktorý môže byť následne kvalifikovaný ako naplňajúci verejný záujem, v takomto prípade je potrebné náležité odôvodnenie zo strany národného orgánu.

³⁹ Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 26/00

⁴⁰ DRGONEC, J.: *Ústava Slovenkej republiky. Komentár 2*. Bratislava : Heurka, 2007.

banky Slovenska sám o sebe nespôsobuje zmenu vlastníckeho práva k akciám minoritného akcionára a súhlas Národnej banky Slovenska ako dozorujúceho orgánu, zabezpečuje len dohľad na zákonnosťou postupu aplikácie práva squeeze-out, toto rozhodnutie však nepostačuje na pred vlastníckeho práva k akciám do ktorého sa zasahuje zo strany majoritného akcionára. Na účinnosť prechodu vlastníckeho práva v prípade akcionára, ktorý dobrovoľne neprijme ponuku zaslanú majoritným akcionárom po udelení súhlasu Národnej banky Slovenska, sa vyžaduje rozhodnutie súdu. Toto právne riešenie je z pohľadu dopadu tejto transakcie na postavenie minoritného akcionára najviac v súlade s právnou istotou a rešpektom k vlastníckemu právu, avšak jeho zložitá vymožitelnosť zároveň predstavuje nízku efektívnosť transpozície tohto inštitútu do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Posledným bodom na naplnenie čl. 20 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky je povinnosť primeranej náhrady, ktorá je tiež v podmienkach slovenského právneho poriadku mnohokrát napádaná. Táto podmienka je zakotvená v Smernici o ponukách na prevzatie a bola prenesená do Zákona o cenných papieroch jej implementáciou. Náhrada môže byť ponúknutá buď vo forme peňazí alebo vo forme cenných papierov, alebo kombinovanou formou. Minoritný akcionár môže zmraziť prevzatie spoločnosti aplikáciu squeeze-out práva práve tým, že neprijme primeranú náhradu (v podobe primeraného protiplnenia) lebo ju bude považovať za neprimeranú. Vtedy je povolený na posúdenie nestranný expert, ktorý stanoví, či je protiplnenie primerané.⁴¹

V prípade posudzovania otázok vytesnenia mimo rámca vyvlastnenia, zostáva otvorenou naplnenie požiadavky proporcionality právnej úpravy pri ochrane protichodných súkromnoprávných nárokov subjektov v zmysle nálezu Ústavného súdu Českej republiky 47/05 z 13. 6. 2006, ktorý stanovil, že je potrebné skúmať, „či zasahovanie štátu rešpektuje primeranú (spravidlivú) rovnováhu medzi požiadavkami všeobecného záujmu spoločnosti a požiadavkami na ochranu základných práv jednotlivca. To znamená, že musí existovať rozumný (opodstatnený) vzťah proporcionality medzi použitými prostriedkami a sledovanými cieľmi.“

Z hľadiska ochrany základných práv je dôležitá analýza squeeze-out s ohľadom na právo na efektívnu súdnu ochranu zakotvené v čl. 46⁴² Ústavy

⁴¹ Ústavný sud rozhodol, že protiplnenie je primerané aj keď je nižšie ako trhovú hodnotu, to znamená, že cena bude považovaná za féroú, aj keď bude nižšia ako cena trhovú. Dôležité je, aby cena brala do úvahy cenu na trhu v čase, keď bolo uplatnené právo na squeeze-out. PL. ÚS 37/95.

⁴² „(1) Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.

(2) Kto tvrdí, že bol na svojich právach ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy, môže sa obrátiť na súd, aby preskúmal zákonnosť takehoto rozhodnutia, ak zákon neustanoví inak. Z právomoc-

Slovenskej republiky. Toto právo zabezpečuje, že minoritný akcionár je chránený pred zneužitím práva squeeze-out z procesnoprávneho hľadiska a môže sa domôcť ochrany svojich práv na nestrannom a nezávislom súde. Táto ochrana je väčšinou v právnych poriadkoch zabezpečená v podobe (i) preskúmateľnosti procesu squeeze-out nestranným a nezávislým súdom, a to najmä prostredníctvom napadnutia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia a (ii) posúdením spravodlivosti stanovenia výšky vyrovnania.⁴³

4. Drag-along právo ako právo obdobné squeeze-out právu

Along práva – drag-along právo a tag-along právo boli do slovenského právneho poriadku uvedené novelou Obchodného zákonníka⁴⁴ s účinnosťou od 1. januára 2017, a to prostredníctvom novej formy obchodnej spoločnosti, ktorá má ponúknuť riešenie pre rizikové investovanie najmä do start-up a spin-off spoločností⁴⁵. Tento nový druh obchodnej spoločnosti by mal umožniť flexibilné nastavenie majetkových vzťahov v spoločnosti, a to najmä vstup investora do spoločnosti a jeho následné vystúpenie.⁴⁶

V súčasnej dobe sa na vznik start-up a spin-off spoločností najčastejšie využíva forma spoločnosti s ručením obmedzeným, avšak táto forma spoločnosti môže byť rigidnou formou pre vznik start-up a spin-off spoločností, najmä čo sa týka úpravy majetkových vzťahov v spoločnosti (hlavne z pohľadu investora), a práve preto by riešenie mala priniesť zmienená novela Obchodného zákonníka, ktorá prostredníctvom nového druhu obchodnej spoločnosti uviedla do právneho poriadku tri nové druhy práv, ktoré by mali napomôcť úprave majetkových vzťahov, sú to: (i) tag-along, (ii) drag-along a (iii) shoot-out.

Drag-along právo (právo požadovať prevod akcií) „oprávňuje akcionára (oprávnený) požadovať od iného akcionára (povinný), aby zároveň s prevodom akcií oprávneného previedol na tretiu osobu svoje akcie; tomu právu zodpovedá povinnosť povinného, ktorý sa zaviazal, že zároveň s prevodom akcií oprávneného na základe zmluvy prevedie svoje akcie na

ci sídu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd.

(3) Každý má právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom.

(4) Podmienky a podrobnosti o súdnej a inej právnej ochrane ustanoví zákon. “

⁴³ ZIMA, P.: Squeeze-out a Spruchverfahren. *Právní rozhledy*, 2005, č. 1.

⁴⁴ Zákon č. 389/2015 Z. z.

⁴⁵ Koncepty start-up a spin-off spoločností vysvetlím v nasledujúcej časti práce.

⁴⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z.

tretiu osobu za rovnakých podmienok.⁴⁷ Držiteľom tohto práva v spoločnosti je majoritný akcionár.⁴⁸

Tag along právo (právo pridať sa k prevodu akcií) „oprávňuje akcionára (oprávnený) previesť svoje akcie zároveň s akciami iného akcionára; tomuto právu zodpovedá povinnosť povinného, ktorý sa zaviazal, že pri prevode svojich akcií na základe zmluvy umožnil zároveň previesť akcie oprávneného na tretiu osobu za rovnakých podmienok.“⁴⁹ Držiteľom tohto práva v spoločnosti je minoritný akcionár.⁵⁰ Novela Obchodného zákonníka zakotvuje toto právo v § 220x.⁵¹

Ďalším právom, ktoré je uvedené do slovenského právneho poriadku je shoot-out (právo požadovať nadobudnutie akcií). Toto právo „oprávňuje akcionára (oprávnený) určiť cenu jednej akcie a žiadať od iného akcionára (povinný), aby na neho previedol akcie za takto určenú cenu. Za oprávneného sa považuje akcionár, ktorý ako prvý doručí svoj návrh s určením ceny za jednu akciu inému akcionárovi. Tento inštitút bude slúžiť najmä na rie-

⁴⁷ BROSTL, A.: *Novela obchodného zákonníka: jednoduchá spoločnosť na akcie*, dostupné na: <http://www.ulpianus.sk/legislativa/8729/>

⁴⁸ <http://www.investopedia.com/terms/d/dragalongrights.asp>

⁴⁹ BROSTL, A.: *Novela obchodného zákonníka: jednoduchá spoločnosť na akcie*, dostupné na: <http://www.ulpianus.sk/legislativa/8729/>

⁵⁰ <http://www.investopedia.com/terms/t/tagalongrights.asp>

⁵¹ § 220x

Právo pridať sa k prevodu akcií

- (1) Právo pridať sa k prevodu akcií oprávňuje akcionára (oprávnený) previesť svoje akcie zároveň s akciami iného akcionára (povinný).
- (2) Právu pridať sa k prevodu akcií zodpovedá povinnosť povinného, ktorý sa zaviazal, že pri prevode svojich akcií na základe zmluvy umožní zároveň previesť akcie oprávneného na tretiu osobu za rovnakých podmienok.
- (3) Dojednanie o práve pridať sa k prevodu akcií musí obsahovať
 - a) určenie podmienok na jeho výkon,
 - b) určenie rozsahu alebo spôsobu určenia rozsahu, v akom ho oprávnený môže vykonať,
 - c) lehotu alebo spôsob určenia lehoty, v ktorej ho možno po splnení podmienok podľa písmena a) vykonať.
- (4) Povinný je pred prevodom svojich akcií na základe zmluvy povinný informovať tretiu osobu o existencii a podmienkach práva pridať sa k prevodu akcií.
- (5) Ak bolo porušené právo pridať sa k prevodu akcií registrované podľa osobitného predpisu
 - a) môže sa oprávnený domáhať, aby tretia osoba, ktorá nadobudla akcie povinného, nadobudla dotknuté akcie oprávneného za podmienok, za ktorých nadobudla akcie od povinného,
 - b) môže sa oprávnený domáhať, aby povinný nadobudol dotknuté akcie od oprávneného za podmienok, za ktorých previedol svoje akcie na tretiu osobu,
 - c) oprávnenému zostane právo pridať sa k prevodu akcií zachované, ak neuplatní práva podľa písmen a) a b).
- (6) Ak ide o právo pridať sa k prevodu akcií, ktoré nebolo registrované podľa osobitného predpisu, oprávnený má právo podľa odseku 5 písm. b).
- (7) Právo podľa odseku 5 písm. a) a b) a odseku 6 zanikne, ak ho oprávnený neuplatní do jedného roka od prevodu akcií povinného na tretiu osobu.

šenie patových situácií medzi akcionármi vo vnútri spoločnosti.⁵² Novela Obchodného zákonníka zakotvuje toto právo v § 220z.⁵³

Drag-along právo je v novele Obchodného zákonníka zakotvené v § 220y a znie nasledovne:

- (1) *Právo požadovať prevod akcií oprávňuje akcionára (oprávnený) požadovať od iného akcionára (povinný), aby zároveň s prevodom akcií oprávneného previedol na tretiu osobu svoje akcie.*
- (2) *Právu požadovať prevod akcií zodpovedá povinnosť povinného, ktorý sa zaviazal, že zároveň s prevodom akcií oprávneného na základe zmluvy prevedie svoje akcie na tretiu osobu za rovnakých podmienok.*
- (3) *Dojednanie o práve požadovať prevod akcií musí obsahovať*
 - a) *určenie podmienok na jeho výkon a*
 - b) *určenie rozsahu alebo spôsobu určenia rozsahu, v akom ho oprávnený môže vykonať.*
- (4) *Ak sú splnené podmienky na výkon práva požadovať prevod akcií, ktoré bolo registrované podľa osobitného predpisu, a kúpna cena pre povinného je zložená do notárskej úschovy alebo je v prospech povinného otvorený neodvolateľný akreditív a splnenie týchto podmienok osvedčil notár, oprávnený môže dotknuté akcie povinného previesť na tretiu osobu, konajúc v mene a na účet povinného.*
- (5) *Ak bolo porušené právo požadovať prevod akcií, ktoré nebolo registrované podľa osobitného predpisu,*
 - a) *nadobúdateľ akcií sa môže domáhať, aby povinný na neho previedol dotknuté akcie v súlade s právom požadovať prevod akcií, a to za podmienok, za ktorých nadobudol akcie oprávneného, alebo*
 - b) *nadobúdateľovi akcií zostane právo požadovať prevod akcií zachované.*
- (6) *Právo podľa odseku 5 písm. a) zanikne, ak ho nadobúdateľ akcií neuplatní do jedného roka od prevodu akcií oprávneného.*

⁵² BROSTL, A. ml., *Novela obchodného zákonníka: jednoduchá spoločnosť na akcie*, dostupné na: <http://www.ulpianus.sk/legislativa/8729/>

⁵³ § 220t

Právo požadovať nadobudnutie akcií

- (1) *Právo požadovať nadobudnutie akcií oprávňuje akcionára (oprávnený) určiť cenu jednej akcie a žiadať od iného akcionára (povinný), aby na neho previedol akcie za takto určenú cenu. Za oprávneného sa považuje akcionár, ktorý ako prvý doručí svoj návrh s určením ceny za jednu akciu inému akcionárovi.*
- (2) *Ak povinný predložený návrh oprávneného neprijme v lehote a spôsobom určeným v akcionárskej zmluve, platí, že je za rovnakých podmienok povinný nadobudnúť akcie od oprávneného.*
- (3) *Dojednanie o práve požadovať nadobudnutie akcií musí obsahovať určenie podmienok na jeho výkon.*
- (4) *Ak povinný v súlade s podmienkami výkonu práva požadovať nadobudnutie akcií neuzavrie zmluvu o nadobudnutí akcií oprávneného, možno sa do jedného roka domáhať na súde, aby prejav vôle povinného bol nahradený súdnym rozhodnutím.*

Dohodnuté drag-along právo považujeme za právo podobné squeeze-out právu, keďže jeho dopadom je, že v určitej časti života spoločnosti môže akcionár držiaci drag-along právo požadovať aby minoritný akcionár previedol vlastnícke právo k jeho akciám. Drag-along práva vychádzajú zo zmluvnej slobody strán upraviť si vnútorné vzťahy v rámci spoločnosti, a preto je (mal by byť) minoritný akcionár uzrozumený s možnými dopadmi aplikácie drag-along práva, keďže s ich podmienkami súhlasil. Zostáva otáznym nakoľko môže majoritný akcionár v rámci negociácie primäť minoritného akcionára na vstup do výrazne nevýhodného drag-along práva, ktoré by mohlo v budúcnosti pri jeho aplikácii zásadne zasiahnuť do práva vlastníť majetok minoritného akcionára.

5. Squeeze-out ako exit právo v nových spoločnostiach vznikajúcich vo sfére vedy, výskumu a inovácií

Nové spoločnosti vznikajúce v oblasti vedy výskumu a inovácií sú najmä start-up spoločnosti a spin-off spoločnosti. V prípade start-up spoločností pôjde entity, ktoré majú samostatnú právnu subjektivitu, vysoký inovačný potenciál a jadrom ich existencie je technológia, ktorá bola vytvorená osobou, ktorá nie je v zamestnaneckom pomere, resp. je v zamestnaneckom pomere, ale na daný predmet výsledku tvorivej duševnej činnosti nie je možné aplikovať zamestnanecký režim, prípadne nedošlo k uplatneniu práva na riešenie.

V prípade spin-off spoločností pôjde o entity ktoré vznikajú popri inštitúciách, ktoré sa zaoberajú (aspoň čiastočne) vedou, výskumom a inováciami. V prípade spin-off spoločností je ich vymedzenie oveľa náročnejšie, keďže tieto spoločnosti predstavujú entity postupne rotujúce z materských spoločností a medzi materskou spoločnosťou a spin-off spoločnosťou existuje určitá „pupočná šnúra“, ktorá sa postupne pretfha.

Obe spoločnosti môžu vznikajú vo forme akciovej spoločnosti a squeeze-out právo môže byť využité v tejto spoločnosti ako exit právo spadajúce pod exit stratégie. Exit stratégie sú dôležité tak pre investora, ako aj pre riešiteľa (alebo materskú inštitúciu, ak nadobúda podiel v novej spoločnosti), keďže zabezpečuje možnosť spoločnosť v určitej fáze opustiť. Základné exit stratégie sú (i) čiastkový predaj, (ii) úplný predaj, (iii) initial public offering (IPO) – premena súkromnej akciovej spoločnosti na verejnú akciovú spoločnosť. V prípade čiastkového predaja dochádza k exitu či už zo strany riešiteľa, alebo investora, i keď najčastejšie sa jedná o opustenie spoločnosti zo strany investora, ktorý častokrát nemá záujem zotrvať v spoločnosti dlhodobo. V prípade úplného predaja dochádza k situácii, že spoločnosť opúšťajú všetci jej členovia a do ich práv a povinností vstupuje nová entita

alebo niekoľko entít. Vo veci IPO sú však trhy Slovenskej republiky nedostatočne sofistikované. Na exit stratégie sú naviazané základné exit práva (i) predkupné právo, (ii) právo na výkup (squeeze-out), (iii) along práva.

Záver

Squeeze-out predstavuje právo, ktorým majoritný akcionár môže vytesniť minoritného akcionára za určitých podmienok zo spoločnosti. Toto právo bolo uvedené do slovenského právneho poriadku implementáciou Smernice o ponukách na prevzatie, keďže slovenský právny poriadok toto právo nemal zakotvené a smernica harmonizovala jeho aplikáciu v právnych systémoch Európskej únie. Analýza tohto práva z ústavnoprávneho hľadiska preukázala, že je veľmi dôležité zabezpečiť náležitú ochranu minoritnému akcionárovi pri aplikácii tohto práva cez *ex ante* a/alebo *ex post* ochranu, aby nedochádzalo k zásahu do základných ľudských práv – najmä k neprimeranému zásahu do práva vlastníť majetok. V právnom poriadku slovenskej republiky je *ex ante* ochrana aplikácie squeeze-out práva zabezpečená Národnou bankou Slovenska, ktorá kontroluje zákonnosť uplatnenia tohto práva. Ochrana je zabezpečená aj nestrannými súdmi, na ktoré sa minoritný akcionár môže obrátiť s napadnutím neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia alebo neprimeranosti protiplnenia, pričom prechod akcií sa viaže na rozhodnutie súdu. Squeeze-out právo je možné porovnať s drag-along právom, ktoré bolo do slovenského právneho poriadku uvedené novelou Obchodného zákonníka s účinnosťou od 1. 1. 2017. Toto právo má zmluvnú povahu a umožňuje majoritnému akcionárovi prinútiť minoritného akcionára na odchod zo spoločnosti za určitých vopred dohodnutých podmienok. Majoritný akcionár sa stáva držiteľom drag-along práva. Napriek tomu, že ide o právo, ktoré je založené na zmluvnej slobode strán, je možné vzniesť námietku ohľadne toho, v akej vyjednávacej pozícii pri vzniku tohto práva bude minoritný akcionár, ktorým bude predovšetkým, napríklad, nositeľ duševného vlastníctva oproti majoritnému akcionárovi, ktorý bude predstavovaný silným investorom. V prípade veľmi nerovného postavenia entít by mohlo dôjsť k neprimeranému zásahu do práv minoritného akcionára.

Použitá literatúra

1. BROSTL, A.: *Novela obchodného zákonníka: jednoduchá spoločnosť na akcie*, dostupné na: <http://www.ulpianus.sk/legislativa/8729/>.
2. BURKART, M. – PANUNZI, F.: *Mandatory Bids, Squeeze-out, Sell-out and the Dynamics of the Tender Offer Process*, dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=420940.

3. Dôvodová správa k zákonu č. 644/2006 Z. z.
4. Dôvodová správa k zákonu č. 209/2007 Z. z.
5. Dôvodová správa k zákonu č. 389/2015 Z. z.
6. DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky. Komentár 2*. Bratislava : Heuréka, 2007.
7. EHRHARDT, O. – NOWAK, E.: *Private benefits and Minority Shareholder Expropriation. Empirical Evidence from IPO's of german Family-owned Firms*. Centre for financial studies, Goethe university, 2001, č. 10.
8. ELST, CH. – STEEN, L.: Balancing the Interest of Minority and Majority Shareholders: A Comparative Analyses of Squeeze-out and Sell-out right. In *European Company and Financial Law Review*, 2009, č. 6.
9. HAVEL, B.: Squeeze-out. Protiústavní nebo legitimní nástroj změny vlastnické struktury akciové společnosti. *Právní rozhledy*, 2004, č. 21.
10. JENSEN, M. – MECKLING, W.: Theory of the firm: Managerial Behavior, Agency Cost and Ownership structure. In *Journal of the Financial Economics*, 1976, No. 3.
11. JONSON, S. – LA PORTA, R. – LOPEZ-DE-SILANES, F. – SHLEIFER, A. : Tunnelling. In *The American Economic Review*, 2000, No. 2.
12. KRAAKMAN, R. – ARMOUR, J. – DAVIES, J. a kol.: *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford : Oxford University Press, 2009.
13. KRÁL, J.: *Ľudské práva v Slovenskej republike*. Bratislava : s.n., 2004. 268 s.
14. Nález Ústavného súdu Českej republiky 47/05 z 13. 6. 2006.
15. Nález Ústavného súd Českej Republiky Pl. ÚS 56/05.
16. Report of High Level Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe.
17. Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 37/95.
18. Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 8/97.
19. Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 17/00.
20. Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 26/00.
21. Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 23/06.
22. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci James and others versus The United Kingdom.
23. SKOP, M.: Některé ústavněprávní rysy úpravy vytlačení menšinových akcionářů. In *Právní rozhledy*, 2005, č. 24.
24. SJAFJELL, B.: *Towards a Sustainable European Company Law: A Normative Analyses of the Objectives of EU Law, with the Takeover Directive as a Test Case*. Wolters Kluwer, 2009.
25. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2004/25/ES z 21. apríla 2004 o ponukách na prevzatie.
26. EHRHARDT, O. – NOWAK, E.: *Private benefits and Minority Shareholder Expropriation. Empirical Evidence from IPO's of german Family-owned Firms*. Centre for financial studies, Goethe university, 2001, No. 10.
27. Zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (Ústava Slovenskej republiky)
28. Zákona č. 566/2001 Z. z. . o cenných papieroch a investičných službách (Zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch) v znení neskorších predpisov

29. Zákon č. 513/1991 Z. z. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov
30. Zákon č. 129/2010 Z. z.
31. Zákon č. 209/2007 Z. z.
32. Zákon č. 389/2015 Z. z.
33. ZIMA, P.: Squeeze-out a Spruchverfahren. In *Právni rozhledy*, 2005, č. 1.
34. <http://www.investopedia.com/terms/f/freeze-out.asp>.
35. <http://www.worker-participation.eu/Company-Law-and-CG/Corporate-Governance/EU-expert-groups>.
36. WARCHOL, J.: *SQO in Deutschland, Polen und dem übrigen Europa*, 2008.

KOMPLEXNÁ HOSPODÁRSKA A OBCHODNÁ DOHODA (CETA) – PRÍLEŽITOSTI PRE SLOVENSKÚ EKONOMIKU¹

Ing. Zdenka Poláková, PhD.
Ing. Ingrid Kútna Želonková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Ústav ekonomických vied
zdenka.polakova@flaw.uniba.sk
ingrid.zelonkova@flaw.uniba.sk

Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA) – príležitosti pre slovenskú ekonomiku

Príspevok sa zameriava na analýzu prehlbujúcej sa globalizácie svetovej ekonomiky charakterizovanej rastom objemu cezhraničných transakcií s tovarmi, službami a kapitálom, čo vyústilo do vytvorenia preferenčnej obchodnej Dohody CETA. V príspevku poukazujeme na najvýznamnejšie príležitosti, ktoré so sebou táto dohoda prináša pre slovenskú ekonomiku. Z výskumu vyplýva, že Dohoda CETA je z obchodnej stránky významnejšia pre Kanadu než pre EÚ, a táto obchodná dohoda ovplyvní slovenskú ekonomiku len nepriamo.

Umfassendes Wirtschafts- und Handelsabkommen (CETA) – Chancen für die slowakische Wirtschaft

Das Papier konzentriert sich auf die Analyse der sich verschärfenden Globalisierung der Weltwirtschaft, die durch eine Zunahme des Umfangs grenzüberschreitender Transaktionen in Waren, Dienstleistungen und Kapital gekennzeichnet ist, was zur Schaffung eines Präferenzhandelsabkommens CETA geführt hat. Der Beitrag weist auf die wichtigsten Chancen hin, die dieses Abkommen der slowakischen Wirtschaft bringt. Die Forschung zeigt, dass das CETA-Abkommen für Kanada wichtiger ist als für die EU, und dieses Handelsabkommen wird sich nur indirekt auf die slowakische Wirtschaft auswirken.

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 2/0109/16 Inštitucionálna konkurencieschopnosť vo svetle zmien vonkajšieho prostredia.

Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) – opportunities for the Slovak economy

The paper focuses on analyzing the deepening globalization of the world economy characterized by a growing volume of cross-border transactions of goods, services and capital, which resulted in the creation of a preferential trade agreement CETA. The paper points to the most important opportunities this agreement brings to the Slovak economy. Research shows that the CETA Agreement is more important for Canada than for the EU, and this trade agreement will only indirectly affect the Slovak economy.

Kľúčové slová: Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA), globalizácia, liberalizácia obchodu, slovenská ekonomika

Schlüsselbegriffe: Umfassendes Wirtschafts- und Handelsabkommen (CETA), Globalisierung, Handelsliberalisierung, slowakische Wirtschaft

Keywords: globalisation, trade liberalisation, Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA), Slovak economy

Úvod

Určujúcim faktorom súčasného svetového hospodárstva je čoraz dôraznejšie presadzovanie globalizačných procesov, ktoré sú priamo či nepriamo prítomné takmer vo všetkých ekonomických činnostiach. Globalizácia, často definovaná ako integrácia ekonomík prostredníctvom obchodných, investičných, finančných, informačných a pracovných trhov, sa stala určujúcim faktorom expanzie svetového hospodárstva. Globalizácia sa stala „*završením vývojovej trajektórie od prehlbujúcej sa internacionalizácie a integrácie, rozširovania interdependencie a transnationality, až po prehlbovanie medzinárodnej špecializácie a kooperácie.*“²

Vplyvom zintenzívňujúcej sa globalizácie je svetové hospodárstvo charakterizované rýchlo rastúcim objemom cezhraničných transakcií tovarov, služieb a kapitálu, rýchleho a rozsiahleho šírenia technológií. Tieto skutočnosti vyvolávajú objektívnu potrebu liberalizácie medzinárodných tokov tovarov a služieb.

V roku 2016 boli z hľadiska významu a náročnosti najdôležitejšie rokovania o komplexných dohodách o voľnom obchode medzi Európskou Úniou (ďalej len EÚ) a Kanadou (Comprehensive Economic and Trade Agreement – CETA) a medzi EÚ a USA (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP), ktoré boli výrazne ovplyvnené novou dynamikou geopolitického vývoja, najmä rastom antiglobalistických protestov a väčšieho záujmu širokej verejnosti o prebiehajúce rokovania o komplexných dohodách

² BALÁŽ, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava : Sprint vfra, 2010, s 112.

o voľnom obchode EÚ s tretími krajinami. Osobitným úspechom multilaterálnej ekonomickej diplomacie Slovenskej republiky je úspešné ukončenie a podpis Komplexnej hospodárskej a obchodnej dohody medzi EÚ a Kanadou (CETA) na summite EÚ-Kanada 30. 10. 2016 v Bruseli.

Nasledujúca štúdia poukazuje na najvýznamnejšie príležitosti, ktoré dohoda medzi EÚ a Kanadou (ďalej len Dohoda CETA) pravdepodobne prinesie slovenskej ekonomike.

1. Svetové hospodárske prostredie

Medzi najdôležitejšie znaky súčasného svetového hospodárstva jednoznačne patrí presadzovanie globalizačných procesov. Všeobecne by sme mohli konštatovať, že súhrnným znakom globalizácie je spájanie ekonomík do jedného celku. Prostredníctvom jej síl dochádza k rastu svetového bohatstva. Jej história ukazuje, že bázičný význam majú dve dimenzie jej rozvoja, a to prevraty v technologickom spôsobe výroby, výmeny a informačnej komunikácie, ktoré vytvárajú materiálne predpoklady a prostriedky globalizácie. Druhú predstavuje rozmanitosť spoločensko-ekonomických foriem, prostredníctvom ktorých sa globalizačné procesy realizujú.³

Inovačná revolúcia, spojená s prienikom informačných a komunikačných technológií, spolu s liberalizačnými a deregulačnými opatreniami otvorili priestor na celosvetové rozvíjanie ekonomických aktivít. Na druhej strane sa vytvára a stupňuje čoraz náročnejšia globálna konkurencia, pričom sa prehľbuje závislosť všetkých aktérov hospodárskeho diania. V takomto rámci sa stierajú rozdiely národných a medzinárodných, resp. nadnárodných hraníc.

Paralelne s procesom globalizácie, ktorá vedie k akejsi univerzalizácii svetovej ekonomiky, pôsobí proces fragmentácie, vedúci k rozkladu väčšieho celku na menšie hospodárske jednotky. Jeho územným prejavom je regionalizmus, so špecifickými ekonomickými, sociálnymi, kultúrnymi a politickými prvkami združovania a spolupráce.⁴ Podľa R. E. Baldwina (2002) regionalizmus je „z globálneho hľadiska potrebné chápať ako aktivity vedúce k prepájaniu a rastu súdržnosti jednotlivých častí svetovej ekonomiky. Z regionálneho hľadiska prispieva k vytváraniu užších väzieb medzi niekoľkými štátmi smerom k väčšej vzájomnej integrácii.“⁵ Regionalizácia je predovšetkým chápaná ako jedna z možných volieb v procese postupujúcej svetovej obchodnej liberalizácie, pričom štáty si volia buď unilaterálnu, pre-

³ ŠIKULA, M.: *Globalizácia – rázcestie civilizácie*. Bratislava : Sprint vfra, 2010, s. 26

⁴ RUŽEKOVÁ, V.: Liberalizácia svetového obchodu: význam a účinky regionálnych dohôd (na príklade Európskej únie a Kanady). In *Ekonomický časopis*, 2013, roč. 61, č. 9, s. 965.

⁵ BALDWIN, R. E.: The Causes of Regionalism. In *The World Economy*, 1997, roč. 20, č. 7, s. 866.

ferenčnú (dvojstrannú alebo viacstrannú), alebo multilaterálnu liberalizáciu.⁶ Unilateralizmus predstavuje jednotný prístup, pri ktorom štát postupuje rovnako voči všetkým obchodným partnerom, bez akýchkoľvek prvkov preferencií. Preferenčný prístup, rovnako dvojstranný, ako aj viacstranný, predstavuje vznik užších vzťahov len medzi partnermi (účastníkmi preferenčných dohôd), pričom voči tretím krajinám si zachovávajú nepreferenčný vzťah. Multilateralizmus predpokladá, že do liberalizácie obchodu sú zapojení všetci obchodní partneri (v súčasnosti členské štáty WTO) a prebieha na základe reciprocity a nediskriminácie.⁷

V 30. a 40. rokoch minulého storočia sa rozvíjali procesy, ktoré teoretici medzinárodného obchodu začali označovať ako „regionálna integrácia“. Ich podstatou bolo odstraňovanie diskriminačných prekážok obchodu medzi dvoma alebo viacerými štátmi a vytváranie určitých prvkov spolupráce a koordinácie medzi nimi. Do tohto obdobia, označovaného ako prvá vlna regionalizmu, sa radí pôvodná colná únia (1944), ktorá sa postupne vyvinula až do dnešnej podoby Hospodárskej únie Benelux. Druhá vlna regionálnej integrácie prebiehala v 50. až 80 rokoch minulého storočia a je spájaná s obdobím studenej vojny, a paradoxne aj s relatívnou stabilizáciou svetového ekonomického prostredia. V tomto období a konkrétne v roku 1951 bola uzatvorená prvá registrovaná dohoda v rámci GATT, a to dohoda o vytvorení zóny voľného obchodu medzi Nikaraguou a Salvadorom. Vzorom na prijatie stratégie regionálnej integrácie a substitúcie importu v rozvojových krajinách (v Ázii, Latinskej Amerike i Afrike) sa stali regionálne EHS (European Economic Community – EEC, r. 1957) a EZVO (European Free Trade Association – EFTA, r. 1959). Vplyvom odlišných podmienok hospodárskych politík, predovšetkým v ekonomicky nerozvinutých krajinách, viaceré regionálne integrácie zanikli.⁸ Tretia vlna sa spustila na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia a súvisela so zánikom bipolárneho sveta. Jej sprievodnými črtami bol rozmach medzinárodného obchodu a zahraničných investícií, oživenie mnohých regionálnych usporiadaní z druhej vlny, ako aj vznik nových integračných zoskupení. J. Bhagwati (1955) pomenoval túto vlnu ako „nový regionalizmus“.⁹ B. Hettne (2005) popísal rozdiel medzi starým a novým regionalizmom takto: „*Kým starý regionalizmu bol chápaný ako podpora obchodu opierajúca sa o regionálne dohody, nový regionaliz-*

⁶ BALÁŽ, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava : Sprint vŕa, 2010, s. 27.

⁷ NEUMANN, P.: New regionalism in the world economy. An example of the United States of America in the Western Hemisphere. In *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 4.

⁸ BALÁŽ, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava : Sprint vŕa, 2010, s. 117.

⁹ CIHELKOVÁ, E. a kol.: *Regionalismus a multilateralismus. Základy nového světového obchodního řádu?* Praha : C. H. Beck, 2010, s. 89.

*mus predstavuje rozsiahly multidimenzionálny program zahrňajúci ekonomické, bezpečnostné, environmentálne a iné otázky.*¹⁰

Názory svetových ekonómov na význam regionálnych integračných dohôd sa rôznia. Jedni ich považujú za prirodzené a pochopiteľné z hľadiska diverzifikácie a ekonomickej špecializácie susediacich či inak blízkych krajín, ako aj z hľadiska rastúcej konkurencie vo svete. Druhí, predovšetkým stúpenci neoklasických prúdov, ale aj poprední reprezentanti WTO, sa k regionálnej integrácii stavajú zdržanlivo až odmietavo a poukazujú na ich viaceré nevýhody. Uvádzajú napríklad, že tieto aktivity narúšajú proces multilaterálnej liberalizácie a podľa nich súčasné množstvo regionálnych obchodných dohôd vytvára zložitú sieť obchodných režimov, čím vzniká riziko pre celý globálny obchodný systém a jeho liberalizáciu.¹¹

V zmysle uvedeného sa stotožňujeme s názorom, že regionálna integrácia je ďalšou vývojovou fázou procesu globalizácie. Objavuje sa ako dôsledok úsilia integrujúcich sa štátov o efektívne využitie disponibilných zdrojov ekonomického rastu. V záujme toho dochádza k regionálnej liberalizácii tovarových tokov v takých formách, akou je zóna voľného obchodu, colná únia, spoločný trh, menová únia či hospodárska únia a politická únia. Podstatou týchto procesov je odstraňovanie diskriminačných prekážok obchodu a vytváranie určitých prvkov hlbšej spolupráce a koordinácie medzi nimi.

Do modelu regionálnej integrácie so znakmi nového regionalizmu plne zapadá aj Dohoda CETA.

2. Komplexná hospodárska a obchodná dohoda medzi EÚ a Kanadou (CETA)

Komplexná hospodárska a obchodná dohoda medzi EÚ a Kanadou (Dohoda CETA), teda zmluva o voľnom obchode medzi EÚ a Kanadou bola podpísaná 30. októbra 2016 v Bruseli. Pred začiatkom rokovaní s Kanadou sa EÚ a Kanada v roku 2007 rozhodli, že spolu vykonajú štúdiu na preskúmanie a posúdenie nákladov a prínosov užšieho hospodárskeho partnerstva. V súvislosti s touto spoločnou štúdiou Európska komisia (ďalej len EK) a Kanada vykonali dve konzultácie so zainteresovanými stranami. EK vykonala webovú konzultáciu s občianskou spoločnosťou vo februári a marci 2008 na základe dotazníka, ktorý sa týkal rôznych aspektov obchodného a investičného vzťahu medzi EÚ a Kanadou. V marci a apríli

¹⁰ CIHELKOVÁ, E. a kol.: *Regionalismus a multilateralismus. Základy nového svetového obchodného rádu?* Praha : C. H. Beck, 2010, s. 24-25.

¹¹ NEUMANN, P.: New regionalism in the world economy. An example of the United States of America in the Western Hemisphere. In *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 51.

2008 Kanada rozposlala podobný dotazník členom svojho domáceho riadiaceho výboru. Vysoký podiel respondentov vyjadril názor, že napriek rozsiahlosti existujúceho obchodného a investičného vzťahu medzi EÚ a Kanadou ešte existujú mnohé prekážky, a teda veľký potenciál na zlepšenie bilaterálneho vzťahu. Medzi respondentmi v EÚ sa dosiahla široká zhoda v tom, že hospodárska spolupráca Kanady a EÚ je žiaduca. Ukázalo sa, že osobitný dôraz sa kladie na potrebu odstránenia maximálnych ciel a zaťažujúcich necolných prekážok obchodu, ako aj výrazný dopyt po lepšej regulačnej spolupráci.¹²

Táto dohoda je podľa hodnotenia EK, ako aj členských štátov, doposiaľ najkomplexnejšou a najmodernejšou dohodou o voľnom obchode medzi EÚ a treťou krajinou a má kľúčový význam tak z hľadiska budúcej dôveryhodnosti EÚ pri rokovaniach s tretími krajinami, ako aj v kontexte budúcnosti spoločnej obchodnej politiky EÚ. Dohoda CETA by sa mala zároveň stať určitým vzorovým modelom aj pre ďalšie rokovania s tretími krajinami.

Európska únia je oprávnená vstupovať do medzinárodných zmluvných vzťahov s nečlenskými štátmi alebo s medzinárodnými organizáciami. Postup a mechanizmus, akým sa jednotlivé orgány EÚ zapájajú do procesu prípravy a uzatvárania medzinárodnej zmluvy je upravený v čl. 218 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“).¹³

Medzinárodné mnohostranné dohody majú určité nevýhody. Za prvú nevýhodu môžeme považovať samotný proces prípravy textu dohody, ktorý je náročný a zdĺhavý. Najmä dohody tohto typu majú veľký počet strán, mnoho príloh a výnimiek, ktoré si uplatňujú jednotlivé štáty. Ďalšou nevýhodou je nadobudnutie platnosti medzinárodnej mnohostrannej dohody, kedy sa vyžaduje súhlasné stanovisko všetkých zmluvných strán. V Dohode CETA sa uvádza, že „zmluvnými stranami **na strane jednej je Kanada a na strane druhej Európska únia a jej členské štáty**.“¹⁴ Čím je väčší počet zmluvných strán, tým dlhšie trvá samotný proces ratifikácie.¹⁵ Z toho vyplýva zdĺhavý proces hľadania kompromisného riešenia pri dojednávaní textu Dohody CETA, keď na jednej strane bolo 28 suverénnych a zvrchovaných štátov (členských štátov EÚ), a Európska únia, a na druhej strane Kanada. V prípade ak by sa Európska únia rozšírila o nový členský štát, podľa ustanovenia čl. 30.10 ods. 5 Dohody CETA „každý nový členský štát Európskej únie sa odo dňa pristúpenia k Európskej únii stáva zmluvnou stranou tejto

¹² Európska komisia, 2008.

¹³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1219/2012 z 12. decembra 2012.

¹⁴ RADA EURÓPSKEJ ÚNIE: Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA) medzi Kanadou na jednej strane a Európskou úniou a jej členskými štátmi na strane druhej. In *Úradný vestník Európskej únie*, 2016, roč. 50, 11/60, s. 2.

¹⁵ BLAŽO, O.: *Základy práva spoločnej obchodnej politiky Európskej únie*. Bratislava : PraF UK, 2014, s. 13.

dohody prostredníctvom doložky s takýmto účinkom zakotvenej v akte o pristúpení.¹⁶ V danej súvislosti je zaujímavá skutočnosť, že medzi zmluvnými stranami je uvedené aj Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, ktoré v súčasnosti realizuje výstup z EÚ. Ide o osobitnú právnu skutočnosť a preto bude potrebné text Dohody CETA korigovať a prispôbiť reálnemu stavu v prípade, keď dôjde k vystúpeniu Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska z EÚ, resp. keď prestane byť plnoprávnym členským štátom EÚ.

Dohoda CETA je plne v súlade s politikami EÚ, vrátane politik ovplyvňujúcich medzinárodný obchod. V tejto súvislosti platí, že dohoda CETA neznižuje dôležitosť právnych predpisov EÚ, nemení ich a nepovedie k zmene alebo odstráneniu noriem EÚ v žiadnej z regulovaných oblastí. Dovozy z Kanady budú musieť spĺňať pravidlá a predpisy EÚ (napr. technické predpisy a produktové normy, sanitárne a fyto-sanitárne pravidlá, predpisy týkajúce sa bezpečnosti potravín, normy v oblasti ochrany zdravia a bezpečnosti, pravidlá pre geneticky modifikované organizmy, ochranu životného prostredia, ochranu spotrebiteľa).¹⁷

Kanadský trh s 36 mil. obyvateľov a hrubým domácim produktom 1,6 bil. USD je pre EÚ, ktorá má viac než pol miliardy obyvateľov a hrubý domáci produkt presahujúci 19 bil. USD, bezpochyby zaujímavým obchodným a investičným partnerom.¹⁸ Silná pozícia EK pri sedemročnom vyjednávaní Dohody CETA sa prejavuje v celom rade oblastí, počnúc odstraňovaním technických prekážok obchodu, cez riešenie investičných sporov¹⁹, ochranu duševného vlastníctva a autorských práv, udržateľný rozvoj, rovný prístup k verejným zákazkám, až po mechanizmy vzájomného uznávania kvalifikácie zamestnancov. Dohoda CETA vďaka tomu predstavuje obojstranne výhodnú formu uvoľňovania celej sústavy rôznych typov a foriem prekážok medzinárodného obchodu s tovarmi a službami i medzinárodného pohybu osôb a kapitálu.

Na druhej strane v súčasnom svete sa prejavujú tendencie uzatvárať národné ekonomiky a ochraňovať národné záujmy. Napr. Donald Trump vyhlasuje boj proti nelegálnym imigrantom, Hillary Clintonová odvoláva svoju podporu dohodám o zónach voľného obchodu, Angela Merkelová čelí kritike za svoju politiku otvorených dverí smerom k utečencom z Blízkeho východu a Afriky. Za týchto okolností sa javí kanadský záujem uzavrieť

¹⁶ RADA EURÓPSKEJ ÚNIE: Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA) medzi Kanadou na jednej strane a Európskou úniou a jej členskými štátmi na strane druhej. In *Úradný vestník Európskej únie*, 2016, roč. 50, 11/60, s. 197.

¹⁷ BLAŽO, O.: (Possible) impact of CETA on creation of law. In *Bratislava Law Review*, 2017, roč. 1, č. 1, s. 125-132.

¹⁸ STATCAN, 2016.

¹⁹ BLAŽO, O.: Abuse of Law and Foreign Investment. *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2017*. Bratislava : PraF UK, 2017, s. 11-17.

rozsiahlu a sofistikovanú liberálnu dohodu o hospodárskej a obchodnej spolupráci s EÚ ako vcelku neobvyklý politický zámer. Avšak sú to práve Kanadania, ktorí každým rokom prijímajú viac než 300 000 utečencov (takmer 1% populácie Kanady) a celkom úspešne sa im darí integrovať ich do kanadskej spoločnosti. Pritom sa predpokladá, že do roku 2021 dôjde k zvýšeniu počtu prijímaných imigrantov až na 450 000 ročne. A viacero prieskumov verejnej mienky potvrdzuje, že viac než štyri pätiny Kanadánov s touto politikou súhlasí.²⁰

3. Ekonomické dopady Dohody CETA na ekonomiku Slovenska

Slovenská republika (ďalej len SR) je vysoko otvorená, exportne orientovaná, rozvinutá stredoeurópska ekonomika. V hospodárstve SR má zahraničný obchod významné postavenie, pretože sa vo veľkej miere podieľa na ekonomickom raste krajiny, tvorbe HDP a zároveň tvorí podstatnú časť devízových príjmov štátu. Jedným zo základných cieľov hospodárskej politiky SR je zvýšiť ekonomickú výkonnosť a konkurencieschopnosť slovenskej ekonomiky. V danej skutočnosti je zahraničný obchod významným nástrojom na dosiahnutie takéhoto cieľa.²¹

3.1. Ekonomické vzťahy medzi Slovenskom a Kanadou

Exportná výkonnosť slovenskej ekonomiky (meraná podielom vývozu výrobkov a služieb na HDP) v roku 2015 dosiahla 85 % a v porovnaní s predchádzajúcim rokom vzrástla iba o 0,75 %. Dovočná náročnosť (podiel dovozu výrobkov a služieb na HDP) sa zvýšila o 2,72 % a dosiahla 81 %. Otvorenosť slovenskej ekonomiky (podiel zahraničného obchodného obratu na HDP) dosiahla v roku 2015 hodnotu 167 %.²²

Tabuľka 1: Zahraničný obchod Slovenska v rokoch 2005 – 2015 (v mld. EUR)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Vývoz	32,86	40,92	47,35	49,52	39,72	48,27	56,78	62,14	64,17	64,72	67,68
Dovoz	35,32	43,67	48,08	50,28	38,78	47,49	55,77	58,59	59,94	60,02	64,36
Čistý vývoz	-2,46	-2,75	-0,73	-0,76	0,94	0,78	1,01	3,55	4,23	4,7	3,32

Zdroj: spracované podľa SLOVSTAT

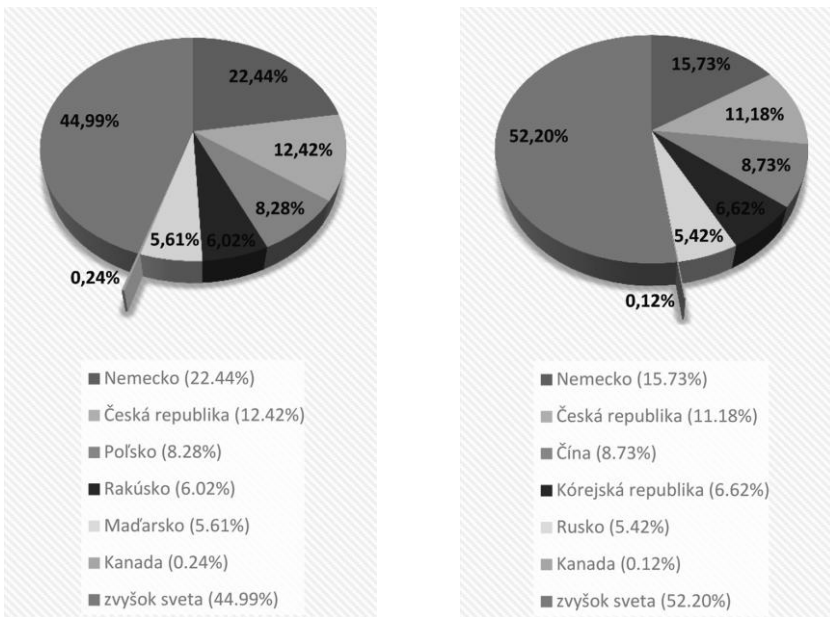
²⁰ BEDDOES, Z. M.: Liberty Moves North. In *The Economist*, 2016, 421(9013).

²¹ KAŠŤÁKOVÁ, E.: Revealed Comparative Advantages of Slovakia in Penetrating Foreign Markets. In *Studia commercialia Bratislavensia*, 2015, roč. 31, č. 3, s. 385.

²² Štatistický úrad SR, 2015.

Medzi najvýznamnejších obchodných partnerov v oblasti slovenského vývozu patria takmer všetky krajiny EÚ. V roku 2015 popredné miesta už takmer tradične patrili: Nemecku, Česku, Poľsku, Rakúsku a Maďarsku, čo bolo hlavne spôsobené vývozom elektrotechniky a automobilov.

Ekonomické vzťahy SR a Kanady sa odohrávajú v širokom spektre najrôznejších odvetví, sektorov, podnikateľských a obchodných aktivít. Kanada je 14. najvýznamnejším obchodným partnerom Slovenska mimo EÚ. Hodnota slovenského vývozu do Kanady je 187 mil. EUR a hodnota slovenského dovozu z Kanady je 83 mil. EUR.²³ Na základe štatistických údajov môžeme pozorovať nepatrný význam Kanady ako obchodného partnera Slovenska a ešte okrajovejšiu pozíciu slovenskej ekonomiky ako partnera v kanadskom zahraničnom obchode. Z hľadiska hrubých exportov tovarov a služieb zo Slovensku pripadá na Kanadu 0,24 % podiel, zatiaľ čo hrubé importy tovarov a služieb z Kanady na Slovensko predstavujú len 0,12 % celkových slovenských dovozov (pozri graf 1). Hrubé exporty z Kanady na Slovensko Česka predstavujú 5,98 % celkových kanadských hrubých vývozov.

Graf 1: Územné zobrazenie hrubých vývozov (vľavo) a hrubých dovozov (vpravo) Slovenska v roku 2015

Zdroj: spracované podľa SLOVSTAT

²³ Európska komisia, 2017.

V sektorovom členení prevláda vývoz strojov, elektrických zariadení, dopravných prostriedkov, kovov a kovových výrobkov, a plastov. V prípade dovozu je to podobné, avšak značné zastúpenie v štruktúre dovozu majú aj nerastné výrobky a výrobky chemického priemyslu.

Tabuľka 2: Štruktúra vývozu a dovozu Slovenska podľa harmonizovaného systému kategórií (HS2²⁴) v roku 2015

Komodity	Vývoz (v %)	Dovoz (v %)
Živé zvieratá, živočíšne výrobky	0,9	1,3
Rastlinné výrobky	1,4	1,6
Živočíšne a rastlinné tuky, oleje, vosky	0,2	0,3
Výrobky potravinárskeho priemyslu, nápoje; tabak	1,6	2,8
Nerastné výrobky	4,1	8,9
Výrobky chemického priemyslu a príbuzných priem. odvetví	2,9	6,4
Plasty, kaučuk a výrobky z nich	6,2	6,0
Surové kože, kožky, usne, kožušiny a výrobky z nich; cestovné potreby	0,4	0,6
Drevo a výrobky z dreva, drevené uhlie, korok a výrobky zo slamy	1,1	0,7
Buničina, celulóza, zberový papier, papier, lepenka, a výrobky z nich	1,7	1,4
Textílie a textilné výrobky	2,3	3,0
Obuv, klobúky, dáždniky, slnečníky, biče, upravené perá, umelé kvetiny	1,6	1,4
Výrobky z kameňa, sadry, cementu, azbestu, sludy; keramika a sklo	1,0	1,3
Perly, drahokamy, drahé kovy; umelá bižutéria; mince	0,3	0,4
Základné kovy a výrobky zo základných kovov	9,8	9,4
Stroje, prístroje, el. zariadenia, prístroje na záznam a reprodukciu obrazu a zvuku	32,9	32,0
Vozidlá, lietadlá, plavidlá a dopravné zariadenia	27,7	15,1
Prístroje optické, fotograf., meracie, lekárske, hodiny a hodinky, hudobné nástroje	1,1	4,1
Zbrane a strelivo; ich časti a príslušenstvo	0,1	0,1
Rôzne priemyselné výrobky	3,0	2,9
Umelecké diela, zberateľské predmety a starožitnosti	0,0	0,0

Zdroj: spracované podľa SLOVSTAT

²⁴ HS2 – zobrazuje kapitoly colného sadzovníka.

Pri zisťovaní sektorového vývozu Slovenska do Kanady a sektorového dovozu z Kanady na Slovensko sme vychádzali zo štatistík Ministerstva zahraničných vecí SR. Kľúčovou položkou slovenského vývozu v štruktúre podľa HS2 sú vozidlá (iné ako koľajové), ktorých podiel na celkovom vývoze v roku 2016 dosiahol 72,8 % pri medziročnom náraste o 72,3 %. Jadrové reaktory, kotly, stroje, prístroje a mechanické zariadenia sa na vývoze v roku 2016 podieľali 12,94 % pri medziročne náraste až o 111,3 %. Elektrické stroje, zariadenia tvorili 4,2 % podiel pri medziročne medziročnom náraste o 107,2 %. Ostatné tovarové skupiny sa na celkovom vývoze podieľali menej ako dvomi percentami.

Tabuľka 3: Sektorové rozdelenie slovenského vývozu do Kanady (v tis. EUR)

Položka HS2	2014	2015	2016	Podiel 2016 (%)
Celkový vývoz	150 712	166 737	283 302	100
Z toho:				
Vozidlá iné ako železničné; ich časti	106 714	119 753	206 294	72,82
Jadrové reaktory, kotly, stroje	14 939	17 344	36 663	12,94
Elektrické stroje, zariadenia	3 008	5 762	11 943	4,22
Nábytok, svietidlá	5 973	5 330	5 249	1,85
Výrobky zo železa alebo ocele	2 943	2 967	4 273	1,51
Guma a výrobky z nej	2 255	2 930	4 131	1,46
Hračky, športové potreby	1 957	1 499	2 121	0,9
Obuv	2 748	1 323	1 616	0,8
Hliník a hliníkové výrobky	737	1 176	1 358	0,7
Hnojivá	445	1 159	1 090	0,7

Zdroj: spracované podľa SLOVSTAT a Ministerstva zahraničných vecí SR

Tabuľka 4: Sektorové rozdelenie slovenského dovozu z Kanady (v tis. EUR)

Položka HS2	2014	2015	2016	Podiel 2016 (%)
Celkový dovoz	50 597	79 990	86 886	100
Z toho:				
Minerálne palivá, minerály	10 746	33 187	28 466	32,76
Lietadlá, kozmické lode a ich časti a súčasti	10 520	13 244	14 357	16,52
Jadrové reaktory, kotly, stroje	4 271	2 948	14 088	16,21
Farmaceutické výrobky	3 377	3 288	3 500	4,03
Elektrické stroje, zariadenia	3 292	4 681	2 890	3,33
Zelenina, jedlé rastliny	1 665	2 026	2 869	3,30
Rôzne jedlé prípravky	1 404	1 966	2 574	2,96
Optické a meracie prístroje a nástroje	1 478	4 018	2 379	2,74

Zdroj: spracované podľa SLOVSTAT a Ministerstva zahraničných vecí SR

Hlavnou položkou slovenského dovozu z Kanady v roku 2016 v štruktúre podľa HS2 boli nerastné palivá, minerálne látky, ktoré pokryli 32,76 % celkového dovozu. Dôležitý bol aj dovoz položky lietadlá, kozmické lode a ich časti a súčasti (16,5 % dovozu), strojov a zariadení (16,21 %) a farmaceutických výrobkov (4,1 % celkového dovozu).

3.2. Grafické znázornenie dopadov Dohody CETA na Slovensko

Pri grafickom spracovaní analyzujeme dopad prijatia Dohody CETA na tri krajiny, a to na Slovensko (EÚ), Kanadu a zvyšok sveta. Schémy týchto troch krajín sú konštruované tak, že sa dá porovnať vývoz (dovoz) Slovenska s dovozom (vývozom) Kanady a zvyškom sveta. Znamená to, že pri grafickom znázornení makroekonomickej rovnováhy pre Slovensko zakresľujeme rastúci tvar krivky agregátnej ponuky a klesajúci tvar krivky agregátneho dopytu. Schémy pre Kanadu a zvyšok sveta sú obrátené.

V súčasnosti EÚ uplatňuje na všetok dovážaný tovar colnú sadzbu vo výške 5 % (jednoduchá priemerná hodnota MFN²⁵), Kanada iba 4 % a pre ostatné krajiny predpokladáme colnú sadzbu vo výške 3 %.²⁶

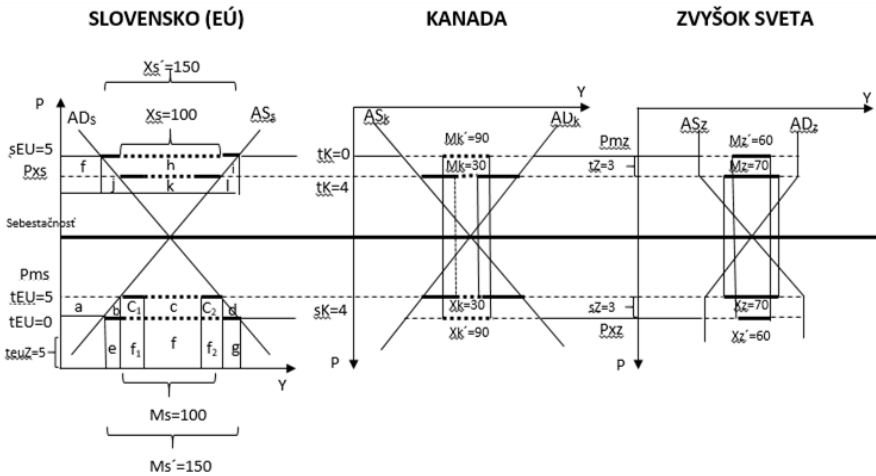

Schéma 1: Dopad zrušenia colných sadziieb na vývoz a dovoz

Zdroj: vlastné spracovanie

V bode ekvilibrium, kde sa spája krivka agregátneho dopytu s krivkou agregátnej ponuky dosahuje krajina sebestačnosť (fialová čiara). To zname-

²⁵ MFN sadzby (Most-favoured nation tariffs) – sú štandardné sadzby uplatňované na dovozy od všetkých členov WTO.

²⁶ WTO, 2016.

ná, že nedochádza k zahraničnému obchodu. V našej schéme dochádza zjednodušene k obchodovaniu medzi tromi krajinami pri colných sadzbách $tEU = 5\%$ (colná sadzba na dovoz z Kanady do EÚ), $tK = 4\%$ (colná sadzba na dovoz z EÚ do Kanady), $tZ = 3\%$ (colná sadzba pre zvyšok sveta). Pri týchto colných sadzbách bude v našom prípade Slovensko dovážať $Ms = 100$ jednotiek (Ms – dovezené množstvo na Slovensko), z toho $Xk = 30$ jednotiek pochádza z Kanady (Xk – kanadský vývoz na Slovensko) a $Xz = 70$ jednotiek zo zvyšku sveta.

V prípade, ak by Slovensko jednostranne odstránilo dovozné clá z Kanady ($tEU = 0\%$), pričom colné sadzby voči zvyšku sveta ostávajú nezmenené ($teuZ = 5\%$), potom Slovensko bude dovážať viac, pretože ceny dovážaných tovarov a služieb klesajú. Pre zjednodušenie predpokladáme, že dovoz sa zvýši o polovicu na $Ms' = 150$ jednotiek, z čoho Kanada vyváža $Xk' = 90$ jednotiek a zvyšok sveta $Xz' = 60$ jednotiek. To znamená, že jednostranná tarifná liberalizácia Slovenska (alebo EÚ) má klasický “Vinerian trade effect“ a znamená odklon od vzájomného zahraničného obchodu s treťou krajinou. Scenár jednostrannej liberalizácie obchodu vedie k nasledujúcim sociálnym účinkom:

Dôchodok spotrebiteľa: $a + b + c1 + c + c2 + d$

Dôchodok výrobcu: $-a$

Štát – strata príjmov plynúcich zo zaplateného cla pri obchodovaní s Kanadou: $-c - f$

Štát – strata príjmov plynúcich zo zaplateného cla pri obchodovaní so zvyškom sveta:

$e - c1 - f1 - c2 - f2 + g$ (z toho $e + g$ sú príjmy z tarifných príjmov, ostatné sú straty).

Čistý blahobyť na Slovensku: $b + d - f - f1 - f2 + e + g$ (z toho $b + d$ je zisk spotrebiteľov a $-f - f1 - f2 + e + g$ sú čisté straty na príjmoch alebo vplyv na obchodné podmienky).

Avšak Dohoda CETA znamená obojstrannú liberalizáciu obchodu medzi EÚ a Kanadou. To znamená, že nielen Slovensko, ale aj Kanada eliminuje svoje dovozné colné sadzby. Ak Kanada zruší colné sadzby z $tK = 3\%$ na nulu, potom Slovensko môže vyviesť viac ($Xs' = 150$) ako v situácii pred podpísaním Dohody CETA ($Xs = 100$). Z tohto vývozu 90 jednotiek smeruje do Kanady ($Mk' = 90$) a 60 jednotiek do zvyšku sveta ($Mz' = 60$). Dodatočný vývozný stimul prostredníctvom Dohody CETA funguje tak, akoby Slovensko poskytlo subvenciu na svoje vyvezené množstvo, čo znamená, že vývozné (dovozné) ceny na Slovensku (Kanade) sa zvýšia (poklesnú) o predpokladanú dotáciu $sEU = 5\%$. To má za následok nasledujúce teoretické účinky na blahobyť:

Dôchodok spotrebiteľa: $-f - g$

Dôchodok výrobcu: $f + g + h$

Štát – náklady na vývoznú dotáciu: -g – h – i – j – k – l

Čistý blahobyť na Slovensku: h (len vývozcovia získajú dodatočný dôchodok).

Zatiaľ čo spotrebiteľia (výrobcovia) sú víťazmi (porazenými) pri jednostrannej liberalizácii obchodu, dvojstranná liberalizácia obchodu (prípád CETA a vo všeobecnosti všetky dvojstranné dohody o voľnom obchode medzi EÚ a treťou krajinou) zabezpečuje aj výrobcom víťazstvo, pretože domáca krajina (Slovensko) môže vyvážať viac ako predtým. Colné straty z príjmov v dôsledku zrušenia dovozných ciel na dovozy z Kanady a z dôvodu menšieho dovozu zo zvyšku sveta nie sú pre slovenský rozpočet významné náklady. Vzhľadom na to, že dovozné sadzby sú súčasťou tradičných vlastných zdrojov rozpočtu EÚ, straty sú pre rozpočet EÚ záťažou.

3.3. Výhody Dohody CETA pre slovenskú ekonomiku

Dohoda CETA prinesie výhody ľuďom na celom Slovensku. Na základe Dohody CETA sa v podmienkach SR:

- Zruší clo pre slovenských vývozcov a dovozcov.
- Otvorí slovenským firmám kanadský trh so službami.
- Umožní slovenským firmám vo väčšej miere sa uchádzať o verejné zákazky v Kanade.
- Ochráni slovenský výskum a tvorivosť.
- Uľahčí slovenským odborníkom prácu v Kanade.
- Stimulujú investície medzi Slovenskom a Kanadou.
- Pomôže slovenským malým podnikom zväčšiť objem vývozu do Kanady.

Táto liberalizácia obchodu prinesie obrovské úspory na clách, keďže zruší 99 % všetkých colných položiek. Slovensko získa výhody zo zrušenia cla prakticky na všetky vyvážané tovary, a to najmä:²⁷

- Motorové vozidlá – tvoria viac než 70 % vývozu slovenského tovaru do Kanady. Kanadské clá dosahujú výšku až 9,5 %.
- Stroje a elektrické zariadenia – tvoria 14 % vývozu slovenského tovaru do Kanady. Kanadské clá sú v priemere nízke, ale pri niektorých výrobkoch dosahujú až 9 %.
- Nábytok – kanadské clá dosahujú výšku až 8 %.
- Guma a výrobky z gummy – ide najmä o pneumatiky a vulkanizovanú gumu. Kanadské clá dosahujú výšku až 9,5 %.

Okrem značných úspor týkajúcich sa platenia ciel umožní Dohoda CETA slovenským podnikateľom odstrániť náklady vynaložené na dvojité

²⁷ Európska komisia, 2017.

testovanie, vďaka ustanoveniam o uznávaní certifikátov posudzovania zhody v týchto oblastiach: stroje, elektrospotrebiče a elektronické zariadenia. Na tieto oblasti sa vzťahujú aj výhody vyplývajúce z ustanovení Dohody CETA o verejnom obstarávaní a pohybe odborníkov.

Dohoda CETA zlepši a zabezpečí prístup slovenských podnikateľov na kanadský trh so službami. Hodnota vývozu slovenských služieb do Kanady má v súčasnosti hodnotu 21 mil. EUR. Kanada v sektore odborných služieb zrušila viaceré obmedzenia týkajúce sa podmienok občianstva a trvalého bydliska pre slovenských odborníkov (právnikov, účtovníkov, architektov, inžinierov), ktorí chcú pracovať v Kanade.

Vďaka Dohode CETA získajú slovenskí podnikatelia prístup k rozsiahlemu kanadskému trhu verejného obstarávania. Slovenské podniky budú mať možnosť predkladať ponuky na dodávanie tovaru a služieb na všetkých vládných úrovniach v Kanade (federálnej, provinčnej a komunálnej). Kanada prejavila záujem aj o zvýšenie transparentnosti predkladania ponúk prostredníctvom zverejnenia federálnych a provinčných verejných súťaží na jednotnom webovom sídle verejného obstarávania. Závazky Kanady v oblasti vládneho obstarávania v rámci Dohody CETA sú najambicióznejšie zo všetkých, ktoré doteraz udelila.

Dohodou CETA sa zaručuje podobná úroveň ochrany v Kanade pre slovenské inovácie, autorské práva a ochranné známky, akú majú v EÚ. Kanada predovšetkým uvedie svoju ochranu autorských práv do súladu s medzinárodnými štandardmi. Je to dôležité pre ochranu duševného vlastníctva kreatívneho priemyslu EÚ (umelecké diela, publikácie, hudobná tvorba a softvér) a zabezpečenie šírenia prostredníctvom internetových distribučných kanálov.

Dohoda CETA obsahuje ustanovenia, ktoré uľahčujú európskym odborníkom pracovať v Kanade (a naopak) a uznanie ich kvalifikácie. Môže to byť výhodné najmä pre malé a stredné podniky, ktoré nemusia mať k dispozícii stály personál na mieste na priame zabezpečenie servisu.

Dohoda CETA podporí priame zahraničné investície (25 mil. EUR) Kanady na Slovensku, ktoré predstavujú pre Slovensko dôležitý zdroj ekonomického rastu a tvorby pracovných miest. Dohoda CETA nahradila bilaterálnu investičnú zmluvu uzavretú v roku 2012 a zabezpečí slovenským a kanadským investorom väčšiu predvídateľnosť, transparentnosť a ochranu investícií v Kanade a na Slovensku. Najväčšími kanadskými investormi na Slovensku sú spoločnosť Martinrea International, ktorá otvorila v Juri pri Bratislave závod na výrobu komponentov pre automobilový priemysel (Martinrea Slovakia Fluid Systems). Spoločnosť World Mail System z Vancouveru otvorila v Bratislave v roku 2014 centrum marketingových služieb. Ďalšími kanadskými investormi sú Colliers (real estate), Magna Sloveteca v Novom Meste n. Váhom (výroba zrkadiel a plastových častí pre automo-

bilový priemysel), Magna Exteriors and Interiors v Trnave (výroba kožených interiérov pre automobilový priemysel – Porsche, BMW, Mercedes).²⁸

Malí slovenskí podnikatelia sú do veľkej miery zameraní na vývoz a tvoria 87 % slovenských vývozcov. Práve títo podnikatelia budú môcť naplno využívať výhody plynúce z Dohody CETA. Malým slovenským podnikateľom sa uľahčí vývoz do Kanady najmä znížením obchodných prekážok, zrušením cla, zjednodušením colných postupov a kompatibilnejšími technickými požiadavkami. Malí podnikatelia budú môcť vďaka tomu:²⁹

- jednoduchšie konkurovať väčším podnikom,
- predávať rovnaký produkt (prípadne s menšími úpravami) na oboch trhoch,
- zvýšiť svoju účasť v dodávateľských reťazcoch a elektronickom obchode.

Záver

Dohoda CETA je z obchodnej stránky významnejšia pre Kanadu než pre EÚ, pretože Kanade otvorí prístup k väčšiemu trhu, keďže Kanada má 36 mil. obyvateľov a EÚ má 500 mil. obyvateľov, čo je 14-krát viac. V prípade EÚ je to skôr symbolické víťazstvo, ktoré potvrdzuje, že predstavitelia vládnej moci v EÚ sú schopní vyjednať významné zahraničné dohody, ktoré pomôžu aj európskym podnikateľom.

Hlavným pozitívom Dohody CETA je, že otvorí väčší priestor pre voľný obchod, to znamená, že krajiny sa môžu oveľa viac špecializovať na výrobu tých statkov pri výrobe ktorých dosahujú komparatívne výhody a môžu ich vyvážať vo väčšom množstve do krajín, kde ich nemajú. Napríklad EÚ má oproti Kanade komparatívnu výhodu pri vývoze automobilov a strojárnských výrobkov, na druhej strane Kanada dosahuje komparatívnu výhodu pri vývoze kovov, medených a iných rúd a potravín. Najväčší prínos by Dohoda CETA mala predstavovať pre poľnohospodársky sektor, potravinové výrobky a nápoje, chemikálie, plasty a gumárske výrobky. Málo propagovaným, ale významným benefitom Dohody CETA je, že ide nad rámec bežných dohôd zo strany colných bariér v rámci WTO. Umožňuje európskym podnikateľom podieľať sa na verejnom obstarávaní v Kanade. Kanadské federálne a provinčné vlády ročne obstarávajú prostriedky vo výške cca 30 mld. EUR, pričom v tejto oblasti budú mať európski podnikatelia voľný prístup, čo doteraz nebolo možné.

²⁸ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR: *Ekonomická informácia o teritóriu*. Bratislava, 2017, s. 21.

²⁹ Európska komisia, 2017.

Dohoda CETA prinesie so sebou aj presun pracovných miest. Napríklad v 90-tych rokoch, keď začala na Slovensku podnikat' automobilka Volkswagen, došlo k oslabeniu jeho výroby v Španielsku a k strate pracovných miest, na druhej strane na Slovensku sa vytvorili nové pracovné miesta. To znamená, že nastane presun pracovných miest z EÚ do Kanady v oblastiach v ktorých Kanadania dosahujú komparatívne výhody.

Dohoda CETA ovplyvní Slovensko len nepriamo. Kanada nepatrí medzi hlavných obchodných partnerov Slovenska, čiže výhody z obchodnej dohody s Kanadou sa na slovenskom hospodárstve prejavia priamo len v malej miere. Avšak na druhej strane, práve veľké multinacionálne spoločnosti, ktoré tvoria kosru slovenskej ekonomiky budú benefitovať z tejto dohody, čo sa následne prejaví aj na slovenskom hospodárstve. Keď EÚ uzatvorila podobnú dohodu s Južnou Kóreou, po niekoľkých rokoch došlo k nárastu vývozu tovarov o 55 % a služieb o 40 %. To znamená, že dohody tohto typu majú pozitívny vplyv na rozvoj zahraničného obchodu, a v konečnom dôsledku môžu časom zvýšiť o niekoľko málo percent zahraničný obchod medzi Slovenskom a Kanadou.

Použitá literatúra

1. BALÁŽ, P. a kol.: *Medzinárodné podnikanie*. Bratislava : Sprint vfra, 2010. 546 s.
2. BALDWIN, R. E.: The Causes of Regionalism. In *The World Economy*, 1997, roč. 20, č. 7, s. 865-888.
3. BEDDOES, Z. M.: Liberty Moves North. In *The Economist*, 2016, 421(9013), s. 9-26.
4. BLAŽO, O.: *Základy práva spoločnej obchodnej politiky Európskej únie*. Bratislava : PraF UK, 2014, s. 13.
5. BLAŽO, O.: (Possible) impact of CETA on creation of law. In *Bratislava Law Review*, 2017, roč. 1, č. 1, s. 125-132.
6. BLAŽO, O.: Abuse of Law and Foreign Investment. In *Mil'niky práva v stredoeurópskom priestore 2017*. Bratislava : PraF UK, 2017, s. 11-17.
7. CIHELKOVÁ, E. a kol.: *Regionalismus a multilateralismus. Základy nového svetového obchodného rádu?* Praha : C. H. Beck, 2010. 400 s.
8. EURÓPSKA ÚNIA: *Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1219/2012 z 12. decembra 2012, ktorým sa ustanovujú prechodné opatrenia pre bilaterálne investičné dohody medzi členskými štátmi a tretími krajinami*. L 351, 2016.
9. European Commission and the Government of Canada: *Assesing the costs and benefits of a closer EU-Canada economic partnership*. 2008. Dostupné na http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/october/tradoc_141032.pdf.
10. Európska komisia: *Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA)*. Brusel, 2017. Dostupné na http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/may/tradoc_155589.pdf.

11. KAŠŤÁKOVÁ, E.: Revealed Comparative Advantages of Slovakia in Penetrating Foreign Markets. In *Studia commercialia Bratislavensia*, 2015, roč. 31, č. 3, s. 384-392.
12. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR: *Ekonomická informácia o teritóriu*. Bratislava, 2017. 45 s. Dostupné na <https://www.mzv.sk/documents/10182/620840/Kanada+-+ekonomick%C3%A9+inform%C3%A1cie+o+terit%C3%B3riu+2017>.
13. NEUMANN, P.: New regionalism in the world economy. An example of the United States of America in the Western Hemisphere. In *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 50-60.
14. RADA EURÓPSKEJ ÚNIE: Komplexná hospodárska a obchodná dohoda (CETA) medzi Kanadou na jednej strane a Európskou úniou a jej členskými štátmi na strane druhej. In: *Úradný vestník Európskej únie*, 2016, roč. 50, 11/60, s. 197. Luxembursko: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie.
15. RUŽEKOVÁ, V.: Liberalizácia svetového obchodu: význam a účinky regionálnych dohôd (na príklade Európskej únie a Kanady). In *Ekonomický časopis*, 2013, roč. 61, č. 9, s. 963-982.
16. SLOVSTAT: Imports and exports indicators. Bratislava, 2015. Dostupné na <http://www.statistics.sk/pls/elisw/MetaInfo.explorer?obj=78&cmd=go&s=1005&sso=5&so=29>.
17. STATCAN: *Canada: Economic and Financial Data*. Ontario, 2016: Statistics Canada. Dostupné na <http://www.statcan.gc.ca/tables-tableaux/sum-som/101/cst01/dsbbcan-eng.htm>.
18. ŠIKULA, M.: *Globalizácia – rózcestie civilizácie*. Bratislava : Sprint vfra, 2010. 124 s.

BEZDÔVODNÉ OBOHATENIE PODĽA ZÁKONNÍKA PRÁCE

JUDr. Andrej Poruban, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
andrej.poruban@flaw.uniba.sk

Bezdôvodné obohatenie podľa Zákonníka práce

Príspevok sa zaoberá bezdôvodným obohatením v pracovnom práve a zameriava sa na jeho spoločné rysy a odlišnosti v pracovnoprávných a občianskoprávných vzťahoch.

Enriquecimiento injusto en Estatuto de los Trabajadores

Este trabajo trata de la enriquecimiento injusto la legislación laboral y se centra en los atributos comunes y las diferencias las relaciones laborales y civiles.

Unjust enrichment in Labor Code

This paper deals with unjust enrichment under the labour law legislation and focuses on his common attributes and differences in employment and civil relationships.

Kľúčové slová: bezdôvodné obohatenie, pracovné právo, občianske právo

Palabras clave: Enriquecimiento injusto, derecho laboral, derecho civil

Keywords: Unjust enrichment, labour law, civil law

Úvod

Bezdôvodné obohatenie v pracovnom práve predstavuje osobitný druh záväzkového vzťahu, ktorý vzniká z určitých taxatívne stanovených dôvodov. Dochádza pri ňom k zvýšeniu aktív na strane jedného zo subjektov pracovnoprávneho vzťahu, ktoré je súčasne na ujmu druhého.

Účelom pracovnoprávnej úpravy, ktorá plní reparačnú a preventívno-výchovnú funkciu, je zaistiť nápravu a zabezpečiť vrátenie toho, čo zamestnávateľ alebo zamestnanec získal v rozpore so zákonom alebo s dobrými mravmi. Cieľom je podchytiť všetky situácie, ktorých vysporiadanie neumožňuje špeciálne ustanovenie zákona upravujúce jednotlivé právne vzťahy alebo zmluvy uzatvorené v rámci nich. Bezdôvodným obohatením nie je každé nesplnenie povinnosti zo zmluvy alebo zákona, ale nastáva iba vtedy, ak vydanie prijatého plnenia neupravuje iný právny titul. Úprava je sekundárne zameraná na ochranu slabšej strany, ktorá sa prejavuje v niektorých odklonoch v prospech zamestnanca.

Vo vzťahu k zodpovednosti za škodu má úprava podporný charakter. Ak bola spôsobená majetková ujma porušením povinnosti pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s ním, je treba nárok posúdiť podľa ustanovení o náhrade škody (§ 177 – § 221 Zákonníka práce). Ide o kvázidelikt, pri ktorom sa nevyžaduje existencia zavinenia, protiprávneho úkonu ani škodnej udalosti.

Právo na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia sa premlčí v subjektívnej lehote za dva roky odo dňa, keď sa oprávnený dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil.¹ Pre začiatok behu lehoty sa vyžaduje skutočná a nie iba predpokladaná vedomosť oprávneného. Nie je pritom rozhodujúce, že oprávnený sa mohol o získaní prospechu na jeho úkor dozvedieť pri vynaložení potrebnej starostlivosti aj skôr. Objektívna lehota, ktorú nemožno prekročiť, hoci by ešte boli podmienky pre uplynutie subjektívnej premlčacej lehoty, je stanovená dvojako podľa charakteru získania majetkového prospechu. Najneskôr sa právo na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia premlčí za tri roky, a ak ide o úmyselné bezdôvodné obohatenie, za desať rokov odo dňa, keď k nemu došlo.² Plynutie týchto lehôt je upravené bez akejkoľvek závislosti na subjektívnej vedomosti oprávneného o bezdôvodnom obohatení. Nárok na vydanie sa musí uspokojiť do siedmich dní odo dňa, keď oprávnený požiadal o plnenie z bezdôvodného obohatenia.³ Inak ide o úpravu komplexnú a autonómnu a Občiansky zákonník sa nedá použiť ani subsidiárne (§(451 až § 459 OZ).

¹ § 107 ods. 1 OZ: „Právo na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia sa premlčí za dva roky odo dňa, keď sa oprávnený dozvie, že došlo k bezdôvodnému obohateniu a kto sa na jeho úkor obohatil.“

² § 107 ods. 2 OZ: „Najneskôr sa právo na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia premlčí za tri roky, a ak ide o úmyselné bezdôvodné obohatenie, za desať rokov odo dňa, keď k nemu došlo.“

³ § 33 ods. 3 Zákonníka práce: „Ak nie je lehota uspokojenia nároku ustanovená právnym predpisom alebo ak nie je určená v rozhodnutí alebo dohodnutá, musí sa nárok uspokojiť do siedmich dní odo dňa, keď o uspokojenie oprávnený účastník požiadal.“

Zákonník práce č. 311/2001 Z.z. (ďalej aj ako ZP) vychádza z niekdajšieho neoprávneného majetkového prospechu v Zákonníku práce č. 65/1965 Zb.⁴. Ide o úpravu kogentnej povahy a nedá sa od nej odchyliť dohodou subjektov pracovnoprávneho vzťahu.

V tejto súvislosti je treba upozorniť na skutočnosť, že Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. (ďalej aj ako OZ) inštitút neoprávneného majetkového prospechu nahradil bezdôvodným obohatením už 1. januára 1992.⁵ V súkromnom práve tak desať rokov existovala neodôvodnená a nežiaduca dichotómia bezdôvodného obohatenia/neoprávneného majetkového prospechu.

V Českej republike, kde prvý zákonník práce ponechali až do roku 2007, neoprávnený majetkový prospech uvoľnil miesto bezdôvodnému obohateniu už 1. júna 1994.⁶ Po prijatí nového Občianskeho zákoníku č. 89/2012 Sb. bezdôvodné obohatenie nie je upravené samostatne v Zákoníku práce č. 262/2006 Sb., ale sa naň subsidiárne použije občianskoprávna úprava.⁷

1. Skutkové podstaty bezdôvodného obohatenia

Základom je § 222 ods. 1 ZP: „Ak sa zamestnanec bezdôvodne obohatí na úkor zamestnávateľa alebo ak sa zamestnávateľ bezdôvodne obohatí na úkor zamestnanca, musí obohatenie vydať.“ Ide o vyjadrenie všeobecnej právnej zásady, podľa ktorej sa nikto nesmie bezdôvodne obohacovať na úkor iného. Nejde pritom o akúsi generálnu klauzulu použiteľnú na akékoľvek prípady obohatenia bez právneho dôvodu aj bez výslovnej osobitnej úpravy. Pre skutočný vznik je potrebné naplnenie niektorej zo skutkových podstát uvedených v odseku 2, ktoré konkretizujú čo sa považuje bezdô-

⁴ § 243 Zákonníka práce č. 65/1965 Zb. účinného do 31. marca 2001:

„(1) Ak zamestnanec získa neoprávnené majetkový prospech na úkor zamestnávateľa alebo zamestnávateľ na úkor zamestnanca, musí ho vydať.

(2) Neoprávneným majetkovým prospechom je prospech získaný plnením bez právneho dôvodu alebo plnením z neplatného právneho úkonu.

(3) Vrátenie neprávom vyplatených súm môže však zamestnávateľ na zamestnancovi požadovať, len ak zamestnanec vedel alebo musel z okolností predpokladať, že ide o sumy nesprávne určené alebo omylom vyplatené, a to v lehote troch rokov od ich výplaty.

(4) Neplatnosť právneho úkonu nemôže byť zamestnancovi na ujmu, pokiaľ neplatnosť nespôsobil výlučne sám; ak vznikne zamestnancovi následkom takého neplatného právneho úkonu škoda, je zamestnávateľ povinný ju nahradiť.“

⁵ Zákon č. 509/1991 Zb., ktorým sa mení, dopĺňa a upravuje Občiansky zákonník.

⁶ Zákon č. 74/1994 Sb., ktorým sa mení a dopĺňuje zákoník práce č. 65/1965 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁷ § 2991 až 3005 Občianskeho zákoníku.

vodné obohatenie v pracovnoprávných vzťahoch.⁸ Zákonník práce tu doslova kopíruje § 451 ods. 2 Občianskeho zákonníka.⁹

Z dikcie citovaného ustanovenia je zrejmé, že jeho účinky nie je možné rozšíriť na iné subjekty pracovnoprávných vzťahov, ale pôjde výlučne o vzťah medzi zamestnávateľom a zamestnancom.

Ad plnenie bez právneho dôvodu

Nerozhoduje, či subjekty o neexistencii právneho dôvodu na plnenie vedeli, alebo nie. Bezdôvodné obohatenie môže spočívať v tom, že ten kto plnil, predpokladal právny dôvod, avšak v skutočnosti od začiatku žiadny právny dôvod nebol. Najčastejšie pôjde o poskytovanie mzdy, náhrady mzdy, cestovných náhrad alebo ich častí, na ktoré zamestnancovi nevznikol nárok, alebo plnenie zamestnanca, ktorý konal v omyle, že má určitú povinnosť.

Ad plnenie z neplatného právneho úkonu

Právny úkon, na základe ktorého došlo k plneniu, síce formálne existoval, avšak je od začiatku neplatný. Spravidla ide o plnenie zo zmluvy, ktorá bola pre rozpor so zákonom neplatná. Právny úkon musí byť za neplatný určený súdom buď samostatným rozhodnutím alebo v konaní o vydanie bezdôvodného obohatenia ako riešenie predbežnej otázky.

Pri neplatnosti právneho úkonu je povinnosť vydať bezdôvodné obohatenie modifikovaná v prospech zamestnanca. V zmysle § 17 ods. 3 ZP¹⁰ je potrebné skúmať, kto túto neplatnosť spôsobil. Povinnosť zamestnanca vydať bezdôvodné obohatenie, prípadne poskytnúť peňažnú náhradu, je daná len vtedy, ak spôsobil neplatnosť právneho úkonu výlučne sám. V prípade, že neplatnosť spôsobil výlučne zamestnávateľ alebo neplatnosť bola spôsobená oboma subjektmi pracovnoprávneho vzťahu, nejde o bezdôvodné obohatenie a prijaté plnenie si môže ponechať.

Ad plnenie z právneho dôvodu, ktorý odpadol

Vzťahuje sa na situácie, keď v okamihu poskytnutia plnenia existuje právny dôvod plnenia, ale dodatočne v dôsledku ďalšej právnej skutočnosti, stratil svoje právne účinky. Môže ísť napr. o vyplatený preddavok na mzdu,

⁸ § 222 ods. 2 ZP: „Bezdôvodné obohatenie na účely tohto zákona je majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, plnením z neplatného právneho úkonu, plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, ako aj majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov.“

⁹ § 451 ods. 2 OZ: „Bezdôvodným obohatením je majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, plnením z neplatného právneho úkonu alebo plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, ako aj majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov.“

¹⁰ § 17 ods. 3 ZP: „Neplatnosť právneho úkonu nemôže byť zamestnancovi na ujmu, ak neplatnosť nespôsobil sám. Ak vznikne zamestnancovi následkom neplatného právneho úkonu škoda, je zamestnávateľ povinný ju nahradiť.“

ktorý potom nebol krytý vykonanou prácou, alebo plnenie z dohody, od ktorej bolo účinne odstúpené. Právny dôvod môže odpadnúť aj uplynutím času, splnením rozvázovacej podmienky alebo objektívnou nemožnosťou plnenia. Môže ísť tiež o plnenie podľa súdneho rozhodnutia, ktoré bolo neskôr zrušené.

Ad majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov

Hoci žiadny právny predpis nekonkretizuje nepoctivý zdroj, typický pôjde najmä o prospech získaný trestnou činnosťou, či v dôsledku priestupku/správneho deliktu. Môže ísť aj o činnosť, ktorej závažnosť nedosahuje intenzity trestného činu alebo priestupku/správneho deliktu. V takomto prípade pôjde o zdroj, ktorý je v rozpore s dobrými mravmi v zmysle čl. 2 Základných zásad¹¹ a § 13 ods. 3 ZP¹².

V porovnaní s občianskoprávnou úpravou absentuje v Zákonníku práce plnenie za iného.¹³ Užší rozsah vyplýva z toho, že bezdôvodné obohatenie musí mať pôvod vo vzťahu medzi zamestnancom a zamestnávateľom, ktorému nechýba časový, miestny a najmä vecný (vnútorný účelový) pomer k výkonu závislej práce. Pri nedostatku osobnej viazanosti na výkon práce zamestnanca sa bude postupovať podľa Občianskeho zákonníka. Avšak v prípade, že niektorý zo subjektov základného pracovnoprávneho vzťahu uspokojí pracovnoprávny nárok, ktorý mal podľa práva plniť iný, pôjde o plnenie bez právneho dôvodu. Vydania bezdôvodného obohatenia sa nemožno domáhať voči tomu za koho bolo plnené, ale len proti tomu, komu sa bez právneho dôvodu plnilo. Ak teda uspokojia dvaja zamestnanci nárok na náhradu škody rovným dielom, hoci podľa miery zavinenia¹⁴ zodpovedal jeden zamestnanec za škodu z 30% a druhý z 70%, môže požadovať zamestnanec, ktorý škodu nahradil vo väčšom rozsahu, vydanie bezdôvodného obohatenia po svojom zamestnávateľovi a nie po druhom zamestnancovi.¹⁵

¹¹ Čl. 2 tretia veta Základných zásad ZP: „Výkon práv a povinností vyplývajúcich z pracovnoprávnych vzťahov musí byť v súlade s dobrými mravmi; nikto nesmie tieto práva a povinnosti zneužívať na škodu druhého účastníka pracovnoprávneho vzťahu alebo spoluzamestnancov.“

¹² § 13 ods. 3 prvá a druhá veta ZP: „Výkon práv a povinností vyplývajúcich z pracovnoprávnych vzťahov musí byť v súlade s dobrými mravmi. Nikto nesmie tieto práva a povinnosti zneužívať na škodu druhého účastníka pracovnoprávneho vzťahu alebo spoluzamestnancov.“

¹³ § 454 OZ: „Bez dôvodu sa obohatil aj ten, za koho sa plnilo, čo podľa práva mal plniť sám.“

¹⁴ § 187 ods. 2 ZP: „Ak zodpovedá zamestnávateľovi za škodu niekoľko zamestnancov, každý z nich uhradí pomernú časť škody podľa miery svojho zavinenia.“

¹⁵ DRÁPAL, L. in SOUČKOVÁ, M. a kol.: *Zákoník práce. Komentár*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 463.

V Zákonníku práce tiež chýba negatívne vymedzenie analyzovaného inštitútu. Prijatie plnenia z hry alebo stávky¹⁶ v pracovnom práve neprípadá do úvahy. Komplikovanejšia situácia nastáva v prípade prijatia premlčaného dlhu¹⁷, ktoré sa bežne môže vyskytnúť aj v pracovnoprávných vzťahoch. Pracovnoprávny kódex neobsahuje výslovný úpravu, čo znamená, že prijatie premlčaného dlhu je treba považovať za bezdôvodné obohatenie. Takáto výnimka v rámci súkromného práva nie je úplne účelná ani racionálna. Podľa komentárovej literatúry východisko spočíva v Čl. 2 Základných zásad a § 13 ods. 3 ZP, podľa ktorých výkon práv a povinností musí byť v súlade s dobrými mravmi.¹⁸ Domnievame sa však, že uvedené nemôže platiť absolútne, ale bude potrebné postupovať od prípadu k prípadu podľa konkrétnych okolností. Nemôžeme opomenúť ani alternatívny výklad len v prospech jednej strany, ktorý vychádza z protektívnej funkcie pracovného práva chrániacej predovšetkým zamestnanca. Pri takejto interpretácii by bezdôvodné obohatenie nevzniklo len v prípade prijatia plnenia premlčaného dlhu zamestnancom. Ak by však prijal premlčaný dlh zamestnávateľ, bol by povinný vydať bezdôvodné obohatenie zamestnancovi. Takáto alternatíva podľa nás už ide za hranicu nevyhnutnosti a primeranosti najmä, ak potreba výkonu práv a povinností v súlade s dobrými mravmi je univerzálnym príkazom nielen pre zamestnávateľa, ale aj zamestnanca.

Pokiaľ ide o druhú vetvu § 455 ods. 1 OZ, ktorá sa tiež nenachádza v Zákonníku práce, platí, že prijaté plnenie dlhu neplatného len pre nedostatok formy je v širších súvislostiach upravené v prospech zamestnanca v § 17 ods. 3 ZP. Odôvodnené to je tým, že zamestnávateľ má väčšie možnosti zabezpečiť, aby nedochádzalo k neplatným právnym úkonom.

2. Vydanie a rozsah vydania bezdôvodného obohatenia

Právnym následkom bezdôvodného obohatenia je sankcia, ktorá postihuje toho, kto získal majetkový prospech. Rovnako ako v občianskom práve¹⁹ vzniká sekundárna povinnosť vydať predmet bezdôvodného obohatenia to-

¹⁶ § 455 ods. 2 OZ: „*Takisto sa za bezdôvodné obohatenie nepovažuje prijatie plnenia z hry alebo stávky uzavretej medzi fyzickými osobami a vrátenie peňazí požičaných do hry alebo stávky; na súde sa však týchto plnení nemožno domáhať.*“

¹⁷ § 455 ods. 1 OZ: „*Za bezdôvodné obohatenie sa nepovažuje, ak bolo prijaté plnenie premlčaného dlhu alebo dlhu neplatného len pre nedostatok formy.*“

¹⁸ Aj BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce : komentár*. 1. vyd. Praha : C.H.Beck, 2010, s. 607.

¹⁹ § 456 prvá veta OZ: „*Predmet bezdôvodného obohatenia sa musí vydať tomu, na úkor koho sa získal.*“

mu, v koho majetkovej sfére došlo k zníženiu hodnôt²⁰, ktoré možno vyjadriť v peniazoch.²¹ Ak oprávnený subjekt požaduje vydanie bezdôvodného obohatenia, musí preukazovať splnenie predpokladov jeho vzniku. Povinný musí vydať všetko, čo bolo bezdôvodným obohatením nadobudnuté, vrátane súčasti veci a príslušenstva veci i pohľadávky. Nie je rozhodujúce, aká majetková ujma vznikla inému, ale aký majetkový prospech získal obohatený, a to v okamihu keď prospech získal. V otázke spôsobu vydania Zákonník práce prioritizuje obnovenie pôvodného stavu. Musia sa teda vydať presne tie veci a iné majetkové hodnoty, čo boli získané.²²

Ak majetkový prospech pozostával z pracovnej činnosti, môže byť poskytnutý zodpovedajúci peňažný ekvivalent.²³ Pekuniárna náhrada prichádza do úvahy aj v prípadoch, kedy obnovenie predchádzajúceho stavu nie je objektívne dobre možné a tiež vtedy, ak je naturálna reštitúcia ekonomicky neúčelná, najmä s prihliadnutím na všetky okolnosti konkrétneho prípadu. Výška peňažnej náhrady musí zodpovedať cene výkonov v čase, kedy bolo plnenie poskytnuté. Ak pozostáva majetkový prospech z peňazí, vracajú sa peniaze ako to, čo sa nadobudlo bezdôvodným obohatením, a nie ako peňažná náhrada.

Pokiaľ ide o vydanie úžitkov z plnenia (prírastky a plody), ktoré tvoria predmet bezdôvodného obohatenia, je rozhodujúca dobromyseľnosť toho, kto bezdôvodné obohatenie získal.²⁴ Za dobrú vieru (*bona fides*) sa považuje taký subjektívny stav obohateného, keď s ohľadom na všetky okolnosti a povahu konkrétneho prípadu nemohol predpokladať, že mu plnenie, ktoré tvorí predmet bezdôvodného obohatenia, nepatrí. Ak bol bezdôvodne obohatený dobromyseľný (o bezdôvodnom obohatení nevedel a ani vzhľadom na okolnosti prípadu vedieť nemohol), stáva sa priamo na základe zákona vlastníkom úžitkov z plnenia. Predmet bezdôvodného obohatenia síce musí vydať, ale odpadá právny dôvod na vydanie nadobudnutých úžitkov. V opačnom prípade, ak subjekt, ktorý bezdôvodné obohatenie získal, konal v zlej viere (*mala fides*), je povinný spolu s bezdôvodným obohatením vydať všetky úžitky, ktoré z bezdôvodného obohatenia získal. Ak vydanie úžitkov nie je už možné, je povinný poskytnúť za ne peňažnú náhradu. Ne-

²⁰ § 222 ods. 3 prvá veta ZP: „Predmet bezdôvodného obohatenia sa musí vydať tomu, na čí úkor bol získaný.“

²¹ Zákonník práce tiež neobsahuje ustanovenie podobné § 456 druhá veta OZ („Ak toho, na úkor koho sa získal, nemožno zistiť, musí sa vydať štátu.“) z dôvodu užšieho osobného vymedzenia bezdôvodného obohatenia v pracovnom práve (por. § 222 ods. 1 ZP).

²² § 222 ods. 3 druhá veta ZP: „Musí sa vydať všetko, čo sa nadobudlo bezdôvodným obohatením.“

²³ § 222 ods. 3 tretia veta ZP: „Ak to nie je možné najmä preto, že obohatenie spočívalo vo výkonoch, musí sa poskytnúť peňažná náhrada.“

²⁴ § 222 ods. 4 ZP: „S predmetom bezdôvodného obohatenia sa musia vydať aj úžitky z neho, ak ten, kto obohatenie získal, nekonal dobromyseľne.“

dostatok dobromyseľnosti musí dokazovať ten, na koho úkor k obohateniu došlo, pretože dobra viera bezdôvodne obohateného sa predpokladá.

Bez ohľadu na dobrú vieru toho, kto bezdôvodné obohatenie vydáva, patrí mu nárok na náhradu potrebných nákladov, ktoré na vec vynaložil.²⁵ Nejde o hodnotu vynaložených prostriedkov, ale o zhodnotenie veci, t.j. rozdiel medzi hodnotou jeho veci pred a po investícií, ktoré oprávnený získal. Účelne vynaloženými sú také výdavky, ktoré boli nevyhnutné pre uchovanie existencie veci, pre jej riadne opatrovanie a zachovanie jej funkčnosti.

3. Vrátanie neprávom vyplatených súm

Výrazným posunom oproti občianskoprávnej úprave je ochrana dobromyseľnosti zamestnanca v prípade, že má vrátiť neprávom vyplatené sumy, pretože „[z]amestnávateľ má konať so zvýšenou obozretnosťou a to i v prípade vyplácania súm zamestnancom, Zamestnanec sa v zásade môže (sic!) spoliehať na riadne vyúčtovanie zo strany zamestnávateľa.“²⁶ Ak prijal bezdôvodne peňažné plnenie (napr. mzdu, náhradu mzdy, cestovné náhrady, náhradu škody), je povinný získaný majetkový prospech vydať svojmu zamestnávateľovi len vtedy, ak vedel alebo musel z okolností predpokladať, že ide o sumy nesprávne určené alebo omylom vyplatené. V takomto prípade je premlčacia lehota trojročná a začína plynúť odo dňa, kedy došlo k výplate neoprávnených súm.²⁷ Posúdenie uvedeného je vecou každého prípadu zvlášť. Rozhodné skutočnosti musí preukazovať vždy zamestnávateľ. Vzhľadom na dikciu sa toto zmierňujúce ustanovenie nevzťahuje na nepeňažné plnenia prijaté zamestnancom.

Záver

V pracovnoprávnej regulácii bezdôvodného obohatenia sa odráža komplikovanosť vzťahu Zákonníka práce a Občianskeho zákonníka. Hoci je úprava v oboch kódexoch rovnaká či aspoň podobná, odlišuje sa v predovšetkým prevalenciou zmierňujúcich ustanovení chrániacich zamestnanca.

²⁵ § 222 ods. 5 ZP: „Ten, kto predmet bezdôvodného obohatenia vydáva, má právo na náhradu potrebných nákladov, ktoré na vec vynaložil.“

²⁶ RAK, P.: *Úprava náhrady spôsobenej škody v pracovnom práve, občianskom práve, obchodnom práve a bezdôvodné obohatenie*. In: Quo vadis, pracovné právo? Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009. s. 13.

²⁷ § 222 ods. 6 ZP: „Vrátanie neprávom vyplatených súm môže zamestnávateľ od zamestnanca požadovať, ak zamestnanec vedel alebo musel z okolností predpokladať, že ide o sumy nesprávne určené alebo omylom vyplatené, a to v lehote do troch rokov od ich výplaty.“

Najmä § 222 ods. 6 ZP vzbudzuje v súčasnosti, pri rešpektovaní základnej zásady súkromného práva – zásady rovnosti, pochybnosti. Je otázne, či silnejšie sociálno-ekonomické postavenie zamestnanca môže zvýhodňovať zamestnanca až takýmto spôsobom. Argumentácia predpokladanou vyššou mierou orientácie zamestnávateľa v právnych záležitostiach, resp. ľahšou dostupnosťou odborného aparátu by bolo vhodné podrobiť kritike. V súčasnosti v čase nových médií a digitalizácie nemôže byť pre v rozumnej miere pozorného a opatrného zamestnanca problém získať potrebné informácie a postupovať obozretne v (pracovno)právnych vzťahoch. Bez ohľadu na uvedené sa prikláňame k názoru, podľa ktorého by bolo vhodné inšpirovať sa českou cestou.²⁸ Znamenalo by to odstránenie v mnohých smeroch nadbytočnú úpravu bezdôvodného obohatenia zo Zákonníka práce a nastavenie subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka aj na tento inštitút. To všetko, samozrejme, pri zachovaní primeranej ochrany zamestnanca.

Použitá literatúra

1. BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce : komentár*. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2010. 673 s. ISBN 978-80-7400-172-7.
2. HAMŘÍK, M.: Bezdôvodné obohatenie v pracovnom práve? In *Právni ROZPRÁVY 2015 : mezinárodní vědecká konference oblasti práva a právnických věd – Právni rozpravy 2015*. Hradec Králové : MAGNANIMITAS, 2015, s. 98-104.
3. RAK, P.: Úprava náhrady spôsobenej škody v pracovnom práve, občianskom práve, obchodnom práve a bezdôvodné obohatenie. In *Quo vadis, pracovné právo?* Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2009. 15 s.
4. SOUČKOVÁ, M. a kol.: *Zákoník práce. Komentář*. 2 vyd. Praha : C. H. Beck, 1997. 740 s. ISBN 80-7179-090-7.

²⁸ HAMŘÍK, M.: Bezdôvodné obohatenie v pracovnom práve? In *Právni ROZPRÁVY 2015 : mezinárodní vědecká konference oblasti práva a právnických věd – Právni rozpravy 2015*. Hradec Králové : MAGNANIMITAS, 2015, s. 104.

PRÁVNE RIZIKÁ ZNEUŽITIA BLANKOZMENKY¹

Mgr. Peter Rakovský

Univerzita Komenského, Právnická fakulta
Katedra finančného práva
peterrakovsky2@gmail.com

Mgr. Lea Mezeiová

Univerzita Komenského, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
lea.trnovszka@flaw.uniba.sk

Právne riziká zneužitia blankozmenky

Predmetom tohto článku je poukázať na praktické, ako aj teoretické problémy a riziká, ktoré inštitút blankozmenky predstavuje. Autor sa snaží rozobrať relevantné ustanovenia zákona, ktoré dopĺňa širokou judikatúrou národných a zahraničných súdov. Pri niektorých častiach článku taktiež uvádza možné legislatívne návrhy ako aj inštitúty, ktoré by mohli minimalizovať riziká spojené s blankozmenkou.

Riesgos legales de uso incorrecto del espacio en blanco

El objeto de este artículo es señalar los problemas prácticos y teóricos y los riesgos que presenta el instituto de la manta. El autor trata de desglosar las disposiciones pertinentes de la ley, que complementa la amplia jurisprudencia de los tribunales nacionales y extranjeros. En algunas partes del artículo, también se enumeran posibles propuestas legislativas, así como institutos que podrían minimizar los riesgos asociados con la cobertura.

Legal risks of misuse of the blanket

The subject of this article is to point out the practical as well as the theoretical problems and risks that the institute of the blanket presents. The author seeks to break down the relevant provisions of the law, which

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu Grant UK/391/2017 na tému „Právne riziká zneužitia vybraných finančných operácií“.

complements the broad case law of national and foreign courts. In some parts of the article, it also lists of possible legislative proposals as well as institutes that could minimize the risks associated with blanketing.

Kľúčové slová: blankozmenka, riziko, veriteľ, dlžník zákon zmenkový a šekový

Palabras claves: en blanco, riesgo, acreedor, prestatario, proyecto de ley y cheque

Keywords: blank promissory, risk, creditor, borrower, bill of bills and check

Úvod

Zmluvná sloboda je imanentnou súčasťou súkromného práva. Právo však niekedy akceptuje aj konania a inštitúty, ktoré často môžu spôsobiť obrovskú nerovnováhu v právach a povinnostiach a ktoré často spoločnosť i právny poriadok plne akceptuje. Aj keď právny poriadok často upravuje mantinely a limity výkonu svojho práva subjektami práva, môže dôjsť k jeho zneužitiu.

V právnych zmenkových vzťahoch prevláda zmenková prísnosť, čiže každý účastník týchto vzťahov musí znášať jednotlivé riziká, ktoré sú s nimi spojené.

Účelom práce nie je dávať odpovede na načrtnuté riziká, ale snaha o ich vymenovanie a pomenovanie. Taktiež nie je predmetom práce taxatívny výpočet jednotlivých rizík, ale podľa názoru autora poukazuje na najmarkantnejšie, prípadne v odbornej verejnosti najviac rezonujúce.

Zákon č. 191/1950 Zb. zmenkový a šekový (ďalej len „ZZŠ“) v ustanovení § 10 hovorí len o zmenke, ktorá bola pri vydaní neúplná.² Je zrejmé, že toto ustanovenie charakterizuje blankozmenku len okrajovo. Uvádza o nej len to, že ide o neúplnú listinu a prípustné námietky. Toto ustanovenie neobsahuje zmienku o vyplňovacom práve, minimálnych obsahových, či formálnych náležitostiach, prípadne vzťahy premlčania. Práve z dôvodu „skromnej právnej úpravy tohto inštitútu“ i pri vzatí v úvahu judikatúru vidím veľa možností na jeho zneužitie. Kotásek v tejto súvislosti uvádza, že: „zákon ani zďaleka neupravuje záležitosti blankozmenky komplexne a rezignuje na jej definíciu i na úpravu súvisiacich otázok.“³ Mnohí aj preto

² „Ak nebola zmenka, ktorá bola pri vydaní neúplná, vyplnená tak, ako bolo dojednané, nemožno namietat' majiteľovi zmenky, že tieto dojednania neboli dodržané, okrem ak majiteľ nadobudol zmenku zlomyseľne alebo sa pri nadobúdaní zmenky previnil hrubou neobanlivosťou.“

³ KOTÁSEK, J.: *Úvod do sménečného práva*. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 79.

označujú blankozmenku možno ako *enfant terrible*, t. j. zlé dieťa zmenkového práva.⁴

1. Zabezpečovanie záväzkov

Jednými z najbežnejšie využívaných právnych inštitútov v záväzkovo právnych vzťahoch sú ich zabezpečovacie prostriedky. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov ako aj zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“) obsahujú samostatné spektrum zabezpečovacích inštitútov. Zatiaľ čo tieto prostriedky zabezpečenia vychádzajú z preventívnej, zabezpečovacej, uhradzovacej a represívnej funkcie, funkcie zmenky sa najčastejšie skloňujú len dve, a to platobná a zabezpečovacia funkcia. Aj pri akceptácii *rigor cambialis* ani skutočnosť, že na zmenke je uvedený určitý účel jej použitia neznamená, že sa nakoniec nedá použiť (nezneužije) na iný účel. Navyše možno dodať, že bežné zabezpečovacie prostriedky podliehajú zásade subsidiarity a akcesority vo vzťahu ku kauzálnemu záväzku. Pri zmenke o tomto vzťahu hovoriť nemožno.

2. Vzťah (blanko) zmeniek voči spotrebiteľovi

Zmenky a šeky boli v minulosti bežne používané ako zabezpečovací prostriedok pohľadávok vyplývajúcich zo spotrebiteľských zmlúv. Ich obľúbenosť najmä pri poskytovaní úverov u veriteľov vyplývala z faktu, že v prípade, ak veriteľ uplatnil pohľadávku zo zmenky voči spotrebiteľovi v súdnom konaní návrhom na vydanie zmenkového platobného rozkazu, spotrebiteľ mal významne zúžené práva brániť sa (krátka lehota na podanie námietok voči zmenkovému platobnému rozkazu, ako aj úzky obsah námietok, ktoré voči zmenkovému platobnému rozkazu je možné použiť). Okrem zákazu využívania zmenky v spotrebiteľských zmluvách ako zabezpečovacieho inštitútu⁵, posledná novela ZZŠ zákonom č. 438/2015 Z. z. sa dotkla vzťahu spotrebiteľa a zmenky, keďže sa zaviedla možnosť žalovaného zo zmenky, ktorá vznikla v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou vždy namietať kauzálne námietky, ktoré sa zakladajú na jeho vlastných vzťahoch k vystaviteľovi alebo k predošlým majiteľom. V konaniach, kedy sa uplatňuje

⁴ SEDLAČKO, F.: Blankozmenka a právo na jej vyplnenie. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2011, roč. 17, č. 78, s. 12.

⁵ Pozri § 5a ods. 1 písm. b) zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

alebo vymáha nárok zo zmenky, súd *ex offio* prihliadne na skutočnosti odôvodňujúce takéto námietky, ktoré by ten, kto je žalovaný zo zmenky mohol uplatniť, ak jeho zaviazanosť zo zmenky vznikla v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou. Procesnoprávna ochrana spotrebiteľa sa teda zväčšila aj tým, že ešte pred nadobudnutím účinnosti nových procesných civilných kódexov bol zrušený zmenkový platobný rozkaz.

3. Vyplňovacie právo

Blankozmenka predstavuje úmyselne nekompletnú listinu, právny úkon, prípadne latentný záväzok predstavujúci bezcennú hnutelnú vec. Nemožno o nej hovoriť ako o zmenke, i keď je veľmi pravdepodobné, že sa ňou v budúcnosti stane.⁶ Jedno z nej vyplývajúcich rizík prichádza v momente, kedy sa stáva zmenkou, a to je v okamihu realizovania vyplňovacieho práva. **Vyplnenie blankozmenky v rozpore s vyplňovacím právom nemá vplyv na vznik a platnosť zmenky.** Vznikne teda platná zmenka i keď bude v rozpore s dohodou o vyplňovacom práve. Poškodený dlžník však má právo uplatniť námietku nesprávneho/ excesívneho vyplnenia a tým zabrániť následkom existencie cenného papiera.⁷ Riziko zneužitia tohto inštitútu nastane v momente, keď remitent blankozmenku vyplní v rozpore s dohodou o vyplňovacom práve a následne ju indosuje na nového majiteľa. Dlžníkovi ostane ako možnosť procesnej obrany už len hrubá neobanlivosť a zlomyseľnosť nadobúdateľa. Kotásek tieto pojmy vysvetľuje a uvádza, že: „*ve zlé víře jedná typicky ten, kdo věděl o úmluvě o vyplňovacím právu, se kterou je text směnky v rozporu a směnku přesto nabyl. V hrubé neobanlivosti jedná ten, kdo se při zachování základního úsilí a péče mohl dozvědět o vadném doplnění blankosměnky a neučinil tak.*“⁸ Tieto skutočnosti sa však ťažko dokazujú. K otázke vadného vyplnenia blankozmenky Vrchný súd v Prahe judikoval, že: „*pokud remitent doplní v blankosměnce chybějící údaje remitenta, byť jej k tomu dohoda o vyplnění blankosměnky uzavřená se směnečným dlužníkem neopravňovala, nemá remitent právo na zaplacení směnky proti směnečně zavázaným osobám, které se na listinu podepsali před vyplněním údaje remitenta.*“⁹ Toto právo teda nikdy ani neexistovalo, keďže vznik zmenky je podmienený správnym vyplnením blankozmenky, ku ktorému však nedošlo. Kedy teda možno z blankozmenky urobiť zmenku

⁶ Aj keď § 10 ZZŠ hovorí o zmenke.

⁷ K tomu pozri Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 13. 10. 1998. Sp. zn. 5 Cmo 125/98.

⁸ KOTÁSEK, J. a kol.: *Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů*. 5. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 257.

⁹ Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 26. 2. 2007. Sp. zn. 12 Cmo 391/2006.

? Veriteľ musí najprv prijať blankozmenku a až v prípade porušenia povinnosti dlžníkom ju môže následne doplniť.¹⁰

Vyplňovacie právo vzniká za predpokladu, že existuje blankolistina a platná dohoda o vyplňovacom práve. Problém môže dlžníkovi vzniknúť v prípade, ak by sa nejaká nevyplnená časť listiny pozabudla zapísať alebo úmyselne nezapísala do písomnej dohody o vyplňovacom práve. Ďalším možným rizikom pre dlžníka je prípad, keď sa ku jednej blankozmenke uzavrie viacero zmlúv o vyplňovacom práve (dokonca aj s iným obsahom), čo by mohlo spôsobiť zmätok napríklad pri prevodoch blankozmenky. Tiež môže nastať situácia, kedy pri vyplnení blankozmenky budú dodržané ustanovenia jednej zmluvy, avšak to nebude v súlade s inou zmluvou.

4. Označenie listiny

Keďže ZZŠ nestanovil jednoznačné stanovisko o obsahových náležitostiach, ktoré musia byť vopred na blankozmenke vyplnené, vynára sa otázka, čo v prípade, ak listina nebude obsahovať označenie blankozmenka. Pôjde o listinu preurčenú stať sa zmenkou? Pri blankozmenke zámerne chýba nejaká náležitosť a nie je podstatné, či sa jedná o podstatnú alebo nepodstatnú náležitosť.¹¹ Vždy je nutné rozlišovať, či sa jedná o blankozmenku alebo o zmenku s vyplňovacím právom v rozsahu nepodstatných náležitostí. Holub uvádza¹², že **označenie zmenka nemôže v žiadnom prípade absentovať**. Kotásek a spol. uvádza¹³, že v literatúre sa objavuje názor, že v listine sa vždy musí objaviť aspoň slovo zmenka. **Toto stanovisko ale nemožno považovať za správne, keďže paušálne vylučuje alternatívny spôsob určenia listiny za zmenku. Zo zákona požiadavku na zmenkovú klauzulu v blankozmenke nemožno vyvodiť**. Možno v takomto prípade hovoriť o platnej blankozmenke? Dohoda o vyplňovacom práve nemusí mať ani písomnú formu, môže byť uzavretá aj ústne¹⁴, pričom dôkazné bremeno je na strane dlžníka. Táto dohoda nie je v ZZŠ ani v inom právnom predpise upravená. Preto možnosť spresnenia takej listiny za blankozmenku a infor-

¹⁰ JABLONKA, B.: Emisia zmenky v súvislosti so spotrebiteľským úverom. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 4.

¹¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 17. 3. 2009 so sp. zn. 4Obo/58/2008 v ktorom súd judikoval, že blankozmenka je budúca zmenka, ktorej pri vyhotovení chýba jedna alebo viac podstatných náležitostí. Pri takomto výklade pripúšťam, že môže vzniknúť aj platná blankozmenka bez akéhokoľvek označenia, že ide o blankozmenku.

¹² HOLUB, D.: *Právo cenných papierov*. 2. doplnené vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 268.

¹³ KOTÁSEK, J. – PIREHA, V. a kol.: *Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů*. 5. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 203.

¹⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 2. 10. 2008. Sp. zn. 6 Obo 149/2006.

mácie o vyplňovacom práve v takej dohode nájsť nemusíme, lebo ani nemusí existovať v hmotnej podobe.

Ako som však už spomenul, náležitosti blankozmenky ako takej regulované nie sú. Z hľadiska určitosti by označenie listiny za blankozmenku bolo pozitívne, avšak mohlo by to mať vplyv na samotnú platnosť finálnej a doplnenej zmenky, ktorá by existovala pod označením blankozmenka. V tom prípade by dlžník poskytoval plnenie za zmenku označenú ako „čistá“, čím by sa vytvárala nezrovnalosť medzi plnením a listinou. Kotásek k tomu uvádza, že: „rovnako tak bude úplné chybné používať priamo vo vlastnom texte platobného sľubu alebo príkazu označenie blankozmenka („za túto blankozmenku zaplatím“). Ono „blanko“ neznamená predsa nič iného ako „ešte nie“. Dlžník nebude predsa platiť proti blankozmenke, ale oproti zmenke; preto tak oprávnené uvažovať o neplatnosti takých zmeniek.“¹⁵

Chalupa¹⁶ tvrdí, že jediným nutným obsahom blankozmenky je zmenkovo zaväzujúci podpis niektorého z účastníkov zmenkového vzťahu. V súlade s obsahom § 2 ZZŠ nie sú listiny neobsahujúce jednu z podstatných náležitostí platnými zmenkami. § 10 ZZŠ však neúplnosť zmenky predpokladá. S výnimkou rozdielneho pomenovania ničotných zmeniek a blankozmeniek a dôsledkov spojených so zaradením listiny do jednej z týchto skupín, ZZŠ neuvádza ďalšie rozdiely medzi blankozmenkou a ničotnými zmenkami. Určite nemožno vystopovať obsahový rozdiel takýchto listín. Predpokladom toho, aby neúplná zmenka bola považovaná za blankozmenku teda nie je vyznačenie skutočnosti, že má dôjsť k jej vyplneniu. Prítomnosť takejto doložky nemá právne účinky. Ničotnosť zmenky môže byť vyložená napríklad tak, že v zmysle § 33 ZZŠ môže byť splatnosť zmenky určená len štyrmi spôsobmi predpokladanými zákonom, inak je zmenka ničotná (neplatná).¹⁷

Dôsledkom by mohol byť prípad, že by niekto chcel zakryť právny úkon, ktorý je reálne blankozmenkou. Ak by sme prinajmenšom pri výklade *reductio ad absurdum* pripustili platnosť takejto (nepomenovanej) blankozmenky, bolo by možné aplikovať disimuláciu právneho úkonu podľa § 41a ods. 2 OZ. V tomto simulovanom prípade by však neboli splnené všetky potrebné náležitosti (označenie zmenky). Išlo by teda o neplatný právny úkon? Prípadne ak by išlo o neplatný právny úkon, bolo by možné naň aplikovať konverziu právneho úkonu, z ktorej by nakoniec vznikla plnohodnotne platná zmenka? Fekete¹⁸ uvádza, že ak by bola zmenka z dôvodu nedodržania niektorej z formálnych náležitostí neplatná, môže sa

¹⁵ KOTÁSEK, J.: K některým praktickým aspektům blankosměnky. In *Bulletin advokacie*, 1998, č. 9, s. 39.

¹⁶ CHALUPA, R.: *Zákon směnečný a šekový – komentář*. 1. díl – směnky. Praha: Linde, 1996, s. 99-100.

¹⁷ Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 31. 03. 2015. Sp zn. 9Co/61/2014.

¹⁸ FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 1. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 315.

právny úkon jej vystavenia zmeniť na poukážku podľa § 535 OZ, pretože tento právny úkon je blízky vystaveniu zmenky.

Z hľadiska zložky vedomia právneho úkonu (podpisu blankozmenky dlžníkom) je dôležité, aby zmenkový dlžník vedel, že ide o blankozmenku a to z dôvodu, že následkom nedostatku vôle je neplatnosť takejto listiny (dlžník listinu podpísal, avšak nie za účelom emisie blankozmenky).¹⁹ Problémom je ale dokázať nedostatok vôle dlžníka, čo nemusí byť možné.

Z hľadiska právnej istoty záväzkových vzťahov by sa vždy malo jednať o listinu, z ktorej musí byť jasné a explicitné, že sa jedná o blankozmenku, z ktorej neskôr vznikne platná zmenka. Pripúšťajúc akékoľvek špekulatívne vyhýbania sa označeniu listiny by inštitút blankozmenky bol ešte krehší a zneužívateľnejší ako sa považuje doposiaľ. Ako riešenie preto odporúčam napríklad využívanie zmenkových formulárov.

5. Fyzická blankolistina

Pri chápaní (blanko) zmenky ako hnutelnej veci je dôležité podotknúť, že aj po splnení záväzku, ktorý zabezpečuje, listina ako taká existuje. Veriteľ môže aj po splnení kauzálneho záväzku blankozmenku doplniť a využiť alebo previesť a ďalej uplatňovať nároky z nej vyplývajúce. Preto je pre dlžníka dôležité, aby si v momente splnenia záväzku vyžiadal aj blankolistinu. Vhodné by bolo také právo ukotviť v dohode alebo zmluve.

Zmluva o zaistení záväzku blankozmenkou však vzhľadom na jej abstraktný charakter nemá vplyv na platnosť blankozmenky. Predmetom zmluvy je len určenie zaistovacej funkcie blankozmenky. Pre dlžníka je výhodná zmluvná doložka o zákaze prevodu zaistovacej blankozmenky. Jej obsahom by mal byť zákaz prevodu, prípadne rektadoložka. Účelom takého zákazu je zamedziť oddelenie zaistovacej blankozmenky od zaisteného kauzálneho záväzku, čo má vplyv na procesné postavenie dlžníka, avšak ani takéto dojednanie nezabezpečí dlžníkovi to, že veriteľ blankozmenku neprevedie. Pokiaľ by šlo o blankozmenku na rad a veriteľ sa ju rozhodol previesť (za predpokladu, že by prevod bol v súlade so ZZŠ a zmluvou o zákaze prevodu blankozmenky), nešlo by o neplatnosť takého prevodu. Zmluva o zákaze prevodu nemá žiadne zmenko právne účinky. Význam takého právneho úkonu je to, že pokiaľ by bola takáto zmluva porušená a niekto zmluvnej strane by vznikla škoda, môže sa poškodená strana domáhať náhrady od osoby, ktorá ju porušila.²⁰ Rektadoložkou dlžník zabráni prevodu zmenky indosáciou, a tým zamedzí zúženiu uplatniteľných námietok voči

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. 3. 2010. Sp. zn. 6 Obo 121/2009.

²⁰ KOVAŘÍK, Z.: *Přehled směnečné judikatury*. 4. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2010, s. 52.

jej majiteľovi. V prípade indosovania zmenky (bez rektadoložky) stráca zmenečný dlžník možnosť uplatnenia relatívnych námietok (v prípade blankozmenky s rektadoložkou mu toto právo ostáva). Táto strata je praktickým vyjadrením vystupňovania formálnej abstraktnosti na materiálnu.²¹²² Z toho následne vyplýva pre dlžníka negatívne riziko, keďže je voči nemu možné naraz uplatňovať plnenie zo zaistenej pohľadávky ako aj z blankozmenky.²³

6. Avalovanie

Avalovanie blankozmenky je pre veriteľa veľmi výhodný spôsob (o to pre avala nevýhodnejším) zabezpečenia svojej pohľadávky. Jednak sa zabezpečí pre prípad insolvenčnej svojho dlžníka a jednak z dôvodu znenia ustanovenia § 32 ods. 2 ZZŠ.²⁴ Majiteľ zmenky môže úspešne uplatniť svoju pohľadávku voči avalovi aj potom, čo osoba, ktorá vystavila zmenku ubránila prostredníctvom námietky excesívneho vyplnenia a to z dôvodu, že aval, ktorý nie je účastníkom dohody o vyplnení blankozmenky môže uplatňovať jedine námietky podľa § 17 ZZŠ, teda námietky z vlastných vzťahov k majiteľovi zmenky.²⁵

7. Procesné hľadisko

Výhodou zabezpečenia svojich záväzkových vzťahov blanko (zmenkou) je procesné postavenie veriteľa. Pri vymáhaní pohľadávok v rámci civilného konania je dôkazné bremeno na žalobcovi, ktorý musí vyvíjať aktivitu pod sankciou straty sporu.²⁶ Pri zmenkových sporoch je situácia opačná. Dôkazné bremeno zaťažuje zmenkového dlžníka a zmenkovému veriteľovi stačí súdu preukázať platnú zmenku a je na dlžníkovi, aby svoje práva hájil.²⁷ Najvyšší súd vo svojom stanovisku²⁸ uvádza, že i) pokiaľ z akýchkoľvek okolností prejednávanej veci vyplynie konajúcejmu súdu súvislosť s nekalou

²¹ CHALUPA, R.: *Zajišťovacia směnka*. 1. vydání. Praha : LINDE 2009, s. 125.

²² K niektorým aspektom zmenkového konania.

²³ K tomu pozri aj stanovisko Ústavného súdu Českej republiky v náleze sp. zn. IV. ÚS 457/10 zo dňa 18.7.2013: *...výše zmínené skutočnosti tak vzbudzujú dôvodné pochybnosti o opravdovom účelu indosace směnky, ktorým, dle náhledu Ústavního soudu, nedošlo k výkonu práva, ale právě k jeho zneužití...*“

²⁴ *“Závazok zmenečného ručiteľa je platný i vtedy, ak záväzok, za ktorý sa zaručil, je neplatný z iného dôvodu než pre vadu formy.“*

²⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 6. 2008. Sp. zn. 1 Obdo V 47/2007.

²⁶ Pozri § 265 a nasl. zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

²⁷ Pozri aj Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. 5. 2009. Sp. zn. 1Obo/26/2008.

²⁸ Spoločné stanovisko občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a obchodno-právneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. októbra 2015, č. 93, s.2.

povahou či neprípustnosťou uplatneného nároku, je tento *ex offio* povinný zabezpečiť prieskum nároku v intenciách možnej absolútnej neplatnosti úkonu, v ktorom má nárok základ; ii) pokiaľ súd nevzhliadne žiadnu nekalosť či neprípustnosť predloženého návrhu, súd pristúpi k prieskumu uplatneného nároku v rozmedzí prípadne vznesených námietok zohľadňujúc ich rozsah a povahu, pri rešpektovaní povinnosti posúdiť prípadnú absolútnu neplatnosť úkonu, ak to z vykonaného dokazovania vyplynie.

Na záver by som upriamil pozornosť na inštitút bankovej záruky²⁹, ktorý by pri určitých okolnostiach mohol nahrádzať problematické blankozmenky. Banková záruka plní zabezpečovaciu a uhradzovaciu funkciu a tiež sa pri nej neuplatňuje zásada akcesority a subsidiarity.³⁰ Aj pri akceptácii oklieštenosti jej použitia a osobitného spôsobu aplikácie sa domnievam, že je jednou z vhodných alternatív zabezpečenia záväzkov.

Záver

Ludovo povedané, zmenky sú dobrým sluhom, ale veľmi zlým pánom. V texte som poukázal na prípady, kedy to platí pre dlžníka, avšak môže sa stať, že aj pre veriteľa. U blankozmenky to platí ešte viacnásobne. Medzi zneužitím svojho práva v nelegálnej forme a využitím svojho práva na hranici zákona je pri blankozmenke tenká hranica. Považujem za vhodné precizovať právnu úpravu v zákone zmenkovom a šekovom, ako aj bližšie sa zaoberať touto témou na akademickej úrovni. V texte som poukázal aj na problematiku dokazovania a preto je nevyhnutné posudzovať všetky prípady striktno individuálne. Považujem za bezpečné vyhnúť sa inštitútu blankozmenky a vždy keď to pôjde, využiť zmenkové formuláre alebo iné formy zabezpečenia pohľadávok. Tak ako judikoval Najvyšší súd Slovenskej republiky, súd by mal vždy skúmať nekalosť uplatneného práva ako aj snahu o zneužitie práva, ktoré navrhovateľ (žalobca) uplatňuje.

Použitá literatúra

1. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. 1 Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2011.
2. HOLUB, D.: *Právo cenných papierov*. 2. doplnené vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.
3. CHALUPA, R.: *Zajišťovací směnka*. 1. vydání. Praha : LINDE, 2009.

²⁹ § 313 a nasl. zákona č. 513/1991 Z. z. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

³⁰ ŽITŇANSKÁ, L. – OVEČKOVÁ, O.: *Obchodné právo. Obchodné spoločnosti*. 2. zväzok. 2 doplnené a prepracované vydanie. IURIS LIBRI, 2013, s. 96-98.

4. CHALUPA, R.: *Zákon směnečný a šekový – komentář. 1. díl – směnky.* Praha : Linde, 1996.
5. JABLONKA, B.: Emisia zmenky v súvislosti so spotrebiteľským úverom. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*, 2007, roč. 1, č. 1.
6. KOVAŘÍK, Z.: *Přehled směnečné judikatury.* 4. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2010.
7. KOTÁSEK, J., K některým praktickým aspektům blankosměnky. In *Bulletin advokacie*, 1998, č. 9.
8. KOTÁSEK, J. a kol.: *Kurs obchodního práva. Právo cenných papírů.* 5. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009.
9. KOTÁSEK, J.: *Úvod do směnečného práva.* Brno : Masarykova univerzita, 2002.
10. SEDLAČKO, F.: Blankozmenka a právo na jej vyplnenie. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2011, roč. 17, č. 78.
11. ŽITŇANSKÁ, L. – OVEČKOVÁ, O.: *Obchodné právo. Obchodné spoločnosti. 2. zväzok.* 2. dopl. a prepracované vydanie. Bratislava : IURIS LIBRI, 2013.

Rozhodnutia a stanoviská súdov

1. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 2. 10. 2008. Sp. zn. 6 Obo 149/2006.
2. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 31. 6. 2008. Sp. zn. 1 Obdo V 47/2007.
3. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. 5. 2009. Sp. zn. 1Obo/26/2008.
4. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 17. 3. 2009. Sp. zn. 4Obo/58/2008.
5. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 25. 3. 2010. Sp. zn. 6 Obo 121/2009.
6. Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 13. 10. 1998. Sp.zn. 5 Cmo 125/98.
7. Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 26. 2. 2007. Sp. zn. 12 Cmo 391/2006.
8. Stanovisko Ústavného súdu Českej republiky v náleze zo dňa 18.7.2013. Sp. zn. IV. ÚS 457/10-
9. Spoločné stanovisko občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a obchodnoprávneho kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20. októbra 2015. č. 93.
10. Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 31. 03. 2015. Sp. zn. 9Co/61/2014.

Právne predpisy

1. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
2. Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

3. Zákon č. 191/1950 Zb. zmenkový a šekový
4. Zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
5. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

Internetové zdroje

1. K niektorým aspektom zmenkového konania. Dostupné na: <https://www.epravo.sk/top/clanky/k-niektorym-aspektom-zmenkoveho-konania-2785.html>

VÝKLAD A POUŽÍVÁNIE MODELOVEJ ZMLUVY OECD AKO PRAMEŇA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA – PRVÉ SÚDNE PRIBLIŽENIE V SR¹

doc. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
miroslav.slastan@flaw.uniba.sk

Výklad a používanie modelovej zmluvy OECD ako prameňa medzinárodného práva – prvé súdne priblíženie v SR

Príspevok sa venuje aplikácií rôznych prameňov medzinárodného práva v kontexte výkladových metód podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. Analyzuje použitie modelových daňových zmlúv a komentárov k nim pripojených v kontexte konkrétneho pilotného súdneho sporu v Slovenskej republike.

Auslegung und Anwendung des OECD-Mustervertrags als Quelle des Völkerrechts – Erste gerichtliche Angleichung im SR

Die Beitrag befass sich mit der Anwendung verschiedener Quellen des Völkerrechts im Kontext der Interpretationsmethoden des Wiener Übereinkommens über das Recht der Verträge. Sie analysiert die Verwendung von Modellsteuerabkommen und Kommentaren, die ihnen im Zusammenhang mit einem spezifischen Pilotverfahren in der Slowakischen Republik beigefügt sind.

Interpretation and application of the OECD model law as a source of international law – first judicial approach in Slovakia

This paper deals with the application of various sources of international law in the context of the interpretation methods under the Vienna Convention on the Law of Treaties. It analyzes the use of model tax treaties and

¹ Príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-14-0852.

commentaries attached to them in the context of a specific pilot litigation in the Slovak Republic.

Kľúčové slová: medzinárodná zmluva o zamedzení dvojitého zdanenia, OECD, Modelová daňová zmluva, Viedenský dohovor o zmluvnom práve, záväznosť, retroaktivita, výklad práva

Schlüsselbegriffe: Völkerrechtlicher Doppelbesteuerungsabkommen, OECD, Musterabkommen zur Vermeidung von Doppelbesteuerung, Wiener Übereinkommen über das Recht der Verträge, Verbindlichkeit, Rückwirkung, Auslegung des Rechts

Keywords: international double tax treaty, OECD, model tax law, Vienna Convention on the law of treaties, binding effect, retroactivity, interpretation of law

Úvod

Výklad a používanie prameňov medzinárodného práva rôznej povahy orgánmi verejnej moci na Slovensku prináša so sebou viaceré riziká, ktoré sa postupom času nezmenšujú, ale naopak zväčšujú. Právny poriadok Slovenskej republiky sa nielen europeizuje, ale aj internacionalizuje, čo prináša so sebou okrem nových práv a povinností hmotnoprávnej či procesnoprávnej povahy aj nové a neustále sa meniace spôsoby aplikácie a interpretácie právnych noriem. Okrem prameňov medzinárodného práva ľudskoprávnej povahy, ktoré sme prevzali jednak na úrovni zákonnej právnej úpravy, alebo najmä prevzatím výkladu a používania týchto prameňov medzinárodnými súdmi (najmä Európskeho súdu pre ľudské práva), narastá počet nových legislatívnych úprav v oblasti trestného, správneho, či osobitne finančného práva, ako dôsledok medzinárodnej spolupráce štátov v rámci rôznych medzinárodných organizácií. V tejto súvislosti je nutné konštatovať, že aplikácia týchto nových noriem medzinárodného práva nie je dostatočne reflektovaná v právnej teórii a tiež v súdnej praxi. Neexistuje teda ani ucelenejší výskum, aký dopad na aplikáciu práva malo pristúpenie SR do iných medzinárodných organizácií, než EÚ alebo Rady Európy. To je prípad najmä vstupu SR do OECD v roku 2000, ktorý vyvíja najmä v oblasti daňového práva intenzívnu legislatívnu činnosť.

Tento príspevok má predovšetkým stimulovať základné východiskové premisy pri výklade a používaní medzinárodných zmlúv a ostatných prameňov medzinárodného práva tzv. soft law povahy a určiť, že kľúčovým metodologickým postupom je dešifrovanie ustanovení čl. 31 až 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z roku 1969 (ďalej aj „VDZP“) a až následne argumentácia ústavnoprávnou či zákonnou úpravou.

1. Základné okolnosti pionierskeho sporu k aplikácii prameňov medzinárodného práva v oblasti daní

Prvým prípadom kvalifikovaného sporu pri aplikácii a výklade medzinárodnej zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia a subsidiárneho používania Modelovej daňovej zmluvy o dani z príjmu a majetku z roku 1977 v znení neskorších zmien a dodatkov (ďalej aj „Modelová zmluva OECD“), ktorý vyústil do súdneho sporu, je kauza zdanenia dividend vyplatených akcionárom Slovenského plynárenského priemyslu a.s. (SPP) v roku 2003, ktorá navyše dodnes nie je uzatvorená. Okrem viacerých nižšie popísaných osobitných okolností, ktoré súdom umožnia vytvoriť základné postupy aplikácie a výkladu prameňov medzinárodného daňového práva, je neštandardnou okolnosťou tiež povaha dotknutého subjektu SPP ktorého akcionárom (dokonca väčšinovým) je aj štát, tzn. v tomto prípade nejde o typický prípad sporu medzi podnikateľským subjektom a finančnou správou. Táto skutočnosť však opäť len môže napomôcť stanoveniu hĺbkovej metodiky aplikácie medzinárodného daňového práva.

Začiatkom roku 2003² pôvodní akcionári SPP, spoločnosť Ruhrgas Mittel-und Osteuropa GmbH (Ruhrgas) so sídlom v SRN a G.D.F. Investissements 2SA so sídlom vo Francúzsku (GDF), z ktorých každá vlastnila 24,5% akcií SPP (zvyšok 51% vlastnila SR prostredníctvom Fondu národného majetku), založili spoločnosť podľa holandského práva „Slovak Gas Holding“ (SGH) ako obchodnú spoločnosť so sídlom v Holandsku. Predmetom činnosti podľa stanov SGH je získavanie, preberanie, držanie a scudzovanie podielov, práv alebo dokladov, ktoré poverujú na získavanie podielov v kapitále spoločností, ktoré sú aktívne v oblasti trhu s plynom v strednej a východnej Európe, vrátane SPP. Krátko na to, mimoriadne valné zhromaždenie akcionárov SPP jednomyselne schválilo prevod akcií Ruhrgas a akcií GDF, tzn. 49% podiel akcií SPP na spoločnosť SGH. V tom istom roku 2003 tiež riadne valné zhromaždenie SPP rozhodlo o vyplatení dividend v sume viac než 7 mld. Sk, pričom akcionárovi SGH bol vyplatený jeho 49% podiel, tzn. viac než 3,7 mld. Sk, dividendy boli vyplatené z účtu SPP v júni 2003.

Za zdaňovacie obdobie 2003 nezrazil a neodviedol SPP daň z príjmov vyberanú zrážkou z príjmu vyplatenú holandskému akcionárovi SGH z dôvodu aplikácie článku 10 ods. 3 Zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Holandským kráľovstvom o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmu a z majetku z roku 1974 (ďalej aj „Zmluva s Holandskom z roku 1974“). Podľa čl. 10

² Skutkové okolnosti sú dostupné z uznesenia Najvyššieho súdu SR z 23. októbra 2012, sp.zn. 2Sžf/18/2012.

ods. 3 vyššie uvedenej zmluvy „*štát, v ktorom má sídlo spoločnosť vyplácajúca dividendy, nezdaní ... dividendy vyplácané touto spoločnosťou spoločnosti, ktorej majetok je úplne alebo čiastočne rozdelený na akcie a ktorá má sídlo v druhom štáte a vlastní priamo najmenej 25% majetku spoločnosti vyplácajúcej dividendy*“.

Podľa medzinárodnej výmeny daňových informácií nebol príjem spoločnosti SGH z prijatých dividend v Holandsku zdanený.³ Z medzinárodnej výmeny daňových informácií od nemeckej daňovej správy vyplýva, že založenie spoločnosti SGH okrem iného znamenalo, že SR mala jediného sprostredkovateľa a SGH zastupovala koordinované záujmy spoločností GDF a Ruhrgas voči SPP a aj Slovenskej republike.

Po daňovej kontrole vykonanej u SPP vydal v roku 2010 Daňový úrad pre vybrané daňové subjekty za zdaňovacie obdobie 2003 dodatočný platobný výmer, ktorým vyrubil rozdiel dane z príjmov vyberanej zrážkou v sume 15.435.195,94 EUR.

Proti tomuto dodatočnému daňovému výmeru podal SPP odvolanie v ktorom žiadal, aby bol dodatočný platobný výmer v časti dane z príjmov vyberanej zrážkou zo sumy dividend vyplatených akcionárovi SGH preskúmaný a zrušený. Toto odvolanie však Finančné riaditeľstvo SR zamietlo a dodatočný platobný výmer potvrdilo. Vo svojom rozhodnutí z roku 2010 Finančné riaditeľstvo SR okrem iného uvádza, že „*z pohľadu zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránenia daňovým únikom je otázka rezidencie riešená v čl. 4 Modelovej zmluvy OECD. Podľa komentára k predmetnému článku pri určovaní štátu, v ktorom je osoba rezidentom pre účely zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia, nie je možné prikladať dôležitosť výlučne formálnym kritériám (napr. zápis spoločnosti v obchodnom registri iného štátu), ale do úvahy by sa mala vziať predovšetkým podstata rezidencie*“. Ďalším z dôvodov, prečo Zmluva s Holandskom z roku 1974 bola podľa Finančného riaditeľstva SR použitá neoprávnené je aj skutočnosť, že „*...žalobca pri zdanení dividend vyplatených spoločnosti SGH nesprávne posúdil skutočného vlastníka príjmu z dividend vyplatených spoločnosti SGH. Zmluva s Holandskom síce pojem „skutočný vlastník príjmu“ explicitne neuvádza, ale z komentára k článku 10 odsek 2 bodu Modelovej zmluvy OECD (v znení platnom od roku 2003) vyplýva, že výraz „skutočný vlastník príjmu“ bol do článku 10 ods. 2 Modelovej zmluvy OECD zapraco-*

³ Totiž v júni 2003 bola uzatvorená medzi spoločnosťou Ruhrgas a SGH zmluva o pôžičke na sumu 43.900.000 EUR a o mesiac neskôr aj zmluva o pôžičke medzi GDF a SGH na rovnakú sumu. Dňa 28.11. 2003 na valnom zhromaždení akcionárov SGH sa rozhodlo, že obom akcionárom budú vyplatené zálohy na dividendy z roku 2003, každému akcionárovi (GDF a Ruhrgas) v sume 44.150.000 EUR, tzn. spolu 88.300.000 EUR. V deň splatnosti oboch pôžičiek dňa 30.11. 2003 došlo k zápočtu pohľadávky každého akcionára vyplývajúcej z nároku na zálohu na dividendy so záväzkom z nezaplatených istiny pôžičky a nesplatených častí úrokov.

vaný za účelom objasnenia zmyslu výrazu „*vyplácané...rezidentovi*“. *Nakoľko Zmluva s Holandskom jednoznačne vychádza z návrhu modelovej zmluvy OECD z roku 1963, s ohľadom na vyššie uvedené pri jej výklade je možné použiť znenie Komentára platného v roku výplaty dividend, t.j. v roku 2003. Keďže podľa zistení Finančného riaditeľstva SR, skutočný vlastník dividend nie je rezidentom štátu, do ktorého bezprostredne plynú dividendy, pri zdaňovaní dividend v štáte zdroja sa táto zmluva a výhoda, resp. úľavy z nej, neaplikujú (odseky 12 až 12.2 Komentára k článku 10 Modelovej zmluvy OECD). K článku 10 ods. 2 Modelovej zmluvy OECD, menovite ku konceptu „skutočného vlastníka príjmu“, nedal výhradu žiaden z dotknutých štátov (Slovensko, Holandsko, Nemecko, Francúzsko). Rovnako žiaden z nich neurobil poznámku k relevantnej časti komentára. Týmto spôsobom dotknuté štáty jasne deklarovali, že sa k uvedenému konceptu hlásia a že ho budú v praxi uplatňovať.“ Platiteľ dane tak podľa finančnej správy musí zároveň dôsledne posúdiť aj skutočnosť, či daňovník o obmedzenou daňovou povinnosťou je aj skutočným vlastníkom príjmu z vyplatených dividend, a to v zmysle komentára k čl. 10 Modelovej zmluvy OECD.*

Summa summarum podľa finančnej správy je skutočným vlastníkom príjmu – dividendy nie holandská spoločnosť SGH, ale jej spoločníci, a to nemecká spoločnosť Ruhrgas a francúzska spoločnosť GDF, pri určení ich daňovej povinnosti musí SPP vychádzať z príslušnej medzinárodnej zmluvy s Nemeckom⁴ a obdobnej zmluvy s Francúzskom⁵.

Podľa SPP však finančná správa jednoznačne uprednostnila retroaktívne nezáväzný Komentár k Modelovej zmluve OECD, ktorý má len odporúčací charakter, pred riadne záväznou medzinárodnou zmluvou s Holandskom, ktorá je v otázke kľúčového pojmu „sídlo“ spoločnosti dostatočne určitá a zrozumiteľná, pričom Komentár k Modelovej zmluve OECD na rozdiel od medzinárodnej zmluvy s Holandskom nebol ani zverejnený v Zbierke zákonov SR a nemôže mať preto prednosť pred textom samotnej medzinárodnej zmluvy. Navyiac nemožno podľa SPP použiť ani výkladovú metodiku podľa VDZP, ktorý vylučuje spätnú pôsobnosť na medzinárodné zmluvy uzatvorené pred jeho platnosťou.⁶

⁴ Zmluva medzi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Nemecko o zamedzení dvojitého zdanenia v odbore daní z príjmu a z majetku z 19. decembra 1980, publikovaná v Zbierke zákonov ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 18/1984 Zb.

⁵ Zmluva medzi vládou Československej socialistickej republiky s vládou Francúzskej republiky o zamedzení dvojitého zdanenia v odbore daní z príjmu z 1. júna 1975, publikovaná v Zbierke zákonov ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 73/1975 Zb.

⁶ Podľa čl. 4 sa VDZP vzťahuje len na zmluvy uzatvorené medzi štátmi až potom, keď dohovor nadobudol voči nim platnosť. V danom prípade bol VDZP prijatý v roku 1969, avšak platnosť nadobudol na základe svojho článku 84 ods. 1 dňom 27. januára 1980. Pre ČSSR nadobudol platnosť v súlade so svojím článkom 84 ods. 2 dňom 28. augusta 1987, tzn. až pod nadobudnutím platnosti spornej medzinárodnej zmluvy s Holandskom.

2. Prvý súdny prieskum a rozhodnutia súdov v kauze SPP z roku 2012

Krajský súd v Bratislave posudzujú správnosť záverov daňových orgánov pri svojom prvom rozhodovaní v predmetnej veci rozsudkom z 27.1. 2012, sp.zn. 4S/233/2010-496 po preskúmaní napadnutého rozhodnutia Finančného riaditeľstva SR žalobu SPP zamietol. Tento rozsudok bol na základe odvolania SPP v konaní vedenom pod sp.zn. 2Sžf 18/2012 z 23.10. 2012 zrušený a vec bola Krajskému súdu v Bratislave vrátená na ďalšie konanie a rozhodnutie z dôvodov, že krajský súd sa nevysporiadal s aplikáciou a záväznosťou:

- i) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve,
- ii) Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia s Holandskom z roku 1974,
- iii) medzinárodných výkladových pravidiel týkajúcich sa Modelovej zmluvy OECD a jej Komentára najmä v rozsahu, v akom táto zmluva či komentár nikdy neboli publikované v Zbierke zákonov.

Krajský súd v Bratislave sa tiež mal vysporiadať s definíciou „*skutočného vlastníka príjmov z dividend*“, ktorá je predmetom Modelovej zmluvy OECD až od roku 2003, pričom Zmluva s Holandskom z roku 1974 vo svojom čl. 10, ktorý stanovuje postup pri zdaňovaní dividend, tento pojem vôbec nepoužíva.⁷ Podľa Najvyššieho súdu SR „*ak aktualizácia, resp. doplnok k Modelovej zmluve OECD, alebo komentáru k nej natolko zmení pôvodné znenie dotknutého článku, že nemožno hovoriť len o vyjasnení jeho významu, resp. zavedie úplne novú definíciu, ktorá sa v pôvodnom a ani revidovanom texte bilaterálnej zmluvy nenachádza, potom pre to, aby bola takáto zmena aplikovateľná na konkrétny prípad posudzovaný súdom musí dôjsť zákonite k zmene resp. doplneniu textu bilaterálnej zmluvy. V opačnom prípade bude mať prednosť text bilaterálnej zmluvy.*“⁸

⁷ Krajský súd v Bratislave vo svojom rozhodnutí uviedol, že zásadným problémom je definovanie frázy „skutočného vlastníka“, pretože jej význam, ktorý sa jej má dať, nie je doteraz jasne vymedzený ani právnymi definíciami. Avšak podľa názoru Krajského súdu je potrebné túto frázu *prezentovať* „v duchu zásad Viedenského dohovoru aj príslušného Komentára a teda je potrebné ju *prezentovať ako férovú už bežne zaužívanú konštrukciu už aj s ohľadom na cieľ zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia, ktorým nie je len zamedziť dvojitému zdaneniu rovnakého príjmu, ale aj zamedziť daňovým únikom*“.

⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 23.10.2012, sp.zn. 2Sžf/18/2012, str. 21. Podľa NS SR je pre posúdenie, či v prejednávacom prípade došlo k takejto zmene je potrebné poznať znenie Modelovej zmluvy OECD a komentára k nej pred rozhodným dátumom (t.j. najneskôr do termínu výplaty, poukázania alebo pripísania úhrady dividend), znenie tejto zmluvy po tomto dátume a jej porovnanie so znením príslušného článku Zmluvy s Holandskom a len na základe porovnania týchto textov dospieť k záveru, použitie ktorej medzinárodnej zmluvy prichádza do úvahy.

3. Druhý súdny prieskum a rozhodnutia súdov v kauze SPP z roku 2014 a 2015

Svojim druhým rozsudkom z 28.3. 2014 Krajský súd v Bratislave žalobu SPP opätovne zamietol.⁹ Rozsudok Krajského súdu v Bratislave napadol SPP opäť odvolaním a Najvyšší súd SR rozsudkom zo dňa 15.4. 2015 v konaní vedenom pod sp.zn. 2Sžf/76/2014 napadnutý rozsudok Krajského súdu v Bratislave zmenil tak, že rozhodnutie Finančného riaditeľstva zrušil a vrátil mu vec na ďalšie konania a rozhodnutie.

Totíž ani v druhom rozhodnutí krajský súd neustálil záväznosť či nezáväznosť Modelovej zmluvy OECD a jej Komentára vrátane spornej časovej pôsobnosti oboch prameňov práva voči relevantnej zmluve s Holandskom. V daňovom konaní opäť nebolo predložené úplné znenie Modelovej zmluvy OECD, ktoré by obsahovalo úvod a jej prílohy. Pokiaľ krajský súd v napadnutom rozsudku tvrdí, že text Zmluvy s Holandskom vychádza aj podľa svojej štruktúry z Modelovej zmluvy OECD, SPP poukazuje na skutočnosť, že Zmluva s Holandskom bola uzatvorená v roku 1974, teda časovo predbieha Modelovú zmluvu OECD z roku 1977 alebo jej znenie z roku 2003, a preto nemôže po obsahovej stránke slovných spojení v nej použitých vychádzať z ich textu.¹⁰

Najvyšší súd SR v rozsudku zo dňa 15.4.2015 sp.zn. 2Sžf/76/2014 ďalej naznačuje prípadnú metodológiu aplikácie Modelovej zmluvy OECD a Komentára k nej aj spätne, vrátane zmien Komentára a to za splnenia dvoch kumulatívnych podmienok:

- i) jednotlivé členské štáty neuplatnia výhrady voči novému zneniu a
- ii) cieľom zmeny znenia článkov Modelovej zmluvy OECD, resp. Komentára k nej, musí byť len vyjasnenie a nie zmena významu dotknutých ustanovení (str. 36 rozsudku).

Najvyšší súd SR však dodáva, že „v krajinách kde platí písané právo a štátne orgány môžu konať len na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon, a takou Slovenská republika bez akýchkoľvek pochybností je, rozhodnutia týkajúce sa zmeny obsahu medzinárodných zmlúv a ich účinkov nemôžu byť bez ďalšieho prenesené na inštitúciu OECD a jej Výbor pre fiškálne záležitosti; prekážkou takéhoto prenosu sú ústavné princípy a v tomto prípade ochrana práv daňových poplatníkov (str. 36 rozsudku).

⁹ Pozri rozsudok z 28. marca 2014, sp.zn. 4S 233/2010-766.

¹⁰ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu SR z 15. apríla 2015, sp.zn. 2Sžf/76/2014, str. 21, citovanie stanoviska žalobcu.

4. Tretí súdny prieskum v kauze SPP a prvostupňové rozhodnutie z roku 2017

Finančná správa SR zotrvala v ďalšom konaní na svojom postoji. Aj nové rozhodnutie finančnej správy putovalo k prvostupňovému súdu, ktorý ho svojim rozhodnutím z mája tohto roku (2017) podržal¹¹, pričom o rozhodnutie Najvyššieho súdu SR možno očakávať v roku 2018.

Je skutočnosťou, že nové rozhodnutie Finančnej správy SR už akcentuje iný podstatný dôvod a to zneužitie medzinárodnej zmluvy a následnú nemožnosť jej aplikácie, teda je založené na inom právnom posúdení.¹² V zásade pokiaľ by podľa finančnej správy nedošlo k spojeniu akcionárskych práv do účelovo vytvorenej spoločnosti v Holandsku, ani jeden z akcionárov by nemal nárok na oslobodenie dividend od zrážkovej dane. Krajský súd uzatvára, že finančná správa v novom rozhodnutí nepovažovala Komentár k Modelovej zmluve OECD za záväzný prameň práva.¹³

Mám za to, že je potrebné napriek „novému právnomu posúdeniu“ odpovedať na otázky položené Najvyšším súdom SR v jeho prvom aj druhom rozhodnutí, ktoré sú významné a zásadné pre aplikáciu všetkých zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia vôbec.

5. Výkladové metódy podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve – časová pôsobnosť

Predovšetkým si dovoľím uviesť, že nie je v praxi súdnych orgánov v SR neobvyklé, že pojmy a výrazy použité v medzinárodných zmluvách vykladajú pomocou legálnych definícií uvedených v normách vnútroštátneho práva, či výkladových metód vyplývajúcich z judikatúry slovenských súdnych orgánov, vrátane eurokonformného či ústavnokonformného výkladu. V tomto prípade je označenie VDZP a výkladových metód v ňom určených (čl. 31 až 33) ako relevantných pri výklade medzinárodnej zmluvy, pozitívne. Umožňuje teda VDZP použiť pre výklad jasného pojmu použitého v medzinárodnej zmluve neskôr prijatú „modelovú zmluvu“ či komentár k nej, ktorý sa neustále mení a dopĺňa?

Rozhodujúcim prameňom výkladu je v danom kontexte Zmluva s Holandskom z roku 1974. Je nesporné, že všeobecné výkladové postupy medzinárodných zmlúv ustanovuje VDZP. Lex specialis pre výklad zmluvy sú najmä legálne definície či výkladové postupy v samotnej zmluve zakot-

¹¹ Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 3.5.2017, sp.zn. 6S 34/2016.

¹² Výslovne bod 59 rozsudku Krajského súdu v Bratislave z 3.5.2017, sp.zn. 6S 34/2016.

¹³ Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 3.5.2017, sp.zn. 6S 34/2016, ods. 90.

vené. Napríklad ustanovenie VDZP týkajúce sa výkladu podľa jeho čl. 33 (výklad zmlúv, ktorých pôvodné vyhotovenie je vo dvoch alebo viacerých jazykoch) sa môže použiť len ako subsidiárne pravidlo v prípade, ak samotná výkladom dotknutá medzinárodná zmluva neustanovuje iné interpretačné pravidlá v prípade viacerých jazykových verzií textu zmluvy.¹⁴

Následne ako prvá a najjednoduchšia je v danom prípade otázka, či je možné s ohľadom na ustanovenie článku 4 VDZP pri výklade Zmluvy s Holandskom z roku 1974 použiť výkladové pravidlá zakotvené v článkoch 31 až 33 VDZP?

Podľa čl. 4 VDZP sa totiž „tento dohovor vzťahuje len na zmluvy uzavreté medzi štátmi až potom, keď dohovor nadobudol voči nim platnosť, bez ujmy všetkých pravidiel v ňom obsiahnutých, vzťahujúcich sa na zmluvy podľa medzinárodného práva nezávisle na tomto dohovore.“ Zmluva s Holandskom z roku 1974 nadobudla podľa svojho článku 31 platnosť dňa 5. novembra 1974. VDZP je platný a záväzný na území SR, resp. ČSSR od 28. augusta 1987, preto sa uplatňuje v rozsahu svojich ustanovení čl. 31 až 33 jednoznačne na dvojstranné či mnohostranné zmluvy uzatvorené ČSSR alebo SR, ktoré nadobudli platnosť od 28.8. 1987.

Ustanovenie čl. 4 VDZP však pozostáva z dvoch rozdielnych častí. Jedna potvrdzuje, že aplikovateľnosť VDZP je „bez ujmy všetkých pravidiel v ňom obsiahnutých, vzťahujúcich sa na zmluvy podľa medzinárodného práva nezávisle na tomto dohovore“. Týmto je vyjadrená existencia obyčajových pravidiel nezávislá na tomto kodifikačnom dohovore, čo nakoniec potvrdilo niekoľko rozhodnutí Medzinárodného súdneho dvora.¹⁵ Druhá časť ustanovenia čl. 4 predstavuje vylúčenie spätnej pôsobnosti VDZP. Tento sa vzťahuje iba na zmluvy uzatvorené medzi štátmi až po tom, čo VDZP vstúpil voči nim do platnosti. Ide o všeobecné dispozitívne pravidlo, ktoré platí pre všetky zmluvné strany, je tak možné, aby si strany dohodli retroaktívne použitie VDZP na určité zmluvy.¹⁶

Všetkými pravidlami podľa medzinárodného práva sa rozumejú všetky ďalšie pramene medzinárodného práva v zmysle čl. 38 ods. 1 písm. a) až c) Štatútu Medzinárodného súdneho dvora, predovšetkým medzinárodné obyčaje, ktoré sa týkajú zmluvného práva. Tieto obyčaje pritom môžu byť kodi-

¹⁴ Zo samotného textu čl. 32 Zmluvy s Holandskom z roku 1974 vyplýva: „*Dané v Prahe 4. marca 1974 vo dvoch rovnopisoch, každý v českom, holandskom a anglickom jazyku, pričom všetky tri znenia majú rovnakú platnosť. Ak dôjde k odlišnému výkladu českého a holandského textu, bude rozhodujúci anglický text*“.

¹⁵ Pozri napríklad rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci Gabčíkovo-Nagymaros (Maďarsko c. Slovensko), ICJ Reports, 1997, § 99, s. 62.

¹⁶ ŠTURMA, P. – ČEPELKA, Č. – BALAŠ, V.: *Právo medzinárodných smlúv*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 27. Rovnako tiež VILLIGER, M. E.: *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2009, s. 110.

fikované vo VDZP, čo nemá dopad na ich časovú pôsobnosť, resp. ich existenciu predtým, než VDZP nadobudol platnosť.

Medzinárodný súdny dvor viackrát rozhodol¹⁷, že výkladové pravidlá obsiahnuté v článku 31 a 32 VDZP predstavujú kodifikovanú medzinárodnú obvyčaj, ktoré sú tak plne aplikovateľné aj na zmluvy, na ktoré nedopadá časová pôsobnosť VDZP v zmysle jeho čl. 4, resp. na zmluvy uzatvorené nezmluvnými stranami VDZP. Obdobne aj čl. 33 VDZP v zmysle súčasných tendencií predstavuje obvyčajové pravidlo (minimálne od rokov 1968/1969 ako dôsledok Viedenskej konferencie¹⁸ a následného *opinio iuris* a využívania tohto pravidla v praxi) a podobný názor zastáva aj Medzinárodný súdny dvor.¹⁹

Z vyššie uvedeného vyplýva jednoznačný záver, že výkladové pravidlá zakotvené v článkoch 31 až 33 VDZP sú s ohľadom na ustanovenie článku 4 VDZP uplatniteľné ako medzinárodné obvyčajové pravidlá aj pri výklade Zmluvy s Holandskom z roku 1974.

6. Základná východiská výkladových metód podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve

Rozhodujúcim pre transformáciu výrazu použitého v čl. 10 ods. 3 Zmluvy s Holandskom z roku 1974 „vyplácané spoločnosti, ktorá má sídlo v druhom štáte“ na „sídlo alebo bydlisko skutočného vlastníka príjmu“ je posúdenie použitia rôznych znení Modelovej zmluvy a najmä Komentárov k nim buď na základe článku 31 alebo (len) 32 VDZP, tzn. buď na základe všeobecných pravidiel výkladu (čl. 31), alebo pravidiel doplnkových (čl. 32)²⁰.

Obsah článku 31 VDZP²¹ je možné podľa právnej doktríny²² rozdeliť na štyri časti:

¹⁷ Pozri najmä rozsudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci Kasikili/ Sedudu Island Case (Botswana v. Namibia) Rozsudok, ICJ Reports 1999, s. 1059, para. 18 a tam citované ďalšie rozhodnutia (čl. 31 VDZP) a LaGrand Case (Germany v. United States of America), rozsudok, ICJ Reports 2001, s. 501, ods. 99 (čl. 32 VDZP).

¹⁸ Viedenská konferencia k VDZP sa konala v rokoch 1968 a 1969, pričom práce na prijatí VDZP prebiehali už od roku 1949 v rámci OSN.

¹⁹ Napr. LaGrand Case (Germany v. United States of America), Rozsudok, ICJ Reports 2001, s. 501, ods. 101.

²⁰ VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013, s. 332-333.

²¹ Podľa čl. 31 (všeobecné pravidlo výkladu) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve:

„1. Zmluva sa musí vykladať *dobromyseľne*, v súlade s obvyklým významom, ktorý sa dáva výrazom v zmluve v ich celkovej súvislosti, a takisto s prihliadnutím na predmet a účel zmluvy.

2. Na účely výkladu zmluvy sa okrem textu, včítane preambuly a príloh, celkovou súvislosťou rozumie:

- i) základné výkladové postupy zakotvené v odseku 1,
- ii) vnútorný kontext vykladanej zmluvy (ods. 2),
- iii) vonkajší kontext vykladanej zmluvy (ods. 3) a
- iv) reintegrácia úmyslu zmluvných strán (ods. 4).

Ustanovenia uvedené v čl. 31 ods. 1 až 4 VDZP poskytujú komukoľvek viaceré záväzné výkladové pravidlá, ktoré by nemali byť v každom jednotlivom prípade použité v hierarchickej postupnosti jedno za druhým pre dosiahnutie jediného správneho výkladu. Existuje zhoda na tom, že poradie, v ktorom sú výkladové metódy zoradené v čl. 31, nič nevypovedá o ich dôležitosti či prednosti jedného pred druhým, s výnimkou všeobecnej právnej zásady, že zmluvy sa majú vykladať v dobrej viere.²³

Uvedené pravidlá čl. 31 ods.1 VDZP ukazujú subjektu, ktorý zmluvu vykladá, aké prvky má brať do úvahy, pričom čl. 31 ods. 2 postupne uvádza, že okrem textu zmluvy, je to tiež preambula, prílohy, dodatky, súvisiace zmluvy či dohody, prípravné práce, ďalšie záväzky a pod.²⁴

Podľa čl. 31 ods. 1 VDZP má byť každá zmluva vykladaná v súlade s obvyklým významom, ktoré sa navyše môžu meniť v čase. Relativita významu „výrazom v zmluve“ je tiež potvrdená ustanovením čl. 31 ods. 4. VDZP však vnútorný kontext zmluvy rozširuje aj o ods. 2 a 3 čl. 31, tzn. systematické a kontextuálne prostriedky výkladu, s cieľom vyhnúť sa rozpornosti medzi jednotlivými výrazmi a ich okolím.²⁵

Podľa čl. 32 VDZP: „Doplnkové prostriedky výkladu, vrátane prípravných materiálov na zmluve a okolností, za ktorých sa zmluva uzavrela, možno použiť buď pre potvrdenie významu, ktorý vyplýva z použitia článku 31, alebo pre určenie významu, keď výklad urobený podľa článku 31:

a) každá dohoda vzťahujúca sa na zmluvu, ku ktorej došlo medzi všetkými stranami v súvislosti s uzavretím zmluvy;

b) každá listina vyhotovená jednou alebo viacerými stranami v súvislosti s uzavretím zmluvy a prijatá ostatnými stranami ako listina vzťahujúca sa na zmluvu.

3. Spolu s celkovou súvislosťou bude sa brať zreteľ:

a) na každú neskoršiu dohodu týkajúcu sa výkladu zmluvy alebo vykonávania jej ustanovení, ku ktorej došlo medzi stranami;

b) na akúkoľvek neskoršiu prax pri vykonávaní zmluvy, ktorá založila dohodu strán týkajúcu sa jej výkladu;

c) na každé príslušné pravidlo medzinárodného práva použiteľné vo vzťahoch medzi stranami.

4. Výraz sa bude chápať v osobitnom zmysle, ak sa potvrdí, že to bolo úmyslom strán.“

²² Pozri ŠTURMA, P. – ČEPELKA, Č. – BALAŠ, V.: *Právo medzinárodných smluv*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 103.

²³ Zásada bona fide (dobromyseľnosť, dobrá viera) zakotvená na prvom mieste v čl. 31 ods. 1 VDZP má jedinú pri výklade zmluvy prioritu, a to aj s ohľadom na zásadu pacta sunt servanda uvedenú v čl. 26 VDZP, ako kľúčovú pri plnení, resp. vykonávaní akejkoľvek zmluvy, resp. aj s ohľadom na jej zaradenie do preambuly. Pozri ŠTURMA, P. – ČEPELKA, Č. – BALAŠ, V.: *Právo medzinárodných smluv*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 100-101.

²⁴ Pozri ŠTURMA, P. – ČEPELKA, Č. – BALAŠ, V.: *Právo medzinárodných smluv*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 101.

²⁵ Pozri ŠTURMA, P. – ČEPELKA, Č. – BALAŠ, V.: *Právo medzinárodných smluv*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 108-109.

- a) buď ponecháva význam nejednoznačným alebo nejasným; alebo
- b) vedie k výsledku, ktorý je zrejme protizmyselný alebo nerozumný.“

Z uvedeného ustanovenie vyplýva použitie rôznych materiálov doplnkovej či skôr dodatkovej povahy vo veľmi obmedzenom rozsahu, najmä v prípade nejednoznačného či nejasného výsledku aplikácie konkrétneho ustanovenia medzinárodnej zmluvy. V tomto zmysle materiály doplnkovej povahy nie sú spôsobilé meniť či dokonca ani len dopĺňať jasné ustanovenie medzinárodnej zmluvy.

Základná otázka v nami posudzovanom prípade znie tak, či je možno Modelovú zmluvu z roku 2003 a Komentár k nej použiť retroaktívne na výklad zmluvy v zmysle čl. 31 ods. 2 až 4 alebo len na základe čl. 32 VDZP.

7. Základný výklad Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia s Holandskom

Konštatujem, že hlavným predmetom a účelom Zmluvy s Holandskom z roku 1974 je takmer bez pochybností a najmä podľa názvu preambuly a predmetu zmluvy – zamedziť dvojitému zdaneniu fyzických a právnických osôb, ktoré majú bydlisko alebo sídlo v jednom alebo v oboch štátoch a príjem v druhom alebo v oboch zmluvných štátoch (porovnaj aj čl. 1 a 2 zmluvy).

Ďalším účelom zmluvy je podľa jej názvu a aj preambuly, alebo jej čl. 28 ods. 1 „zabrániť daňovému úniku v odbore daní z príjmu a z majetku“, resp. zabrániť daňovým podvodom alebo/a kráteniu daní.

Pre porovnanie predmetu a účelu Zmluvy s Holandskom z roku 1974, možno uviesť aj čl. 2 usmernenia Ministerstva financií Slovenskej republiky č. 51/2000 F.s. na uplatňovanie zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia, uverejnené v čísle 8 Finančného spravodajca (apríl 2000).²⁶

Podľa Najvyššieho správneho súdu ČR je „*účelom smluv o zamedzení dvojího zdanění je vedle zabránění dvojímu zdanění mezi dvěma státy také chránit daňové poplatníky a dávat jim právní jistotu při realizaci určitých mezinárodních transakcí, jejichž řešení je popsáno v příslušném článku smlouvy. Daňový poplatník tak zná předem režim zdanění dané transak-*

²⁶ Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia vychádzajú z vnútroštátnych daňových predpisov zmluvných štátov, pričom tieto predpisy modifikujú s cieľom zabrániť dvojitému zdaneniu (resp. nezdaneniu) toho istého príjmu u toho istého daňovníka, tak v krajine zdroja príjmu, ako aj v krajine miesta jeho daňovej rezidencie. Stanovujú, ktorý zo zmluvných štátov a v akom rozsahu má právo zdaniť konkrétny druh príjmu, pričom druhý zmluvný štát, v súlade so zmluvou o zamedzení dvojitého zdanenia, má povinnosť vykonať opatrenia na zamedzenie dvojitého zdanenia. Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia zásadne nestanovujú daňovým subjektom žiadne nové povinnosti presahujúce rámec vnútroštátneho daňového predpisu.

ce“.²⁷ Podobne podľa ďalšieho rozhodnutia vychádzajúceho z právnej doktríny²⁸ tiež: „*Mezinárodní smlouva o zamezení dvojího zdanění omezuje právo smluvního státu požadovat v určitém případě placení daně od osoby (fyzické nebo právnické), která v tomto státě podléhá zdanění podle vnitrostátních daňových předpisů tohoto státu. Tím mezinárodní smlouva mění ustanovení daňových zákonů, a proto obecně vyžaduje schválení podle ústavněprávních předpisů smluvních států. Smlouvy o zamezení dvojího zdanění nenahrazují vnitrostátní daňové předpisy smluvních států, ani nezakládají nové právo státu požadovat placení daně. Mohou pouze měnit právní režim zdanění stanovený vnitrostátními daňovými předpisy, a to v zásadě jen ku prospěchu daňových subjektů.*“²⁹

8. Použitie Modelovej zmluvy OECD a Komentára k nej ako výkladu Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia s Holandskom z roku 1974

Zmluva s Holandskom z roku 1974 patrila medzi vôbec prvé medzinárodné dvojstranné zmluvy tohto druhu uzatvorené ČSSR a druhým štátom.³⁰ Dvojstranné zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia sa uzatvárali a uzatvárajú podľa dvoch tzv. vzorových (modelových) zmlúv vypracovaných v rámci OSN a OECD, pričom napríklad USA používajú osobitne vlastnú vzorovú zmluvu.

Obe modelové zmluvy – vzory (OSN aj OECD) majú svoj základ v legislatívnych prácach Ligy národov počas obdobia jej činnosti medzi dvomi svetovými vojnami (prvou vzorovou zmluvou bol tzv. Ženevský model z roku 1928). Na tomto základe bol vypracovaný tzv. Mexický vzor (1943) za účasti štátov Severnej a Južnej Ameriky, neskôr tzv. Londýnsky vzor z roku 1946, ktorý bol pre európske štáty rozhodujúci počas ďalšieho takmer dvadsaťročného obdobia. Na tomto vzore nadviazali práce Organizácie pre európsku hospodársku spoluprácu (OECE), ktoré boli neskôr ukončené vo forme vzoru už v rámci Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) v roku 1963. Modelová zmluva o zamedzení dvojitého zdanenia bola na pôde OSN pripravovaná od roku 1967 a publikovaná v roku 1980, pričom vychádzala zo štruktúry vzoru OECD.³¹

²⁷ Pozri rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 23.5. 2013, sp. zn. 9 Afs 38/2012 „ALL SPORTS“.

²⁸ Najvyšší správny súd prevzal túto úvahu z publikácie BAKEŠ, M. – KARFÍKOVÁ, M. – KOTÁB, P. – MARKOVÁ, H. a kol.: *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 282-283.

²⁹ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky z 27.5. 2015, sp.zn. 6 Afs 52/2015.

³⁰ Ďalšie podobné zmluvy boli uzatvorené s Talianskom a Francúzskom v roku 1973, Fínskom a Belgickom v roku 1975, Japonskom v roku 1977, Rakúskom v roku 1978 a pod.

³¹ DAURER, V. – KREVER, R.: *Choosing between the UN and OECD Tax Policy Models: an African Case Study*. EUI Working Paper RSCAS 2012/60, s. 4-5, dostupné na <http://cadmus.eui.eu>.

Súčasná Modelová zmluva OECD má svoj predobraz v odporúčaní Rady OEEC zo dňa 25.2. 1955, týkajúceho sa uzatvárania daňových medzinárodných zmlúv. Prvý „Návrh Dohovoru o zamedzení dvojitého zdanenia z príjmu a majetku“ bol prijatý vo forme odporúčania z 30.7. 1963 (ďalej aj „Návrh dohovoru z roku 1963“). Ďalšie znenie už „Modelovej daňovej zmluvy z príjmu a majetku“ bolo prijaté v rámci OECD ako odporúčanie v roku 1977 a neskôr prvýkrát revidované v roku 1992. Modelová zmluva OECD a Komentár k Modelovej zmluve OECD boli aktualizované aj v rokoch 1994, 1995, 1997, 2000, 2003, 2005, 2008, 2010 a 2014. Ďalšia aktualizácia Modelovej zmluvy OECD by mala byť schválená koncom roka 2017.³²

Text Návrhu dohovoru z roku 1963 sa v porovnaní s textom Modelovej zmluvy v znení z roku 2003 neodlišuje radikálne. Značný posun v použitých pojmoch nájdeme práve pri porovnaní znenia čl. 10 (dividendy) medzi Návrhom Dohovoru z roku 1963 a textom Modelovej daňovej zmluvy v znení z roku 2003 (napr. doplnenie výrazu „skutočný vlastník/príjemca dividendy je rezidentom zmluvného štátu“ do druhého odseku čl. 10). Navyiac celkom určite radikálnej zmene podlieha najmä text Komentára pripojeného k modelovým zmluvám. Prvé znenie Komentára pripojeného k Návrhu Dohovoru z roku 1963 obsahovalo cca 43 strán, znenie Komentára pripojeného k Modelovej zmluve v znení z roku 2003 obsahuje takmer 400 strán. Je skutočnosťou, že tieto texty nie sú publikované v slovenskom jazyku.

Porovnaním znení Návrhu Dohovoru z roku 1963 a Zmluvy s Holandskom z roku 1974 som zistil, že sú identické svojou štruktúrou (nepatrný rozdiel vyplýva z pridania článku 13 a 21 v Zmluve s Holandskom z roku 1974) a takmer všetky ustanovenia oboch dokumentov taktiež. Na základe uvedeného možno určiť, že Zmluva s Holandskom z roku 1974 bola uzatvorená podľa predlohy, ktorým bol Návrh Dohovoru z roku 1963, tzn. oba zmluvné štáty mali text Návrhu Dohovoru k dispozícii a súhlasili s jeho použitím.

V odborných publikáciách sa diskutuje o právnej povahe Modelovej zmluvy OECD a Komentára k Modelovej zmluve OECD, tzn. aj o ich právnej záväznosti, ako aj vzhľadom na VDZP a jeho použitie v rámci výkladu podľa čl. 31 ods. 3 alebo čl. 32.

Návrhu Dohovoru z roku 1963 a neskôr aj Modelová zmluva z príjmu a majetku z roku 1977 a jej revízie sú prijímané ako odporúčania na základe čl. 5 písm. b) Dohovoru o OECD zo 14. decembra 1960.³³

³² Pozri odhad OECD dostupný na: <http://www.oecd.org/ctp/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-2015-full-version-9789264239081-en.htm>.

³³ Pozri napr. odporúčanie z 23.10. 1997 – C(97)195/FINAL.

Je skutočnosťou, že ČSSR nebola členom OEEC, resp. OECD³⁴, tzn. nepodieľala sa na prípravných prácach a schvaľovaní Návrhu Dohovoru z roku 1963, ani na prijímaní Komentára k nej. Keďže sa ČSSR nezúčastňovala na prípravných a schvaľovacích prácach k Návrhu Dohovoru z roku 1963, nemôže byť pri kontextuálnom výklade (v celkovej súvislosti) použitá ako dohoda vzťahujúca sa na zmluvu, ku ktorej došlo medzi všetkými stranami v súvislosti s uzavretím zmluvy v zmysle čl. 31 ods. 1 VDZP.

K Návrhu Dohovoru z roku 1963 je pripojený tiež Komentár, ktorý tvorí s návrhom de facto jeden dokument. Je nutné vychádzať zo záveru, že ČSSR a Holandské kráľovstvo mali k dispozícii znenie Návrhu Dohovoru z roku 1963 spolu s Komentárom, ktorá slúžili ako predloha, vzor následne uzatvorenej zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia v roku 1974. Použitie oboch dokumentov je tak v zmysle výkladových metód rovnaké.

Je však možné použiť Modelovú zmluvu z roku 2003 a najmä Komentár k nej v znení z roku 2003 aj spätne na zmluvu s Holandskom z roku 1974 a to aj podľa čl. 31 VDZP?

Zo znenia ods. 33 – 36.1 úvodnej časti Modelovej zmluvy OECD navyiac vyplýva aj dohoda členských štátov OECD o tom, že aj návrh Dohovoru z roku 1963 bude vykladaný v duchu aktuálnych znení komentárov k Modelovej zmluve OECD, a to dokonca aj v prípadoch, ak znenie príslušného článku zmluvy nebude obsahovať nové spresnené znenie Modelovej zmluvy OECD. Takýto postup sa neuplatní len v prípadoch, ak došlo k principiálnej zmene znenia príslušného článku Modelovej zmluvy OECD a ňou vyvolanej zmene komentára. Tie zmeny alebo doplnky komentára, ktoré nevyplývajú z principiálnej zmeny znenia niektorého článku Modelovej Zmluvy OECD, je možné použiť aj pri výklade zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia uzavretých pred zmenou komentára.

Konkrétne pri aplikácii čl. 10 ods. 3 Zmluvy s Holandskom z roku 1974 je nutné najskôr konštatovať, že výraz „skutočný vlastník“ alebo ekvivalentne „skutočný príjemca“ bol doplnený do Modelovej daňovej zmluvy OECD a tiež Komentára k Modelovej daňovej zmluve v roku 1977³⁵ (pozri čl. 10 ods. 2 a 4, čl. 11 ods. 2, čl. 12 ods. 3 a 4), ako iniciatíva Spojeného kráľovstva³⁶. Modelová daňová zmluva z roku 1977 ani Komentár k nej pripojený však neobsahovali definíciu výrazu „skutočný vlastník“, ani dôvody jeho použitia. Až text Komentára k Modelovej zmluve z roku 2003 v ods.

³⁴ Predovšetkým podľa čl. 5 Dohovoru o Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj zo 14. decembra 1960 môže OECD na dosiahnutie svojich cieľov: a) prijímať rozhodnutia, ktoré budú pre všetkých členov záväzné, ak nie je ustanovené inak, b) dávať členom odporúčania a c) uzatvárať s členmi, nečlenskými štátmi a medzinárodnými organizáciami dohody.

³⁵ Pozri SAURABH, J.: Effectiveness of the Beneficial Ownership Test in Conduit Company Cases. IBFD 2013, s. 18.

³⁶ GOOIJER, J.: *Beneficial Owner: Judicial Variety in Interpretation Counteracted by the 2012 OECD Proposals?*, s. 205.

12 a 12.1 k čl. 10 uvádza, že výraz „skutočný vlastník“ bol zavedený za účelom spresnenia výrazu „vyplácané...osobe, ktorá má bydlisko alebo sídlo“ uvedeného v čl. 10 ods. 1 Modelovej zmluvy OECD. Štát zdroja dividendy nie je povinný sa vzdať práva zdaní dividendy iba preto, že táto je vyplácaná ihneď príjemcovi s bydliskom alebo sídlom v druhom zmluvnom štáte. Výraz „skutočný vlastník“ preto ďalej nemožno aplikovať iba v úzkom technickom slova zmysle, ale je nutné brať do úvahy najmä predmet účelu Modelovej daňovej zmluvy OECD, vrátane zamedzenia dvojitého zdanenia a zabránenia daňovým únikom.³⁷

Možno polemizovať, že ak sa koncept určitého pojmu alebo jeho význam a účel nachádzajú len v Komentári k Modelovej zmluve OECD, tak len následná výslovná zmena pomenovania tohto konceptu alebo jeho spresnenie (napr. v texte samotnej Modelovej zmluvy) či podrobnejšia aj neskoršia jeho definícia, nepredstavuje nový prístup a to najmä nie vtedy, ak sleduje pôvodný predmet a účel tohto konceptu.³⁸ So zreteľom na prístup uvedený v Komentári (spresnenie čl. 10 ods. 1 Modelovej zmluvy OECD) je z pohľadu orgánov finančnej správy logický aj postup možnosti jeho použitia ako výkladového prostriedku podľa čl. 31 ods. 2 až 4 VDZP.

Avšak podľa Metodického pokynu Finančného riaditeľstva SR k interpretácii medzinárodných zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku z 1.11. 2013, interpretuje Finančné riaditeľstvo SR Komentár k Modelovej zmluve OECD v kontexte platných medzinárodných právnych princípov nasledovne:

i) Komentár je možné vo všeobecnosti použiť ako doplnkový prostriedok výkladu medzinárodnej daňovej zmluvy v súlade s článkom 32 VDZP. Možno ho použiť, buď na potvrdenie významu konkrétnych ustanovení zmluvy, ktorý vyplýva na základe použitia všeobecných výkladových pravidiel upravených v článku 31 VDZP alebo ho možno použiť ako doplnkový prostriedok tam, kde význam podľa článku 31 VDZP je nejednoznačný, nejasný, zrejme protikladný alebo nerozumný.

ii) Vo všeobecnosti je možné Komentár k Modelovej zmluve použiť pri interpretácii zmluvy, ak rozdiely medzi znením Modelovej zmluvy OECD a znením medzinárodnej daňovej zmluvy nie sú podstatné a ustanovenia, ktoré boli zmenené alebo doplnené do Komentára po podpise medzinárodnej daňovej zmluvy boli zverejnené do, resp. počas obdobia realizácie trans-

³⁷ Pozri Komentár k Modelovej zmluve OECD z roku 2003, ods. 12.

³⁸ V zmluvách o zamedzení dvojitého zdanenia, ktorá uzatvárala ČSSR, sa výraz „skutočný vlastník/príjemca“ nenachádza okrem Zmluvy s Holandskom z roku 1974 len v obdobnej zmluve s Francúzskom (podpísanej 1.6.1973), Japonskom (podpísanej 4.3. 1974), Rakúskom (podpísanej 7.3. 1978), Srí Lankou (podpísanej 26.7. 1978), Nórskom (podpísanej 28.12.1979), Švédskom (podpísanej 16.2. 1979), Cyprom (podpísanej 15.4.1980) a SRN (podpísanej 19.12.1980). Od roku 1980 sa v uzatváraných zmluvách nachádza výraz „skutočný vlastník“ alebo „skutočný príjemca“ (prvá zmluva so Španielskym kráľovstvom, podpísaná 5.6.1981, neskôr s Talianskom z 5.5.1981, atď.).

akcie. Členské štáty OECD, ktoré nesúhlasia s interpretáciou príslušných článkov Modelovej zmluvy OECD vymedzenou v Komentári, môžu oznámiť svoju pozíciu k ich interpretácii formou pripomienky ku Komentáru. Tieto pripomienky (Observations) ku Komentáru nie sú prejavom nesúhlasu členského štátu so znením Modelovej daňovej zmluvy OECD, ale vyjadrujú len ako členský štát, ktorý vzniesol pripomienku ku Komentáru, interpretuje príslušný článok Modelovej zmluvy OECD. Pripomienka ku Komentáru sa považuje za doplnkový prostriedok výkladu medzinárodnej daňovej zmluvy uzavretých s konkrétnym štátom, ktorý oznámil konkrétnu pripomienku ku Komentáru.³⁹ Z uvedeného vyplýva, že finančná správa samotná sa zaviazala používať uvedené dokumenty len v prípadoch stanovených v čl. 32 VDZP.

Okrem vyššie uvedeného je zásadným pre použitie Modelovej zmluvy OECD a jej Komentára v rozsahu, v akom príslušná modelová zmluva či komentár nikdy neboli publikované nielen v Zbierke zákonov,⁴⁰ ale ani súhrnne iným verejne dostupným spôsobom v slovenskom jazyku. V tomto ohľade SPP použil v poslednom konaní aj argumentáciu z prostredia aplikácie práva EÚ, presnejšie závery z rozsudku Súdneho dvora z 11.12.2007 vo veci C-161/06 Skoma Lux, podľa ktorého právny predpis EÚ neuverejnený v jazyku jedného členského štátu nie je použiteľný voči jednotlivcom tohto štátu.

Záver

System dvojstranných medzinárodných zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia uzatváraný ČSSR a neskôr Slovenskou republikou je založený na príslušnom vzore Modelovej daňovej zmluvy OECD. Ich výklad a aplikácia by na území Slovenskej republiky mala byť v súlade s medzinárodným právom.

Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia neupravujú konkrétny spôsob ich uplatňovania. Osobitne to platí najmä v kontexte čl. 10 Zmluvy s Holandskom z roku 1974. Podľa čl. 10 ods. 4 tejto zmluvy: „Príslušné úrady štátov upravujú vzájomnou dohodou spôsob aplikácie odsekov 2 a 3.“.

Z Komentára pripojeného k čl. 10 Návrhu Dohovoru z roku 1963 (ods. 30 až 33) tiež vyplýva, že druhý odsek čl. 10 neupravuje spôsob zdaňovania a každý zmluvný štát uplatňuje svoje právne predpisy, resp. druhý odsek

³⁹ Pozri bod 4 Metodický pokyn Finančného riaditeľstva SR k interpretácii medzinárodných zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia a zabránení daňovému úniku v odbore daní z príjmov a z majetku z 1.11.2013.

⁴⁰ Uvedené vyplýva z už citovaných úvah Najvyššieho súdu SR v rozsudku z 23.10.2012, sp.zn. 2Sžf 18/2012.

neopravuje procesné postupy a nutné je uplatniť vnútroštátne procesné (daňové) právo. Neexistuje žiadna dohoda medzi ČSSR resp. SR a Holandskom v kontexte čl. 10 ods. 4 Zmluvy s Holandskom z roku 1974.

Konštatujem, že Modelová zmluva OECD a Komentár k nej tvoria súčasť prípravných materiálov k uzatváraniu medzinárodných daňových zmlúv, resp. predstavujú jasnú súvislosť, za ktorej sa bilaterálne zmluvy uzatvárajú, preto ich možno aj retroaktívne použiť ako doplnkové prostriedky výkladu podľa čl. 32 VDZP, a to aj vo vzťahu k predmetu a účelu daňovej zmluvy alebo ktoréhokoľvek jej ustanovenia. Nie je preto podstatné, že ide o pramene OECD a Slovenská republika sa stala členom OECD až na základe pristúpenia k Dohovoru o Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj k 14. decembru 2000 (tzn. v čase existencie Modelovej daňovej zmluvy OECD a Komentára k nej), keďže takáto výslovná podmienka použitia týchto prameňov nie je stanovená čl. 32 VDZP a rozhodujúce je ich skutočné použitie v čase uzatvárania príslušnej medzinárodnej daňovej zmluvy.⁴¹

Koncept „skutočného vlastníka“ príjmu a jeho posúdenie však musí vyplývať z noriem medzinárodného práva, pričom tieto musia byť povinnému subjektu známe, musia byť verejne dostupné, buď záväzne v rámci Zbierky zákonov, alebo iným relevantným spôsobom (napr. prostredníctvom usmernení finančnej správy). Požiadavky na zrozumiteľnosť a predvídateľnosť vnútroštátnych ustanovení možno následne reflektovať príslušnou judikatúrou najvyšších a najmä ústavných súdov. V tejto súvislosti napríklad podľa judikatúry Najvyššieho správneho súdu ČR *„...ak leží posúdenie daňovej povinnosti na daňovom subjekte, musí byť daňová povinnosť stanovená jednoznačne. Nedá sa predpokladať a od daňového subjektu vyžadovať ako chovanie právnym poriadkom predpísané, že daňový subjekt bude sledovať a rešpektovať „neskoršie dohody“, pokiaľ sa nestanú súčasťou medzinárodnej zmluvy podľa ktorej je daňová povinnosť posudzovaná (a teda nebudú vnútroštátne právne záväzné), či neskoršiu prax, záväzne nevyjadrenú a navyše takú, ktorá je v rozpore s definíciou pojmov obsiahnutých v zmluvách“*.⁴²

Nakoniec aj zneužitie spornej Zmluvy s Holandskom musí byť spojené iba s výkladom a aplikáciou konkrétneho jej ustanovenia. Výklad ustanovenia čl. 10 ods. 3 Zmluvy s Holandskom je založený na použití Modelovej zmluvy OECD a Komentára k nej pripojeného. Na okraj použitia inštitútu zneužitia zmluvy vo vzťahu k založeniu subjektu SGH uvádzam, že Sloven-

⁴¹ Pozri Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 141/2001 Z.z.

⁴² Pozri rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 10.2.2005 č. j. 2 Afs 108/2004 – 106.

ská republika s týmto subjektom od roku 2003 uzatvorila niekoľko zmlúv⁴³, resp. že nielen za vyplatenie dividend v roku 2003 holandskej SGH hlasoval aj štát, ako väčšinový akcionár SR, ale aj za prevod akcií Ruhrgas a GDF na SGH!

Nakoniec dodávam, že je nesporne významné, aby konečné rozhodnutie v tomto spore bolo presvedčivé a akceptované prinajmenej na úrovni správneho kolégia, optimisticky aj v rámci finančnej správy či akademickej obce nevyvímajúc. Nakoniec prípadné nepresvedčivé rozhodnutie bude mať vplyv na potrebu a ďalšie smerovanie medzinárodných zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia, vrátane rozsahu investovania zahraničných podnikateľských subjektov na Slovensku.

Použitá literatúra

1. BAKEŠ, M. – KARFÍKOVÁ, M. – KOTÁB, P. – MARKOVÁ, H. a kol.: *Finanční právo*. 6. upravené vydání. Praha : C. H. Beck, 2012. 548 s.
2. DAURER, V. – KREVER, R.: *Choosing between the UN and OECD Tax Policy Models: an African Case Study*. EUI Working Paper RSCAS 2012/60.
3. DOUMA, S. – ENGELEN, F. A.: *The Legal Status of the OECD Commentaries*.
4. GOOIJER, J.: *Beneficial Owner: Judicial Variety in Interpretation Counteracted by the 2012 OECD Proposals?*
5. SAURABH, J.: *Effectivness of the Beneficial Ownership Test in Conduit Company Cases*. In IBFD, 2013.
6. ŠTURMA, P. – ČEPELKA, Č. – BALAŠ, V.: *Právo mezinárodních smluv*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 404 s.
7. VILLIGER, M. E.: *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden : Martinus Nijhoff Publishers, 2009.
8. VRŠANSKÝ, P. – VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 544 s.

Judikatúra citovaná v texte a dostupná na webových sídlach príslušných súdov:

1. <http://www.icj-cij.org/en/decisions>
2. <http://www.nssoud.cz/main0Col.aspx?cls=JudikaturaSimpleSearch&pageSource=0&menu=188>
3. <http://www.nssr.gov.sk/rozhodnutia/>

⁴³ Pozri napr. Listinu o urovaní medzi Slovak Gas Holding B.V., GDF International S.A.S., E.ON Ruhrgas International GmbH a Slovenskou republikou týkajúca sa tzv. Duckého zmeniek a súvisiacej arbitráží dostupnej v CRZ.

OCHRANA SPOTREBITEĽA PRED NEKALOU SÚŤAŽOU V ŠPANIELSKOM KRÁĽOVSTVE

JUDr. Jana Strémy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra obchodného a hospodárskeho práva
jana.stremy@flaw.uniba.sk

Ochraňa spotrebiteľa pred nekalou súťažou v Španielskom kráľovstve

Príspevok sa zameriava na analýzu prostriedkov ochrany spotrebiteľa pred nekalou súťažou z hľadiska súkromného práva v Španielskom kráľovstve v kontexte zmien novely zákona 3/1991 o nekalej súťaži „LCD“, (Ley 3/1991, de 10 de enero, de Competencia Desleal), ktorú dňa 30. 12. 2009 schválil španielsky parlament. Autorka sa v článku zameriava na najvýznamnejšie ustanovenia zákona o nekalej súťaži z pohľadu spotrebiteľa. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že právo proti nekalej súťaži je oblasť práva, ktorá v uvedených štátoch prešla v posledných rokoch (najmä v 90. rokoch 20. storočia) značným vývojom. Aj keď by sa nám to na prvý pohľad nemuselo zdať, Slovenská republika a Španielske kráľovstvo majú v oblasti práva proti nekalej súťaži pomerne veľa spoločného. Z historického kontextu môžeme v oboch právnych úpravách badať existenciu „totalitárneho“ režimu v druhej polovici 20. storočia, ktorá sa nepochybne zaslúžila o stagnáciu vývoja (nielen) v tejto oblasti práva. Vývoj práva bol rovnako poznačený aj skutočnosťou, že práve z dôvodu politicko – právneho vývoja v oboch krajinách stagnovala aj sudcovská tvorba práva natoľko nevyhnutná a potrebná v tejto oblasti práva. Aj to sú dôvody pre spracovanie témy metódou, ktorú sme si zvolili.

Los Medios de protección de consumidores contra la competencia desleal

Este artículo está enfocado en el análisis de los medios de protección de los consumidores contra la competencia desleal en materia de derecho privado en el Reino de España en el contexto de los cambios en la Ley modificada 3/1991 de Competencia Desleal „ LCD “(Ley 3/1991, de 10 de enero de Competencia Desleal) por el 30. 12. 2009, aprobó por el Parlamento español. El autor del artículo se centra en las disposiciones más importantes de la ley

en materia de competencia desleal por parte de la perspectiva del consumidor. En general se puede decir que la ley contra la competencia desleal es un área del derecho que en aquellos estados en los últimos años (especialmente en los años 90 del siglo 20) evolucionó considerablemente. Incluso si a primera vista puede no parecer Eslovaquia y España tienen en la ley contra la competencia desleal mucho en común. A partir de un contexto histórico puede ser a la vez las formas legales demostrar la existencia de un régimen "totalitario" en la segunda mitad del siglo 20, lo que sin duda contribuyó al estancamiento del desarrollo (no sólo) en esta área del derecho. Los derechos de desarrollo se caracterizó también por el hecho de que precisamente a causa de los políticos – desarrollos legales en ambos países se estancó y la Magistratura legislación tan necesaria y necesario en esta área del derecho. Estas son también las razones para el tratamiento del tema por el método que hemos elegido.

Consumer protection against unfair competition in the terms of Kingdom of Spain

This paper focuses on analyzing the means of consumer protection against unfair competition in terms of private law in the Kingdom of Spain in the context of changes in the amended Act 3/1991 on unfair competition „LCD“, which on 30. 12. 2009 approved by the Spanish Parliament. The author of the article focuses on the most important provisions of the law on unfair competition from a consumer perspective. In general we can say that the law against unfair competition is an area of law which in those states over the last few years (especially in the 90s of the 20th century) evolved considerably. Even if we at first glance may not seem Slovak Republic and Spain have in the law against unfair competition quite a lot in common. From a historical context can be both legal forms show the existence of a "totalitarian" regime in the second half of the 20th century, which undoubtedly contributed to the stagnation of development (not only) in this area of law. Development rights was also marked by the fact that precisely because of the political – legal developments in both countries stagnated and Magistracy lawmaking so necessary and needed in this area of law. These are also the reasons for the treatment of the subject by the method we have chosen.

Kľúčové slová: nekalá súťaž, spotrebiteľ, nekalé obchodné praktiky, efektívne prostriedky nápravy

Las palabras clave: la competencia desleal, el consumidor, las prácticas comerciales desleales, los recursos jurídicos efectivos

Keywords: unfair competition, consumer, unfair commercial practices, effective legal remedies

Úvod

Úvodom si dovoľujeme oboznámiť čitateľa s dôvodmi, ktoré nás viedli k výberu predmetnej témy. V predchádzajúcom vydaní periodika sme čitateľom predostreli tému súkromnoprávných prostriedkov spotrebiteľa na

ochranu pred nekalou súťažou. Načrtli sme, že právo proti nekalej súťaži je oblasť práva, ktorá nielen v našich podmienkach ale aj v Španielskom kráľovstve prešla v posledných desaťročiach značným vývojom a majú pomerne veľa spoločného. Jednou zo spoločných črt bol nepochybne „totalitárny“ režim, ktorý tvorbu práva v tejto oblasti výrazne zabrzdil, nakoľko ním bolo poznačená aj vtedajšia justícia. V budúcnosti môžeme preto predpokladať, že v dôsledku globalizácie európskej nadnárodnej legislatívy dôjde k zjednoteniu oboch národných úprav. Tento proces môžeme pozorovať aj dnes, pretože v oblasti úpravy práva proti nekalej súťaži došlo k podstatným zásahom v oboch skúmaných národných úpravách, zmeny majú pritom rovnaký charakter aj účel. V príspevku sme použili opäť štandardné metódy výskumu v spoločenských vedách.

1. Niekoľko všeobecných znakov súčasného španielskeho práva proti nekalej súťaži

Dňa 30. 12. 2009 španielsky parlament schválil novelu zákona 3/1991 o nekalej súťaži „LCD“¹ pričom sa previedli do španielskeho právneho systému dve európske smernice: Smernica 2005/29/CE Európskeho parlamentu a Rady z 11. mája 2005 vzťahujúca sa na nekalé obchodné praktiky podnikateľov vo vzťahu k spotrebiteľom v rámci vnútorného trhu a Smernica 2006/114/CE Európskeho parlamentu a Rady z 12. decembra 2006 o klamlivej a porovnávacej reklame. Novela dovtedajšiu právnu úpravu zasiahla natoľko, že množstvo zmien, ktoré zahŕňala, dostalo do popredia ochranu spotrebiteľov. Novela sa o. i. dotkla aj všeobecných klauzúl, zaradila 13 nových skutkových podstát do katalógu nekalých konaní a priniesla i procesné zmeny. Jednou z reforiem je aj zavedenie a podpora tvorby kódexov správania upravených v ust. 5. kapitoly zákona o nekalej súťaži.

Nová úprava zákona o nekalej súťaži už neupravuje len vzťahy medzi súťažiteľmi, resp. podnikateľmi, ale aj medzi súťažiteľmi a spotrebiteľmi. Predchádzajúca právna úprava totiž spočívala v existencii noriem regulujúcich práva spotrebiteľov proti nekalej súťaži v rámci verejného práva, pričom existovala legislatívna medzera pokiaľ ide o súkromnoprávny rozmer postihu nekalých praktík zo strany spotrebiteľov.

Hlavným účelom zákona zostala aj naďalej v súlade s čl. 1 predmetného zákona ochrana súťaže v záujme všetkých účastníkov trhu, no rozširuje oblasť ochrany spotrebiteľov pred nekalými obchodnými praktikami. Čl. 1 zákona o nekalej súťaži „LCD“ vymedzuje cieľ t. j. „*finalidad*“ právnej, podľa ktorého je tento právny predpis určený na ochranu hospodárskej súťaže

¹ Ley 3/1991, de 10 de enero, de Competencia Desleal.

v záujme všetkých účastníkov trhu s cieľom stanoviť zákaz nekalej súťaže a nezákonnú reklamu podľa ustanovení zákona o reklame „LGP“.

Španielska právna úprava nekalej súťaže obsiahnutá v zákone o nekalej súťaži „LCD“ rozlišuje pôsobnosť osobnú „ámbito subjetivo“ a vecnú „ámbito objetivo“. Podľa čl. 3 ods.1 zákona o nekalej súťaži „LCD“ sa tento zákon vzťahuje nielen na podnikateľov, ale aj na akékoľvek iné právnické či fyzické osoby, ktoré svojou účasťou participujú na trhu (resp. zúčastňujú hospodárskej súťaže). Z komparácie právnych úprav vyplýva, že otázku, ktoré subjekty sa môžu dopustiť nekalej súťaže v podstate upravujú zhodne. V oboch prípadoch teda takými osobami sú akékoľvek právnické alebo fyzické osoby, či už podnikatelia či nepodnikatelia.

Čl. 4 zákona o nekalej súťaži „LCD“ s názvom „*actos de competencia desleal*“ akty nekalej súťaže obsahuje generálnu klauzulu, v zmysle ktorej cit. „*sa zakazuje akékoľvek konanie, ktoré je v rozpore s existenciou dobrej viery*“.² Vzťahy medzi súťažiteľmi sú založené na odlišných štandardoch než tie, ktoré sa aplikujú pri obchodných praktikách zameraných na spotrebiteľov. Vzťahy medzi podnikateľmi (súťažiteľmi) na trhu sa posudzujú z pohľadu objektívnej „*buena fe*“, tzv. dobrej viery. V španielskom právnom poriadku ale nenachádzame definíciu pojmu podobne ako u nás čo sa týka pojmu „*dobré mravy*“. Zostáva tak na španielskych súdoch, aby v aplikačnej praxi nachádzali pojem „*buena fe*“ tzv. dobrej viery, prípadne konania objektívne odporujúceho dobrej viere.³

Za nekalé voči spotrebiteľom sa považuje správanie, ktorým je porušenie „*atención profesional al consumidor*“, t. j. profesionálnej starostlivosti, ktorá predstavuje abstraktnú úroveň súťaže a prístup, ktorý sa očakáva od súťažiteľov konajúcich v súlade s poctivými obchodnými praktikami na trhu tak, aby nedochádzalo k skresľovaniu ekonomického správania priemerného spotrebiteľa pri konaní rozhodnutia o obchodnej transakcii, pod ktorým v súlade s čl. 2 Smernice o nekalých obchodných praktikách rozumieme akékoľvek rozhodnutie spotrebiteľa a) o výbere ponuky (tovaru alebo služby) alebo subjektu, ktorý ponúka, b) či, ako a za akých podmienok vstúpi do zmluvného vzťahu c) vykoná zaň platbu vcelku alebo v častiach alebo v inej forme d) ponechá si ho alebo s ním bude ďalej nakladať, alebo e) uplatní zmluvné právo vo vzťahu k produktu bez ohľadu na to, či sa spotrebiteľ rozhodne konať alebo zdržať sa konania. Ako môžeme vidieť španielsky zákonodarca poňal implementáciu dôslednejšie a rozsah ustanovenia

² Pozri bližšie: čl. 4 zákona o nekalej súťaži „LCD“: „*Se reputa desleal todo comportamiento que resulte objetivamente contrario al las existencias de la buena fe.*“

³ Španielska doktrína stotožňuje pojem „*buena fe*“ s pojmom rímskeho práva, kde bol používaný pojem dobrej viery (*bona fide*) v súvislosti predovšetkým s rozvojom medzinárodného obchodu. Pozri bližšie: Robledo, F.D. LA BUENA FE EN EL DERECHO, In IUSNEWS, dostupné na: <http://iusnews.50webs.com/doctrina/diazrobledo/buenafe.htm>

rozšíril v prospech spotrebiteľa. Na účely predmetného zákona ide o podstatné narušenie ekonomického správania priemerného spotrebiteľa, ak je použitá obchodná praktika, ktorá významne zhoršuje schopnosť spotrebiteľa alebo zákazníka prijať rozhodnutie s plnou znalosťou veci, čo spôsobí, že spotrebiteľ urobí rozhodnutie o obchodnej transakcii, ktoré by inak neurobil.

Právne predpisy sa taktiež zhodujú v otázke subjektov, ktorým je poskytovaná ochrana proti nekalej súťaži. V oboch prípadoch sú to súťažiteľia a spotrebiteľia. Český zákonodarca poskytuje ochranu aj zákazníkovi, ktorá je klientom súťažiteľa, ktorý sa dopúšťa nekalej súťaže, a teda nie je s ním v súťažnom vzťahu, ale zároveň nie je spotrebiteľom. Španielsky zákon výslovne v generálnej klauzule zakazníka tzv. „*usuario*“ neuvádza, ale uvádza ju u niektorých konkrétnych skutkových podstat. Pojem „spotrebiteľ“ je pojmom spotrebiteľského práva⁴. Podľa čl. 3 súčasného znenia zákona č. 1/2007 o ochrane spotrebiteľov a zákazníkov prijatého kráľovským dekrétom zo dňa 16. novembra, sa za spotrebiteľov či zákazníkov považujú fyzické alebo právnické osoby, ktoré pôsobia mimo oblasť podnikania alebo profesionálnej činnosti. Tento pojem sa už na prvý pohľad líši od pojmu spotrebiteľa v unijnom práve obmedzeného výlučne na fyzické osoby konajúce mimo svojej obchodnej, podnikateľskej, remeselnej či profesijnej činnosti. Pojem „*usuario*“ sa líši od spotrebiteľa, je to pojem širší ako „spotrebiteľ“. Čl. 8 zákona o ochrane spotrebiteľov a užívateľov „LGPDCU“⁵ vymedzuje základné práva spotrebiteľov a užívateľov, medzi nimi je o. i. „ochrana ich oprávnených ekonomických záujmov“, pod ktorú možno subsumovať ochranu pred neprimeranými podmienkami v zmluvách, ako aj právo na presné informácie o výrobkoch alebo služieb. Podľa čl. 51 Španielskej ústavy štátne orgány zabezpečia ochranu spotrebiteľov a užívateľov, chránia ich oprávnené ekonomické záujmy a podporujúce informovanie a vzdelávanie spotrebiteľov a užívateľov. Na základe uvedeného môžeme preto konštatovať, že všeobecným princípom spotrebiteľského práva je právo na informácie ako nástroj ochrany ekonomických záujmov spotrebiteľa. Oblasť nekalej súťaže sa považuje za súčasť jadra ochrany spotrebiteľov a užívateľov, zároveň ju možno vyčleniť ako oblasť, ktorá podlieha samostanej právnej úprave.

Napriek reforme zavedenej zákonom č. 29/2009 je pre súčasné španielske právo proti nekalej súťaži charakteristická objektívna a subjektívna fragmentácia. Z objektívneho hľadiska sa zákonodarca 29/2009 rozhodol pre udržiavanie platnosti všeobecného Zákona o reklame, čím sa zachovala špecifická duálna štruktúra španielskeho práva proti nekalej súťaži, ktorá

⁴ El derecho del consumo

⁵ Real Decreto Legislativo 1/2007, de 16 de noviembre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias.

spočíva v oddelenej regulácii nezákonnej reklamy a skutkových podstat nekalej súťaže.

Táto duálna štruktúra siaha až do roku 1964, kedy bol schválený tzv. *Štatút o reklame*.⁶ V tom čase nedostatočný rozvoj španielskeho práva proti nekalej súťaži (jeho základná regulácia spočívala v tom období ešte v Zákone o priemyselnom vlastníctve z roku 1902) spolu s narastajúcim zápalom pre reklamné aktivity a ich dôležitosť podnietili vydanie špecifického legislatívneho dokumentu, ktorý by reguloval reklamu.

Vstup Španielska do Európskej únie v roku 1986 a jeho následná potreba transponovať smernicu o klamlivej a porovnávacej reklame podnietili zrušenie uvedeného Štatútu o reklame a zároveň potrebu nahradiť ho všeobecným Zákom o reklame.

V roku 1991 prijal španielsky zákonodarca Zákon o nekalej súťaži „LCD“. Zákonodarca sa rozhodol ponechať Všeobecný zákon o reklame „LGP“,⁷ čím došlo k akceptácii duálnej štruktúry španielskeho práva proti nekalej súťaži, ktorá sa opiera o úpravu práva proti nekalej súťaži spočívajúcu v generálnej klauzule a jednotlivých demonštratívne vymedzených skutkových podstatách a osobitnú reguláciu nezákonnej reklamy. A.T. Plaza uvádza, že z minulej aj súčasnej právnej praxe vyvstáva množstvo prípadov, ktoré možno kvalifikovať ako reklamu v rozpore so všeobecným zákonom o reklame a zároveň ako nekalosúťažné konanie, čo spôsobuje problém v právnej praxi. Reforma španielskeho práva proti nekalej súťaži z roku 2009 predstavovala podľa jeho názoru dokonalú príležitosť na prekonanie tejto objektívnej fragmentácie. Aby tento zámer zákonodarca dosiahol, musel by však zrušiť Hlavu II a IV Všeobecného zákona o reklame slúžiace na reguláciu nezákonnej reklamy a činností v tejto oblasti, pričom by uvedené ustanovenia implementoval do Zákona o nekalej súťaži.⁸

Význam reklamy v Španielskom kráľovstve pri procese ekonomického správania občanov narastá a presahuje konzumnú oblasť. Zachovanie konceptu nezákonnej reklamy v rámci všeobecného Zákona o reklame naberá nevšedný význam z hľadiska administratívnoprávneho postihu, keďže ručí za prostriedky nápravy umožňujúce postih nezákonnej reklamy, najmä v prípade reklamy ohrozujúcej dôstojnosť osoby alebo porušujúcej práva a hodnoty uznané Ústavou Španielskeho kráľovstva obzvlášť, ak sa reklama dotýka detí, mladistvých a žien.“ Na prvý pohľad sa zdá, že týmito slovami sa španielsky zákonodarca snažil urobiť rozhodnutie preto, že je nutné zachovať kategóriu

⁶ Ley 61 de 11 de junio de 1964, conocida como Estatuto de la Publicidad.

⁷ Ley 34/1988, de 11 de noviembre de 1988, General de Publicidad.

⁸ ANXO, T. P.: *El Derecho español contra la competencia desleal ante la codificación mercantil: estado actual y perspectivas de futuro*. In Estudios sobre el futuro Código Mercantil: libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz. Getafe : Universidad Carlos III de Madrid, 2015, pp. 1127-1139. ISBN 978-84-89315-79-2.

nezákonnej reklamy odporujúcej základným právam a hodnotám uznaným Ústavou Španielskeho kráľovstva s cieľom chrániť iné hodnoty ako čestného súťažiteľa alebo spotrebiteľa, napr. život, zdravie atď.

Z nášho uhla pohľadu je toto rozhodnutie španielskeho zákonodarcu rozporuplné a mylné. Ide o rozhodnutie sporné s niektorými z opatrení, ktoré prijal v rámci samotného Zákona 29/2009. Ak pri typizácii niektorých z prípadov nezákonnej reklamy (ako v prípade reklamy odporujúcej konštitučne uznaným právam a hodnotám) ide o snahu ochrániť záujmy vzdialené rámci Práva proti nekalej súťaži, nedokážeme pochopiť dôvod, prečo Zákon 29/2009 predstavuje v Zákone o nekalej súťaži nové ustanovenie – článok 18, v súlade s ktorým sa reklama v rozpore so zákonom považuje zároveň za akt nekalej súťaže.

Rozhodnutie španielskeho zákonodarcu doktrína rozhodne nepovažuje za ideálne riešenie, keďže pri ňom došlo k ignorovaniu reformy, ktorú Španielske kráľovstvo posledné desaťročia podstúpilo kvôli reformám práva proti nekalej súťaži. Táto oblasť predpisov je považovaná za nástroj slúžiaci výhradne na usporiadanie vzťahov medzi súťažiteľmi navzájom a medzi súťažiteľmi na strane jednej a spotrebiteľmi na strane druhej. Na druhej strane Zákon o nekalej súťaži má zvláštny inštitucionálny charakter orientujúci sa na ochranu samotnej politiky hospodárskej súťaže a správne fungovanie trhu. Pokým ide o ochranu tejto politiky súťaže, Právo proti nekalej súťaži by malo nielen zaručiť efektívne fungovanie systému súťaže medzi firmami, ale aj jej adekvátnosť v schéme konštitucionálne uznaných práv, princípov a hodnôt.⁹

V každom prípade, odhliadnuc už od kritiky dôvodov vedúcich k rozhodnutiu španielskeho zákonodarcu je isté, že toto rozhodnutie udržiava objektívnu fragmentáciu španielskeho Práva proti nekalej súťaži, ktorému tak dáva jednu z jeho výnimočných vlastností – duálnu štruktúru, ktorá sa opiera o oddelenú reguláciu nezákonnej reklamy a aktov nekalej súťaže.

2. Subjektívna a objektívna fragmentácia právnej úpravy

Aktuálna fragmentácia španielskeho Práva proti nekalej súťaži je nielen objektívna, ale i subjektívna. Ako je známe, európska smernica o nekalých obchodných praktikách obmedzila svoje pole pôsobnosti na tie nekalé praktiky obchodníkov, ktoré by ovplyvnili ekonomické záujmy spotrebiteľov. Po začlenení Smernice o nekalých obchodných praktikách novela č. 29/2009 modifikovala štruktúru Zákona o nekalej súťaži spôsobom, že tento právny predpis v súčasnom znení kopíruje samotnú subjektívnu frag-

⁹ Tamže.

mentáciu. Takto Zákon o nekalej súťaži „LCD“ rozoznáva medzi nekaloú súťažou všeobecného charakteru (regulácia v Kapitole II Zákona o nekalej súťaži „LCD“) a nekálými praktikami voči spotrebiteľom (regulácia v Kapitole III Zákona o nekalej súťaži „LCD“). Týmto spôsobom sa rozbieha štrukturálna jednota Práva proti nekalej súťaži a vyvstáva nutnosť vymedziť, kedy ide o prípad nekalosúťažného konania nezávislého od toho, kto je jej pasívnym subjektom a ostatných prípadov, kedy sa nekálny charakter konania môže potvrdiť len vtedy, keď k nemu došlo v rámci vzťahov súťažiteľ – spotrebiteľ.

Podľa J.F. Massaguer v španielskom Zákone o nekalej súťaži „LCD“ rozlišujeme: ad 1) parazitné konanie, ad 2) priamy útok proti ostatným súťažiacim zúčastneným na hospodárskej súťaži, ad 3) konanie, ktoré ovplyvňuje správanie ostatných účastníkov trhu, zabraňujúc tým správne fungovaniu trhu.¹⁰ Vzhľadom na zameranie našej práce sa budeme venovať len tretej skupine konaní. Popri skutkových podstatách, ktoré poškodzujú priamo konkrétneho súťažiteľa, existuje skupina nekalosúťažných konaní, ktorá je namierená proti všetkým účastníkom hospodárskej súťaže, pretože bráni správne fungovaniu trhu. Je zrejme, že toto členenie vykazuje z pohľadu našej právnej úpravy isté nezrovnalosti, a to najmä pri zaradení skutkovej podstaty klamlivého označenia tovarov a služieb (u nás ust. § 46 Obchodného zákonníka). V prípade klamlivého označovania tovarov a služieb dochádza v niektorých prípadoch k priamemu poškodeniu konkrétneho súťažiteľa, a preto je podľa nášho názoru zaradenie tejto skutkovej podstaty do predtým uvedenej skupiny nepresné. Nepresnosti pri porovnávaní dvoch samostatných právnych systémov nemožno celkom eliminovať. Rozdelenie jednotlivých skutkových podstat do spomínaných dvoch skupín bolo zvolené najmä z dôvodu rôznych záujmov chránených týmito skutkovými podstatami.

a) Klamlivé súťažné praktiky (čl. 5, 7 Zákona o nekalej súťaži „LCD“)

Klamlivé súťažné praktiky sú nekalosúťažným konaním spočívajúcim vo vyvolaní klamlivej predstavy o niektorom aspekte dôležitom pre rozhodovanie v hospodárskej súťaži. Zo svojej podstaty sú konaním zasahujúcim do sféry reklamy, do oblasti na ochranu spotrebiteľa a ďalej do oblasti práva na ochranu hospodárskej súťaže, osobitne práva na ochranu pred nekaloú súťažou. Z tohto dôvodu môže byť systematická úprava takého konania v jednotlivých právnych systémoch rôznorodá. Tak je to aj v prípade porovnaní slovenskej a španielskej úpravy.

¹⁰ MASSAGUER, J.F.: *Comentario a la ley de competencia desleal*. Madrid : Ed. Civitas, 1999, p. 142.

V našom právnom poriadku sú výslovne upravené tieto skutkové podstaty klamlivého konania:

- klamlivá reklama (ust. § 45 Obchodného zákonníka),
- klamlivé označovanie tovarov a služieb (ust. § 46 Obchodného zákonníka),
- vyvolanie nebezpečenstva zámenny (ust. § 47 Obchodného zákonníka),
- klamlivé obchodné praktiky podľa Čiernej listiny nekalých obchodných praktík, ktorá obsahuje výpočet 23 klamlivých praktík, ktoré sú za každých okolností nekalé a tvorí prílohu č. 1 k Zákonu o ochrane spotrebiteľa.

Naproti tomu španielsky zákonodarca výslovne upravil iba tieto skutkové podstaty:

- klamlivé konanie „*actos de engaño*“ (čl. 5 zákona o nekalej súťaži „LCD“),
- klamlivé opomenutie „*omisiones engañosas*“ (čl. 7 zákona o nekalej súťaži „LCD“),
- jednotlivé skutkové podstaty klamlivých obchodných praktík voči spotrebiteľom „*practicas engañosas con los consumidores o usuarios*“ (čl. 20 až čl. 26 zákona o nekalej súťaži „LCD“).

Podotýkame, že predtým uvedené členenie je iba približné, pretože existujú aj ďalšie príbuzné skutkové podstaty spočívajúce napríklad v napodobení (imitácii) (čl. 11 zákona o nekalej súťaži „LCD“), ktoré by sme mohli prirovnať k vyvolaniu nebezpečenstva zámenny podľa ust. § podľa ust. § 47 Obchodného zákonníka. Z uvedenej systematiky skutkových podstatí je zrejmé, že náš zákonodarca zvolil úpravu klamlivej reklamy, klamlivého označovania tovarov a služieb a vyvolania nebezpečenstva zámenny v Obchodnom zákonníku. Klamlivé praktiky voči spotrebiteľom sú predmetom právnej úpravy v zákone o ochrane spotrebiteľa. Španielsky zákonodarca zvolil iný postup a španielsky právny poriadok poníma klamlivé konanie v zásade jednotnejšie, celistvejšie a výlučne v zákone o nekalej súťaži „LCD“, a to bez ohľadu na skutočnosť, či ide o konanie namierené voči spotrebiteľovi či súťažiteľovi.

Klamlivé konanie podľa čl. 5 Zákona o nekalej súťaži „LCD“ je konanie, ktoré obsahuje nepravdivú informáciu či informáciu, ktorá aj keď je pravdivá, je schopná svojím obsahom alebo prezentáciou uviesť do omylu svojich adresátov, ktorý by bol spôsobilý ovplyvniť ich ekonomické správanie, a to vždy pokiaľ sa týka určitých v zákone vymenovaných aspektov. Ďalej zákon výslovne upravuje, že v prípade, keď podnikateľ uvádza, že je viazaný určitým kódexom správania a následne záväzky upravené v takom kódexe nesplní, ide o klamlivé konanie, pokiaľ tieto záväzky boli zrejmé a jeho konanie bolo schopné ovplyvniť podstatne

ekonomické konanie adresátov. Nekalým klamaním nie je len klamanie aktívne, ale aj klamanie pasívne, a to klamlivosť spočívajúca v opomenutí uviesť určitú informáciu vhodnou formou a vo vhodný čas. Ide o klamlivé konanie, ktoré poškodzuje tak spotrebiteľa, ako aj samotných súťažiteľov z toho dôvodu, že spotrebiteľia sa nerozhodujú na základe ponúkaných služieb či produktov, ale na základe ponuky (informácie), ktorá ich vedie k omylu. Ako príklad uvádzame rozhodnutie Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 27. 5. 2004 TEFAL, S.A. y TEFAL ESPAÑA, S.A., c/a LUMENFLON, S.R.L. Súd konštatoval, že pri výrobe a uvedení panvíc z radu „*Cuisine 2000, modelo Euro Gold*“ na trh v Španielsku boli porušené práva z ochrany známky a došlo k nekalosúťažnému konaniu, získaniu nespravodlivej súťažnej výhody z priemyselnej, obchodnej alebo profesijnej povesti iného súťažiteľa získanej na trhu porušením čl. 11 Zákona o nekalej súťaži „LCD“.

V praxi je nutné dodržiavať výslovne princíp priemerného spotrebiteľa, pri posúdení nekalosti konania je potrebné skúmať iba potenciálneho spotrebiteľa daného produktu či služby v danom sektore, nie spotrebiteľa komplexne. Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, že klamlivé konanie môže spočívať aj v opomenutí poskytnúť určité informácie, ktoré by mali byť potenciálnemu klientovi adresované. Z nekalosúťažného konania spočívajúceho v klamlivých praktikách existuje množstvo judikatúry. Ako príklad môžeme uviesť napr. rozhodnutie Tribunal supremo z 8. 5. 1997 (RJ 1997, 3876) v prípade Aquatronic, kde súd deklaruje, že reklama na čistiaci prípravok slúžiaca v skutočnosti na čistenie bazénov je klamaním, pretože v reklame je uvedené, že iné výrobky obsahujú zlúčeniny chlóru a propagovaný výrobok neobsahuje, hoci zlúčeniny obsahoval. Španielska úprava sa rovnako ako slovenská vzťahuje tak na priamych adresátov takéhoto konania, ako aj na osoby, ku ktorým sa dostane. Rovnako tak medzi ustanoveniami badať zhodu v tom, že klamlivá predstava by sa mala dotýkať špecifických charakteristík či kvality tovarov alebo služieb.

Pred novelou č. 29/2006 nebolo výslovne uvedené, že klamlivé označenie, čo sa týka geografického pôvodu, je nekalým konaním. Španielske súdy v tomto období rozhodovali v zmysle konštantnej judikatúry.¹¹ Od 1. 1. 2010 je v zákone o nekalej súťaži „LCD“ výslovne uvedené, že klamanie vo veci pôvodu tovarov alebo služieb môže byť nekalou súťažou (čl. 5 ods. 1 písm. b). Avšak v prípade klamania vo veci zvlášť chránených označení pôvodu je možné na takéto konanie aplikovať aj čl. 15 zákona o nekalej súťaži „LCD“ zakazujúce nekalú súťaž prostredníctvom porušenia iných právnych predpisov, pretože ochrana pôvodu je zakotvená aj v iných

¹¹ Rozhodnutie Provinčného súdu v Barcelone zo dňa 26. 1. 2000 č. AC 2000/688.

právnych predpisoch. Rovnako je to aj v Slovenskej republike, napr. v Zákone č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach. Pre porovnanie v Španielskom zákone o nekalej súťaži „LCD“ nenachádzame skutkovú podstatu napr. katalógových podvodov podľa ust. § 47 ods. 2 Obchodného zákonníka. V tomto prípade sa španielsky zákonodarca spolieha na úpravu všeobecnú.

Autori novely č. 29/2009 však s takouto výčitkou zo strany odbornej verejnosti počítali, a preto už v dôvodovej správe nachádzame text: „navrhnutá úprava môže vzbudiť pochybnosti pre príliš vysokú mieru všeobecnosti, no doterajšie skúsenosti ukazujú, že katalógové podvody sú viac-menej principiálne obmedzené na túto jednu konkrétnu praktiku a čokoľvek všeobecné sa v právnych poriadkoch jednotlivých krajín k jej potlačeniu doposiaľ objavilo, využili organizátori katalógových podvodov s využitím extrémneho právneho pozitivizmu vo svoj prospech (pozri napr. rozprava v európskom parlamente k danej problematike dňa 20. 5. 2008). Táto konkrétna úprava navyše v Rakúsku, kde bola zavedená, pomerne dobre funguje. V tejto súvislosti sa môžeme stotožniť s názorom španielskeho zákonodarcu a konštatovať, že ako obrana proti zneužívaniu pozitívnej právnej úpravy by mala byť dostatočná kvalitná a jednotná judikatúra s použitím všeobecných právnych noriem.

b) Diskriminácia „discriminación“ (čl. 16 Zákona o nekalej súťaži „LCD“) a ekonomická závislosť „dependencia económica“ (čl. 16 ods. 2 zákona o nekalej súťaži „LCD“)

Na rozdiel od našej právnej úpravy čl. 16 Zákona o nekalej súťaži „LCD“ *expressis verbis* upravuje konanie, ktorým dochádza k diskriminácii spotrebiteľa. Na účely úpravy nekalej súťaže v Zákone o nekalej súťaži „LCD“ sa diskriminačným konaním rozumie konanie, kedy v neopodstatnených prípadoch dôjde k aplikácii rozdielnych cien a podmienok voči rôznym spotrebiteľom. Ako sme uviedli, v slovenskej úprave nekalej súťaže takéto ustanovenie chýba. Oprieť by sme sa v tomto prípade mohli o ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka, lebo takéto diskriminačné konanie nepochybne pod ustanovenie generálnej klauzuly zaradiť môžeme. V právnej praxi to bude zložité, pretože v bežnej obchodnej praxi sú ceny aj obchodné podmienky vo vzťahu k rôznym spotrebiteľom rôzne. Súťažiteľ – obchodník tak bude musieť v tomto prípade preukázať, že rozdiely sú odôvodnené, kritérium na základe ktorého boli stanovené ceny a obchodné podmienky boli objektívne a, samozrejme, nie je v rozpore s dobrými mravmi súťaže. Považujeme za vhodné v tejto súvislosti upozorniť na požiadavku takéhoto konania, ktoré musí mať súťažnú povahu, len diskriminačné konanie voči spotrebiteľom by bolo

možné postihovať podľa právnych predpisov na ochranu spotrebiteľa.¹² Uvedená situácia by mohla byť čiastočne spochybnená napr. v susednej Českej republike, kde musí takéto konanie byť uskutočnené v hospodárskom styku. Domnievame sa, že v zmysle právnej úpravy nekalej súťaže by malo byť postihované konanie, ktoré svojím správaním deformuje istým spôsobom súťaž.

Vzhľadom na predchádzajúcu skutkovú podstatu aj súťažiteľia sa často dostávajú do situácie, že sú závislí na určitom obchodnom partnerovi. K uvedenej okolnosti dochádza najmä v oblasti dodávky náhradných dielov iného druhu technickej podpory vplyvom *outsourcingu*. K nekalej súťaži podľa ust. čl. 16 ods. 2 zákona o nekalej súťaži „LCD“ došlo v takom prípade, že by súťažiteľ, na ktorom je závislý iný súťažiteľ túto závislosť zneužil. U nás takúto formu konania poznáme aj pod pojmom „*nekalé obchodné praktiky v dodávateľských reťazcoch*“. Z hľadiska súťažného práva by do úvahy v tomto prípade prichádzala opäť aplikácia generálnej klauzuly v ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka. Novelou č. 29/2009 bola skutková podstata vymedzená presnejšie, v súčasnosti sa v čl. 16 ods. 2 zákona o nekalej súťaži „LCD“ nachádza demonštratívny výpočet situácií. V texte ustanovenia je jasne uvedené, že môže ísť o prerušenie, hoci aj dočasné a čiastočné bez písomného oznámenia, vynucovanie platobných a cenových podmienok, zaplatenie dodatočných poplatkov, ďalšie podmienky obchodnej spolupráce, ďalej rozdiely medzi malými a veľkými odberateľmi atď. Uvedená skutková podstata môže byť podľa nášho názoru niekedy z hľadiska súťaže kontraproduktívna, pretože je v hospodárskej súťaži prirodzeným javom, že veľkoodberatelia sú istým spôsobom napr. cenovo zvýhodnení, lebo s vyšším obratom úplne štandardne dochádza k šetreniu času aj nákladov. Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozhodnutí I Obdo V 19/2007 zo dňa 20. 2. 2008 konštatoval, že „*Diskriminácia patrí medzi skutkové podstaty narušovania hospodárskej súťaže a je postihovaná v rámci generálnej klauzuly nekalej súťaže. Konanie, ktoré je diskrimináciou podľa § 7 ods. 5 zákona o hospodárskej súťaži, naplňuje obe skutkové podstaty zneužitia účasti na hospodárskej súťaži a porušuje mimozmluvné povinnosti ustanovené Obchodným zákonníkom. (§ 757 a § 53 Obchodného zákonníka) 2. K tomu, či došlo konaním osoby, ktorá zneužila účasť na hospodárskej súťaži, niektorým zo spôsobov nedovoleného obmedzovania hospodárskej súťaže v zmysle zákona o ochrane hospodárskej*

¹² Predávajúci nesmie konať v rozpore s dobrými mravmi; ustanovenia § 7 až 9 Zákona o ochrane spotrebiteľa tým nie sú dotknuté. „*Konaním v rozpore s dobrými mravmi sa na účely tohto zákona rozumie najmä konanie, ktoré je v rozpore so vžitými tradíciami a ktoré vykazuje zjavné znaky diskriminácie alebo vybočenia z pravidiel morálky uznávanej pri predaji výrobku a poskytovaní služby, alebo môže privodiť ujmu spotrebiteľovi pri nedodržaní dobromyselnosti, čestnosti, zvyklosti a praxe, využíva najmä omyl, lesť, vyhrážku, výraznú nerovnosť zmluvných strán a porušovanie zmluvnej slobody.*“

súťaže súčasne aj k porušeniu § 44 ods. 1 Obch. zák., teda generálnej klauzuly nekalej súťaže, je potrebné skúmať, či takéto konanie napĺňa pojmové znaky nekalej súťaže v zmysle § 44 ods. 1 Obch. zák 3.¹³

**c) Porušovanie právnych noriem „violación de normas“
(čl. 15 zákona o nekalej súťaži „LCD“)**

Základnou povinnosťou súťažiteľov je plniť si svoje povinnosti vyplývajúce zo všeobecne záväzných právnych predpisov. Ten súťažiteľ, ktorý si zákonné povinnosti neplní, získava konkurenčnú výhodu, a tým narúša spravodlivé fungovanie hospodárskej súťaže. Aj z uvedeného dôvodu španielsky zákonodarca zakázal takúto formu nekalosúťažného konania v osobitnej skutkovej podstate. Podľa ust. čl. 15 ods. 1 sa považuje za nekalé získanie konkurenčnej výhody porušením zákona a táto výhoda musí byť značná. Pojem značná „*significativa*“ však zákonodarca bližšie nešpecifikuje, podľa našej mienky je jej výklad ponechaný na príslušnú judikatúru. Podľa ust. čl. 15 ods. 2 sa za nekalosúťažné považuje porušenie právnych noriem, ktoré upravujú hospodársku súťaž. V tomto prípade sa nekalosť konania prejaví *per se*, tzn. porušením samotnej právnej normy bez toho, aby súťažiteľ získal značnú výhodu. Ako príklad môžeme uviesť aj odkaz na príslušnú judikatúru, že za takéto nekalosúťažné konanie môžeme považovať aj porušenie stavovských predpisov, napr. prísnu reguláciu prezentácie výkonu advokátskeho povolania a reklamy podľa ust. § 29 a) zákona č. 586/2003 Z.z. o advokácii. V rozhodnutí Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 16. 6. 2000 (RJ 2000, 5288) – prípad *Farmacéuticos Puertollano*¹⁴ nachádzame konštatovanie, že aj nerešpektovanie otváracích hodín lekární je možné považovať za formu nekalej súťaže spadajúcej pod ust. čl. 15 ods. 1 zákona o nekalej súťaži „LCD“. Ďalším rozhodnutím Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 16. 2. 2011 vo veci *LaborTEAM, SL ca Guarisco Industria Tessile SpA*. Reflexné vesty vyrábané talianskou spoločnosťou predávané na území Španielska spadajúce pod španielsku jurisdikciu boli podrobené kontrole, pri ktorej sa zistilo, že predmetné vesty nespĺňajú príslušné technické požiadavky s ohľadom na fotometrickú výkonnosť reflexných pásikov na veste. Distribúciou takýchto viest sa žalovaná spoločnosť dopustila nekalej súťaže podľa ust. čl. 7 a čl. 15 zákona o nekalej súťaži „LCD“. Ide o porušenie podmienok stanovených predpismi týkajúce sa materiálov, označovania a informovania spotrebiteľov. V rozhodnutí súd konštatoval, že účelom právnej úpravy nekalej súťaže je nielen

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v rozhodnutí I Obdo V 19/2007 zo dňa 20. 2. 2008.

¹⁴ Porovnaj rozhodnutie Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 13. 3. 2000 (RJ 2000, 1207), prípad *Farmacéuticos de Madrid*.

zachovanie zdravej konkurencieschopnosti trhu, ale aj zaistenie bezpečnosti a zdravia zákazníkov.¹⁵

Po novele č. 29/2010 sem španielsky zákonodarca zaradil aj konanie spočívajúce v zamestnávaní zahraničných pracovníkov bez potrebného pracovného povolenia. Jeho úmysel je v tomto prípade pre nás ťažko čitateľný. Konštatovať môžeme, že ide o prísnejšiu formu, ako aj v ods. 2. Nie je potrebné, aby súťažiteľ získal uvedeným konaním značnú výhodu. S najväčšou pravdepodobnosťou by sme ho mohli považovať za populistické politické gesto zákonodarcu, pretože problematike ilegálneho zamestnávania Španielske kráľovstvo skutočne čelilo.¹⁶ U nás by sme uvedenú skutkovú podstatu mohli subsumovať pod ustanovenie generálnej klauzuly podľa ust. § 44 ods. 1 Obchodného zákonníka ako sudcovskú skutkovú podstatu nekalej súťaže spočívajúcej v porušovaní noriem verejného práva. Zo systematického komparatívneho hľadiska sem môžeme zaradiť aj ohrozovanie zdravia a životného prostredia v zmysle ust. § 52 Obchodného zákonníka, ktorého výklad je predmetom kapitoly 2.2.4. Na strane druhej považujeme za vhodné vyzdvihnúť úmysel španielskeho zákonodarcu, ktorý v ust. čl. 15 zákona o nekalej súťaži „LCD“ rozlišuje medzi porušením všeobecných právnych predpisov a osobitne porušením predpisov na ochranu súťaže ako-takej ochranu pred jej deformáciami.

3. Nekalé obchodné praktiky

V Španielskom kráľovstve je systematika právnej úpravy nekalých obchodných praktík nasledovná: všeobecné ustanovenia o nekalej súťaži, ustanovenia upravujúce výlučne nekalé obchodné praktiky. Tieto všeobecné ustanovenia sú ustanoveniami Zákona o nekalej súťaži „LCD“ upravujúcimi generálnu klauzulu nekalej súťaže (čl. 4), skutkovú podstatu klamlivého konania (čl. 5), klamlivého opomenutia (čl. 7) a agresívnych praktík (čl. 8) vrátane Osobitného ustanovenia na ochranu pred nekalými obchodnými praktikami. Osobitné ustanovenia upravujúce nekalé obchodné praktiky následne tvoria III. kapitolu Zákona o nekalej súťaži „LCD“ (čl.19-31). Môžeme tak konštatovať, že španielsky zákonodarca zvolil iný náročnejší pos-

¹⁵ Pozri bližšie: *Rozhodnutie Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 16. 2. 2011 vo veci LaborTEAM, SL ca Guarisco Industria Tessile SpA* [online]. [cit. 2016-2-3]. Dostupné na: <http://portaljuridico.lexnova.es/jurisprudencia/juridico/54293/sentencia-ts-382011-sala-1-de-16-de-febrero-competencia-desleal-violacion-de-normas-engano>

¹⁶ Pozri bližšie: *CONTRATACIÓN DE TRABAJADORES EXTRANJEROS EN ESPAÑA* [online]. [cit. 2016-5-3]. Dostupné na: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/InformacionInteres/FolletosInformativos/archivos/triptico_trabajadores_extranjeros.pdf

tup a zapracoval smernicu o nekalých obchodných praktikách takým spôsobom, že neprevzal text tejto smernice v doslovnom znení, ale zapracoval ho priamo do ustanovení Zákona o nekalej súťaži vlastnými slovami. V porovnaní so slovenským zákonodarcom neprevzal v doslovnom znení Čiernu listinu nekalých praktík, ktorá v slovenskom zákone o ochrane spotrebiteľa tvorí Prílohu č. 1 pod názvom Obchodné praktiky, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé. Španielsky zákonodarca jednotlivé skutkové podstaty nekalých obchodných praktík zapracoval do textu zákona tak, že ich usporiadal do obsahovo príbuzných skupín. Z hľadiska systematiky španielskeho práva na ochranu spotrebiteľa by podľa nás bolo vhodné, keby do Zákona o nekalej súťaži zakomponoval ustanovenie vymedzujúce vzťah medzi LGPDCU – zákon č. 26/1984 na ochranu spotrebiteľov a užívateľov a úpravou nekalých obchodných praktík obchodníkov chrániacich spotrebiteľa zakotvenou v Zákone o nekalej súťaži. Španielsky zákonodarca ale neopomenul túto povinnosť a v úvode III. kapitoly Zákona o nekalej súťaži výslovne uviedol, že úprava nekalých obchodných praktík obsiahnutá v Zákone o nekalej súťaži je úpravou suplementárnou a špeciálnou k právu na ochranu spotrebiteľa v iných predpisoch (najmä v zákone o ochrane spotrebiteľa). Podľa nášho názoru tak španielsky spotrebiteľ poškodený nekalosúťažným konaním či iný aktívne legitimovaný subjekt je povinný postupovať podľa zákona o nekalej súťaži s tým, že subsidiárne použije právnu úpravu zo zákona na ochranu spotrebiteľov a zákazníkov. U nás spotrebiteľ prioritne požíva verejnoprávnu ochranu v zmysle zákona o ochrane spotrebiteľa a súkromnoprávna ochrana spočíva v ustanoveniach Obchodného zákonníka.

Jednotlivé skupiny nekalých obchodných praktík sú nasledovné:

Zavádzajúce nekalé obchodné praktiky:

- praktiky zavádzajúce spotrebiteľa z dôvodu vyvolania zámeny (čl. 20),
- zavádzajúce praktiky dotýkajúce sa kódexu správania alebo iných kvalitatívnych znakov tovaru alebo služieb (čl. 21),
- vábivé praktiky a praktiky zavádzajúce výhodnými akciami (čl. 22),
- zavádzajúce praktiky dotýkajúce sa podstaty, vlastností tovarov a služieb, ich dostupnosti a záruky (čl. 23),
- praktiky spočívajúce v pyramídovom predaji (čl. 24),
- zavádzajúce praktiky z dôvodu zámeny (čl. 25),
- podvodné obchodné praktiky (čl. 26),
- ostatné zavádzajúce praktiky (čl. 27).

Agresívne nekalé obchodné praktiky:

- agresívne praktiky spočívajúce v nátlaku (čl. 28),
- agresívne praktiky spočívajúce v prenasledovaní (čl. 29),

- agresívne praktiky namierené proti nepľnoletým spotrebiteľom (čl. 30),
- ostatné agresívne praktiky (čl.31).

Po porovnaní uvedených skutkových podstát nekalých obchodných praktík s ustanoveniami obsiahnutými v Smernici o nekalých obchodných praktikách môžeme dôjsť k záveru, že vo svojej podstate je španielska úprava v súlade s európskou právnou úpravou. Rozdiel spočíva len v tom, že španielsky zákonodarca obsiahnutím jednotlivých skutkových podstát do zákona ich bližšie špecifikoval, čím ich praktickú aplikáciu do istej miery obmedzil. Nazdávame sa, že uvedené nebude mať závažnejší vplyv na spotrebiteľov z dôvodu aplikácie všeobecných ustanovení o nekalých obchodných praktikách alebo generálnej klauzuly.

4. Právne prostriedky ochrany pred nekalou súťažou

Právny režim žalôb a aktívnej legitímácie proti nekalým obchodným praktikám je spoločný nielen pre nekalosúťažné konanie všeobecného charakteru, ale aj pre nekalé praktiky voči spotrebiteľom. Zaradenie určitých prípadov ako nekalých praktík voči spotrebiteľom však spôsobuje dôležité a transcendentné dôsledky presahujúce striktný rámec Zákona o nekalej súťaži „LCD“. V tomto smere je nutné vyzdvihnúť, že po predmetnej reforme podľa Zákona o ochrane spotrebiteľa „LGPDCU“ sú nekalé obchodné praktiky voči spotrebiteľom spolu s nekalosúťažným protiprávnym konaním podrobujúcim sa režimu sankcií podľa článku 47.3 novelizovaného znenia Zákona o ochrane spotrebiteľa „LGDC“ v súlade, s ktorým „príslušné správne orgány (kompetentné v tejto oblasti) budú sankcionovať. Rovnako prípady porušenia práv na ochranu spotrebiteľa podľa osobitných predpisov, ale zároveň aj nekalé obchodné praktiky voči spotrebiteľom alebo zákazníkmi.“ Tak konanie, ktoré je považované za nekalú obchodnú praktiku voči spotrebiteľovi je jednak aktom nekalej súťaže a možno ho postihovať z hľadiska civilného práva ako súkromnoprávny delikt, ale takisto možno konanie spočívajúce v nekalej obchodnej praktike postihovať podľa predpisov správneho práva.

Pokiaľ ide o nezákonnú reklamu črtá sa podobná situácia. Čl. 18 Zákona o nekalej súťaži „LCD“ definuje nezákonnú reklamu ako nekalosúťažné konanie. Článok 3 Zákona o reklame „LGP“ zároveň ustanovuje, že spomedzi rôznych foriem nezákonnej reklamy je nezákonnou reklamou aj reklama porušujúca predpisy o reklame určitých tovarov alebo služieb (napr. reklama na lieky). Ide o predpisy správneho práva, t. j. verejnoprávneho charakteru určitých produktov a služieb zvláštného charakteru, ktoré sú normami

správneho charakteru a ich porušenie produkuje predovšetkým nezákonnosť rovnakého charakteru. Opäť, ako sme uviedli v texte skôr, delikty spočívajúce v nezákonnej reklame sú deliktmi správneho civilného práva v zmysle čl. 18 Zákona o nekalej súťaži „LCD“.

Možnosť postihovať uvedené verejnoprávne i súkromnoprávne delikty má za následok pluralitu kontrolných orgánov v práve proti nekalej súťaži. Pluralita kontrolných orgánov v aplikačnej praxi otvorila dvere možným protichodným alebo aspoň čiastočne rozdielnym rozhodnutiam. Ako príklad uvádzame rozhodnutia Najvyššieho súdu z 26. júla 1997 a z 30. marca 1999. V oboch prípadoch sa riešil rovnaký problém: počas reprízy najzaujímavejších častí niektorých futbalových zápasov bolo vysielaných niekoľko reklám, v ktorých sa spomínala značka „La Navarra“ – dobre známa ako značka alkoholického nápoja, aj keď pomenovávala i iné menej známe produkty. Spotrebiteľské združenie učinilo voči zadávateľovi reklamy príslušné občianskoprávne kroky, ktoré viedli až k rozhodnutiu „*Tribunal Supremo*“ Najvyššieho súdu z 26. júla 1997. Bolo uznané, že daná reklama bola nezákonná, keďže predstavovala v televízii nepriamu reklamu alkoholického nápoja s viac než 20% alkoholu v objeme nápoja.¹⁷ Zároveň vtedajšie Ministerstvo regionálneho rozvoja uložilo rôzne sankcie viacerým televíznym kanálom pre odvysielanie predmetnej reklamy. Uchýlilo sa k daným sankciám, no Najvyšší súd ich nakoniec zrušil prostredníctvom rozhodnutia z 30. marca 1999, keďže podľa jeho úvahy v tomto prípade nešlo o nepriamu reklamu alkoholického nápoja s viac než 20% alkoholu v objeme nápoja.

Na rozdiel od našej a českej právnej úpravy Zákona o nekalej súťaži „LCD“ upravuje v osobitnom ustanovení čl. 36 tzv. „*Diligencias preliminares*,“ t. j. *predbežné opatrenie*, právo žalobcu požiadať súd o vydanie predbežného opatrenia na zabezpečenie dôkazu, ktorý je nevyhnutný pre následné vedenie súdneho konania. V našej právne úprave sa v súčasnosti aplikuje ust. § 76 Občianskeho súdneho poriadku.

5. Premlčanie

Zákona o nekalej súťaži „LCD“ v ust. čl. 35 upravuje, že právo domáhať sa nápravy na príslušnom súde je potrebné uplatniť do 1 roka od okamihu, keď sa oprávnený dozvie, že došlo k nekalosúťažnému konaniu a kto sa ho

¹⁷ Sentencia del Tribunal Supremo (es decir, inapelable) de 26/7/1997: se considera publicidad ilícita realizada por la empresa “La Navarra” en su anuncio de pacharán: en el descanso de una retransmisión de fútbol decía el anuncio “La Navarra les ofrece la repetición de las mejores jugadas” y después “La Navarra les ha ofrecido la repetición de las mejores jugadas”.

dopustil, inak sa premlčí. Z uvedeného vyplýva, že ide o subjektívnu premlčiaciu lehotu. Zákon o nekalej súťaži „LCD“ upravuje aj 3-ročnú objektívnu premlčiaciu lehotu. Španielsky zákonodarca upravuje v čl. 35 predmetného zákona i obzvlášť významnú praktickú otázku a stanovil začiatok premlčacej lehoty v prípade nekalého konania, ktoré má znaky pokračujúceho konania. Inak povedané, nie je jednorázovou záležitosťou, ale pretrváva v určitom časovom úseku. Podľa súčasného znenia predmetného zákona sa skutky premlčia v maximálnej lehote troch rokov od ukončenia konania, v minulosti napr. znenie tohto ustanovenia prinášalo viaceré aplikačné problémy.¹⁸

6. Etické kódexy spoločností „*Códigos de conducta*“

Pojem „*Código de conducta*“ môžeme vymedziť ako pravidlá etického a právneho správania stanovených v tzv. „*Etických kódexoch spoločností*“ alebo „*Compliance programoch*“, ktoré sú v súčasnosti veľmi aktuálne pri riadení obchodných spoločností najmä tých, ktoré sú členmi nadnárodných podnikateľských skupín. Od roku 2010 sú v zákone o nekalej súťaži osobitne upravené aj „Etické kódexy spoločností“ v čl. 37 – 39 Zákona o nekalej súťaži „LCD“. „*Compliance programy*“ sú programy zoskupení tzv. asociácií obchodných spoločností a ich prijatie je dobrovoľné, ustanovenia zákona takýto program nevyžadujú, ani jeho neprijatie nesankcionujú. Na poli spoločných postupov medzi obchodnými spoločnosťami (často konkurenčnými), takýto program môže vyvolávať isté púkanie zainteresovaných spoločností pôsobiť na seba spôsobom odporujúcim súťažnému právu. Podľa zákona o nekalej súťaži „LCD“ môžu združenia obchodných spoločností, profesijné združenia, združenia spotrebiteľov a iné združenia vypracovať etické kódexy, ku ktorým sa môžu súťažitelia dobrovoľne prihlásiť a ich obsah dodržiavať. Tento systém kódexov podporuje a upravuje vznik etických kódexov a počíta s určitou mierou autoregulácie. Do tejto oblasti spadajú aj systémy mimosúdneho riešenia sporov. Je zrejme, že takáto samoregulácia v žiadnom prípade nemôže vylúčiť právnu ochranu podľa všeobecne záväzných právnych predpisov a ani nemôže v žiadnom prípade odporovať všeobecne záväzným právnym predpisom. V slovenskom a českom práve proti nekalej súťaži osobitnú úpravu etických kódexov nemáme. No napriek tomu sa s etickými kódexami možno v praxi stretnúť. Ako príklad uvádzame Kódex správania sa medzi bankami a klientmi, ktorý vznikol v rámci Českej bankovej asociácie alebo taktiež Etický kódex bánk v oblasti ochrany spotrebiteľa v Slovenskej republike.

¹⁸ ARCALÁ M. – ALBERTO L.: *Las prácticas comerciales desleales con los consumidores en la propuesta del Código Mercantil*. In: Estudios sobre el futuro Código Mercantil : libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz. Getafe: Universidad Carlos III de Madrid, 2015, pp. 1087-1109.

Kódex je súborom etických pravidiel na ochranu spotrebiteľa pri jeho interakcii s bankovými inštitúciami pôsobiacimi na Slovensku. Banky pristupujúce ku Kódexu sa zavazujú, že vo vzťahu ku klientom sa budú riadiť pravidlami uvedenými v tomto dokumente.¹⁹

Za zmienku v našej práci však stojí skutočnosť, že španielsky zákonodarca zvýhodňuje subjekty, ktoré prijali takéto kódexy spôsobom, že pokiaľ subjekt, ktorý sa cíti byť poškodený (spotrebiteľ, zákazník, ale aj iný sťažiteľ) namieta porušenie povinností príslušného subjektu podľa článku čl. 5.2 Zákona o nekalej súťaži „LCD“²⁰ ešte pred podaním žaloby podľa článku 32.1, 2., a 4. Zákona o nekalej súťaži „LCD“ môže vyzvať kontrolné orgány subjektov na plnenie povinností vyplývajúcich z program k ukončeniu a náprave stavu spôsobeného nekalým konaním. Pokiaľ kontrolný orgán neprijme vo veci rozhodnutie alebo dostatočné opatrenia po uplynutí 15 dní odo dňa doručenia výzvy dotknutý subjekt má možnosť sa vo veci obrátiť na príslušný súd. Pre súdny orgán je taktiež výsledok takéhoto „predsúdneho konania“ vodidlom a zároveň Zákon o nekalej súťaži „LCD“ umožňuje každému subjektu v 15 dňovej lehote prijať určité opatrenia na nápravu bez toho, aby voči nemu dotknutý subjekt učinil iné právne kroky v tejto veci.

7. Nezákonná reklama, nekalá súťaž a nový návrh obchodného zákonníka²¹

Ako sme už uviedli, súčasný systém právnej ochrany pred nekalou súťažou má v súčasnosti konfliktný charakter, pretože právny poriadok pripúšťa jednak právnu ochranu prostredníctvom súkromnoprávných žalôb, a taktiež verejnoprávnu ochranu, a to s odkazom na čl. 47.3 Zákona o ochrane spotrebiteľa „LGPDCU“ pre rozpor so správnou normou. Nový návrh Obchodného zákonníka ničím nepozmeňuje tieto dve tváre nekalej súťaže, skôr je ňou ovplyvnený. Predbežný návrh zachováva odkaz na súčasný článok 47.3 Zákona o ochrane spotrebiteľa „LGPDCU“. Na druhej strane je do zákonného znenia doplnený článok 342-1, ktorý ustanovuje nasledovné: „*že týmto ustanovením nie je dotknutá Kapitola I tejto Hlavy. Prípady klamlivého ko-*

¹⁹ napr. Etický kódex bánk v oblasti ochrany spotrebiteľa dostupný online: http://www.sbaonline.sk/files/subory/o_nas/eticky_kodex_01012014.pdf

²⁰ čl. 5.2 Zákona o nekalej súťaži „LCD“: „*V prípade, že obchodná spoločnosť alebo podnikateľ poruší povinnosť ustanovenú v programe, porušenie takéhoto záväzku je považované za nekalé konanie za predpokladu, že takýto záväzok spoločnosti alebo podnikateľa je v programe stanovené a je overiteľné a takéto konanie je spôsobilé narušiť ekonomické správanie svojich adresátov.*“ (pozn. autora najčastejšie „spotrebiteľa“)

²¹ Pozri bližšie: „*Anteproyecto de Ley del Código Mercantil*“ č. 834/2014 zo dňa 29. 1. 2015 [online]. [cit 2016-5-3]. Dostupné na: <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=CE-D-2014-837>.

nanía, podvodu, porovnávanía, ako aj agresívne praktiky a konanie v rozpore s generálnou klauzulou prítomné vo vzťahu k spotrebiteľovi alebo zákazníkovi sú porušením ochrany spotrebiteľa podľa zákona o ochrane spotrebiteľa.“

V otázke fragmentácie nový návrh obchodného zákonníka len tónuje a maskuje subjektívnu fragmentáciu, ktorá je v súčasnosti charakteristická pre právo proti nekalej súťaži. Nový návrh ukazuje, že v ňom zaniká del'ba medzi všeobecným nekalosúťažným konaním a nekalými praktikami voči spotrebiteľom oproti súčasnej právnej úprave v kapitole II. a III. Zákon o nekalej súťaži „LCD“. Ak však čítame pozornejšie ustanovenia venované typifikácii rôznych aktov nekalej súťaže je zrejmé, že sa aj naďalej zachováva rozdelenie medzi všeobecnými skutkovými podstatami nekalej súťaže a tými, ktoré sú prítomné len v rámci vzťahov so spotrebiteľom alebo zákazníkom. To je aj prípad generálnej klauzuly a typifikácie klamlivých a agresívnych praktík. Pokým ide o generálnu klauzulu, článok 321-1 je akousi reprodukciou aktuálneho článku 4 Zákona o nekalej súťaži „LCD“, a teda aj odlišovania medzi všeobecnou klauzulou represie nekalej súťaže a špecifickou generálnou klauzulou zakazujúcou nekalé praktiky voči spotrebiteľom.

Článok 322-2 Predbežného návrhu všeobecne charakterizuje klamlivé praktiky. Obsahuje jasné rozdelenie medzi všeobecne klamlivými aktmi a klamlivými aktmi vo vzťahu k spotrebiteľovi. Článok 322-4 zároveň k týmto dvom typom pridáva ešte katalóg „*osobitných klamlivých konaní*“. Toto jedinečné pomenovanie sa javí byť náplasťou tzv. subjektívnej fragmentácie, keďže sa všemocne snaží ukázať, že konanie podľa článku 322-4 je nezákonné, lebo sa o. i. uskutočňuje „*vo vzťahu so spotrebiteľom*“.

Rovnakým spôsobom článok 322-5 Predbežného návrhu všeobecne klasifikuje agresívne praktiky. Dopĺňa ho článok 322-6, a to katalógom „*obzvlášť agresívne praktiky*“. Očividný zámer prekonať subjektívnu fragmentáciu Práva proti nekalej súťaži sa opäť raz rozplýva pri dokazovaní, že katalóg „*obzvlášť agresívne praktiky*“ stanovený článkom 322-6 sa uplatňuje výlučne na konanie prebiehajúce „*vo vzťahu voči spotrebiteľom*.“ Môžeme sa domnievať, že táto subjektívna fragmentácia je nevyhnutným následkom transpozície Smernice o nekalých obchodných praktikách.

A.T. Plaza uvádza, že uvedená smernica obmedzuje svoje pole pôsobnosti na oblasť vzťahov „*B2C*“. Obsahuje tiež špecifickú definíciu klamlivých a agresívnych praktík, ako aj Čiernu listinu praktík, ktoré sa považujú za nekalé vždy a mala by byť transponovaná do vnútroštátnych právnych predpisov bez zmien. Súčasné znenie článku 5 Zákona o nekalej súťaži „LCD“, hoci s evidentnými technickými nedostatkami dokazuje, že v súčasnosti platné európske predpisy nebránia zavedeniu jediného typu klamli-

vých praktík, či už by sa realizovali v prostredí vzťahov medzi „B2B“ alebo „B2C“. Na druhej strane, ak uvedená smernica núti začleniť spomínanú čiernu listinu alebo tzv. *blacklist* bez zmien do vnútroštátnych právnych predpisov (začlenenie, ktoré sa v Predbežnom návrhu uskutočňuje prostredníctvom článkov 322-4 a 322-6), neexistuje nijaký dôvod, ktorý by bránil vnútroštátnemu zákonodarcovi, aby napr. rozšíril jej rozsah. Obzvlášť uplatnenie týchto ustanovení v prípadoch vzťahov medzi súťažiteľmi, t. j. „B2B“, by bolo plne zlučiteľné so Smernicou o klamlivej a porovnávacej reklame. Predpokladá, že by mohla byť použitá s cieľom rozšíriť rozsah čiernej listiny klamlivých a agresívnych praktík stanovených v Smernici o nekalých obchodných praktikách. Týmto spôsobom sa prípady uvedené v tzv. *blacklist* budú považovať za nezákonné nielen v rámci vzťahov voči spotrebiteľom (tak ako to predpisuje Smernica o nekalých obchodných praktikách), ale aj vtedy, keď dôjde k takémuto konaniu medzi súťažiteľmi (tak ako to upravuje – aspoň v spojitosti s aktom zavádzania Smernica o klamlivej a porovnávacej reklame). Ako sme spomínali v texte, navrhovaný obchodný zákonník len veľmi nesmelou „maskuje“ subjektívnu fragmentáciu, ktorá je v súčasnosti charakteristická pre španielske právo proti nekalej súťaži. Z hľadiska objektívnej fragmentácie nového kódexu podľa názoru A.T. Plaza nový kódex vôbec nerieši otázku objektívnej fragmentácie, ale skôr má tendenciu prehľbovať duálnu štruktúru, ktorá je pre španielske právo proti nekalej súťaži príznačná. Takto navrhovaný obchodný zákonník na jednej strane v sebe nezahŕňa ustanovenia o nezákonnej reklame, no na strane druhej nederoguje ani ustanovenie II. Hlavu Zákona o reklame „LGP“. Týmto spôsobom, ako sme už uviedli, navrhovaný obchodný zákonník konzervatívne uchováva duálnu štruktúru španielskeho práva proti nekalej súťaži, ktorej oporou je oddelená regulácia nezákonnej reklamy a nekalej súťaže. Táto právna úprava nenachádza oporu ani v tzv. dôvodovej správe návrhu kódexu. V tej sa nevysvetliteľným spôsobom hovorí o regulácii nezákonnej reklamy, v návrhu samotného kódexu však absentuje. Z dôvodovej správy: „*Hlava II, venovaná nekalej súťaži, stanovuje pravidlá správania, ktoré dotvárajú právo na spravodlivú súťaž vrátane noriem týkajúcich sa nezákonnej reklamy, ktoré sú odstránené zo všeobecného Zákona o reklame.*“ Môžeme teda konštatovať, že po schválení zákonníka v súčasnom navrhovanom znení sa ešte viac prehĺbi objektívna fragmentácia španielskeho práva proti nekalej súťaži, ako aj duálna štruktúra tohto sektora právnych predpisov v Španielsku. Okrem toho podľa nás táto predstava vyúsťuje do navrhovaného zákonníka a v smere nášho záujmu tiež k určitej nekoherentnosti. Nazdávame sa, že návrh kódexu, ktorý stotožňuje obchodné právo s právom trhu a ktorý úmyselne zahŕňa „skutkové podstaty nekalosúťažného konania“, vo svojom rámci vylučuje zo zákonného znenia

tak typické nekalosúťažné konanie ako je klamlivá reklama. V spojitosti so skôr uvedeným je pozoruhodné navrhované znenie kódexu vstrebávajúce reguláciu zmlúv, ktorých predmetom môžu byť reklamné aktivity úplne vzdialené trhu (ako inštitucionálna alebo politická reklama) a napriek tomu jeho rámec neobsahuje reguláciu reklamy odporujúcej zákonu.

8. Ochrana hospodárskej súťaže v Španielskom kráľovstve

„Antitrustové zákonodarstvo“ sa v španielskom práve na ochranu hospodárskej súťaže objavuje poprvýkrát začiatkom 60. rokov. Jeho cieľom bola eliminácia konania, ktoré viedlo k obmedzeniu alebo vylúčeniu hospodárskej súťaže (napr. v čl. 3 zneužitie dominantného postavenia, kartelizmus). Zákon proti reštriktívnym postupom bol neskôr koncom 80. rokov zrušený a nahradený zákonom na ochranu hospodárskej súťaže²², ktorý je napriek množstvu noviel platný dodnes. Orgány, ktoré dohliadajú na ochranu hospodárskej súťaže sú Tribunál na ochranu konkurencie a Referát na ochranu konkurencie. Tribunál na ochranu konkurencie je nezávislý orgán, ktorého činnosťou je povoľovanie dohôd, rozhodnutí, odporúčaní a praktík v súlade so zákonom. Úlohou Referátu na ochranu konkurencie je vyšetrovať prípady týkajúce sa dohôd, porušenia ochrany hospodárskej súťaže, viesť register na ochranu konkurencie, robiť analýzy, štúdie a výskumy v ekonomickej oblasti.

V španielskom práve ide o vzťah zákona č. 15/2007 na ochranu hospodárskej súťaže „LDC“ a zákona o nekalej súťaži „LCD“. Španielsky zákon na ochranu hospodárskej súťaže zakazuje nasledujúce formy obmedzovania hospodárskej súťaže: kartelové dohody (čl. 1 „LDC“), zneužitie dominantného postavenia (čl. 2 „LDC“), poškodzovanie voľnej súťaže nekalým konaním (čl. 3 „LDC“), koncentrácie (čl. 7-10 „LDC“). V ustanoveniach čl. 11 „LDC“ a nasl. sa nachádza právna úprava štátnej pomoci. Porušenie ustanovení oboch právnych predpisov je možné postihovať nielen prostriedkami civilného, správneho, ale aj trestného práva. Príslušným orgánom, ktorý aplikuje zákon na ochranu hospodárskej súťaže „LDC“ je Národná komisia na ochranu súťaže „*Comisión Nacional de la Competencia*“, príslušné orgány územných samospráv a Rada ministrov „*Consejo de Ministros*“. Pre porovnanie v Českej republike je to Úrad pro ochranu hospodárskej súťaže a u nás Protimonopolný úrad Slovenskej republiky. Z nášho uhla pohľadu práva proti nekalej súťaži je pre nás dôležitý čl. 3 zákona na ochranu hospodárskej súťaže „LDC“ ustanovujúci zákaz konania, ktoré je nekalé a zároveň závažným poškodením hospodárskej súťaže a verejného záujmu.

²² Ley 15/2007, de 3 de julio, de Defensa de la Competencia.

Náš a rovnako aj český zákonodarca do osobitých predpisov na ochranu hospodárskej súťaže uvedené ustanovenie nezakomponoval. V oboch prípadoch je tak možné nekalú súťaž postihovať len v zmysle príslušných ustanovení relevantných kódexov, t. j. u nás Obchodný zákonník a v susednej Českej republike Občanský zákoník. Judikatúra v prípade Expediente č.110/95, Médicos Canarias odkazuje na generálnu úpravu nekalej súťaže obsiahnutej v oboch uvedených predpisoch. Z uvedeného vyplýva, že zákon na ochranu hospodárskej súťaže „LDC“ a zákon o nekalej súťaži „LCD“ je možné aplikovať na prípady nekalej súťaže nezávisle od seba. Samozrejme prvý za podmienky, že konanie svojou intenzitou závažným spôsobom zasiahne verejný záujem na ochrane hospodárskej súťaže. Zároveň považujeme za dôležité uviesť, že začatie správneho konania podľa zákona na ochranu hospodárskej súťaže „LDC“ nemá v zásade žiadny vplyv na súkromnoprávnu žalobu z nekalej súťaže podľa zákona o nekalej súťaži „LCD“ a zákona o reklame „LGP“.

Záver

Z hľadiska komparácie so španielskou právnou úpravou je, v súlade s naším názorom, obzvlášť významné, akým spôsobom implementoval španielsky zákonodarca Smernicu o nekalých obchodných praktikách. Ako už bolo uvedené, v Španielsku došlo k implementácii spomínanej smernice novelou zákona o nekalej súťaži „LCD“ č. 29/2009. Španielske kráľovstvo zvolilo úplne iný spôsob systematizácie úpravy nekalých obchodných praktík do svojho právneho poriadku na rozdiel od slovenského zákonodarcu. Španielsky zákonodarca uprednostnil zjednotenie práva proti nekalej súťaži v jednom právnom predpise, a to v zákone o nekalej súťaži vložením nekalých obchodných praktík priamo do tohto zákona. Môžeme tak konštatovať, že španielsky zákonodarca zvolil iný, náročnejší postup a zapracoval smernicu o nekalých obchodných praktikách takým spôsobom, že neprevzal text tejto smernice v doslovnom znení, ale zapracoval ho priamo do ustanovení Zákona o nekalej súťaži „LCD“ vlastnými slovami. V porovnaní so slovenským zákonodarcom neprevzal v doslovnom znení Čiernu listinu nekalých praktík, ktorá v slovenskom zákone o ochrane spotrebiteľa tvorí Prílohu č. 1 pod názvom Obchodné praktiky, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé. Španielsky zákonodarca jednotlivé skutkové podstaty nekalých obchodných praktík zapracoval do textu zákona tak, že ich usporiadal do obsahovo príbuzných skupín. Z hľadiska systematiky španielskeho práva na ochranu spotrebiteľa bolo vhodné do Zákona o nekalej súťaži zakomponovať ustanovenie vymedzujúce vzťah medzi Zákomom na ochranu spotrebiteľov a zákazníkovi „LGPDCU“ a úpravou nekalých obchodných praktík ob-

chodníkov chrániacich spotrebiteľ'a zakotvenou v Zákone o nekalej súťaži. Španielsky zákonodarca však neopomenul túto povinnosť a v úvode III. kapitoly Zákona o nekalej súťaži „LCD“ výslovne uviedol, že úprava nekalých obchodných praktík obsiahnutá v Zákone o nekalej súťaži je úpravou suplementárnou a špeciálnou k právu na ochranu spotrebiteľ'a v iných predpisoch (najmä v Zákone na ochranu spotrebiteľ'ov a zákazníkov „LGPDCU“) Z hľadiska jednotlivých skutkových podstát nekalej súťaže môžeme konštatovať, že zákonodarca niektoré skutkové podstaty vymedzil bližšie, iné v našom Obchodnom zákonníku vymedzené skutkové podstaty (ako napr. ochrana zdravia a životného prostredia podľa ust. § 52 Obchodného zákonníka) ponechal na aplikáciu generálnej klauzuly, v ktorej je kľúčovým pojmom konanie v rozpore s dobrou vierou tzv. „buena fe“, pričom tento pojem môžeme stotožniť s pojmom dobré mravy súťaže podľa ustanovení nášho Obchodného zákonníka. Španielska právna úprava umožňuje postihovať uvedené verejnoprávne i súkromnoprávne delikty, čo má za následok pluralitu kontrolných orgánov v práve proti nekalej súťaži. Doktrína podrobuje kritike najmä pluralitu kontrolných orgánov v aplikačnej praxi, ktorá otvorila dvere možným protichodným alebo aspoň čiastočne rozdielnym rozhodnutiam.

Za dominantnú črtu oboch právnych úprav práva proti nekalej súťaži môžeme považovať subjektívnu a objektívnu fragmentáciu spočívajúcu v oddelených právnych úpravách nekalosúťažného konania vo vzťahuoch „B2B“ a „B2C“, ako aj objektívnu fragmentáciu, ktorá tkvie jednak v súkromnoprávnej, a jednak vo verejnoprávnej úprave s odkazom predovšetkým na nejednotnú úpravu nekalej reklamy. S poukazom na nový španielsky kódex obchodného práva, ako aj na legislatívny vývoj v našich podmienkach nemožno očakávať odstránenie predmetnej fragmentácie práva proti nekalej súťaži. Práve naopak, súčasné vývojové tendencie fragmentáciu prehlbujú alebo sa ju snažia odstrániť len parciálne.

Použitá literatúra

1. ANXO, T. P.: El Derecho español contra la competencia desleal ante la codificación mercantil: estado actual y perspectivas de futuro. In *Estudios sobre el futuro Código Mercantil: libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz*. Getafe : Universidad Carlos III de Madrid, 2015, pp. 1127-1139.
2. ARCALÁ M. – ALBERTO L.: Las prácticas comerciales desleales con los consumidores en la propuesta del Código Mercantil. In *Estudios sobre el futuro Código Mercantil : libro homenaje al profesor Rafael Illescas Ortiz*. Getafe: Universidad Carlos III de Madrid, 2015, pp. 1087-1109.
3. MASSAGUER, J.F.: *Comentario a la ley de competencia desleal*. Madrid : Ed. Civitas, 1999.

4. MORAVČÍKOVÁ, A.: Nekalá sůtaž. In PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár*. 4. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2013.
5. MUNKOVÁ, J.: *Právo proti nekalej sůtaži – komentár*. 3. vydanie. Praha, 2008.
6. ONDREJOVÁ, D.: *Právní prostředky ochrany proti nekalé soutěži*. Praha : Wolters Kluwer, 2010.
7. Robledo, F.D.: LA BUENA FE EN EL DERECHO, In: IUSNEWS, dostupné na: <http://iusnews.50webs.com/doctrina/diazrobledo/buenafe.htm>
8. VOZÁR, J.: *Právo proti nekalej sůtaži*. Bratislava : VEDA, 2013. 320 s.

Elektronické zdroje

1. „*Anteproyecto de Ley del Código Mercantil*“ č. 834/2014 zo dňa 29. 1. 2015 [online]. [cit 2016-5-3]. Dostupné na: <http://www.boe.es/buscar/doc.php?id=CE-D-2014-837>.
2. CONTRATACIÓN DE TRABAJADORES EXTRANJEROS EN ESPAÑA[online]. [cit 2016-5-3]. Dostupné na:
3. http://extranjeros.empleo.gob.es/es/InformacionInteres/FolletosInformativo/s/archivos/triptico_trabajadores_extranjeros.pdf

Právne predpisy

1. Ley 3/1991, de 10 de enero, de Competencia Desleal.
2. Ley 15/2007, de 3 de julio, de Defensa de la Competencia.
3. Ley 61 de 11 de junio de 1964, conocida como Estatuto de la Publicidad.
4. Ley 34/1988, de 11 de noviembre de 1988, General de Publicidad.
5. Real Decreto Legislativo 1/2007, de 16 de noviembre, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias.
6. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
7. Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok
8. Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov
9. Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov
10. Zákon č. 250/2007 o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
11. Zákon č. 147/2001 Z. z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Rozhodnutia

1. Rozhodnutie Provinčného súdu v Barcelone zo dňa 26. 1. 2000 č. AC 2000/688.
2. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v rozhodnutí 1 Obdo V 19/2007 zo dňa 20. 2. 2008.

3. Rozhodnutie Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 13. 3. 2000 (RJ 2000, 1207), prípad Farmacéuticos de Madrid.
4. Rozhodnutie Španielskeho najvyššieho súdu zo dňa 16. 2. 2011 vo veci Laborteam, SL ca Guarisco Industria Tessile SpA [online]. [cit. 2016-2-3]. Dostupné na: <http://portaljuridico.lexnova.es/jurisprudencia/juridico/54293/sentencia-ts-382011-sala-1-de-16-de-febrero-competencia-desleal-violacion-de-normas-engano>

OTÁZKA RECIPROCITY V ARISTOTELOVEJ KONCEPCII SPRAVDLIVOSTI¹

prof. JUDr. Marek Števček, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva
marek.stevcek@flaw.uniba.sk

doc. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra teórie práva a sociálnych vied
tomas.gabris@flaw.uniba.sk

Otázka reciprocity v Aristotelovej koncepcii spravodlivosti

Aristotelov prínos pre neskoršie myslenie európskeho kontinentu sa nevyčerpáva len zdôrazňovaním jeho koncepcie slobodnej vôle a zodpovednostných vzťahov, či poukazovaním na jeho definíciu a teórie spravodlivosti. Jeho myšlienky totiž za svoje prijímajú aj súčasní ekonómovia, a to osobitne vo vzťahu k problematike úmernej odplaty a reciprocity, ktorú sám Aristoteles vzťahuje najmä k tovarovo-peňažným výmenným vzťahom. V našom príspevku sme sa v tomto kontexte pokúsili predstaviť aj iné roviny reciprocity – tie, ktoré sú významné skôr z pohľadu právnej, politickej a sociálnej filozofie – totiž roviny reciprocity ako nástroja spravodlivého usporiadania každej ľudskej spoločnosti, moderný štát nevynímajúc – a to bez ohľadu na to, či Aristotelovu reciprocitu budeme považovať za osobitnú kategóriu tzv. recipročnej spravodlivosti, alebo za poddruh vyrovnávajúcej spravodlivosti, alebo napokon „iba“ za nástroj na dosiahnutie spravodlivej spoločnosti.

Die Frage der Reziprozität im aristotelischen Konzept der Gerechtigkeit

Der Beitrag von Aristoteles zum rechtlichen Denken des europäischen Kontinents wird nicht erschöpft nur durch die Betonung seiner Ausarbeitung von Fragen des freien Willens, der Verantwortung für eigenes Verhalten,

¹ Príspevok je výstupom grantu VEGA 1/0049/17 Právne a ekonomické aspekty korupcie – príčiny, dôsledky, prevencia a ekonomická analýza právnej úpravy.

oder durch die Theorien der Gerechtigkeit. Seine Gedanken werden auch von den gegenwärtigen Ökonomen in Bezug auf die Frage der proportionalen Belohnung und Reziprozität aufgegriffen, die sich insbesondere auf Waren-Geld-Austausch-Beziehungen bezieht. Wir haben jedoch versucht, noch andere Ebenen der gegenseitigen Vergeltung (Reziprozität) vorzustellen, die aus der Sicht der Rechts-, Politik- und Sozialphilosophen auch relevant sind, nämlich die Ansicht der Reziprozität als ein Instrument der Stabilität und Integrität jeder menschlichen Gesellschaft, moderne Staaten inbegriffen. Die Relevanz ist dabei unabhängig davon, ob wir die Reziprozität als eine besondere Vergeltensgerechtigkeit, oder als eine Teilkategorie von horizontaler Gerechtigkeit, oder letztlich „nur“ als Mittel zur Erlangung einer gerechten Gesellschaft und nicht als eine spezielle Art der Gerechtigkeit ansehen werden.

The issue of reciprocity in Aristotle's idea of justice

Aristotle's contribution to legal thinking of the European continent is definitely not fully exhausted by simple emphasizing of his elaborations on questions of free will, responsibility for own actions, or by the generally accepted theories of justice. His thoughts are also taken up by current economists, especially in relation to the issue of proportional reward and reciprocity, which applies specifically to commodity-money-exchange relations. We have tried to point out yet some other aspects of reciprocity that we consider highly relevant from the point of view of legal, political and social philosophers – namely, the issue of reciprocity as an instrument of stability and integrity of each and every human society, including modern states; regardless of whether we treat the reciprocity as a special reciprocal justice, a subcategory of horizontal justice, or ultimately as „only“ a tool for achieving just society rather than being a specific kind of justice on its own.

Kľúčové slová: reciprocita, spravodlivosť, odplata, Aristoteles

Schlüsselbegriffe: Reziprozität, Gerechtigkeit, Vergeltung, Aristoteles

Keywords: reciprocity, justice, reward, Aristotle

„Štát sa totiž udržiava tým, že sa každému úmerne odplácajú jeho činnosti.“

Aristoteles, Etika Nikomachova, V. 8, 1133a²

Úvod: Dejinno-filozofický kontext

V dobe, ktorú Jaspers nazýva dobou *axiálnou*,³ vznikajú hlbšie filozofické náhľady na otázky prírody a bytia, ľudskej spoločnosti, a tým aj štátu

² V texte vychádzame zo Špañárovho prekladu (ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špañár. Bratislava : Kalligram, 2011) , hoci na mnohých miestach sa nám zdá príhodnejší český Křížov preklad, z ktorého čerpáme Bekkerove čísla pri citáciách (ARISTOTELES: *Etika Nikomachova. Přeložil a poznámkami opatřil Antonín Kříž*. Praha : Petr Rezek, 2013).

a práva. Hovoríme o počiatkoch filozofického myslenia. Jednotlivé vplyvy sa pritom často prelínali, odkazovali na seba, či navzájom polemizovali. To platí aj o vplyvoch babylonských, či v širšom zmysle orientálnych, ktoré ovplyvňovali aj jednotlivé predsokratovské školy v antickom Grécku. Jedným z príkladov takýchto spoločných a prelínajúcich sa konceptov je aj fenomén odplaty.

Chápanie princípu odplaty bolo imanentné ako babylonskému, tak aj gréckemu mysleniu, a to v zmysle odplaty ako kvantitatívne ekvivalentnej „výmeny“ činu a jeho následku, či trestu. Babylonský rozmer je zreteľný predovšetkým cez tzv. *Chammurapiho zákonník*, ktorý postuloval princíp *talionu*, tradovaný ako „oko za oko, zub za zub“. Takto chápanú odplatu poznalo aj v predsokratovskom Grécku učenie pytagorejské, o čom svedčí poznámka Aristotela v ôsmej kapitole piatej knihy *Etiky Nikomachovej*: „lebo právo osebe definovali ako odplatu za to, čo sme druhému urobili“ (1132b, 20). S takto chápanou odplatou Aristoteles v celej ôsmej kapitole polemizuje a predostiera vlastnú koncepciu *úmernej odplaty*, ktorá vstúpi do dejín ako nová paradigma fungovania právneho systému a organizácie ľudskej spoločnosti, a preto si zaslúži na tomto mieste našu pozornosť.

1. Aristotelova koncepcia odplaty a reciprocity z ekonomického hľadiska

Babylonsko-pytagorejské koncepcie odplaty nachádzajú svoju reflexiu aj v gréckej mytológii, ktorá slúži Aristotelovi ako východisko jeho vlastnej koncepcie. Aristoteles prostredníctvom mytologickej postavy Radamantha postuluje tézu, ktorú hodlá vyvrátiť – jeho koncept distributívnej (rozdeľujúcej) a vyrovnávajúcej spravodlivosti⁴ je totiž logicky nezlučiteľný s tzv. Radamanthovým pravidlom (právom): „...aj keď sa v tomto zmysle vykladá Radamantovo právo: Za to, ak trpíš, čos ť robil, tak právo je v poriadku celkom.“ Aby sme tento Radamanthov výrok pochopili ako protiklad Aristotelovej koncepcie, pripomeňme, že Rhadamanthys⁵ je v gréckej mytológii syn najvyššieho boha Dia a jeho milenky Európy, ktorý sa čoby múdry a spravodlivý človek stal učiteľom Herakla.⁶ Pripisuje sa mu výrok, že „na

³ JASPERS, K.: *Úvod do filozofie*. Praha : H&H, 1991, s. 74 a nasl.

⁴ Ross tematizuje u Aristotela ako osobitnú kategóriu aj tzv. recipročnú spravodlivosť, s čím budeme nižšie polemizovať. Koncept úmernej odplaty totiž možno vnímať aj ako nástroj na dosiahnutie spravodlivej spoločnosti, než ako samostatný druh spravodlivosti. Porovnaj *The Nicomachean Ethics*. Prel. David Ross. Oxford : Oxford University Press, 2009, s. 230 a nasl.

⁵ Iné varianty prepisu jeho mena predstavujú: *Radamantys*, *Rhadamantys*, *Radamanthys*; starogr. Ραδάμανθυς – Rhadamanthys, lat. *Rhadamanthus*.

⁶ Bližšie pozri ZAMAROVSKÝ, V.: *Bohovia a hrdinovia antických bájí*. Bratislava : Perfekt, 2007.

ranu je správne odpovedať ranou“, čo je zase len iný variant panujúcej doktríny talionu, proti ktorej sa Aristoteles vymedzí.⁷

Aristoteles s uvedenými variantmi princípu talionu ako odplaty polemizuje primárne s poukazom na protirečenia, ktoré sa môžu s dôslednou aplikáciou tohto princípu spájať – ako príklad uvádza tzv. úradnú osobu, pri ktorej nie je možné oplácať rovnaké rovnakým.⁸ Podobne zdôrazňuje dôležité diferenciačné kritérium spočívajúce v rozlišovaní dobrovoľného a nedobrovoľného konania,⁹ aby v konečnom dôsledku bolo výsledkom jeho úvah prekonanie zrkadlovej koncepcie odplaty ako *mechanickej rovnosti* a jej nahradenie odplatou *úmernou*, ktorú následne vzťahne ako základný princíp na kreovanie spravodlivej spoločnosti.

1.1. Odplata podľa princípu úmery

Odplata je podľa Aristotela okrem trestného práva osobitne významnou preto, že je vhodným spojivom v obchodných¹⁰ vzťahoch, ktoré majú zveľaďovať a pestovať vzájomnosť, reciprocitu (1132b, 30). Vzájomnosť (reciprocita) je v obchodných vzťahoch, ale nielen v nich (uvidíme, že Aristoteles ju vzťahuje aj na spravodlivú organizáciu spoločnosti, o čom svedčí aj text poznámky o udržiavaní štátu prostredníctvom vzájomnosti a úmery, ktorú sme citovali hneď v záhlaví textu) tým „spojivom“, ktoré udržiava štát a spoločnosť v pospolitosti – spomeňme si na Aristotelov koncept *zoon politikon*. Pre celú antickú grécku kultúru vôbec je pojem jednotlivca mimo spoločnosti, mimo svojej *polis*, nemysliteľný. Jedinec nachádza svoj význam a zmysel v koexistencii, *vzájomnosti* s inými členmi spoločnosti, s ktorými udržiava sociálnu, politickú a obchodnú interakciu, a tým udržiava svoj štát v chode.

Aristoteles na tomto mieste používa príklad so svätýňou Charítiek. Charitky, či ich rímsky variant Grácie, boli bohyne pôvabu a krásy, dcéry Dia a ókeanidy Eurynomy.¹¹ Aristoteles referuje, že ich svätýne sa mali stavať

⁷ Antickí autori pritom uvádzajú, že po smrti svojho nevlastného otca Asterionta zdedil Radamanthys tretinu Kréty, kde vydal zákony, ktoré sa stali vzorom dokonalosti. Veľmi zaujímavé pritom je, že po svojej smrti sa Rhadamanthys spolu s bratom Minóom a tiež so statočným a spravodlivým Aiakom stali sudcami zomretých v podsvetí – tvorili akýsi posvätný súdny tribunál, pred ktorý predstupoval každý zosnulý. Tribunál im určoval miesta „pobytu“: do Elysia vstupovali spravodliví; nespravodlivých odovzdávali k potrestaniu bohyniam pomsty Eriniam; tých, ktorí neboli ani dobrí, ani zlí, ponechávali v podsvetí ako tiene bez tela.

⁸ 1132b, 30.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Dnes by sme azda povedali v súkromnoprávných vzťahoch, teda vzťahoch medzi subjektami, ktoré sú si navzájom rovné.

¹¹ Pôvod Charítiek, ani ich presný počet nie je prijímaný *unisono*. Väčšinou sú zobrazované tri (ako v štylizáciách Boticelliho a Hansa Baldunga Griena): Aglaia (Skvejúca sa), Eufrosyné (Srdce utešujúca) a Thaleia (Kvitnúca). Boli obľúbené, milé, láskavé, život spríjemňovali a podporovali družnosť a vzájomnosť.

pri cestách, aby ľuďom pripomínali „*odplatu ako protidar*“ (1133a, 5) – za dar je totiž úmerné odplatiť sa recipročnou protislužbou ekvivalentnej hodnoty. Aristoteles tu podľa nášho názoru predznamenáva ústredný pojem, charakteristický pre celú jeho koncepciu etiky, a to pojem *stredy*,¹² v tomto prípade vo význame akéhosi ekonomického ekvilibria tovarovo-peňažnej výmeny. Demonštráciu tohto princípu Aristoteles tematizuje na metafore štvoruholníka, ktorého uhlopriečky v priesečníku vytvárajú pomyselný bod „spokojnosti“ zúčastnených subjektov, a tým vlastne i „spravodlivého“ (v zmysle úmerného, či úmerne odplatného) usporiadania medziľudských vzťahov, resp. všeobecne spoločnosti a štátu.

1.2. Ekvilíbrium na príklade priesečníka uhlopriečok štvoruholníka

Ekvilíbrium Aristoteles vysvetľuje nasledovne: predstavme si ľubovoľný štvoruholník (Aristoteles používa obdĺžnik), ktorého vrchné dva body (A a B) reprezentujú subjekty (právneho) vzťahu, a spodné vrcholy predmety výmeny, výrobky a služby, pričom náprotivný vrchol voči bodu A predstavuje „jeho“ (teda subjektu A náležiaci) výrobok či službu – bod C; analogicky náprotivný vrchol voči B je „jeho“ tovar alebo služba D.

Na to, aby tovarovo-peňažná výmena prebehla a bola spoločensky efektívna, a teda splnila svoj účel v podobe udržiavania fungovania *spravodlivej polis*, je prvým meta-predpokladom rozdielnosť subjektov A a B. Podľa Aristotela nemôže ísť o reprezentantov toho istého stavu, povolania, či profesie: „*lebo dvaja lekári nemôžu tvoriť výmennú spoločnosť, ale ju môže tvoriť lekár a roľník alebo všeobecne vyjadrené: rozdielne osoby a nie rovnaké; medzi osobami sa potom musí urobiť vyrovnanie*“ (1133a, 15). Okrem príkladu lekára a roľníka používa Aristoteles v tom istom odseku aj príklad staviteľa a obuvníka, a hoci sa pritom na prvý pohľad môže zdať, že nejde o vhodné zvolený príklad, pretože dosiahnutie stavu ekvilibria sa môže v tomto prípade javiť ako náročné až nedosiahnuteľné (koľko párov obuvi by bolo *úmerné* postaveniu domu?), domnievame sa, že Aristoteles volí tento príklad zámerne (porovnaj ďalšie výklady).

Po splnení uvedeného základného metapredpokladu úspešnosti výmeny možno proces stipulovaný Aristotelom zhrnúť do nasledovných predpokladov samotnej realizácie recipročnej výmeny:

1. Určenie rovnosti výrobkov na princípe úmery. Ako príklad volí Aristoteles v pasáži 1133b spomenutého roľníka a obuvníka. Obaja (sú rozdielne subjekty) ponúkajú svoje výrobky (C a D), pričom sa musí stanoviť, koľko jednotiek výrobku C zodpovedá hodnote výrobku D, prípadne naopak. Hoci Aristoteles nerieši, kto je onou autoritou, ktorá

¹² Porovnaj SYNEK, S.: *Lidská přirozenost jako úkol člověka. Filosofická interpretace Etiky Nikmachovy*. Praha : Togga, 2011, s. 54 a nasl.

má stanoviť úmernú hodnotu jedného voči druhému, výrobku C voči výrobku D, je nepochybné, že onou autoritou bude – recentnou terminológiou vyjadrené – slobodná ekonomická súťaž, či ak chceme „neviditeľná ruka trhu“.¹³ Aristoteles pritom akosi prirodzene pripúšťa, že pravidlom bude stav, keď výrobok subjektu A bude cennejší než výrobok subjektu B (teda že C bude cennejšie než D). Trúfalo sa domnievame, že ak by túto otázku Aristoteles riešil, zrejme by argumentoval potrebami obce, nie primárne potrebami jednotlivca. Inak povedané, zrejme by prihliadal aj na „spoločenskú“ hodnotu toho či onoho výrobku a výrobcu. K tomuto záveru nás vedie predpoklad celkového kultúrneho kontextu antického Grécka v zmysle vzťahu jednotlivca a spoločnosti, ako sme ho načrtli vyššie, a ako sa pri ňom ešte pristavíme nižšie.

2. Vykonalie recipročného vyrovnania (odplaty) podľa spomenutej úmery. Výsledkom tak bude priesečník dvoch uhlopriečok: A-C a B-D. Bod, v ktorom sa pretnú, predstavuje pomyselnú spravodlivú úmeru (odplatu).

Čo však v prípade, ak sa predmetom ekonomického a právneho vzťahu stanú tovary a služby vo väčšom rozsahu, resp. s „nepomerne“ rozdielnou hodnotou? Napríklad staviteľ v spomenutom príklade by zrejme len ťažko súhlasil s povedzme desaťtisícim párom topánok za stavbu domu. Táto myšlienka už predstavuje prechod od klasickej tovarovej výmeny k peňažným operáciám, a aj tento „nepomer“ v hodnote tovarov a služieb tak má v Aristotelovej koncepcii svoj zmysel.

1.3. Súmerateľnosť všetkých vecí alebo „farba peňazí“

Peniaze boli motorom ekonomiky *polis* a sú tiež motorom nadnárodných ekonomík súčasnosti. Umožňujú výmenu aj vtedy, ak by sme inak (bez nich) nevedeli alebo objektívne nemohli stanoviť merateľnú hodnotu vecí. Ako uvádza Aristoteles v poslednej sentencii ôsmej kapitoly piatej knihy Etiky Nikomachovej, „*je jedno, či sa dá za dom päť postelí, alebo peňažná hodnota piatich postelí*“ (1133b, 25). Podstatou tu je to, že peniaze predstavujú všeobecný ekvivalent výmeny – dá sa nimi merať doslova všetko (1133a, 25). Kľúčovou je konštantná požiadavka *úmery*, ktorú Aristoteles dodnes aktuálne spája s pojmami potreby, nedostatku a prebytku. Vlastné meradlo úmery, ako možno vyvodíť z Aristotelovho textu, je totiž dvojaké:

1. Vo vlastnom zmysle je to *potreba*, ekonomická motivácia produkcie. Ak existuje potreba (dnes by sme povedali dopyt), existuje aj ponuka, ktorá je spôsobilá ju saturovať. Ak by neexistovala potreba, napríklad ak by si svoje potreby ľudia dokázali uspokojovať sami, neexistovala

¹³ Termín použitý klasikom modernej ekonomickej teórie, Adamom Smithom.

by spoločnosť. Spoločnosť je pritom podľa Aristotela budovaná „odspodu“ – primárny je vzťah dvoch ľudí (A a B), ktorí majú vzájomne ekvivalentné, súmerateľné (koreálne) potreby. V stále väčších a väčších úmerách možno napokon dospieť až k artiklom medzinárodného obchodu – tu sám Aristoteles používa príklad dovozu vína ekvivalentného s vývozom obilia (1133b, 10).

2. V prenesenom význame ide o *peniaze*, ktoré dokážu relatívne abstraktné potreby ľudí urobiť súmerateľnými. Tvoria akéhosi spoločného menovateľa všetkých ľudských potrieb, a ako každý zlomok, aj tento sa z potreby dá vždy vykrátiť na peňažný ekvivalent. „*A tak sa tu na základe vzájomnej dohody peniaze stali akousi menou potreby; a meno „peniaze“ (nomisma) majú preto, lebo svoju platnosť a hodnotu nemajú od prírody, ale od zákona (nomos) a pretože je v našej moci ich zmeniť a urobiť neplatnými*“ (1133a, 30). Aristoteles teda peniaze vníma vo „vznešenom“ význame, ako ľudský výtvor, ktorého účelom je zabezpečenie existencie spravodlivej spoločnosti. Peniaze pritom nemajú vždy konštantnú hodnotu; tú im pripisujú vždy konkrétne potreby ľudí. Tak ako sa menia potreby ľudí, môže sa meniť i hodnota peňazí¹⁴ – napríklad chorý človek podľa Aristotela rád zaplatí dobrého lekára, pretože hodnota (potreba) zdravia je u chorého človeka rádovo na rebríčku vyššie, ako u zdravého človeka.

Výmena pritom aj vďaka peniazom nemusí prebiehať iba v reálnom čase. Podľa Aristotela je význam peňazí predovšetkým v tom, že umožňujú zamerať sa na budúce potreby a budúce výmeny. Pre tento prípad sú peniaze „*istou zárukou, že sa výmena v prípade potreby môže uskutočniť; lebo keď niekto platí, musí mať možnosť za peniaze niečo dostať*“ (1133b, 10). Peniaze sú tak prostriedkom na dosiahnutie želanej ekvivalencie – jednak rovnosti tovarov a služieb (hodnota každej veci je vyjadriteľná v peniazoch, a podľa úmery je teda stanovená hodnota akýchkoľvek protiplnení), a tým v konečnom dôsledku rovnosti subjektov ekonomicko-právnych (spoločenských) vzťahov. Peniaze teda naozaj udržujú komunitu *polis* ako systém vzájomnej interakcie tvorov spoločenských.

Sumárne tak môžeme rezultovať, že Aristotelov koncept úmernej odplaty ako nástroja na dosiahnutie spravodlivej recipročnej výmeny tovarov a služieb, ale tiež ako základ medziľudských vzťahov, úspešne z dlhodobého hľadiska nahradil babylonsko-pytagorejskú tradíciu mechanickej, totožnej, zrkadlovej odplaty. Tú považoval Aristoteles za nespravodlivú a škodlivú, a dôvody (argumenty) ním pritom uvádzané vskutku obstáli v skúške času. Zároveň tiež navyše anticipoval aj moderné ekonomické a spoločenské väzby, vzťahy i pojmy, ktoré sú dnes základmi modernej západnej de-

¹⁴ Analogicky 1133b, 15.

mokracie a euroatlantického modelu organizácie spoločnosti, čo preukazujeme na nasledujúcich stranách.

2. Aristotelova koncepcia reciprocity z pohľadu právnej, politickej a sociálnej filozofie

Kvôli vyššie priblíženému Aristotelovmu dôrazu na prvok výmeny tovarov a služieb ako predobrazu moderného trhového hospodárstva venujú v súčasnosti otázkam úmernej odplaty a reciprocity v Aristotelovom diele najviac pozornosti ekonómovia.¹⁵ Širšie spoločenské aspekty „odplaty“ v medziľudských vzťahoch v Aristotelovom diele však neopomínajú ani antropológovia, či sociálni psychológovia, a to osobitne vo vzťahu k zmienej problematike daru a jeho prípadnej protihodnoty.¹⁶ Naopak, právnymi filozofmi je otázka odplaty a vzájomnosti, či reciprocity (*antipeponthos*) v Aristotelovom myslení zväčša opomínaná;¹⁷ iba podľa niektorých autorov, ktorí týmto témam čiastkovo venovali pozornosť, je vzájomnosť (reciprocita) buď vyjadrením osobitného druhu spravodlivosti alebo prípadne poddruhu vyrovnávajúcej, horizontálnej spravodlivosti.¹⁸

Uvedený nedostatok a nejasnosti z pohľadu právnej filozofie sa na tomto mieste pokúsime odstrániť; skúsime preskúmať recipročné vzťahy aj z hľadiska právnofilozofického, resp. širšie aj z hľadiska politickej a sociálnej filozofie. Sústredíme sa pritom na skutočnosť, že reciprocita podľa Aristotela samotného predstavuje nielen ekonomický tovarovo-peňažný výmenný princíp, ale tiež základ fungovania každej spoločnosti (štátu), a tiež aj základ priateľstva (resp. aspoň niektorých druhov priateľstva) ako osobitného medziľudského spoločenského puta, ktoré tiež v konečnom dôsledku prispieva k stabilite ľudskej spoločnosti (*polis*, štátu). Ekonomická výmena, priateľstvo a aj štát teda podľa Aristotela stoja na základoch reciprocity ako na podmienke spravodlivého fungovania všetkých medziľudských vzťahov.

¹⁵ THEOCARAKIS, N. J.: Antipeponthos and reciprocity: the concept of equivalent exchange from Aristotle to Turgot. In *International Review of Economics*, 2008, 55, s. 29 a nasl.

¹⁶ WAGNER-HASEL, B.: Egoistic Exchange and Altruistic Gift : On the roots of Marcel Mauss' Theory of the Gift. In ALGAZI, G. a kol. (eds.): *Negotiating the Gift: Pre-modern Figurations of Exchange*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, s. 141 a nasl. Pozri tiež MAUSS, M.: *The Gift : The form and reason for exchange in archaic societies*. London : Routledge, 2002. Tiež TKÁČIK, L.: *Príspevok Emmanuela Lévinasa k fenomenológii daru*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013.

¹⁷ Tak EICH, S.: *The Currency of Justice: Aristotle on the Politics of Monetary Reciprocity*, s. 8. Dostupné na internete: <http://www.stefaneich.com/academic/wp-content/uploads/2016/09/Eich-Aristotle-on-the-Politics-of-Monetary-Reciprocity.pdf> (navštívené dňa 24.9.2017).

¹⁸ KELSEN, H.: *What is Justice?* Berkeley : University of California Press, 2000, s. 130.

2.1. Reciprocita ako osobitný druh spravodlivosti?

Hoci Aristoteles pri pojednaní o spravodlivosti primárne rozlišuje medzi rozdeľujúcou (distributívnou) a vyrovnávajúcou spravodlivosťou, v piatej knihe Etiky Nikomachovej venuje podľa niektorých komentátorov pozornosť aj ďalšiemu, tretiemu, osobitnému (pod)druhu spravodlivosti¹⁹ – tzv. recipročnej spravodlivosti. Aristoteles tu svoj výklad začína konštatovaním: „*Niektorí filozofi, napr. pytagorovci sú toho názoru, že aj odplata je iba právom; lebo práva osebe definovali ako odplatu za to, čo sme druhému urobili. Ale odplata sa nehodí ani pre rozdeľujúcu spravodlivosť, ani pre vyrovnávajúcu, ...*“²⁰ V citovanom preklade sa pritom v poslednej vete celkom zjavne hovorí o tom, že odplata nepatrí ani do problematiky rozdeľujúcej ani vyrovnávajúcej spravodlivosti, čo je práve základom argumentov v prospech akejsi tretej formy spravodlivosti v Aristotelovom myslení, zdôrazňovanej osobitne v prostredí angloamerických komentátorov Aristotelovho diela. V anglickom preklade uvedenej pasáže sa pritom argumenty v prospech tretieho druhu spravodlivosti opierajú ešte navyše aj o to, že slová „práva“ v uvedenom citáte mnohí autori prekladajú aj v zmysle „spravodlivosti“, čo potom vedie k nasledujúcej formulácii: „*niektorí ... sú toho názoru ... že reciprocita je sama osebe spravodlivá, pretože pytagorovci definovali spravodlivosť bezvýhradne ako reciprocitu...*“²¹ Z práve takto formulovaného prekladu prvej vety citátu, spolu s uvedeným konštatovaním, že odplata nepatrí do problematiky ani rozdeľujúcej ani vyrovnávajúcej spravodlivosti, vyplývajú názory o akomsi treťom druhu spravodlivosti – recipročnej spravodlivosti. Obdobne však z týchto viet za predpokladu použitia iných výrazových prostriedkov možno rovnako legitímne vyvodiť aj opačné názory, podľa ktorých Aristoteles naopak reciprocitu za spravodlivosť vôbec nepovažoval, a práve preto uvádzal, že nepatrí ani do konceptu vyrovnávajúcej, ani rozdeľujúcej spravodlivosti. Reciprocita a spravodlivosť totiž jednoznačne podľa Aristotela nie sú bezvýhradne identické – uvádza totiž už vyššie spomenutú výhradu, že ak občan recipročne udrie verejného činiteľa, čaká ho dokonca prísnejší trest, než ako keď recipročne udrie iného spoluobčana. V tomto prípade teda spravodlivosť jednoznačne nemá podobu mechanickej reciprocitu v zmysle rovnakej odplaty (odplaty

¹⁹ Že ide o osobitný druh spravodlivosti, konštatuje David Ross. Pozri *The Nicomachean Ethics*. Prel. David Ross. Oxford : Oxford University Press, 2009, s. 231. Rovnako Charles M. Young – pozri YOUNG, Ch. M.: Aristotle's Justice. In KRAUT, R. (ed.): *The Blackwell Guide to Aristotle's Nicomachean Ethics*. Oxford : Blackwell Publishing, 2006, s. 186.

²⁰ ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 141 (kapitola V.8.).

²¹ JOHNSTON, D.: *A Brief History of Justice*. Hoboken : John Wiley & Sons, 2011, s. 66: “*some think [...] that reciprocity is without further qualification just, for the Pythagoreans defined justice unqualifiedly as reciprocity*“ (1132b).

„rovnakou mincou“); nemožno teda reciprocitu automaticky a bez výhrad stotožniť so spravodlivosťou. Podľa Johnstona práve preto niektorí komentári majú za to, že Aristoteles týmto svojím príkladom sledoval cieľ preukázať, že spravodlivosť nemá vôbec nič spoločné s reciprocitou, a teda, že reciprocitu nepovažuje za totožnú so spravodlivosťou a nepovažuje ju ani za osobitný druh spravodlivosti,²² čo je náhľad stojaci na opačnom póle oproti názorom, ktoré reciprocitu považujú za osobitný druh spravodlivosti, ako druh vyrovnávajúcej spravodlivosti. Situáciu tu pritom komplikuje skutočnosť, že samotné Aristotelovo dielo nie je bez vnútorných protirečení, a preto nie je jednoduché zaujať k uvedeným dvom možným výkladom o povahe reciprocity definitívne stanovisko.

Napokon, existuje aj náhľad prostredný, kompromisný, tvrdiac, že Aristoteles rozlišuje medzi reciprocitou vertikálnou (vo vzťahu verejného činiteľa a občana) a reciprocitou horizontálnou (v súkromnoprávných vzťahoch), obe s požiadavkou spravodlivosti, čo tiež možno oprieť o niektoré z Aristotelových príkladov použitých v Etike Nikomachovej.²³ Práve spravodlivá (úmerná) horizontálna reciprocita sa pritom vraj primárne realizuje v dobrovoľných medziľudských vzťahoch, akými sú najmä trhová výmena (obchod), či peňažná výmena, ktorým sa Aristoteles venuje v spomenutej ôsmej kapitole piatej knihy Etiky Nikomachovej.²⁴ Aj v ôsmej knihe Etiky Nikomachovej však Aristoteles venuje pozornosť horizontálnej reciprocite, a to konkrétne v menej pertraktovanej podobe neekonomických vzťahov priateľstva.²⁵ V oboch knihách (piatej aj ôsmej) pritom Aristoteles zhodne

²² Ibid., s. 66.

²³ SOLDATOS, G. T.: *Aristotle's Reciprocal Justice and Modern Social Science*. MPRA Paper No. 56264, s. 1. Dostupné na internete: <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/56264/> (navštívené dňa 24.9.2017). Podobne však zrejme možno interpretovať aj myšlienky Goleckého, podľa ktorého platí, že Aristoteles v Etike Nikomachovej rozlišuje až tri druhy spravodlivosti – (1.) rozdeľováciu spravodlivosť, ktorá je podľa neho geometrická, (2.) vyrovnávajúcu spravodlivosť, ktorá je podľa neho aritmetická, budujúca na zisku a strate (osobitne v prípade deliktov alebo spôsobenia škody), a napokon (3.) komutatívnu, výmennú spravodlivosť (niekedy stotožňovanú s vyrovnávajúcou spravodlivosťou), ktorá je vybudovaná na myšlienke proporcionálnej reciprocity, resp. proporcionálnosti v odplate (výmene). GOLECKI, M. J.: Synallagma as a Paradigm of Exchange: Reciprocity of Contract in Aristotle and Game Theory. In: HUPPES-CLUYSENAER, L. – COELHO, N.M.M.S. (eds.): *Aristotle and The Philosophy of Law: Theory, Practice and Justice*. Dordrecht : Springer, 2013, s. 249. Kým prvé dve podoby spravodlivosti podľa Goleckého kategorizácie môžeme považovať za podoby reciprocity vertikálnej, v poslednom prípade ide o reciprocitu horizontálnu.

²⁴ EICH, S.: *The Currency of Justice: Aristotle on the Politics of Monetary Reciprocity*. Dostupné na internete: <http://www.stefaneich.com/academic/wp-content/uploads/2016/09/Eich-Aristotle-on-the-Politics-of-Monetary-Reciprocity.pdf> (navštívené dňa 24.9.2017).

²⁵ Podobne v Etike Eudemovej EE 21: 1242b18-21: „Priateľstvo musí byť zrovnovážené (anisasai) a analógia (analogon) zabezpečená inými prostriedkami, vysvetľuje Aristoteles, a tým prostriedkom je česť.“ (prel. autori). Porovnaj: „Friendship must be equalized [anisasai] and analogy [analogon] secured by some other means,“ Aristotle explains, “and this means is honor.“ Citované podľa EICH, S.: *The Currency of Justice: Aristotle on the Politics of Monetary Reciprocity*, s. 20. Dostupné na internete: <http://www.stefaneich.com/academic/wp-content/uploads/2016/09/Eich-Aristotle-on-the-Politics-of-Monetary-Reciprocity.pdf> (navštívené dňa 24.9.2017).

konštatuje, že reciprocita je základom, resp. predpokladom dobrého fungovania obce. Pre nás ako právnych filozofov preto bude na tomto mieste osobitne zaujímavým hľadať okrem odpovede na otázku vzťahu reciprocit a spravodlivosti aj spoločné prvky, ktorými sa má (horizontálna) reciprocita prejavovať v týchto dvoch napohľad rozdielnych druhoch vzťahov, a to pritom s rovnakým konečným efektom dobrého fungovania obce.

Hľadajúc *prima facie* spoločné prvky reciprocit medzi tovarovo-peňažnými výmennými vzťahmi a priateľstvom, môžeme konštatovať, že hoci Aristoteles uznáva aj „nerovné priateľstvo“, v oboch prípadoch ide vskutku o horizontálny vzťah medzi navzájom seberovnými osobami, občanmi *polis*. Práve horizontálnosťou sa takáto reciprocita zjavne odlišuje od prípadnej vrchnostenskej (vertikálnej) reciprocit, chápanej ako odplata zo strany súdu (obce) za spáchanie trestných činov, alebo ako rozdeľovanie dobier zo strany štátu, čo sú najtypickejšie podoby vyrovnávajúcej a rozdeľujúcej spravodlivosti²⁶ (aj horizontálne výmenné vzťahy sa však pritom niektorými autormi radia do prvej kategórie vyrovnávajúcej spravodlivosti).

Aby sme následne identifikovali aj prípadné ďalšie imanentné spoločné prvky, budeme sa na tomto mieste najprv podrobnejšie venovať horizontálnej reciprocite v podobe výmenných vzťahov (vo forme tovarovo-peňažnej odplaty, výmeny, daru,²⁷ ale tiež z hľadiska generovania a transferu neekonomickej cti a zásluh), a potom horizontálnej reciprocite v priateľstve. Ich porovnaním a abstrakciou by sme sa napokon mali dopracovať k spoločným znakom horizontálnej reciprocit vo všeobecnosti, a tiež k našej vlastnej odpovedi na otázku vzťahu reciprocit a spravodlivosti.

2.2. Reciprocita v horizontálnych vzťahoch – nielen peniaze, ale aj česť a zásluhy!

Reciprocita sa v ekonomických, majetkových, resp. tovarovo-peňažných vzťahoch prejavuje primárne v zmluvných vzťahoch – či už ide o kúpne, zámenné, alebo darovacie zmluvy. Ich podstatou by malo byť proporcionálne úmerné odplatné plnenie, čo platí osobitne pri kúpnej a zámennej zmluve. Isté protiplnenie je však podľa niektorých názorov prítomné aj pri darovacej zmluve, vyvolávajúcej prinajmenšom pocit vďačnosti a na druhej strane generovanie cti a zásluh,²⁸ hoci tieto fenomény vo všeobecnosti nemajú materiálny, či priamy majetkový charakter. Reciprocitu teda nemožno

²⁶ Ibid., s. 5.

²⁷ Ako akejsi právnickej (odplata, výmena) a ľavicovej (dar) verzii reciprocit. Tak BRUNI, L.: *Reciprocity, Altruism and the Civil Society: In praise of heterogeneity*. New York: Routledge, 2008, s. XI.

²⁸ KOLM, S.-Ch.: *An economics of social relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 19.

redukovať výlučne na ekonomický princíp, hoci sám Aristoteles problematiku reciprocity vo výmenných vzťahoch približuje primárne na príklade obchodných výmenných vzťahov staviteľa a obuvníka, či lekára a roľníka, ktoré sme priblížili vyššie. Sám však tiež zdôrazňuje úmernosť reciprocity nielen v závislosti na vzájomnom pomere hodnoty tovarov a služieb,²⁹ ale aj na vzájomnom pomere zásluh a cti zúčastnených subjektov,³⁰ čo je v prvom uvedenom, materiálnom rozmere podľa Aristotela najjednoduchšie vyjadriteľné majetkovo, pomocou „meny“ – *nomisma* (1133a19–31, 1133b10–12),³¹ a v druhom, neekonomickom prípade, pomocou cti, či zásluh.³²

Ako *nomisma* tak aj česť pritom majú podľa Aristotela spoločné to, že vyjadrujú mieru hodnoty vecí v závislosti od ľudskej potreby: „*Musí jestvovať nejaké meradlo, ktorým sa merajú všetky veci, ako sme to už povedali. Tým je v pravom a vlastnom zmysle potreba, ktorá všetko udržiava pohromade – lebo keby ľudia nič nepotrebovali alebo by nemali rovnaké potreby, výmena by alebo vôbec nejestvovala, alebo by nejestvovala nijaká vzájomná výmena.... že však práve potreba ako skutočná jednota udržiava ľudí pohromade, je zrejme z toho, že kedykoľvek sa ľudia navzájom nepotrebojú alebo jeden z dvoch nepotrebuje toho druhého, nič si nevymieňajú, ako to robievajú vtedy, keď niekto potrebuje vec, ktorú má ten druhý...*“³³ Je to teda práve **potreba, uspokojovaná (tovarom, peniazmi alebo ct'ou) podľa princípu proporčionalnej reciprocity**, čo stimuluje a zároveň aj umožňuje vzájomnú výmenu, a tým udržuje komunitu, *polis*, alebo akúkoľvek inú formu politickej, náboženskej, záujmovej či profesnej organizácie (1132b21–1133a2);³⁴ to mimochodom uznáva aj súčasná „ekonómia spoločenských vzťahov“.³⁵

2.3. Reciprocita v priateľstve a jej všeobecný význam

V ôsmej knihe Etiky Nikomachovej Aristoteles podrobne (a miestami dokonca až repetitívne) analyzuje podoby a obsah priateľstva, ako osobitné-

²⁹ LEYDEN, W. von: *Aristotle on Equality and Justice : His Political Argument*. New York : Palgrave Macmillan, 1985, s. 13-14.

³⁰ „... *Odplata bude teda skutočná vtedy, keď sa vytvorí rovnosť podľa toho, v akom pomere je roľník k obuvníkovi, v takom pomere bude výrobok obuvníka k výrobku roľníka. ... keby nebolo možné vzájomnú „odplatu“ uskutočniť týmto vyrovnaním hodnoty, nebolo by možné medzi nimi nijaké spoločenstvo.*“ ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 143-144.

³¹ LEYDEN, W. von: *Aristotle on Equality and Justice : His Political Argument*. New York : Palgrave Macmillan, 1985, s. 76-77.

³² COLLINS, S. D.: *Aristotle and the Rediscovery of Citizenship*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 75.

³³ ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 141-144.

³⁴ Porovnaj COLLINS, S. D.: *Aristotle and the Rediscovery of Citizenship*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 74.

³⁵ Porovnaj KOLM, S.-Ch.: *An economics of social relations*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 11.

ho druhu horizontálnych recipročných vzťahov s primeranou odplatom s cieľom ekvilibria: „Každý z partnerov miluje teda svoje vlastné dobro a rovnako dáva druhému ako odplatu, keď mu želá (dobro) a pripravuje radosť; priateľstvo sa totiž nazýva aj rovnosťou.“³⁶ Rovnako ako v prípade výmenných vzťahov v obci Aristoteles aj v prípade vzájomnosti v priateľstve pritom akcentuje nie aritmetickú, ale proporcionálnu reciprocitu: „... v každom priateľstve, ktoré sa vyznačuje prednosťou jedného partnera, musí byť aj stupeň náklonnosti proporcionálny, napr. lepší musí dostať viac lásky než dávať a užitočnejší tiež a každý z ostatných rovnakým spôsobom; lebo keď sa láska k druhému riadi podľa jeho hodnoty, vzniká v istom zmysle rovnosť, ktorá je podstatným znakom priateľstva.“³⁷ A podobne: „... rozdeľovanie podľa hodnoty vyrovnáva vzťah v priateľstve a udržiava priateľský zväzok, ako sme povedali.“³⁸

Konštatuje tiež pritom, že: „Skúsenosť učí, že aj štáty udržiavajú priateľstvo a že sa zákonodarcovia oň väčšmi usilujú ako o spravodlivosť; ... Kde sú občania navzájom k sebe priateľskí, tam nie je potrebná spravodlivosť, kde sú však spravodliví, tam potrebujú okrem toho aj priateľstvo a ako sa zdá, priateľská prichylnosť je najväčšia medzi spravodlivými.“³⁹

Medzi priateľstvom a fungovaním *polis* je teda niečo spoločné, spoločný menovateľ, ktorý podľa Aristotela existuje aj medzi priateľstvom a právom vo všeobecnosti: „Skúsenosť však učí, ako sme povedali na začiatku, že sa priateľstvo vzťahuje na tie isté veci a tie isté osoby ako právo. Uznáva sa totiž, že v každom spoločenstve je isté právo i priateľstvo. ...S priateľstvom teda zároveň prirodzene vzrastá aj právo, pretože jedno i druhé sa týka tých istých osôb a majú rovnaký rozsah.“⁴⁰ Tiež slovami Aristotela: „Ukazuje sa ..., že všetky formy spoločenstva sú časťami spoločenstva štátneho. Týmto zvláštnym spoločenstvám budú zodpovedať aj zvláštne formy priateľstva.“⁴¹

Ak teda v piatej knihe Aristoteles konštatuje, že je to reciprocita, čo drží obec spolu, v ôsmej knihe podobne argumentuje, že je to priateľstvo, čo drží *polis* spolu, rovnako ako právo. Čo však spája priateľstvo, výmenné vzťahy, právo a *polis*? Je zrejmé, že ako vo vzťahu medzi verejnými činiteľmi (úradnými osobami) a občanmi, tak aj medzi občanmi navzájom, ako sme to videli na príklade výmenných majetkových vzťahov a priateľstva, dochádza podľa Aristotela k recipročnej výmene, pri ktorej treba proporcionálne (úmerne), a nie aritmeticky, zohľadňovať postavenie a význam zúčastnených, ich česť a zásluhy, či hodnotu ich produktov a služieb, ktorými sa po-

³⁶ ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 222.

³⁷ *Ibid.*, s. 224-225.

³⁸ *Ibid.*, s. 239.

³⁹ *Ibid.*, s. 214-215.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 228-229.

⁴¹ *Ibid.*, s. 229.

dieľajú na recipročnom vzťahu. Zdá sa teda, že podľa Aristotela (1132b–1133a) je to práve proporcionálna reciprocita, resp. proporcionálna vzájomná výmena za účelom uspokojovania potrieb, čo udržiava medziludské vzťahy a zároveň drží spoločnosť v pospolitosti (v komunite – *koinonia*):⁴² „*tento druh spravodlivosti, totiž reciprocita v súlade s proporcionálnou skôr než s aritmetickou rovnosťou... je tou vecou, ktorá drží obec spolu ... pretože ... je to vzájomná podpora, čo drží ľudí spolu...*“⁴³ (prel. autori). Rovnakú myšlienku pritom Aristoteles opakuje aj v diele Politika: „*je to princíp recipročnej rovnosti, čo uchováva každú polis, ako som už uviedol v Etike*“ (Politika, II.ii, 1261a)⁴⁴ (prel. autori). Celkovo, v pojednaní o reciprocite v Etike Nikomachovej Aristoteles spolu až šesťkrát používa termín *koinonia*, čo je sumárne podľa Johnstona neklamným znakom toho, že vytvorenie komunity (medziludských vzťahov) je úzko spojené s fenoménom reciprocity.⁴⁵

2.4. Reciprocita a spravodlivé vzťahy

Predpokladom správneho fungovania všetkých medziludských vzťahov je teda reciprocita. Nie však reciprocita v akejkoľvek podobe – **pre správne (spravodlivé) fungovanie medziludských vzťahov reciprocita nevyhnutne musí byť proporcionálnou, a tým spravodlivou.** Na zabezpečenie tohto cieľa slúži „mena“, *nomisma*, o ktorej Aristoteles pojednáva pri horizontálnej tovarovej výmene, ako sme uviedli vyššie. Mena totiž predstavuje nielen prostriedok ekonomickej výmeny, ale stelesňuje aj nástroj výpočtu proporcionálnej úmery reciprocity medzi občanmi *polis*, teda prostriedok spravodlivej reciprocity, podľa Stefana Eicha podobný rétorike a právu.⁴⁶ Rétorika (politika) a **právo teda tiež predstavujú nástroj zabezpečenia proporcionálnej reciprocity a v konečnom dôsledku spravodlivosti v medziludských vzťahoch.**

Možno tak rezultovať, že vo vzťahu k úvahám o tom, či reciprocita predstavuje osobitný druh spravodlivosti, poukazujúc na dva protikladné názory na tento problém – kde podľa jedného náhľadu reciprocita v me-

⁴² JOHNSTON, D.: *A Brief History of Justice*. Hoboken : John Wiley & Sons, 2011, s. 67.

⁴³ „[. . .] *this sort of justice, namely reciprocity in accordance with a proportion rather than with arithmetic equality, [. . .] [is the thing by which] the city holds together [. . .] for [. . .] it is by mutual contribution that men hold together...*“ (1132b–1133a). *Ibidem*. V Špaňárovom preklade: „... právo odplaty vhodným spojivom, ale chápané iba v zmysle úmery, a nie v zmysle mechanickej rovnosti. Štát sa totiž udržiava tým, že sa každému úmerne odplácajú jeho činnosti.“ ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava : Kalligram, 2011, s. 141.

⁴⁴ JOHNSTON, D.: *A Brief History of Justice*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2011, s. 67: „... *it is the principle of reciprocal equality which is the preservative of every polis, as I have already stated in the Ethics; ...*“

⁴⁵ *Ibid.*, s. 82.

⁴⁶ EICH, S.: *The Currency of Justice: Aristotle on the Politics of Monetary Reciprocity*, s. 18. Dostupné na internete: <http://www.stefaneich.com/academic/wp-content/uploads/2016/09/Eich-Aristotle-on-the-Politics-of-Monetary-Reciprocity.pdf> (navštívené dňa 24.9.2017).

dziľudských (horizontálnych) vzťahoch nemá nič spoločné so spravodlivosťou, ktorá sa člení na rozdeľujúcu a vyrovnávajúcu, a podľa druhého náhľadu sa naopak považuje aj reciprocita za druh spravodlivosti – sme dospeli k záveru, že **reciprocita v medziľudských vzťahoch musí byť sama osebe spravodlivou**, či už vo vzťahoch vertikálnych alebo horizontálnych, t.j. v priateľstve, práve, ekonomike, alebo aj politike, **pričom tajomstvo spravodlivosti reciprocity spočíva v jej primeranosti (proporcionalite)**.

Záver

Aristotelov prínos pre európske kontinentálne myslenie sa nevyčerpáva len jeho rozpracovaním otázok slobodnej vôle a zodpovednostných vzťahov, či definovaním rôznych druhov spravodlivosti. Jeho myšlienky totiž za svoje prijímajú aj súčasní ekonómovia, a to vo vzťahu k problematike úmernej odplaty a reciprocity, ktorá sa vzťahuje najmä k tovarovo-peňažným výmenným vzťahom. V príspevku sme sa však okrem ekonomických náhľadov pokúsili prezentovať aj iné roviny recipročnej odplaty – tie, ktoré sú významné skôr z pohľadu právnych, politických a sociálnych filozofov – totiž roviny proporcionalnej reciprocity ako nástroja stability a integrity a spravodlivého usporiadania každej ľudskej spoločnosti, moderný štát nevnímajúc; a to bez ohľadu na to, či reciprocitu budeme považovať za osobitnú kategóriu tzv. recipročnej spravodlivosti, alebo za poddruh vyrovnávajúcej spravodlivosti, alebo napokon „iba“ za nástroj na dosiahnutie spravodlivosti medziľudských vzťahov.

Použitá literatúra

1. ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Prel. Július Špaňár. Bratislava : Kalligram, 2011.
2. ARISTOTELES: *Etika Nikomachova. Přeložil a poznámkami opatřil Antonín Kříž*. Praha : Petr Rezek, 2013.
3. BRUNI, L.: *Reciprocity, Altruism and the Civil Society : In praise of heterogeneity*. New York : Routledge, 2008.
4. COLLINS, S. D.: *Aristotle and the Rediscovery of Citizenship*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006.
5. EICH, S.: *The Currency of Justice: Aristotle on the Politics of Monetary Reciprocity*. Dostupné na internete: <http://www.stefaneich.com/academic/wp-content/uploads/2016/09/Eich-Aristotle-on-the-Politics-of-Monetary-Reciprocity.pdf> (navštívené dňa 24.9.2017).
6. GOLECKI, M. J.: Synallagma as a Paradigm of Exchange: Reciprocity of Contract in Aristotle and Game Theory. In HUPPES-CLUYSENAER, L. –

- COELHO, N.M.M.S. (eds.): *Aristotle and The Philosophy of Law: Theory, Practice and Justice*. Dordrecht : Springer, 2013.
7. JASPERS, K.: *Úvod do filozofie*. Praha : H&H, 1991.
 8. JOHNSTON, D.: *A Brief History of Justice*. Hoboken : John Wiley & Sons, 2011.
 9. KELSEN, H.: *What is Justice?* Berkeley : University of California Press, 2000.
 10. KOLM, S.-Ch.: *An economics of social relations*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008.
 11. LEYDEN, W. von: *Aristotle on Equality and Justice : His Political Argument*. New York : Palgrave Macmillan, 1985.
 12. MAUSS, M.: *The Gift : The form and reason for exchange in archaic societies*. London : Routledge, 2002.
 13. SOLDATOS, G. T.: *Aristotle's Reciprocal Justice and Modern Social Science*. MPRA Paper No. 56264. Dostupné na internete: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/56264/> (navštívené dňa 24.9.2017).
 14. SYNEK, S.: *Lidská přirozenost jako úkol člověka. Filosofická interpretace Etiky Nikmachovy*. Praha : Togga, 2011.
 15. *The Nicomachean Ethics*. Prel. David Ross. Oxford : Oxford University Press, 2009.
 16. THEOCARAKIS, N. J.: Antipeponthos and reciprocity: the concept of equivalent exchange from Aristotle to Turgot. In *International Review of Economics*, 2008, No. 55, s. 29 a nasl.
 17. TKÁČIK, L.: *Príspevok Emmanuela Lévinasa k fenomenológii daru*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013.
 18. WAGNER-HASEL, B.: Egoistic Exchange and Altruistic Gift : On the roots of Marcel Mauss' Theory of the Gift. In: ALGAZI, G. a kol. (eds.): *Negotiating the Gift: Pre-modern Figurations of Exchange*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, s. 141 a nasl.
 19. YOUNG, Ch. M.: Aristotle's Justice. In: KRAUT, R. (ed.): *The Blackwell Guide to Aristotle's Nicomachean Ethics*. Oxford : Blackwell Publishing, 2006.
 20. ZAMAROVSKÝ, V.: *Bohovia a hrdinovia antických báji*. Bratislava : Perfekt, 2007.

PRAKTICKÉ ASPEKTY LEGITIMITY PRÁVA V POSTMODERNEJ DOBE – 2. ČASŤ

Mgr. Ján Šurkala, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra teórie práva a sociálnych vied
jan.surkala@flaw.uniba.sk

Praktické aspekty legitimacy práva v postmodernej dobe – 2. časť

Autor sa zaoberá praktickými otázkami legitimacy práva v súčasnosti. V úvode konštatuje, že právo sa dnes opiera o v princípe rovnaké legitimitačné formuly, ako v dobe modernej. Špecifickou našej situácie ale spočíva v tom, že tieto dominantné modernistické legitimizátory práva sú atakované a narúšané postmodernými alternatívnymi diskurzmi, ktoré síce nemajú potenciál nahradiť platné legitimitačné formuly, ale kumulatívne ich môžu narušiť natoľko, že sa zrútia. Autor rozoznáva štyri dominantné legitimizátory súčasného práva: racionalizmus, legalizmus, liberalizmus a demokraciu. Tie následne analyzuje z pohľadu ich slabších stránok a formuluje čiastkové závery na ich posilnenie s cieľom lepšieho zabezpečenia legitimacy práva pred spochybnujúcimi tendenciami postmodernity.

Die praktische Aspekte der Rechtslegitimität in der postmodernen Zeit – Teil 2

Der Autor konzentriert sich auf praktische Probleme der Rechtslegitimation in der heutigen Gesellschaft. Erstens unterstreicht er die Tatsache, dass die dominanten Legitimationen des kontemporären Rechts die gleichen sind wie in der modernen Ära. Diese begründenden Faktoren stehen jedoch unter anhaltenden Angriffen zahlreicher postmoderner alternativer Diskurse. Obwohl diese neuen Elemente der öffentlichen Diskussion kein Potential haben, die modernen Legitimationen adäquat zu ersetzen, können sie ihren Zusammenbruch verursachen. Der Autor erkennt vier dominante Begründungsansätze des heutigen Rechts: Rationalismus, Legalismus, Liberalismus und Demokratie. Anschließend analysiert er sie im Hinblick auf ihre Schwächen und versucht, ihre Abwehrstrategien gegen die postmodernen Einwände zu artikulieren.

Practical Aspects of Legitimacy of Law in the Postmodern Age – part 2

The author is focused on practical problems of legitimacy of law in contemporary society. Firstly he underlines the fact that dominant legitimacy formulas of the current law are the same as in the modern era. However, these legitimising factors are under persistent attacks of numerous postmodern alternative discourses. Regardless the fact, that these new elements of public discussion do not have potential to adequately replace the old legitimising formulas, they may cause their breakdown. The author recognises four dominant legitimising factors of the current law: rationalism, legalism, liberalism and democracy. Subsequently he analyses them with regard to their weaknesses and tries to articulate their defence strategies against the postmodern destabilising factors.

Kľúčové slová: legitimita práva, postmoderná doba, moderna, legalizmus, racionalizmus, liberalizmus, demokracia, legitimizačné formuly práva

Schlüsselbegriffe: die Rechtslegitimität, die Postmoderne, die Moderne, Rationalismus, Legalismus, Liberalismus, Demokratie, die Legitimationsformeln des Rechts

Keywords: legitimacy of law, postmodern age, modernism, legalism, rationalism, liberalism, democracy, legitimation formulas of law

Úvod

Postmoderna je založená na proteste proti modernistickej snahe unitarizovať existujúci sociálny a duchovný svet. Každý zo základných prvkov legitimacy súčasného práva, ktorý sme uviedli v prvej časti našej štúdie¹ – teda racionalizmus, legalizmus, liberalizmus a demokracia – je podrobený tlaku zo strany postmoderných štruktúr. V tejto druhej časti sa najskôr v stručnosti pokúsime charakterizovať jednotlivé formy delegitimizačných útokov proti jednotlivým prvkom moderny. Následne sa pokúsime nájsť pozitívne požiadavky jednotlivých vzájomne protirečivých kritik modernizmu.

1. Postmoderné destabilizačné a delegitimizačné formuly

Proti logickému mysleniu modernistického racionalizmu stavia postmoderna iracionalizmus v podobe paralogizmov jazykových hier a laterálne-

¹ ŠURKALA, J.: Praktické aspekty legitimacy práva v postmodernej dobe – 1. časť. In *AFI*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 239-257.

ho myslenia.² Diktát logiky je považovaný za brzdiaci element rozvoja kreativity. Pred vnútornou koherentnosťou argumentácie dosiahnutej za cenu nezrozumiteľného „sektárskeho“ jazyka modernej vedy a implicitnou fragmentáciou a parcializáciou myslenia uprednostňuje síce vnútorne protirečivý, ale za to slobodný prístup všetkých subjektov k diskusii o akýchkoľvek otázkach. V tomto smere vysoko oceňujeme zjednotenie diskurzu. Napriek tomu, že je diskusia menej prehľadná a prináša kolísajúcu kvalitu logickosti jednotlivých príspevkov, aj tak je to v porovnaní s drobením poznania pozitívna zmena. Menej pozitívny je prístup radikálnych iracionalistov,³ ktorí všetky výpovede považujú z axiologického hľadiska za rovnocenné. Aj tu platí, že zachovanie miery určite nie je na škodu.

Niektoré postmodernistické prúdy neuznávajú monistickú charakteristiku práva a volajú po právnom pluralizme.⁴ Experimenty duálnych právnych regulácií s možnosťou subjektov vybrať si vhodnejšiu alternatívu sa dajú pozorovať nielen v odvetviach ako napr. obchodného právo, ale aj v rodinnom práve, kde sa v niektorých štátoch uznala možnosť partikulárneho použitia islamského práva *šaria*.⁵

Požiadavka pluralizmu smeruje aj proti výlučnosti pozitívneho práva. Pertraktuje sa otázka spravodlivosti, hoci skoro každý si pod spravodlivosťou predstaví niečo iné. Práve pri tomto pojme sa naplno prejavuje vnútorná rôznorodosť jednotlivých prúdov postmodernity.

Opozícia proti modernému liberalizmu smeruje hneď z niekoľkých pozícií. Libertariáni ho obviňujú zo zradcovstva pôvodných hodnôt, predovšetkým slobody, anarchisti zas z „kolaborácie“ so štátom, konzervatívci vystupujú proti jeho progresivistickým ambíciám a ahistorickosti a mnoho iných, ešte parciálnejších skupín, z mnohých ďalších „zločinov“. Liberalizmus však naďalej zostáva v ideologickom centre súčasného politického diskurzu a zachováva si výsadné postavenie pri formulovaní normatívnych požiadaviek na platné právo. Toto jeho postavenie sa v súčasnosti javí ako neotrasiteľné a viac menej prirodzené, lebo pre jednotlivé rozhádané ideológie predstavuje liberalizmus predsa len menšie zlo. Avšak úplne nie je vylúčený ani scenár postupného rozbitia panstva liberalizmu zjednotením sa

² K významu pojmu laterálneho myslenia pozri: BONO, E.: *The Use Of Lateral Thinking*. London : Penguin Books Ltd, 1971, 144 s.

³ K vzostupu iracionalizmu a jeho negatívam pozri napr.: FOTOPOULOS, T.: The Rise of New Irrationalism and its Incompatibility with Inclusive Democracy. In *Democracy & Nature*, 1998, roč. 4, č. 2/3 (issue 11/12) double issue. Dostupné na: http://www.democracynature.org/vol4/ fotopoulos_ irrationalism.htm (cit. 15. októbra 2017)

⁴ Porovnaj: LINKIN, R. J.: Can American Constitutional Law Be Postmodern? In *Buffalo Law Review*, 1994, Vol. 42, p. 319-402 Dostupné na: http://works.bepress.com/robert_lipkin/20/ (cit. 15. októbra 2017). K právnemu pluralizmu ďalej pozri: FÁBRY, B. – KASINEC, R. – TURČAN, M.: *Teória práva*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 165-168.

⁵ FULTON, L.: Islamic Law: Europe's Shari'a Debate. In *Euro-islam.info* Dostupné na: <http://www.euro-islam.info/key- issues/islamic-law/> (cit. 15. októbra 2017)

ostatných ideológií proti nemu. Vymedzenie sa proti silnému spoločnému nepriateľovi má totiž silne integračné účinky (samozrejme len do chvíle, kedy sa spoločný cieľ podarí dosiahnuť). Pozitívna artikulácia spoločných stanovísk jednotlivých ideológií po prípadnom úspešnom zvrhnutí liberalizmu je momentálne ťažko predstaviteľná.

Liberálna forma zastupiteľskej demokracie je v týchto dňoch vystavená veľkej kritike nielen na Slovensku, ale skoro všade na Západe. Šíria sa pouličné protesty, padajú legitímne zvolené vlády, dokonca sa menia ústavy či nahrádzajú celé štátne režimy. Ako hlavná príčina týchto turbulencií sa javí zlá ekonomická situácia štátov aj niektorých vrstiev obyvateľstva, ktorá vytvára protichodné tlaky na jednej strane na fiskálnu reštrikciu a monetárnu zdržanlivosť a na strane druhej na aktivizáciu sociálnej funkcie štátu a „upokojenie“ trhov. Tieto, na prvý pohľad externé vplyvy (z hľadiska liberálnej demokracie), majú svoju internú príčinu v neschopnosti demokratických mechanizmov legitimizácie poskytnúť vládam dostatočný mandát (dodať im odvahu) na uskutočnenie potrebných reforiem a plánovanie politik na obdobie presahujúce jedno volebné. Veď výhodou zastupiteľskej demokracie mali byť práve zodpovedné elity budované na báze profesionality,⁶ ktoré nebudú podliehať vrtkavým zmenám verejnej mienky, požadujúcej dnes to, zajtra úplný opak. Marketingová politika typu „kde vietor, tam plášť“ posledných desaťročí si momentálne vyberá svoju daň. A procedurálna legitimizačná formula, ktorá ju umožnila, stráca na svojom potenciáli.

Umiernené hlasy volajú po obmene politických kádrov za menej skorumpované – takéto zmeny sa dajú vykonať v rámci existujúcich legitimizačných procedúr. Silnejú však aj skupiny presadzujúce hlbšie zmeny v týchto procedúrach alebo dokonca ich úplné nahradenie inými. Zatiaľ sa vo väčšej miere nepresadzujú tendencie smerom k „vláde tvrdej ruky“, hoci vývoj v Maďarsku a Poľsku možno s určitými výhradami za taký považovať. Naopak „ľud“ na uliciach volá po priamej demokracii, alebo aspoň po posilnení jej prvkov v súčasnom ústavnom systéme. Nastolenie úplnej podoby priamej demokracie zo dňa na deň považujeme za jedno z najhorších možných riešení, lebo aktuálny „ľud“ je na priamy výkon moci absolútne nepripravený. Postupné posilňovanie prvkov participatívnej demokracie⁷ s perspektívou možného prechodu k priamej demokracii v neurčitej budúcnosti sa nám momentálne javí ako optimálne riešenie, tak z hľadí-

⁶ Porovnaj: WEBER, M.: *Political Writings: Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002, s. 321-323.

⁷ Bližšie k participatívnej demokracii pozri: MRVA, M.: Neopluralizmus? Neoelitizmus? Alebo postdemokracia? In *Pluralizmus moci a práva*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 102-115.

ska posilnenej procedurálnej demokratickej legitimacy, ako aj v zmysle stability politického systému.

2. Kríza legitimacy práva v postmodernej dobe

Problémy súčasných legitimizačných formúl práva, či už ideologických (racionalizmus, liberalizmus), procedurálnych (demokracia) alebo vnútorných (legalizmus), možno charakterizovať ako permanentnú chronickú krízu legitimacy.⁸ O príčinách jednotlivých krízových javov sme sa stručne už zmienili. Tieto javy sa z časového hľadiska objavovali postupne. Zároveň platí, že v súčasnosti sa stupňujú a ich kumulatívne posilnenie môže v blízkej budúcnosti spôsobiť synergické efekty delegitimizujúce súčasné pozitívne právo úplne.

Kríza legitimacy práva nastáva v situácií, keď existujúce platné právo nerešpektuje legitimizačný dopyt vychádzajúci zo spoločnosti. V dôsledku sociálnych a kultúrnych zmien,⁹ spôsobených spoločenskou dynamikou, dochádza k dvojakému nesúladu právom uznaných legitimizačných formúl a legitimizačnými formulami vyvierajúcimi z vnútorných spoločenských procesov, čím sa v legitimité súčasného práva objavuje medzera.¹⁰

Prvý nesúlad nastáva v legitimizačných formulách práva (LFP) *de le lata* a *de lege ferenda*. Platné procedurálne LFP buď neobsahujú zabudované korektívy, alebo tieto korektívy nedostatočne prenášajú zmenenú sociálnu realitu do normatívneho sveta pozitívneho práva. Príkladom takýchto nedostatočných zabudovaných korektívov je situácia pred Veľkou francúzskou buržoáznou revolúciou, kedy neschopnosť starých procedurálnych legitimizačných formúl reagovať na spoločenské požiadavky vyústila až do ich úplného nahradenia. V súčasnosti je situácia trochu odlišná, lebo liberálno-demokratická LFP obsahuje niektoré nástroje umožňujúce zmeny procedúr. O dostatočnej senzitivite týchto nástrojov však možno pochybovať, lebo korporatívne záujmy mocensko-ekonomických skupín a určité ideológie v praxi spoločenský tlak na zmeny procedúr zatiaľ úspešne eliminujú.

K druhému zásadnému nesúladu dochádza v dôsledku rozporu materiálnej stránky platného práva so spoločenskými nárokmi na jeho obsah. Ideová nevyváženosť súčasného práva spôsobená predovšetkým neprimeraným vplyvom ideológie liberalizmu vyvoláva delegitimizačné pôsobenie na plat-

⁸ HABERMAS, J.: *Legitimation Crisis*. (trans. McCarthy, T.). Cambridge : Polity Press 1988, s. 45-75.

⁹ K tomu bližšie pozri: HABERMAS, J.: *The Structural Transformation of Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. (trans. Burger, T.) Cambridge : The MIT Press 1991, s. 141-175.

¹⁰ HABERMAS, J.: *Toward a Communication-Concept of rational Collective Will-Formation. A Thought Experiment*. In *Ratio Juris*, 1989, č. 2, s. 144-154.

né právo zo strany ostatných spoločensky významných ideológií. Dokonca liberalizmus je častokrát povyšovaný nad demokraciu, čím sa narúša aj procedurálna stránka legitimacy.¹¹

Tento deficit legitimacy nevyváži ani nezávisle pôsobiaca legalistická LFP, ktorá svojou hodnotovou neutralitou pôsobí na spoločenské konflikty prirodzene stabilizujúco. Formálna precíznosť pozitívneho práva však nemôže uspokojiť požiadavky jeho hodnotovej ukotvenosti. Ako príklad na podporu tohto tvrdenia uvádzame situáciu v Rímskej ríši počas 1. až 3. storočia po Kristovi, keď formálne prepracované rímske právo postupne strácalo svoju legitimitu v dôsledku odlišnosti svojho ideového základu s prehlbujúcimi sa zmenami spoločnosti najmä v oblasti etnického a konfesionálneho zloženia spoločnosti.¹² V určitej fáze tohto procesu sa objavovali podobné javy ako dnes – vznik paralegálnych normatívnych systémov pôsobiacich popri oficiálne platnom práve.

Preto zastávame názor, že otázkou posilnenia platných LFP zakomponovaním spoločenskú dynamiku reflektujúcich zmien sa treba v súčasnosti aktívne zaoberať. Miera krízových javov súčasnej legitimacy práva na nás pôsobí znepokojujúco. V nasledujúcej kapitole niektoré takéto konkrétne zmeny navrhujeme.

3. Perspektívy ďalšieho vývoja legitimacy práva a prekonanie jej krízy – Záver

Predstavenie riešení ideových a procedurálnych nedostatkov legitimacy platného práva nepredstavuje jednoduchú intelektuálnu úlohu. Preto sa vzhľadom na pomerne úzky priestor nebudeme pokúšať o predloženie komplexných riešení súčasných problémov legitimacy. V tejto kapitole sa len pokúsime naznačiť jednotlivé čiastkové perspektívne možnosti týchto zmien.

Ideové nedostatky práva atakujúce jeho legitimitu sa dajú odstrániť zrušením výsadného postavenia liberalizmu na formulovanie obsahových požiadaviek práva. Liberalizmus však naďalej musí ostať dôležitou ideológiou regulujúcou do určitej rozumne stanovenej miery spoločenskú dis-

¹¹ Porovnaj napr.: CROUCH, C.: *Post-Democracy*. Cambridge : Polity Press, 2004.

¹² K tomu bližšie pozri: REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2003, s. 87. K vzostupu kresťanstva v tomto období pozri: NEMEC, M.: Privilegovaný právny status kresťanského náboženstva v Rímskej ríši. In *AFI*, 2003, roč. 22, s. 121-128.

kusiu, už nie ako „vodca“ tváriaci sa ako *princeps inter pares*, ale ako „moderátor“ slobodnej diskusie jednotlivých ideológií.¹³

Sme si vedomí potenciálne prehĺbenej dezintegrácie spoločenského diskurzu, prípadne jeho živelnosti alebo snáh určitých „militantných“ ideológii znovu okupovať priestor, ktorý by liberalizmus vyprázdnil. Zastávame však názor, že v postmodernej situácii nie je žiadna ideológia dostatočne silná na to, aby svojou LFP úspešne odolávala delegitimizačnému tlaku LFP konkurenčných ideológií.

Dominantné všeobjímajúce ideológie, na ktorých by bol postavený právny poriadok, sú podľa nášho názoru záležitosťou moderny a ako také sú už prekonané. Súčasný stav technických komunikačných prostriedkov a miera sociálnej prepojenosti na globálnej úrovni, riziká návratu univerzálnych ideológií ak nie eliminujú, tak aspoň významne obmedzujú. Veď už ani liberalizmus nepredstavuje klasickú univerzalistickú ideológiu agresívne formujúcu všetky oblasti života na svoj obraz. Jeho normatívne zásahy do spoločnosti sú viditeľné síce skoro v každej oblasti, ale platí, že miera tolerancie iných ideológií je výrazne vyššia, ako to bolo u jeho predchodcov.

Čo sa týka nejednotnosti jazyka a možného partikularizmu spoločenského diskurzu ako dôsledku odstránenia primátu kvázi univerzálného jazyka liberalizmu zastávame názor, že z inherentných vlastností jazyka¹⁴ vyplýva, že pokiaľ na to bude mať vytvorený priestor, teda jednotlivé ideológie budú navzájom nútené priamo komunikovať, prirodzene sa vyvinie aj jazyk, alebo viaceré jazyky interideologickej komunikácie.

Vytvorenie predpokladov slobodnej diskusie¹⁵ ideológií umožní formulovanie konkrétnych obsahových požiadaviek práva v určitej úzko špecifikovanej oblasti bez toho, aby si určitá ideológia predložiaci v danej veci najvhodnejšie riešenie, mohla nárokovať na automatický vplyv aj na riešenie iných otázok. Takto sa zabezpečí jednak dostatočný vplyv ideových prúdov spoločnosti na obsah práva, ale zároveň sa zamedzí jeho ideologizácii ako celku.

Spoločenskú aktuálnosť druhého typu nedostatkov, teda oslabenia procedurálnych LFP zastupiteľskej demokracie, si plne uvedomujeme. Vzhľadom na naviazanosť tejto LFP na kategóriu ľudu je pochopiteľné, že sa aj malé divergencie medzi platnými LFP a sociálne požadovanými LFP môžu mať a majú ďalekosiahle následky. Preto navrhujeme, aby sa problém začal riešiť čo najskôr v zmysle zosúladenia platných LFP so sociálnymi požiadavkami. Má sa však zachovať určitá obozretnosť s príliš ambiciózn-

¹³ Jedným z hlavných pozitívnych prejavov liberalizmu je doktrína ľudských práv, ktorá sa o neho opiera. K pojmu ľudských práv a ich významu pre legitimitu súčasného práva pozri: HAPLA, M.: *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno : Masarykova univerzita, 2016.

¹⁴ Máme na mysli jeho primárny cieľ – sprostredkovať komunikáciu.

¹⁵ Slobodný jazyk a rovnosť účastníkov diskusie.

nymi návrhmi smerujúcimi k okamžitému zavedeniu priamej demokracie „aténskeho“ typu so schvaľovaním zákonov cez internet a priamou zodpovednosťou predstaviteľov výkonnej moci občanom a možnosťou ich okamžitého odvolania.

Na takéto revolučné zmeny nie sú v spoločnosti vytvorené dostatočné podmienky. Prikláňame sa preto k názoru, že posilnenie prvkov priamej demokracie je určite potrebné, ale má sa realizovať postupne. V podmienkach Slovenskej republiky by sa prvej fáze mohol prijať seriózný ústavný zákon o referende, ktorý by zakotvil presný postup schvaľovania aj legislatívnych aktov priamo občanmi. Tiež by musel stanoviť podmienky vypísania takého referenda a obmedzenia okruhu možných otázok. Ďalšími krokmi smerom k participatívnej demokracii by bolo skvalitnenie „občianskych kompetencií“ absolventov škôl (hlavne rozvoj kritického myslenia), posilnenie nástrojov občianskej kontroly, zverejňovanie výsledkov činností verejnej správy spolu s dôvodmi,¹⁶ ktoré k nim viedli, atď. Len postupnými krokmi sa dá budovať „lepšia“ demokracia, výsledkom ktorej bude aj legitímnejšie právo.

Spoločenská realita si každopádne vyžiada aktualizáciu v platnom práve obsiahnutých legitimizračných formúl. Spôsoby ako sa tak napokon udeje sú rôzne. Asi najvhodnejším z nich by bola cesta postupného obohacovania platných LFP o autentické spoločenské požiadavky. Prednosťou takého prístupu je zabránenie situáciám, kedy by sa prílišnou horlivosťou „reformátorov“ vylialo z vaničky okrem špinavej vody aj dieťa.

Za najpravdepodobnejší scenár však považujeme vytvorenie tzv. paralelných legálnych štruktúr, ktoré by v určitom zmysle suplovali úlohy pozitívneho práva. Takýto vývoj možno v zárodkoch už pozorovať a nepredpokladáme, že súčasný spoločensko-politický systém je natoľko sebareflexívny, aby pristúpil na nevyhnutné zmeny skôr, ako nebude mať inú možnosť.

Krajnou a najhoršou možnosťou je udržiavanie nestabilného právneho systému prostredníctvom zvýšenej miery represie aj za cenu obetovaných príležitostí na uskutočnenie pozitívnych zmien a negovania prirodzeného vývoja spoločnosti. Aj keď podobný scenár považujeme za veľmi málo pravdepodobný vzhľadom na charakter postmoderného sveta, vznik totality sa nedá nikdy vylúčiť. Populistická rétorika, „jednoduché riešenia“ a chorobná túžba určitých skupín po moci v spojení s neistou ekonomikou, tvorí výbušnú zmes, na ktorej vznietenie stačí aj banálna iskrička.

Určitá dezilúzia pôvodcov štátnej moci je pochopiteľná a rovnako pochopiteľná je aj väčšia nechúť podieľať sa na politickom procese alebo reš-

¹⁶ V tomto kontexte považujeme potenciálne zavedenie inštitútu *vôtum separatum* v rámci ústavného aj všeobecného súdnictva za prínosný.

pektovať platné právo. Rezignovať na svoje existujúce možnosti participácie na podobe práva je však otvorením priestoru pre tie najhoršie riešenia. *Vigilantibus non dormientibus aequitas subvenit*¹⁷

Použitá literatúra

1. BONO, E.: *The Use Of Lateral Thinking*. London : Penguin Books, 1971.
2. CROUCH, C.: *Post- Democracy*. Cambridge : Polity Press, 2004.
3. FÁBRY, B. – KASINEC, R. – TURČAN, M.: *Teória práva*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017.
4. FOTOPOULOS, T.: The Rise of New Irrationalism and its Incompatibility with Inclusive Democracy. In *Democracy & Nature*, 1998, roč. 4, č. 2/3 (issue 11/12) double issue. Dostupné na: http://www.democracynature.org/vol4/fotopoulos_irrationalism.htm (cit. 15. októbra 2017)
5. FULTON, L.: Islamic Law: Europe's Shari'a Debate. In *Euro-islam.info* Dostupné na: <http://www.euro-islam.info/key-issues/islamic-law/> (cit. 15. októbra 2017)
6. HABERMAS, J.: *Legitimation Crisis*. (trans. McCarthy, T.). Cambridge : Polity Press, 1988.
7. HABERMAS, J.: *The Structural Transformation of Public Sphere: An Inquiry into a Category of Burgeois Society*. (trans. Burger, T.) Cambridge : The MIT Press, 1991.
8. HABERMAS, J.: Toward a Communication-Concept of rational Collective Will-Formation. A Thought Experiment. In *Ratio Juris*, 1989, č. 2, s. 144-154.
9. HAPLA, M.: *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno : Masarykova univerzita, 2016.
10. LINKIN, R. J.: Can American Constitutional Law Be Postmodern? In *Buffalo Law Review*, 1994, Vol. 42, s. 319-402 Dostupné na: http://works.bepress.com/robert_lipkin/20/ (cit. 15. októbra 2017)
11. MRVA, M.: Neopluralizmus? Neolitizmus? Alebo post-demokracia? In *Pluralizmus moci a práva*, Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 102-115.
12. NEMEC, M.: Privilegovaný právny status kresťanského náboženstva v Rímskej ríši. In *AFI*, 2003, roč. 22, s. 121-128.
13. REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. doplnené vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2003.
14. ŠURKALA, J.: Praktické aspekty legitimacy práva v postmodernej dobe – 1. časť. In *AFI*, 2016, roč. 35, č. 2, s. 239-257.
15. WEBER, M.: *Politica Writings: Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002.

¹⁷ Právo (spravodlivosť) pomáha bdiacemu, nie spiacemu.

OBECNÁ SAMOSPRÁVA A JEJ ÚSTAVNOPRÁVNE ASPEKTY

JUDr. Lívia Trellová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra ústavného práva
livia.trellova@flaw.uniba.sk

Obecná samospráva a jej ústavnoprávne aspekty

Príspevok sa zameriava na analýzu obecnej samosprávy z pohľadu ústavnoprávnej úpravy Slovenskej republiky. Osobitná pozornosť je venovaná normotvornej právomoci a pôsobnosti na úrovni obcí. Článok rovnako analyzuje vybrané oprávnenia starostu obce ako orgánu obce a ich ústavnoprávne aspekty.

Kommunale Selbstverwaltung und ihre verfassungsrechtlichen Aspekte

Der folgende Beitrag setzt sich mit der Analyse der kommunalen Selbstverwaltung aus Sicht der Regelungen des slowakischen Verfassungsrechts auseinander. Das besondere Augenmerk richtet sich auf die Rechtssetzungskompetenz sowie die Wirkungsbereiche auf der Kommunalebene. Gleichzeitig analysiert der Beitrag ausgewählte Befugnisse des Bürgermeisters und ihre verfassungsrechtlichen Aspekte.

Local self-government and its constitutional aspects

The article is focused on the analysis of local self-government from the constitutional and legal point of view. Special attention is paid to the rulemaking competence and scope of the powers at the municipal level. The article also analyzes selected rights of Mayor of the municipality as a municipal body and its constitutional and legal aspects.

Kľúčové slová: obecná samospráva, ústavnoprávna regulácia, normotvorba obce, oprávnenie starostu obce

Schlüsselbegriffe: Kommunale Selbstverwaltung, verfassungsrechtliche Regelung, Rechtssetzung der Gemeinde, Befugnisse des Bürgermeisters

Keywords: local self-government, constitutional and legal regulation, rulemaking powers of the municipality, selected Mayor's powers

1. Obecná samospráva a jej ústavnoprávne aspekty

Územnú samosprávu možno bezpochyby označiť ako základný prvok demokratickej spoločnosti. Predstavuje neoddeliteľnú súčasť zastupiteľskej demokracie v demokratickom a právnom štáte. Právny štát založený na rešpektovaní viacerých princípov, medzi ktorými má popredné miesto princíp horizontálnej del'by moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu moc, akcentuje del'bu moci aj vo vertikálnej línii. Del'ba moci vo vertikálnom zmysle v rámci právneho štátu predstavuje rozdelenie moci medzi štát a samosprávu, čím dochádza ku kvalitatívne odlišnému ponímaniu klasického modelu del'by moci v štáte. V demokratickom právnom štátnom útvere totiž štátna moc nemôže a ani nepotrebuje monopolizovať všetku verejnú moc v spoločnosti, a preto prostredníctvom právneho poriadku vytvára priestor na utvorenie ďalších autonómnych systémov verejnej moci vo svojom rámci.¹ V súvislosti s demokratickou výstavbou štátu a jej výkladom uvádzal nemecký autor D. Ehlers, že nositeľom demokratickej legitímácie a tým aj darcom legitímácie je ľud. Nemusí sa jednať nutne o štátny ľud, ale naopak prichádza v úvahu ústavodarcom, alebo zákonodarcom ustanovený tzv. diel'čí ľud (*Teilvolk*). Toto postavenie môžu mať členovia nositeľov samosprávy.²

Demokracia ako forma verejnej moci, ako jeden z princípov moderného konštitucionalizmu, ktorými je vyjadrený právny štát sa konkretizuje prostredníctvom uplatňovania jej jednotlivých foriem. Právny poriadok štátu určuje konkrétne možné prvky demokracie a zároveň upravuje rámec ich realizácie a výslovne stanovuje podmienky pre ich výkon. Výkon samosprávy priamo súvisí s demokratickým výkonom verejnej moci. Typickým príkladom zastupiteľskej demokracie sú voľby. Jedná sa o výkon verejnej moci realizovaný jednotlivcami, ktorí si na tento účel zvolili a poverili svojich zástupcov. Komunálne voľby sú jedným zo spôsobov zapojenia občanov do procesov rozhodovania, ale tiež kontroly. Obecná a regionálna samospráva umožňuje ľuďom využívať demokratické mechanizmy a aktívne participovať na rozvoji demokracie. Nie je neobvyklé sa stretnúť s označením samosprávy ako „štvrtaj moci v štáte“³. Samosprávu možno vo funkčnom poňatí charakterizovať ako formu verejnej správy, na ktorej výkon má ústavou alebo (aspoň) zákonom zaručené právo určité územné alebo inak organizované spoločenstvo ľudí (korporácia). Samospráva je úplne alebo

¹ BĀRĀNÝ, E.: *Moc a právo*. Bratislava : VEDA, 1997, s. 186.

² ERICHSEN, H.-U. – EHLERS, D. (hrsg.): *Allgemeines Verwaltungsrecht*. Berlin : Walter de Gruyter, 2005, s. 203.

³ VOPĀLKA, V.: O územní samosprávě. In MIKULE, V. (ed.): *Veřejná správa a právo. Pocta D. Hendrychovi k 70. narozeninám*. Praha : C.H. Beck, 1997; KOUDELKA, Z. : *Samospráva*. Praha : Linde Praha, 2007, s. 26.

čiastočne samostatné, od odborných pokynov nezávislé vykonávanie verejných záležitostí neštátnym nositeľom verejnej správy v jeho vlastnom mene.⁴ V rámci výkonu samosprávy si toto spoločenstvo samostatne, t. j. nezávisle od štátu spravuje svoje záležitosti. Štát disponuje len právnym dozom nad výkonom samosprávy uskutočňovaným spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Za subjekty (nositeľov) územnej samosprávy možno označiť územné samosprávne celky.⁵

Špecifický charakter výkonu územnej samosprávy je evidentný pri normotvorbe územnej samosprávy, ktorá je jednou z podstatných foriem činnosti územnej samosprávy. Normatívna právomoc a pôsobnosť je priznaná obci a vyšším územným celkom priamo v ústavnom zákone č. 460/1992 Zb. Ústave Slovenskej republiky v platnom znení (ďalej v texte ako „Ústava SR“) (čl. 68 a čl. 71 ods. 2). V zmysle ústavnej úpravy (čl.68) prináleží obci, ako aj samosprávnemu celku oprávnenie vydávať všeobecne záväzné nariadenia vo veciach územnej samosprávy a na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona. Vymedzením samostatnej (samosprávnej) normotvornej pôsobnosti obce ústavodarca určil rámec umožňujúci vydávať všeobecne záväzné nariadenia obciam (konkrétne obecným zastupiteľstvám) aj bez zákonného splnomocnenia, pokiaľ sú vydávané vo veciach územnej samosprávy, ako aj na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona.

Pri výkone štátnej správy môže obec, resp. samosprávny kraj vydávať na základe zákona v rámci svojej územnej pôsobnosti všeobecne záväzné nariadenia, ak je na to splnomocnená zákonom. Ústavný súd SR už vo svojom rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 70/97⁶ zdôraznil, že tieto ustanovenia neupravujú normotvornú právomoc obce nezávisle od ostatných ustanovení Ústavy SR, preto obec pri jej uplatňovaní môže prijímať len všeobecne záväzné nariadenia, ktoré sú v súlade so všetkými súvisiacimi ustanoveniami Ústavy SR.⁷ Povinnosť rešpektovať súvisiace ustanovenia Ústavy SR pri uplatňovaní normotvornej právomoci obcou bude závislá od posúdenia, čo možno považovať za „vec územnej samosprávy obce“ v zmysle čl. 68 Ústavy SR a čo za „vec pri výkone štátnej správy na základe zákona v rámci svojej územnej

⁴ ERICHSEN, H.-U. – MARTENS, W. und Koll.: *Allgemeines Verwaltungsrecht*. 9., neubearbeitete Auflage. Berlin, New York : de Gruyter, 1991, s. 72.

⁵ Obec podľa zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v platnom znení (ďalej v texte ako „zákon o obecnom zriadení“), ako aj samosprávny kraj (vyšší územný celok) podľa zákona č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v platnom znení (ďalej v texte ako „zákon o samosprávnych krajoch“).

⁶ Rozhodnutie ÚS SR zo 16. júna 1998 sp. zn. II. ÚS 70/97, podobne I. ÚS 55/00.

⁷ Ústavný súd SR pripomína v tejto súvislosti aj ďalší ustálený právny názor vyplývajúci z jeho doterajšej judikatúry, podľa ktorého ochrana ústavnosti nie je a ani podľa povahy veci nemôže byť výlučne úlohou ústavného súdu, ale úlohou všetkých orgánov verejnej moci v rámci im zverených kompetencií (III. ÚS 149/04, IV. ÚS 135/05, III. ÚS 93/08, I. ÚS 279/09, II. ÚS 156/09 atď.), teda aj obecných zastupiteľstiev, príp. ďalších orgánov obci.

pôsobnosti“ v zmysle čl. 71 ods. 2 Ústavy SR. V prvom prípade totiž normotvornú právomoc môže obec uplatniť kedykoľvek bez splnomocnenia v zákone, v druhom prípade, len „ak je na to splnomocnená zákonom“.

V rámci uvedeného ústavného vyjadrenia vyvstáva problém už v samotnom nie jasnom vymedzení, definícii pojmov, pričom v súčasnosti nám v tomto smere nie je veľmi nápomocná ani zákonná úprava. Upresnenie poskytol vo svojom rozhodnutí Ústavný súd SR, keď sa vyslovil „*do samosprávnej pôsobnosti obce patria iba tie záležitosti, ktoré sa svojou povahou dotýkajú územnosamosprávnych celkov (miestnych záujmov obyvateľstva), za ktoré môžu obce niesť samostatne aj zodpovednosť a v ktorých obec nevystupuje ako subjekt ukladajúci povinnosti jednostrannými prikazmi a zákazmi*“.⁸ Restriktívny prístup k takto vymedzenej samosprávnej pôsobnosti je potrebné zachovať a prihliadnuť i na to, či niektorá z čiastkových úloh nebola vyčlenená inému orgánu štátnej správy, resp. aj samotnej obci pri tzv. prenesenom výkone štátnej správy. Normotvornú právomoc obce podľa čl. 68 Ústavy SR môže teda obec uplatniť kedykoľvek, bez splnomocnenia v zákone. Túto právomoc nemôže obec uplatňovať v neobmedzenej miere na úpravu všetkých spoločenských vzťahov existujúcich v územnom obvode orgánu územnej samosprávy. Normotvornú právomoc môže uplatňovať len v tej časti správy svojich vnútorných vecí, ktorou realizujú územnú samosprávu podľa čl. 65 Ústavy SR.⁹ Isté obmedzenia normotvornej činnosti obce ako reakciu na problémy právno-aplikačnej praxe naformuloval vo svojej rozhodovacej činnosti Ústavný súd SR. Normotvornú právomoc obce ohraničujú ústava, zákony a medzinárodné záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv. Orgán územnej samosprávy pri realizácii svojej právomoci vychádzajúcej z čl. 68 alebo čl. 71 ods. 2 Ústavy SR musí uplatňovať svoju normotvornú právomoc spôsobom, ktorý je v súlade s čl. 2 ods. 3 a s čl. 13 ods. 1 Ústavy SR. Spojitosť čl. 68 Ústavy SR (ale aj čl. 71 ods. 2 ústavy) s čl. 13 Ústavy SR je v tom, že čl. 13 ústavy vymedzuje všeobecné podmienky ukladania povinností a obmedzení základných práv a slobôd v normatívnych právnych aktoch (nie v individuálnych rozhodnutiach), ktorými sú všeobecne záväzné nariadenia obcí. Pokiaľ ide o uloženie novej povinnosti občanom, neupravenej v zákone, vo forme všeobecne záväzného nariadenia obce, ako bolo konštatované Ústavným súdom SR obecnej normotvorbe takáto možnosť neprináleží.¹⁰ Obec nemôže uložiť povinnosť novú, ktorá neexistuje v zákone. Nerešpektovanie uvedeného pravidla by znamenalo faktickú negáciu zvrchovanosti zákona, a teda aj samotného princípu

⁸ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 55/00.

⁹ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 19/97.

¹⁰ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 154/05.

právneho štátu. Podobne nemožno upravovať obecnou normotvorbou „miestne záležitosti“ v rozpore s existujúcou zákonnou úpravou.¹¹

Problémy spôsobuje i v odborných kruhoch naznačovaná nekonzistencia právneho poriadku. Túto skutočnosť možno ilustrovať na disproporcii zákonných podmienok súladu nariadenia obce a nariadenia samosprávneho kraja s ostatnými právnymi predpismi. Zákon o samosprávnych krajoch, na rozdiel od zákona o obecnom zriadení, ustanovuje povinnú súladnosť nariadenia samosprávneho kraja aj s aproximačným nariadením.¹² Tu narážame rovnako na rozpornosť s ustanovením čl. 125 ods.1 písm. c) Ústavy SR, podľa ktorého Ústavný súd SR rozhoduje o súlade všeobecne záväzných nariadení podľa čl. 68 s ústavou, s ústavnými zákonmi, s medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, a so zákonmi, ak o nich nerozhoduje iný súd. Rozpor vznikol preto, že dátum prijatia a účinnosti zákona o obecnom zriadení bol oveľa skôr ako prijatie a účinnosť zákona č. 19/2002 Z. z. Zákona, ktorým sa ustanovujú podmienky vydávania aproximačných nariadení vlády Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Dôvodom môže byť tá skutočnosť, že zákonodarca opomenul dodatočne novelizovať spomínaný predpis, alebo vychádzal z toho, že v súčasnom období sa aproximačné nariadenia vlády v legislatíve takmer nevyskytujú.

V súvislosti s normotvorbou orgánov územnej samosprávy aplikačná prax poukazuje na problémy vyvstávajúce v spojitosti s oprávneniami výkonného orgánu. Ústavná úprava v čl. 69 stanovuje starostu obce ako štatutárny orgán-najvyšší výkonný orgán obce, ktorý zastupuje obec navonok. Starostu obce možno vo vzťahu ku obecnému zastupiteľstvu charakterizovať ako rovnocenný orgán v štruktúre obecnej samosprávy. Obecné zastupiteľstvo predstavuje zastupiteľský zbor obyvateľov obce, možno ho označiť ako jednu z foriem realizácie reprezentatívnej demokracie, ako primárnu formu správy vecí verejných. Obecné zastupiteľstvo ako kolektívny orgán je nositeľom *pouvoir constituant*, moci ustanovujúcej. Obecné zastupiteľstvo avšak nemá oprávnenie ukladať povinnosti starostovi obce. Ich vzájomný vzťah možno označiť ako koordinačný vzťah, resp. vzťah založený na spolupráci a nie organizačnej podriadenosti. Zabezpečuje sa tak rovnováha a spoluzodpovednosť pri výkone samosprávy. Z tohto dôvodu formulácia uvedená v zákone „najvyšší výkonný orgán obce“ sa javí ako nevhodná, na-

¹¹ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. I. ÚS SR 53/2000.

¹² KUKLIŠ, P. – HODÁS, M.: O súčasnej situácii v slovenskej právnej normotvorbe. In *Právny obzor*, 2016, roč. 99, č. 6, s. 494.

koľko je jediným výkonným orgánom obce.¹³ Obecné zastupiteľstvo je koncepčným a normotvorným orgánom obce.

Sistačné právo starostu obce (aj primátora mesta a starostu mestskej časti)¹⁴ je dôležitá súčasť systému vzájomných brzd a protiváh, ktorý ponímame ako súčasť širších kontrolných mechanizmov etablovaných v územnej samospráve. Starosta obce môže uplatnením tejto právomoci ovplyvniť účinky rozhodovania obecného zastupiteľstva, a to v podobe pozastavenia výkonu uznesenia obecného zastupiteľstva. Starosta má právo uplatniť uvedenú právomoc v lehote určenej na podpis (podľa §12 ods.11 zákona o obecnom zriadení je to najneskôr do desať dní odo dňa schválenia obecným zastupiteľstvom), ak sa domnieva, že unesenie obecného zastupiteľstva odporuje zákonu alebo je pre obec zjavne nevýhodné. Sistačné oprávnenie starostu sa nevzťahuje na uznesenie o voľbe a odvolaní hlavného kontrolóra obce a tiež na uznesenie o vyhlásení miestneho referenda o odvolaní starostu.

Prvým okruhom problémov v tejto oblasti je normotvorba obce v podobe prijímania dvoch druhov normatívnych právnych aktov, ktorými sú všeobecne záväzné nariadenia obce a vnútorné predpisy obce. Definícia všeobecne záväzného právneho aktu v zákonnej úprave absentuje, regulované sú iba pravidlá ich vydávania. Všeobecne záväzné nariadenie obce možno charakterizovať ako normatívny právny predpis prijímaný výlučne obecným zastupiteľstvom, pričom jeho obsah je všeobecne záväzný a územná pôsobnosť je vymedzená územím obce.¹⁵ Inými slovami vyjadrený rovnaká charakteristika všeobecne záväzných nariadení vyjadril Ústavný súd SR, keď uviedol, že ich môžeme charakterizovať z hľadiska práva ako normatívny právny akt vydaný obecným zastupiteľstvom, ktorého obsah je záväzný pre všetky fyzické a právnické osoby trvalo alebo prechodne sa zdržiavajúce na tom-ktorom území obce (katastrálnom území obce).¹⁶

Všeobecne záväzné nariadenie ako normatívny právny akt obsahuje právne normy, čiže záväzné pravidlá správania ukladajúce povinnosti a priznávajúce práva. Obec môže prostredníctvom obecného zastupiteľstva prijímať všeobecne záväzné nariadenia vo veciach územnej samosprávy, t. j. prvotné nariadenia. K normotvorbe obce Ústavný súd SR uviedol: „*Predmet úpravy je konkretizovaný na veci územnej samosprávy. Len v hraniciach*

¹³ V tomto prípade rozlišujem medzi najvyšším výkonným orgánom obce a výkonnými orgánmi obecného zastupiteľstva, kde možno zaradiť napr. obecnú radu.

¹⁴ Právna úprava je jednotná pre všetky obce a mestá v Slovenskej republike, vrátane miest s osobitným právnym postavením, t.j. hlavného mesta SR Bratislavy a mesta Košice, ktorých právnou úpravu síce upravujú osobitné zákony, ale platí že zákon o obecnom zriadení je vo vzťahu k nim osobitným predpisom, zákonom všeobecným, ktorý sa voči nim používa subsidiárne. Ak teda zákon o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave, resp. zákon o meste Košice neustanovuje inak, vzťahuje sa na tieto mestá ustanovenia zákona o obecnom zriadení.

¹⁵ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 196/2011.

¹⁶ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 2/01.

*a rozsahu územnej samosprávy je možné hovoriť o všeobecne záväzných nariadeniach ako o autonómnych rozhodnutiach. Hranice rozhodovacej právomoci obcí, ale aj právomoci vydávať všeobecne záväzné nariadenia sú dané tými ústavnými článkami, ktoré pre úpravu určitých vzťahov výslovne ustanovuje právny predpis vyššieho stupňa právnej sily – zákon. Právnu povinnosť možno uložiť iba zákonom alebo na základe zákona a v jeho medziach. Toto platí predovšetkým pri výkonnej moci, ale aj pre obce, pokiaľ rozhodujú vo veciach samosprávy všeobecne záväzným nariadením“.*¹⁷ V rámci tohto druhu právnych predpisov platí, že musia byť v súlade s Ústavou SR, ústavnými zákonmi, zákonmi a medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada SR, a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom. Pokiaľ ide o povahu všeobecne záväzných nariadení na základe čl. 68 Ústavy SR je ich originálna povaha všeobecne akceptovaná a potvrdzuje to aj konštantná judikatúra Ústavného súdu SR, avšak v rámci nej súd poukazuje na ústavné limity normotvorby obcí. Základné ústavné obmedzenia pri originálnej normotvorbe obcí súvisia s garantovaním ochrany základných práv a slobôd.¹⁸

Vo veciach, v ktorých obec plní úlohy štátnej správy, tzv. preneseného výkonu štátnej správy, môže vydávať obec odvodené všeobecne záväzné nariadenia, len na základe splnomocnenia zákonom a v jeho medziach. Takéto nariadenie nesmie byť v rozpore s Ústavou SR, ústavnými zákonmi, zákonmi a medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada SR, a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, a navyše aj so všeobecne záväznými predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy (t. j. vyhláškami a opatreniami). Pri diferencovaní, či sa jedná o všeobecne záväzné nariadenie obce v samosprávnej alebo prenesenej pôsobnosti, je možné stanoviť to využitím zákonom formulovaného interpretačného pravidla (§4 ods. 4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení), v zmysle ktorého ak nie je pri úprave pôsobnosti obce zákonom výslovne určené, že ide o výkon prenesenej pôsobnosti štátnej správy, vychádzame z tohto, že ide o výkon samosprávnej pôsobnosti obce. Ak pri interpretácii zákona o obecnom zriadení vychádzame zo skutočnosti, že zákonodarca rozlišuje pojmy všeobecne záväzné nariadenie obce a uznesenie obce (odlišné pojmy, ako aj právna povaha, spôsob prijatia, forma publikácie), potom musíme rozlišovať právno-teoretické ponímanie týchto dvoch druhov právnych aktov. To znamená, že uznesenie

¹⁷ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 60/97; tiež II. ÚS 39/98, kde Ústavný súd SR potvrdil právny názor, že hranice rozhodovacej právomoci obce vrátane právomoci vydávať všeobecne záväzné nariadenia sú dané tými ústavnými článkami, ktoré pre úpravu určitých vzťahov (vecný okruh, či rozsah právnej úpravy) výslovne ustanovuje právny predpis vyššieho stupňa právnej sily – zákon (II. ÚS 51/97).

¹⁸ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 59/97.

obce má mať kvalitatívne odlišný právny charakter a všeobecne záväzné nariadenie by sa nemalo prijímať v podobe uznesenia obce. Osobitne to platí vo vzťahu k uzneseniam organizačného charakteru, ktorými sa prijímajú bežné organizačné úlohy obecného zastupiteľstva. Keď sa všeobecne záväzné nariadenie obce prijme ako súčasť súhrnného uznesenia, ktoré bude obsahovať viac úloh pre obecné zastupiteľstvo, môže sa tým dokonca obchádzať požadované kvórum potrebné pre prijatie všeobecne záväzného nariadenia obce (pre prijatie uznesenia obecného zastupiteľstva je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov obecného zastupiteľstva a na rozdiel od toho na prijatie všeobecne záväzného nariadenia sa vyžaduje súhlas trojpätinovej väčšiny prítomných poslancov, podľa §12 ods. 7 zákona o obecnom zriadení).

Právna teória už dlhšie poukazuje na problém právno-aplikačnej interpretácie tejto problematiky, ktorý sa prejavuje v podobe prijímania všeobecne záväzných nariadení obce vo forme uznesenia obce.¹⁹ Ako prejav podpory tohto interpretačného prístupu možno chápať stanoviská orgánov dozoru (prokuratúry), ktorý ponímajú uznesenie ako univerzálny akt obecného zastupiteľstva, ktorým prijíma svoje rozhodnutia, a tie môžu byť normatívnej alebo individuálnej povahy. Rozlišujú medzi formálnym vyjadrením a potvrdením určitého procesného postupu a materiálnym vyjadrením tohto procesu v podobe všeobecne záväzného nariadenia. Pri rešpektovaní uvedeného prístupu je možné uplatniť sistačné právo (právo veta) starostu aj voči nariadeniam obecného zastupiteľstva. V odborných kruhoch neprevláda jednotný názor na uvedenú problematiku.

Napriek prevládajúcim trendom v aplikačnej praxi sa však domnievam, že pri interpretácii zákona treba zohľadňovať zámer zákonodarcu a ustanovenie §13 ods. 6 zákona o obecnom zriadení v platnom znení nevykladať extenzívne. Príkláňam sa k názoru I. Palúša²⁰, že ak by zákonodarca mal zámer upraviť sistačné právo aj vo vzťahu k nariadeniam obce, istotne by to tak aj naformuloval v zákone. V súlade so zásadami právneho štátu by bolo vhodné do zákonnej úpravy včleniť aj vylúčenie aplikácie sistačného práva

¹⁹ TEKELI, J. – HOFFMANN, M.: *Zákon o obecnom zriadení. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 528-535; JESENKO, M. a kol.: *Obec ako subjekt tvorby práva*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 32-35, PALÚŠ, I.: K dvom problémom obecnej normotvorby. In *Teória a prax komunálnej normotvorby, recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, s. 64 a nasl.; KUKLIŠ, P. – VIROVÁ, V.: *Vybrané problémy miestnej samosprávy (v komparácii niektorých štátov Európskej únie)*. Bratislava : Eurokódex, 2012, s. 73-74.

²⁰ PALÚŠ, I.: K dvom problémom obecnej normotvorby. In *Teória a prax komunálnej normotvorby, recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, s. 64; Podobne JESENKO, M. a kol.: *Obec ako subjekt tvorby práva*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 32-33; DUDOR, L. – HAŠANOVÁ, J. – ANDOROVÁ, P.: Rozsah sistačného oprávnenia starostu obce. In *Teória a prax verejnej správy*. Košice : Fakulta verejnej správy UPJŠ v Košiciach, 2013, s. 253.

vo vzťahu k nariadeniam. Zákon o obecnom zriadení v § 11 ods. 4 písm. g) síce upravuje, že obecné zastupiteľstvo sa uznáša na nariadeniach, ale toto „uznášanie sa“ možno chápať len ako procesnú formu činnosti obecného zastupiteľstva, ktorej výsledkom, resp. finálnou formou činnosti je nariadenie ako konkrétny právny akt.

Sistačné oprávnenie vo vzťahu k uzneseniam zastupiteľstva si starosta obce môže uplatniť, ak sa domnieva, že uznesenie je v rozpore so zákonom alebo pre je pre obec zjavne nevýhodné. Zákonná úprava stanovuje síce podmienku prerokovať tento krok starostu v obecnej rade, ak je zriadená, avšak s prerokovaním v obecnej rade (jej uznesením o tom) nie je spájaná viazanosť starostu, má poradný charakter. Právo starostu pozastaviť výkon uznesenia obecného zastupiteľstva bola do právnej úpravy zakomponovaná ako istá kontrola zákonnosti, resp. správnosti uznesenia zastupiteľstva. Kontrolu zákonnosti môže vykonávať aj prokurátor, ústavnosť a zákonnosť uznesenia posudzuje Ústavný súd SR.²¹ Starosta obce nemá zákonom stanovenú žiadnu formu, akou by mal povinne odôvodniť pozastavenie výkonu uznesenia. Ponecháva sa teda na starostovi obce (to platí aj pre primátora mesta) a na jeho či už objektívne podmienenom alebo subjektívnom názore, ako aj na posúdení nezákonnosti prijatého uznesenia alebo jeho zjavnej nevýhodnosti pre obec. Zjavná nevýhodnosť býva v praxi samosprávnych orgánov spájaná zväčša s finančnými aspektmi. Neexistuje postih pre starostu, ak sa neskôr preukáže jeho domnienka ako zjavne neopodstatnená. Rovnako nie je upravená povinnosť uvádzať dôvody, výhrady vedúce k pozastaveniu uznesenia, či konkretizovať ustanovenia právnej úpravy, ktoré by mali byť v rozpore s uznesením.

V súvislosti s aplikačnou praxou orgánov územnej samosprávy sa môžeme stretnúť s problémom, kedy členovia obecného (mestského) zastupiteľstva poukazujú na nadmerné využívanie hraničiace až so zneužívaním sistačného práva starostom (primátorom). V tejto súvislosti by sa mal starosta vyvarovať svojvôli, aby sa zbytočne nerušil mechanizmus kooperácie medzi orgánmi obce (mesta). Nakoľko sa množia situácie, kedy starosta svoje presvedčenie, domnienku nedeklaruje navonok právnym aktom, ale deklaruje to konkludentne a to opomenutím konania, na ktoré je inak povinný a tým dáva najavo zastupiteľstvu, že využíva právo veta.²² Nepodpísaním uznesenia starostom, nestráca takéto uznesenie platnosť, ale nemôže sa na jeho základe konať, dá sa povedať, že starosta týmto konaním akoby odkladá účinnosť uznesenia, keďže uznesenie nie je možné aplikovať na spolo-

²¹ Rozhodovanie o ústavnosti a zákonnosti všeobecne záväzných nariadení obcí je v Slovenskej republike zverené do právomoci Ústavného súdu SR a v prípade preskúmania zákonnosti, aj do právomoci všeobecných súdov, a to v nadväznosti na protest ako prostriedok prokurátorského dozoru.

²² HVIŠČ, O.: Tvorba práva na úrovni vyššieho územného celku. In *Územná samospráva a tvorba práva*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 79.

čenské vzťahy. Za účelom vyvažovania moci v obecnej samospráve má obecné zastupiteľstvo možnosť prelomiť toto starostom uplatnené právo v lehote do dvoch mesiacov od schválenia uznesenia a to trojpätinovou väčšinou hlasov všetkých poslancov. K tomu sa však v praxi často viaže problém, keďže starosta by mal zvolať zastupiteľstvo v takej lehote, aby sa členom obecného zastupiteľstva neprekľudovalo právo na potvrdenie uznesenia, pričom zákonom stanovená minimálna lehota pre konanie obecných zastupiteľstiev je trojmesačná a počíta sa od predchádzajúceho zasadnutia. V praktickej rovine však vo väčšine prípadov starosta nebude mať záujem na zvolaní „neplánovaného“, zasadnutia obecného zastupiteľstva, na ktorom má byť rozhodované o potvrdení ním pozastaveného uznesenia, a to navyše v prípade, ak mu takúto povinnosť zákon ani neukladá. V mnohých prípadoch bude teda nevyhnutné, aby zasadnutie obecného zastupiteľstva na prerokovanie uznesení s pozastaveným výkonom iniciovala tretina poslancov podľa §12 ods.1 zákona o obecnom zriadení.²³ Uvedený rozpor v dĺžkach lehôt možno skôr pripísať na vrub nepozornosti zákonodarcu, ktorej by sa mal do budúca vyvarovať. Pri sistačnom práve starostu hovoríme o oprávnení výkonného orgánu obce, ktoré má možnosť využívať tento orgán jednoznačne vo vzťahu k uzneseniam obecného zastupiteľstva. Naďalej nedoriešené teda ostáva, či môže starosta uplatniť svoje sistačné oprávnenie aj vo vzťahu k všeobecne záväznému nariadeniu obce. Otázne je rovnako miera využívania tohto oprávnenia vo vzťahu k uzneseniam.

Keď vychádzame to skutočnosti, že starosta obce má povinnosť podpisovať všetky nariadenia obecného zastupiteľstva a to aj vtedy, ak nenadobudol úplné presvedčenie o ich zákonnosti a až následne môže iniciovať preskúmanie ich zákonnosti. V takomto prípade, kedy starosta pochybuje o zákonnosti uznesenia, môže sa obrátiť s podnetom na prokurátora. Prokurátorovi neprináleží právo pozastaviť účinnosť nariadenia obecného zastupiteľstva. Prokurátor má však možnosť podať voči nariadeniu protest. Následne, ak obec protestu prokurátora nevyhoví a na základe jeho protestu nezruší alebo nevykoná zmeny vo svojom všeobecne záväznom nariadení prijatom vo veciach územnej samosprávy, keďže prokurátor nemá decíziu právomoc, prichádza do úvahy možnosť prokurátora podať na správny súd návrh na vyslovenie nesúlady všeobecne záväzného nariadenia obecného zastupiteľstva so zákonom (Konanie o súlade všeobecne záväzného nariadenia obce, mesta, mestskej časti alebo samosprávneho kraja so zákonom, nariadením vlády a všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy podľa §357 a nasl. zák. č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok v platnom znení). Prokurátor sa

²³ TEKELI, J.: *Kompetenčné právo v obecnej samospráve. Konfliktné oblasti*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 208.

môže vo veciach obce pri plnení úloh štátnej správy obrátiť s podaním rovnako na správny súd s návrhom na vyslovenie nesúladu všeobecne záväzného nariadenia obce aj s nariadením vlády a všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy. Na základe rozhodnutia správneho súdu, v ktorom sa vyslovil, že medzi všeobecne záväzným nariadením a zákonom, resp. nariadením vlády a všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy vo veciach pri plnení úloh štátnej správy je nesúlad, až tak stráca všeobecne záväzné nariadenie, jeho časť, či len niektoré jeho ustanovenia, účinnosť, a to dňom nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia súdu. Obec (ktorej obecné zastupiteľstvo prijalo všeobecne záväzné nariadenie) má povinnosť do šiestich mesiacov od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia správneho súdu zosúladiť nariadenie vo veciach územnej samosprávy so zákonom a pri záležitostiach pri plnení úloh štátnej správy aj s nariadením vlády a so všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, inak po šiestich mesiacoch od nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia súdu stráca nariadenie, resp. jeho časť, platnosť.

Starosta nemá povinnosť podpísať každé uznesenie schválené obecným zastupiteľstvom, ak nadobudne pochybnosť o jeho zákonnosti alebo jeho výhodnosti pre obec. Starosta obce sa už v sľube pri tom ako sa ujíma funkcie zaväzuje riadne plniť svoje povinnosti, chrániť záujmy obce a Slovenskej republiky. Zároveň tiež sľubuje pri výkone funkcie starostu uplatňovať ústavu, ústavné zákony a všeobecne záväzné predpisy podľa svojho najlepšieho vedomia, svedomia a presvedčenia. Práve prostredníctvom uvedeného je vyjadrená podstata jeho reprezentatívneho, voľného mandátu. Z reprezentatívnej podstaty mandátu vyplýva, že sa starosta svojou činnosťou nesmie dostať do rozporu nielen so záujmami obce, ale nesmie sa dostať do rozporu ani s cieľmi štátu vo vzťahu k územia Slovenskej republiky, jej obyvateľmi i teritoriálnej štruktúre štátu.²⁴ Starosta ako výkonný orgán vykonáva správu obce a zastupuje ju navonok. Starosta obce uplatnením sistačného oprávnenia len využíva možnosť danú zákonom, voľnosť mandátu starostu vymedzuje hranice konania starostu, v rámci ktorých sa môže pri výkone svojej funkcie pohybovať. Starosta by však mal mať predovšetkým na zreteli záujmy obce a jej obyvateľov. Prax prináša mnoho situácií, kedy je možno ťažko posúdiť, či miera využívania oprávnenia, na ktoré sa viaže jeho činnosť (resp. nepodpísanie uznesenia, teda nečinnosť) možno hodnotiť ako nadmerné využívanie.

²⁴ PALÚŠ, I.: Odvolanie starostu obce ako súčasť demokracie a odbornosti v obecnej samospráve. In *Územná samospráva ako forma verejnej moci. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2012, s. 126.

Samospráva by mala stelesňovať najdemokratickejšiu formu organizácie a riadenia v rámci decentralizovanej podoby štátu. Na prvý pohľad jednoznačné ustanovenie o sistačnom oprávnení starostu má pri podrobnejšej analýze viacero nedostatkov. Ako jeden z mechanizmov kontroly starostu by mala slúžiť aj možnosť odvolať starostu upravená v čl. 69 ods. 3 Ústavy SR. Vzhľadom na zákonnú formuláciu sistačného oprávnenia starostu však jednoznačne v tomto prípade prichádza do úvahy len vtedy, kedy by sme starostovi preukázali prekročenie hraníc správneho uváženia. Vychádzajúc z charakteru reprezentatívneho mandátu starostu len jeho povinnosť dbať na záujmy obce, povinnosť spolupodieľať sa na zabezpečení verejného záujmu na zachovávaní zákonnosti a hospodárnosti správy obce a rovnako záujem na tom, aby sa nedostal do rozporu záujem štátu a obce ho môžu limitovať vzhľadom k početnosti využívania jeho oprávnenia.

Záver

Existencia územnej samosprávy je jedným zo základných demokratických hodnôt demokratického právneho štátu a ktorý preto ako ústavný princíp musí požívať ústavnú ochranu nezávisle od zákonnej úpravy.²⁵ Normotvorná činnosť obcí vystupuje ako jedna z najdôležitejších právnych foriem činnosti obcí na Slovensku. Pokiaľ ide o vymedzenie samostatnej (samosprávnej) normotvornej pôsobnosti obcí, ústava v čl. 67 a čl. 68 ustanovuje rámec, ktorý umožňuje obciam (obecným zastupiteľstvám) vydávať všeobecne záväzné nariadenia aj bez zákonného splnomocnenia, ak ich obce vydávajú vo veciach územnej samosprávy a na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona. Tieto ustanovenia však neupravujú normotvornú právomoc obce nezávisle od ostatných ustanovení ústavy, preto obec pri jej uplatňovaní môže prijímať len všeobecne záväzné nariadenia, ktoré sú v zmysle čl. 152 ods. 4 Ústavy SR v súlade so všetkými súvisiacimi ustanoveniami ústavy.²⁶

Ohľadne formulácie obsiahnutej v čl. 68 ako čl. 71 Ústavy SR považujem za vhodné, v záujme precizovania ústavnej úpravy a predchádzania interpretáčnych nejasností, pozmeniť použitý pojem *obec* a nahradiť ho v texte uvedených ústavných článkov konkrétnym orgánom obce na to oprávneným, a to je pojmom *obecné zastupiteľstvo*.

Conditio sine qua non v materiálnom právnom štáte je dôsledné dodržiavanie kompetencií orgánmi verejnej moci, teda aj orgánmi samosprávy obcí (starosta, obecné zastupiteľstvo). Nakoľko nemožno očakávať, že právny

²⁵ Rozhodnutia ÚS SR sp. zn. I.ÚS 55/00, PL.ÚS 5/2012.

²⁶ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II.ÚS 33/01.

poriadok môže byť bezrozporný, legislatívne je vhodné upresniť rozsah sféry normotvornej činnosti obce. Ako už síce uviedol Ústavný súd SR, že normotvornú činnosť, ktorú obecné (mestské) zastupiteľstvá vykonávajú v prípadoch, keď plnia úlohy štátnej správy, nemožno zamieňať s normotvornou činnosťou, ktorú orgány územnej samosprávy vykonávajú na plnenie úloh samosprávy obce. Hoci v oboch prípadoch je výsledok zdanlivo totožný, pretože orgán samosprávy vydá všeobecne záväzné nariadenie, podstatný rozdiel je v účele vydania všeobecne záväzného nariadenia, ako aj v právnom titule vydania všeobecne záväzného nariadenia. Všeobecne záväzné nariadenie, ktorým sa plnia úlohy samosprávy, vydáva orgán územnej samosprávy na samosprávny účel. Všeobecne záväzné nariadenie v prípadoch, v ktorých orgány plnia úlohy štátnej správy, vydáva orgán územnej samosprávy pre potreby zabezpečenia úloh štátnej správy v regióne orgánu územnej samosprávy. Všeobecne záväzné nariadenia v prípadoch, v ktorých plnia úlohy štátnej správy, nemôžu orgány územnej samosprávy vydať z vlastnej vôle. Môžu ich vydať jedine na základe splnomocnenia obsiahnutého v zákone a v jeho medziach.²⁷

Po legislatívnej zmene volá aj inštitút sistačného oprávnenia starostu, čím by sa prispelo k upevneniu Slovenskej republiky v zmysle čl. 1 Ústavy SR ako zvrchovaného demokratického a právneho štátu. Práve princípy právneho štátu vrátane princípu právnej istoty a princípy dobrej správy narážajú pri tomto oprávnení starostu na vzájomné interpretačné úskalia. Právna úprava by mala v sebe sklbiť požiadavky na rešpektovanie jednotlivých orgánov obce a ich oprávnení, ale zároveň prispievať k vyváženému fungovaniu vzájomných bŕzd a protiváh medzi obecným zastupiteľstvom a starostom obce. Ako spôsob vyvodenia zodpovednosti starostu v súvislosti s jeho sistačným oprávnením prichádza v úvahu jediná možnosť a to vyvolať politickú zodpovednosť starostu (t. j. jeho odvolanie z funkcie). Princíp uplatnenia tohto typu zodpovednosti je tak komplikovaný, že vo väčšine obcí je ťažko realizovateľný (politické vplyvy, ktoré vyplývajú zo zloženia obecného zastupiteľstva).

Použitá literatúra

1. BĀRĀNY, E.: *Moc a právo*. Bratislava : VEDA, 1997.
2. CIBULKA, L. a kol.: *Ústavné právo: (ústavný systém Slovenskej republiky)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014.

²⁷ Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II.ÚS 94/95.

3. DUDOR, L. – HAŠANOVÁ, J. – ANDOROVÁ, P.: Rozsah sistačného oprávnenia starostu obce. In *Teória a prax verejnej správy*. Košice : Fakulta verejnej správy UPJŠ v Košiciach, 2013, s. 253.
4. ERICHSEN, H.-U. – EHLERS, D. (hrsg.): *Allgemeines Verwaltungsrecht*. Berlin : Walter de Gruyter, 2005.
5. ERICHSEN, H.-U. – MARTENS, W. und Koll.: *Allgemeines Verwaltungsrecht*. 9., nebearbeitete Auflage. Berlin, New York : de Gruyter, 1991.
6. HVIŠČ, O.: Tvorba práva na úrovni vyššieho územného celku. In *Územná samospráva a tvorba práva*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 79.
7. JESENKO, M. a kol.: *Obec ako subjekt tvorby práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015.
8. KOUDELKA, Z. : *Samospráva*. Praha : Linde Praha, 2007.
9. KUKLIŠ, P. – HODÁS, M.: O súčasnej situácii v slovenskej právnej normotvorbe. In *Právny obzor*, 2016, roč. 99, č. 6.
10. KUKLIŠ, P., VIROVÁ, V.: *Vybrané problémy miestnej samosprávy (v komparácii niektorých štátov Európskej únie)*. Bratislava : Eurokódex, 2012.
11. PALÚŠ, I.: K dvom problémom obecnej normotvorby. In *Teória a prax komunálnej normotvorby*, recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014.
12. PALÚŠ, I.: Odvolanie starostu obce ako súčasť demokracie a odbornosti v obecnej samospráve. In *Územná samospráva ako forma verejnej moci. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2012, s. 126.
13. TEKELI, J. – HOFFMANN, M.: *Zákon o obecnom zriadení. Komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014.
14. TEKELI, J.: *Kompetenčné právo v obecnej samospráve. Konfliktné oblasti*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.
15. VOPÁLKA, V.: O územní samosprávě. In MIKULE, V. (ed.): *Veřejná správa a právo. Pocta D. Hendrychovi k 70. narozeninám*. Praha : C.H. Beck, 1997.

Použitá judikatúra

1. Rozhodnutie ÚS SR zo 16. júna 1998 sp. zn. II. ÚS 70/97
2. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 149/04
3. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 135/05
4. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 93/08
5. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 279/09
6. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 156/09
7. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. I. ÚS 55/00
8. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 19/97
9. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 154/05
10. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. I. ÚS SR 53/2000

11. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 196/2011
12. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 2/01
13. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 60/97
14. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 39/98
15. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 51/97
16. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II. ÚS 59/97
17. Rozhodnutia ÚS SR sp. zn. PL.ÚS 5/2012
18. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II.ÚS 33/01
19. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. II.ÚS 94/95
20. Rozhodnutie ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 4/2016

RECENZIE

DEMMELE, J.: *Panslávi v kaštieli. Zabudnutý príbeh slovenského národného hnutia*. Bratislava : Kalligram, 2017. 240 s.

Vydavateľstvo Kalligram vydalo v tomto roku monografiu súčasného maďarského historika Józsefa Demmela *Panslávi v kaštieli* s podtitulom *Zabudnutý príbeh slovenského národného hnutia*, v ktorej sa zaoberá kontroverznou témou slovensko-maďarských vzťahov v 19. storočí. Autor rozdelil monografiu prehľadne do 11 kapitol, pričom svoj výskum zacielil na život a participáciu uhorskej šľachty slovenského pôvodu v národnom hnutí. Demmel si ako príklad demonštrácie danej problematiky zvolil Turčiansku župu, kde sa podľa neho do konfliktu dostával dennodenný život s maďarskou národnou ideou, s kontroverznou osobou šľachtica Józsefa Justha, prostredníctvom ktorého poodhalil hlboké vrstvy slovensko-maďarských vzťahov. Dejiny Turčianskej župy sleduje v troch časových horizontoch: Do roku 1848, kedy sa k moci postupne prepracovala skupina vedená práve liberálom Józsefom Justhom a snažila sa vytlačiť vplyvnú konzervatívnu rodinu Révayovcov, ktorá bola podporovateľkou panovníka. Autor túto zmenu pripisuje jazykovým a generačným vplyvom. Následne v župe skúma turbulentné obdobie rokov 1848 – 1849, kde sa do konfliktu dostalo maďarské a slovenské národné hnutie. Tu autor vyzdvihuje strategický geografický význam Turčianskej župy. Zaoberá sa zostrujúcimi jazykovými a politickými konfliktami, ktoré do župy zasiali výsledky revolúcie, a to predovšetkým používanie maďarčiny vo verejnom živote a zdanenie šľachty. Týmto faktorom prikladá narastajúcu aktivitu a úspechy slovenského národného hnutia. V období rokov 1860 – 1861 sa autor venuje pozadiu a kontextu prijatia Memoranda národa slovenského.

Demmel podrobne približuje osobu Józsefa Justha takisto v rôznych historických obdobiach s dôrazom na jeho neustálu dilemu postavenia sa turčianskej šľachty za maďarskú alebo slovenskú stranu. Meniace sa Justhove nálady demonštruje na viacerých príkladoch. Spočiatku Justh vnímal predstaviteľov slovenského národného hnutia ako najväčších mocenských rivalov v župe, keďže viedol „maďarskú stranu“ v Turci, avšak na druhej strane

neopomína ani jeho úzke kontakty s členmi slovenského národného hnutia, kde sa opieral najmä o to, že bol evanjelik. Na príklade viacerých prameňov autor poukazuje na fakt, že Justh si vo svojom živote ako hovorový jazyk osvojil skôr slovenčinu ako maďarčinu a aj preto bol zrejme ústretovejší voči slovenskému národnému hnutiu, ba dokonca jeho predstaviteľov neskôr považoval skôr za partnerov ako rivalov. V tejto fáze ho Demmel vykresľuje už ako významnú postavu v zmierovaní slovenskej a maďarskej strany. Zvrat popisuje po prijatí Memoranda národa slovenského. Justhovci sa odklonili od slovenskej reprezentácie a už sa k svojej slovenskej identite viac nepriznávali. Autor to pripisuje neúspešnej snahe skupiny okolo Justha o presadenie vlastného chápania Memoranda u uhorskej politickej elity a jej následného nátlaku.

Demmel v monografii neupomenul ani prijatie národnostného zákona z roku 1868, kde výstižne popísal jeho nevýhody plynúce pre kolektívne práva národností v Uhorsku. Neopomenul ani problematiku preskupenia politickej moci v Turčianskej župe a následný proces maďarizácie reprezentovaný zatvorením troch slovenských gymnázií a Matice slovenskej, čo pripisuje najmä osobe zvolenského župana Bélu Grünwalda.

Celkovo autor v monografii priniesol viaceré poznatky a menej známe zákulisné informácie o slovenských národných podujatiach, politickom vývoji či napríklad o literárnej inšpirácii satirickej novely Jána Kalinčiaka Reštavrácia z uhorských župných volieb z roku 1846. Aj napriek jednej nepresnosti autora v podobe účasti slovenských dobrovoľníkov v revolučných rokoch 1848 – 1849, kde opomenul ich prvotné boje proti cisárskym vojskám, môžeme monografiu hodnotiť ako objektívny príspevok v poznaní historických vzťahov Slovákov a Maďarov.

Mgr. Katarína Bavlšíková¹

**POLÁČEK, B.: *Právo mezinárodního obchodu*. Praha :
Wolters Kluwer, 2017. 340 s.**

Českú odbornú literatúru z oblasti medzinárodného práva obchodného (MPO) obohacuje nová učebnica českého autora Bohumila Poláčka „Právo mezinárodního obchodu“. Obsah učebnice zohľadňuje výučbu predmetu Medzinárodné právo obchodné v Českej republike. V snahe prispôsobiť sa úrovni študentov na úrovni základného jednosemestrálneho kurzu, autor prezentuje pertraktovanú problematiku zrozumiteľnou formou, pričom tomuto účelu prispôsobuje aj rozsah práce. Štruktúra práce je prehľadná.

¹ Mgr. Katarína Bavlšíková – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Učebnica má 16 častí (okrem vecného registra a zoznamu odbornej literatúry). V jednotlivých častiach a autor zaoberá nasledujúcimi témami: Pojem, predmet a pramene; Spôsoby úpravy a unifikácia; Subjekty; Medzinárodné obchodné organizácie; Podnikanie zahraničných osôb; Regulácia medzinárodného obchodného styku; Štátna podpora exportu; Finančné transakcie; Právna úprava medzinárodných záväzkových vzťahov; Transnacionálne právo medzinárodných obchodných transakcií; Medzinárodná kúpa tovarov; Medzinárodné dodávky tovarov; Medzinárodné stavebníctvo; medzinárodná preprava; Rozhodovanie sporov; Medzinárodné insolvenčné konanie.

Vzhľadom na obsah a úroveň spracovania, v ktorej prevláda pedagogický prvok nad vedeckým prvkom (ide o učebnicu), ako aj zrozumiteľnosť výkladu a poskytnutých informácií, učebnicu môžu využiť nielen študenti práva, ale aj záujemcovia zo širšej verejnosti, ktorých upútala problematika právnej úpravy medzinárodného obchodu.

doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.²

² doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc. – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA

Správa z medzinárodnej konferencie „Verejná správa a hospodárstvo“

V dňoch 29. – 31. mája 2017 Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta hostila 18. ročník výročnej konferencie Poľskej asociácie pre vzdelávanie verejnej správy, ktorá bola organizovaná v spolupráci s tunajšou Katedrou správneho a environmentálneho práva a spolufinancovaná z projektu VEGA č. 1/0557/17 „Právne aspekty optimalizácie výkonu verejnej správy obcami ako subjektmi verejnej správy“ udeleného Vedec-kou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied.

Ústredná téma konferencie znela: „Verejná správa a hospodárstvo.“ Bola koncipovaná značne široko, a tak poskytla platformu pre výmenu názorov, skúsenosti a poznatkom medzi vysokoškolskými pedagógmi a vedcami z 13 poľských univerzít, ktorý sa špecializujú na oblasť verejnej správy a domácimi členmi Katedry správneho a environmentálneho práva.

Podujatie slávnostne otvoril a ctených hostí privítal dekan Právnickej fakulty UK v Bratislave, doc. JUDr. Eduard Burda, PhD. Nasledovalo rokovanie v 3 sekciách, rozdelených podľa jazykov prezentácií – poľskej, anglickej a slovenskej. Z dôvodu vzájomnej účasti poľskej aj slovenskej strany prebiehali sekcie postupne za sebou.

Rokovanie sekcií otvorili spoločne za slovenskú stranu prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc., vedúci Katedry správneho a environmentálneho práva a za poľskú stranu prof. UG dr. hab. Andrzej Powlowski, prezident Poľskej asociácie pre vzdelávanie verejnej správy.

Úvodná prednáška patrila predsedníčke predstavenstva Poľskej asociácie pre vzdelávanie verejnej správy, prof. UL dr. hab. Barbore Jaworskej-Debskej, ktorá sa venovala vplyvu obchodu s alkoholickými nápojmi na oblasť hospodárstva a verejnej správy. Priblížila slovenskej strane systém výberu spotrebných daní v Poľskej republike a ich vplyv na národné hospodárstvo krajiny.

Zaujímavý bol aj príspevok prof. UG dr. hab. Anny Dobaczewskej o európskych princípoch štátnej pomoci v oblasti dopravy. Zamerala sa na spô-

soby harmonizácie právnej úpravy príspevkov, ktorými jednotlivé štáty dotujú národných dopravcov. Predstavila vlastné návrhy na zlepšenie európskej legislatívy voľného pohybu osôb a tovarov.

V anglickej sekcii zaujal príspevok doc. JUDr. Juraja Vačoka, PhD., ktorý poľským hosťom prezentoval postavenie obecnej samosprávy pri ukladaní sankcií. Komparoval postavenie obce ukladajúcej sankcie v oblasti správneho trestania, pokiaľ vystupuje pri výkone samosprávy a pri prenesenom výkone štátnej správy v kontexte súčasnej judikatúry Najvyššieho súdu SR.

V poobedňajších hodinách predniesla pútavú prednášku prof. JUDr. Katarína Tóthová, DrSc., v ktorej sa venovala aktuálnej problematike zavádzania e-Governmentu vo verejnej správe Slovenskej republiky a jeho nedostatkom. Za problematiku vidí predovšetkým nedostatok odborníkov, ktorí sú nielen oprávnení, ale aj odborne spôsobilí pracovať s informačnými technológiami.

Doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD. prispela do rokovania slovenskej sekcii príspevkom na tému: „Subjektívne lehoty ako prostriedok zabezpečenia hospodárnosti verejnej správy“, v ktorom predstavila úvahu o možnom vývoji inštitútu lehôt v správnom konaní. Osobitne sa zamerala na problémy správnych orgánov postihujúcich správne delikty, ktoré žiadajú v prípadoch vyvodzovania zodpovednosti iba objektívne lehoty.

Prvý rokovací deň bol zavŕšený recepciou v reštaurácii Dunajský pivovar na Petržalskej strane Dunaja. Účastníci konferencie pokračovali v rozhovoroch nielen odborného, ale aj priateľského charakteru. Večer sa niesol v neformálnom duchu a bol príjemným oddychom po náročnom rokovačom dni.

Konferencia pokračovala nasledujúci deň, kedy sa v priestoroch Právnickej fakulty konalo valné zhromaždenie Poľskej asociácie pre vzdelávanie verejnej správy bez účasti slovenskej strany.

Poobede bola pre poľských hostí pripravená prehliadka Starého Mesta a Bratislavského hradu vláčikom Prešporáčikom. Posledný deň podujatia bol pre poľských záujemcov pripravený celodenný výlet do Viedne za účasti poľsky hovoriaceho sprievodcu, kde navštívili významné historické pamiatky.

Konferencia so sprievodným poznávacím programom, ktorej súčasťou boli aj zaujímavé a náučné exkurzie pre poľských hostí, bola zaujímavým, obohacujúcim podujatím. Išlo o spojenie príjemného s užitočným. Podujatie znamenalo upevnenie poľsko-slovenských vzťahov, výmenu poznatkov v oblasti rozvoja verejnej správy a v neposlednom rade nadviazanie nových kontaktov a budúcej spolupráce v oblasti výskumu verejnej správy.

Mgr. Marianna Džáčková¹

¹ Mgr. Marianna Džáčková – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva

Správa o VII. ročníku Česko-Slovenskej študentskej vedeckej súťaže 2017

V dňoch 13. a 14. septembra 2017 sa konal v poradí už VII. ročník podujatia Česko-Slovenská študentská vedecká súťaž aj za účasti zástupcov Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty. Nad organizáciou tohtoročného vydania súťaže prevzala záštitu Právnická fakulta Masarykovej univerzity v Brne, ktorej sa podarilo zorganizovať veľmi príjemné podujatie s početnou účasťou súťažiacich študentov, ako aj členov jednotlivých komisií v podobe významných odborníkov z teórie i praxe. Podujatia sa zúčastnilo bezmála 80 účastníkov, a to zástupcov Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, Právnickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Právnickej fakulty Západočeskej univerzity v Plzni, pričom jediným zástupcom Slovenska na tomto podujatí bola práve naša právnická fakulta.

Česko-Slovenská študentská vedecká súťaž predstavuje vyvrcholenie práce študentov právnických fakúlt z Česka a Slovenska, ktorí po úspešnej obhajobe svojich prác v jednotlivých fakultných kolách študentskej vedeckej odbornej činnosti dostanú príležitosť zmerať si sily so svojimi kolegami z ostatných právnických fakúlt práve na tomto medzištátnom fóre.

Na tohtoročné vydanie súťaže vyslala Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave v porovnaní s ostatnými zúčastnenými fakultami menej početné zastúpenie, pričom našu fakultu svojimi príspevkami reprezentovali traja študenti a odbornými znalosťami prispeli ku kvalitnej úrovni tohto podujatia piati pedagógovia v pozícii predsedov, resp. členov jednotlivých komisií.

Konanie súťaže bolo zahájené v priestoroch Auly domácej právnickej fakulty, kde účastníkov súťaže svojim príhovorom privítala dekanka fakulty doc. JUDr. Markéta Selucká, PhD. a popriala im veľa úspechov v ich ťažení. Následne sa dostali k slovu zástupcovia jednotlivých zúčastnených fakúlt. Právnickú fakultu UK v tomto smere reprezentoval doc. Mgr. Ján Škrobák, PhD., ktorý okrem iného vo svojom príhovore jednoznačne podporil myšlienku konania sa takéhoto podujatia. V samotnom závere oficiálneho otvorenia sa k slovu dostal samotný zakladateľ myšlienky zorganizovania tejto súťaže prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc., ktorý zdôraznil potrebu a význam organizovania takýchto podujatí, ako aj ich prínos pre rozvoj študentov v ich akademickej činnosti.

Po oficiálnom otvorení súťaže dekanka domácej právnickej fakulty pozvala prítomných účastníkov k účasti na raute, kde okrem občerstvenia mali súťažiaci možnosť zoznámiť sa s kolegami z ostatných fakúlt, či v neformálnej atmosfére diskutovať s odborníkmi, ktorí na podujatí participovali ako členovia komisií.

Druhý deň podujatia bol už venovaný odbornej časti. Študenti od ranných hodín prezentovali svoje tohtoročné príspevky v rámci jednotlivých sekcií, v ktorých súťaž prebiehala. Súťaž prebiehala celkovo v siedmich sekciách, do ktorých boli príspevky študentov tematicky zaradené. Právnickú fakultu UK reprezentovali na tomto ročníku v sekcii Teória práva, Ústavné právo, Ľudské práva Bc. Max Steuer, M.A, ktorý prezentoval svoj príspevok na tému Pluralita ako podmienka legitimacy: Komparatívna analýza výberu sudcov ústavných súdov s dôrazom na Slovenskú republiku, Bc. Ivan Plášek v sekcii Správne právo, Finančné právo, Národné hospodárstvo, Právo sociálneho zabezpečenia, Právo životného prostredia so svojím príspevkom na tému Porušovanie práv štátnych príslušníkov tretích krajín Slovenskou republikou pri udeľovaní trvalého pobytu a v sekcii Trestné právo Bc. Patrik Jokeľ, ktorý prezentoval svoj príspevok na tému Posudzovanie minimálneho množstva drog. Študenti mali na svoj príspevok vyhradených 15 minút, počas ktorých mali stručne charakterizovať predmet svojho príspevku ako aj výsledky, ku ktorým dospeli. Následne boli jednotliví súťažiaci podrobení otázkam členov odborných komisií, pričom do diskusie s nimi sa mohli zapojiť aj ich ostatní kolegovia. V mnohých prípadoch došlo k mimoriadne zaujímavým diskusiám k prezentovaným príspevkom.

Po odprezentovaní všetkých príspevkov a ukončení jednotlivých sekcií sa členovia odborných komisií odobrali k hodnoteniu príspevkov a k určeniu poradia súťažiacich a krátko popoludní nasledovalo slávnostné vyhlásenie výsledkov v rámci jednotlivých sekcií. Napriek tomu, že sa naša fakulta súťaže zúčastnila v menšom počte, tešili sme sa z úspechov. Maxovi Steuerovi sa podarilo svojím príspevkom získať v príslušnej sekcii prvé miesto a druhým miestom bol za svoj príspevok ocenený Patrik Jokeľ.

Priebeh súťaže, bohatá výmena názorov v jednotlivých sekciách, ako aj celková úroveň podujatia, potvrdili, že organizácia takýchto a obdobných podujatí má z hľadiska rozvoja študentov dôležitý význam a môže poskytnúť potrebné skúsenosti pre ich budúce pôsobenie napr. aj v akademickej oblasti. Podujatia tohto druhu môžu predstavovať dôležitú motiváciu pre našich študentov neustále sa zdokonaľovať vo svojom štúdiu a zároveň nás nútia k zamysleniu sa, ako by sme študentov v tomto smere povzbudili k výraznejšej aktivite, keďže najmä početné zastúpenie študentov Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe, ako aj ich dosiahnuté úspechy, budia osobitný rešpekt.

Pre mňa osobne možnosť participovať v tejto súťaži znamenala veľmi pozitívnu skúsenosť ako aj určité ocenenie svojej práce v rámci doterajšieho vysokoškolského štúdia. Zároveň by som rád povzbudil aj ostatných kolegov k odhodlaniu zapojiť sa do podobných aktivít a vykonať aj istú prácu nad rámec svojich bežných študijných povinností, keďže takáto skúsenosť im rozhodne pomôže v ich ďalšom napredovaní.

Najbližšiu možnosť naši študenti dostanú už v priebehu tohto akademického roka, kedy budú mať možnosť zapojiť sa so svojimi prácami do fakultného kola Študentskej vedeckej odbornej činnosti, zaujať nimi odbornú porotu a prebojovať sa tak do ďalšieho ročníka Česko-Slovenskej študentskej vedeckej súťaže, ktorá sa o rok bude pravdepodobne konať v Olomouci.

Bc. Patrik Jokel²

Správa z konferencie „Nová právna úprava správneho trestania“

Dňa 10.11.2017 sa v priestoroch Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave konala medzinárodná konferencia pod názvom **Nová právna úprava správneho trestania**. Konferenciu so zahraničnou účasťou organizovala tunajšia Katedra správneho a environmentálneho práva ako svoj kulmináčny výstup v rámci projektu VEGA č. 1/0136/15 s názvom „Právna úprava správneho trestania.“ Vystupujúci predniesli svoje príspevky a postrehy k mimoriadne aktuálnej a podnetnej téme, ktorá momentálne rezonuje nielen v akademických kruhoch, ale aj medzi odbornou verejnosťou. Existuje inšpirácia z Českej republiky, kde bol prednedávnom prijatý nový kódex, ktorý upravuje takmer celú oblasť správneho trestania a kde došlo k výrazným terminologickým, ale aj ďalším zmenám. V slovenskej akademickej obci prebieha podnetná debata o tom, akým spôsobom by mal zákonodarca upraviť oblasť správnych deliktov a správneho trestania ako takého, keďže jeho nejednotnosť a rozdielnosť právnej úpravy v jednotlivých právnych predpisoch spôsobuje viaceré právno-aplikačné problémy.

Konferencia sa konala pod záštitou **doc. JUDr. Márie Srebalovej, PhD.** z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorú počas neprítomnosti zastúpil JUDr. Matej Horvat, PhD. Podujatie otvoril JUDr. Horvat svojim príhovorom, v ktorom privítal ctených hostí a ocenil medzinárodnosť platformy.

Úvodná prednáška patrila **prof. JUDr. Kataríne Tóthovej, DrSc.**, ktorá vo svojom príspevku na tému **Objektívna lehota na vybavovanie administratívnych deliktov** načrtla všeobecné aspekty správneho trestania. Zamerala sa najmä na problematiku plynutia objektívnych lehôt a vyjadrila svoj názor na začatie plynutia objektívnej lehoty nie od spáchania administratívneho deliktu, ale od začatia správneho konania trestného. Zmienila sa o tom,

² Bc. Patrik Jokel – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva

že v druhom prípade je aktivita konajúceho orgánu kontrolovateľná, vrátane spôsobu vybavenia veci. Tiež uviedla dôležitosť a praktický význam rozdielov v tomto stanovení medzi administratívnymi deliktami fyzických osôb a právnických osôb. Správne stanovenie začatia plynutia lehoty je podľa jej názoru veľmi dôležité aj s ohľadom na úspešné prejednanie priestupku a uloženie vhodných a potrebných sankcií. Vyjadrila potrebu určitej unifikácie aj v prípade ostatných správnych deliktov ako priestupkov, kde na príklade správnych deliktov právnických osôb uviedla, že ich spoločenské dopady sú oveľa ďalekosiahlejšie. Na druhej strane upozorňovala nielen na teoretické, ale aj praktické rozdiely medzi týmito druhmi správnych deliktov a na nebezpečenstvá vyplývajúce z ich zamieňania a nedodržiavania terminologickej presnosti. Vo výsledku teda predvídala možné chyby, ktorých je potrebné sa vyvarovať pri prijímaní nového právneho predpisu. Vo svojom vystúpení uviedla aj porovnanie s novou právnou úpravou správneho trestania platnou a účinnou v Českej republike. Navrhla, v čom by sme sa v Slovenskej republike mali, resp. nemali od nej inšpirovať, pričom poukázala aj na mnohé prijaté zmeny, ktoré sú podľa nej nevhodné a môžu v praxi spôsobiť veľké problémy. S úprimným prianím českým kolegom, aby sa tak nestalo, odovzdala slovo **JUDr. Stanislavovi Kadečkovi, Ph.D.** z Právnickej fakulty Masarykovej Univerzity v Brne. Ten v príspevku **Okolnosti vylučujúcej protiprávnosť a zánik zodpovednosti za správni delikty** priblížil danú problematiku nielen z hľadiska teoretických východísk, ale aj s ohľadom na aplikačnú prax v Českej republike, neopomínajúc príklady z judikatúry. Sám podotkol, že český zákonodarca sa pri novej právnej úprave odchyľil od dlhodobo uplatňovanej typológie správnych deliktov, najmä s ohľadom na pojem priestupok, ktorého obsah sa značne zmenil. Uviedol taktiež dôsledky vyplývajúce z tejto zmeny. Na týchto príkladoch analyzoval dopady nového českého kódexu správneho trestania a uviedol, čím by sa mohol a mal slovenský zákonodarca od neho inšpirovať. Úvodný blok konferencie uzavrel vstupom s názvom **Analýza vybraných inštitútov k návrhu budúcej právnej úpravy správnych deliktov** **JUDr. Tibor Seman, Ph.D.** z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ktorý vyhodnotil niektoré inštitúty problematiky správnych deliktov a neopomenul ani niektoré sémantické a jazykové záležitosti týkajúce sa potenciálnej legislatívy. Poukázal pri tom na skutočnosť, že administratívne delikty a správne konanie o nich potrebuje mať zafinovanú samostatnú hmotnoprávnú, ako aj procesnú právnú úpravu, najmä pre odstránenie súčasných právnych, hlavne výkladových nejasností. Vo svojom výstupe sa zameril na novú pripravovanú právnú úpravu správneho trestania, na dôležitosť presnej definície správneho deliktu, otázok administratívnoprávnej zodpovednosti a deliktuálnej spôsobilosti. Jeho vystúpenie vyvolalo plodnú diskusiu ohľadom dôležitosti týchto pojmov.

Po zaujímavej diskusii nasledoval druhý blok konferencie, ktorý bol zameraný na aspekty správneho trestania na úseku ochrany životného prostredia. Otvoril ho **Mgr. Martin Dufala, PhD.**, ktorý vo svojej prednáške s názvom **Správne trestanie na úseku nakladania s komunálnym odpadom** poukázal na problematiku nakladania s odpadmi a zodpovednosti za nezákonné uloženie odpadu. Priblížil viaceré praktické a právno-aplikačné aspekty tohto neustále sa objavujúceho problému a najmä právnu úpravu a kategorizáciu súvisiacich správnych deliktov. V prezentácii svojho príspevku *de lege ferenda* predostrel aj možné spôsoby riešenia, ktoré by mohli vyriešiť dlhodobu nevyhovujúci stav v tejto oblasti. Následne **Mgr. Ľudovít Máčaj** analyzoval vo svojom vstupe **Správne delikty pri neoprávnenom nakladaní s pôdou a jej ochrane** úroveň súčasnej právnej úpravy správneho trestania pri ochrane rozličných druhov pôdy s ohľadom na problematiku nakladania s jej vlastníctvom. Medzi iným uviedol, že v rozpore s veľkým dôrazom na ochranu pôdy nie je za jej prípadné porušenia vyvodzovaná dostatočná administratívnoprávna zodpovednosť a napriek širokej škále druhov pozemkov sa dôraz kladie len na ochranu poľnohospodárskej pôdy. Na záver tejto sekcie, späté s právom životného prostredia, vystúpila s prezentáciou svojho príspevku **Mgr. Lucia Čerňanová**, ktorá sa zaoberala veľmi aktuálnou a zaujímavou témou **Správneho trestania v oblasti environmentálnych záťaží**. Priblížila aj problémy z aplikačnej praxe, ktoré sa týkajú najmä vyvodzovania zodpovednosti za environmentálne záťaže, identifikácii ich pôvodcu a určovaniu povinnej osoby. Uviedla na mnohých praktických prípadoch, že napriek detailnému systému vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti v praxi vznikajú problémy, ktoré to spomaľujú a znemožňujú, a ktoré majú často príčiny, ktoré sa netýkajú len právnej úpravy.

Poobedňajší program otvoril vedúci katedry správneho a environmentálneho práva Právnickej fakulty, Univerzity Komenského v Bratislave **prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc.** svojim výrazným príspevkom na tému **Možnosti rozvoja sankčných opatrení v správnom trestaní**, kde poukázal aj na perspektívy budúcej právnej úpravy. S úvodným upozornením, že bude svojím vystúpením polemizovať s viacerými vopred prednesenými príspevkami, vo svojom prejave sumarizoval problematiku princípov v práve a procesných zásad vo vzťahu k správne trestaniu. Uviedol, že súčasný sankčný systém pri uplatňovaní administratívnoprávnej zodpovednosti vo verejnej správe v Slovenskej republike je zložitý, neefektívny a vyvoláva veľa aplikačných problémov. Následne poukázal na navrhovanú štruktúru správneho trestania a na to, akým spôsobom by mohli byť do budúcnosti upravené jednotlivé právne vzťahy pri ňom vznikajúce, ako aj formy jednotlivých sankcií a ďalšie skutočnosti. Podľa jeho názoru sa pri tom nevyhne vplyvom europeizácie správneho práva aj v tejto oblasti. Prezentoval aj ideu

vzniku správneho práva trestného ako samostatného právneho odvetvia. Tá je podľa neho spojená s potrebou prijatia nového kódexu správneho trestania, pričom vo svojich úvahách načrtol, v čom by sa mala nová právna úprava odlišovať od súčasného platného a účinného právneho stavu, s ohľadom na viaceré pojmy, definície, zodpovednostné vzťahy či spôsoby ukladania sankcií. Jedným zo základných cieľov by malo byť zjednodušenie a sprehládnenie systému správneho trestania. Výsledkom by mal byť jednotný kódex správneho trestania so všeobecnou, ako aj osobitnou časťou. Predstavil aj navrhovanú typológiu správnych deliktov, ako aj správnych sankcií, alebo dokonca trestov. Takisto vysvetlil svoj postoj vo vzťahu k iným názorom na túto problematiku a na jeho odlišnosti. Treba potvrdiť, že jeho príspevok vyvolal medzi obecnstvom mnohé reakcie a v čase určenom pre diskusiu sa k nemu vyjadrili viacerí účastníci konferencie. Po ňom nasledoval **doc. Mgr. Ján Škrobák, PhD.**, ktorý prezentoval svoje úvahy *de lege ferenda* na tému **Zásada materiálnej pravdy a výška pokuty v správnom trestaní**. Poukázal na túto zásadu ako na jednu z dôležitých zásad nielen všeobecného správneho konania, ale obzvlášť konania o priestupkoch, ako aj o ďalších správnych deliktoch. Priblížil spôsoby, akými by sme ju mali chápať v priestupkovom konaní a ako ju aplikovať. Zameril sa na vzťah tejto procesnej zásady a vyvodzovania zodpovednosti za administratívne delikty. Na začiatok uviedol polemiku o prítomnosti a význame tejto zásady v správnom trestaní, čo neskôr v prezentácii priblížil aj na jednotlivých praktických príkladoch. Záver sekcie obstarala **Mgr. Marianna Džačková** so svojim zaujímavým vystúpením s témou **Uplatnenie princípov trestného práva v konaniach o správnych deliktoch sankcionovaných Radou pre vysielanie a retransmisiu** so zameraním sa v praxi vznikajúce aplikačné problémy. Uviedla viacero príkladov, známych nielen odbornej, ale aj širokej verejnosti, napríklad z oblasti audiovizuálnej reklamy, ktorá má dosah na veľkú časť populácie a pritom neustále prebiehajú mnohé diskusie o dostatočnosti a primeranosti jej právnej regulácie. Tento príspevok vyvolal veľa reakcií v nasledujúcej diskusii, pričom bolo prezentovaných viacero názorov.

Posledný blok podujatia otvoril **doc. JUDr. Juraj Vačok, PhD.** so svojou netradičnou prednáškou na tému **Nová úprava správneho trestania – realita alebo utópia?**, v ktorej analyzoval materiálno-politické okolnosti a metodológiu prístupu k novej legislatíve týkajúcej sa správneho trestania. Predostrel tézu, podľa ktorej o príprave vo vzťahu k novej právnej úprave správneho trestania veľmi nepomôže viesť len odborné diskusie, organizovať konferencie na často vysokej úrovni, či uverejňovať iné kvalitné výstupy, ak sa ich nepodarí v spolupráci so zákonodarcom aplikovať do praxe. Podľa jeho názoru je nevyhnutné v prvom rade o týchto polemikách dostatočne informovať širšiu verejnosť, najmä mimo akademického prostredia,

a to všetkými dostupnými prostriedkami. Následne je nevyhnutné konzultovať tieto výstupy s ľuďmi zodpovednými za legislatívny proces, či už na úrovni vlády, ústredných orgánov štátnej správy alebo parlamentu. Tento príspevok takisto vyvolal veľkú reakciu v diskusii, kedy viacerí účastníci navrhovali spôsoby, akými by sa dala odborná a vedecká činnosť viac spopularizovať, ako aj preniesť do praxe. To by bolo možné okrem iného napríklad priblížením odborných článkov čo najväčšiemu počtu ľudí. **Mgr. Jan Brož** z Právnickej fakulty Masarykovej Univerzity v Brne predniesol svoj výstup na tému **Kritéria pro ukládání správních trestů**, ktoré je potrebné a nevyhnutné aplikovať v správnom trestaní. Vyzdvihol niektoré teoretické východiská, ktoré majú svoj základ aj v trestnoprávnej terminológii a teórii, ako aj novú českú právnu úpravu správneho trestania, ktorá sa týka väčšiny oblasti administratívnoprávnych deliktov. Vo výsledku poukázal na spôsob, akým sa môže slovenský zákonodarca inšpirovať najmä pri stanovovaní druhov a výmery správnych testov. **Mgr. Matúš Mesarčík, LL.M.** prezentoval **Niekoľko úvah o efektívnosti a vhodnosti administratívno-právnych sankcií na úseku ochrany osobných údajov** akcentujúc podnietenie diskusie o iných sankciách, ako sú súčasne upravené správne pokuty a trestnoprávne sankcie. V prvej časti svojho príspevku detailne analyzoval podmienky a princípy ukladania správnych pokút za delikty spáchané na úseku ochrany osobných údajov. Následne predniesol úvahu, že v prípadoch veľkých nadnárodných gigantov (hlave v IT priemysle) je správna pokuta nedostatočným nápravným a sankčným prostriedkom. V takýchto prípadoch by cestou bolo aplikovať sankcie v podobe blokovania webových sídel resp. inštitútu zhabania spracovávaných údajov. Poslednú sekciu konferencie uzavrel **JUDr. Matej Horvat, PhD.** so svojou prezentáciou na tému **Princíp viazanosti právom v novom zákone o správnom trestaní**, kde priblížil interpretáciu princípu legality v pripravovanom zákone o správnom trestaní, ktorý považuje za jeho základný princíp. Detailne sa venoval jeho jednotlivým súčasťam, ktoré rozobrala aj teória trestného práva a hodnotil, či sú súladné s celkovou koncepciou tohto princípu v pripravovanej právnej úprave. Na záver poukázal na to, akým spôsobom by bolo v nej najvhodnejšie uplatniť tento princíp a ako by sa mal aplikovať v praxi.

Na záver poďakoval JUDr. Horvat všetkým účastníkom konferencie za účasť a obohacujúce príspevky, ktoré viedli k zaujímavej a plodnej diskusii týkajúcej sa mnohých aspektov správneho trestania, ktoré vo výsledku rozoberala aj samotná konferencia.

Konferencia „Nová právna úprava správneho trestania“ bola mimoriadne obohacujúca z hľadiska akademickej výmeny rôznych názorov a pohľadov s vysokou relevanciou pre budúcu legislatívu upravujúcu danú problematiku. Je síce nepochybné, že aj táto téma bude ešte predmetom mnohých debát, avšak pravdepodobne už v blízkej dobe sa ich výsledkami bude môcť

inšpirovať aj zákonodarca. Je isté, že aj táto konferencia bola cenným príspevkom do diskusie. Záverom možno už len vysloviť želanie, aby podujatia podobnej kvality prebiehali na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave aj v neďalekej budúcnosti a aby mali čoraz väčší dosah nielen v odbornej verejnosti, ale aj na legislatívny proces a aplikačnú prax.

Mgr. Ľudovít Máčaj a Mgr. Matúš Mesarčík, LL.M.³

Správa z habilitačnej prednášky a obhajoby habilitačnej práce JUDr. Jozefa Tekeliho, PhD.

Dňa 25. 10. 2016 sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty konala habilitačná prednáška spojená s obhajobou habilitačnej práce zamestnanca Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, pracovisko Právnická fakulta, Katedra ústavného práva a správneho práva JUDr. Jozefa Tekeliho, PhD.

Habilitant je skúsený pedagóg a vedec, ktorý sa dlhodobo venuje aktuálnym problémom verejnej správy. Zameriava sa okrem iného aj na problematiku práva životného prostredia a informačného práva a vedie aj predmet s týmto zameraním. V pedagogickom procese uplatňuje praktické formy výučby. Je spoluautorom viacerých učebníc, vedeckých článkov a prác. Okrem vedeckej a pedagogickej činnosti pôsobil aj ako hlavný kontrolór mesta Spišské Podhradie.

Za členov habilitačnej komisie boli Vedeckou radou Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty vymenovaní: prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc. z Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty (predseda); prof. JUDr. Petr Průcha, CSc. pôsobiaci na Právnickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne a doc. JUDr. Martin Vernarský, PhD. z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulty verejnej správy.

Za oponentov boli schválení: prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD., pôsobiaca na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva, JUDr. Ľudmila Somorová, CSc. pôsobiaca na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Katedra teórie a dejín štátu a práva a doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD. pôsobiaca na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte.

Habilitačnú prednášku otvoril predseda habilitačnej komisie prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc., ktorý je prodekanom Univerzity Komenského

³ Mgr. Ľudovít Máčaj; Mgr. Matúš Mesarčík, LL.M. – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva

v Bratislave, Právnickej fakulty pre vzdelávaciu činnosť tretieho stupňa štúdia, vedeckovýskumnú činnosť a knižnicu. Uviedol, že habilitačná komisia skonštatovala splnenie všetkých predpísaných kritérií podmienok habilitantom pre udelenie titulu docent.

Slova sa ujal habilitujúci uchádzač. Predniesol svoju habilitačnú prednášku na tému: Ochrana verejného záujmu podľa ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov ako nástroj kontroly vo verejnej správe. Habilitant sa vo svojej práci venoval inštitútu ochrany verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v zmysle právnej úpravy ústavného zákona č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov v znení ústavného zákona 545/2005 Z. z. Predmetný inštitút habilitant poňal z pohľadu nástroja kontroly vo verejnej správe. Uvedený inštitút tak habilitant považuje za jeden zo základných prostriedkov pre dosiahnutie legality vo verejnej správe vôbec.

S ohľadom na predmet obhajoby habilitačnej práce, habilitant zameral obsah habilitačnej prednášky na ochranu verejného záujmu, ako aj na zamedzenie rozporu záujmov predovšetkým v podmienkach územnej samosprávy. Habilitant aplikoval problematiku predovšetkým na podmienky fungovania iných verejnoprávných korporácií než je štát. Taktiež skúmanú problematiku analyzoval v rovine de lege lata, pričom formuloval aj vlastné hodnotiace závery. V neposlednom rade sa habilitant vysporiadal aj s dostupnou judikatúrou Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Habilitačná práca na tému „Kompetenčné právo v obecnej samospráve. Konfliktné oblasti.“ bola predstavená formou prezentácie, kde boli dôsledne spracované jej východiská, analýza vybraných rávných inštitútov a závery, ku ktorým habilitant dospel v rámci svojej vedeckovýskumnej činnosti.

Po rozprave k habilitačnej prednáške nasledovala obhajoba samotnej habilitačnej práce JUDr. Jozefa Tekeliho, PhD.

Habilitant v prezentácii aktívne reagoval na všetky prednesené oponentské posudky habilitačnej práce, pričom konfrontoval v nich obsiahnuté názory oponentov so svojimi názormi de lege ferenda, a to s poukázaním na tie inštitúty, na ktoré svoju pozornosť zamerali oponenti. V neposlednom rade habilitant zodpovedal na otázky oponentov uvedené v posudkoch. Odpovede habilitanta mali odborný charakter, debata prebiehala vo forme vedeckej právnej diskusie. Práve kritický prístup zodpovedá aj obsahovému zameraniu habilitačnej práce, pre ktorú habilitant uviedol podnadpisom „Konfliktné oblasti“.

Habilitant sa v obhajobe habilitačnej práce poukázal v rovine právnych úvah na inštitúty komunálneho kompetenčného práva, ktoré sa v procese historického vývoja ako formálnych, tak aj materiálnych prameňov komunálneho práva prejavili ako interpretačne a aplikačne sporné.

Po skončení prednášky sa rozvinula široká a zaujímavá diskusia. Viacerí prítomní položili uchádzačovi vecné otázky a vzniesli vlastné pripomienky a postrehy k prednesenej problematike.

Po skončení prezentácie sa k habilitačnej práci vyjadrili oponenti. Všetky posudky k práci sa niesli v pozitívnom duchu, zhodnotili splnenie podmienok habilitantom k udeleniu akademického titulu, a zároveň ho odporúčili k udeleniu titulu docent. Všetci zároveň pokukázali na široké pole pôsobnosti habilitanta, jeho odbornosť a obrovskú znalosť v rámci problematiky kompetenčného práva v obecnej samospráve.

Habilitant poďakoval za prezentované posudky a reagoval na otázky a pripomienky oponentov. Následne sa opätovne rozvírila odborná diskusia prítomných členov akademickej obce, ktorí obohatili obhajobu o vlastné postrehy a názory.

Po skončení rozpravy k obhajobe habilitačnej práce predseda komisie ukončil verejnú časť zasadnutia habilitačnej komisie. Nasledovala neverejná porada komisie s oponentmi. Habilitačná komisia sa zhodla, že podá Vedeckej rade Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent pre JUDr. Jozefa Tekeliho.

JUDr. Ingrida Papáčová⁴

Správa z inauguračnej prednášky doc. JUDr. Márie Srebalovej, PhD.

Dňa 21. 09. 2017 sa na pôde Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty konalo riadne zasadnutie Vedeckej rady Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, na ktorom došlo k prerokovaniu návrhu inauguračnej komisie na vymenovanie doc. JUDr. Márie Srebalovej, PhD. za profesorku v študijnom odbore 3.4.4. správne právo spojené s inauguračnou prednáškou uvedenej členky tunajšej Katedry správneho a environmentálneho práva Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty.

Inaugurantka je skúsená pedagogička a vedkyňa, ktorá sa dlhodobo venuje aktuálnym problémom verejnej správy. Zameriava sa okrem iného aj na problematiku Správy katastra nehnuteľností Slovenskej republiky a vedie aj predmet s týmto zameraním. V pedagogickom procese uplatňuje praktické formy výučby. Je spoluautorkou viacerých učebníc, vedeckých článkov a prác. Okrem vedeckej a pedagogickej činnosti pôsobí aj ako vedúca riešiteľského kolektívu projektu VEGA.

⁴ JUDr. Ingrida Papáčová – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva

Členovia inauguračnej komisie, ako aj oponenti boli vymenovaní predsedom Vedeckej rady Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, doc. JUDr. Eduardom Burdom, PhD., na základe Uznesenia Vedeckej rady Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty zo dňa 15.06.2017 nasledovne: za predsedu inauguračnej komisie bol vymenovaný prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc. z Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, za členov inauguračnej komisie boli vymenovaní: prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc. z Univerzity Palackého v Olomouci, Právnická fakulta, prof. JUDr. Igor Palúš, CSc. z Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy a JUDr. Eduarda Bárányho, DrSc. zo Slovenskej akadémie vied, Ústav štátu a práva a za oponentov boli vymenovaní: prof. JUDr. Peter Škultéty, DrSc. z Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, prof. JUDr. Ľubor Cibulka, CSc. z Univerzity Komenského v Bratislave, Právnická fakulta a prof. JUDr. Petr Průcha, CSc. z Masarykovej Univerzity v Brne, Právnická fakulta. Predseda Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave otvoril tento bod programu a privítal prítomných členov Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Taktiež privítal prítomných hostí, inaugurantku a odovzdal slovo prof. JUDr. Mariánovi Vrabkovi, CSc. – predsedovi inauguračnej komisie vo vymenúvacom konaní za profesorku doc. JUDr. Máriu Srebalovú, PhD.

Následne predseda inauguračnej komisie predstavil a privítal prítomných členov inauguračnej komisie a oponentov. Konštatoval, že v zmysle príslušných právnych predpisov týkajúcich sa vymenúvacieho konania a na základe stanoviska inauguračnej komisie zo dňa 05.09.2017 uchádzačka splnila fakultné kritériá na vyhodnotenie splnenia podmienok získania vedecko-pedagogického titulu profesor v plnom rozsahu, a zároveň spĺňa všetky pedagogické, vedecké i osobnostné kritériá podmieňujúce jeho získanie. Následne vyzval inaugurantku, aby predniesla inauguračnú prednášku na tému „Zásada výchovného pôsobenia v správnom konaní“.

Inauguračná prednáška bola zameraná na problematiku výchovného pôsobenia správnych orgánov na subjekty správneho konania, ako aj na zmysel, obsah a prejavy zásady výchovného pôsobenia vo všeobecnom správnom konaní, s prihliadnutím na správne trestanie.

Prednáška bola rozdelená na dve časti, a to nasledovne: prvá časť bola venovaná zmenám právnej úpravy zásad a vývoju zásady výchovného pôsobenia verejnej správy a správneho práva v Slovenskej republike, druhá časť bola venovaná dlhodobému pretrvávajúcim problémom absencie Kódexu správneho trestania vrátane základných princípov a zásad v danej oblasti. Inaugurantka aktívne uvažuje o aplikovaní tejto zásady výchovného pôsobenia opätovne do platného právneho poriadku Slovenskej republiky.

V poslednej časti sa inaugurantka venovala požiadavkám praxe v prepojení s teóriou správneho práva, kde sa uprednostňuje preventívne pôsobenie verejnej správy pred jej pôsobením represívnym. S tým je aj spojený záver, že metóda presvedčovania má prednosť pred metódou donucovacou. Inaugurantka v celom príspevku poukazuje na skutočnosť, že výchovné pôsobenie správnych orgánov má veľký význam nielen v teoretickej rovine, ale aj pri samotnej aplikačnej praxi.

Po skončení prednášky bola otvorená diskusia predsedom komisie. Do diskusie sa z prítomných zapojili: doc. JUDr. Peter Kresák, CSc., z Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Následne boli prednesené oponentské posudky prof. JUDr. Petra Škultého, Dr.Sc., prof. JUDr. Ľubora Cibulku, CSc., a prof. JUDr. Petra Průchu, CSc.. Každý z oponentov odporučil, aby bola inaugurantka menovaná za profesorku v študijnom odbore 3.4.4. správne právo.

Opätovne bola otvorená diskusia, kde vystúpili: JUDr. Matej Horvath, PhD., Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, prof. JUDr. Katarína Tóthová, DrSc., Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD., dekan, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, JUDr. Mária Duračinská, CSc., Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, doc. JUDr. Ján Škrobák, PhD., Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave a prof. JUDr. Vladimír Sládeček, DrSc., Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.

Všetci diskutujúci podporili návrh na vymenovanie doc. JUDr. Márie Srebalovej, PhD. za profesorku, vyzdvihli odborný obsah inauguračnej prednášky a položili inaugurantke otázky, ktorá na nich nasledovne reagovala.

Po diskusii odovzdal predseda inauguračnej komisie slovo predsedovi Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý ukončil verejnú časť zasadnutia a vyzval členov inauguračnej komisie, aby sa odobrali na zasadnutie komisie a vypracovali návrh podľa § 4 ods. 11 Vyhlášky Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 6/2005 Z. z. o postupe získavania vedecko-pedagogických titulov alebo umelecko-pedagogických titulov docent a profesor a požiadal ich, aby hlasovali o schválení alebo neschválení návrhu na vymenovanie inaugurantky za profesorku tajným hlasovaním.

Inauguračná komisia na základe tajného hlasovania konštatovala splnenie kritérií na titul profesorky a jednomyselne prijala záver, že uchádzačka splnila podmienky na získanie titulu „profesor“ v plnom rozsahu.

Členovia Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského hlasovali o prednesom návrhu prostredníctvom hlasovacích lístkov. Na schválenie návrhu na vymenovanie za profesorku sa pri takomto hlasovaní vyža-

duje súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých členov Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Oprávnených členov Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave bolo prítomných 39, z toho bolo kladne vyjadrených hlasov (za schválenie návrhu) 38 a 1 hlas bol neplatne odovzdaný. Na základe výsledkov hlasovania došlo k schváleniu podaného návrhu.

Po hlasovaní sa pokračovalo v zasadnutí Vedeckej rady Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením jej predsedu.

JUDr. Ingrida Papáčová⁵

⁵ JUDr. Ingrida Papáčová – Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra správneho a environmentálneho práva